

J.B. ROLLAND & FILS
Libraires,
RUE SAINT VINCENT,
MONTREAL.



HOMO APOSTOLICUS

INSTRUCTUS IN SUA VOCATIONE

AD AUDIENDAS CONFESSIONES.

HOMO APOSTOLICUS

INSTRUCTUS IN SUA VOCATIONE

AD AUDIENDAS CONFESSIONES,

SIVE

PRAXIS ET INSTRUCTIO CONFESSARIORUM,

AUCTORE ILLUSTRISS. ET REVERENDISS.

D. ALPHONSO DE LIGORIO,

OLIM EPISCOPO S. AGATHÆ GOTHORUM, ETC. ETC.

CUM NOTABILIORIBUS DOCTRINIS SUPER OMNIBUS TRACTATIBUS THEOLOGIÆ MORALIS, ERUTIS ET IN COMPENDIUM REDACTIS EX ALIO OPERE EJUSDEM AUCTORIS, IN QUO UBERIORI CALAMO QUÆSTIONES MORALES FUSIUS EXPOSITÆ INVENIUNTUR.

ADSUNT IN FINE OPERIS APPENDICES PERUTILES.

EDITIO NOVA,

Ab innumeris mendis maxima cum cura expurgata. Citationes porrò quas ex sua Theolog. mor., *et ex aliis auctoribus hic adjecit auctor, accuratè recensuimus. Ad calcem denique tomi 3. additur index alphabeticus rerum notabilium totius operis non parùm locupletatus et in meliorem ordinem redactus; quibus accedit Elenchus quæstionum, quas reformavit Auctor.*

TOMUS PRIMUS.

DE CONSCIENTIA, DE LEGIBUS, DE ACTIBUS HUMANIS ET DE PECCATIS, DE PRÆCEPTIS DECALOGI, ET ECCLESIÆ, DE STATIBUS PARTICULARIBUS, NIMIRUM RELIGIOSO, ECCLESIASTICO, ET LAICALI.



MECHLINIÆ.

H. DESSAIN, SUMMI PONTIFICIS, S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE ET ARCHIEP. MECHL. TYPOGRAPHUS. — 1867.

Cavenda est conscientia nimis larga, et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem. Prima sæpè salvat damnandum; secunda contrà damnat salvandum. *S. Bonaventura Comm. Theol. verit. lib. 2. cap. 32. num. 1.*

FINIS AUCTORIS

OMNINO LEGENDUS PRO OPERIS INTELLIGENTIA

Juvat hic præmittere notitiam quamdam finis, et summæ hujusce operis. Jam ego Neapolitanis typis edideram aliud grandius opus Theologiæ moralis, quod postea Venitiis typis REMONDINIANIS *tribus tomis in-folio cum aliquibus meis additamentis sæpè est recusum, et nuper etiam novis accessionibus meis locupletatum iterùm prodiit, quodque in multis Europæ partibus non sine plausu est exceptum. In eo opere conficiendo quindecim annorum labores perpessus sum, percurrendo, et ponderando doctrinas plurimorum quos lustravi; quorum aliquos plùs justo benignos inveni, quippè qui falso ducti zelo expediendæ salutis animarum, nimium libertati indulserunt, non sine divinarum ecclesiasticarumque legum præjudicio; alios verò inveni, qui tantam condescendentiam abominantes, inciderunt in aliud extremum excessivi cujusdam rigoris. Hic meus maximus labor fuit, seligere scilicet ex tantarum opinionum congerie, sententias*

illas, quæ ex parte una debitum divinis, et Ecclesiæ præceptis obsequium servarent, et ex alia non adderent onera quæ à Deo non sunt imposita, obstringendo unumquemque ad perfectionem illam, quæ secundùm humanam imbecillitatem communi Fidelium est moraliter impossibilis. Hinc ego theologorum partim lectione edoctus, quos passione quâcumque spoliatus legere studui; partim experientiâ triginta annorum confessionum, et missionum, præfatum opus composui ad instructionem juvenum nostræ Congregationis. Sed quia opus illud, utpote voluminosius atque diffusius, non ita facilè legi, aut à multis poterat comparari; ideò cogitavi (addito mihi insuper stimulo complurium id desiderantium) in lucem edere præsens opusculum. In hoc præcipuus meus finis fuit, publici juris facere instructionem quamdam practicam ad benè Pœnitentiæ Sacramentum administrandum : at quia in praxi nunquam ritè confessiones excipi possunt, neque, ùt par est, animarum directio teneri, nisi habeatur notitia principiorum, doctrinarum, et quæstionum principaliorum rei moralis ; ideò operam dedi, ut brevi et facili stylo exponerem hìc omne id quod pertinet ad sufficientem non minùs quàm necessariam instructionem cujusvis confessarii; adnotando in suis peculiaribus locis Canonum, Bullarum pontificiarum, atque etiam SS. Congregationum definitiones, quarum modica nimis notitia ex aliis libris habetur. Opus in compendium redegi, ut minori sum-

ptu posset comparari, et ut faciliùs legeretur Quoad ordinem, In primo tomo agetur de præceptis Decalogi, et Ecclesiæ. In secundo de Sacramentis, et censuris. In tertio de privilegiis, et in ipsis de facultatibus quas habent Episcopi et Prælati regulares quoad absolutionem à casibus, et censuris reservatis. Indè agetur quomodò practicè gerere se debeat confessarius cum peccatoribus in occasione proxima existentibus, vel cum habituatis et recidivis; et quomodò cum diversis personarum generibus, scilicet rudibus, pueris, surdis, mutis, ad mortem damnatis, obsessis, puellis, aliisque mulieribus. Tandem quatuor additæ sunt appendices. In prima adest instructio ad dirigendas animas devotas ad perfectionem cum exercitio meditationis, et mortificationum, frequentiæ Sacramentorum, et præcipuè Communionis. Ibi etiam sermo erit de oratione supernaturali, et peculiariter de singulis gradibus contemplationis; et de modo dirigendi animas, quas Deus evehit ad hujusmodi gratias extraordinarias secundùm varios in quibus inveniuntur status. In secunda appendice adest praxis assistendi morientibus, cum advertentiis opportunis ad sacerdotes assistentes quoad remedia contra tentationes, circa ultima Sacramenta, et circa affectus qui suggerendi sunt morientibus tempore infirmitatis, et agoniæ, cum notitia signorum proximæ mortis. In tertia appendice adest examen Ordinandorum, in quo instruitur Ordinandus circa Sacramenta in genere, et

præcipuè circa Sacramentum Ordinis in genere, et in specie cujuscumque ordinis. Ibidem agetur de voto castitatis, de horis canonicis, et de censuris in genere, et in specie, quantùm necesse est pro Ordinandis; et tandem de sacrificio Missæ, et de potestate, et officio sacerdotis. In quarta *demùm appendice sunt quædam valdè utilia monita pro confessariis, et parochis, cum instructione practica orationis mentalis. In hoc opusculo non solùm adest (licèt breviter) omne id quod in præfata Theologia continetur : sed insuper addita sunt plura alia, quæ in opere priùs edito non inveniuntur. Omne ad gloriam Jesu et Mariæ!*

ORDO ET SUMMA OPERIS.

TOMUS I.

INDEX

TRACTATUUM ET CAPITUM,

Quibus adduntur omnia summaria, ad hoc, ut præ oculis habeantur cunctæ materiæ, quæ in hoc primo tomo continentur.

TRACTATUS III.

De actibus humanis et peccatis.

TRACTATUS IV.

De primo præcepto Decalogi.

TRACTATUS V.

De secundo præcepto.

TRACTATUS VI.

De tertio præcepto.

TRACTATUS VII.

De quarto præcepto.

TRACTATUS VIII.

De quinto præcepto.

TRACTATUS IX.

De sexto præcepto.

TRACTATUS X.

De septimo præcepto.

TRACTATUS XI.

De octavo præcepto.

TRACTATUS XII.

De præceptis Ecclesiæ.

TRACTATUS XIII.

De præceptis particularibus certo hominum statui propriis.

INTRODUCTIO.

Non mediocri profectò in cœlis donabuntur præmio, et certam sibi æternam suam operabuntur salutem confessarii partes suas benè gerentes, qui operam ad peccàtorum salutem impendunt. Nos Jacobus apostolus his perspicuis verbis certos facit : *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus,* (nempe suam ipsius convertentis, ùt loquitur textus græcus) *à morte, et operiet multitudinem peccatorum.* Ep. cap. 5. vers. 20. Sed ingemiscit mater Ecclesia tot filiorum suorum perditionem malorum confessariorum culpâ; in eorum enim bona, aut mala agendi ratione potissimùm populorum salus, aut pernicies sita sunt. *Dentur idonei confessarii* (ajebat S. Pius V.) *ecce omnium Christianorum plena reformatio.* Pro certo igitur habendum est, quòd si in omnibus confessariis ea scientia, et ea morum integritas reperiretur, quam tantum ministerium exposcit, non esset tot peccatorum sordibus mundus ita contaminatus, nec infernus adeò indies animabus repleretur. Pro bonitate autem non hìc expostulatur illa habitualis tantùm, quâ simpliciter homo in statu gratiæ constituitur, sed positiva, nempe quæ per virtutum exercitium comparatur, sicut Pœnitentiæ ministrum decet, qui duplicis alimenti opus habet ; uno, ut vitam suam sustentet ; altero, ut prolem nutriat. Etenim confessarius aliorum conscientias dirigere debet, quin aut nimiâ indulgentiâ, aut immoderato rigore erret ; tot vulnera sibi attrectanda sunt, quin se inquinet : cum mulieribus, et adolescentulis versandum sic erit, lapsus eorum in confessionibus maximè pudendos auscultando, quin nec minimum capiat sibi detrimenti ; fortitudine cum hominibus præclaris utendum erit, quin cujusvis respectu moveatur : denique totus charitatem, mansuetudinem, et prudentiam redolere debet. Itaque, ut has omnes adimpleat partes, non vulgari opus est probitate, ad quam nemo attinget, si quotidianâ meditatione coadjuvante, in oratione versatus non sit ; aliter

carebit luce, et gratiis huic muneri ritè exercendo necessariis, quod (ùt doci solet) humeris angelicis etiam formidandum esset.

Præter morum probitatem, confessarius, cùm ipse sit conscientiarum judex, tenetur etiam, ùt suprà attigimus, scientiâ ad rectè judicandum esse præditus. Propterea non tantùm ea ad meram praxim spectantia, sed etiam animadversiones notabiliores, et scitu magis necessarias super præcipuis moralis tractatibus, in hoc brevi opere colligenda duxi; definitiones, principia, textus tùm civiles, tùm canonicos, item sanctiones Pontificum, et Sacr. Congreg. declarationes, ac insuper doctrinas magis necessarias magisque acceptas , adnotando ; materias enim, quæ diligentiori indigent disceptatione , ad Opus morale, quod in duobus tomis distinctum in lucem edidi, recurrat, ubi eas suis rationibus et cum citatione locorum auctorum qui de illis tractant, fusè discussas reperiet. Hic solummodò breviter eos delibabimus, quantùm satis erit ut lectoris diligentia excitetur ad eas librandas. Nonnullæ sententiæ, quas hìc secuti sumus, alicui forsan aut nimis rigidæ, aut nimis benignæ videbuntur; sed obtestarer hunc, ut antequam hâc notâ eas damnet, præfatum Opus in tribus tomis distributum grandioris molis (quod semel Neapoli, et pluries Venetiis typis datum est) revolvat, cujus loci frequenter hìc citantur, quia fusè rationes, et doctorum, qui eas defendunt , auctoritates ibi legendo, minimè alienas, nec rationi temerè innixas sibi visum iri, pro certo spero.

Quoties in præsenti Opere adspiciuntur citationes, nullo allato auctore, ex nostra theologia morali lector sciat esse desumptas.

Littera *L.* denotat librum, *Tr.* tractatum, *N.* numerum, *PP.* Paginam, *V.* versum, *Tom.* tomum.

TRACTATUS PRIMUS.

DE

CONSCIENTIA.

Regula remota, et proxima benè agendi 1. *Variæ conscientiarum distinctiones* 2.

1.—Prima regula benè agendi est lex divina cui postea debet se uniformare conscientia; sed quia bonitas aut malitia actionis talis nobis apparet, qualem eam conscientia apprehendit, hinc fit, quòd regula remota, sive materialis nostrarum operationum est lex divina; proxima verò et formalis est conscientia, ùt docet S. Thomas (1) sic loquens: *Ratio humana est regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuratur.* Et apertiùs alibi (2): *Actus humanus judicatur virtuosus, vel vitiosus secundùm bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundùm materiale objectum actûs.* Qua de re in hoc primo tract. agemus de conscientia, in sequenti verò de lege.

2.—Sermonem faciens de conscientia, oportet plura distinguere. Oportet 1. distinguere conscientiam à synderesi. Synderesis *est notio principiorum universalium,* nempe: Deus est honorandus: malum est fugiendum: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. Conscientia verò est judicium practicum, quod ab hujusmodi principiis formatur circa præsentes operationes, quæ hìc et nunc agendæ sunt, aut vitandæ, secundùm præsentes circumstantias; quapropter definitur conscientia: *Dictamen rationis, quo judicamus aliquid hìc et nunc agendum, vel fugiendum.* 2. Distinguenda sunt varia conscientiarum genera, quæ possunt accidere, nimirum conscientia *recta, erronea, perplexa, scrupulosa, dubia, et probabilis.* De singulis hìc cum distinctione nobis erit loquendum.

(1) 1. 2. *q.* 19. *a.* 4.—(2)*Quodlib.* 3. *a.* 27.

Tom. I.

CAPUT PRIMUM.

DE CONSCIENTIA RECTA, ERRONEA, PERPLEXA, ET SCRUPULOSA.

De conscientia recta 3, *erronea* 4. *Si detur ignorantia præceptorum naturalium* 5. *Si quis æstimat desiderium pravum non esse peccatum* 6. *De conscientia perplexa* 7. *De conscientia scrupulosa* 8. *ad* 11.

3. — CONSCIENTIA *recta* est, quæ dictat rei veritatem, contra quam qui operatur, certè peccat.

4. — *Erronea* est, quæ dictat falsitatem. Hæc dividitur in invincibilem et vincibilem, sive culpabilem. *Invincibilis* est, cùm nulla erroris dubitatio in mentem occurrit, et juxta istam nos tenemur tunc ad operandum; cùm enim hæc sit regula proxima (sicut superiùs dictum est) nostrarum operationum, juxta illius dictamen nobis operandum est. *Vincibilis* est, cùm in mentem occurrit erroris dubitatio, et obligatio errorem vincendi, ac insuper negligitur ordinaria (non autem maxima) quæ debet adhiberi diligentia ad veritatem inquirendam. Qui cum hujusmodi conscientia operatur, semper peccat, sive juxta, sive contra conscientiam operetur.

5. — Quæritur hìc, an possit dari ignorantia invincibilis circa præcepta naturalia? Cùm ignorantia est invincibilis, est etiam inculpabilis, sicut constat ex propos. 2. Michaëlis Baji proscripta ab Alexandro VIII. *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ non excusat à peccato formali.* Idem quoque dixit M. Nicolius (*in def. de prob. ad fin. Epist.* 5.) Montaltatii *apud Cont. Tourn. tr. de act. hum. c.* 2. *a.* 1. *sect.* 2. *p.* 2. *concl.* 2. sub nomine Wendrochii dicens, talem ignorantiam esse pœnam peccati originalis. Sed hoc jam contra Bajum proscriptum est. Restat igitur videndum, an detur ignorantia invincibilis circa præcepta naturalia. Respondemus cum communi (contra *Sinnichium*, et alios pauciores) quam tenent *S. Antoninus, Sotus, Maldonatus, Suar. Azorius, Sanchez, Gommachæus, Duvallius, Wigandt, Gonet* (qui meritò vocat contrariam singularem, et improbabilem) et multi alii, inter quos numeratur doctissimus *Cardin. Gotti* (1), adhibendam esse distinctionem inter prima principia, et conclusiones immediatas à conclusionibus mediatis. Hoc posito, dicimus cum allata sententia circa prima

(1) *Tom.* 2. *tr. de vitiis et peccatis q.* 1. *dub.* 4. *n.* 17. *ex D. Thom.* 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. *Adde Tourn. tr. de act. hum. c.* 2. *a.* 1. *sect.* 2. *p.* 2. *concl.* 4. *qui citat D. Thom. et D. August. Adde Mercorum lib. de praxi opin. Vicent. Baron. in post p. ad mor. theol D.* 4. *q.* 5. § *ult.*

principia seu circa præcepta principaliora legis naturalis, quæ sunt ex se nota, et a synderesi dictata, ùt superius diximus; *Deus est colendus: Quod tibi non vis* etc. non potest dari ignorantia invincibilis. Circa verò conclusiones immediatas, seu proximè deductas à principiis, qualia sunt præcepta Decalogi, nec datur ignorantia invincibilis, nisi in rudibus, et ad breve tempus, vel nisi additâ aliquâ circumstantiâ apparenter cohonestante. Circa autem conclusiones mediatas, sive remotas discursu a præceptis Decalogi deductas, ùt sunt præcepta de non faciendis usuris, de scandalis vitandis, et alia id genus, circa has dicimus posse dari ignorantiam invincibilem, et inculpabilem, tunc cum adhibitâ communi, quam debet (ùt diximus) diligentiâ, non potest dubium vincere. Vide in nostra Morali (1) ubi hoc multis auctoritatibus *D. Thomæ* comprobatum est: et *P. La-Croix* confirmat hoc idem auctoritatibus *S. Bonaventuræ,* et *Alberti Magni.* Idque confirmatur ex eadem allata prop. 2. ex Bajanis proscriptis, ubi animadvertitur Ecclesiam aut sentire, aut valdè probabile esse tenere, quòd detur ignorantia invincibilis etiam circa legem naturalem; nam si teneret contrarium, non declarasset ignorantiam invincibilem excusare hominem à peccato, quum damnasset propositionem de impossibili eventu.

6.—Non desunt inter DD. qui excusant à mortali eum, qui putaret opera tantùm esse peccatum, non autem peccandi desiderium: sed huic opinioni numquam potui acquiescere, cùm intelligere non valeam, quomodo evenire possit, ut qui jam scit aliquam actionem. v. g. fornicationem, esse peccatum, possit non peccare deliberatè desiderando illam deliberatè exequi: impossibile mihi videtur, quòd quis credat non peccare, cùm deliberatè vult opere complere, quod jam advertit esse Dei offensam (2).

7. — Conscientia *perplexa* est, cùm quis inter duo præcepta constituitur, v. g. servandi proximi vitam, et non pejerandi, et ipse nescit, quid deliberet. Quid tunc ei faciendum erit? 1. Sapientes consulere debet, si potest. 2. Si non potest, minus malum eligendum erit, evitando potiùs transgressionem præcepti naturalis, quam humani, aut divini positivi. 3. Si facile sibi non erit ad deliberandum, quodnam eorum sit minus malum, tunc ad quodcumque se determinat, non peccat, quia tunc deëst ei libertas necessaria ad peccatum.

(1) *L.* 1. *n.* 170.—(2) *L.* 1. *n.* 9.

8. — Conscientia *scrupulosa* est ea, quæ ex levi formidine dubitat de alicujus actionis honestate, adeòque sæpè formidat peccatum esse ubi non est. Multas DD. assignant regulas pro scrupulosis, sed reverà post orationem nullum his remedium efficacius (imò unicum, ùt benè ait *P. Segneri*) restabit, nisi obedientiam omnimodam directori præstare. Hinc ante omnia confessarius suadet hujusmodi pœnitenti hoc duplex principium principale. Primum, quòd coram Deo tutò incedit, si patri spirituali obtemperat, ubi evidenter peccatum non apparet: tunc enim non homini obedit, sed ipsimet Deo, qui dixit: *Qui vos audit; me audit.* Ita docent omnes doctores, et magistri spirituum cum *S. Bernardo, S. Antonino, S. Francisco Salesio, et S. Philippo Nerio, S. Theresia, B. Dionysio Cartusiano, B. Umberto, V. P. Magistro Avila, Magno Gersone*, etc. Secundum, quòd major scrupulus, qui debet eum angere, erit inobedientia, propter quam non tantùm amittendi animi pacem, devotionem, et in virtutes progressum, sed etiam desipiendi, sanitatem consumendi, et quod deterius est, etiam animæ faciendi jacturam, magno se exponit periculo: possunt enim eò devenire scrupuli, ut vel ad tantam eum redigerent desperationem, quà sibimet mortem inferret; sicuti non paucis accidit, vel ut præcipitem se ad omne vitiorum genus deflecteret. Item confessarius insinuet pœnitenti scrupuloso, ùt benè ait doctus *auctor Instructionum confessariorum tyronum* (1), cum Deo non sunt calamo, ùt dici solet, rationes colligendæ: Deus enim boni nostri causâ vult, nos incertos vivere de nostra salute. Qua de re moralem diligentiam adhibendo, ne eum offendamus, in ejus misericordiam nostra cura jactanda est, et nostram non posse facere salutem sine ejus gratiæ adjutorio confitentes, hæc cum perseverantia, fiducia, et pace expostulanda nobis erit. *Optimum est*, ajebat S. Franciscus Salesius, *cæco ductu incedere sub divina providentia inter hujus vitæ tenebras, et perplexitates. Expedit quiescere, dum à patre spirituali intelligit, se benè progredi, quin ejus rei causam perquirat. Numquam periit obediens.* S. Philippus Nerius (2) asserebat, quòd qui confessario obsequebatur, se certum faciebat, Deo non redditurum de suis operibus rationem. Contrà verò, ajebat S. Joannes de Cruce (3), non satisfieri de eo, quod dicit confessarius, esse superbiam, et in fidem peccatum.

(1) *P.* 1. *n.* 76. — (2) *In vita l.* 1. *cap.* 20. — (3) *Tract. de spinis. Coll.* 4. §. 1. *n.* 8.

9. — Deinde curet confessarius , 1. ut percrebros cum hujusmodi pœnitente habeat sermones de nimia fiducia in Jesu Christo collocanda , qui pro nobis mortuus est : et in sanctissima ejus Matre , quæ maximâ potentiâ à Deo donata est in eos , qui ad se confugiunt. Quare hortetur , ut vivat securus , semper ac Jesu et Mariæ se committit patrocinio , qui proculdubio exaudiunt se invocantes. 2. Prohibeat , quominùs libros , quibus scrupuli excitantur , legat et cum scrupulosis versetur ; et illi , qui valdè his vexatur , interdicat ne ad conciones terrore plenas adeat , nec conscientiam examinet in iis rebus ubi scrupulos , sed immeritos , apprehendit. 3. Si consistit scrupulus in timore , pravis cogitationibus (v. g. contra fidem , puritatem , aut charitatem) assentiendi , confessarius sit promptus, atque intrepidus ad eos negligendos , et ad sincerè ei affirmandum hujusmodi cogitationes , potiùs pœnas , quàm consensus, et peccatum sibi esse. Et in hoc præcipuè confessarius præ oculis habeat illam regulam, quam DD. (1) tradunt , eum , qui timoratæ est conscientiæ , nisi plùs quàm certus est de peccato mortali , immunem à peccato in eo judicandum esse ; nam tale monstrum (proùt ajebat *P. Alvarez*) impossibile est in animam ab eo abhorrentem ingredi , quin apertè dignoscatur. Hac de re juvat pariter imponere scrupulosis , ut de hujusmodi cogitationibus nihil penitùs se accusent , nisi certò sciant, et jurare possint , consensisse. Et hic adverti debet, quòd cum scrupulosis , non per regulas peculiares , sed generales procedendum erit : per particulares enim scrupulosi numquam erunt ad deliberandum idonei, dubitantes semper , nùm illa regula apta sit pro præsenti casu , qui semper ei videbitur differre à casu, quem à confessario audivit.

10.—Sit 4. pro illis , qui habent scrupulum circa præteritas confessiones , sive quia putant , non omnes circumstantias explanasse , sive ob defectum doloris. Confessarius , cùm advertit eos aut confessionem generalem jam peregisse, aut per aliquod notabile tempus confessiones præteritas repetiisse , istis imponat, ne ex proposito ad eas animum adjiciant , nec ampliùs verbum faciant de peccatis præteritis , nisi cùm jurare possunt , ea certè fuisse mortalia , et certò item de eis numquàm fuisse confessos. Dùm DD. docent (2), scrupulosos , quamvis per inadvertentiam aliquod grave omiserint peccatum , non teneri (saltem cùm certi non sunt) cum tanto incommodo et periculo ad

(1) *Lib.* 6. *n.* 476. – (2) *Lib.* 1. *n.* 16.

integritatem confessionis, à qua etiam hoc minus incommodum excusare potest (1). In hoc confessarius sit fortis, ut sibi obediri faciat; et si pœnitens non obedit, eum objurget, privet Communione, et quantùm potest ejus retundet duritiem. Humaniter cum scrupulosis agendum est, sed cùm in obedientiam delinquunt, maximo cum rigore tractandi sunt: si enim hâc obedientiæ anchorâ illi destituuntur, pereunt utìque, nam aut in phrenesim labuntur, aut in morum se dant depravationem.

11.—Quinto loco veniunt illi scrupulosi, qui peccare formidant in omni opere; istis imponat, ut liberè agant, et ut scrupulos vincant, imò vincere tenentur semper ac non vident illam actionem evidenter esse peccatum. Ità cum *P. Segneri* docent DD. (2). (*P. Segneri Pœnit. instr. c. ult.*) Et nihil refert, quòd cum actuali timore operentur (non deposito dubio, quod penè desperandum à scrupulosis); is enim timor non est verum conscientiæ dictamen, quod alio nomine conscientia formata dicitur, utì benè distinguit Gerson (3); nec est verum dubium practicum, nec tollit judicium antea factum, quod virtualiter perseverat, licèt ad illud propter timoris vehementiam tunc non advertatur, nempè se non peccare in eo, quod non cognoscunt evidenter esse malum; siquidem tunc non contra conscientiam agunt, sed contra illum inanem timorem (4). Imponat igitur confessarius hujusmodi pœnitentibus in virtute obedientiæ, ut parvipendant, et superent scrupulum; liberè operando id, in quo scrupulus eis est impedimento; item eis injungat, ut deindè ampliùs de illo non confiteantur.

CAPUT II.

DE CONSCIENTIA DUBIA.

Dubium negativum, et positivum 12, *speculativum, et practicum* 13 *et* 14. *Si lex est dubia* 15 *et* 16. *Si votum est dubium* 17. *Si Superior jubet fieri rem dubiam de peccato* 18. *In dubio quid fieri debeat in jejunio, aut Communione* 19. *De impedimento, et debito dubio* 20.

12.—Conscientia dubia est, quæ indeliberata manens, pro utraque parte assensum suspendit. Hìc tamen distinguendum est dubium negativum à positivo. *Negativum* est, quando ex neutra parte apparent rationes, quibus possit

(1) *Lib.* 6. *n.* 476. — (2) *L.* 1. *n.* 17. — (3) *Ibid.* — (4) *L.* 1. *n.* 18 *et* 19.

intellectus assentiri alteri parti, et hoc debet in rigore appellari dubium, quod definitur: *Suspensio assensûs circa aliquod objectum. Positivum* verò est, quando pro utraque parte, aut saltem pro altera adest grave motivum assentiendi, licèt cum formidine de opposito; proindè dubium positivum idem est, ac opinio probabilis, de qua in sequenti puncto agemus.

13. — Distinguendum 1. dubium speculativum à practico; *Speculativum* est, quando dubitatur de rei veritate, ùt si bellum sit justum necne: si pingere die festo sit opus servile: si valeat baptismus cum aqua distillata, etc. *Practicum* verò est, quando dubitatur de rei honestate, si v. g. licet in praxi depingere die festo: præliari in bello dubiè justo. Itaque semper distinguendum erit verum à licito. Etenim dubium speculativum respicit verum, practicum verò licitum. Hoc posito, dicimus cum dubio practico non licere operari, quia homo in operando debet esse, moraliter certus de rei honestate; aliter, quia se periculo peccandi exponit, peccat, juxta illud Eccli. 3. 27. *Qui amat periculum, in illo peribit.* Et illâ peccati noxâ, cujus dubium habet, reus erit; quare, si dubitat esse furtum, furti peccat; si dubitat esse mortale, mortale committit. Qui autem est certus in tali actione peccatum inesse, sed incertus est, si sit mortale, an veniale; alii eum de mortali damnant; sed probabiliùs dicunt *Navarr. Valent. Granado, et La-Croix,* tantum peccare venialiter; modò ad graviter peccandi periculum, neque ad actionis expendendæ obligationem non advertat; et dummodò actio illa de se non sit certè peccatum mortale, et illius malitia saltem in confuso non apprehendatur (1).

14. — Contrà verò cum dubio speculativo operari licet, cùm operans aliis ductus rationibus practicè judicat esse licitam eam actionem: nam aliæ sunt rationes, ut judicetur de rei veritate, v. g. quòd bellum sit justum, quòd pingere in festo sit opus servile, aliæ sunt rationes, ut judicetur actio esse honesta, nimirùm licitum esse præliari in bello dubiè justo, pingere in festo, ex alio principio certo (ùt est illud: *Melior est conditio possidentis,* aut aliud simile) dubium deponens. Qua de re in dubiis videndum est, cujus sit possessio, præcepti, an libertatis. Et ut hoc dignoscatur, videndum pro quo stet præsumptio. Cùm pro indubitato habeatur stare præsumptionem pro ea parte, quæ alteri onus probandi factum transfert; fa-

(1) *Lib.* 1. *n.* 22. *et* 23.

ctum enim non præsumitur, nisi probetur, ùt habetur *L.2. de probation.*, et ex *L. In bello de captivis.*

15. —Ex quo infertur primò, quòd si possidet libertas, debet probari certò adesse præceptum obligans; aliàs præceptum dubium non potest onus certum imponere, et ligare libertatem, quâ certò à Deo homo donatus est ut quod sibi placuerit faciat, præter ea quæ sibi manifestè prohibita, aut imposita sunt, ùt Eccli. 15. 14. et seqq. expressum habemus: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata, et præcepta sua: Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Contrà verò, si lex certè condita, et promulgata est, et dubium oritur sitne abrogata, aut revocata, aut ubi observatur an sit dispensata, quia tunc lex manet in possessione.

16.—Et idem dicendum, si dubitatur de legis acceptione. Cùm enim illa justa sit, præsumi debet, acceptatam esse, inspecto illo alio principio: *Ordinariè præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.* Cui respondet illa alia moralis regula communiter à DD. recepta, quòd, cùm dubitatur sit necne positus actus, ille non præsumitur fuisse positus, nisi probetur, ùt suprà dictum est; cùm autem certè actus positus est, et dumtaxat dubitatur de ejus validitate (v. g. illius matrimonii, confessionis, voti, etc.) *semper standum pro valore actùs; L. Quoties, ff. de rebus dubiis:* utì habetur quòd leges dubiæ actûs validitati favent. Hujus generis est etiam illud axioma: *Nemo præsumitur malus, nisi probetur* (1).

17. — Infertur 2. quòd quidquid de lege dictum est, idem de voto erit dicendum, quod est quædam particularis lex, quam sibi homo imponit. Quapropter, si quis dubitat, et non est certus de voto emisso, non tenetur ad votum, ùt cum communi *Cabassutius, Suarez, Rebellio, Prado, Sanchez, Castropal. Anaclet. Salmant.* et alii (2). Idemque dicitur, cùm dubitatur, an in voto emisso, aut in lege promulgata, comprehendatur necne aliqua res; tunc enim pro ea parte, de qua dubitatur, votum aut lex non possidet. Idque innuitur *ex Cap. Ex parte* 18. de *Censibus;* ubi cùm aliqui vovissent, et dubitarent an tenerentur ad majus, an verò ad minus, juxta factam promissionem; fuit responsum, teneri tantùm ad minus. Contrà, si votum fuisset certum, et dubitatur de satisfactione, debet persolvi, cùm possessio tunc sit pro voto.

(1) *Lib.* 1. *n.* 26 *et* 27. — (2) *n.* 28.

Nihilominùs dicunt *Lugo, Roncaglia, Laym. Salmant. Carden. La-Croix*, et alii, quòd, si quis probabiliter judicat votum persolvisse (sive pœnitentiam confessionis, aut officium divinum) non teneri ad aliud, quia Deus contentus est de probabili suæ legis satisfactione (1). Nec obstare, ajunt, quòd voti obligatio sit in possessione; nam respondent quòd possessio obligationis, positâ probabili voti satisfactione, devenit dubia, et ideo vovens in sua libertate remanet. Sed hæc ratio minimè mihi probatur; casu enim quo dubitatur de emissione voti, pro certo habeo obligationem non adesse illud implendi, quia tunc possidet libertas; sed casu quo votum est certè emissum, intelligere nequeo, quomodo per probabilem voti satisfactionem vovens solvatur à voti obligatione, quæ adhuc in sua possessione manet; sicut enim tunc certum est votum, ita pariter certa ejus impletio etiam esse debet. Eo solo casu opinio præfata admitti posset, quo probabilitas illa talis esset, quòd moralem certitudinem satisfactionis voti peractæ fundare valeret. Et idem dicendum de obligatione recitandi Horas canonicas, et adimplendi pœnitentiam sacramentalem. Si autem quis votum emisisset, et deindè immemor voti operam promissam impleret, dicimus tunc non teneri iterùm satisfacere, semper ac pro certo judicare potest, quòd factus memor voti pro illo operam impletam applicasset, proùt cum sententia communi dicetur *Tract. X. num.* 120. *in fin. vers.* Idem autem, etc.

18.—Infertur 3. quòd, cùm superior jubet, subditus tenetur obedire, quoties res præcepta non est certè illicita; cùm enim dubitatur tantùm de rei inhonestate, possidet Superioris auctoritas quam habet præcipiendi, quâ non potest exspoliari in dubio. Ita communiter *S. Bonav. S. Anton. Cajet. Sylvius, Cabass. Tournely, Azor. Sanch. Palaus, Salmant.* Et probatur *ex cap. Quid culpatur, dist.* 23. *q.* 1. ubi *S. Augustinus* dicit subditum rectè obedire principi militare præcipienti, si bellum non sit certè injustum. Limitationem hanc habet hæc doctrina obediendi præceptis dubiè injustis, quoties periculum gravis damni spiritualis, aut temporalis secum conjungeret: aut si res præcepta esset etiam probabiliter illicita, et unà simul esset valdè molesta, et difficilis, ita *Lessius, Sotus, Tournely, Prado, Sanch. Holzmann, Busemb. Castropal. Salmant.* et alii plures. (2).

(1) *Ibid.* — (2) *Lib.* 1. *n.* 31. *et fusiùs l.* 4. *n.* 47. *v.* Limitant.

19. —Infertur 4. quod dubitans, an jam compleverit annum, non tenetur ad jejunium; si dubitat verò an pervenerit ad annum 60. in qua ætate probabiliter deobligatur à jejunio ecclesiastico, ùt dicemus *Tract. XII. num.* 25., tunc tenetur ad jejunium, quia possidet jejunandi præceptum. Idem dicendum, si quis dubitat de ætate pro ordine sacro, aut pro beneficio requisitâ, quia tunc possidet præceptum Ecclesiæ (1). Pariter si erit feria V. et dubitatur an jam transierit media nox, potest, factâ diligentiâ, vesci carnibus (2). Qui autem dubitat an deglutiverit aliquid post mediam noctem, possit necne communicare? alii negant, sed alii plures, ùt *Laym. Sa, Busemb. La-Croix, Sporer,* etc. probabiliter affirmant, dicentes legem jejunii esse prohibitivam potiùs, nempe, ne quis non jejunus communicet, ùt colligitur ex canonibus relatis in opere (3). Propterea semper ac non sit factus casus, quo vigeat legis prohibitio, certæ nimirùm jejunii fractionis, homo est in possessione communicandi.

20.—Infertur 5. quòd superveniente dubio de matrimonii impedimento bonâ fide contracti, post factam diligentiam, dubio perseverante, potest conjux tùm reddere, tùm petere debitum conjugale (4). Infertur 6. quòd certus de debito, at dubius de solutione tenetur solvere. Contrà verò dubius de debito, si est possessor bonæ fidei, ad nihil tenetur, dùm possessio (modò sit legitima) dat certum jus retinendi, quod possidet, adversùs quod non potest prævalere, nisi jus certum proximi. Hinc S. August. (*Can. Si Virgo* 34. *q.* 1.) ait: *Possessor rectissimè dicitur, quamdiù se possidere ignorat alienum.* Ita *Castrop., Laym. Lugo, Roncag. Carden. Molin. Sanch. Cord. Sfrondratus, Sporer,* et alii plures (5). Secùs autem dicendum si possessio sit infirma, nempe dubia, aut dubiâ fide incèpta, quia tunc debet fieri restitutio pro rata dubii (6). Et non secùs faciendum puto (quicquid dicant alii) casu, quo possessor, superveniente dubio, tempore debito neglexerit diligentiam facere, quia proximum defraudavit, saltem spe quam habebat, fortè ut verus creditor inveniri posset, et pro hujus spei rata tenetur restituere.

(1) *Lib.* 1. *n.* 32.— (2) Ibid. — (3) *N.* 38. — (4) *N.* 33. *et fusiùs l.* 6 *n.* 903. *et* 904. — (5) *L* 1. *n.* 34. — (6) *N.* 36 *v.* Præfatæ, *et l.* 6. *n.* 611. *et* 702.

CAPUT III.

DE CONSCIENTIA PROBABILI.

De conscientia probabili 21. *In materia fidei* 22. *medicinæ* 23. *justitiæ* 24. *Sacramentorum* 25. *ad* 27. *in damno alterius* 28. *Gradus probabilitatis* 29. *De opinione tenui probabili, et de opinione probabilissima* 30. *De probabili, et probabiliori* 31. *ad* 79.

21.—Conscientia probabilis est illa, quæ propter aliquam probabilem opinionem dictat licitam esse aliquam actionem. Opinio probabilis est illa, quæ gravi aliquo innititur fundamento apto ad hominis prudentis assensum inclinandum. Sed in hoc primùm omnium oportet scire, non licere operari cum opinione probabili cum periculo de facto damni proximi, cùm proximus est in sui juris possessione; cùm distinguendum sit cum *P. Suarez* alium esse casum cùm agitur de simplici jure, nempe utrùm possimus licitè aliquid agere; alium esse cùm agitur de facto, et de rei veritate; si enim talis opinio vera non sit, proximus certè damnum patietur, adeòque tunc opinione probabili uti fas non erit. Ponamus exemplum: Si ego dubito utrùm ille sit homo, an fera, non licebit eum ferire, nisi certus factus sum esse feram; licèt probabiliùs, nedum probabiliter existimem feram esse: nam si reverà est homo, eum vulnerando ex mea opinione, licèt probabiliori, illius damnum non vito.

22.—Hinc infertur 1. quòd in materia fidei et salutis æternæ non solùm est illicitum sequi opinionem minus probabilem, ùt dicebat propos. 4. damnata ab Innocent. XI.; sed probabiliorem etiam, atque probabilissimam; et teneri ad amplectendam tutam, et consequenter religionem, quæ tutos homines efficit, proùt est catholica; nam ceteræ religiones, cùm falsæ sunt, quamvis istarum aliqua forsan videretur probabilior alicui, ille tamen destitutis Sacramentis, et aliis mediis necessariis ad consequendam salutem æternam, non aufugeret utìque suæ beatitudinis jacturam.

23.—Infertur 2. quòd medicus tenetur adhibere remedia tutiora pro infirmi salute, neque illi fas est uti aliquâ medicinâ, quam nescit, utrùm ei profutura, an nocitura sit, ut periculum de illa faciat. Dubitant tantummodò DD. si infirmi salus jam sit desperata, an medico liceat ei dubium pharmacum præbere, ex quo potest infirmus convalescere, vel mors ejus accelerari. Alii id negant, sed plures alii, inter quos *Sanchez*, *Valent. Laym.*

Bonac. Busemb, *Filliuc.* etc. id non improbabiliter affirmant, dùm etiam ipsa natura videtur dictare, vitæ modico periculo se exponere spe perfectæ valetudinis, prudentis esse viri (1).

24.—Infertur 3. quòd judex debet judicare secundùm probabiliorem sententiam, cùm lege divinâ, et humanâ eneatur unicuique jus suum tribuere pro causæ meritis. Quare jure merito proscripta fuit ab Innoc. XI. hæc 2. propositio : *Probabiliter existimo, judices posse judicare juxta opiniones etiam minùs probabiles.* In quo nihilominùs validiori innixi fundamento notant, *Cardenas*, *Filguerra, La-Croix*, et alii, reum qui in legitima est rei controversiæ possessione, non posse à judice exspoliari, nisi actor eas afferat rationes, quæ nedum sint probabiliores, verùm etiam convincentes : dùm, ùt dictum est *n.* 20. legitima rei possessio jus certum confert cuicumque possidenti (donec non constet de alterius jure) rem retinendi. Idque multis argumentis, atque DD. auctoritatibus, ac etiam perspicuis textibus probat. *Carden.* (2).

25. —Infertur 4. quòd in Sacramentorum collatione non potest minister uti opinione probabili, aut probabiliori de Sacramenti valore, sed tutiores sequendæ sunt, aut moraliter certæ. Propterea fuit proscripta hæc 1. propositio ab Innoc. XI. *Non est illicitum in Sacramentis conferendis uti opinione probabili de valore Sacramenti, relictâ tutiore, nisi id vetat lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantùm utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis sacerdotalis, et episcopalis.* Sit tamen notandum, quòd in duobus dumtaxat casibus licet uti opinione probabili, etiam circa Sacramentorum valorem, videlicet :

26. —Primus casus est, cùm versatur in extrema necessitate ; tunc enim licitum est uti quâcumque opinione probabili, etiam tenui, ùt dicunt multi DD. (3). Semper tamen tunc adhibenda est conditio, *si valet :* quia conditio in illarum rerum angustiis removet injuriam à Sacramentis, si fortè invalidè conficiatur, et necessitas contrà justam præbet causam Sacramentum conditionatum ministrandi.

27. —Secundus est casus, cùm præsumitur Ecclesia aliunde supplere, ut Sacramentum validum reddatur; proùt accidit, cùm contrahitur matrimonium probabiliter

(1) *Lib.* 1. *n.* 46. —(2) *L.* 4. *n.* 210. *v.* Quær. 11. — (3) *Lib.* 6. *n.* 103. *ad III. et* 482. *in fin.*

validum, quia tunc præsumitur Ecclesiam impedimentum, si unquam foret, abstulisse, ut redderet matrimonium certè validum; juxta communem DD. cum *Suar. Less. Coninch. Cardenas, Sporer,* et aliis cum *Lugo*, qui testatur hanc esse totius Ecclesiæ praxim (1). Idem sit in Sacramento pœnitentiæ, cùm agitur de confessarii jurisdictione, etenim cùm adest opinio verè probabilis de jurisdictione, Ecclesia etiam supplet eam conferendo, si fortè confessarius eâ caret, et hoc ex universali confessariorum consuetudine absolvendi cum probabili jurisdictione, et communiter testantur *Suarez, Lugo, Card. Sanch. Bonac. Less. Coninch. Maldero, Castrop. Salmant. La-Croix*, etc. Hanc tamen sententiam non admitto, nisi adsit gravis necessitas, aut saltem magna utilitas ùt benè limitant *Wigandt, Holzmann. Marchant, Sporer, Elbel,* etc. cum ipso *Suarez*, aliàs non debet præsumi Ecclesia sacerdotum libertati favere velle.

28.—Itaque, ut dictum est *n.* 21. non licet uti opinione probabili cum alterius damno. Hoc tamen (ùt suprà annuimus) valet, cùm proximus certè possidet suum jus; si secùs esset, opinio poterit esse practicè probabilis *de jure*, sive probabilis proxima, ùt dicunt DD. v. g. opinio asserens, quòd quoties aliquis alicubi est jam infamiâ notatus, nulla ei gravis injuria infertur, si quis ejus crimen licèt occultum alibi promulgaret. Vide alia hujus generis exempla in opere (2). Ratio, quia in omnibus istis casibus proximus consideratur non habere jus certum, aut saltem certam possessionem illius.

29.—Quod hìc dictum est locum habet cùm agitur de puro facto; secùs autem erit cùm agitur de mero jure, et de solâ rei honestate, tunc non enim licet operari cum opinione probabili. Sed hìc videndum, quænam, et qualis esse oporteat opinio, ut censeatur probabilis, et licitè eâ uti possimus. Igitur distinguendæ sunt opinio tenuiter probabilis, probabilis, probabilior, probabilissima et moraliter certa. Opinio *tenuiter probabilis* est quæ innititur fundamento, quod non valet ad se viri prudentis assensum pertrahere. *Probabilis* est, quæ innititur fundamento gravi, tam intrinseco rationis quàm extrinseco, nempe auctoritatis DD., ita ut capax sit flectere assensum viri prudentis, licèt cum formidine de opposito. *Probabilior* est quæ innititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine de opposito, dùm opinio contraria

(1) *L.* 1. *n.* 50. *et l.* 6. *n.* 901 — (2) *L.* 1. *n.* 53. *et seq.*

potest aliquando esse vera, quamvis minùs verisimilis appareat. *Probabilissima* innititur fundamento adeò gravi, sive gravissimo, ut opinio opposita non appareat graviter probabilis; sed quoniam probabilissima non excedit fines probabilitatis, licèt principem locum teneat inter probabiles, ideò non excludit omnem prudentem formidinem, quòd veritas etiam pro opposita possit stare. Opinio denique, vel, ut meliùs dicam, *sententia moraliter certa* ita excludit omnem prudentem formidinem, ut opposita censeatur omninò improbabilis.

30. — His positis dicemus 1. cum opinione tenuiter probabili non licere operari, ùt compertum est ex prop. 3. ex proscriptis ab Innocentio XI., quæ sic dicebat: *Generatim dùm probabilitate sive intrinseca sive extrinseca quamtumvis tenui, modò à probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Et ratio est, quia tenuis probabilitas non potest dici vera probabilitas, sicuti tenuis fortitudo, et tenuis peritia, non possunt dici vera fortitudo, et vera peritia, sed potiùs dicendæ sunt debilitas, et imperitia. Dicimus 2. pro indubitato licere operari cum opinione probabilissima, ùt habetur ex propos. 3. ex proscriptis ab Alexandro VIII. quæ dicebat: *Non licet sequi vel inter probabiles probabilissimam.*

31. — Utrùm autem liceat cum opinione probabili operari, tres adsunt sententiæ; prima quarum est, ut possit quis licitè sequi opinionem etiam minùs probabilem pro libertate, licèt opinio pro lege sit certè probabilior. Hanc sententiam elapsi sæculi auctores quasi communiter tenuêre; sed nos dicimus eam esse laxam, et licitè amplecti non posse. Ratio est, quia quando opinio pro lege est certè probabilior, tunc lex non est ampliùs dubio stricto dubia, uti accidit (quemadmodum postea explicamus) cùm opiniones tam pro lege, quàm pro libertate sunt æquè probabiles; sed est moraliter certa, quum habeat pro se fundamentum certum quòd vera sit; ubi è contrario opinio minùs probabilis, quæ favet libertati, tale habet fundamentum ut vera non sit, ut remaneat tenuiter, sive saltem dubiè probabilis præ opinione tutiore; ideòque non est prudentia, sed imprudentia eam velle sequi. Quum enim intellectui certè appareat, quòd veritas stet magis pro lege quàm pro libertate, tunc voluntas nequit prudenter et sine culpa partem minùs tutam sequi; tunc enim non operaretur ex proprio judicio seu propria credulitate, sed quodam ex conatu quem suâ voluntate faciet intellectui, removendo illum ab ea parte, quæ ei verior

videtur, eumque deflectendo ad illam partem, quæ non solùm videtur ei non vera, sed ne demonstrat quidem certum habere fundamentum quòd possit esse vera. Est et alia ratio, quòd nos observare debemus præceptum illud, quod sufficienter fuisse nobis propositum possimus judicare, et prudenter credendum est sufficienter fuisse propositum, quum præ legis existentia argumenta adsint graviora : ad rem facit quod dicit Apostolus : *Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est. Rom.* 14, 23, ex quo deducitur, quòd nos, ut rectè operemur, debemus esse de actionis honestate moraliter certi. Hinc falsum illud probabilistarum principium, *Qui probabiliter agit, prudenter agit,* penitùs reprobamus : ut enim benè operemur, sola non sufficit probabilitas, sed certitudo moralis requiritur, quòd actio nostra honesta sit.

32.—Secunda sententia, quam hodie nunc quidam moderni tenent scriptores, vult ut tunc aliquam quamdam opinionem, quæ libertati favet, sequi possimus, quum ipsa sit moraliter certa. Sententiam hanc existimamus nimis rigidam, et quæ illaqueat conscientias, tale illis onus imponendo, ut nullas alias opiniones sequi possint, nisi quæ moraliter certæ sint, et in hoc opusculo demonstrabimus usum opinionum æquè probabilium procul dubio licere. Lectorem meum rogo, ne propositionem hanc meam contemnat priusquàm legat totum id, quod pro hac sententia afferam in medium. Contemnere quod quilibet auctor dicit, quin quod dicit intelligatur, non est neque charitas neque prudentia. Legatur; et postea contemnatur.

33.—Tertia igitur, quæ nostra est sententia, dicit, quòd quum opinio, quæ libertati favet, est æquè probabilis, atque opinio illa quæ legi favet, sine dubio, et licitè sequi potest, excipe in materia fidei, in qua tutiorem sequi debemus, utì habetur ex propositione 4. proscripta ab Innocentio XI., utì quoque in materia valoris Sacramentorum, utì habetur ex propositione 1. ab eodem Innocentio proscripta. Idem locum habet in materia medicinæ, in qua medicus tutiora remedia adhibere tenetur (proùt communiter docent Doctores). Ita pariter non possumus uti opinione probabili cum periculo spirituali aut temporali damni proximi, semper ac (intelligitur) proximus est in certa sui juris possessione. Ratio quia inter duas opiniones æquè probabiles non tenemur sequi tutam, quia lex dubia nequit certam inducere obligationem, quippe quia lex dubia non est sufficienter promulgata, ita ut

possit ad suam observantiam nos obligare, quemadmodum demonstrabimus sexcentis auctoritatibus D. Thomæ omniumque Theologorum. Auctores illi qui tenent non licere sequi ne opinionem quidem probabilissimam vocantur tutioristæ *rigidi;* auctores autem probabilioristæ moderni qui existimant licitum usum probabilissimæ favore libertatis, et non requirunt quòd opinio pro libertate omninò certa esse debeat, uti volunt rigidi tutioristæ, ita ut opinio contraria pro lege sit penitùs improbabilis, vocantur quoque tutioristæ, sed tutioristæ mites; dicunt enim quòd, ut quis licitè opinione minùs tutâ uti possit, moraliter certa esse debeat, sed largè, ita ut contraria magis tuta probabilis non sit. Ego tamen §. II. num. 66. evidenter demonstrabo sententiam hanc, quæ probabilissimam tantùm pro libertate permittit, difficulter à prædictis auctoribus in praxi adhiberi posse, quin in rigorismum labantur. Ardua isthæc videtur assertio, et forsan aliquis credit, ne ad extremum usque vellem rem protrahere, ut vanam eorum sententiam reddam; lectorem tamen meum rogo, ut totum hoc opusculum legat, quia agnoscet quòd loquendo secundùm horum mitium tutioristarum effata, negari haud poterit quod dicam.

34.—P. Eusebius Amort, vir undequaquàm perspectus pro variis et doctis operibus quæ his temporibus in lucem edidit, in sua theologia morali et scholastica typis commissa anno 1733. Bononiæ, postquàm eam emendare fecerat auctor Romæ à Benedicto XIV., quemadmodum eum rogaverat, uti in ejus præfatione legitur, scribit, quòd si opinio quæ legi favet, notabiliter probabilior non apparet (advertendum, quòd, cùm opinio est non dubiè, sed certè probabilior, tunc quoque est notabiliter probabilior), moraliter certum est, quòd hujusmodi lex non obligat, dicens, quòd Deus juxta suam divinam providentiam, quandò vult, ut aliqua sua lex obliget, tenetur eam notabiliter reddere probabiliorem: *Quandocumque existentia legis non redditur credibilior non ipsâ, moraliter certum est non dari legem; quia ex natura providentiæ divinæ Deus, sicut tenetur suam religionem reddere evidenter credibiliorem non ipsâ, ita etiam tenetur suam legem reddere notabiliter credibiliorem non ipsâ, Theolog. tom.* 1. *disp.* 2. §. 4. *qu.* 10. Illud, *non ipsâ,* intelligitur, quòd Deus, ut nos obliget ad legis observantiam debet facere nobis cognoscere legem illam probabiliorem non ex eâ ipsâ, sed ex aliis argumentis. Undè idem auctor ibid. loc. cit. et fusiùs in qu. disp. quæst. 5. scribit, quòd quando adsunt

duæ opiniones æquè probabiles, *si in hoc casu non datur lex directè prohibens, quia in hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character inseparabilis, et essentialis legis; siquidem sola, legis promulgatio est illa, quâ lex fit credibilior non ipsâ.* Promulgatio itaque illa est, quæ reddit legem credibiliorem. Et subdit in hunc modum sensisse patres, qui in dubio stricto, an adsit vel ne lex, hominem ad sequendam opinionem magis tutam non obligavêre.

35.—Et reverà S. Gregorius Nazianzenus (orat. 39.) loquendo de quodam Novatiano dicit: *Anne juvenibus quidem viduis propter ætatis lubricum ineundi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minimè dubitavit cujus te scilicet magistrum profiteris. At hæc minimè post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quòd si res dubia est (nota), vincat humanitas tua.* Scribit ampliùs S. Leo (*ep.* 90. *ad Rustic. Narbon. in præfat.* 12. *c.* Sicut quædam, *fin. dist.* 14.): *Sicut quædam sunt, quæ nulla possunt ratione convelli, ita multa sunt, quæ aut pro consideratione temporum, aut pro consideratione ætatum oporteat temperari: illâ consideratione semper servatâ, ut in iis, quæ vel dubia fuerint, aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis SS. Patrum inveniatur adversum.* Dicit sequendum, quia Superiores debent rigorem temperare, et non obligare subditos ad rigidiores opiniones sequendas, quando opiniones benignæ non sunt contrariæ præceptis Evangelii, aut decretis SS. Patrum. Ad rem quoque facit quod dicit D. Augustinus: *Quod enim neque contra Fidem, neque contra bonos mores esse convincitur, indifferenter esse habendum. Dicit convincitur*, quapropter non est prohibenda quæcumque actio, nisi certi simus, quòd illa sit contra Fidem aut contra bonos mores. Non aliter scripsit D. Bernardus: *Sanè ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi, aut non contemnendæ auctoritati quod sentitur, non obviat. Epist. ad Hugon. de S. Victor. cap.* 5. *n.* 18. *vol.* 1. *Oper. ex edit. Maurin. Paris. col.* 634.

36.—Joannes Gerson *scripsit, necesse est dari manifestationem ordinationis, et voluntatis Dei; nam per solam ordinationem, aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. De Vit. spir. lect.* 2. *col.* 176. Idem scripsit Joseph Rocafull præpositus Valentiæ: *Casu quo, factâ diligentiâ, non constat,*

an lex sit imposita, sed res dubia manet, non obligat, sive sit lex, vel præceptum naturale. Lib. 1. de leg. in comm. c. 4. n. 65. Idem scripsit Melchior Canus contra Scholasticum obligantem peccatores ad contritionis actum singulis diebus festis : *Jus humanum nullum est, aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur ; proferant et tacebimus. Relect. de pœnit. p. 4. post resolut. quæst. concl.* 3 *et posteà in fine vers. ad ultimum* subjungit : *Quoniam ignoro, undè ad hanc opinionem doctores illi venerint, liberè possum, quod non satis exploratè præceptum est, negare.* Canus itaque sentiebat nos non teneri ad illa, quæ non satis exploratè præcepta sunt. Hinc scripsit Dominicus Sotus : *Quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam. De just. et jure lib.* 6. *quæst.* 1. *art.* 6. *circa fin.* Ampliùs D. Antoninus apertè scribit quòd inter duas æquè probabiles opiniones, licitè possumus sequi benigniorem : *Secundùm Cancellarium non plùs nocet homini errare in articulo Fidei, qui non est declaratus ab Ecclesia, quòd sit articulus de necessitate credendus ; quàm nocere posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui actus, non dicitur certus ex Scriptura, aut determinatione Ecclesiæ, quòd sit illicitus. Sed constat quòd in materiâ Fidei licitum est ante determinationem ecclesiæ, tenere unam vel alteram partem sine periculo peccati, etc. Ergò à simili licet unam opinionem in moralibus tenere juxta limitata superiùs, ubi saltem magis sapiens non sentit contrarium.* (Idem sentit Du-Hamel auctor modernus) *Theol. spec. et pract. tom. IV. tr. de act. human. lib.* 11. *dissert. IV. cap.* 3. *n. IV. in fine vers. Hoc argument.* scribens : *Hoc argumentum* (scilicet de usu opinionis probabilis) *magnâ prudentiâ temperatum nuper tractavit P. Gisbertus, primò enim postulat, ut opinio ex utraque parte veram habeat probabilitatem non fucatam : secundò ne altera penè certa, aut multò sit probabilior cum mitiore comparata ; tunc enim mentem multò probabiliori rationi cedere necesse est.* Et idem dicunt innumerabiles alii docti auctores, proùt Episcopus Abelly, Episc. Tapia, Episc. Alvarez, Episc. Ledesma, Episc. Angles, Episc. Zerola, Episc. Maldero, Episc. Tudesco, Archiepiscopus Panormi, Episc. Medina, et antistes Barbosa. Ampliss. Cardinalis Sfrondrati, Card. Toledo, Card. de Lugo. Præterea Christianus Lupus, et plures doctores citati in meo opere *de usu moderato opinionis probabilis* insimul tùm locis, utì potest videri in dicto opere *pag.* 263.

37.—Præfata igitur nostræ sententiæ ratio non est quæ-

dam simplex ratio, sed certum quoddam principium, quod receperunt, et docuerunt theologi omnes, et præcipuè D. Thomas (uti videbimus), scilicet quòd lex dubia vim obligandi non habet, quia non sufficienter promulgata. Tunc enim promulgatum erit tantummodò dubium sive quæstio, non verò lex; quæ, ut sit sufficienter promulgata, opus est, ut sit proposita et manifestata ùt certa, quemadmodum superiùs diximus, et quemadmodum dicit S. Thomas cum omnibus theologis, proùt videbimus.

38. — Evidentes tandem afferamus probationes, quas à D. Thomæ doctrina depromamus. Docet D. Thomas, quòd *lex quædam regula est, et mensura actuum, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agendo retrahitur. Dicitur enim lex à ligando, quia obligat ad agendum.* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 1. Docet indè S. doctor regulam hanc sive legis mensuram, ut eam observare teneamur, debere nobis promulgatione manifestari: ideòque eâdem ipsâ qu. 90. art. 4. proponit dubium: *Utrùm promulgatio sit de ratione legis?* et respondet: *Lex imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ: regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quæ regulantur et mensurantur. Undè ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Undè promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quòd lex habeat suam virtutem.* Lex itaque, antequam promulgatione manifestetur, vim obligandi non habet. Hinc à D. Thoma definitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata.* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. Ergò promulgatio est adeò legi essentialis, ut virtutem obligandi habeat, ut ipsâ deficiente, lex non erit obligans, quemadmodum scribit doctus P. Petrus Collet continuator Tournely, et rationem affert: *Lex enim, ut obliget, debet dari ùt regula, ac proindè innotescere: atqui lex non innotescit nisi per promulgationem, cùm per eam solam eo intimetur modo, qui obediendi necessitatem inducit, etc.* Et consequenter dicit, legem in legislatoris mente existentem virtutem obligandi habere tantùm *in actu primo*, scilicet pro tempore quo fuerit promulgata, sed, ut actu obliget, opus est ut applicetur et manifestetur subditis (*debet innotescere*) ut ipsi possint se illâ regulare.

39. — Promulgatio isthæc necessaria est tam in humanis, quàm in naturalibus et divinis legibus, quemadmodum docet idem sanctus doctor, qui eodem art. ad 1. sibi

objicit : *Sed lex naturalis non indiget promulgatione : ergò non est de ratione legis quòd promulgetur :* et respondet : *Dicendum quòd promulgatio legis naturalis est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Dicit naturalis legis promulgationem non fieri humano modo, signis externis v. g. per edicta, aut per præconis vocem : sed naturali lumine, quod Deus hominum mentibus inserit. Quod clarius explicat Sylvius scribens, quòd *actualiter tunc* (lex naturalis) *unicuique promulgatur, quando cognitionem à Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum, in* 1. 2. *q.* 9.*art* 4. *in fin.* Idem scribitCardinalis Gotti (*Theolog. tom.* 2. *tract. de leg. q.* 1. *dub.* 3. §. 3. *n.* 18.) et n. 21. ibidem scribit ; *ad hoc ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Immediatè subdens, quòd *sicut mensura in actu secundo non mensurat nisi mensurabili applicetur :* quemadmodum mensura nequit actu mensurare, nisi rei quæ mensuranda est applicetur, ita lex non potest esse mensura, et regula hominis, nisi ei promulgatione proponatur. Idem scribit Dominicus Sotus : *Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulgationem, sed tùm instituuntur, cùm promulgantur :* et asserit *: itaque nullam exceptionem conclusio hæc permittit.* Quod confirmat P. Gonet in Clyp. theol. tom. 3. disp. 1. art. 3. n. 57. ubi probare volens dari posse ignorantiam invincibilem præceptorum naturalium, quæ à primis principiis mediatè deducuntur, hoc facit argumentum. *Lex enim vim obligandi non habet, nisi applicetur hominibus per promulgationem, sed lex naturalis promulgatur omnibus hominibus quantùm ad omnia præcepta, quæ sunt remotissima à primis principiis · ergò non obligat omnes quantùm ad illa præcepta. Subindèque potest dari de illis ignorantia invincibilis, et excusans à peccato.*

40. — Esto igitur, quòd quando duæ æquè probabiles adsunt opiniones, lex est dubia, et utì dubia nequit obligare, quia tunc lex sufficienter promulgata non est, sed promulgatum tantùm sufficienter est dubium, sive quæstio, an vel ne lex adsit, ecce principium certum non directum, sed *reflexum*, in quo sententiæ nostræ fautores collocant certitudinem moralem, præ qua licitè opinionem æquè probabilem sequi possumus.

41. —Quòd autem certâ securitate agitur, quum judicium certo licèt reflexo principio adhæreat, constat ex Canonibus, et ex communi theologorum consensu. *In cap.*

Dominus 2. *de secund. nupt.* dicitur, quòd si secundus vir dubitet de morte primi viri suæ uxoris, conjugale debitum petere non potest, sed requisitus tenetur illum reddere uxori bonâ fide petenti: *Debitum non deneget postulanti; quod à se tamen noverit nullatenùs exigendum,* verba sunt textûs. Quâ tamen ratione potest vir conjugalem actum adhibere de primi viri morte dubitans, et consequenter an illa sit vel ne sua uxor? Potest, respondetur, ob principium certum reflexum, quia quum et uxor sit in bonâ fide de secundi matrimonii valore, ipsa possidet, et jus certum petendi debitum habet, cujus juris privari non potest præ viri dubio. Probatur præterea ex *Can.* 4. Quid culpatur *caus.* 23. *qu.* 1. ubi D. Augustinus ita docet: *Vir justus, si fortè sub rege homine etiam sacrilego militet, rectè potest illo jubente bellare, si vice* (aliàs civicæ) *pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrùm sit, certum non est; ita ut fortassè reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* In dubio igitur an bellum justum sit, licitè subditus principe jubente bellare potest, et quomodo? judicio innixo principio certo reflexo, quòd in dubio princeps jus, ut sibi pareatur, habet: ideòque subditus, quotiescumque certus non est quòd bellum sit injustum, obedire debet: *vel utrùm sit* (contra Dei præceptum) *certum non est*, verba sunt textûs.

42. — De hoc non dubitant ne ipsi quidem nostri adversarii. P. Joannes Laurentius Berti asserit non licere sequi opinionem æquè probabilem minùs tutam. Videamus tamen quomodo id probet. Probat duo principia probabilistarum, quæ et ego pro falsis habui, confutando. Dicunt probabilistæ quidem quòd ob duo principia potest quis licitè probabilem opinionem minùs tutam sequi, et quòd ob illa judicium speculativum dubium redditur in praxi certum. Primum eorum principium hoc est: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Hoc tamen principium, dicit P. Berti, et nos quoque dicimus, non potest probabilis opinionis usum licitum reddere, quia quum opinio contraria tutior sit æquè probabilis, tunc nos in dubio remanemus, et moralem honestatis certitudinem necessariam ad benè operandum non habemus: undè operans tunc haud operatur prudenter, sed imprudentissimè, quum principio nihil certo utatur. Secundum principium est, quòd quum opiniones sunt ambæ probabiles, tunc homo potest judicium cohibere ab opinione rigidiore, et

uti opinione benigniore, illius probabilitati inhærens. Hoc tamen, quemadmodum sapienter dicit Berti, ne nos quidem certos moraliter reddere potest de actionis honestate; talis enim voluntaria cohibitio judicii cum ignorantia invincibili imò affectata convincitur, quia homo practicè dubium non deponeret, sed affectatè in eodemmet dubio de actionis honestate remaneret. Rectè igitur concludit Berti, quòd quotiescumque nullum aliud de probabilitate opinionis minùs tutæ suppetit fundamentum, illâ uti non possumus; et ego dico, horum duorum principiorum falsitas à probabilistis adoptatorum, plures modernos scriptores induxit ut sententiam nostram reprobarent, et plurimos acquirerent sequaces, penitùs non animadvertendo, quòd nos præfata falsa principia refellimus, atque indubitato principio, quòd lex dubia obligare non potest, utimur. Secùs esset, utì subjungit Berti, quum præter opinionis probabilitatem aliquod certum adesset reflexum principium, quod in praxi nos de actionis honestate certos redderet; quia tunc judicium nostrum præ principii reflexi certitudine, cui inniteretur, redderetur certum. Adducit exemplum religiosi, qui in dubio an vel ne possit jejunium frangere ut studio vacet, licitè potest illud frangere præcepto Superioris, quo certus redditur posse vesci cibis sine peccato. Adducit et exemplum possessoris, qui in dubio an justè fundum aliquem possideat, licitè potest in illius possessione perseverare, quando vir doctus ei præstabit, quòd aliquam rationem illum possidendi habet; possessor enim (juxta D. Augustini auctoritatem, quam idem Berti refert) non tenetur exspoliare se re legitimè possessâ, nisi illam suam non esse certò sciat, hoc enim jus dat legitima possessio. Hinc P. Berti generaliter concludit his verbis: *Proculdubio potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexæ fieri judicium practicum moraliter certum.* Non dubitat itaque Berti quòd in praxi rectè efformari potest ultimum dictamen moraliter certum in opinionibus dubiis non solùm præ principiis directis, sed etiam præ indirectis et reflexis. Quod certam reddit sententiam nostram, quæ principio evidenter certo innititur, utì probavimus, et utì magis magisque demonstrabimus, legem nempe dubiam, quia non sufficienter promulgata, obligationem certam inducere non posse.

43. —Idem effatum quod tenuit Berti, sequuntur domini Ballerini in libro inscripto *Moral. action. regulæ, etc. seu, Quæstio de opinion. prob.* qui quamvis moderati sint

rigidæ sententiæ sectatores, laudatam tamen doctrinam confirmant dicentes : *Quod in praxi ex directis principiis minimè certis incertum est, ex certo reflexo principio fit omninò certum ;* et probant peculiariter exemplo quod nos adduximus *n.* 41. in *cap. Dominus,* uxoris bonâ fide debitum petentis : et sequentia verba subnectunt : *In his omnibus exemplis observandum est, reflexa principia particularem quæstionem non solvere, sed incertam relinquere, sola praxis certa est, eò quòd principia reflexa praxis in eo dubio dirigendæ, certam regulam figant.* Et idem scribit P. Gonet pro certo ; *Manual. tom.* 3. *tract.* 3. *c.* 16. *circa fin.*

44. Videamus tandem quid aliud docet D. Thomas qui nostræ sententiæ fidem accrescit. Ipse in *opuscul. de veritate, q.* 17. *art.* 3. docet, quòd *nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Scitur quòd scientia importat certam alicujus rei cognitionem. Et ut intelligatur quòd D. Thomas nomine scientiæ certam intelligit cognitionem, animadvertere oportet quæsitum quod eodem in loco proponit : *Utrùm conscientia liget?* et hoc modo ratiocinatur : *Ita se habet imperium gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis nunquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti : sicut antea in corporalibus agens corporale non agit nisi per contactum ; ita in spiritualibus, nisi per scientiam.* Similitudo hæc D. Thomæ non potest esse neque clarior, neque convincentior, ut principium nostrum, quòd lex incerta certam nequit inducere obligationem, comprobetur. Dicit Sanctus, quòd scientia præcepti est adinstar cujusdam funis, quæ voluntatem ligat ; et quemadmodum ut res materialis ligetur, oportet ut actu ei applicetur funis, quæ eam liget, et cogat, ita ut voluntas hominis ligetur ut illam faciat actionem, aut ab ea actione abstineat, oportet, ut præcepti scientiam habeat, aliàs homo liber remanet. Itaque quando homo remanet in dubio utrùm adsit vel ne præceptum, utì evenit, quum adsunt duæ opiniones æquè probabiles, tunc utique non habet scientiam præcepti ; ideòque illam, quam mavult, opinionem sequi potest.

45. — Idem alibi declarat D. Thomas, scilicet 1. 2. q. 19.

art. 10, ubi quærit : *Utrùm necessarium sit voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito, ad hoc ut sit bona?* Inde eodem articulo 10. ad 1. sibi objicit : *Videtur quòd voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito ; non enim possumus velle quod ignoramus... Sed quid Deus velit ignoramus in pluribus : ergò non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito.* Et respondet : *Ad primum dicendum, quòd volitum divinum secundùm rationem communem, quale sit, scire possimus ; scimus enim quòd Deus quidquid vult, vult ob rationem boni. Et ideò quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ quantùm ad rationem voliti.* Itaque homo quotiescumque vult aliquid sub aliqua ratione boni conformat se divinæ voluntati. Subdit postea D. Thomas id quod pro nobis maximè facit : *Sed in particulari nescimus quid Deus velit ; et in quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem divinæ voluntati.* Ergò non tenemur conformare nos voluntati divinæ in particulari, et peculiariter quoad præcepta, quotiescumque isthæc divina voluntas nobis non innotescit, quemadmodum distinctiùs declaratur à P. Gonet in hæc verba : *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto, vel prohibitione manifestatur. Gonet in Clyp. t.* 3. *tr.* 3. *D.* 6. *art.* 2. *n.* 37. *in fin.* In dubio itaque alicujus præcepti, quo Deus nobis præcipiat, aut prohibeat aliquam actionem in particulari, non tenemur divinæ voluntati conformari, nisi postquam voluntas divina nobis sit manifestata, aliàs, ùt dicit Gerson, quando Deus nobis suam non manifestat voluntatem, non potest nos obligare. *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. Gerson de vit. spir. animæ, tom. III. lect.* 2.

46.—Idem docet D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 4. ubi quærit : *Utrùm in omnibus Deo sit obediendum ?* Respondet affirmativè, sed ad 3. sibi objicit : *Quicumque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati divinæ etiam in volito ; sed non quantùm ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ ùt suprà habitum est* (1. 2. *q.* 19. *art.* 10. qui locus ille est quem adduximus superiùs), *ergò non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et respondet : *Ad tertium (qu.* 104. *suprà cit.) dicendum, quòd etsi non semper teneatur homo velle quod Deus vult ; semper tamen tenetur velle quod Deus vult eum velle, et hoc homini*

præcipuè innotescit per præcepta divina. Homo itaque tenetur obedire Deo, et conformare se divinæ voluntati circa præcepta, non in omnibus quæ Deus vult, sed tantùm in illis, *quæ Deus vult nos velle.* Quo tamen pacto sciemus quod Deus non solùm vult, verùm etiam vult nos velle? *Sciemus*, inquit D. Thomas, *quando nobis innotescit per præcepta divina.* Non satis est igitur dubia præcepti notitia, ut obliget nos ad observandum illud tanquàm voluntatem Dei, sed necessaria est cognitio certa et manifesta, quod procul dubio significat verbum illud *innotescit.*

47. — Hinc perspicitur quòd S. Thomas semper fuit uniformis docendo legem debere esse certam, ut ad suam nos obliget observantiam. Dixit promulgationem legis naturalis tunc fieri, quandò *Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. S. Thom.* 1. 2. *qu.* 90. *art.* 4. *ad* 1. dixit *cognoscendam;* ergò homo tunc tenetur legi obedire, cùm eam lumine cognoscit naturali, non verò cùm de illa dubitat. Præterea dixit, hanc legis cognitionem (quam vocavit *mensuram,* quia cum illa debet homo suas actiones mensurare) debere esse certissimam, ut hominem ad legis obliget observantiam : *Mensura debet esse certissima.* 1. 2. *q.* 19. *art.* 4. *ad* 3. Dixit amplius quòd quemadmodum funis non ligat nisi contactu applicetur, ita *nullus ligatur per præcepta, nisi mediante scientiâ illius præcepti. Opusc. de verit. qu.* 17. *art.* 3. Dixit hominem tunc tantùm teneri obedire voluntati divinæ, cùm hæc divina voluntas ei per præcepta manifestatur : *Et homini (quod Deus vult) præcipuè innotescit per præcepta divina;* 2. 2. *q.* 104. *a.* 4. *ad* 3. Significationes istæ itaque D. Thomæ, scilicet quòd lex ut obliget debet esse *cognita,* quòd *nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti;* quòd lex debet esse *certissima* ut obliget, quod non tenemur conformare nos voluntati divinæ, nisi quando illa nobis per præcepta *innotescit*; nil aliud denotare possunt, quàm quòd lex non obligat nisi quando *cognoscitur*, nisi quando est *certissima,* nisi quando *habetur scientia illius,* et nisi quando *promulgatur.*

48. — Hoc quod docet D. Thomas comprobatur à pluribus Sanctis et doctoribus. D. Isidorus dicit : *Erit autem lex manifesta. In Can.* Erit autem. *dist.* 4. S. Raymundus scripsit : *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi non tibi constat per certam scripturam, lib.* 3. *de pœnit.* §. 21. D. Antoninus asserit : *Quæstio in qua agitur utrùm sit peccatum mortale, nisi ad hoc habetur auctoritas expressa Scripturæ, aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determinatur. S. Ant. p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. *D.* 28. Et rationem adducit dicens,

quòd qui in dubio determinat esse mortalem quamdam actionem, de qua prudenter dubitatur, an sit mortalis, *ædificat, ad gehennam,* scilicet exponit periculo damnationis illum qui eam faceret actionem. Idem scripsit Joannes Nyder citando quoque Bernardum de Claramonte. *Ex quo enim opiniones sunt inter magistros, et Ecclesia non determinavit alteram partem, teneat quam voluerit. Nyder in Consol. Av. par.* 3. *cap.* 20. Sic quoque scripsit Gabriël Briel anno 1480. dicens: *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturæ. In 4. sent. D.* 16. *qu.* 4. *concl.* 3. scripsit Lactantius: *Stultissimi hominis est præceptis eorum velle parere, quum utrùm vera aut falsa sint dubitatur. Lib.* 5. *instit. cap.* 21. In *cap.* 13. *Cùm jure de offic. et pot. jud. de legib.* dicitur: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Dominicus Sotus loquens de lege, dicit, quòd ut ipsa obliget, quum debet esse regula nostrarum actionum, necesse est ut homo *intueatur eam*, scilicet ut clarè eam cognoscat: *Qui regulâ utitur, eam intueri necesse est. De just. lib.* 1. *qu.* 1. *art.* 4. Ita demum scripsit Benedictus XIV, in suis notificationibus (*notif.* 13.): *Non debent imponi vincula, cùm non adest manifesta lex, quæ illa imponat.*

§. II.

Respondetur ad objecta adversariorum, et ex responsionibus magis sententia nostra elucebit.

49.—Nolo quædam non diluere objecta adversariorum; immò diluere lubet, ex responsionibus enim sententiæ nostræ certitudo magis magisque elucebit. Incipientes ab oppositione illa quæ responsionem requirit prolixiorem.

50—Objiciunt 1. minimè dubium esse etiam leges divinas ac naturales opus habere promulgatione ut obligent; dicunt tamen naturales leges fuisse ab æterno promulgatas, et usque ab æterno vim perfectam obtinuisse obligandi hominem, vel antequam existeret, quippe quia lex naturalis participatio quædam est legis æternæ, quod quidam auctor deducere autumat à quibusdam D. Thomæ verbis, quibus ipse D. Thomas pro nobis respondet, utì postea videbimus. Angelicus (1. 2. *qu.* 91. *a.* 1. *ad* 2.) dicit, quòd lex æterna *æternam habet promulgationem ex parte Dei promulgantis.* Ego tamen quæro: Quænam promulgatio divinæ legis illa est, quæ obligat homines, promulgatio *ex parte Dei*, an promulgatio

ex parte creaturæ? D. Thomas, utì superiùs diximus §. 1. *n.* 39. docet, quòd lex non habet vim obligandi, nisi promulgatione hominibus applicetur: *Ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, oportet quòd applicetur hominibus, qui secundùm eam regulari debent; talis autem applicatio fit per hoc, quòd in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. S. Thom.* 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. Et oppositioni (*ad primum*) dicit, quòd lex quoque naturalis opus habet promulgatione, hæcque fit cognitione legis, quam Deus mentibus hominum inserit lumine naturali: *Dicendum quòd promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quòd Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Et idem docet S. Doctor in loco ante citato ab adversario, ubi postquam dixit, quòd lex æterna *æternam habet promulgationem ex parte Dei promulgantis*, immediatè subdit: *Sed ex parte creaturæ audientis aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna. Cit. a.* 1. *ad* 2. Promulgatio itaque quæ obligat, fit quando creatura cognoscit præceptum lumine rationis, aut illud audit ab Ecclesia, vel à sapientibus, qui eam docent.

51. — Id clariùs explicat D. Thomas in alio loco (1. 2. *qu.* 91. *a.* 2.) ubi dicit: *Lex, cùm sit regula et mensura, dupliciter potest esse in aliquo: uno modo sicut in regulante, et mensurante, alio modo sicut in regulato, et mensurato: quia inquantùm participat aliquid de regula sic regulatur..... Et talis participatio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur.* Angelicus igitur asserit, quòd quum lex quædam regula sit, quâ debet se homo regulare, alio modo consideratur in legislatore *regulante*, alio in homine regulato. Itaque dicit D. Thomas, quòd quemadmodum aliquid homo participat de lege naturali, quæ est unica ejus regula, ita actiones suas regulare debet. Antequam igitur hoc lumen præ lege naturali recipiat, ad nihilum obligari potest, quia nondum recepit regulam, quâ se regulare possit. Itaque lex æterna regula est pro Deo regulante, sed pro homine qui regulandus est, regula est lex naturalis; lumen scilicet illud, quod naturali ratione ei manifestatur.

52. — Hinc theologi communiter, et jure dicunt, legem æternam non esse propriè legem, sed esse instar legis, et, ut ita dicam, est lex et regula pro ipso Deo; et si vult vocari promulgata, est quædam lex à Deo sibi ipsi promulgata. Hoc modo loquitur Du-Vallius, qui scribit, legem æternam tunc propriè habere rationem legis, cùm hominibus manifestatur; indè subdit: *Si tamen ab æterno*

spectetur, dicendum est eam non esse verè et propriè legem, sed tantùm aliquid quod se habeat instar legis : tùm quia de ratione legis est, ut promulgetur subditis : nulli autem fuerunt subditi ab æterno ; tùm quia lex essentialiter est regula quædam practica, hæc autem regula non potuit imponi Verbo, et Spiritui sancto, quia ipsimet sunt regula, et rectitudo ipsa. Du-Vall. in 1. 2. *S. Thom. de leg. q.* 2. *p.* 293. Et ita quoque dicunt Montesinus, et Jodochus Lorichius doctor Lovanii. Montesinus dicit legem æternam non esse legem nec regulam pro nobis, sed tantùm pro Deo ipso sibi promulgatam : *Respondeo hujusmodi legem æternam promulgatam esse ab æterno ipsimet Deo, Deus sibimet est lex, et regula : et ita intelligimus Deum sibi promulgare legem. Montesin. D.* 20. *de leg. q.* 4. *n.* 83. Lorichius *Thes. novus utr. Th. verb. lex, n.* 6. de eadem æterna lege edisserens scribit : *Hâc lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud ipsum ab æterno ; hominibus autem promulgata, quando eis innotescit.*

53. — Quando igitur quæritur, an obliget homines lex ista ? Respondet Du-Vallius, quòd tunc obligat, cùm homo ad discretionis annos pervenit, quia tunc lumine naturali lex illi promulgatur : *tunc autem sufficienter* (legem) *promulgari, quando quisque annos discretionis incipit.* 1. 2. *de leg. q.* 3. *a.* 3. Et pag. 296. subdit, quòd lex æterna nobis manifestatur per legem naturalem, quæ est illius participatio : *Dico eam per alias leges nobis innotescere, cùm leges illæ sint illius participationes.* Non secùs scribit prælaudatus Montesinus *disp.* 20. *de leg. q.* 4. *n.* 85. *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dùm primò venit ad usum rationis ; et quamvis pro tunc solùm promulgetur ista lex quantùm ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantùm ad alia.* Non dissentit Petrus de Lorca Cisterciensis, immò subjungit, cognitionem legis essentialem esse atque intrinsecam tam legibus humanis, quàm naturalibus. *Lorca in* 1. 2. *S. Thomæ D.* 6. *de leg.*Idem scripsit Joannes Major : *Cùm primùm aliquis habet rationem, legem naturalem habet. In* 3. *dist.* 27. *q.* 2. Ita quoque scripsit Conradus Koellin è divi Dominici familia : *Cùm venerit* (homo) *ad usum rationis, tenetur ad ea, quæ sunt legis naturæ. In* 1. 2. *q.* 90. *art.* 4. Idem scripsit P. Manstrius *theol. moral. D.* 2. de leg. q. 2. a. 2. n. 34. *Hoc autem jus* (naturæ) *hominibus intimatur, et obligare incipit ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt ; et per talem legem sibi intimatam inter bonum et malum discernere incipiunt : hic enim*

rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notificatio et manifestatio. Et hoc intendit Paulus (*Rom.* 7. 9.) illis verbis: *Ego autem vivebam sine lege aliquandò, sed cùm venisset mandatum, peccatum revixit.* Sic quoque sensit Joannes Granado (ignoscat qui legit si tot theologorum textus idem dicentium in medium affero, hoc enim mihi est perquàm necessarium, ut adversarii mei atque alii sibi persuadeant, theologos omnes uniformiter locutos fuisse contra id quod mihi mei objecerunt adversarii); scribit Granado : *Dicendum est legem naturæ consistere in illo dictamine rationis ;... Nec deëst promulgatio, eo enim ipso quòd homo perveniat ad usum rationis, potens est discernere honestum et malum. Contr.* 6. *de leg. trac.* 2. *D.* 4. *n.* 7. Idem scripsit Blasius de Benjumea : *Cùm lex naturæ debeat voluntati proponi, ad hoc ut habeat vim obligandi, et rationis dictamine possit præcognizativè promulgari ; ipsa præcognizatio intellectûs notificat obligationem faciendi sive omittendi aliquam actionem, etc. De leg. q.* 2. *art.* 2. *n.* 220.

54. — Hinc concludunt reliqui omnes theologi legem æternam, licèt in actu primo habuit virtutem obligandi, nihilominùs neminem obligasse antequam promulgata fuit atque applicata. Ad rem facit quod scribit Cardinalis Gotti: *Sequitur, quòd lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obligaret.* Et subjungit, quòd quamvis illam virtutem obligandi habeat, attamen *nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata. Theol. tr. de legibus q.* 2. *dub.* 1. *n.* 13. Hanc nimis claram rationem adducens, *quòd mensura in actu secundo non mensurat, nisi mensurabili applicetur.* Idem scribit Franciscus de Aravio : *Cùm lex æterna non obliget creaturas, nisi mediante lege naturali, vel positivà divinà, ad istarum promulgationem illa quoque sufficienter promulgatur. In* 1. 2. *q.* 96. *D.* 1. *sect.* 5. *pag.* 525. Ita quoque tenet honoratus Tournely, dicens : *Quia tamen lex ante creaturarum existentiam verè obligans non fuit, cùm nihil esset ad extra, quod eâ obligaretur, palam est rationem completam legis tunc tantùm ei competere potuisse, cùm extiterunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata. Prælect. theol. tr. de leg. c.* 2. *concl.* 5. Eodem modo scripsit P. Collet : *Quia tamen lex æterna ante creaturarum existentiam obligans non fuit, palàm est rationem plenam legis tunc tantùm ei competere potuisse, cùm extiterunt creaturæ, quibus intimata fuit. Tom.* 2. *de leg. c.* 2. *pag.* 17. Hinc scripsit Joseph Rocafull. præpositus Valentiæ : *Quamdiù* (lex æterna) *non promulgatur per modum legis, semper se habet per modum propositi ferendi legem, non autem per modum legis latæ. Praxis, etc. l.* 2.

c. 1. P. Berti scripsit legem æternam non fuisse legem obligantem, sed paratam obligare in tempore, quo *hominibus promulgaretur : Nos per promulgationem nihil aliud intelligimus, nisi paratâ jam legis promulgatione, æternam legem institutam dicimus ante tempora sæcularia, promulgatam verò in temporum conditione.* Quod explicavit verbis illis dicens, quòd *lex æterna fuit ab æterno solùm vim habitura in rerum creatarum conditione;* ita ut tunc vim obligandi habere deberet, cùm fuisset creaturis promulgata.

55. — Denique theologi omnes sentiunt, legem æternam non fuisse legem obligantem, nisi postquam fuit promulgata: ùt scribit Franciscus Sylvius : *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non formaliter, seu sub ratione legis actualiter obligantis, quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio. In* 1. 2. *q.* 91. *a.* 1. *ad* 2. Convenit quoque P. Gonet: *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno. In Clyp. tom.* 3. *tract.* 6. *de leg. D.* 2. *art.* 2. *n.* 19. Facit quod scribit Lorichius : *Hominibus autem* (lex æterna) *promulgatur, quando eis innotescit, Thesaur. Verb. lex, n.* 6, et lubet hìc repetere quod scripsit Dominicus Sotus : *Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulgationem; nullam exceptionem conclusio hæc permittit.* Dicit enim legem, quum sit nostrarum actionum regula, regulam nobis esse nequire, nisi nobis applicetur et manifestetur : *Applicari autem nequit* (lex) *nisi per ejus notitiam, nam qui regulâ utitur, eam intueri necesse habet. Sotus de just. lib.* 1. *q.* 1. *a.* 4. *q.* 3. *a.* 2. Colligamus ergò. Theologi omnes, ductore D. Thomâ, sentiunt, legem æternam, quamvis in actu primo vim in se habuerit homines obligandi, actualiter tamen in actu secundo obligare non potuisse, nisi postquam hominibus lumine rationis naturalis fuerit promulgata. Hinc repetere opus est doctrinam Joannis Gerson dicentis : *Necesse est dari manifestationem ordinationis, ac voluntatis Dei, nam per solam suam ordinationem, aut per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolutè creaturæ imponere obligationem. De vitâ spir. tom. III. lect.* 2. Et Franciscus Henno scribit legem naturalem non distingui à lege æterna, sibi ipsi tamen objicit : Promulgatio est essentialis legi, sed lex naturalis fuit tantùm in tempore promulgata, ergò solùm in tempore incœpit esse propriè lex, et consequenter ab æterna lege distinguitur : respondet verò : *Fuit ab æterno lex naturæ potens obligare, licèt non obligaverit antequam promulgaretur in tempore per dictamen rationis. Et idem est de lege æterna; undè sicut non fuit lex æterna obligans ab æterno, sed in tempore* (scilicet quando fuit manifestata);

ita et lex naturæ. Henno de lege; sed sermone progrediamur.

56. — Objicitur 2. Ergò homo nascitur liber? non subditus et dependens à Deo? Non equidem. Homo nascitur subditus et dependens, et devinctus parere præceptis omnibus, quæ ei Deus imponit : ut verò hujusmodi præcepta eum ligent, debent ei applicari actuali præcepti promulgatione, quæ fit cùm ei præceptum rationis lumine manifestatur : usquedùm verò præceptum ei non manifestatur, homo possidet libertatem ei à Deo datam, quæ quum certa sit, non remanet, nisi à certo præcepto, ligata.

57. — Si unquam homo nasceretur legi æternæ devinctus (quemadmodum quidam meus adversarius credit) antequam ei illa manifestaretur, ita ut nullas alias actiones facere posset, nisi illas, quas ei lex æterna permitteret, necessarium non fuisset; quod Deus homini præcepta sua denuntiasset impressione luminis naturalis et lege scriptâ sed ei declarare debuisset tantùm illa, quæ ei permittebat. Poterat, haud inficior, Dominus jubere, quòd homo nil aliud facere posset, nisi illud, quod ei expressè permisisset; sed non ita fecit : *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui; adjecit mandata, et præcepta sua : si volueris mandata servare, conservabunt te. Eccli.* 15. 14. *et seqq.* Ergò antea Deus creavit hominem liberum, donando ei libertatem juxta id quod scripsit Apostolus : ... *potestatem habens suæ voluntatis*, 1. *Cor.* 7. 37. Postea adjecit mandata quæ observare debet, et ex observantia hujusmodi præceptorum Dominus salutem hominis constituit. Ut verò quis ab hujusmodi ligetur præceptis, dicit D. Thomas, quemadmodum superiùs innuimus, quòd debet habere scientiam, id est, certam eorum cognitionem : *Nullus ligatur per præcepta, nisi mediante scientiâ illius præcepti. De verit. qu.* 17. *art.* 3. Quum enim lex sit quædam mensura, quâ se homo regulare debet, dicit S. Doctor, eam debere esse certissimam : *Mensura debet esse certissima.* 1. 2. *q.* 19. *a.* 4. *ad* 3. secùs si mensura esset dubia, nemo benè se regulare posset. Quod pluribus aliis in locis D. Thomas comprobavit dicens, illum, cui divina voluntas non innotescit, non teneri eam sequi : *Sed in particulari nescimus quid Deus velit : et quantùm ad hoc non tenemur conformare voluntatem divinæ voluntati* 1. 2. *q.* 19. *art.* 10. *ad.* 1. Et loquens præcisè Sanctus de obedientiâ quam divinis debemus præceptis, dicit, quòd nos non tenemur eis parere, nisi postquàm nobis manifesta fuêre, proùt demonstratum est *n.* 47.

58. — Objicitur 3. hominem non posse licitè exponere se

periculo legem violandi : cùm adsunt duæ æquè probabiles opiniones, tunc jam dubitatur an lex adsit. Quapropter si tunc homo opinionem minùs tutam sequitur, jam se conjicit in periculum legis violandæ. Respondetur, distinguendum esse inter casum, in quo lex certa est, et casum, in quo lex est dubia ; haud inficior peccare illum qui se exponit periculo legem violandi ; id verò intelligitur cùm lex est certa, et tunc locum habet textus ille : *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli.* 3. 27. Tali enim casu lex non solùm ad suam observantiam obligat, verùm etiam ne nos probabili periculo eam violandi exponamus. Secùs est quando periculum est tantùm violandi legem dubiam, quia tunc, etiamsi ante Deum lex existeret, violaretur lex non obligans : et lex non obligans non potest vocari lex ; nam dicit D. Thomas (1. 2. q. 90. a. 4.) quemadmodum diximus §. 1. *n.* 39. quòd lex ùt mensura actionum hominis, debet ei promulgatione applicari, et postea subdit : *Undè ad hoc quòd lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quòd* (promulgatione) *applicetur*. Notetur illud, *quod est proprium legis*. Ergò lex quæ virtutem obligandi non habet, neque est, neque dici potest propriè lex : et ideò qui violat legem aliquam nondum manifestatam, uti evenit in casu duarum æquè probabilium opinionum, numquam dici potest illum peccare, quia quamvis lex adesset, contra legem operat non obligantem, ideòque non potest ei id ad culpam imputari.

59. — Objicitur 4. quædam S. Thomæ doctrina dicentis, ignorantia illius qui potest et debet scire legem, quum sit voluntaria, non excusatur à culpa : *Dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire et debet. S. Thom.* 1. 2. *q.* 6. *a.*8. Hinc deducunt adversarii, quòd quotiescumque homo *potest et debet scire præceptum, quamvis nunquam, ne in confuso quidem, præceptum consideraverit, ejus ignorantiæ est vincibilis et culpabilis ;* in hunc modum loquitur anonimus modernus libri inscripti *Regula bonorum morum*. Sed quo modo, ego sciscitor, *potest scire* præceptum ille, cui nunquam venit in mentem hujusmodi præceptum existere posse ? Quid hoc ? dicunt adversarii ; homo enim, quotiescumque est cum mente non infirma, nisi moralem, physicam saltem potentiam habet ut possit præcepta considerare, ideòque semper est in culpa. Non tamen ita alloquitur D. Thomas, qui unà cum D. Augustino et theologis omnibus probabilistis atque antiprobabilistis docet, quòd quotiescumque ignorantia est involuntaria, à peccato excusat. Sanctus doctor sexcentis in locis hcc probat. Dicit primo bifariam ignorantiam involuntariam esse posse et culpabilem, *vel directè*

sicut cùm aliquis studiosè vult nescire aliqua, ut liberiùs peccet : vel indirectè, cùm aliquis negligit addiscere id per quod à peccato retraheretur : talis enim negligentia facit ignorantiam esse voluntariam, et peccatum. Et immediatè subdit : *Si verò ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato. S. Thom.* 1. 2. *q.* 76. *art.* 3. Dicendo igitur Sanctus (oportet eadem verba repetere), *Si verò ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato.* Sat superque declarat, ignorantiam, licèt illarum rerum quas scire tenemur, quando est invincibilis, ita ut nullum veniat dubium in mentem, penitùs excusare à peccato. Idem Angelicus clariùs hoc docet *Quodlib.* 8. *art.* 15. scribens : *Error autem conscientiæ quandoque habet vim excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia ejus, quod quis scire non potest, vel scire non tenetur;* et tali casu dicit, quòd *quamvis factum sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter, peccaret venialiter ; et consequenter si intenderet penitùs non peccare, certè non peccabit.* Adnotetur illud : *Scire non potest; vel scire non tenetur :* Ergò etiam in casu quo quis præceptum scire tenetur, si illud scire nequit, ignorantia ejus erit invincibilis, eumque excusabit à peccato. Et hic sapienter P. Joannes de S. Thoma Dominicanus inter priscos theologos celeberrimus animadvertit quòd illud *potest scire* intelligitur non jam remotè sed proximè et expeditè, ita ut omissio diligentiæ debitæ in veritate quærenda sit propriè voluntaria : *Illud axioma : Qui potest et tenetur, et non faciat, peccat : intellige de eo qui potest proximè, et expeditè , non remotè tantùm et impeditè, quia (ùt suprà diximus) omissio, ut sit voluntaria, debet procedere ab ipsa voluntate, etc. Sanctus Thomas* 1. 2. *quæst.* 5. *disput.* 3. *dist.* 1.

60.—Hinc scripsit D. Antoninus (*p.* 2. *tit.* 1. *c.* 11. §. 28.) rectè dari ignorantiam invincibilem juris naturæ in illis, *quæ per multa media, et non clarè probantur esse contra præcepta.* Sic quoque sentiunt Habert *Theol. tom.* 3. *de act. hum. c.* 1. *n.* 3. *circa fin.* Jo. Bapt. Du-Hamel *Th. tom. IV. tr. de act. hum. l.* 2. *dissert.* 3. *c.* 5. *n. V. vers. ad legem* P. Joannes Laurentius Berti *de Theol. disc. t.* 2. *l.* 21. *c.* 10. ubi scribit, quòd hujusmodi opinionem *tenent omnes ferè Ægidiani, ac Thomistæ, et Sylvius, Herminier, aliique communiter.* Quod probat è D. Thoma (1. 2. *q.* 100. *a.* 1.) dicente : *Quædam verò sunt, quæ subtiliori consideratione indigeant disciplinæ.* Idem tenet P. Gonet (*Clyp. Theol. t.* 3. *D.* 1. *a.* 4.

§. 1. *n.* 55.) et alibi. (*tract de probabil. circa fin.*) dicit, quòd opinio contraria est singularis paucorum, et improbabilis. Idem quoque tenent P. Collet (*Comp. mor. tom.* 1. *c.* 1. *art.* 1. *sect.* 2. *concl.* 4. *pag.* 23.) et P. Antoine (*Theol. mor. part.* 1. *tr. de pecc. c.* 4. q. 6. *resp.* 2. *in fin.*) qui refert Romæ anno 1685. die 8. Aug. proscriptum fuisse hunc articulum : *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hìc et nunc contra jus naturale agit.* Sexcenta alia libenter omitto, quia fusiùs de hoc edisserui c. II. libri quem edidi, *Usus moderati opinionis probabilis.*

61. — Ad alios D. Thomæ textus transeamus, in quibus docet ignorantiam, quando est invincibilis, excusare à peccato. In uno loco dicit : *Ignorantia, quæ est omninò involuntaria, non est peccatum.* Et hoc est quod Augustinus dicit : *Non tibi imputatur ad culpam, si invitùs ignoras, sed si scire neglexeris* (*tom. I. lib.* 3. *de lib. arbitr. c.* 19. *n.* 53.). Per hoc autem quod ait, *sed si scire neglexeris*, dat intelligere, *quod ignorantia habet quòd sit peccatum ex negligentia præcedenti, quæ nihil est aliud, quàm non applicare animum* (intelligitur voluntariè) *ad sciendum ea quæ quis scire debet. S. Thom. de verit. q.* 3. *ad* 7. Et idem repetit paulò pòst (ad 8.) dicens, peccare tantummodò illum, qui, *ne impediatur à peccato, quod diligit, scientiam recusat; et sic ignorantia est à voluntate quodammodo imperata.* Idem Angelicus 1. 2. *q.* 19. *a.* 6. dicit : *Si igitur ratio, vel conscientia erret errore voluntario, vel directè, vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Itaque è contrario, quando error non est volitus neque directè, neque indirectè per negligentiam, excusat procul dubio à peccato. Ergo semper requiritur negligentia, ut error voluntarius reddatur. Ampliùs idem S. doctor *Opusc. de verit. qu.* 17. *art.* 3. postquam dixit : *Nec aliquis ignorans præceptum Dei tenetur ad præceptum faciendum, nisi quatenùs tenetur scire præceptum,* explicat quomodo intelligendum sit illud, *nisi quatenùs tenetur scire præceptum,* dicens (ib. ad 4) : *Tunc conscientia erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat.* Quid sibi vult illud, *in ipso errore peccat?* nisi quòd tunc peccet cùm error est culpabilis, nempè cùm homo animadvertit saltem obligationem sciendi præceptum, et illud scire negligit. Idem Sanctus repetit *Quodlib.* 8. *n.* 15. *quandoque verò error conscientiæ non habet vim excusandi, quando scilicet ipse peccatum est.* Quando igitur error non est culpabilis, quia involuntarius, excusat à peccato, remanet enim tunc actio tantùm materialiter mala, quæ ante Deum peccatum non est, quemadmodum scribit P. Collet :

Porrò peccatum, quod ex ignorantia invincibili committitur, non est peccatum, nisi materialiter; nec impedit quominùs æterna salus obtineri possit.

62. — Imò scribit P. Concina in sua theol. morali *tom. 2. lib. 2. de consc. diss. 1. cap. 5. n. 36. Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere intentionem bonam Deo placendi, hos bonos actus et meritorios dicimus, etc. Opus materialiter malum, cùm non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet.* Quod autem dixit S. Joannes Chrysostomus his verbis : *Ex proposito bono, etiam quod videtur malum, bonum est, quia propositum bonum excusat malum opus.* Est commune axioma apud omnes : *Cuique facere libet, nisi id à jure prohibeatur,* utì legitur in textu *Instit. de jure person.* §. 1. et utì etiam docet pro indubitato principio Angelicus etiam circa res legis naturæ, dicens : *Illud dicitur licitum, quod nullâ lege prohibetur. S. Thom. in 4. sent. D. 15. q. 2. art. 4. ad 2.*

63. — Objicitur 5. ignorantiam tunc solùm esse invincibilem, quando nos nullam habemus rationem de actionis honestate dubitandi; quomodo tamen hujusmodi ignorantia invincibilis dici potest, quando, quum adsit opinio æquè probabilis legi favens, jam adsunt graves rationes dubitandi,quòd actio illa sit illicita ? Respondetur tamen, et perspicuè.Nos non dicimus, operantem cum opinione benigna æquè probabili ac est rigida non peccare, quia legem invincibiliter ignorat, sed quia tali casu ignorat invincibiliter certitudinem legis existentiæ; et posito pro certo principio, utì superiùs evidenter demonstravimus, legem debere esse certam et manifestam ut obliget, quotiescumque nec certa nec manifesta est, licitè agit qui agit benignâ utens opinione. En quam ad rem respondet P.Gonet ad tutioristam Fagnanum : *Eum, qui factâ sufficienti diligentiâ ad inquirendam veritatem, agit ex opinione probabili, quando alia probabilior ei non occurrit, non agere ex conscientia practicè dubia, subindèque nulli peccandi periculo se exponere : quia tunc certificatur moraliter per judicium reflexum quod habet, dicens : Qui facit totum quod in se est ad inquirendam veritatem, et illam consequi non valet, excusatur ratione ignorantiæ invincibilis. Quod principium est omninò certum, et unanimi ferè theologorum omnium consensu firmatum. Gonet, Manual. tom. 3. tr. 3. cap. 16. circa fin.* Itaque P. Gonet hujusmodi verbis ponit pro principio certo, et communi inter theologos, quòd cùm certa legis existentia ignoratur, quum violandi eam periculum adsit, rectè possumus opinione minùs tutâ uti, quia hujusmodi dubia lex non obligat.

64. — In hoc igitur cardo rei vertitur, an principium, quòd lex dubia obligare nequit, sit vel ne certum. Esto enim quòd sit certum, proùt superiùs evidenter demonstravimus, et probavimus auctoritate D. Thomæ quem communiter secuti sunt theologi; et esto quòd adsit ignorantia invincibilis certitudinis legis, procul dubio agens non peccat. At inquiunt : D. Thomas scribit : *Qui aliquid committit aut omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit; ideòque mortaliter peccat. In 4. sent. dist.* 21. *q.* 2. *a.* 3. *ad* 3. Ergo, respondens tunc dicit D. Thomas, hominem peccare mortaliter, cùm committit aut omittit aliquid cum dubio practico peccandi, *in quo dubitat esse peccatum.* Sed hoc locum non habet, cùm quis agit adversùs legem dubiam quæ non obligat, quemadmodum docet idem doctor angelicus :*Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientiâ illius præcepti*, quia tunc agit cum dictamine certo licitè operandi.

65. — Objicitur 6. nos non posse uti opinione benignâ, nisi sit probabilissima, et moraliter certa (large loquendo); nam secùs (inquiunt moderni nostri probabilioristæ) honestatis actionis certitudo haberi nequit. Respondeo : Qui opinione æquè probabili pro libertate utitur innixus principio quòd lex dubia non obligat, certitudinem non habebit directam; habebit tamen indirectam et reflexam, quòd actio sit honesta, et hoc modo licitè operatur. Quòd autem licitè quis operatur cum principio certo reflexo, non est dubitandum, utì demonstrabimus *seq. n.* 70. Istis tamen modernis probabilioristis objicio, quòd ipsi cum opinione probabilissima (juxta eorum effatum) nequeunt, aut difficulter possunt tutâ conscientiâ uti opinione benignâ, sed semper debent opinionem sequi tutiorem; aut sententiam strictè certam, proùt stricti tutioristæ volebant : et hoc facio argumentum. Moderni nostri probabilioristæ dicunt, quemadmodum superiùs innuimus, quòd nos non possumus nosmetipsos conjicere in periculum violandi legem : opus est tamen intelligere, quòd opinio probabilissima, quia inter fines probabilitatis est, non excludit omnem prudentem formidinem quòd sit falsa, quemadmodum omnem prudentem formidinem excludit sententia moraliter absolutè certa, quam tenent rigoristæ, qui probabilissimam quoque excludunt : sed isthæc eorum propositio proscripta fuit ab Alexandro VIII. *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Si opinio igitur probabilissima omnem prudentem non excludit formidinem, opinio contraria probabilissimæ non est jam tenuiter probabilis;

quia tenuis probabilitas non est vera probabilitas, sed est tantùm quædam falsa, seu vana probabilitatis species, quæ nequit producere aliquem prudentem timorem, sed tantùm timorem aliquem imprudentem. Et timor imprudens non est timor, qui possit secum ferre aliquod peccati periculum. Iidem rigidiores tutioristæ communiter dicunt spernendos esse hujusmodi imprudentes timores : nimis magna dementia esset cogitare, quòd Deus nobis jubeat, ut nos imprudentes omnes vanosque vitemus timores. Itaque nisi velimus opinionem probabilissimam cum opinione absolutè certa confundere, opus est dicere, quòd opinio contraria probabilissimæ non est tenuiter probabilis, sed dubiè probabilis, quam nemo sequi potest : sed si ea non est probabilis, habet tantùm prudentem aliquam rationem quòd vera sit, utì probabilissimè (proùt diximus) aliquam prudentem formidinem habet quòd si falsa. His positis dico : Esto quòd opinio quæ legi favet, contraria probabilissimæ quæ favet libertati, est dubiè probabilis, et aliquam prudentem rationem, licèt non omninò stabilem, habet, quòd sit probabilis : quo modo sciscitor, qui tenet non licere conjicere se in periculum violandi legem, probabilissimam pro libertate sequi volens, possit in praxi suum inducere in animum tutâ conscientiâ, ut firmiter credat opinionem pro lege verè probabilem non esse, et uti posse probabilissimâ, quin timeat exponere se in discrimen legem violandi? Ubi inveniet talem libram, quâ tutus efficiatur, quòd opinio illa, quæ legi favet, certè non habeat tot probabilitatis notas, utì ad veram perveniat probabilitatem? et hoc modo possit tutè operari, et sine periculo legem violandi? Ideò repeto quod à principio dixi, quòd credens non posse sequi quamcumque minùs tutam opinionem, nisi sit probabilissima; quum sit jam in dubio, an opinio legi favens sit vel ne probabilis, non sine magna difficultate poterit tutâ conscientiâ operari, nisi strictum amplectatur tutiorismum, qui tantummodò à quocumque timore,et præsertim à periculo legem violandi est immunis.

66. Objicitur 7. Unusquisque scit, quòd si in nemore aliquod adest objectum, quod probabiliter judicetur homo, qui illud in hoc dubio sagittâ ferit, procul dubio peccat : qui exponit ad periculum vitam corporis proximi sui, quo modo excusabitur à peccato, qui in periculum exponit vitam animæ suæ, conjiciendo se in probabile peccandi periculum? Respondemus; sed autem dicimus mirum esse quòd ab adversariis semper trivialis isthæc objectio repetatur,vel postquam toties nostri ad illam responderunt. Iterùm tamen respondemus,

quòd si vibretur sagitta in probabili dubio an objectum illud sit homo, vel fera, non agitur contra legem dubiam; sed contra certam : tali enim casu certa lex est, ne in probabile conjiciatur periculum vita proximi, qui certum jus habet ne lædatur. In casu tamen nostro non solùm nulla certa lex adest ne exponamus nosmetipsos in periculum violandi legem, sed quoque certum est (quemadmodum innuimus) quòd, quum lex sit dubia, et consequenter nec promulgata, nec manifestata, virtutem obligandi non habet; ideòque si illa unquam ante Deum existeret, qui illam violat, non peccat, quia legem violat non obligantem.

67. — Objicitur 8. Ut dicatur quòd lex quædam dubia sit, dubitantum esset, an vel ne hujusmodi lex existeret: sed hoc (dicunt) accidere nequit, quia leges tam divinæ, quàm humanæ, quas observare debemus, omnes certè, existunt, et promulgatæ sunt. Dubium igitur (inquiunt) non est de legis existentia, sed de casibus particularibus, id est, an casus ille peculiaris comprehendatur in illa lege universali : undè in concursu duarum æquè probabilium opinionum, dicere non possumus, quòd lex est dubia, sed quòd certa lex ad casum illum non extenditur; quis tamen hoc asserere audebit, quum quoque opinio pro lege sit probabilis? Ita scribit P. Daniel Concina in sua theologia christiana.

68. — Respondemus, imò pro nobis respondet illud quod ipsemet P. Concina scripsit in compendio dictæ theologiæ (*tom.* 2. *de legibus cap.* 2. *n.* 10.) ubi dixit, quòd quamvis lex certa sit, circumstantiæ tamen quæ occurrunt diversæ efficiunt, quòd lex modò obliget, modò non; præcepta divina sunt immutabilia, sed quandoque aliquâ datâ circumstantiâ non obligant. Hinc (nos concludimus) frustrà dicitur, quòd leges omnes certæ sunt, quia mutatis casuum circumstantiis, in hujusmodi casibus leges illæ locum non habent, aut redduntur dubiæ et tanquàm dubiæ non obligant. Ergò, repetit prælaudatus auctor, juxta vestrum principium, quòd lex dubia non obligat, concluditis, quòd in dubio an lex extendatur vel ne ad illum casum, certè non extenditur? Respondemus nos non dicere, quod lex in illo dubio certè non extenditur, sed quòd cùm duæ adsunt æquè probabiles opiniones, tunc, quum certum non sit quòd lex ad casum illum extendatur, respectu illius casûs lex erit dubia, et utì dubia non obligabit. Exemplum pro faciliori ponamus intelligentia. Lex prohibet usuram, sed cùm utrinque æqualis adest probabilitas quòd quidam contractus sit et non sit usurarius, tunc nulla est lex certa, quæ illum prohibeat; ideòque circa hujusmodi contractum dubia lex remanet : quoad usuram certa est, lex quæ

illam prohibet, quoad tamen cantractum illum dubia est lex. Esto igitur verè probabile esse, casum illum particularem in lege non comprehendi, idem est dicere dubium esse an ad casum illum lex extendatur, quàm dicere quòd respectu casûs illius lex est dubia; et si lex est dubia quoad illum casum, consequenter respectu illius non obligat.

69. — Objicitur 9. Effatum seu regula Canonum : *In dubiis tutior pars eligenda est.* Quod est adversariorum fundamentum ; responsum tamen est meridianâ luce clarius. Respondemus itaque præfatam regulam habere locum in solis dubiis practicis, quæ remanent in conscientia, quin deponi possint, non verò in dubiis speculativis, quæ ibique mediante principio certo deponuntur, quia tunc agens non remanet in dubio, sed exit à dubio, et certitudinem habet moralem. Ideò dicunt communiter doctores cum D. Antonino, Nyder, Tabiena, Isamberto, P. Joanne Ildefonso, Vasquez (quamvis hic contra nos laudetur), Tannero, Navarro (doctrinæ quorum habentur in citato libro *Usus moder.*, etc. *pag.* 227. *n.* 7. *et seq.*) Soto, Medina, Sa, Valenza, Enriquez, Lorca, Vidal, Anglès, Bardi, Salas, P. Joanne à S. Thoma, Merolla, aliisque innumeris, præfatam regulam locum tantùm habere in casibus dubiis practicis, quemadmodum deducitur ab iisdem textibus, in quibus eadem regula præscribitur, et quemadmodum ego omnes et singulos dictos casus ad trutinam revocavi in prælaudato libro *Usus moderati*, etc. *pag.* 234. *à num.* 11. Quoad verò ad speculativa dubia dicta regula consilii est, non præcepti. En quàm opportunè occurrit D. Antoninus, qui de quodam contractu loquens, qui erat probabiliter licitus, probabiliterque illicitus præ contrariis sapientum opinionibus, scribit : *Inducunt illud :* In dubiis tutior via eligenda est. *Respondetur hoc esse verum de honestate, et meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia :* brevitatis gratiâ prætereo hic totum id quod super hoc puncto scripsi in libro *Usus moder. cap.* 5. *n.* 2. *p.* 221. et rem ipsam aggredior. Dicit igitur D. Antoninus, quòd in dubiis speculativis, quæ occurrunt in casu duarum æquè probabilium opinionum, præfata regula est concilii, non præcepti : *Hoc esse verum de meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia.* Opinio itaque dicentis, prælaudatam regulam locum habere in dubiis omnibus etiam speculativis, mihi videtur, juxta id quod superiùs ostendi, omninò esse improbabilis atque insubsistens; ea enim adversatur rationi, et communi theologorum sententiæ.

70. — Ut tamen extremam manum huic controversiæ

imponamus, illud proferamus responsum quod omnibus os claudit. Sciscitor, quid dicit præfata Canonum regula? Dicit: *In dubiis tutior pars eligenda est;* ergò quotiescumque conscientia est in dubio (*in dubiis*) non potest operari sine stimulo et sine peccato. Quid verò obstat dicta Canonum regula, quando homo aliquo cum principio certo reflexo dictamen practicum moraliter certum sibi efformat? Tunc foràs à dubietate prodit, et à terminis de quibus loquitur textus, et ampliùs dici nequit quòd sit *in dubiis.*

71. — Verissima et justissima est Canonum regula, sed non illa est, quam moderni volunt tutioristæ, ut eam jure vel injuriâ trahunt; at dico quòd illi volunt, quod juxta suos terminos regula ipsa non dicit. Repetit tamen quidam meus adversarius, quòd hocce meum argumentum subsisteret, si à me adoptatum principium esset certum, sed quia est falsum, non subsistit. Ergò, ego repeto, si non demonstrant mei adversarii principium à me adoptatum evidenterque demonstratum esse falsum, scilicet quòd lex dubia certam non potest inducere obligationem, quia ei deficit sufficiens seu certa promulgatio, quemadmodum dicunt D. Thomas, et theologi omnes, singulæ eorum oppositiones evanescunt. Mihi tamen moraliter impossibile videtur, quòd ipsi unquam refellere poterunt hoc meum principium adeo perspicuè probatum, et assero quòd nunquàm hujusmodi principium refellent, nisi D. Thomæ doctrinas à me relatas confutent. Dixi *nisi confutent,* quia velle pro libitu illas interpretari, et ad alium sensum detorquere, utì faciunt, idem est ac solis lucem obfuscare.

72. — Objiciunt demùm Decretum S. C. Inquisitionis romanæ habitum anno 1761., ex quo contendunt quemlibet probabilis usum fuisse proscriptum. Sed scire opus est anno 1760. quemdam parochum terræ Avisi diœcesis Tridenti edidisse folium plures continens propositiones, quæ omnes probabilismo favebant, quarum quædam erant quæ justos excesserant fines. Hujusmodi folium cum omnibus ejus propositionibus transcripsi in dicto meo libro *Usus moder.* etc., *cap.* 5. *pag.* 282. Proscriptum utìque fuit folium, sed non proscriptæ fuêre omnes propositiones ejusdem, earum enim aliquæ justæ erant et innocentes: ideòque in Decreto dictum fuit: S. C. folium prædictum, et theses in illo expositas damnat, *tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respectivè falsæ, temerariæ, et piarum aurium offensivæ, etc.* Itaque damnatæ non fuerunt propositiones omnes in particulari, et divisim una ab aliis; dictum enim fuit: *Quarum aliquæ sunt respe-*

ctive falsæ, etc. Et reverà quum de hoc scripserim duobus primariis consultoribus ejusdem S. C. nempe reverendissimo P. magistro Thomæ Augustino Ricchino sacri palatii magistro, et reverendissimo P. magistro Pio Thomæ Schiara à Secretis S. C. Indicis, mihi rescripserunt, à S. C. damnatum fuisse prædictum folium et theses, non verò propositionem aliquam particularem in dictis thesibus contentam; ideòque damnatum non fuisse probabilismum, neque quoad æquè probabilem, neque quoad minùs probabilem libertati faventem. Scripsi ampliùs eminentissimo domino Cardinali Galli tunc pœnitentiario majori, eumque rogavi, ut meo nomine responsum requireret à proprio Summi Pontificis ore. Dictus eminentissimus Dominus, postquam fuit Pontificem allocutus, respondit mihi, non fuisse damnatas omnes folii propositiones, sed aliquas tantùm in illo contentas, et non damnatam fuisse aliquam propositionem illarum, *quæ disceptantur in scholis catholicis, et à multis catholicè propugnantur.* Præfatæ epistolæ tam consultorum, quàm Cardinalis Galli leguntur in dicto meo libro *Usus moder. pag.* 233. His positis, non credo aliud opus esse responsum ad hanc ultimam oppositionem Decreti romanæ Inquisitionis.

73. — Ut denique opusculum hocce meum concludam, habet hìc transcribere id quod hisce nostris temporibus scripsit Episcopus S. Pontii doctus antistes Galliæ in quodam suo libro, dicens quòd hodie nunc adeò exclamatur adversus theologiam moralem relaxatam, quando potiùs exclamandum esset contra rigorismum excessivum, et *pag.* 61. subdit hæc memoranda verba: *Ecclesia consolata fuit videndo impositum fuisse finem regno relaxationis in theologia morali, sed postea doluit videndo successisse in ejus locum immoderatum rigorismum. Hic secundus error ille est qui hodie circumfertur.* Et reverà transacto sæculo plurimi abusi fuerunt in opinando ad probandas pro probabilibus multas laxas opiniones; ideòque plures Ecclesia proscripsit opiniones, quia immeritò vocabantur probabiles, quemadmodum sunt propositiones 27. et 40. proscriptæ ab Alexandro VII. et 1. 3. 6. 35. 44. et 57. proscriptæ ab Innocentio XI. Hæ omnes damnatæ fuêre, quia in ipsis dicebatur, *probabile est, etc.*

74. — Hodie tamen, proùt scribit præfatus antistes, hæc opinandi relaxatio terminavit, unde idem antistes subdit: *Desiêre magistri theologiæ moralis relaxatæ, sed eis successêre novi magistri, quorum effata sunt intolerabiliora, homines ad desperationem adducentia. Nihil aliud efficere poterunt*

quàm morum corruptelam introducere. Longè plures sunt qui pravos mores suos nimio excusant rigore, qui hodie nunc circumfertur, et moralem evertit, quàm qui relaxatæ moralis subterfugio se excusare contendunt.

75. — Unusquisque tamen scit, et cognoscere potest ex eo quod scripsi in meo postremo libro theologiæ moralis, quantùm relaxatam moralem reprobavi. Quod meum systema æquè probabilis opinionis, evidenter demonstrasse mihi suadeo, quemadmodum credunt plures antistites, Abbates, religionum Superiores et alii doctissimi viri, qui mihi scripserunt, sententiæ quam certos intra fines propugnavi, neminem adversari posse; principium enim, super quo præfata est mea sententia stabilita, nempe quòd lex dubia non obligat, quia non sufficienter promulgata, dicunt esse evidens, atque certum. Et rogo lectorem meum, ut legat epistolas hujusmodi virorum, quæ sunt in fine mei libri *Usus moderati, etc.*

76. — Scio multos, ùt dictum meum librum legerunt, rigidam deseruisse sententiam. Inter alios Abbas D. Prosperus de Aquila congregationis Montis Virginis, qui multa erudita opera edidit, in hunc modum mihi scripsit: « Libellum tuum de opinionis probabilis usu moderato legi, » et adeò mihi placuit, ut eum relegi. Tam prudenter » Dominatio tua illustrissima argumenti demonstrationem » tractavit, ut ego cum omnibus aliis, qui idem tractant » argumentum, præposui, et nescirem quid ampliùs in eo » possit desiderari. Principia super quibus tuam stabilisti » sententiam, certa sunt, et tam à probabilistis, quàm à » probabilioristis omnibus admissa. Cùm lex certa non est, » non potest certam inducere obligationem. Quod tam » rectè præ auctoritate Canonum, Patrum, et primi ordinis theologorum demonstrasti, ut nil meliùs demonstratum fuit. Quum igitur de dubiis æquè probabilibus » opinionibus agatur, vel ego in sententiam tuam descendo, » quòd quis licitè illam sequi possit, quæ libertati favet, » licèt minùs tutam. Nullum finem facio tibi gratias agendi » de ejusmodi dono, ac de notionibus, quas è tui libri » lectione acquisivi, quem debitis extollam laudibus in » probabilis opinionis articulo, quem præ manibus habeo » in 3. tomo Dictionarii theologici, ubi tuæ dissertationis » lectionem unicè proponam. » Et reverà in folio dicti Dictionarii impresso, verbo *probabile* (quod postea in lucem non prodiit, revisor enim pro rigido systemate informatus, noluit quòd in lucem prodiret) propriis oculis hæc sequentia verba impressa legi: « Doctam dissertationem

» Episcopi S. Agathæ Gothorum D. Alphonsi de Ligorio » de usu moderato opinionis probabilis legendam propono. » Duo ille perpendit. Primum, an liceat sequi opinionem » minùs probabilem. Secundum, an, quum duæ contrariæ » opiniones sint æquè aut quasi æquè probabiles, minùs » tutam sequi liceat. Primo casu negat, secundo affirmat : » quod omnibus argumentorum generibus confirmat, atque » demonstrat hanc esse sententiam magis probatam tam » à priscis quàm à modernis Doctoribus. Usque à prin- » cipiis suis revocat quæstionem adeò clamosam in scholis, » et postquam eam suo splendore restituit præ auctoritate » Patrum honoratiorum nostræ Ecclesiæ, doctiorum theo- » logorum decisione confirmat. Mirus hujus dissertationis » est ordo doctrinæ, ex quo se aperit perspicuitas : et » variis cabalis atque moralistarum calliditatibus non ob- » stantibus, propter quas quæstio videtur intricata, eam » nihilominùs tanta nitiditate tractat, ut nihil unquam » clarius in hac materia legerim, ejusque decisio definitiva » mihi videtur. Ita alloqui existimavi, quia id mihi maximè » cordi est, quòd omnes homines eâ utantur disserta- » tione, quum mihi caput operæ videatur in hoc genere, » in quo alii theologi tam magna, et tam multa scri- » psêre volumina, ut quilibet illa accuratè legere exa- » nimetur. » Et sciendum quòd præfatus Abbas, utì in pluribus aliis operibus ego legi, erat omninò rigidæ sententiæ sectator.

77. — Hìc opus est ut ego quid circa meum systema moneam, quod est omninò monendum, et est, quòd cùm dubitatur an opinio legi favens sit æquè probabilis, aut parùm probabilior, tunc locum habet idem principium, quòd lex dubia non obligat, tali enim casu ipsa lex non desinit esse strictè dubia; nam tunc quamvis aliqua pro lege major adesset probabilitas, cùm dubitatur an hæc major probabilitas adsit vel ne, præponderantia erit tam levis et minima, ut nihil facienda sit præ illo effato communiter ab ipsis adversariis admisso, quòd *parum pro nihilo reputatur*. Secùs autem esset, quando excessus esset evidens atque certus, quia tunc opinio legi favens erit certè et multùm probabilior; et statuatur quòd cùm opinio legi favens est certè probabilior, tunc est quoque multùm probabilior; ideòque tunc, utì à principio dictum fuit, lex est jam moraliter promulgata, ideòque obligat, et est procul dubio observanda.

78. — Quoad tamen ad peculiares sententias meas, verum est, in primis meæ theologiæ moralis impressionibus

plurium auctorum auctoritate ductus pro probabilibus multas non satis firmas opiniones admisi; meliùs tamen re perpensâ, eas revocavi, aut reformavi, quemadmodum patet ex indice hujusmodi opinionum impresso in principio meæ theologiæ moralis nuper typis consignatæ; in quo quilibet observare potest quod propositiones et Busembaum, et aliorum probabilistarum reprobavi; qua de re quamplurimi existimaverunt me potiùs rigidarum, quàm benignarum sententiarum esse fautorem.

79 — Cæterùm non minùs mihi religionis fuit sufficienter probabiles opiniones adprobare ex eo quod dicit D. Antoninus, quòd illi qui obligant alios opiniones plùs nimio rigidas sequi *ædificant ad gehennam*, id est, sunt causa quòd multæ animæ damnentur, quæ hujusmodi opiniones sequi debere sibi persuadent; quas postea non sequendo miserandum in modum damnantur. Finem huic opusculo impono. Ego pluribus abhinc mensibus detineor lecto quadam præ infirmitate quæ verisimiliter me brevì luce privabit. Communiter ajunt, quòd omnes homines alio modo loquuntur in vita, alio in morte, quia in morte sentiuntur illi conscientiæ stimuli, qui non percipiuntur seu, ut meliùs dicam, non volunt percipi in vita. Ego tamen nullis prorsùs conscientiæ stimulis exagitor quæ meo, quod propugnavi circa probabile, systemate; immò religioni mihi esset contrariam tenere sententiam quoad aliorum instructionem rigidum amplectendo systema quorumdam modernorum auctorum. Dixi *quoad aliorum instructionem* juxta consilium S. Joannis Chrysostomi : *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus. In Can. Alligant.* 26. *quæst.* 7.

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE NATURA LEGIS.

Divisio legis 1. 2, *conditiones* 3, *promulgatio* 4 *ad* 8, *acceptatio* 9, 10. *Si lex per decennium non esset acceptata* 11. *Si major pars non acceptet, etc.* 12. *et* 13.

1. — Definitur lex : Recta agendorum ratio. Lex non differt à præcepto, nisi in eo quòd lex datur communitati, præceptum particularibus. Dividitur lex in æternam, naturalem, et positivam. Lex *æterna* est ratio divinæ sapientiæ, quæ præscribit hominibus regulas operandi ad illius observantiam, *Naturalis* est eadem ac æterna ; dicitur enim æterna, in quantùm tradita est à Deo : in quantùm verò consideratur ut hominibus manifestata lumine naturæ, naturalis appellatur, ad quam pertinent omnia Decalogi præcepta. Lex *positiva* est illa, quæ non dictatur à natura, sed legi naturæ est conformis, et in hoc præsertim ab illa discrepat, quòd prohibita à naturali ideò prohibita, quia mala ; prohibita verò à positiva, ideò mala, quia prohibita.

Positiva præterea dividitur in divinam, et humanam. Ad positivam divinam pertinent omnia veteris Testamenti præcepta cæremonialia, et judicialia, quæ postea morte Jesu Christi cessarunt ; remanentibus firmis tantummodò moralibus, quæ præcepta Decalogi nominantur. Ad eam quoque pertinent omnia præcepta novi Testamenti circa Sacramenta. Positiva autem humana subdividitur in legem gentium, quæ jus gentium nuncupatur, in ecclesiasticam, et civilem.

2. — Lex gentium est illa, quæ cum consensu omnium gentium condita et recepta est, ùt sunt v. gr. lex, ut bellum sit justum, lex ut bona directum dominum non habentia, sint primi occupantis, et his similes. Lex ecclesiastica est illa, quæ ordinata est ab Ecclesia propter gubernationem spiritualem reipublicæ christianæ, et illa complexa est in Decretalibus, et sexto Decretalium, in Clementinis, et Extravagantibus, et in omnibus aliis Bullis pontificiis, quæ obligant absolutè omnes fideles. Canones verò in Gratiani decreto collecti aliam obligationem non inducunt quàm quæ ipsismet insita est. Lex civilis denique, quæ à principibus sancita est ob bonam populi temporalem gubernationem, et hæc diversa est pro diversitate locorum. Lex civilis complectitur digesta, instituta, codicem, authenticam, sive novellas.

3. — Conditiones legis, ut obliget, hæ sunt : 1. Ut sit *honesta ;* nempe ut sit religioni conformis. 2. *Justa,* ut non lædat subditorum jura. 3. *Possibilis moraliter,* nempe ut non sit nimis observatu difficilis, locorum, et temporum ratione inspectâ. 4. *Utilis* bono publico, et ut bonum sit notabile. 5. *Necessaria*, ad prospiciendum malo, quod frequenter accidit. 6. *Manifesta,* nempe clara, ùt habetur *cap. Abbate, de verb. signif.*, *ne per obscuritatem captionem contineat,* et ùt loquitur S. Isidorus *Can.* 2. *dist.*4. Secùs cùm lex esset obscura, posset dissimiliter exponi, et cùm possit erroris esse causa, potiùs officeret quàm prodesset.

4. —Demùm ut lex obliget, debet esse *promulgata*, ùt communiter omnes DD. cum *S. Thoma* (1). et *Scoto* (2), *ex Can.* In istis, *distinct.* 4. ubi legitur : *Leges tunc constitui, cùm promulgantur.* Propterea jure merito Doctor angelicus dicit *loco cit.* quòd lex nihil aliud sit, quàm *ordinatio promulgata.* Ratio est, quòd cùm lex sit regula communis secundùm quam toti communitati vivendum est, non potest illa communiter observari, nisi saltem in majoris communitatis partis venerit notitiam (3).

5. — Hinc est quòd leges cæsareæ, et principum saltem in aliquibus imperatori subjectorum, licèt supremorum, debent promulgari in qualibet provincia, seu civitate metropolitana. Et hæ leges non obligant, nisi post duos menses à promulgatione, ùt habetur in *authentica, Ut factæ novæ. coll.* 5.

6. — Dubitatur hìc 1. An leges pontificiæ, et aliorum principum ab imperatore independentium, ut obligent,

(1) 1. 2. *q.* 90. *a* 4. — (2) *Scoto dist.* 3 *q.* 4. *a* 2. — (3) *Vide. l.* 1. *n.* 96

debeant in qualibet provincia promulgari? *Prima sententia* affirmat, et hanc tenent plures auctores graves, ùt *Becanus, Natalis Alexander, P. Collet, Continuator Tournely, Cabassutius;* et eam probabilem vocant *Sylvius, Anacletus, Roncaglia*, et alii cum *Angelo*, et *Medina.* Citatur pro hac sententia quoque *Cajetanus,* sed *Cajetanus* aliud non dicit, quàm leges canonicas non obstringere ignorantes. Citatur etiam *Lessius*, sed *Lessius* loquitur de legibus contractus irritantibus. Citatur etiam *Sotus*, sed *Sotus* loquitur potiùs de legibus inhabilitantibus, aut revocatoriis privilegiorum (1). Fautores hujus primæ sententiæ præcipuè fundantur super *authenticam* mox suprà allatam, *Ut factæ novæ,* dicentes quòd ubi specialis dispositio legis canonicæ non adest, servanda est civilis, proùt deducitur ex *cap.* 2. *de nov. op. nunc.* in quo sic habetur : *Sacrorum statuta Canonum principum constitutionibus adjuvantur.* Dicunt præterea nimis durum esse, obligare totius christiani orbis fideles ad leges tantùm Romæ publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipiendæ sunt Bullæ insertæ in Bullario, istæ enim sunt in corpore legum et in hoc omnes conveniunt, proùt testatur Cardinalis *Petra* (2). *Secunda* verò sententia valdè communior, et probabilior negat, docetque leges pontificias, et principum imperatori non subjacentium, obligare per solam promulgationem, quæ solet fieri Romæ, vel in principis metropoli; ita *Suarez, Bonac. Layman, Azorius, Castropal. Cardenas, Ferraris, et Salmanticenses, Valentia, Navar. Menoch. Vasqu. Pontius, Salas,* etc. (3). Ratio, quam adducunt, hæc est : Non dubitatur quin lex ut vim habeat obligandi debeat esse promulgata, ut per promulgationem possit ad notitiam subditorum pervenire; sed circa modum promulgationis, hic modus ab arbitrio, et attentione legislatoris pendet. Hinc observavi quòd inter omnes doctores, etiam oppositæ sententiæ, nullus est qui neget (proùt testantur pro certo *Salmanticenses*) non esse opus de sua natura, quòd lex, ut obliget, in qualibet provincia publicetur, sed satis est, quòd in legislatoris curia promulgetur;

(1) *Becan. de leg. qu.* 5. *n.* 5. *Natal. Alex. theol. l.* 4. *a.* 3. *reg.* 25. *Collet t.* 2. *de leg. sect.* 4. *pag.* 14. *Cabass. Theor. jure l.* 1. *c.* 4. *n.* 4. *Sylv. t.* 2. *in*1. 2. *qu.* 96 *ar.* 4. *quær.* 11. *concl.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 98. *Sot. de just. l.* 1. *q.* 1 *a* 4 *et vide lib* 1. *n.* 96. *v.* 11. Not. — (2) *Card. Petra in præmio* §. 4. *n.* 50 *et* 54. — (3) *Suar. de leg. l.* 3. *c.* 16. *n.* 8. *Bonac. de leg. D.* 1. *qu.* 1. *p.* 4. *n* 16. *vers. Concedo, etc. Laym. l.* 1. *tr.* 4 *c.* 3. *n.* 4. *Azor. p.* 1. *l.* 5. *c.* 3. *vers In hac quæst. Castrop. de leg. tr.* 3. *D.* 1. *p.* 11. *n.* 4. *Carden. in* 1. *Crisi D.*9 *c.* 20. *ar.* 12. *Ferrar. Bibl. tom.* 4. *verb. Lex. ar.* 2. *num.* 5. *Salm. tr.* 11. *de leg. c.* 1. *ex. n.* 85

et in effectu scribunt *Salmanticenses*, quòd in Hispaniarum regnis regiæ leges, eò quòd tenetur rex leges cæsareas servare, tantum Matriti promulgantur. Sicque similiter plurimæ Bullæ pontificiæ, juxta receptum usum, tantùm Romæ locis ibi destinatis promulgantur, atque juxta hujusmodi constitutiones deindè omnes ecclesiasticæ causæ judicantur. Contrà verò apostolica Sedes, casu quo nolit aliquam legem obligare, nisi post publicationem in provinciis peractam, id expressè declarat, proùt declaravit in interdicto ab Ecclesia imposito à Concilio Lateranensi IV. adversus medicos, qui infirmis assistunt, priusquam illi Sacramentum Pœnitentiæ susceperint, ùt habetur in *cap. Cùm infirmitas, de pœnit. et remis.* Et sic pariter id expressum fuit in Concilio Tridentino *Sess.* 24. *cap.* 1. circa matrimonii clandestini invaliditatem.

Hoc posito, cùm Papa determinat Bullas tantùm Romæ promulgari, minimè verisimile est, quòd ipse non intelligat alias provincias, sed solam romanam obligare; cùm enim Pontifex solos Romanos obstringere vult, condere particularia solet edicta (et hæc italico idiomate conficit); sed generalia condens statuta prō tota Ecclesia eaque solemniter promulgans clausulis obligatoriis, procul dubio præsumendum est velle omnes obligare fideles, statim ac ipsis Bullarum pervenerit notitia; quæ facile est, ut è Roma ad alia regna perveniat, nam omnes ferè nationes Romæ conveniunt, omnesque Prælati (præsertim remotiores) ibi suos agentes habent, qui ordinariè de constitutionibus recenter promulgatis eos certiores faciunt. Præterea, quòd leges pontificiæ obligant statim ac solemniter promulgantur, id clarè eruitur ex *cap.* 1. *Ad hæc, de postul. prælat.* ubi dicitur: *Non sit necessarium, cùm constitutio solemniter editur, aut publicè promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum inculcare; sed solùm sufficit, ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam, aut publicè promulgatam.* Notentur verba, *solemniter editam, aut publicè promulgatam.* Qui igitur certam habet notitiam alicujus Bullæ jam solemniter Romæ promulgatæ; illam equidem observare tenetur. Idem deducitur ex *cap. Quia cunctis* 1. §. *Nec obstaret, de consess. præbend. in* 6. ubi habetur: *Lex, seu constitutio, vel mandatum nullos adstringunt. nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod ignorare minimè debuissent.* Quisque ergò illas servare debet leges, quarum notitiam habuit, cùm promulgatæ jam fuerint, modo quo legislator eas promul-

gare valet. Certumque est posse Papam ad suas Bullas observandas omnes fideles adstringere per solam promulgationem Romæ factam, proùt quivis princeps (juxta id quod suprà vidimus ab omnibus admitti) per solam publicationem in sua curia peractam cuncta sua regna ad ipsius leges obligare quæit.

7. — Illud vero quod magis nostram sententiam confirmat, sunt duæ clausulæ, quæ apponi solent in his Bullis, quæ Romæ promulgantur, et locis consuetis affiguntur. Una ex clausulis ita dicit : *Ut autem præsentes litteræ ad omnium notitiam faciliùs deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat; volumus illas ad valvas, etc. affigi et publicari, sicque publicatas omnes et singulos, quos illæ concernunt, perindè arctare, et afficere ac si unicuique eorum personaliter intimatæ fuissent.* Altera clausula dicit : *Volumus autem, ut præsentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsùs tam in judicio, quàm extra illud, ubique adhibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitæ, vel ostensæ.* Hæ autem clausulæ ostendunt quidem pro certo mentum Pontificis esse, velle omnes fideles adstringere ad hujusmodi statuta servanda, independenter ab eorum publicatione in particularibus provinciis. Et *Sylvius*, ac *Roncaglia* locis suprà citatis, etsi primam sententiam ùt probabilem admittunt, attamen habent pro certo, omnes Bullas Romæ cum prædictis clausulis publicatas obligare per se sine alia publicatione. Certum rectè ait *Roncaglia*, quòd ex relatis verbis talium clausularum firmum argumentum adduci potest pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad Bullas, in quibus præfatæ clausulæ desunt; nihil etenim in legibus frustrà appositum supponi debet; illæ autem clausulæ prorsùs superfluæ essent, si omnes Bullæ Romæ publicatæ etiam sine prædictis clausulis ante quamcumque publicationem in provinciis obligarent; dummodò (excipit) in aliquo loco non adesset consuetudo recipiendi indifferenter Bullas Romæ quocumque modo publicatas. Quærit autem *Sylvius*, loco suprà citato *litt.* d. *vers. Petes*, an Episcopi teneantur promulgare, aut operam dare ut omnes leges pontificiæ observentur, quæ jam Romæ promulgatæ fuerint? Et sic respondet : *Teneri curare, ut observentur, quando Pontifex significat se velle, quòd sua lex ubique obliget etiam absque alia promulgatione ibi facta. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel mandatum pontificium ad eos dirigatur, vel rationabiliter*

judicent promulgationem in suis diœcesibus esse necessariam. Nihilominùs qui legis notitiam habent, ad eam obligari videntur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum ejus obligatio desierit. Cæterùm si Pontifex non significet, non esse opus aliâ promulgatione, neque mandatum dirigat ad Ordinarios, probabile est quòd ipsi non tenentur legem promulgare, vel curare ut observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis diœcesibus expectent. Possunt enim tunc interpretari mentem Pontificis esse, quòd lex in diversis provinciis tunc observari, vel promulgari curetur, quando Ordinarii existimaverint ita esse pro suis locis expediens, et utile.

Præterea probabiliter censent *Suarez*, et *Layman* (1) cum *Molina*, et *Soto*, quòd leges pontificiæ, quæ aliquem infirmant contractum de sua natura validum, sicut fuit Bulla S. Pii V. circa contractus censuales, aut quæ auferunt jurisdictionem, v. gr. in Sacramento pœnitentiæ; circa has potest benignè interpretari, mens Pontificis esse, nolle eas effectum habere, nisi postquam in diœcesibus promulgatæ fuerint; alioquin ipsæ in damnum redundarent plurimorum, qui illas invincibiliter ignorarent. Oppositum autem tenendum est quoad pœnas inflictas contra clericos malè ordinatos, et Episcopos malè ordinantes, proùt Sixtus IV. declaravit. Sic etiam oppositum tenendum quoad leges irritantes aliquem actum ex defectu solemnitatis; quia leges postquam vim obligandi habuerunt, valent etiam respectu ignorantium, ùt inquiunt *Sanchez*, et *Layman* cum *Navarr.* et aliis (2).

8. — Dubitatur 2. An tempus duorum mensium requisitum ut leges cæsareæ post earum promulgationem obligent (sicut suprà dictum est *num.* 5.) etiam quoad leges pontificias, et aliorum principum requiratur? Alii negant; sed probabilissimè affirmant alii plures graves DD. ùt *Sotus, Valentia, Sa, Silvester, Bonac. Tapia, Menoch. Reginald. Granado* cum *Salmant.* et aliis. Ratio est; quia jam requiritur, ut ad communitatis notitiam leges perveniant, ùt exprimitur in *cap.* 1. *de concess. præb. in* 6. ubi hæc leguntur: *Lex et mandatum nullos adstringunt.... nisi post tempus intra quod ignorari minimè debuissent.* Quare cum in lege non præfigitur tempus, taxandum est prudentum *determinatione*, quæ est jam facta in præfata authentica,

(1) *Suar de leg. l. 5. c. 33. n. 8. Laym. eod. tit. c. 2. n. 7. cum Molina et Soto.* — (2) *Sanch. de matr. l. 3. D. 17. num. 9. D. 42. n. 2. Laym. loco mox suprà cit.*

Ut factæ novæ, ne quis dictum tempus temerè pro arbitrio suo protrahat (1).

9. — Dubitatur 3. An ut lex obliget, debeat esse à populo acceptata? Nulli dubium esse quin peccent illi, qui non acceptant leges tam ecclesiasticas, quàm civiles, si sunt justæ, ùt habetur ex 28. ex proscriptis ab Alexandro VII. *Populus non peccat etiamsi absque ulla causa non recipiat legem à principe promulgatam.* Sed dubium fit, an obliget lex nondùm acceptata? In hoc secernendæ sunt leges civiles ab ecclesiasticis. Quoad civiles dicunt nonnulli illas non obligare, nisi sint acceptatæ, quia principes à populo potestatem leges condendi recipiunt, ita *Valentia, Becan, Navar. Azor. Bonac.* et hanc probabilem vocant *Salmant.* (2) et *Croix* (3); sed oppositum probabiliùs defendunt plures alii, ùt *Suarez, Pontius, Laym. Silv. Dian.* et alii (4) dicentes legem superioris, si justa est, ex semetipsa obligare. Quoad verò leges ecclesiasticas nemo est qui dubitet, quin Pontifex possit obligare fideles independenter ab eorum acceptatione, cùm certum sit Papam legislativam potestatem non à populo accepisse, sed à Jesu Christo, qui ei dixit in persona S. Petri: *Pasce oves meas, etc. Quodcumque ligaveris super terram, etc.* idem procedit pro legibus quas statuunt Episcopi in suis diœcesibus, qui etiam à Jesu Christo vel mediatè, vel immediatè (ùt dicetur *n.* 33. *circa finem*) talem receperunt potestatem.

10. — Hoc non obstante dicunt DD. ùt *Valent. Filliuc. Covar. Bonac.* et alii cum *Cabass.* spectare ad suave regimen Ecclesiæ ut non obligent fideles eæ leges, quæ ab ipsis non sunt receptæ, sed nos libentiùs adhæremus oppositæ sententiæ *Suar. Laym. Castrop. Salmant.*, etc. ratione superiùs traditâ, nempè quòd subditi obedire tenentur, cùm præceptum est justum, nec tunc præsumi debet Superior, ne populus perturbetur, velle eum à præcepti obligatione eximere.

11. — Nihilominùs prædicta sententia limitatur 1. si lex per decennium non fuerit acceptata, ùt dicunt DD. communiter, imò etiamsi aliquando fuerit acceptata, deindè verò per decennium continuum in desuetudinem abierit, probabile est ampliùs eam non obligare, ut tradunt *Lessius, Azor. Nav. Castrop. Sa*, etc. et non improbabilem eam vocat *Bened. XIV. de Syn. l.* 13. *c.* 5. *n.* 4. (contra alios, qui volunt desuetudinem per 40. annos). Nam ita

(1) *Ibid. v. Quæst* 2. *et Salm. tr.* 11. *de leg. c.* 1. *n.* 91. *et* 92 —(2) *Salm. de leg. c.* 1. *n.* 101.—(3) *Lib.* 1. *n.* 591. — (4) *Ap. Salm. de leg. c* 1. *n* 102.

de legibus civilibus jam dispositum est, nec pro ecclesiasticis contraria invenitur dispositio, et canones, qui contrà afferuntur, requirentes præscriptionem 40. annorum, loquuntur de bonis immobilibus, et de juribus realibus Ecclesiæ, sed non jam de legibus. *Secùs quippe* (ait cit. Bened. pro sententia Suarez) *lex lata à romano Pontifice non posset abrogari, nisi per consuetudinem* 100. *annorum : tantum enim temporis requiritur ad præscribendum contra bona, et jura Ecclesiæ romanæ : ita ratiocinantur Less. Lugo, Panorm.* aliique ab his citati.

12. — Limitant 2. *Suar. Lessius, Castrop. Tapia, Salm. Busemb.*, etc. si major et sana pars populi non receperit legem, quia tunc, licèt desuetudo non adhuc sit præscripta, et primi legem non acceptando peccaverint, nihilominùs alii non tenentur ad legem observandam, præsumendo principem non instando pro observantia, nec transgressores puniendo, nolle obligare quemlibet ad observandum præceptum, quod à majori parte non observatur (1). Dictum est *alii;* quia quamdiù lex non est præscripta, non ita judicatur de illis, qui contra legem usum introduxerunt, ùt benè advertit *Castrop.* (2).

13. — Limitant 3. *Salas*, *Castropal.* et *Suarez* (contra alios), si lex sit contraria consuetudini, quæ viget, vel sit difficilis observantiæ. Sed *Salmanticenses* rationabiliter admittunt dictam opinionem in solo casu, quo essent eæ circumstantiæ, quæ si à principe præcognitæ essent, legem non tulisset (3). Si vero populus supplicasset pro revocatione, et princeps non instaret pro observantia, probabiliter præsumitur non velle tunc legem obligare, ùt dicunt plures auctores (4).

CAPUT II.

DE OBLIGATIONE QUAM INDUCIT LEX.

Obligatio legum præceptivarum 14. 15. *et* 16. *An lex possit præcipere actus internos* 17. *An cum gravi incommodo* 18. *An lex possit naturalem obligationem tollere* 19. *An teneamur removere impedimenta* 20. *et* 21. *Dubia circa leges* 22. *et* 23. *De legibus pœnalibus, spiritualibus, privativis, et inhabilitantibus* 24. *et* 25. *De fundatis in falsa præsumptione* 26. *De conventionalibus* 27. *An necessaria charitas* 28. *An intentio* 29. *An satisfieri possit pluribus præceptis pluribus actibus, vel unico actu* 30. *et* 31. *An possint esse plura præcepta super eadem materia* 32.

14. — OPORTET secernere *leges præceptivas à pœnalibus.*

(1) *Vide lib* 1. *n.* 139. *v.* Lim. 3. — (2) *Tract.* 3. *D.* 3. *p* 2 §. 1, *in fin.* — (3) *Lib* 1. *n* 139. *v.* Limitant. — (4) *n.* 139 *v.* Quær. hic.

Pœnales sunt illæ, quæ non obligant ad culpam, sed solùm ad pœnam injunctam. *Præceptivæ* autem obligant ad culpam, et in conscientia, sive illæ sint ecclesiasticæ, sive civiles, modò istæ non fuerint correctæ à jure Canonico, ùt in Opere probatum est (1). Leges mixtæ autem sunt illæ quæ obligant tam ad culpam, quàm ad pœnam, sed istæ enumerantur inter præceptivas; quare hìc loquemur, 1. de præceptivis; 2. de pœnalibus; 3. de modo quo observandæ sunt leges. Et 1. loquendo de lege præceptiva, illa obligat ratione materiæ gravis, aut levis. Potest nihilominùs legislator secundùm sententiam probabiliorem etiam in materia gravi sub levi obligare (2); sed non potest in materia levi sub gravi obligare, nisi gravis esset finis intentus, aut transgressio ob scandalum, aut ob commune damnum, aut ob contemptum redderetur gravis. Contemptus autem, ut sit gravis, debet esse formalis, qui tunc est, cùm aliquis ideò transgreditur legem, in quantùm illi non vult se subjicere, non autem cùm eam violaret ob incuriam, iram, aut aliam animi affectionem, *etiamsi frequenter peccatum iteret*, ùt docet S. Thom. 2. 2. *q.* 186. *art.* 9. *ad* 3.

15. — Signa quibus discerni potest an lex obliget sub gravi, sunt 1. Si materia est gravis in seipsa. 2. Si consuetudo ita interpretata est. 3. Si ita verba significant: v. gr. *Præcipimus sub gravi, aut in virtute sanctæ obedientiæ, omninò, inviolabiliter*, et similia. Cæterùm verba simpliciter imperativa, *volumus, præcipimus, facite, abstinete*, et alia id genus, sunt ambigua, propterea ex circumstantiis arguendum erit, an sint præceptiva, an hortatoria. 4. Si præcepto addatur pœna gravis, v. gr. exilii perpetui, excommunicationis, irregularitatis, interdicti ad omnem usum, suspensionis totalis, aut ab officio, et beneficio ad tempus notabile. Hoc tamen intelligitur si censuræ sunt *latæ sententiæ*, secùs si *ferendæ* juxta opinionem probabilem (3).

16. — Dubitatur 1. An in casu, quo lex assignat pœnam, et unà simul præcipit, obliget ad culpam? Nonnulli id negant, si non exprimitur. Ita dicunt *Cajet. Gomez*, et alii cum *Navarr.* (4), qui ait: *Leges humanæ etiam præcipientes, quæ pœnam temporalem constituunt, in dubio ad æternam non obligant, quatenùs sunt leges ejus, qui pœnam statuit.* Idque putant satis probabile *Valent. Bonac.*

(1) *L.* 1. *n* 106. *v.* Quæritur 3. — (2) *Lib.* 1. *n.* 143 — (3) *L.* 1. *n.* 144.— (4) *Navar. Man. c.* 23. *n.* 55. *et* 60.

5.

Tapia, et alii cum P. *Mazzotta,* qui citat etiam pro hoc *Filliucium.* Ratio, quam adducunt, prima, quia non præsumitur, quòd princeps velit ad culpam obligare, cum sufficiens sit pœna ad frenum subditis imponendum; secunda, quia dicunt sic à consuetudine has leges mixtas interpretari. Sed alii probabiliùs affirmant, quia in hoc differt (ùt dictum jam est) lex pura pœnalis à mixta, quia illa obligat ad solam pœnam, hæc ad utrumque, aliàs legislator frustrà pœnæ adjecisset præceptum. Ita *Valent. Bon. Tap. Diana*, *Salmant.*, etc. (1). Observa dicenda *Tractatu X. num.* 81.

17. — Dubitatur 2. An leges humanæ possint præcipere actus internos? Directè non possunt, quia solus Deus potest judicare de internis. Possunt tamen indirectè, cùm actus internus necessariam habet connexionem cum externo, v. g. Ecclesia præcipiendo annualem confessionem, præcipit quoque dolorem, et propositum, sine quibus non consistit confessio; præcipiendo fieri matrimonium, præcipit consensum : conferendo parochiam clerico, præcipit ut eam ipse acceptet animo infra annum ascendendi ad sacerdotium. Quoad autem actus externos, licèt occultos, nulli dubium est, quin lex possit eos universaliter præcipere, aut prohibere, proùt imposuit excommunicationem hæresi occultæ externæ, et homicidio occulto irregularitatem (2).

18. — Dubitatur 3. An cum gravi damno aut incommodo teneatur quis ad observandam legem humanam? Communiter DD. negant, præter duos casus. 1. Si legis observatio sit moraliter necessaria bono publico, quod semper bono temporali privato præferendum est. 2. Si transgressio legis redundaret in fidei, aut Ecclesiæ contemptum. Ita communiter DD.

19. — Dubitatur 4. An lex humana possit tollere naturalem obligationem, ùt est lex irritans testamenta, aut contractus initos sine solemnitatibus : aut lex deobligans filiumfamilias à solvendo mutuo? Et affirmamus cum probabiliori *Sanch. Castrop. Salmant.,* etc. quia lex humana ob commune bonum à Deo obtinuit potestatem rerum dominium transferendi : licèt contraria etiam sit probabilis (3).

20. — Quæritur 5. An teneamur auferre impedimenta proxima, quæ obstant legis executioni? Hic sermo est de lege humana (aliter procedit de lege naturali) et distinguendum est. Apponere aliquam causam, quâ quis subtra-

(1) *Lib.* 1. *n.* 147. — (2) *Lib.* 1. *n.* 100. — (3). *Lib.* 3. *n.* 711. 757. *et* 927.

bitur à legis obligatione, est licitum; quare si hodie est festum, licitè potes aliò peragrare, ubì dies festus non agitur, et ab audiendo Sacro te eximere. Apponere autem causam non extrahentem, sed tantùm deobligantem aliquem à lege, non licet. Hinc qui sine justa causa aliquem laborem assumit, quo impotens fit ad jejunandum, peccat, et quidem non solùm si ideò laborat, ut eximatur à jejunio, sed etiamsi laborat prævidendo exemptionem; quia omnis lex exposcit, ne sine justa causa impedimentum suæ observantiæ ponatur. Hæc est sententia *S. Thomæ* (1) quam nos cum *Laym. Sanch. Mazzot.* et *Castropalao* (qui eam communem appellet) contra *Salmant.*, et alios, sequimur (2).

21. — An autem excommunicati, et in carcere detenti teneantur curare, ut absolvantur, aut è vinculis liberentur, quò possint adesse Sacro? communiter negant, quia hujusmodi impedimenta sunt remota. Sed isti etiam peccant, si ideò non curant liberari, ne teneantur Sacrificio adesse. Imò probabiliter dicunt *Bonac.* et *Trullench.* quòd si ipsi facilè possunt liberari, nec excusarentur; quia cum levi incommodo tenemur impedimentum removere, ut præcepto gravi, etiamsi humano, satisfaciamus (3). Procul dubio autem supradicti tenentur procurare, ut liberentur, ut præceptum paschale, quod quidem divinum est, adimpleant (4).

22. — Dubitatur 6. An sit obligatio observandi legem, si hæc autem ejus obligatio dubia est? Respondetur negativè. 1. Quando dubitatur adsit nec ne lex, et factâ diligentiâ dubium perseverat (ùt dictum est de conscientia *Tract. I. num.* 15. et 33). 2. Quando dubitatur, an aliquid comprehendatur nec ne in lege, aut si inceperit nec ne ejus obligatio, ùt dicunt *Suar. Sanch. Castropal.* et *Salmant.* cum *Tapia, Villalob.* (5). Et idem dicunt DD. citati cùm dubitatur an lex promulgata sit nec ne (6).

23. — Contrà verò debet observari lex 1. cùm dubitatur an recepta sit, quia cùm constet de lege, pro ea stat possessio, cùm etiam pro lege stet præsumptio, quòd sit, ut debebat, acceptata: hæc est sententia probabilior cum *Sanch. Castropal.* et *Salmant.* contra alios (7). 2. Cùm dubitatur an legislator sit legitimus Superior, qui tamen est in possessione suæ jurisdictionis. Excipiunt *Sotus, Sanchez,*

(1) 1. 2. *q.* 71. *a.* 5. — (2) *Vid. lib.* 3. *n.* 1045 *et* 1046. — (3) *Lib.* 3. *n.* 325. *v.* Excommunicatus. — (4) *Vid. lib.* 7. *n.* 161. — (5) *Salm. de leg. c.* 2. *n.* 110. — (6) *Vide Opus morale lib.* 1. *n.* 97. — (7) *Ib. v. ult.*

Tapia, Salas, Lopez, etc. casum quo esset nociva, aut valdè molesta res præcepta (1). 3. Cùm dubitatur an lex sit injusta, quia in dubio Superior est in possessione juris præcipiendi (2). Sed id pariter communiter limitant DD. si præceptum esset subditis damno, aut gravi oneri (3). In dubio autem an lex contineat præceptum aut monitionem, aut an liget ad pœnam, an etiam ad culpam, an ad culpam gravem, vel ad levem, in his dubiis pro mitiori parte standum est (4). Secùs vero in dubio, an res præcepta sit vel ne licita, certè tunc parendum Superiori, ùt dictum est *Tractat. I. num.* 18.

24.— Deveniamus II. ad leges purè pœnales, quæ obligant (ùt diximus) non ad culpam, sed ad solam pœnam : proùt sunt leges prohibentes, ne arbores incidantur, ne annona abstrahatur, et aliæ id genus. In hoc notandum est, quod pœnæ spirituales sub pœna censuræ, irregularitatis, inhabilitatis, impedimenti matrimonii, etc. cùm sunt latæ sententiæ, et non exigunt extremam executionem, statim atque patratum est delictum, incurruntur in conscientia, ante omnem judicis sententiam, ùt constat ex *cap. Non dubium, de sent. excomm.* et *cap. Significasti, de hom.* Idem procedit de pœnis inhabilitantibus, ac de pœnis privativis aliquo jure acquirendo; dummodò reus non teneretur ad pœnam exequendam cum sua infamia (5).

25. — Aliud est autem si pœna privativa est alicujus acquisiti juris, v. g. beneficii, electionis, etc., quia tunc semper requiritur sententia, saltem *criminis declaratoria,* licèt in lege dicatur quòd *ipso facto* incurratur, ùt deducitur ex *cap. Secundum, de Hæret. in* 6. Et hoc tantò magis procedit si pœna est positiva, nimirùm reipsâ restituendi, aut renuntiandi, aut aliud patiendi juxta leges, quæ (v. g. ob simoniam, aut alienationem bonorum beneficii) privant personas etiam beneficiis antea obtentis : nimis enim durum est, quòd quis teneatur contra seipsum pœnas exequi. Excipitur solùm, si pœna sit inhabilitans, sive conditionalis *sine qua non,* ùt est pœna à Tridentino parochis, et canonicis non residentibus suos non faciendi fructus; vel ùt est pœna imposita beneficiatis simplicibus Horas canonicas non persolventibus de non lucrando redditus (6). Hujus generis est pœna, ut privatus existat beneficio curato, qui intra annum sacerdotio initiari negligit, ùt habetur *cap. Licet, de elect. in* 6.

(1) *N.* 98. — (2) *N.* 99. — (3) *Vid. lib.* 4. *n.* 47. *v.* Limitant. — (4) *Vide Salm. de lege* 1. 2. *n.* 12. — (5) *Lib.* 1. *n.* 148 *et* 149. — (6) *Lib.* 3. *n.* 663 *et lib* 4. *n.* 126.

26. — Quæritur hic 1. An leges pœnales fundatæ in falsa præsumptione obligent in conscientia ? Oportet distinguere præsumptionem dictam *præsuppositionis*, quæ est præsuppositum facti, à præsumptione *definitionis*, quæ est præsumptio juris, quòd judicet secundùm præsuppositum factum. Igitur si facti præsuppositio est falsa, lex non obligat; v. g, si in judicio falsè probatum fuerit tuum animal intulisse damnum, tunc non teneris solvere pœnam, et latâ sententiâ, ut solvas, licèt externè, ut vitetur scandalum, tenearis solvere, tamen potest occultè tibi compensationem facere. Idem valet pro hæredibus, qui ob neglectum inventarium, debita defuncti solvendo mulctantur ultra bona hæreditaria, cùm reapsè credita excedunt hæreditatem. Secùs verò dicendum, si falsa præsumptio solùm esset falsa *juris* : v. g. si tuum animal certè fuerit causa damni; sed falsa est præsumptio quòd id acciderit tuâ culpâ; quia tunc teneris solvere pœnam (hoc intelligitur post sententiam), quia legis finis non solùm est ut puniat, sed et ut reddat homines diligentiores ad evitanda damna aliorum (1).

27. — Quæritur an pœnæ conventionales appositæ in contractibus debeant solvi ante sententiam ? Alii affirmant : alii negant, ùt *Nav. Lessius, Sanchez, Castrop. Vasq.*, etc. et *Salm.* vocant hanc sententiam æquè probabilem, ex eo quia quicumque se obligat, intendit se obligare juxta legum dispositiones, quæ non obligant ad pœnas nisi post sententiam (2).

28. — Veniamus III. ad modum quo observandæ sunt leges. In quo notandum 1. quòd licèt necesse sit, hominem esse in gratia, ut ejus opera sint meritoria, nihilominùs necesse non est habere charitatem, ut satisfaciat præcepto v. gr. jejunii, Horarum canonicarum, Sacri, etc. quemadmodum pro adimplendo voto, pœnitentiâ sacramentali : etenim ùt docet *S. Thomas* (3), cum aliis communiter, finis præcepti non cadit sub præcepto : *Non enim* (sunt verba Angelici) *idem est finis præcepti, et id de quo præceptum datur.* Quare potest quis satisfacere præcepto jejunii, etiam ductus fine non recto, putà avaritiæ, aut inanis gloriæ (4).

29. — Notandum 2. ad præcepti satisfactionem esse quidem necessariam intentionem rem præceptam ponendi : ideò qui adest Sacro sine animo assistendi, non satisfacit (5); sed dum opus præceptum ponitur; opus non est, ut

(1) *Lib.* 1. *n.* 100. *in fin. v.* Quæro. — (2) *n.* 150. — (3) 1. 2. *q.* 100. *a.* 9 *et* 10. — (4) *Lib.* 1. *n.* 162. *et lib.* 3. *n.* 264. — (5) *Lib.* 1. *n.* 162. *et lib.* 3. *n.* 264.

velit satisfacere præcepto. Itaque si quis in die festo adest Sacro, satisfacit quidem, licèt ignoraret esse festum (1); imò etiamsi sciret esse festum, et non intenderet satisfacere: aut satisfaceret solo timore à patre vel à domino incusso; ipse enim, quamvis peccaret ob suum pravum animum, satisfaceret tamen præcepto, illud reipsâ adimplendo, dum talis satisfactio non pendet à propria, sed à Superioris voluntate: quapropter dum satisfacit non potest nolle satisfacere; et sibi debitum imponere, cui jam persolvit, utì sapienter dicunt *Suarez, Lessius, Tournely, Pontius, Sanch. Castrop. Coninch. Busemb. Salm.* et *La-Croix* communissimè cum aliis (2). Aliud contrà esset, si quis habens votum, aut juramentum, aut pœnitentiam adimplendam, opus exequens non intenderet satisfacere suo debito. Hoc tamen intelligitur quoties conscius voti, etc. opus suum alteri fini destinasset, aliàs etiam satisfaceret; nam quilibet ex generali intentione priùs intendit debito satisfacere; quàm iis quæ sibi liberâ voluntate imposuit. Ita *Suarez*, *Azor. Less. Laym. Busemb. Roncaglia,* etc. (3).

30. — Notandum 3. benè quidem posse satisfieri eodem tempore pluribus præceptis diversis actibus compossibilibus; et sic in audiendo Sacro de præcepto, potest recitare Horas canonicas, aut alias orationes, quibus tenetur ex voto, aut pœnitentia. (4).

31. — Notandum 4. unico solo actu posse satisfieri pluribus præceptis in eamdem materiam ob eumdem finem cadentibus (modò non sit in materia justitiæ). Quare in festis, diebus dominicis occurrentibus, satis est semel Sacro adesse. Sic etiam subdiaconus beneficiatus unicâ Horarum recitatione satisfacit oneri beneficii, et Ordinis (5). Et tunc qui duo præcepta violat, unicum committit peccatum. Secùs verò, si præcepta habent diversa motiva. Quare qui tenetur jejunare ex voto, aut ex pœnitentia à Confessario injuncta, non satisfacit jejunando in vigilia (6), nisi pœnitentia statuta esset per mensem, in quo incidit vigilia (7).

32. — Notandum 5. transgredientem unico actu diversa præcepta à diversis legislatoribus edita super eadem materia, unum solum peccatum committere, si legislatores idem habuerunt motivum. Qui committeret homicidium

(1) *Lib.* 1. *n.* 165. — (2) *n.* 164. *et fusiùs lib.* 4. *n.* 176. — (3). *L.* 1. *n.* 163. *et lib.* 3. *n.* 172. *v.* Quær. 11. *adde Salm. de leg. c.* 2. *n.* 139. — (4). *L.* 1. *n.* 166. *et lib.* 4. *n.* 176. *v.* Circa *in fin.* — (5) *L.* 1. *n.* 166. *cum Salm. c.* 2. *n.* 109. — (6) *L.* 1. *n.* 167. *ad* 2. *cum Salm. de leg. c.* 2. *n.* 151. — (7) *Vide Salm. loc. cit.*

sub excommunicationis pœna prohibitum etiam ab Episcopo, unum peccatum com mitteret, quia tam Deus, quam Episcopus habuerunt unum tantùm motivum justitiæ: sic pariter sacerdos beneficiatus omittens officium (quoties vellet restituere fructus) unum peccatum committeret contra religionem, secùs verò si motiva sunt diversa. Hinc frangens jejunium in vigilia promissum etiam voto, duplex peccatum committit; ita etiam qui occiderit clericum, peccat dupliciter contra justitiam ex præcepto divino, et contra religionem ex præcepto Ecclesiæ, quæ ex religionis motivo prohibuit quominùs in suos ministros injuria inferretur ob reverentiam eis debitam (1); cùm regula generalis sit, quòd cùm Ecclesia aliquid statuit, sub illius virtutis specie collocat, ob cujus motivum rem præcipit (2).

CAPUT III.

DE IIS QUI POSSUNT LEGES FERRE.

Quis possit ferre leges civiles, et quis ecclesiasticas 33. *De decretalibus, sive responsis pontificiis, et de declarationibus SS. Congregationum, ac decisionibus Rotæ romanæ* 34. *et* 35.

33. — Leges civiles tantùm possunt fieri ab illis qui habent dominium supremum, ùt sunt reges, respublicæ, et cæteri principes Superiorem non cognoscentes. Reliquæ universitates subditæ possunt dumtaxat statuta conficere, quibus se obligant cives ex contractu; sed etiam aliqua præcepta ad tempus revocabilia à principe. Hæ leges civiles, quæ bonos mores respiciunt (ùt diximus), jam obligant in conscientia, ùt ostensum est in Opere morali, quoties non correctæ sunt expressè à jure canonico, quod vult ut observentur, *cap.* 1. *de nov. Op.* et *cap. Super*, *de privil.* (3). Vide dicta *num.* 16, circa leges mixtas. Leges autem ecclesiasticæ possunt fieri 1. à Papa pro orbe. 2. à S. Conciliis generalibus, modò congregata jussu Pontificis, ipsiusque auctoritate confirmata sint (in nostro Opere morali prolixam dissertationem lucubravimus, quâ ostendimus omnes definitiones à Papa ex cathedra loquente, sive Ecclesiâ circa fidem et mores docente, esse infallibiles; et ejus potestatem esse supra concilia, quæ totam vim et infallibitatem non aliundè, nisi ab ejus confirmatione desumunt; vide *lib. I. ex n.* 110.). 3. à conciliis nationalibus, aut provincialibus, nimirùm con-

(1) *Lib.* 1. *n.* 167. *et fusiùs l.* 5. *n.* 33. — (2) *Ibid. v.* Ad agnosc. — (3) *Vide l.* 1. *n.* 106. *in fin.*

stantibus ex Episcopis cum suis Archiepiscopis, aut ex synodis Episcopi cum suis parochis. 4. ab Episcopis pro sua cujusque diœcesi : *cap.* 2. *de major. etc.* et *cap.* 2. *de constitut. in* 6. sed accedente consilio suæ diœcesis, ùt ex *cap. Quanto, de iis quæ fiunt à prœl.* A quo autem Episcopi habeant immediatè hujusmodi facultatem ; alii dicunt à Papa, alii à Deo cum subordinatione ad Papam (1) : plures alii; ùt *Sotus*, *Panorm. Abulens. Cabassut. Sanch, Pontius, Covarr. Hurt. Perez, Henriq.* etc. tenent Episcopos tantâ frui potestate in sua diœcesi, quantâ Pontifex in tota Ecclesia, modò non sint de iis, quæ spectant ad Ecclesiam universalem, ùt sunt definitiones circa fidem, aut res magni momenti, v. g. impedimenta matrimonii, et his similia (2). Capitula autem cathedralium nequeunt ferre leges (nisi circa propria capitula) vivente Episcopo, possunt verò Sede vacante (3).

34. — Dubitatur hìc I. An epistolæ pontificiæ, responsalia, sivi declarationes non insertæ in corpore juris, habeant vim obligandi? Respondetur affirmative, semper ac authenticæ sint, proùt declaratum habetur ex *Can. Si Romanorum* 1. *dist.* 19. dummodò sufficienter sint promulgatæ, ùt dicit *Bonacina* (4) inquiens, interpretationem legis factam auctoritativè non habere vim legis, nisi promulgetur; quia de ratione legis promulgatio est; citatque *Salas,* et alios; ac deinde *num.* 12. sic subdit : *Ex quo licet inferre epistolas pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo publicari solent leges.* Idem ait *Castropal.* (5) dicens : *Debet autem hæc declaratio (pontificia) publicari eâ solemnitate quâ lex, aliàs non erit authentica, quæ legis obligationem non habebit, sed solùm erit declaratio doctrinalis.* Idem docet *P. Suarez*, nam licèt priùs in Opere de legibus (6) dicat : *Ordinariè epistolæ, sive responsa pontificia sunt potiùs non constitutiva, sed declarativa; et habent vim legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad servandum antiquum jus secundum illam interpretationem;* deindè tamen (7) sic addit : *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit justa,* (nota) *sufficienter promulgata, etc. Undè consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.* Idque satis confirmatur (nempe has declarationes pontificias sive

(1) *Lib.* 1. *n.* 104. — (2) *Vide lib* 6. *n.* 980. *v.* Sed dubit 1. — (3) *Lib.* 1. *n.* 104. *v.* Capitula — (4) *Bon. tom.* 2. *de leg. D.* 1. *q* 1. *p.* 4. *n.* 11. *et* 12. — (5) *Castrop. tr.* 3. *de leg. D.* 4. *p.* 3. § 1. *n.* 2. — (6) *Suar. de leg. l.* 4. *c* 14. *n.* 6. — (7) *Idem ib. l.* 6. *c.* 1. *n.* 3.

responsa) indigere promulgatione, ut obligent ex eodem citato *Can. Si Romanorum,* ubi refertur et confirmatur decretum S. Leonis Papæ, et sic dicitur : *Ne quid verò sit, ut quid à nobis prætermissum fortè credatur; omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentii, quàm omnium prædecessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus, et Canonum promulgata sunt disciplinis, ita à vestra dilectione custodiri mandamus.* Nota illud, *quæ promulgata sunt.* Verùmtamen hìc benè advertit *Roncaglia* (1), quòd non solùm constitutiones pontificiæ, quæ solemniter promulgatæ sunt, obligationem legis induerunt, sed etiam omnes aliæ quæ ex usu et consensu Ecclesiæ universalis jam à pluribus sæculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis. Dubitatur II. An declarationes sacrarum Congregationum habeant vim legis? Priùs ùt certum habendum, quòd decreta S. Congregationis Rituum putanda sunt ùt oracula Pontificis, ùt Bulla 74. Sixti V. qui voluit etiam capellam pontificiam subjici mandatis hujus Congregationis : ejus verò declarationes, ait *Turinus* apud Merati (2), licèt habendæ sint tantùm ùt responsa sapientissimorum virorum, attamen præferendas esse aliorum DD. opinionibus. Et meritò quia cùm ex Tridentino non possint induci novi ritus, nisi approbati ab Ecclesia, utìque sententia eorum præferenda est, qui maximè sunt versati circa ritus, et in quorum potestate est antiquos interpretari, mutare, et novos constituere, sententiæ eorum qui nec ullam potestatem circa hos, habent, nec tantâ peritiâ callent. Quoad declarationes aliarum Congregationum non est dubium quin in casibus particularibus, pro quibus fiunt, obligent utì leges. In similibus autem multi DD. probabiliter affirmant, modò sint munitæ sigillo, et subscriptione Cardinalis Præfecti, et consulto Pontifice, ùt præscripsit Sixtus V. in Bulla 74. Multi alii tamen etiam probabiliter dicunt : declarationes, licèt sint maximæ auctoritatis, nihilominùs non obligant nisi sint emanatæ de mandato Pontificis, et editæ sint pro tota Ecclesia, ita ut Papa declaret velle observandas esse ab omnibus fidelibus; ita *Sanch. Tournely. Bonac. Vasqu. Cardenas. Terillo, Vega, Villalob, Tapia, Lezana, Salm.* et *Mazzotta.* Ratio est (ùt dicemus de interpretatione *n.* 73. et 74), quoties sunt factæ declarationes ab aliis quàm à proprio legislatore, sunt novæ leges, quæ indigent novâ et solemni promulgatione, juxta id quod dictum est *Tract. II.*

(1) *Ronc. de leg. qu.* 2. *c.* 2. *q.* 7. *resp. II.* — (2) *Merat. t.* 1. *p.* 3. *tit.* 11. *ad III. v.* Hujus.

num. 5. quæ promulgatio non advenit declarationibus SS. Congregationum (1).

35. — Decisiones Rotæ romanæ tanto minore robore sunt donatæ, ut leges universales habeantur. Si verò regulæ Cancellariæ ubique obligent; negant *Lessius. Valerius, Diana*, et alii eâdem ratione, quia non sunt publicatæ, undè dicunt valere tantùm ad directionem curiæ romanæ. Sed *La-Croix, Gomez, Azorius*, et alii affirmant propter contrariam praxim, saltem quoad illas regulas, quarum materia est communis, aut non addicta soli curiæ romanæ (2).

CAPUT IV.

DE IIS QUI TENENTUR LEGIBUS.

Quis tenetur legibus 36. *An pueri* 37. *An legislatores* 38. *An peregrini* 39. *et* 40. *Si peregrini morentur per breve tempus* 41. *An Episcopus possit dispensare cum peregrinis in votis, jejuniis, etc.* 42.

36. — Advertendum, quòd alii non tenentur legibus humanis, de quibus hìc est sermo, et isti sunt infideles, pueri, et mente capti. Alii verò sunt excusati à legibus, ùt sunt ebrii, dormientes, et ignorantes. Qua de re non licet secundos inducere ad legem transgrediendam, primos benè quidem. Sed semper peccatum est inducere quemquam ad violandam legem naturalem (3).

37. — Dicunt *S. Antoninus* et alii, pueros non statim post usum rationis teneri legibus ecclesiasticis, sed saltem post decennium. Hæc opinio jure merito ab aliis rejicitur. Imò si quis parvulus in aliquo casu raro, etiam ante septennium perfecto rationis usu polleret, iste quoque valdè probabiliter teneretur, ùt multi censent, licèt contrariam opinionem non puto improbabilem, ex eo quod dicit *S. Thom.* (4) quòd leges non respiciunt casus raros, sed communiter contingentes : *Legislator attendit ad id quod communiter et in pluribus accidit.* Præcepto tamen annuæ confessionis hujusmodi parvulus, si mortaliter peccasset, procul dubio teneretur; quia in *cap. Omnis utriusque sexûs, de pœnit. et rem.* expressè obligat quemlibet, qui ad annos discretionis pervenerit. In dubio verò an quis parvulus ad usum rationis perfectum pervenerit, nec ne, ante septennium non præsumitur pervenisse, post illud præsumitur utìque (5).

(1) *Lib.* 1. *n.* 106. *v.* Secunda. — (2) *Vid. La-Croix l.* 1. *n.* 575. — (3) *Lib.* 1. *n.* 153. — (4) 2. 2. *q.* 147. *a.* 4. — (5) *Vide lib.* 3. *n.* 270.

38. — Legislatores etiam tenentur ad leges, saltem sub levi, ob exemplum cui debent esse subditis; et sub gravi si res agitur de taxatione pretii: aut de valore contractûs (1).

39. — Quoad peregrinos plura notanda sunt : 1. Peregrinus tenetur quidem legi communi pro quolibet loco, modò illa regio sit catholicorum, et ibi non adsit contraria consuetudo (2); sed non legibus localibus suæ patriæ, quamdiù ab ea abest, quamvis eo animo discederet, ut ab illis eximeretur. Hoc idem efficeret, si in locum exemptum, etsi ipsiusmet diœcesis, se conferret. Et hâc ratione probabiliter sunt ab Episcopi jurisdictione exempta monasteria, et ecclesia Regularium, ubi competens numerus manet, ùt dicunt *Sayrus, Avila, Henriquez*, et *Salmant.* cum *Candido*, et *Diana*, *Navarr.* Concil. Trident. *sess.* 14. *cap.* 5 *de ref.* in fine vocat exemptas tam personas, quàm loca Regularium (3).

40. — Nota 2. quòd peregrinus tenetur legibus loci, ubi moratur, licèt ibi contraxisset tantùm quasi domicilium, juxta communem sententiam, quicquid dicant nonnulli auctores, qui requirunt verum domicilium. Hìc advertendum quòd ille dicitur contrahere verum domicilium, qui habet animum perpetuò permanendi alicubi, et hic animus præsumitur, cùm ille eo majorem partem suorum bonorum transfert, aut ibi construit, aut emit domum : aut expressè declarat hunc animum habere : aut ibi moratus est decem annos, nullum præbens indicium, quòd velit illinc ampliùs discedere. Quasi domicilium contrahitur cùm majorem anni partem aut per notabile tempus anni incolit aliquod oppidum (4).

41. Dubitatur I. inter DD. an teneatur legibus loci peregrinus, qui breve tempus ibi moratur? Prima sententia affirmat cum *Pontio, Covar, Salas, Tapia*, et vocant eam probabilem *Sanchez* et *Salmant*, ; quia (juxta quod ipsi dicunt) expedit publicæ paci, et ad vitanda scandala, ut omnes observent leges loci ubi reperiuntur. Sed plures DD. dicunt non sufficere simplicem illàc transitum, ut quis teneatur legibus illius loci : alii dicunt sufficere unum diem moræ, alli requirunt majorem partem diei. Sed magis probè disserit *Pater Suarez*, qui sic distinguit : Si peregrinus illùc advenit tanquam in terminum itineris sui, tunc tenetur ille ad omnes leges illius loci; si verò illàc tantùm proficiscitur, non obligatur præceptis positivis. v. gr. jejunii, et Missæ, quia præcepta positiva tantùm obligant incolas, non verò illàc transeuntes, sed tenetur ad præcepta nega-

(1) *Lib.* 1. *n.* 154. — (2) *Lib.* 1. *n.* 156. — (3) *n.* 157. — (4) *Cit. n.* 156.

tiva, quæ obligant, *pro semper*, cùm habeant tractum successivum per illum totum diem. Hæc prima sententia est satis probabilis, sed communiùs, et probabiliùs est non teneri legibus loci peregrinum qui ibi quasi domicilium non contraxit, per moram (ùt diximus) majoris aut notabilis partis anni, quia lex non obligat nisi subditos, quales non judicantur, qui parùm temporis alicubi morantur. Dummodò (limitatur) non sit lex de jure communi, aut versaretur circa validitatem contractuum (1).

42. — Dubitatur II. an Episcopus loci posset dispensare cum peregrinis vota, juramenta, jejunia, et festa circa opera servilia? Affirmat prima sententia cum *Pontio*, *Tannero*, *de Januarii* (et probabilem vocat *Castropal.*), ratione quâ suprà, nempe quòd peregrinus pro qualibet mansione etiam brevi alicubi facta (modò eò adveniat tamquam ad terminum sui itineris) fit subditus Episcopi loci, et si est probabilis hæc ratio, ùt diximus, probabilis quoque est sententia hæc. Sed juxta id quod dictum est, communior ac probabilior est sententia negans posse Episcopum dispensare vota, nisi cum iis peregrinis, qui quasi domicilium contraxerunt (2).

CAPUT V.

QUÆ CAUSÆ EXCUSENT A PRÆCEPTI TRANSGRESSIONE.

Excusat ignorantia 43, timor 44, impotentia 45.

43. — Excusat 1. Ignorantia, si est invincibilis etiam in materia præceptorum naturalium; quoad conclusiones tamen solas mediatas, ùt explicatum est superiùs de conscientia *Tractat. I. num.* 5. Secùs verò si est vincibilis, nempe quando homo potest, et debet scire veritatem et præterea advertit ad obligationem dubium superandi, et negligit eam. Ita communiter *S. Antonin. Suar. Sylvius, Gerson, Navar. Sanch. Castropal.*, etc. ex *S. Thom. de verit. qu.* 15. *a.* 4. *ad* 10. *et* 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. (3).

44. — Excusat 2. Timor; sed distinguenda sunt præcepta positiva à naturalibus. A positivis etiam divinis excusat timor gravis mali, si præcepti observantia non esset necessaria ad evitandum commune scandalum, aut ad conservandum erga Ecclesiam obsequium: putà si quis cogeretur ad violandum jejunium in religionis catholicæ con-

(1) *Lib.* 3. *n.* 332. *v.* An autem, *et l.* 1. *n.* 156. dubit. 2. — (2) *Lib.* 1. *n.* 158. — (3) *n.* 7. *ad* 11. *et n* 168.

temptum, quia tunc tenemur præcepto obtemperare, etiam cum vitæ jactura. Præcepta verò naturalia si sunt affirmativa, non semper tenemur ea observare : quare cum vitæ dispendio non tenemur depositum reddere, nec votum persolvere, etc. At à negativis, putà à non fornicando, à non pejerando, nullus timor unquam excusat. Et si ab aliquo præcepto negativo, putà à non occidendo, non furando excusat aliquandò timor (cùm liceat occidere injustum aggressorem pro tuenda vita, et alterius bona surripere, si alia via non patet, quâ liberari possit ab aliqua gravi infamia) tunc dicimus quòd cessat in tali casu præceptum. Et idem meliùs dicendum de præceptis affirmativis, quin fiat illa distinctio, quam nonnulli assignant, nempe quòd præcepta naturalia et affirmativa obligant *semper, sed non ad semper*, negativa vero *semper et ad semper* (1).

45. — Excusat. 3. Impotentia. An autem cùm non possit observari totum præceptum, debeat observari pars possibilis? Hâc distinctione utendum. Si præceptum commodè divisionem patiatur, ita ut in qualibet ejus parte etiam salvetur finis præcepti, tunc licèt non possit servari totum præceptum, debet adimpleri pro parte possibili; v. g. si non potes recitare omnes Horas canonicas, debes recitare partem quam potes, et opposita propositio jam proscripta fuit ab Innoc. XI. et est 54; ita etiam tempore jejuniorum si dispensatus es ad carnes, teneris tamen servare unicam comestionem, ut declaravit Benedictus XIV. in constitutione, *Ambigimus* (2). Secùs procedit, si in parte non salvatur ratio præcepti; quare si ex voto tenearis Romam proficisci, et illùc non potes pervenire, non est obligatio partem itineris aggredi (3). Excusant etiam à lege dispensatio, epikeja, et consuetudo contraria, sed de his seorsim in sequentibus capitibus.

CAPUT VI.

DE DISPENSATIONE.

An ad dispensationem requiratur semper causa justa 46. *Si est obreptitia, etc.* 47. *Potest expostulari etiam à tertio* 48. *Dispensatio tacita* 49. *Causa dispensationis* 50. *In dubio si indigeatur dispensatione* 51. *An Superior teneatur dispensare* 52. *Dispensatio concessa cum bona, aut mala fide, sed sine causa* 53. *concessa ob timorem* 54.

46. — Dispensatio legislatoris aut illius, qui ei similem habet potestatem, pariter excusat à lege; dummodò justa

(1) *Lib.* 1. *n.* 175. — (2) *Vide lib.* 3. *n* 1015. — (3) *Lib.* 1. *n.* 177.

adsit causa, aliàs peccat qui dispensat, sed nonnisi venialiter (si ipse est primarius Superior), ùt probabiliter dicunt *Sanch. Castropal. Laym. Salmant. Pontius,* etc. Et in dubio an causa sit justa nec ne, ab omni culpa est immunis, ùt rectè dicunt *Sanch.* et *Salmant.* cum *Granado*, et *Diana* (quicquid dicat *Bonac.*). Qui verò hujusmodi dispensationem, nempe sine causa, à Superiore impetrat, probabiliter non peccat dum ipsâ utitur, *Suar. Salmant. Castrop. Pontius*, etc.

47. — Notandum 1. quòd cùm illud quod exponitur pro dispensatione est subreptitium, vel obreptitium (nempe cùm falsum exponitur, vel veritas tacetur), dispensatio est nulla quoties tacetur quod de *stylo curiæ* erat exprimendum: seu cùm causa finalis, sive motiva (non autem impulsiva) quæ exponitur, est falsa. In dubio verò an causa falsa allegata, sit finalis, aut impulsiva, dicunt *Sanch. Pontius*, *Castrop. Salmant.*, etc. dispensationem esse validam; etenim leges in dubio favent actûs validitati. *L. Quoties, ff. de reb. dub.* Et idem dicunt DD. citati, si multæ causæ fuerint expositæ, quarum aliæ veræ, aliæ falsæ, sed quælibet earum erat causa sufficiens ad dispensationem impetrandam (1).

48. — Notandum 2. quòd dispensatio pro uno, licèt inscio atque invito, potest impetrari ab aliis. Advertendum tamen est, quòd quæ à S. Pœnitentiaria impetrantur, debent expostulari vel à pœnitente, vel à confessario, aut saltem à consanguineis usque ad 4 gradum. *cap. De motu, de præbend. in* 5. Semper tamen dispensatio debet acceptari à principali ut habeat suum effectum (2).

49. — Notandum 3. quòd potest aliquis uti dispensatione tacitâ, modò possit justè præsumi consensus de *præsenti* Superioris. Hinc fit, quòd, si Superior videt legem negligi, et tacet, cùm posset faciliter, et sine incommodo corrigere. justè præsumitur, quòd velit tunc dispensare; *Suarez, Sanchez, Castrop., Salm.*, etc. (3). Dictum est de *præsenti* quia à DD. dumtaxat admittitur licentia præsumpta, nom autem dispensatio. Etsi hoc non obstante, dicit *Elbel* citans *Suarez, Silvestrum, Filliuc.*, etc. quòd urgente necessitate in qua non possit adiri Superior pro dispensatione, benè potest operari cum dispensatione præsumpta (4).

50. — Notandum 4. alias esse causas quæ ex se excusant à præcepto, et his stantibus non requiritur dispensatio,

(1) *Lib.* 1. *n.* 185. *v* Quæritur. — (2) *Lib* 1 *n.* 186. *ad* 10. — (3) *n* 187.— (4) *n.* 195. *v.* Notandum.

quoties sunt saltem probabiliter justæ. Alias esse sufficientes ad dispensationem, sed eâ opus habent : hujusmodi sunt aut dignitas postulantis , aut Superioris , v. gr. ut habeatur benignus, utilitas communis, et etiam privata, et aliæ id genus (1).

51. — Notandum 5. quòd in dubio sive negativo , sive positivo si casus indigeat nec ne dispensatione, potest subditus uti suâ libertate ; licèt satius esset adire Superiorem, ut declaret aut dispenset. Cùm in casibus dubiis Prælatus etiamsi inferior possit dispensare, licèt nihil specialiter circa hoc sibi commissum fuerit à Superiori , ùt dicunt *Laym. Castrop. Sa, Diana, et Salm.* (2). Excipiuntur tamen dispensationes matrimoniales ; in his enim non solùm agitur de valore contractûs, sed etiam Sacramenti : ideòque non possumus operari cum dubio, imò nec cum opinione probabili circa factum (si tamen circa factum potest dari opinio probabilis) , quia in dubiis de facto non præsumitur Ecclesia dispensare circa impedimenta, ùt præsumitur in probabilibus de jure ; nec sponsi possunt exponi periculo nuptias celebrandi sine gratia sacramentali, nec hujus auxiliis possunt cedere. Propterea in casibus dubiis debent recurrere ad Episcopum, qui benè potest dispensare in impedimentis dubiis , ùt communiter dicunt *Merbesius , Cabassut. Cont. Tournely , Sa , Pichler , Castrop. Salm. Roncaglia , Holzman* , etc. (3).

52. — Quæritur 1. An justâ existente causâ Superior teneatur dispensare ? Distinguendum : Si causa ea est , ut tantùm reddat convenientem dispensationem, non tenetur ; contrà verò, si reddit necessariam ad evitandum aliquod grave damnum , aut ad procurandum aliquod magnum commune bonum, imò etiam privatum, ùt dicunt *Coninch. Sanch. Salm.*, etc. cum *S. Thoma* (4). Sed cùm dispensatio negatur, licèt injustè negetur , subditus nihilominùs legi obligatus remanet, nisi causa esset talis , ut omninò eum à lege subtraheret, ùt si urgeret necessitas contrahendi matrimonium omissis denuntiationibus , et Episcopus injustè negaret dispensationem, ùt dicunt *Sotus , Sanch , Coninch. Salmant. Castrop.* et alii (5).

53. — Quæritur 2. An valeat dispensatio, cùm Superior eam concedit in mala fide , putans causam non adesse , quæ reverà adest ? Respond. si dispensat legislator, utique valet. Si autem dispensat Prælatus inferior , alii dicunt

(1) *Elb. de* 3. *præcepto* 12. 414. — (2) *Lib.* 1. *n.* 192.—(3) *Vide lib.* 6. *n.* 902. Quær. II. *et* III. — (4) 1. 2. *qu.* 97. *a.* 4 — (5) *Lib.* 1. *n.* 179.

nullam fore; inferiori enim data est facultas dispensandi tantùm ex causa : sed opposita sententia est communior, et probabilior, quia valor dispensationis non ex causæ cognitione , sed ab existentia pendet; proùt valet electio illius ad beneficium, qui licèt ab electore judicetur incapax, ùt ex *cap. Nihil, de elect.* (1). Secùs dicendum cum *Castropal. Pontio, , Suarez*, *Laym. Salas*. *Soto,* et *Navar.* (contra *Sanchez*, *Busemb*.*Salm*.,etc.) si dispensatio obtenta fuerit bonâ fide, sed sine causa, quia hâc cessante inferior nullam habet facultatem dispensandi in lege Superioris. Hoc tamen intelligitur, cùm patet causam certe sufficientem non fuisse. Cæterùm in dubio possessio stat pro dispensationis valore, ut advertùnt iidem authores (2).

54. — Quæritur 3. An valeat dispensatio timore incusso obtenta? Resp. semper ac justa adsit causa dispensanti, modò non constet (dum non satis est dubium) Superiorem non habuisse animum dispensandi, valida est dispensatio, quia timor non aufert voluntarium. Et est etiam licitum hujusmodi dispensationem timore incusso obtinere, modò timor justè fuerit incussus, v. gr. Superiorem adeundi, si inferior eam deneget (3).

PUNCTUM I.

DE IIS QUI POSSUNT DISPENSARE.

De potestate ordinaria in qua possit dispensare Papa 55. *et* 56. *In quo Episcopi* 57. *et* 58. *Parochi* 59. *Prælatus regularis* 60. *De potestate delegata, quicumque eam habet ab Ordinario. Si delegatus moritur* 61. *Clausula,* donec dispensetur 62. *Subdelegatus* 63. *Cum seipso* 64.

55. — Secernenda est in hoc potestas ordinaria à delegata. De potestate *ordinaria* potest Papa dispensare in omnibus legibus canonicis , etìam ab Apostolis emanatis, uti Præsulibus particularibus ecclesiarum. Cujusmodi sunt jejunium quadragesimale, observatio festorum in Dominicis, irregularitas bigamiæ ,. etc. Juxta quod docet *S. Thomas* (4) posse Papam dispensare in omnibus iis, quæ spectant ad *determinationem divini cultûs,* non aùtem in legibus quas apostoli tradiderunt utì receptas à Jesu Christo, proùt sunt leges circa materias, et formas Sacramentorum,et circa oblationem Sacrificii.

(1) *N.* 181. — (2) *N.* 182. *et fusiùs l.* 3. *n.* 251. — (3) *Lib.* 1. *n.* 184. — (4) *Quolib.* 4. *a.* 13.

56. — An autem Papa etiam possit dispensare in aliquibus præceptis divinis. Resp. quòd in iis in quibus jus divinum oritur à voluntate humana, utì sunt vota, et juramenta, certum est apud omnes (justâ modò existente causâ) posse dispensare. Nam tunc Papa non tollit jus divinum, sed aufert fundamentum talis obligationis, seu, ùt ait S. Thomas (1). *Determinat quid sit Deo acceptum* : Dubium igitur versatur an possit dispensare in iis quæ absolutè à Dei voluntate pendent. Tres adsunt sententiæ. Prima est *Abbatis* cum paucioribus, affirmativa universaliter. Secunda quæ est *Navarri, Cani, Sanchez,* etc. affirmat tantùm in casibus particularibus, proùt in matrimonio rato, in residentia Episcoporum, in dando facultatem simplici sacerdoti conferendi ordines minores, et Sacramentum Confirmationis, et in similibus; sed negat in aliis rebus, in quarum quolibet casu debet evitari indecentia, utì in præcepto de non fornicando, de non mutandis materiis Sacramentorum (saltem quoad substantiam) et aliis id genus. Tertia communior et probabilior est *Suar. Silvest. Castropal. Covarr.* cum S. Thoma (2) negat universaliter, quia inferior nihil potest in lege Superioris. Nihilominùs valdè probabiliter dicunt *Sotus, Suar. Navar. Coninch. Durandus*, etc. quòd Papa in aliquo casu particulari benè potest non jam dispensare, sed declarare legem divinam in illo casu particulari non obligare : nam talis potestas in Papa videtur necessaria adesse pro bono communi Ecclesiæ, propter tot varias circumstantias, quæ contingere possunt (3).

57. — Episcopi etiam de potestate ordinaria possunt dispensare in omnibus statutis episcopalibus, et synodalibus suæ diœcesis. Eâdemque potestate gaudet capitulum, Sede vacante, non autem Vicarius Episcopi; ùt dicunt *Salmant.* et *Sanch.* cum aliis communiter (4); quia in generali commissione non includitur facultas dispensandi, nisi specialiter committatur. Possunt quoque Episcopi dispensare cum suis subditis in statutis concilii provincialis non reservatis (5). Item in legibus pontificiis communibus, ùt sunt irregularitates, impedimenta matrimonii, vota reservata, et his similia; quoties tamen imminens est periculum, et non patet facilis accessus ad Papam, ùt dicetur *Tom. III. Tr. XX. de privilegiis n.* 29. *et seqq.* Item in iis legibus pontificiis, quæ latæ sunt præcipuè pro illa diœcesi (6). Item in iis casibus in quibus justum dubium

(1) 2. 2. *q.* 88. *a.* 12.—(2) 1. 2. *q.* 97. *art.* 4.— (3) *Lib.* 6. *n.* 1119. — (4) *Salm. de leg. c.* 5. *n.* 32. *et Sanch. de Matr. l.* 2. *D.* 40. *n.* 12. — (5) *Lib* 1. *n.* 190. — (6) *Ibid. v.* Item in legibus.

versatur utrùm indigeant dispensatione nec ne (1). Item in omnibus iis, quæ regulariter accidunt, ùt in votis (modò reservata non sint), in jejuniis, in observantia festorum, in abstinentia à carnibus, et similibus. Et in his omnibus possunt delegare dispensationem etiam aliis : talis enim facultas competit Episcopis de jure ordinario, cùm sit perpetuò connexa suæ dignitati (2).

58. — Possunt etiam Episcopi dispensare in omnibus canonicis statutis, in quibus adesset clausulà, *Donec dispensetur*, propter quam intelligitur facultas data (3). An autem Episcopi possint dispensare in omnibus legibus canonicis, ubi reservata non est dispensatio expressè. Multi DD. hoc admittunt, proùt *Sotus*, *Covarr. Sporer, S. Antonin.* (qui hanc vocat communem) et *Elbel* (qui vocat communissimam ; et pro ea adducit *S. Bonav.* et *Scotum*) et *Castropal.* appellat probabilem cum Glossa in *cap. Nuper, de sent. excomm.* ubi Pontifex sic fassus fuit : *Quia tamen conditor Canonis absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur aliis facultatem relaxandi*. Et Glossa subdit : *Est hic argumentum, Episcopos posse dispensare ubi specialiter dispensatio non est inhibita* ex *l. Nec. non*, *ff. Ex quibus caus.* Contrà verò negant *Suar. Bon. Salmant.*, etc. ex *cap. Dilectus, de temp. ord.* ubi quidam Episcopus, cùm contulisset uni plures ordines eodem die, suspensus fuit ob hanc rationem : *Cùm illi hujusmodi dispensatio à Canone minimè sit permissa*. Et respondent ad textum primò allatum, quòd illa dispensatio fuit facta tantùm pro absolutione à censuris. Sed hoc non obstante prima sententia est satis probabilis, quia possumus uti eâdem responsione pro textu secundo, quòd valet tantùm in materia ordinationis. Tantò magis quòd in primo textu videntur verba generaliter loqui, in secundo autem specialiter de ordinatione, cùm adhibeatur verbum illud *hujusmodi*. Ad id quòd opponitur quòd inferior nihil potest in lege Superioris, responderi potest id procedere de inferiore, qui totam suam potestatem habet à principe, non autem de Episcopis, qui probabiliter suam potestatem immediatè habent à Deo (licet Papæ subordinatam) utì tenent *Sotus*, *Vasq. Victor. Tournely, Natal. ab Alexand.*, etc. Hinc dicunt multi DD. quòd Episcopus potest in diœcesi id, quod potest Papa in tota Ecclesia, præter ea, quæ sibi Papa

(1) *N.* 192. *et l.* 6. *n.* 902. *v.* Ceterùm. — (2) *L.* 1. *n.* 190. *v.* Possunt *et v.* Et in his. — (3) *Salmant. de leg. c.* 6. *n.* 37. *cum Suar. Cajet. Bonac. Castrop. etc.*

reservavit, aut pertineat ad universalem statum Ecclesiæ, ùt dictum est *n.* 33. circa finem (1).

59. — Parochi similiter de *jure ordinario* propter consuetudinem videntur posse dispensare cum suis parochianis, etiam præsente Episcopo, in necessitatibus frequentibus; sed solùm in iis in quibus adest usus dispensandi, utpote in jejunio, et in abstinentia à labore in diebus festivis; ita *Suarez, Silvester, Sanchez, Salmanticenses, Viva,* et alii communiter (2).

60. — Prælati regulares etiam de potestate ordinaria sibi à jure concessa, possunt dispensare in regulis particularibus, dummodò hoc eis non sit expressè vetitum in aliqua materia. Et ex privilegio etiam Prælati inferiores possunt dispensare in omnibus parvi momenti rebus, aut propriis pro illo conventu, aut frequenter contingentibus: *Peirin. Castropal.* et alii (3).

61. — Quoad autem potestatem *delegatam* dispensandi, notanda sunt: 1. Quòd quicumque ordinariam habet potestatem, potest eam aliis delegare, ùt communiter *Suarez, Castropal. Pontius, Salmant.* et alii (4). Potestas ordinaria ea est, quæ officio, sive dignitati annexa est, ùt dicetur *Tom. III. Tr. XX.* dum agetur de *privilegiis n.* 34. Si autem exspiret nec ne morte delegantis; affirmatur si facta sit per modum commissionis in casu particulari, et cùm res etiam integra est; et tunc dispensatio strictè est interpretanda, quia tunc utì odiosa habetur, ex *cap.* 1. §. 1. *De filiis presbyt.* dummodò non sit concessa ex motu proprio Superioris, aut in corpore juris non inserta sit, ùt in Decretali, etc. aut dummodò non concedatur ob commune bonum, aut in favorem alicujus communitatis. Si autem dispensatio concessa sit per modum gratiæ, tunc non exspirat morte delegantis; et tunc largè interpretanda est (5): tunc igitur in dubio an adsit causa sufficiens, an non pro dispensatione, benè potest delegatus dispensare, ùt dicunt *Cajetanus, Silvester, Sanchez, Salmant. Tapia, Granado*, etc. (6).

62. — Notandum 2. quòd in iis legibus ubi apposita est clausula: *Donec dispensetur*, possunt Prælati inferiores semper dispensare, ùt dicunt *Cajetanus, Suar. Bonac. Salm. Castropal.*, etc. (7).

63. — Notandum 3. quòd delegatus non potest subdelegare, nisi cùm expressè sibi concessum est, aut sit

(1) *Lib.* 1. *n.* 191. *et l.* 3. *n.* 397, *in fin. v.* Quod ad. — (2) *Lib.* 1. *n.* 190. *v.* Item potest, *et lib.* 3. *n.* 397. *in fin.*—(3) *L.* 1. *n.* 194. —(4) *n.* 190. *v.* Et in his. *et* 193. — (5) *n.* 103. — (6) *n.* 192.— (7) *n.* 190. *v.* Notandum.

delegatus à principe, aut à Pontifice; *cap. fin.* §. 1. *de offic. et potest. deleg.* aut cùm est delegatus ab ordinario Prælato ad universitatem causarum. *Lib.* 1. §. *An ab eo ff. Quis et à quo* (1).

64. — Notandum 4. quòd habens facultatem universalem dispensandi cum aliis, potest dispensare etiam cum seipso; ita communiter *Cajetanus, Laym. Castrop. Salm. Bonac.*, etc. cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 185. *a.* 8. *in fin.* (2).

PUNCTUM II.

QUOT MODIS POTEST CESSARE DISPENSATIO.

Cessat I. *Causæ cessatione* 65 *et* 66. II. *Revocatione* 67. III. *Renuntiatione* 68.

65.—Dispensatio tribus modis cessat : I. Causæ cessatione. II. Revocatione dispensantis. III. Renuntiatione dispensati.

66. — Et I. cessat dispensatio *cessatione causæ.* Hoc tamen intelligitur 1. si cessat causa motiva, seu finalis, si cessat totaliter; si enim cessat sola causa impulsiva, aut si motiva non cessat omnimodè, etiam durat dispensatio. Intelligitur 2. dummodò dispensatio non sit sortita effectum suum, et dummodò dispensationi non sit addita aliqua commutatio gravaminis. In dubio autem an cessaverit omnimodè, valet dispensatio, quia in possessione reperitur (3). Intelligitur 3. si dispensatio concessa sit sub conditione saltem subintellecta, *si perseverat causa :* proùt præsumitur ita concessa quoties causa non esset perpetua. Etenim si dispensatio est data absolutè, cùm conceditur ex causa pro perpetua habita (v. g. propter morum honestatem, ob ministrorum paucitatem, propter parentum paupertatem, etc.) tunc probabile est quod etiam, cessante causâ finali, non cesset dispensatio, quia semel per dispensationem sublatâ legis obligatione, hæc non redit nisi iterùm à Superiore imponatur; ita *Suarez, Pontius, Castropal. Sa, Salmant. Laym. Perez,* etc. (contra *Bonac. Trullench.*, etc.) (4) et quoties dispensatio absolutè concessa est, illa ne cessat quidem, quia semel jam eâ quis usus fuerit, v. gr. qui dispensatus fuit à voto castitatis ad contràhendum matrimonium; mòrtuâ conjuge etiam durat dispensatio, ut ad secundas nuptias transeat, modò illa non data sit pro illo solo casu. (5).

(1) *Lib.* 1. *n.* 193. — (2) *Vide lib.* 3. *n.* 249. *v.* Ultimò. *et n.* 256. *in fin.* —(3) *Lib.* 1. *n.* 195. *v.* Quær. *et n.* 196. — (4) *Ibid. n.* 196. — (5) *Lib.* 1. *n.* 196. *v. ult.*

67. — Cessat II. dispensatio *revocatione dispensantis,* qui (nota hìc) peccaret si eam non revocaret, cùm jam cessaverit totaliter causa finalis. Contrà etiam peccaret (licèt tantùm venialiter) si eam sine causa revocaret : sed valida esset revocatio (1). Hìc quæritur, an cesset dispensatio morte dispensantis? respondetur : Si dispensatio absolutè concessa est, aut cum clausula, *donec revocetur,* aut *ad arbitrium Sedis apostolicæ, vel Episcopi,* tunc non cessat. Cessat contrà, si apposita est clausula, *donec nobis placuerit,* aut *ad nostrum arbitrium,* dummodò res executioni non incœperit mandari (2).

68. — Cessat III. *renuntiatione dispensati,* dummodò sit acceptata à Superiore, aliàs subditus semper poterit eâ uti, licet numquàm eâ usus fuerit (3).

CAPUT VII.

DE LEGIS CESSATIONE, INTERPRETATIONE, ET EPIKEJA.

Si cessat finis legis 69. *De libris prohibitis* 70. *De legibus municipalibus* 71. *De interpretatione* 72. *Si declarationes indigeant promulgatione* 73. *et* 74. *De interpretatione doctrinali* 75. *Regulæ interpretationis* 76. *De epikeja* 77. *Quando lex extenditur à casu ad casum* 78.

69. — Circa cessationem legis magna exagitatur quæstio, an cessante fine legis adæquato (nempe totali) in particulari cesset lex. Certum est, quòd si cessat in communi finis totalis, cessat lex, cùm enim hæc inutilis reddita sit, ampliùs non obligat. Ita *S. Thomas* (4). Et tunc sufficit cuicumque, si sciat probabiliter quòd lex in communi cessaverit (5). Si autem cessat finis adæquatus tantùm in casu particulari, tunc oportet distinguere : si cesset *contrariè,* nimirùm si lex redderetur nociva in eo casu, aut saltem valdè difficilis, tunc etiam communis est sententia, eam non obligare. Dubium igitur restat ad videndum, an cessante fine adæquato in particulari, et privativè, nempe si lex pro illo casu particulari, aut pro illâ persona esset inutilis. Sententia communior est quòd etiam obliget, quia quamvis cesset damnum particularis, non cessat tamen periculum in communi hallucinationis, quâ quisque in casu proprio decipi potest. Ita S. *Thomas* (6). Sed oppositum tenent plures graves DD. nimirùm *Cajet. Silvester, Panor, Angel. Valent. Sa, Cardenas, Ledesm. Granado, Henriquez, Hurtad.* et

(1) *N.* 197. — (2) *Ibid. v.* Notand. — (3) *n.* 198. — (4) 1. 2. *q.* 103. *a* 4. *ad* 3 *cum aliis communiter.* (5) *Vide Salm. de leg. c.* 4 *n.* 4. — (6) 2. 2. *q.* 154. *a.* 2.

Tamb. cum *Nav. Abb.*et *Comit.* et *Salmant.* ac *Viva,* vocant etiam satis probabilem, dicentes quòd sicuti cessante fine in communi, cessat lex pro omnibus, ita cessante fine in particulari, cessat lex in particulari, cùm æque in ambobus casibus lex reddatur inutilis. Et quemadmodùm cessante fine in uno tempore, cessat lex pro illo, licèt non cesset pro alio tempore, ita cessante fine in uno casu, cesset lex pro eo, licèt non pro aliis. Et ideò dicunt communiter admitti, legem fraternæ correctionis non obligare ubi non speratur fructus. Et ut hæc sententia locum habeat, semper sic intelligenda est, dummodò certè in illo casu nullum subsit periculum hallucinationis! quod quidem semper inest in casu allato à *S. Thomâ*, fornicationis nempe, de qua dumtaxat loquitur loco citato.

70. — An possint legi libri prohibiti, cessante privativè fine legis in particulari, et præciso scandalo? Nonnulli admittunt, sed penitùs dico negandum cum *Suar. Castr. Sanch.*, etc., quia in hoc numquam cessat adæquatè finis legis, ne in particulari quidem; cùm finis prohibitionis sit, non solùm ut vitetur damnum quod à lectione timetur, sed præstetur Ecclesiæ obedientia in rebus tam perniciosis. Ad hæc accedit præcipuus finis, ne detur causa petulanti ac pravo ingenio scriptoribus obnoxias doctrinas et novitates disseminandi (1).

71. — Denique notandum, quòd leges peculiares alicujus loci non cessant propter legem generalem, nisi in ista expressè eis derogetur, vel saltem per clausulam : *Non obstante quâcumque lege particulari.*

72. — II. Quoad interpretationem sciendum est, aliam dici authenticam, aliam doctrinalem, aliam usualem. Authentica fieri potest vel ab ipso legislatore, aut ab ejus successore, aut à Superiore. Doctrinalis est, quâ mens legislatoris manifestatur, et potest fieri à quocumque doctore. Usualis est illa quam usus recepit.

73. — Hìc dubitatur, an declaratio quæ fit à Papa circa aliquam legem, indigeat promulgatione, ut obliget. In hoc distinguendum. Declaratio altera est *purè talis,* altera *non purè talis*, et potiùs dicenda est interpretatio. Declaratio *purè talis* est ea, cujus sensus à principio est imbibitus clarè in lege. v. g. si dubitatur an sub nomine filii veniat filius naturalis tantum, an etiam adoptivus, et legislator declarat intelligi tantùm naturalem, tunc declaratio est de sensu clarè imbibito in lege. Declaratio *non purè talis*

(1) *Lib. 1. n. 199. v. ult.*

seu interpretatio est illa, cujus sensus non est imbibitus clarè in lege, sed circa illum plures adsunt opiniones, et solum percipitur ex argumentis: v. g. si sub nomine *patris* comprehenditur avus, et an sub nomine *mortis* intelligenda sit mors civilis, perpetuus carcer, etc. cùm recurratur ad impropriam significationem.

74. —Hoc posito, dicemus cum *Suarez, Castr. Vasq. Salas, Salm. Holz. La-Croix, Suppletor, Spor.* declarationem *purè talem* non opus habere promulgatione, sed obligare omnes ad quos illius pervenerit notitia, cùm non sit lex nova. Declaratio *non purè talis* indiget promulgatione, ut obliget, quemadmodùm quælibet alia lex, quia hæc habetur tamquam nova lex, sicut dictum est *n.* 4. *hujus Tract*. Hinc infert *Suarez*, et *Palaus* (qui citat *Roncag. Salas*, et *Lorca*) (1), quòd si declaratio quæ fit à legislatore sit de sensu clarè imbibito in lege (juxta exemplum allatum de filio naturali, et adoptivo) non indiget promulgatione. Contrà vero declaratio sensus obscurè imbibiti in lege (juxta exemplum de avo, si veniat nomine patris) indiget promulgatione, ut obliget; quia illa statuit aliquid novi, quod de se non erat imbibitum in lege. Et idem dicunt *Suar.* et *Palaus* (2) de declaratione, quæ fit non ab eodem legislatore, sed à successore, quia mens primi legislatoris non potest esse clarè illi conscia, proùt ipsimet legem ferenti, quapropter ad illam declarandam (licèt sit de sensu in lege imbibito) debet recurrere ad argumenta et interpretationes, quæ uti leges novæ putantur, ac proindè opus habent promulgatione, aliàs declaratio non habebitur uti authentica, sed solùm uti doctrinalis (3).

75. — Interpretari autem leges cuicumque permissum est, modò fiat juxta regulas, et sensum à DD. magis receptum, cùm enim occurrunt dubia, et non possit commodè adiri legislator, necesse fuit hanc sapientibus tribuere potestatem leges interpretandi, ùt habetur ex *cap.* 2. *de privileg. in* 6. Id commune est (4). An autem liceat legem interpretari, cùm in illa prohibetur quælibet interpretatio: *Castrop.* (5) cum *Salas*, et *Sa* putat talem prohibitionem valere tunc, si interpretatio fuerit frivola, et futilis; sed meritò contradicunt *Salmanticenses* (6), quia

(1) *Suar. de leg. l.* 6. *c.* 1. *n.* 3. *Palaus eodem tit. dist.* 5. *p.* 3. §. 1. *n.* 5.— (2) *Suar. loc. cit. et Palaus ibid. n.* 2. — (3) *Vide Opus nostrum l.* 3. *n* 1027. *v.* Hic notandum, *ubi agitur*, An in cœnula liceat sumere parum casei. — (4) *Lib.* 1. *n.* 200. *et Palaus loc. cit.* §. 2. *n.* 1. — (5) *Loc. cit. n.* 6. — (6) *De leg. c.* 4. *n.* 23.

futiles et frivolæ interpretationes ex seipsis sunt refellendæ, atque prohibitæ : quare tunc omnes interpretationes doctrinales sunt illicitæ, proùt prohibitæ sunt à Pio IV. interpretationes super Tridentinum, ac propterea cùm (ùt refert Bened. XIV. de Synodo *l.* 13. *c.* 24. *n.* 2.) sub Clemente VIII. compilatus esset septimus Decretalium, ideò vulgatus non fuit, quia cùm in eo inserta fuissent multa decreta Tridentini, aditus daretur violandi constitutionem Pii IV. (*quâ vetantur privati homines*, sunt verba Bened. XIV. loc. cit., *S. Concilium Tridentinum commentari, atque interpretari, cùm id S. Cardinalium C. ejusdem Concilii privativè sit reservatum*); ea concilii decreta interpretando; quod impediri non posset, si liber ille in lucem emissus fuisset; siquidem sicut cæteræ Decretales sunt Canonistarum interpretationes arbitrio expositæ, ita Tridentini decretis tunc evenisset. Dicunt tamen complures doctores hâc prohibitione Pii IV. non esse vetitas omnes interpretationes incidenter factas, aut oretenùs, aut manuscriptis, sed tantum ex professo per glossas, scholia, et commentaria typis data; sic enim usus talem prohibitionem interpretatus est. Et concordes in hoc sunt *Castropal.* cum *Salas*, et *Barbosa*, et *Salmant.* cum *Rodriquez*, *Reginaldo*, et *Henriquez* (1). Hujusmodi sunt etiam quæ statuta fuerunt ab Innoc. XIII. in Bulla *Apostolici ministerii*, *pro* reformatione cleri hispanici edita, et confirmata à Bened. XIII. in Bulla *In supremo* pro toto orbe terrarum; nam præfatæ Bullæ, ejusque decretorum privativè commisit interpretationem, explanationem, et declarationem, *quatenùs dubietas aliqua aut difficultas emerserit* præfatæ cong. conc.

76. — In interpretandis legibus sequentes traduntur regulæ: 1. Attendenda est mens, et finis legislatoris, et ratio legis. 2. In dubio interpretari debet pro valore actûs. 3. Lex strictè interpretanda in odiosis, largè in favorabilibus. 4. Verba legis accipienda sunt in sensu proprio, nisi aliquod absurdum, vel iniquitas in legislatore sequeretur. Sensus proprius est ille quem naturaliter ex communi hominum acceptatione et usu verba præ se ferunt. Analoga (qua plura significant) accipienda sunt pro principaliori analogato, ùt advertunt *Palaus*, et *La-Croix* (2). Ita pariter in legibus pœnalibus, et præceptivis: sed in favorabilibus solet attendi etiam proprietas civilis verborum, v. g. sub nomine *legitimi* veniunt etiam legitimati, et hujusmodi alia. Ad

(1) *Palaus ib. n. 2. Salm. dict. n.* 23. — (2) *Palaus tr.* 3. *d.* 5 *p.* 3. §. 1. *n.*7. *et La-Croix l.* 1. *n.* 824.

dignoscendum an lex sit odiosa, an favorabilis, attendendum est motivum propter quod lex lata est (1).

77. — III. Quoad epikejam (quæ est præsumptio saltem probabilis, quòd legislator in aliqua rerum circumstantia noluerit obligare), illa locum habet, quoties lex redderetur nociva, aut valdè onerosa, et observatu difficilis (2).

78. — Restat demùm ad inquirendum an lex debeat extendi à casu ad casum, ubi eadem currit ratio. Divisa est in duas partes sententia, quæ inter se quidem discrepare videntur, sed reverà unum dicunt : siquidem ambæ conveniunt in hoc, quòd licèt lex se extendat de casu ad casum, in quo eadem ratio ita adest, ut si illa non extenderetur, posset culpari legislator aut injustitiæ, aut imprudentiæ, et in eo casu locum habet illud axioma : *Ubi eadem est ratio adæquata, ibi eadem currit legis dispositio*. Et hoc evenit 1. in *correlativis*, v. g. sicut sponsa potest ab obligatione sponsalium liberari, si sponsus longe proficiscatur, *Cap. de illis, de spons.* ita etiam potest sponsus. II. In *æquiparatis*, ùt sunt electio, et præsentatio ad beneficium. III. In *connexis*, ùt sunt diaconus, et subdiaconus. IV. In *contentis* : v. g. cui conceditur testari, conceditur posse codicillos conficere : cui prohibentur ova, prohibentur etiam lacticinia. In præmissis igitur casibus currit extensio; et currit etiam si lex esset pœnalis, aut correctoria, quia reg. 49. *de Reg. jur. in* 6. *Odia restringi, favores convenit ampliari*. Sapienter *Suarez, Bonac.* et alii dicunt, regulam illam valere, quoties legis dispositio extenditur ex interpretatione congruentiæ, non autem cùm debet sic interpretari ex *necessitate*; tunc enim potiùs dici debet casum illum comprehensum esse in lege, quam legem extendi ad casum. Cæterùm (regulariter loquendo) leges pœnales non extendunt præter casum expressum, v. g. excommunicatio lata in cogentes mulieres ingredi monasteria, non procedit in eos qui cogunt viros, et idem dicendum in casibus in quibus non currit eadem adæquata ratio, proùt superiùs dictum est (3).

(1) *Pal. l. c. §. per tot.* 3. — (2) *L.* 1. *n.* 201. *et vide Salm. c.* 4. *n.* 44. *et* 45. *et Pal. lib. c. §.* 2. *n.* 3. *qui cum Suarez vocat commune.* — (3) *Vide l.* 1. *n.* 200. *v.* Quæritur hic.

CAPUT VIII.

DE CONSUETUDINE.

Conditiones ad consuetudinem requisitæ 79. *Ad desuetudinem* 80. *Si lex reprobat omnem consuetudinem futuram* 81. *Usus est legis interpres* 82. *Si lex revocat omnem consuetudinem factam* 83.

79. — Oportet secernere consuetudinem quæ legem inducit, à consuetudine quæ legem abrogat, quæ potiùs desuetudo dicenda est. Sed de prima hìc priùs loquendo dicimus : ad hoc, ut vim legis habeat consuetudo, tria exposcit : introductionem nempe à communitate factam, tacitum principis consensum, et legitimam præscriptionem. I. Igitur oportet, ut consuetudo non sit a particularibus, sed saltem à majori parte alicujus communitatis legem statuere potentis, licèt actu talem potestatem non habentis, sit introducta; quia tunc consuetudo vim legis ex tacito principis consensu suscepit, ùt docent *Salmant.* cum *S. Thoma* (1). II. Requiritur tacitus consensus principis, qui adesse præsumitur, quoties ille cùm posset eam vetare, diù eam tolerat; ita *Angelicus* (2). III. Ut adsit debita præscriptio ; pro qua requiruntur 1. tempus *diuturnum*, saltem (ùt dictum est *num.* 11.)decem annorum : 2. tempus *continuatum*, quia si intra tempus præscriptionis interrumpatur consuetudo à majori parte communitatis, aut si princeps animadverterit in eos, qui eam introduxerunt, tunc etiam interrumpitur consuetudo : 3. requiruntur actus multoties repetiti, ac liberè, non ex timore, nec ex ignorantia, putà si populus falsò crederet adesse legem, quæ reverà non adesset : dùm ait *Laym.* (3) cum *Suar. Abbat.* et *Molin.* non posse populum adstrictum esse novæ obligationi, nisi certè intendat illam voluisse sibi imponere. Quare in dubio utrùm consuetudo introducta sit ex obligatione, an ex devotione, et an sub gravi, vel sub levi; hoc inferri licet ex circumstantiis : v. g. si consuetudo onus grave afferat, et per tempus diuturnum fuerit constanter observata; tunc præsumendum est introductam, et continuatam, animo se illi sub gravi voluisse obligare (4). Et ita dicimus tenendam esse consuetudinem abstinendi à lacticiniis diebus vigiliarum (5); et consuetudinem Regularium, et monialium recitandi divinum officium (6).

(1) *Vide Salm. de leg. c.* 6. *n.* 6. — (2) 1. 2. *q.* 97. *a.* 3. *ad* 3. — (3) *L.* 1. *tr.* 4. *de leg. c.* 24. *n.* 2. *ad.* 4. — (4) *Vide Opus nostrum l.* 1. *n.* 107. *ad IV.* — (5) *Lib* 3. *n.*1009. *v* Dubit. III. — (6) *Lib.* 4. *n.* 141.

80. — Hæc dicta sunt de consuetudine, sed ad desuetudinem legem abrogantem, duæ requiruntur conditiones : 1. ut sit rationabilis, nimirùm ut non sit contra jus divinum ; 2. ut sit legitimè præscripta, utì habetur ex *cap. Licet, de consuet.*(1). Sed in hoc notandum 1. quòd ut desuetudo legi deroget, non sufficit intentio legem transgrediendi, sed expressè intentio requiritur legem delendi : itaque etiam cum mala fide lex præscribitur, ùt dicunt *Castrop. Bonac. Laym. Salmant.*, etc. (2). In quo advertit *Layman* eos, qui introducunt consuetudinem adversus legem, semper peccare usque dùm lex non sit perfectè præscripta ; reliquos autem interim non peccare, si introductâ consuetudine utantur, ita *Layman* (3). Notandum 2. quòd quamvis ut aliqua positiva prohibitio (ùt dictum est) et novum jus introducatur, requiritur intentio abrogandi legem, nihilominùs, si lex diù bonâ fide, nempe ex legis ignorantia, non observetur ; ait *Laym.* (4) cum *Suarez, Azor, Glossa*, etc. decennio etiam præscribitur, etiam ignorante principe ; præsumitur enim princeps tacitè approbare quamlibet consuetudinem, quæ legitimè præscripta est (5). Hoc tamen intelligendum, nisi princeps positivè resistat cuilibet consuetudini legem adversanti (6).

81.—Effectus igitùr desuetudinis est legi derogare, etiamsi in lege apposita sit clausula, *non obstante quâcumque consuetudine;* etenim talis clausula præteritas respicit consuetudines, non autem futuras. Imò probabile est, ùt dicunt *Suarez, Pontius, Bonac. Salmant.*, etc. consuetudinem abrogare etiam leges futuram consuetudinem contra ipsas reprobantes (7). Si tamen in lege reprobaretur quælibet futura consuetudo, tunc distinguendum. Si reprobatur uti contraria legi naturali, aut divinæ positivæ, tunc consuetudo nunquam valere potest. Secùs autem si reprobatur utì irrationabilis respectu temporis, in quo lex humana constituitur, quia tunc suboriente aliquâ novâ causâ potest consuetudo fieri rationabilis, et valere, utì docent DD. communiter (8).

82. — Consuetudo potest etiam legem interpretari ; et propterea hujusmodi consuetudo dicitur *usualis,* ùt superiùs dictum est *num.* 72. Et huic satis est minus temporis spatium, quàm præscriptioni. Et regulariter loquendo,

(1) *Laym. c. 24. de leg. n. 4.* —(2) *L. 1. n. 107. ad IV.* — (3) *Loc. cit. n. 4.* — (4) *Dict. c. 24. n. 11.*—(5) *Laym. loc. cit. n. 11. et Salm. de leg. c. 6. n. 16. cum Suar. Sanch. Bonac. et communiter.* —(6) *Vide Opus nostrum l. 1. n. 107. ad V.* — (7) *L. 1. n. 108. v.* Sed quid.— (8) *Sanch. de matr. l. 7. d. 4. n. 14. Roncaglia de leg. p. 58. q. III. v. secundo, et Salm. eod. tit. c. 6. cum. Suar. Pont. Tapia, etc.*

omnes leges debent interpretari secundùm loci consuetudinem (1).

83. — Denique advertendum hìc, per leges generales nunquam derogari particularibus loci consuetudinibus jam præscriptis, nisi de ipsis specialis mentio fiat; aut nisi in illis expressè revocetur quælibet consuetudo, utì habetur ex *cap.* 1. *de consuet. in* 6. Hoc tamen non procedit in legibus, quæ sanciuntur ab Episcopis; præsumuntur enim Episcopi omnium consuetudinum contrariarum habere notitiam (2). Item advertendum consuetudinem immemorabilem non putari revocatam, nisi fuerit nominatim revocata à lege, proùt pluries declaravit S. C. (3).

TRACTATUS III.

DE ACTIBUS HUMANIS, ET PECCATIS.

CAPUT I.

DE ACTIBUS HUMANIS.

Actus hominis, et actus humani 1. *et* 2. *De voluntario, et ejus conditionibus* 3. *Quotuplex est voluntarium* 4. *ad* 6. *De libero, et ejus speciebus* 7. *ad* 11. *Impedimenta actûs humani* 12. *et* I. *De* ignorantia 13. II. *De* violentia 14. III. *De* concupiscentia 15. IV. *De* timore, *et quotuplex sit.* 16. 17. *et* 18. *Undè desumant bonitatem aut malitiam* 19. *An actus externus addat malitiam actui interno* 20. *An dentur actus indifferentes* 21.

1. — Actum est in prioribus tractatibus de duabus regulis actuum humanorum, de conscientia nempe, et de lege : nunc de ipsismet actibus humanis agemus, priùs in genere, deindè in specie, de peccatis nimirùm.

2. — S. Thomas (4) docet, quòd actus qui ab homine procedunt, bifariàm considerari possunt; in genere naturæ, et in genere morum. Primo modo considerati *actus hominis* appellantur, hujusmodi sunt omnes actus quocum-

(1) *Lib.* 1. *n.* 108. *v.* Potest. — (2) *n.* 109. *v.* Sed quæritur. 1. — (3) *Ibid.* Quær. 2. — (4) 1. 2. *q.* 1. *a.* 1.

que modo fiunt ab hominibus. Secundo modo dicuntur *actus humani*, et sunt illi qui procedunt ex libera humanæ voluntatis electione. Hinc omnes actus qui præveniunt rationis usum, sunt actus hominis, sed non humani. Duo requiruntur ad constituendum actum humanum, ut capax sit boni, aut mali meriti, ut nempe sit voluntarius, et liber.

3.— Et priùs agendo de voluntario, dicimus quòd sit *illud, quod procedit à principio intrinseco* (nempe non à vi extrinseca) *cum cognitione finis*, ex cujus deficientia homicidium non esset voluntarium illi, qui putans esse feram hominem occidit.

4. — Multiplex est voluntarium : 1. Formale, virtuale, habituale, et interpretativum. 2. Elicitum, et imperatum. 3. Directum, et indirectum. Et 1. *Formale* est illud quod exercitè eligitur aut imperatur à voluntate. *Virtuale* est quod procedit, et in effectum prodit ex voluntate præhabita. *Habituale* est actus voluntatis semel habitus; et nunquam retractatus. *Interpretativum* dicitur actus ille, qui fit sine advertentia, sed etiam fieret à voluntate, si agens in talibus circumstantiis positus sibi deliberandum esset.

5. — Item 2. Voluntarium *elicitum* est omnis actus voluntatis proximè à voluntate productus, ùt amare, vel odio habere, eligere aut refellere aliquid, cupere, etc. *Imperatum* est omnis actus, qui ex voluntatis imperio exercetur ab aliis potentiis sive externis, sive internis, ùt meditari, ambulare, videre, etc. Hic advertendum cum *S. Thom.* (1) quòd quilibet actus sive elicitus, sive imperatus à voluntate specificatur à fine propter quem exercetur; quare illi actus qui eumdem finem habent, quamvis materialiter sint diversi, tamen eamdem induunt speciem, v. g. si quis jejunat, orat, concionatur ob Dei gloriam, omnes isti sunt actus charitatis. Contrà si unus idemque sit materialis actus, si à voluntate eligitur ob diversos fines, ipse diversas induit species.

6. — Item 3. Voluntarium directum est quod est volitum, et intentum ex se ipso : *Indirectum* est volitum in causa voluntariè posita, jam præviso effectu, licèt non intento. Ut igitur voluntarium indirectum imputetur ad culpam, primò requiritur, ut prævideatur effectus : secundò, ut agens teneatur impedire talem effectum; nam cùm non tenetur impedire illum, et non intenditur, non peccat causam honestam apponendo, licèt prævideat effectum

(1) 1. 2. q. 1. *a.* 3.

de se illicitum, ùt pluribus casibus progressu Operis explicabitur.

7. — Præterea (ùt dictum est) actus humanus, ut sit capax boni, aut mali meriti, necesse habet, ut sit *liberum*. De fide est, contra Calvinum, adesse in homine etiam post Adæ peccatum, liberum arbitrium, et ùt definitum est à Tridentino *sess.* 6. *can.* 5. Hic distinguendæ sunt plures species libertatis : 1. libertas *à coactione*, et à *necessitate*, 2. Libertas *contradictionis*, et *contrarietatis*.

8. — Et primò alia est libertas à *coactione*, quæ dicitur *spontaneitatis*, alia est à *necessitate*, quæ dicitur *indifferentiæ*. Prima importat, ut actus sit spontaneus, id est violentiæ expers, quamvis sit necessarius, ùt est amor Beatorum, qui necessariò amant Deum, sed spontè, quin vim patiantur, etenim docet *S. Thomas* (1) cum *S. Augustino*, nos erga ultimum finem habere quidem libertatem voluntatis, quæ non repugnat cum necessitate naturalis inclinationis : sed non habere libertatem arbitrii, sive contradictionis, quæ importat velle, et nolle, ùt mox explicabitur. Libertas à *necessitate*, seu indifferentiæ, importat non solùm immunitatem à vi, sed etiam à necessitate; ita ut homo possit non ponere actum, qui dicitur *contradictionis*, aut ponere actum contrarium, quæ dicitur libertas *contrarietatis*, ùt paulò pòst subjungetur.

9. — Secundò sciendum est aliam esse libertatem *contradictionis*, quæ dicitur *exercitii*, nempe posse operari, et non operari : aliam esse libertatem *contrarietatis*, etiam *specificationis* dictam, nimirùm duos contrarios actus ponendi, ut amandi, aut odio habendi.

10. — His positis, dicimus, ut hominis voluntas possit cum bono, aut malo merito operari, debet esse libera libertate *indifferentiæ*, quæ sola verum libertatis nomen meretur, nempe non solùm ut à vi, sed etiam à necessitate sit immunis. Hoc probatur ex Tridentino *sess.* 6. *can.* 4. ubi dicitur liberum esse homini gratiæ assentiri, aut dissentiri. Item probatur ex propositionibus Baji, et Jansenii proscriptis ; Bajus prop. 39. ex damnatis à S. Pio V. et aliis Pontificibus, dixit : *Quod voluntariè fit, etiamsi necessitate fiat, liberè tamen fit.* Prop. 66. *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.* Et prop. 67. *Homo peccat etiam damnabiliter in eo quod necessariò facit.* Et cùm dixit Bajus *damnabiliter*, loqui intendebat de actibus deliberatis, etiamsi necessariis, dùm ipse jam admittebat (utì legitur

(1) *Quæst. de verb. a.* 1.

in prop. 75.) actus indeliberatos, nempe sine voluntatis consensu, non reputatos peccata. Jansenius in prop. 3. ex 5. damnatis ab Innoc. XI. dixit : *Ad merendum, et demerendum in statu naturæ lapsæ, non requiritur in homine libertas à necessitate, sed sufficit immunitas à coactione.*

11. — Notandum hìc quòd radix libertatis *indifferentiæ* oritur ab *indifferentia judicii*, quæ nihil aliud est quàm deliberatio boni, aut mali quod in actione consideratur. Hæc judicii indifferentia non jam constituit libertatem, sed ùt dictum est, est radix libertatis, ut posteà possit liberè et indifferenter voluntas eligere quod sibi placuerit.

12. — Obstacula autem quæ impediunt actum humanum, seu quominùs actus sit voluntarius, sunt ignorantia, vis, concupiscentia, et timor, qui alioquin non aufert, sed minuit voluntarium. De singulis sigillatim agemus.

13. — Circa *ignorantiam,* plura sunt distinguenda : 1. Ignorantia alia est *negativa*, quæ est carentia scientiæ in subjecto non apto ; alia est *privativa*, quæ est privatio scientiæ in subjecto apto ; alia est *positiva*, quæ est deceptio seu error voluntarius. 2. Ignorantia alia est *juris*, seu præcepti; alia est *facti*, seu rei præceptæ. 3. Ignorantia alia est *antecedens,* seu *invincibilis, quæ præcedit omnem rationis advertentiam*; alia *consequens*, seu *vincibilis*, quæ saltem virtualiter aut in confuso est cognita; alia est *concomitans*, quæ concomitatur actum, sed non est illius causa nec in illum influit ; actus enim etiam poneretur eodem modo, etiamsi non adesset ignorantia : hujusmodi est ignorantia illius qui occidit inimicum, putans esse feram, sed ita est dispositus, ut si cognovisset esse inimicum etiam occidisset. 4. Ignorantia consequens, seu vincibilis, dividitur in crassam seu supinam, et affectatam. *Crassa* est quando homo negligit scire quod potest, et tenetur scire : *affectata* est quando negligit veritatem inquirere, ut liberiùs peccet. Hinc concluditur, quòd ignorantia *antecedens* (quæ dicitur invincibilis) impedit et penitùs aufert voluntarium. *Consequens* (quæ dicitur vincibilis) non aufert, sed minuit voluntarium. *Concomitans* nec aufert, nec minuit voluntarium, nam, ùt superius dictum est, nihil influit in voluntarium.

14. — II. *Vis* quoque penitùs impedit actum humanum, undè quæ fiunt vi, nihil nec boni, nec mali merentur. Violentum tamen differt à necessario, quia hoc potest esse voluntarium, ùt est amor beatificus, et differt etiam ab involuntario, quod potest causari ab ignorantia.

15 — III. *Concupiscentia* (quæ est motus appetitùs sen-

sitivi) quando est antecedens impedit actum humanum, seu voluntarium in partem, et quandoque in totum, si omninò rationem præveniat; undè fit quod motus sensuales, si omnis absit voluntatis consensus, ad peccata nobis non imputantur nec mortalia, nec venialia (1). Cùm vero concupiscentia est consequens, et est illa quæ excitatur aut imperatur à voluntate, tunc nihil impedit actum humanum, imò auget voluntarium, et culpam.

16. — IV. *Timor*, vel est levis, vel gravis, qui etiam dicitur *cadens in virum constantem*. Ut sit gravis requiritur, ut malum comminatum sit 1. probabiliter imminens; 2. ut non possit vitari; 3. ut sit magni momenti saltem respectivè ad personas, utì ad fœminas, filiosfamilias, pupillos, subditos, etc. in quibus datur etiam timor *reverentialis*; sed hìc advertendum, timorem reverentialem tunc esse gravem, cùm præter pudorem, quo afficitur filius, pupillus, subditus in patri aut tutori, aut domino adversando, timet ampliùs aliquam diuturnam indignationem, aut vexationem (2).

17. — Oportet 2. distinguere metum *ab intrinseco* qui provenit ab ipsis facti circumstantiis : putà timor mortis quo mercator in procella projicit merces in mare, et timor *ab extrinseco* qui provenit à causa libera extrinseca, nempe ab homine. Et timor ab extrinseco potest esse *justus*, et *injustus* ; quod dignoscitur à considerando an timorem incutiens habeat necne jus ad illum incutiendum. Item hic timor potest esse incussus ad extorquendum certum aliquem actum aut alio fine, præter actum timoris causâ positum.

18 — Hoc posito; timor dicitur non impedire actum humanum : illum nempe absolutè voluntarium, sed solùm *secundùm quid*, quod idem valet, quòd minuit voluntarium. Quando autem metus excuset, vel non à lege, jam dictum est *Tract. II. num. 44*. Et quando metus invalidet vel non actum, id, dùm loquemur de voto, de contractibus et de matrimonio, agetur.

19. Quæritur 1. Undè actus humani desumant suam bonitatem, et malitiam? Respondemus (quidquid dicant alii) quoad materiale desumunt ab objectis, et ab eorum circumstantiis. Quoad formale, sive quoad moralem bonitatem, aut malitiam à virtutibus, quibus conformantur, aut adversantur. Et hactenùs de eo, quod spectat ad

(1) *Vide lib. 5. De actibus humanis. n. XXIII. ad XXV.* — (2) *Lib. 3. n. 717. v.* Idem autem.

speculativam quæstionem, nam quod ad praxim spectat, agemus in sequenti capite, *punct. III. n.* 55. agendo de distinctione specifica peccatorum.

20. — Quæritur 2. An actus externus addat distinctam bonitatem, aut malitiam actui interno quoad præmium aut pœnam essentialem? (nam quoad accidentalem certum est apud omnes). In hac quæstione Thomistæ cum communiori tenent negativam sententiam, Scotistæ affirmant. Sed quicquid sit de speculativa quæstione, in praxi etiam Thomistæ (ùt declarat *Estius.*) dicunt, quòd cum voluntas operis mali executione vehementiùs adhæret objecto concupito, aut magis oblectatur illo, tunc sine dubio opus externum addit aliquam malitiam voluntati. Et regulariter sic accidit : ideòque benè ait *Habert*, quòd ille, qui externè operatur peccatum, semper dicendus est majus malum committere, quàm qui tantùm illud concupiscit (1).

21. — Quæritur 3. An detur actus humanus indifferens in individuo ! Concordes sunt Thomistæ Scotistis dari actum indifferentem in specie, sive ex *objecto*, ùt est deambulare, campum respicere, etc. Quæstio est an detur in individuo? Scotistæ affirmant; sed probabilius negant Thomistæ, quia cùm homo sit rationalis, tenetur quicquid operatur ordinare alicui fini honesto; quod omittendo, culpæ ei verti hoc debet; et actus non est ampliùs indifferens, nisi fortè posset esse, quòd ex ignorantia aliquando sine advertentia operetur. Hæc satis de his tribus celeberrimis quæstionibus, quæ magis pertinent ad scholasticam, quàm ad moralem. Progrediamur ad loquendum de peccatis, quæ sunt actus humani in specie.

CAPUT II.

DE PECCATIS.

PUNCTUM I.

De peccatis in genere.

De peccato mortali, et veniali 22. *et* 23. *De advertentia* 24. *ad* 39. *De consensu* 40. *ad* 45. *De peccato philosophico* 46.

22. — PECCATUM definitur à S. Augustino, et à S. Thomâ (2), *Dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam*. Dicitur *contra legem æternam :* quia in hoc consistit tota formalis malitia peccati; ideòque hæc definitio comprehen-

(1) *Lib. 5. De actibus humanis. n. XI.* — (2) 1.2. *q.*71 *a.* 16.

dit tùm peccata commissionis, tùm omissionis; etenim omnia divinam legem offendunt; et comprehendit etiam transgressiones legis humanæ; cui etiam ipsa lex divina jubet, ut obediatur : *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Rom.* 13, 2.

23. — Quodlibet peccatum grave est Dei offensa non effectivè, quia ùt loquitur Angelicus (1). Deus incapax est nocumenti; sed affectivè, et est vera injuria, et contemptus in divinam Majestatem, quæ postponitur creaturæ. An autem peccatum veniale debeat etiam dici divinæ legis transgressio, affirmamus cum *Estio, Soto, Azorio*, et aliis, quia licèt *S. Thomas* (2) dicat, quòd veniale non est contra, sed præter legem, nihilominùs hoc est intelligendum in quantùm sit tantum contra ordinem, non contra finem legis, qui est charitas. Sed hic ordo legis observandæ est etiam præceptum : *Noli velle mentiri, Eccli.* 7. 14. *Noli jurare omninò, Matth.* 5. 34. Igitur veniale etiam est contra legem, cùm sit expresse à lege vetitum.

24. — Pro certo habendum, ùt dictum est *n.* 2., peccatum, ut sit imputabile, debere esse voluntarium, et ut voluntarium sit peccatum mortale, debet esse pleno consensu patratum. Itaque 1. requiritur plena et perfecta advertentia ad malitiam objecti, ideòque motus concupiscentiæ *primò primi* dicti, qui penitùs rationem præveniunt, carent culpâ. Motus *secundò primi*, qui cum semiadvertentia fiunt a semidormientibus, aut aliò distractis, ad summum possunt esse venialia. Motus verò deliberati, quorum plenè, aut saltem in confuso intellectus advertit malitiam, et voluntas eis consentit, hi sunt mortalia; ita communiter Theologi cum *S. Thomâ* (3) qui dicit quòd peccatum mortale ex suo objecto potest evadere veniale ob imperfectionem actûs moralis cùm non sit deliberatus, sed subitus (4). Undè alio loco sic ait : *Si quis subitò ex aliqua passione in verba imaginata prorumpat, quorum significationem non considerat, et tunc est peccatum veniale, et non habet propriam rationem blasphemiæ* (5). Præterea alibi dicit : *Qui ex lapsu linguæ jurat, siquidem advertat se jurare, et falsum esse quod jurat, non excusatur à mortali. Si autem hoc non advertat, à crimine perjurii excusatur* (6). Hinc concluditur, cum sententia communi, ad peccatum mortale non sufficere semiplenam advertentiam, sed requiri plenam et perfectam. *Et ratio est* (rectè inquit Car-

(1) 1. 2. *q.* 73. *a.* 8. *ad* 2. — (2) 1. 2. *q.* 88. *a.* 1. *ad* 1. — (3) *Q.* 7. *de malo a.* 6. *per tot. et* 1. 2. *q.* 88. *a.* 6. — (4) *S. Thom.* 1. 2. *q.* 88. *a* 6. — (5) *Id.* 2. 2. *q.* 13. *a.* 2. *ad* 3. — (6) *Idem* 2. 2. *q.* 98. *a* 3. *ad* 2.

dinalis Gotti) *quia peccatum mortale debet esse plenè voluntarium et liberum, et consequenter cum plena advertentia committi*(1).

25. — Sed magna quæstio est; an ad peccatum mortale requiratur advertentia actualis et expressa malitiæ actûs, vel sufficiat virtualis, et interpretativa? Prima sententia, quam olim tenuêre *Cajetanus* (2) ac *Medina, Loppez, Serra, Prado*, et alii apud *Salm.* (3), atque enixè tuentur *Concina, Continuator Tournely, Angelus, Franzoja, Antoine*, et alii recentiores (4), dicit minimè requiri advertentiam actualem; sed satis esse virtualem et interpretativam, quæ in hoc consistit, quòd homo teneatur, et possit malitiam actionis cognoscere, quamvis actualiter non advertat; aliàs (ùt ajunt) reputandi essent immunes à culpa omnes scelesti homines, qui à suis passionibus aut pravis consuetudinibus obcæcati plura mala patrant ad nihil advertentes.

26. — Secunda verò sententia communior affirmat requiri actualem advertentiam malitiæ, aut periculi illius, aut saltem obligationis illam advertendi. Et hanc tenent *Sylvius, Suarez, Tapia, Sanchez, Sayrus, Palaus, Salas, Bonac. Salmant.* tam scholastici, quam morales, *Gamachæus, Isambert, Du-Val*, item *Vasquez* cum *Lyrano, Tostato, Adriano VI. Cariel, Victoria, Corduba*, et aliis (5). Item *S. Antoninus, Wigandt, Sainte Beuve*, et *Card. Gotti*, quorum loca et verba infrà afferentur. Hi dicunt ad omene peccatum mortale requiri aliqualem advertentiam, sive suspicionem malitiæ actûs, vel in se, vel in sua causa, saltem in confuso. Ratio eorum est, quia nihil volitum, nisi præcognitum; undè nequit ignorantia imputari ad culpam, nisi de malitia objecti habeatur saltem aliqua confusa apprehensio ; ille enim qui nullo modo advertit malitiam suæ actionis, vel obligationem advertendi, nullo modo peccat adversùs illam agendo.

27. — His positis , meum proferam sensum, et dico quòd sistendo intra limites justi, præfatæ sententiæ facilè conciliari

(1) *Gotti tr. de vitiis q. 1. dub. 4. §. 3. n.* 10. — (2) *Caj. 2. 2. q. 88. a. 1. dub.* 3. — (3) *Salm. tr. 20. c. 13. n. 5.* — (4) *Conc. in Comp. theol. l. 8. D. 3. c. 2. n. 14. Cont. Tourn. tr. de pec. c. 4. a. 1. Franzoja in Busemb. l. 5. c. 3 de peccat. Anim. P. Antoine.* — (5) *Sylvius in 1 2. q. 76. a. 3. q. 3 concl. 2. Suar. tom. 5. in 3. p. D. 4. sect. 8. ex n* 14. *Tapia l. 3. q. 9. a. 5. et 11. Sanch. De præc. Dec. l. 1. c. 16. n. 21. Sayr. Thes. l. 2. c. 9. n. 11. Pal. tr. 2. D. 1. p. 15. n. 5. Salas. tr. 13. D. 8. sect. 11. n 87. Bon. de censur. in communi. D. 1. q. 2. punct. 1. Salm. Schol. tr. 13. D. 13. dub. 1. et Mor. tr. 20. c. 14. n. 8. Gam. t 2. p. 194. Isamb. p. 233. Vasq. 1. 2. 123. c. 2. n. 6. Du-Val D. 1. 178.*

possunt. Nam si dicatur ad omnia peccata mortalia necessariò exposci actualem et expressam advertentiam, hoc utìque falsum est, quia multipliciter evenire potest, quòd plura mala, quamvis actualiter et expressè non advertantur, benè tamen imputantur ad culpam ea patrantibus, si ipsorum ignorantia sit aliquo modo voluntaria, vel ob negligentiam, vel ob passionem; aut pravum habitum, vel ob voluntariam inconsiderationem in operando.

28.—Primo igitur modo ignorantia fit voluntaria ob negligentiam, ùt docet S. Thomas (1. 2. *q.* 76. *a.* 3.), qui regulam ibi præmittit dicens: *Ignorantia quæ est causa actûs, quia causat involuntarium, de se habet quòd excuset à peccato, eo quòd voluntarium est de ratione peccati.* Deindè subdit ignorantiam posse esse voluntariam duobus modis, *vel directè, sicut cùm aliquis studiosè vult nescire, ut liberiùs peccet, vel indirectè, sicut cùm aliquis propter laborem, vel alias occupationes negligit addiscere id per quod à peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam, et peccatum, dummodò sit eorum, quæ quis scire tenetur et potest. Et ideò talis ignorantia non totaliter excusat à peccato. Si verò sit talis ignorantia, quæ omninò sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omninò excusat à peccato.* Nota, *talis enim negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam.* Præterea nota hic Angelicum ultìmis verbis relatis non dubitare, quòd benè possit dari invincibilis ignorantia etiam eorum, quæ quis scire tenetur. Item scribit alibi (*de malo q.* 3. *a.* 7. *ad.* 7.): *Ignorantia, quæ est omninò involuntaria, non est peccatum. Et hoc est quod Augustinus dicit:* Non tibi imputatur ad culpam, si invitus ignoras, sed si scire neglexeris. *Per hoc autem quod addit,* sed si scire neglexeris,*dat intelligere, quòd ignorantia habet quòd sit peccatum ex negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quàm non applicare animum ad sciendum ea, quæ quis debet scire.* Eodemque loco addit S. Thomas, quòd tum ignorantia reputatur voluntaria, cùm homo *propter laborem addiscendi, vel ne impediatur à peccato, quod diligit, scientiam recusat; et sic ignorantia est à voluntate quodammodo imperata.* Hisce igitur locis S. Doctor minimè quippè culpabilem reputat ignorantiam ejus, qui non advertit, sed ejus qui negligit, sive recusat actu quodammodo à voluntate imperato animum applicare ad ea addiscenda, quæ scire tenetur circa præceptum quod urget, ùt expressiùs declarat in corpore prædicti articuli 3. inquiens: *Causa ignorantiæ est animum ad sciendum*

non applicare, et hoc ipsum non applicare animum ad sciendum id quod quis debet scire, est peccatum omissionis.

29.—Secundo modo ignorantia fit voluntaria ob passionem, quam quis vult deliberatè sequi; illi enim, qui secundùm suam passionem operatur, benè imputabitur omnis pravus effectus tali passioni connexus, licèt in particulari non agnoscatur, quia cùm homo passionem aliquam amplexatur, consequenter ipse amplectitur omnes effectus communiter ex illa passione provenientes, qui etsi in particulari non prævidentur, prævidentur saltem in confuso; volens enim aliquam explere passionem, putà vindictam, admittit consequenter saltem in confuso quæcumque perversa media, quæ ad explendam passionem illam conducunt. Undè effectus provenientes, quamvis non sint voluntarii in se, sunt tamen voluntarii in sua causa, nimirùm in adhærendo in passionem. Ita etiam docet S. Thomas (1. 2. *q.* 6. *a.* 8.) ubi ignorantiam hujus operantis per passionem vocat *ignorantiam malæ electionis,* dicens: *Alio modo* [*dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire et debet; sic enim non agere, et non velle, voluntarium dicitur. Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat, quod considerare potest et debet, quæ est ignorantia malæ electionis, sive ex passione vel ex habitu proveniens.* Idem repetit in *Opusc. de malo q.* 3. *a.* 10. ubi ait: *Ligatio rationis per passionem non imputatur ad culpam, nisi fortè quoad principium talis passionis; quod fuit voluntarium, poterat enim voluntas à principio impedire ne passio in tantùm procederet.* Præterea alibi (1. 2. *q.* 77. *a.* 6.) dicit: *Quandòque verò passio non est tanta, quòd totaliter intercipiat usum rationis, et tunc ratio potest passionem excludere, divertendo ad alias cogitationes, vel impedire ne suum consequatur effectum.*

30.—Tertio modo ignorantia fit voluntaria ratione pravi habitûs, ùt etiam habetur ex S. Thomâ loco suprà citato (1. 2. *q.* 6. *a.* 8.); et tunc actus mali qui ex malo habitu proveniunt, sunt pariter voluntarii, vel in sua causa, scilicet cùm in principio prava consuetudo voluntariè contrahitur, vel potius quia, ùt sentio cum *Antoine,* et auctore libri cui titulus, *Istruz. de' novelli confessori,* hujusmodi peccatores malè habituati, quamvis habeant cognitionem minùs expeditam quàm alii, semper tamen habent cognitionem aliquam actualem suorum criminum sufficientem ad reddendos actus deliberatos et mortales; cùm enim ipsi parvipendant peccatum, non fit in eorum animis illa sensibilis et memorabilis impressio, quæ fit in alio habente con-

scientiam minùs depravatam ; et hinc evenit, quòd in eorum memoria non remanet vestigium actualis illius cognitionis, quam satis habuerunt antea de peccato, aut vestigium est adeò leve, ut interrogati de facili respondeant, quòd non adverterint; sed cautus confessarius non debet ipsis fidem præstare. Et idem videtur dici etiam posse de operantibus secundùm suas pravas passiones, quibus non jam defuit omnis cognitio materiæ suarum culparum, sed cognitio est in eis tam obscura, ut vix discerni possit.

31. — Quarto demùm modo ignorantia fit voluntaria et culpabilis, ùt dicunt *Tannerus*, et *Antoine* (1) cum *S. Antonino*, si homo in agendo advertenter negligit adhibere considerationem, quam res agenda meretur; illi enim qui jam advertit (ùt rectè ait *Antoine*) aliquid ampliùs considerandum, et tamen vult præcipitanter operari, meritò imputantur omnes errores, quos committit.

32. — Contrà verò mihi omninò tenendum videtur, si ignorantia nullo ex prædictis modis fuerit voluntaria, et homo nullam habuerit actualem advertentiam malitiæ, vel periculi, nec directè, nec indirectè, neque in se, neque in sua causa, tunc nullo modo imputantur ei errores quos non advertit. Ratio, quia ut imputentur alicui effectus cujusdam causæ, debet necessariò præcedere (saltem in principio) advertentia actualis et expressa malitia objecti, advertentia enim interpretativa, ùt rectè loquuntur *Salmanticenses* (2), fundatur super aliquam advertentiam expressam, sicut voluntarium indirectum fundatur super directum. Præterquam quòd advertentia interpretativa supponit obligationem, et potentiam advertendi; sed deficiente omni advertentiâ expressâ, non est potentia adversandi, et ideò nec obligatio, cùm nulla obligatio liget, nisi priùs quodammodò agnoscatur.

33. — Dices: Omnis ignorantia in eo, qui tenetur et potest suam obligationem advertere, est vincibilis, et propterea culpabilis. Sed rectè respondent *Sylvius* et *Suarez* quòd ille qui omninò ignorat malitiam objecti, et adhuc obligationem advertendi, habet quidem potentiam remotam, sive physicam ad advertendum, sed caret potentiâ proximâ et expeditâ, quæ homini necessaria est ad cognoscendam deformitatem suarum actionum. *Quis nesciat non esse in hominis potestate, quòd sciat?* ait S. Augustinus, *lib. de spir. et lit. c.* 35. *n.* 63. *in fin.* Undè nequit ipse natura-

(1) *Tanner. t. 2. d. 4. q. 5. dub. 5. n. 103. Antoine part. 1. tr. de pecc. c. 4. 5. 7. in fin* — (2) *Salm. tr. 20. c. 13. n. 7.*

liter, ac humano modo suam vincere ignorantiam. Agnoscet quidem suam actionem quà actio est, sed ignorabit eam quà mala est; sola enim cognitio objecti in esse physico non est sufficiens principium ad discernendum, nec ad inquirendum objectum in esse morali, quod equidem prorsùs differt à physico. *Quando nulla* (sapienter ait P. Suarez) *talis cogitatio in mentem subiit, quâ possit voluntas excitari ad quærendam scientiam, non est in potestate hominis se ad illam movere, et consequenter non potest talis ignorantia homini imputari* (1). Et hoc est quod docet S. Thomas (1. 2. *q.* 76. *a.* 2.) dicens: *Undè propter negligentiam ignorantia eorum, quæ aliquis scire tenetur, est peccatum. Non autem imputatur homini ad negligentiam, si nesciat ea quæ scire non potest; undè horum ignorantia invincilibis dicitur, quia studio superari non potest.* Studium autem hoc sive diligentia adhibenda ad expellendam ignorantiam, ùt rectè advertit *Sylvius* cum *Medina*, et *Richardo* (2), non debet esse summa, sed sufficit si sit moralis, et talis quam prudentes communiter adhibere solent in re gravi; superveniente enim dubio indoctus debet consulere peritos: doctus verò consulere libros, vel cum aliis doctis rem conferre.

34. — Hanc denique sententiam observo communiter teneri ab auctoribus, non solùm probabilistis (qui eam non jam ùt probabilem, sed *tanquam certissimam apud omnes* agnoscunt, sicut scribit *Suarez*), at etiam antiprobabilistis; etenim *De Sainte Beuve* doctor sorbonicus sic ait: *Si advertatur tantùm in actum materialiter sive physicè consideratum, et non formaliter seu moraliter, erit tantùm volitus actus, ùt est quid physicum, et non ùt est quid morale, ergò non ut malum; et in hoc non erit malitia* (3). Cardinalis Gotti scribit: *Dico secundò, ad peccatum mortale sufficere advertentiam implicitam seu virtualem malitiæ actionis vel ejus periculi. Etenim eo ipso quo quis dubitat aut suspicatur de malitia suæ actionis, vel malitiæ periculo, et tamen rei veritatem inquirere negligens actionem ponit, censetur interpretativè et ipsam malitiam velle* (4). P. Wigandt pariter inquit. *Dico 1. Deliberatio, seu advertentia est duplex; una est plena et perfecta, quæ adest quando homo advertit, non solùm ad operationem quoad entitatem naturalem ejus, v. g. ad esum carnium, sed etiam ad ejus malitiam, aut periculum transgressionis legis: alia est*

(1) *Suar. in* 3. *p. to.* 5. *D.* 4. *sect.* 8. *n.* 18. — (2) *Sylvius in* 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. *concl.* 1. *et deindè q.* 3. *concl.* 1. — (3) *Sainte Beuve de pecc. D.* 5. *sect* 1. *a.* 3. —(4) *Gotti tr. de vitiis q.* 1. *dup.* 4. §. 3. *n.* 11.

imperfecta, etc. Dico 2. Ut aliquid in individuo imputetur ad culpam mortalem, debet adfuisse plena et perfecta deliberatio (1). Consentit his S. Antoninus, qui ad peccandum mortaliter in delectatione morosa requirit, non solùm deliberationem, sed etiam animadversionem periculi, his verbis : *Aut ergò manet talis complacentia post sufficientem deliberationem, et animadversionem periculi, et tunc est mortale* (2). Alio loco inquit : *Defectus recti judicii ad considerationis vitium pertinet, proùt scilicet aliquis in rectè judicando deficit, ex eo quòd contemnit vel negligit attendere ea ex quibus rectum judicium procedit* (3). Consentit etiam *Continuator Tournely*, qui sic concludit: *Itaque, ut intra veri limitis gradum sistamus, existimamus eum, qui ita non advertit ad peccati malitiam, ut vel naturali raptus distractione, vel ob similem causam advertere non possit, peccato non teneri. Sic excusabitur pœnitens, qui injunctam pœnitentiam præ oblivione non implet. Verùm aliter dicendum de actionibus, quas eliciunt aut omittunt viri terrenis rebus absorpti, passionibus suis servientes, assueti ut nequidem cogitent se non cogitare* (4). Sed idem jam nos admisimus suprà *n.* 28.*ad* 31. Consentit etiam *Antoine*, qui agens de ignorantia dicit, inadvertentiam sive inconsiderationem esse culpabilem in eo. qui debitam diligentiam omittit, vel qui præcipitanter agit, jam advertens rem indigere majore consideratione, vel qui actu positivo vult sequi passionem quæ advertentiam impediat. *E contrà* (dicit) *si inadvertentia sit invincibilis in homine habente cognitionem habitualem debitam, est prorsùs inculpabilis, et excusat à peccato ea quæ ex illa fiunt contra legem; quia malitia actûs tunc nullatenùs ne interpretativè quidem est voluntaria; nam sine potestate cognoscendi non potest esse volitio* (5).

35. — Hinc concludendum, quòd opinio eorum (si fortè adsunt) qui dicunt operanti adversùs legem imputandos esse omnes errores quos committit, etiamsi nulla unquam intercesserit actualis advertentia, nec directa nec indirecta, in se, vel in causa, saltem in confuso, sed tantùm adfuerit advertentia interpretativa, in hoc dumtaxat consistens, quòd ipse debuit et potuit solâ potentiâ physicâ et remotâ malitiam advertere: hæc opinio nullo modo sustineri potest; aliàs sequeretur quòd plurimi homines

(1) *Wig. tr.* 4. *Ex.* 2. *de pecc. n.* 50 — (2) *S. Antt. p.* 2. *tit* 5. *c.* 5. *in fin.* — (3) *Idem ibid. c.* 11. *sub init.* — (4) *Cont. Tour. tr. de pecc. c.* 4. *a.* 1. *part.* 1. — (5) *Antoine part.* 1. *tr. de peccat. cap.* 4. *q.* 7. *v. Quare.*

multis mortalibus culpis gravatos se invenirent, quin circa illas ullam cognitionem unquam habuerint. Dicent quòd homines illi in pœnam aliarum culparum, putà ob cupiditates suas non repressas, obligationes proprii statûs non impletas, ceterasque negligentias merentur subtractionem lucis, quâ alioquin benè advertissent operationum suarum malitiam, et ideò omnes sui errores imputantur ad culpam. Sed ut illatio hæc valere posset, priùs probanda esset supposita propositio, quæ nobis minimè probatur: nam ratione aliorum defectuum Deus privabit aliquem suâ ulteriore luce, quâ tentationibus et passionibus propriis restitisset, nisi defecisset in aliis, itaque subtractio illa efficiet quòd talis homo incidat in culpas, quas satis advertit ùt culpas; sed non efficiet quòd ei imputentur errores, quos nullo modo, neque expressè, neque in confuso ùt culpas agnoscit; quia ubi non est cognitio, non est libertas; et ubi non est libertas, non est peccatum. Instabunt. Sed S. Thomas (*Lect.* 7. *in cap.* 1. *epist. ad Rom.*) dicit: *Si ignorantia causatur à culpa, non potest subsequentem culpam excusare.* Ad hoc dicimus sanè intelligendum de ignorantia voluntaria aliquo ex modis, ùt suprà ab eodem Angelico explicatis. Præterquàm quòd S. Doctor loquitur ibi de Infidelibus, quibus errantibus in fide, ob eorum certè culpabilem ignorantiam, meritò imputantur ad culpam omnia mala quæ patrant.

36.—Præterea si absque ulla advertentia imputantur homini omnes sui errores, quamvis ipse, debitâ diligentiâ jam adhibitâ, rectè operari judicet, sequeretur quòd ad honestè operandum non sufficeret sequi sententias (si sint minùs tutæ) nec probabiliores, nec probabilissimas, nec etiam moraliter certas. Sed hoc dici nequit, cùm ab Alexandro VIII. damnata sit prop. 3. quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.*

37.—Remanet objectionibus prolixis adversariorum satisfacere, sed nos brevì expediemur. Opponunt I. illud in *reg.* 13. *juris in* 6. ubi dicitur: *Ignorantia facti, non juris excusat.* Sed huic benè respondet *Sylvius* (1) id intelligi de statutis forensibus, utì jam explicat *Glossa* ibidem: in foro enim judiciali post legis promulgationem ignorantia transgressorum ordinariè præsumitur vincibilis; nisi adsit aliqua ratio, quæ contrarium præsumere faciat, ùt habetur in *cap. In tua tit. Qui matrim. accus., etc.*

38.—Opponunt II. quòd si ad omnia peccata requirere-

(1) *Sylvius* 1. 2. *q.* 76. *a.* 3. *qu.* 1. *concl.* 7.

tur actualis advertentia, inculpabiles reputandi essent Judæi crucifigentes Dominum, Pagani occidentes martyres, et Hæretici innumera crimina perpetrantes. Sed uno verbo his omnibus respondetur, nempe quòd horum omnium ignorantia fuit et est omninò crassa. Loquens enim Christus Dominus de Judæis, dixit : *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Joan.* 15. 24. Idem quippe dicendum de Infidelibus, et Hæreticis, quibus ob suam malitiam vel supinam negligentiam omnes sui errores justè imputantur ad culpam.

39. — Opponunt III. quòd sententia requirens aliquam advertentiam actualem non differt ab ea, quæ peccatum philosophicum tuebatur à culpa theologica immune. Sed respondetur, quòd ideò præfata opinio proscripta fuit ab Alexandro VIII., quia ille qui operatur contra rectam rationem, ùt supponitur in peccato philosophico, etiamsi non reputet lædere Deum, reipsâ jam lædit, offendendo enim naturam rationabilem, offendit simul ipsius naturæ Auctorem. Sed in tali peccato semper requiritur, ut homo advertat suam actionem rectæ rationi adversari. Quid ergò commune est inter peccatum philosophicum, et actionem illam, quâ quis nullo modo, ne in confuso quidem advertit esse malam, et fortè aliquando bonam reputat?

40. — Præterea ad hoc, ut peccatum sit mortale, requiritur plenus consensus voluntatis, ùt communiter omnes DD. catholici docent, *Contensonius*, *Tournely, Gonet, Wigandt, Gotti, Concina, Sanch. Salmant. Cardenas*, etc. ex *S. Thom.* 3. *p. q.* 88. *a.* 7. Ratio est, quia ad peccatum consummatum requiritur perfectum voluntarium, quod idem est, ac plenus consensus (1). Potest tamen voluntas assentiri gravi culpæ cum consensu indirecto, nempe cùm vult causam prævidens effectum, ùt superiùs dictum est; sed hoc intelligitur cùm adest obligatio impediendi effectum, nam si in aliquo casu non adest talis obligatio, excusabitur quidem (causam ponendo) à malitia effectûs, cùm positivè non vult, licèt illum prævideat (2).

41. — Notandum 1. post intellectûs advertentiam, tribus modis posse voluntatem ferri circa objectum peccaminosum sibi propositum, I. positivè in illo consentiendo, 2. positivè resistendo, 3. negativè se habendo, nec consentiendo, nec resistendo. Hinc fit quæstio, an graviter peccet, qui negativè se habet, et positivè non resistit appetitûs sensitivi motibus circa objectùm graviter malum?

(1) *Lib.* 5 *n.* 5. — (2) *l. r. Prænotand. II.*

Generaliter loquendo juxta sententiam veriorem *Gerson. Sanch. Castrop. Salmant.* cum *S. Thomâ* et aliis, iste leviter peccat, non verò graviter; nam periculum consensûs, quod potest esse in non resistendo, non est proximum, sed tantùm remotum (1).

42. — Sed secùs procedit in delectatione carnali, cui (juxta sententiam communem DD.) tenemur sub gravi positivè resistere, quia istæ, cùm sunt vehementes, de facili possunt sibi trahere voluntatis consensum, si ipsa positivè non resistit (2).

43. — Quomodo autem hujusmodi carnis tentationibus resistendum sit, auctor quidam modernus quoad frenandam externam et sensualem commotionem dicit, multum prodesse, vestibus tegere, et comprimere partes commotas. Quoad præservandam animam à consensu, juvant devotæ cogitationes super Jesu Christi morte, super inferno, aut morte: et valdè quoque proderit animo revolvere conscientiæ remorsus, quos anima, patrato peccato, sensitura erit cùm advertet Deum amisisse. Sed maximè quoque juvat, imò necesse est in hujusmodi tentationibus ad orationem confugere; nam (teste Sapiente) castitas obtineri non potest, nisi à Deo; et per orationem: *Et ut scivi, quòd aliter non possum esse continens, nisi Deus det, adii Dominum, et deprecatus sum. Sap.* 8. 21. Invigilet confessarius ad insinuandas pœnitentibus præcipuè recidivis, istas considerationes, ne eorum sequatur exemplum, quibus satis est ab ore pœnitentis audivisse, se ampliùs nolle peccare et nullo alio interposito sermone, eos absolvunt. Præ cæteris eos moneat, ut in turpibus tentationibus, ne cum eis mente sermocinentur, sed propositum renovent se mori potiùs esse paratos, quàm assentiri Dei offensæ, et ut indè statim invocent pluries cum fiducia SS. Nomina Jesu, et Mariæ, hâc invocatione intendentes eorum auxilium exposcere. Dixi, *ne mente cum tentationibus sermocinentur;* omnes enim spiritus magistri advertunt quòd in hujusmodi sensûs tentationibus, sicut etiam in illis contra fidem, satiùs esset mentem aliò divertere, quàm manu cum eis (ùt dici solet) conflictari; contrariis voluntatis actibus obsistendo, et rationes exquirendo, quibus sibi suadeat, cur consentire non debeat. Cùm verò motus sunt leves, melius erit, quàm resistat, si eos contemnat (3).

44. — Et insuper advertatur non esse obligationem resistendi tentationibus, et motibus carnalibus, cùm adest

(1) *Lib.* 5. *n.* 6. — (2) *n.* 7. — (3) *Vide lib. n.* 8.

justa causa positivè non resistendi, putà si quis expertus esset, resistendo magis augeri motus, et contrà contemnendo cessari : aut si motus proveniant ex aliqua necessaria, aut utili actione , sicut est ab audiendis confessionibus, aut à legendis libris, ut discatur disciplina moralis, aut medica, aut à tactibus necessariis in medendo, et similibus. Nam tunc (ùt docent DD.) non tenemur opus omittere propter hujusmodi involuntarios motus, nec resistere positivè, si illi motus durarent, et magnæ esset molestiæ debere semper eos positivè repellere. Satis tunc erit dare operam, ne consentiant : dum hæc ipsa diligentia erit sibi sufficiens reluctatio. Ita *Tolet. Cajet. Laym. Tournely, Azor. Sanch. La-Croix, etc.* (1).

45. —Notandum II. peccata omissionis requirere actum positivum, et deliberatum voluntatis in consentiendo omissioni operis præcepti,ùt benè docent *Gonet, Filliuc.* et *Salm.* quidquid dicant alii (2). Insuper advertendum omissiones, quæ proveniunt à causa prius posita, non imputari ad peccatum tunc, cùm omittitur præceptum, sed cùm ponitur causa, ùt rectè dicunt *Sanch. Becan. Filliuc.* contra alios. Hinc qui causam ponit prævidens effectum, exemp. gr. qui ebriatur prævidens se omissurum Sacrum, etsi accideret, ut postea Sacro adesset, etiam ei confidendum esset peccatum omissionis, quia præstitit consensum, cùm causam posuit, nempe ebrietatem (3). Nihilominùs si peccato consummato annexa sit censura, et quis, antequam effectus sequatur, se retractaret, tunc esset reus effectus præcogniti, sed non incurreret censuram ; quia censura requirit contumaciam eodem temporis momento, quo peccatum consummatur. (4). Si quis omitteret Sacrum, ut iret venatum, aut ut ludo vacaret, sat erit si tantùm confiteatur Missæ omissionem; quia ideò ludus, et venatio sunt illi peccatum mortale quia sunt causa omissionis Sacri (5).

46. —Notandum III. propositionem, quæ dicebat non esse mortale, nec mereri pœnam æternam peccatum philosophicum, nempe illam culpam, quæ dignoscitur esse contra rationem, sed non contra legem divinam, quæ his verbis adnotatur : *Quod in eo, qui vel Deum ignorat, vel de Deo actu non cogitat, sit grave peccatum, sed non offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei; neque æternâ pœnâ dignum*, meritò fuisse damnatam ab Alex-

(1) *Lib.* 5. *n.* 9. — (2) *Vide Salm. tr.* 20. *c.* 10. *n.* 11. — (3) *Lib.* 5. *n.* 10. *v* Notandum III. — (4) *Ibid. in fin.* — (5) *n.* 9. *v.* Hìc demum.

xandro VIII., quia qui advertit opus suum esse naturæ rationabili adversum, advertit saltem in confuso injuriam quæ irrogatur naturæ auctori, qui est ipse Deus.

PUNCTUM II.

DE PECCATIS IN PARTICULARI, DE DESIDERIO, COMPLACENTIA, ET DELECTATIONE MOROSA.

Desiderium, gaudium, et delectatio 47. *An in delectatione explicanda sit species* 48. *Delectatio de opere malo, et de mala cogitatione* 49. *Desiderium mali, si esset licitum* 50. *Delectatio et desiderium inter sponsos, etc. et inter conjuges* 51. *Delectatio de causa mala ob bonum effectum.* 52. *De damno alterius ob bonum finem* 53. *De rebus prohibitis lege positivâ* 54.

47. — Inter cogitationes peccaminosas distinguenda sunt inter se desiderium, gaudium (sive complacentia), et delectatio morosa. *Desiderium* respicit tempus futurum, et est cùm homo deliberatè cupit opus malum opere complere. Hoc desiderium dicitur efficax, cùm quis proponit illud exequi, inefficax cùm consentit in voluntate exequendi, si posset: v. g. si diceret, vellem surripere thesaurum ab ecclesiâ, si possem. *Gaudium* respicit tempus præteritum; et est quando homo complacet sibi de malo patrato. *Delectatio morosa* denique respicit tempus præsens, et est cùm quis præsentem sibi imaginatur actum peccati, et de illo oblectatur, ac si tunc illum exequeretur. Et dicitur *morosa*, non quia opus sit longâ morâ, ut fiat peccatum; quia illa potest momento compleri; sed ob moram deliberatam, quam voluntas facit (1).

48. — Hoc posito, notandum 1. tam desiderium, quàm complacentiam comprehendere totam malitiam, et omnes species, quibus objectum induitur; undè si quis v. g. cupit cum aliqua coïre, vel sibi complaceat de copula habita cum illa, debet explicare qualitatem mulieris, an sit conjugata, an habeat votum castitatis. Ideòque benè docent *Salmant.* (2) cum *Lugo, Castropal.*, etc. quòd si quis se jactat de peccato patrato, debet explicare in confessione omnes species illius, quia in se jactando regulariter adjungitur ad jactantiæ malitiam etiam complacentia de peccato commisso (3). An autem idem dicendum de delectatione morosa, quæstio est. Alii affirmant, ùt *Cajet. Less. Sanchez*,

(1) *Vide Opus nostrum l.* 5. *n.* 15. — (2) *Tract.* 20. *c.* 3. *n.* 66. *et* 67. — (3) *Lib.* 5. *n.* 26.

etc.; alii negant, ùt *Azor. Lugo, Bonac. Laym. Coninch. Castropal.*, etc. qui dicunt, quòd si quis delectatur de copula conjugatæ, non ùt conjugatæ, sed tantùm ùt pulchræ, non committit adulterium, siquidem adulterii circumstantia non intrat in delectationem, proùt intrat in desiderium, et in complacentiam, quæ (ùt dictum est) totum objectum, ùt in se est, exhauriunt, nec possunt præscindere ab illius circumstantia. Hæc opinio speculativè loquendo est valdè probabilis, sed in praxi dico cum *Holzman*, sine dubio esse explicandas in delectatione omnes objecti circumstantias, quia in illa adest periculum proximum desiderii pravi peccandi cum hujusmodi persona (1).

49. — Notandum 2. aliam esse delectationem de malo, cùm opus malum est objectum delectationis: et hæc delectatio sine dubio est graviter peccaminosa, si opus est culpa gravis. Aliam esse delectationem de cogitatione operis mali, cùm non delectatur de opere malo, sed tantùm de cogitatione illius: v. g. aliquis legit materias turpes, et non delectatur de illis, sed tantùm de illarum lectione. Hæc delectatio etiam potest esse gravis, cùm adest proximum periculum consensùs: sed cùm non adest tale periculum, erit tantum venialiter mala; imò omni culpâ carebit, cùm justam habet causam legendi, aut cogitandi de hujusmodi materiis, causâ v. g. studendi, medendi, aut confessiones auscultandi, etc. Ita *S. Thom. 1. 2. qu. 74. a. 8. et S. Antonin. Sanchez, Less. Bonac. Salmant.* aliique communiter (2).

50. — Quæritur I. An peccet graviter, qui concupiscit objectum graviter malum, sed sub conditione si esset licitum? in rebus prohibitis lege positivâ certò negandum. Dubium restat in prohibitis lege naturali. Et tunc ita distinguendum: si conditio abstrahit totam malitiam peccati, v. g. si quis diceret: si Deus mihi permitteret, vellem equum Titii mihi accipere, hic non peccaret, vel saltem non graviter: secùs autem si conditio non aufert malitiam, v. g. peccarem si non adesset infernus; occiderem si non essem sacerdos, et hujusmodi alia. Et idem rationabiliter dicunt *Sanch., Laym. Azor.* de eo, qui diceret: si non esset peccatum, ulciscerer, blasphemarem, etc. nam cum hæc sint intrinsecè mala, numquam abstrahi possunt à sua malitia. Quamvis probabiliter dicant *Sanch. Bonac. Castropal., Vasquez, Sa, Valent* et *Salm.* cum *Cajet.* et aliis, quod cùm quis cupit aliquid malum sub conditione si non esset malum, nunquam concupiscit malum reverà, sed tantùm ostendit

(1) *Lib. 5. n. 15. in fine* — (2) *n. 17.*

inclinationem ad illud, quod ad mortalem non attingit. Qui verò optaret absolutè, ne esset prohibitum, quod est intrinsecè malum, non potest excusari à mortali, dùm ex se malum est velle invertere ordinem et legem naturæ, ùt rectè dicunt *Salm.* (1).

51. — Quæritur 2. An sponsus possit delectari de congressu cum sponsa sub conditione, si esset sibi uxor, aut cogitando ad tempus, quo erit uxor? Alii absolutè admittunt: alii admittunt, modò delectatio sit de solo appetitu rationabili, præciso periculo appetitûs sensitivi, nimirùm sine spirituum commotione. Sed nos cum *Sanchez, Suar. Layman, Azor. Salmant. Holzman, Roncaglia, Croix,* etc. dicimus, neutrum esse admittendum, quia delectatio facit objectum sibi præsens; et cùm sit tunc præsens objectum à conditione cohonestante præcisum, tunc objectum certè est malum, et quamvis consensus sit conditionatus erga objectum, est tamen absolutus erga delectationem (2). Aliud est autem, ait *Roncaglia*, si sponsus desiderat simpliciter copulam futuram cum sponsa, quando sibi erit uxor: quia tunc optat rem ad tempus, quo reverà illa sibi licita erit. Sed hoc non obstante ego subjungo, quòd per hujusmodi desideria, cùm quis moratur in iis cogitationibus, magnum subest periculum delectationis præsentis: ideòque debet confessarius omnino prohibere ne sponsi in hujusmodi desideriis morentur. Contrà valdè probabile est per se non esse mortale se delectare de copula habita, vel habenda cum sua uxore absente (quicquid dicant *Salmant.* et *Roncaglia*, qui affirmant, si delectatio habeatur cum commotione spirituum), dùm semper ac periculum pollutionis abest, matrimonium ipsum licitos reddit tactus impudicos inter conjuges (qui sine dubio nequeunt esse sine commotione aut saltem sine proximo periculo commotionis, et tamen eos ipsi *Salmanticenses et Roncaglia* non damnant de mortali), ita reddit per se licitam ipsam delectationem copulæ; hujus sententiæ sunt *S. Anton. Cajet. Coninch. Vasq.* et *Croix* cum *Suar. Gers. Laym.*, etc. (3), et expressè eam docet etiam *S. Thomas* (4).

52. — Quæritur 3. An liceat oblectari de aliquo opere intrinsecè malo quod accidit ob bonum effectum indè secutum? Distinguendum: si opus est formaliter malum, nempe cum peccato patratum, pro certo est apud omnes non licere delectari de illo. Si autem accidit sine peccato,

(1) *Lib.* 5. *n.* 13. *v.* Quæritur. — (2) *n.* 14. *et* 24. — (3) *Lib.* 5. *n.* 25. — (4) *n.* 15. *de malo a.* 2. *ad* 17.

non desunt qui admittunt posse delectari de illo, utì de causa boni effectûs; nos verò cum *Sanchez*, *Laym. Croix*, *Salmant. Roncaglia*, etc. dicimus talem delectationem semper esse illicitam; quia licèt opus non fuerit peccaminosum, nihilominùs semper fuit objectivè malum. Et hoc videtur non posse ampliùs revocari in dubium post proposit. 15. damnatam ab Innoc. XI. quæ dicebat : *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis à se in ebrietate perpetrato, propter ingentes divitias indè ex hæreditate consecutas.* Nec obstat quod dicit *S. Thomas* (1) : *Si autem placet* (nempe nocturna pollutio) *ùt naturæ exoneratio, peccatum non creditur.* Dùm hoc intelligendum de pollutione purè naturali, quæ provenit à natura se exonerante, ideòque cùm non sit objectivè mala, licet delectari de exoneratione ob eam obtenta. Contrà (per se loquendo) licet delectari non de causa peccaminosa, sed de effectu indè secuto, ùt de exoneratione ob pollutionem habita aut de acquisitione hæreditatis orta ex homicidio. Dictum est *per se loquendo*, quia etiam delectatio solius effectûs, ùt dicunt *Salm.* et *Ronc.*, non caret aliquo periculo (2).

53. — Quæritur 4. An licitum sit delectari, aut optare damnum proximo propter aliquem bonum finem? Prænotandæ hìc sunt duæ propositiones damnatæ ab Innoc. XI. nempe 13. quæ dicebat : *Si cum debita moderatione facies, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare : non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Et prop. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non ùt malum patris, sed ùt bonum cupientis, quia nimirùm obventura est pinguis hæreditas.* Hæ fuerunt meritò damnatæ, quia secundùm ordinem charitatis vita proximi præferenda est cuicumque nostro temporali emolumento bonorum, aut honorum. Contrà licet gaudere, et cupere damnum temporale proximi, ob bonum commune aut innocentis, aut proximi; ita docent *Toletus*, *Nav. Bonac. Salm. Ronc.*, etc. cum *S. Thomâ* (3), qui sic loquitur : *Potest aliquis, salvâ charitate, optare malum temporale alicui, et gaudere, in quantum est impedimentum malorum alterius, vel communitatis, vel Ecclesiæ.* Item scribit S. Gregorius : *Evenire plerùmque potest, ut non amissâ charitate, et inimici nostri ruina lætificet, et rursùs ejus gloria sine invidiæ culpâ con-*

(1) *In* 4. *dist.* 9. *q. a.* 4. *q.* 1. *ad* 5. — (2) *Lib.* 5. *n.* 20. — (3) *In* 3. *Sent. dist.* 30. *q.* 1. *a.* 1. *ad* 4.

tristet; cùm et, ruente eo, quosdam benè erigi credimus et proficiente illo, plerosque injustè opprimi formidamus. Mor. lib. 22. *c.* 22. Quare licet (semper tamen servato ordine charitatis) optare aut sibi complacere de infirmitate aut morte impii, ad exemplum aliorum, et ut cesset ille à præbendis scandalis, aut ruinæ esse alio modo animabus. Ita etiam gaudere licet de damno temporali privati ad vitandum damnum commune. Ita etiam dicunt *Salmanticenses*, et *Roncaglia*, posse patrem cupere mortem filio, si justè timet ne ille dedecori futurus esset familiæ (1). Ita etiam *Sotus, Castrop. Trullench. Granad. Viva, Felix Potestas* (contra *Nav. Salmant.*, etc.) permittunt sibi posse mortem optare, si minùs duram putaret esse sibi mortem quàm vitam adeo molestam ob infirmitatem, paupertatem, aut aliam molestiam, quâ afficitur. Et hoc mihi non videtur probabile; ùt contrà, videtur improbabilis mihi cum *Roncaglia*, et *Salmant.* opinio *Azorii*, et *Bonac.* licitum esse matri mortem filiæ optare, quia eam in matrimonium collocare nequit ob ejus deformitatem aut paupertatem familiæ, aut quia ipsa mater vexatur à viro illius causâ (2).

54. — Oblectari autem de rebus solùm à lege positivâ vetitis, utì est in diebus jejunii oblectari de carnibus, etc. hoc semper licitum est, aut saltem non est culpa gravis, sed contrà, ei qui ex inadvertentia in die jejunii carnem comedit, non licet de hoc delectari (3).

PUNCTUM III.

DE PECCATORUM DISTINCTIONE, I. QUOAD SPECIEM, II. QUOAD NUMERUM.

De distinctione specifica 55. *et* 56, *de numerica, et de I. radice à multiplicitate actuum* 57. *Circa actus internos* 58. *ad* 61. *Circa actus externos* 62. *et* 63. *De II. radice à diversitate objectorum totalium.* 64. *et* 65.

55. — Et 1. Quoad speciem quæritur primò à doctoribus à quibus radicibus desumenda sit distinctio specifica peccatorum ? S. Thomas docet desumendam ab objectis vitiosis specie diversis : Scotus contrà ab oppositione ad diversas virtutes, quibus opponuntur peccata. Utraque sententia est probabilis ; secunda tamen, ùt fatetur etiam *Tapia* Thomista, est facilior ad distinguendas species peccatorum. Quare dicimus distinctionem specierum desumi a duabus radicibus, prima ab oppositione ad diversas vir-

(1) *Lib.* 5. *n.* 21. *v.* Licitum. — (2) *n.* 22. — (3) *n.* 27.

tutes, ùt dictum est. Sed quia aliqua peccata opponuntur eidem virtuti, ùt blasphemia et perjurium, ambo opponuntur religioni, ideò dicimus secundam radicem desumendam à diversa deformitate eidem virtuti opposita. Hoc tamen valet, ut distinguantur peccata commissionis; peccata enim omissionis quoad speciem distinguuntur tantummodò ab objectis, quæ omittuntur, v. g. omissio Sacri et jejunii ambo adversantur Ecclesiæ obedientiæ, et in tantùm sunt diversæ speciei, in quantùm Sacrum et jejunium sunt objecta diversæ speciei (1).

56. — Quæritur secundò, an peccatum ex *objecto* leve possit propter aliquam circumstantiam devenire ad gravitatem speciei superioris? *Vasq.* et *Durandus* negant; sed affirmat sententia communis, quam tenent *Suar. Castrop. Salmant.* et alii cum *S. Thomâ* (2), cùm non accidat physicè, sed moraliter. Quare ait S. Doctor (3) esse graviorem bestialitatem perjurio (4). Et ideò regula prædicta metiendi gravitatem peccati ex oppositione ad superiorem virtutem currit tantùm, quando peccata sunt maxima adversùs aliquam virtutem, non autem cùm comparatur maximum peccatum adversans uni virtuti cum minimo adversante alii virtuti (5).

57. — II. Quoad numericam distinctionem dicimus pariter ex duabus radicibus desumendam, 1. *Ex multiplicitate actuum moraliter interruptorum.* 2. *Ex diversitate objectorum totalium* (De hac secunda dubitant DD., sed nos juxta nostram sententiam, de qua in fine hujus puncti *num.* 64. agemus). Et loquendo de prima radice; ut dignoscatur quandonam actus voluntatis moraliter interrumpantur, plures oportet facere distinctiones.

58. — Primò oportet distinguere actus internos ab externis. Et quoad internos distinguendum, cùm hi possint esse aut circa peccata interna (*cordis* dicta) quæ interiùs consummantur, ùt sunt odium, hæresis, prava desideria, delectatio morosa, et hujusmodi: aut circa peccata externa (*oris et operis* dicta) quæ externè perficiuntur, ùt sunt blasphemiæ, furta, etc. Hoc posito, dicimus actus internos circa peccata *cordis*, odia, desideria, etc. statim ac multiplicantur, interrumpuntur; tiaque tot sunt peccata, quot sunt actus consensûs voluntatis; ùt communiter *Suar. Azor. Vasq. Castrop. Bonac. Salm. Tourn. Conc.;* et alii contra *Canum*, et *Lugo*, qui tenent per somnum, aut

(1) *Lib.* 5. *n.* 30, 31 *et* 32. — (2) 2. 2. *q.* 10. *a.* 3. *ad* 1. — (3) 2. 2. *q.* 144. *a.* 3. — (4) *Lib.* 5, *n.* 34. — (5) *Lib.* 5. *n.* 34.

per distractiones non interrumpi, sed solùm per contrariam voluntatem. Sed hæc opinio non est mihi satis probabilis; undè dico teneri pœnitentem ad explicandum, si potest, numerum actuum internorum, quibus præstitit consensum; si non potest, saltem tempus in quo in tali pravo animo perseveravit, explicando saltem in genere, si eæ interruptiones (præter ordinarias somni, etc., fuerint raræ, an frequentes. Si enim prædicti actus procederent ab uno, et eodem impetu passionis, dicunt *Lugo*, *Viva et Tamb.* (et id videtur probabile) tunc eos, quamvis intercederet aliquod intervallum, sed breve, constituere unum peccatum (1).

59. — Quoad actus internos circa peccata externa *oris* et *operis*, ùt detractionis, homicidii,, etc. hæc bifariàm moraliter interrumpuntur : 1. voluntatis retractatione; 2. voluntariâ cessatione, nempe si voluntariè à pravo proposito cessat; nam si post cessationem voluntariam à proposito iterùm illud reassumit, tunc novum committit peccatum (2).

60. — Certum igitur est apud omnes tam per retractationem, quàm per voluntariam cessationem interrumpi actus internos circa peccata externa. Sed quæstio est, an per ordinarias interruptiones interrumpatur pravum propositum circa peccata externa. Alii affirmant, ùt *Vasq. Henno, et Diana,* et hæc opinio est satis probabilis. Sed probabilior est altera *Salmanticensium, Vivæ, Roncag.* et *Concinæ;* quòd si perseveret propositum per breve tempus, actus replicati non interrumpantur; interrumpuntur autem, si tempus est diuturnum : et opinio aliorum, quòd quantùmlibet temporis pravum propositum duret, actus non interrumpuntur, est contra communem sententiam, quare id mihi non videtur probabile. Quodnam autem tempus judicandum sit longum in hac materia, *P. Concina* putat unum diem; *Roncaglia* duos, alii quatuor, aut quinque; ego autem sentio posse idem pravum propositum duos, aut tres dies perdurare, sed non ampliùs; dum existimo concupiscentiæ sive passionis vehementiam (regulariter loquendo) difficulter ultra duos aut tres dies posse persistere. Quare dico, quòd si pravum propositum præcedat actum duobus aut tribus diebus, potest accipi pro uno peccato unà cum actu externo consummato. Sed si quis perseverat diutiùs tribus diebus, ille debet explicare tempus: et tunc confessarius accipiet in confuso numerum actuum eo tempore interruptorum per quamlibet morulam somni, cœnæ, distractionum, etc. proùt sunt coram Deo, tunc utendo primâ opinione *Vasq.*,

(1) *Vide lib.* 5. *n.* 37. — (2) *Lib.* 5. *n.* 38.

etc. nempe actus internos per quamcumque morulam semper interrumpi (1).

61. — Advertendum nihilominùs, hoc non procedere cùm actus voluntatis, qui proficiscuntur à primo pravo proposito, perdurant in aliquo effectu, qui conducit ad perficiendum unum dumtaxat peccatum externum; quia tunc quantùmcumque temporis perduret prava voluntas, illi actus unum constituunt peccatum. Hinc qui proponit occidere inimicum suum, et ideò parat arma, insidias struit, et postea eum occidit; licèt tunc plures, et plures dies reiteret actus suæ pravæ voluntatis, unum peccatum committit, ita omnes DD. cum *S. Thoma* (2). Ita etiam fur unum peccatum committit, si ipse semper perseverat (licèt diutiùs) in sibi proposita à principio voluntate furandi, vel non restituendi: quia in illa voluntaria et numquam retractata retentione virtualiter durat in effectu prima voluntas, ùt valdè probabiliter docent *Nov. Lugo, Sairus, Trull, P. Nav. Roncaglia, Diana, Malder. et Salmant.* (contra *Suar. Bonac.,* etc.) Rectè tamen advertit *Diana*, quòd si fur aliquando sit impotens restituendo, et postea iterùm fierit potens, et non restitueret; tunc novum committeret peccatum, tunc enim tempore impotentiæ non perseveravit in effectu voluntas non restituendi (3).

62. — Hoc quoad actus internos peccatorum, quæ externe perficiuntur. Quoad autem ipsos actus externos, isti tunc moraliter interrumpuntur, cùm non respiciunt aliquem actum completum, v. gr. si quis pluries percutit inimicum, non habens animum eum occidendi, tunc omnes illæ percussiones sunt distincta peccata, quia quilibet actus habet suam distinctam malitiam. Idem dicendum de tactibus turpibus sine intentione coëundi adhibitis. Contrà advertendum, quòd bifariàm actus externi uniuntur, et unum constituunt peccatum: 1. si procedunt ab ipso impetu, cùm quis eodem iracundiæ tempore pluries blasphemat, injuriis aliquem afficit, percutit, aut detrahit, sive eâdem concupiscentiæ vehementiâ pluries turpiter tangit; ita communiter *Nav. Less. Castropal, Bonac. Concina, Viva, Salmant.,* etc. 2. Si actus externi moraliter ordinentur ad idem peccatum consummandum, proùt qui accipit arma, inquirit inimicum, et postea eum occidit. Item si quis ad copulam consummandam præmittit verba, oscula, etc. Itaque tunc sufficiet tantùm explicare commisisse homicidium, aut copulam. An autem explicandi sint tactus statim copulam subsequentes? Respondetur pro-

(1) *n.* 39. — (2) *In* 2. *dist.* 42. *q.* 1. *art.* 1. — (3) *Lib.* 5. *n.* 40.

babiliter negativè; semper ac tactus (et idem est de complacentia, quæ habetur de copula) statim post copulam habeantur, et non dirigantur ad novam copulam; quia tunc verosimiliter tactus illi adhibentur ad primæ copulæ complementum (1). Sed hic notandum cum *P. Viva*, et communi (ùt ipse asserit) omnia media externa adhibita ad exequendum peccatum, proùt sunt tactus et verba obscœna, ac etiam iter susceptum: ascensus in domum meretricis, parare arma ad vindictam, et hujusmodi, omnia hæc explicanda sunt in confessione tamquam peccata distincta numero, quando peccatum intentum executioni non mandatur; quia illæ actiones jam externatæ omnes informantur à malitia pravi finis (2).

63. — Quæritur si quis habens animum surripiendi 100. aureos, centum vicibus surriperet, quot peccata committit? *La-Croix* putat centum peccata committere, quodlibet enim furtum suam propriam habet malitiam. Sed probabiliter *Holzman* sentit, satis esse confiteri furtum 100. aureorum, tamquam unum peccatum, dùm cæteri actus tendunt ad complendum furtum intentum. Si autem non est intentum ad centum, certè distinctè explicanda sunt omnia furta gravia (3).

64. — Hactenùs de prima radice : loquamur de secunda, nempe de diversitate objectorum totalium. Quæstio est tamen inter DD. an per hanc radicem multiplicentur peccata, v. gr. si quis unico ictu sclopeti plures occidit, an committat plura peccata? Alii negant, ùt *Suar. Lugo, Laym. Anacl. Viva*, etc. sed nos cum *Azor. Tournely*, *Concina*, *Salmant.Diana, Croix*, etc. et communi affirmamus, quia idem actus, sicuti potest continere plures malitias specie distinctas, ita pariter potest habere plures distinctas numero; et hoc etiam contra eamdem virtutem; putà si conjugatus committit adulterium cum conjugata. Hinc dicimus plura committere peccata 1. Qui uno ictu sclopeti plures occidit homines; aut unicâ detractione multos unius familiæ infamat; aut unico sermone pluribus est scandalo. 2. Qui unica vice furatur à pluribus, sed hoc non intelligitur, si furaretur bona monasterii, aut capituli, quia ea bona pertinent ad communitatem, non verò ad particulares. 3. Qui unico actu voluntatis proponit plures dies omittere officium aut jejunium, aut malum optat pluribus, vel cupit ad plures fœminas accedere, aut pluries ad eamdem, fortiùs si pluries successivè cum aliqua rem habet (4).

(1) *Lib.* 5. *n.* 41. — (2) *n.* 42. — (3) *n.* 44. — (4) *Lib.* 5 *n.* 46.

65. — Si autem aliquis negat plures Fidei articulos, unum committit peccatum; nam, cùm unum sit objectum Fidei, nempe veritas Dei revelantis; æquè infidelis est, qui unum articulum negat, ac qui omnes. Ita pariter qui coram pluribus alicui detrahit, probabile est cum *Azorio, Molina, Lugo,* etc.(contra *La-Croix*)unum peccatum committere,dùm unicum est apud omnes jus ad famam. Item qui plura mala exoptat inimico, v. gr. infamiam, mortem, etc. sed sub una mali ratione ea apprehendit, nempe ut media ad illius perniciem, probabiliter cum *Cajet. Lugo, Valent. Bonac. Croix,* etc. commitit unum tantùm peccatum, ei satis est confiteri : *Exoptavi grave malum proximo :* sed qui efficaciter optasset in suum inimicum diversa mala inferre :aut optasset specificè et in particulari ut prædicta mala illi acciderent, tunc debet omnia illa distinctè confiteri,quia illa sunt diversa peccata (1). Dicunt *Salmant. Viva,* et *Lug.* cum aliis confessarium, qui est in peccato mortali, plures successive absolventem, unum committere sacrilegium. Sed nos dicimus cum *Bonac. Escobar , Concina , Tournely, Croix,* etc. tot sacrilegia, quot sunt personæ, quas absolvit, quia quælibet absolutio est distinctum Sacramentum. Secùs autem et non improbabiliter dicunt *Filliuc. Viva, Busemb.* et alii de sacerdote in peccato existente, qui pluribus ministrat Eucharistiam, cum una sit tunc administratio, et unum convivium (2). Quot autem peccata committat, qui celebrat Missam in peccato vide *Tom. III. append. III. n.* 11.

PUNCTUM IV.

DE PECCATO MORTALI ET VENIALI.

Effectus mortalis, et venialis 66. *Quot modis mortale fit veniale* 67. *Quot modis veniale fit mortale* 68. *Quid si in periculum probabile de mortali quis se exponat* 69.

66. — Peccatum mortale est illud, quod privat hominem divinâ gratiâ, quæ est animæ vita, et ideò dicitur mortale. Veniale est, quod non privat gratiâ, sed minuit charitatem, non quidem Dei erga nos, sed nostram erga Deum. Admonet confessarios *S. Antoninus*, ne damnent aliquem peccati mortalis, *nisi habeatur auctoritas expressa*

(1) *Lib.* 2.*n.* 30. *v.* 1. In confess. *et l.* 5. *n.* 0. *v.* Quær. 5. — (2) *Lib.* 5. *n.* *v.* Quær. 6.

sacræ Scripturæ, aut canonis, aut determinationis Ecclesiæ vel evidens ratio. Quare ait Sanctus ex *D. Thomâ*, in grave periculum peccandi se conjiciunt, qui sine certitudine faciliter actiones damnant de peccato mortali, in talem conscientiam ponendo pœnitentes (1).

67.—Quæritur 1. quot modis peccatum ex genere suo mortale fieri potest veniale? Tria requiruntur ad peccatum mortale ; gravitas materiæ, plena advertentia intellectûs, et perfectus consensus voluntatis ; et ob aliquem horum defectum mortale fieri potest veniale. Et 1. quoad materiam, ejus gravitas consideranda est non solùm in se, sed etiam ex circumstantiis ex toto, et ex fine intento. Quapropter non datur parvitas materiæ, ubi parvitas non minuit offensam, utì accidit in infidelitate, simoniâ, perjurio, vitio turpi, etc. Præterea advertendum materias parvas reiteratas tunc constituere materiam gravem, cùm ex se, aut saltem moraliter in se coalescunt ; ùt sunt furtula, parvæ omissiones in officio, in missâ, aut comestiones modicæ in jejunio eodem die repetitæ. II. Quoad advertentiam, potest excusari à mortali semidormiens, aut semidistractus, aut qui subitâ et vehementi turbatione ita corripitur, ut nesciat quid agat. III. Quoad consensum, notetur quòd hic non est supponendus perfectus ad peccatum mortale in iis, qui spiritualem agunt vitam, et meticulosæ sunt conscientiæ, semper ac certi non sint de consensu (2).

68.—Quæritur 2. quot modis contrà veniale possit transire in mortale? Respondetur quinque : I. Ratione *finis adjuncti*, qui ex se sit mortalis, v. g. si quis dicat verbum leviter inhonestum, sed fine proximum trahendi ad culpam gravem. II. Ratione *finis ultimi*, et est cùm quis agit aliquid ex se non mortale, sed eâ animi adhæsione, ut potiùs sit paratus ad præceptum grave transgrediendum, quàm illud omittere ; v. g. si quis die festivo sit paratus potiùs ad omittendum Sacrum, quàm ludum. Sat tamen tunc erit, si confiteatur tantùm voluntatem omittendi Sacrum. III. Ratione *contemptûs formalis* legis, aut legislatoris, ùt docet *S. Thomas* (3), cùm aliquis ex proposito legem (etiamsi humanam) transgreditur, quia non vult ei se subjicere ; aut ideò Superiori non obedit, quia illi non vult subjici ; si autem nollet Superiori obsequi, aut ex passione, aut quia res est parvi momenti, tunc ait. S. Doctor *non peccat ex contemptu, etiamsi peccatum reiteret* IV. Ratione *scandali* respectu pusillorum, ut in *Tractatu se-*

(1) *Lib.* 5. *n.* 52. *circa fin. v.* Benè hic.—(2) *Lib.* 6. *n.* 476. *v.* Item, *et l.* 5. *n.* 53. *ad* 58.—(3) 2. 2. *q.* 186. *a.* 9. *ad.* 3.

quenti n. 28. V. Ratione *periculi proximi* in culpam gravem labendi (1).

69.— Nonnulli AA. dicunt quòd si quis se exponit periculo tantùm probabili labendi in mortale, non peccat graviter semper ac sit etiam probabile, quòd non cadat. Sed hæc opinio rejicitur à *Carden. Busemb. Croix,* etc. quia si nobis nefas est uti opinione probabili cum periculo facti de damno alterius, ùt dictum est *Tract. I. n.* 21. quantò minùs possumus eâ uti cum periculo propriæ animæ? Tunc lapsus licèt sit incertus, certum tamen est periculum. Hoc intelligitur quod peccet graviter, qui se exponit periculo sine justa causa; hoc enim non currit juxta communem *Nav. Roncag. Hurtad. Salmant. Elbel,* etc. de eo qui ex necessitate se exponit, (ùt dicetur de chirurgo, et parocho *Tract. IX. n.* 34. *de sexto præcepto*); quandoquidem tunc periculum ex proximo fit remotum, tùm propter necessitatem, tùm propter media præservativa quæ debet adhibere in hujusmodi occasionibus : nam licet nemo excusetur, etiamsi velit eadem media adhibere, qui præcisâ necessitate se exponit periculo; attamen benè excusabitur, qui illi ex justa causa se exponit, dùm huic, non autem illi in occasione auxiliaturus erit Deus, qui indigentibus, non temerè agentibus opitulatur (2).

(1) *Lib.* 5. *n. ad* 59. 63. — (2) *Lib.* 5. *n.* 63. Quær. hìc.

TRACTATUS IV.

DE PRIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGALIBUS.

De Fide 1. *ad* 5. *De Spe* 6. *ad* 8. *de Charitate* 9. *ad* 12. *Actus exercendi circa virtutes theologales* 13.

1. — Ad primum præceptum primò spectant virtutes theologales, quæ sunt Fides, Spes, et Charitas. De singulis seorsim. Et I. Fides definitur : *Est virtus theologica à Deo infusa, inclinans nos ad firmiter assentiendum ob divinam veracitatem omnibus, quæ Deus revelavit, et per Ecclesiam nobis credenda proposuit.* Dicitur I. *Virtus theologica,* id est, Deum respiciens, quia Fides, sicut etiam Spes et Charitas directè respiciunt Deum ad differentiam virtutum moralium, quæ illum indirectè respiciunt. 2. *A Deo infusa*, quia Fides est donum Dei supernaturale. 3. *Inclinans nos ad firmiter credendum*, nam assensus Fidei non potest esse cum formidine, ùt volebat prop. 4. ex damnatis ab Innoc. XI. sed debet esse firmus. 4. *Ob divinam veracitatem*, cùm infallibilis veritas (quæ est ipse Deus) sit objectum formale Fidei. 5. *Omnibus, quæ Deus revelavit*, cùm omnia à Deo revelata sint objectum materiale Fidei. 6. *Et per Ecclesiam nobis credenda proposuit,* quia divina revelatio nobis non manifestatur, nisi per Ecclesiam, quæ eam proponit; est enim evidens per signa credibilitatis (quæ sunt prophetiæ, miracula, martyrum constantia, etc.) Ecclesiam non posse falli, nec fallere. Quare ajebat S. Augustinus : *Evangelio non crederem nisi me Ecclesiæ catholicæ commoveret auctoritas.*

2. — Itaque *objectum materiale* Fidei (nimirùm id quod credere debemus) præcipuum est Deus, et indè cætera omnia à Deo revelata, ùt dicit *S. Thomas : Fides quæ hominem divinæ cognitioni conjungit per assensum, ipsum Deum habet sicut principale objectum, alia verò sicut consequenter adjuncta.* Objectum autem *formale* (sive motivum quo debe-

mus credere) est Dei veritas. Quæstio tamen est inter scholasticos, an revelatio etiam sit objectum formale Fidei? *Juvenin*, et alii dicunt Dei veracitatem esse objectum formale *quod*, sive rationem præcipuam, in qua fundatur Fides. Revelationem autem esse objectum formale *quo*, nempe medium, quo nos credimus. Sed communior sententia, quam tenent *Habert, Gotti*, et *Holzman* cum *Scoto*, etc. vult objectum formale Fidei esse veracitatem Dei, et revelationem esse tantùm conditionem, quâ nobis applicetur notitia eorum, quæ credimus.

3. — Sed deveniamus ad ea, quæ nostri instituti laboris intersunt. Altera sunt præcepta explicitè credenda *de necessitate medii*, altera *de necessitate præcepti*. Nulli dubium est, quin explicitè *de necessitate medii* credenda sint, Deum esse, et remuneratorem esse boni, et justum vindicem mali. Quoad autem mysteria sanctissimæ Trinitatis, et Incarnationis, et mortis Jesu Christi licèt adsit sententia probabilis pro utraque parte, an debeant credi ex necessitate medii, an præcepti; attamen certum est ex propos. 64. ex damnatis ab Innoc. XI. non esse absolutionis capacem, qui ignorat ea mysteria, aut quia agitur de valore Sacramenti aut quia agitur de mysteriis longè maximis et momenti valdè gravis, ut credantur, ad salutem æternam consequendam, ac edoctu ita facilibus, ut sine magna difficultate ea addiscere possit pœnitens, antequam absolutione sacramentali donetur. Sed ratio potior est, quia pœnitens Sacramentum Pœnitentiæ recipiendo, quod est meritorum Salvatoris communicatio, tenetur illis explicitè credere, sive tenetur exercere fidem circa illa mysteria SS. Trinitatis et Incarnationis. Explicitè verò *de necessitate præcepti* debent sciri, et credi, saltem in substantia, ùt docet S. Carolus Borromæus in sua *Instructione ad confessarios* 1. Symbolum apostolorum. 2. Oratio dominicalis, et Salutatio angelica. 3. Præcepta Decalogi, et Ecclesiæ. 4. Sacramenta, quæ cuilibet sunt necessaria, ùt Baptismus, Eucharistia, et Pœnitentia; cæterorum enim sufficit habere fidem implicitam, cùm explicita sit tantùm necessaria illis, qui ea suscipiunt.

4. — Peccata, quæ Fidei adversantur, sunt infidelitas, et hæresis : infidelitas quæ triplex est : *Negativa*, eorum nempè, qui nihil audierunt in Fide. *Positiva*, eorum est, qui suâ culpâ ignorant veritatem Fidei. *Contraria*, est eorum qui Fidei sufficienter eis propositæ repugnant, aut eam contemnunt. In hac infidelitate contraria, sunt paganismus, judaismus, et hæresis.

5. — Ad hæresim duo requiruntur, judicium erroneum intellectûs, et pertinacia voluntatis. Quare non est hæreticus, qui tantùm externè detestatur Fidem, aut qui tantùm negativè dubitat de ea, credulitatem suspendendo circa aliquem articulum, quia iste non format judicium : contrà verò est hæreticus, qui affirmativè judicat aliquod dogma esse dubium; aut qui ideò suspendit judicium, in quantùm virtualiter judicat dubium esse illud dogma, licèt sciat Ecclesiam illud docere. Nec est hæreticus qui est dispositus se judicio Ecclesiæ submittere, quia tunc deëst pertinacia (1). Ad hæresim deducitur apostasia, quæ est error Fidei ex toto contrarius, ab ea nempe discedendo.

6. — II. Spes definitur : *Est virtus per quam certa cum fiducia futuram beatitudinem, et media illius assequendæ expectamus per Dei auxilium.* Objectum materiale primarium Spei, illud nempe quod sperare debemus, est beatitudo æterna, quæ est Deus ipse fruendus; secundarium sunt divina gratia et bona nostra opera Dei auxilio exequenda. Objectum verò formale, seu motivum quo nos sperare debemus, alii dicunt esse Dei misericordiam; alii divinam omnipotentiam, ùt communiter Thomistæ; alii divinam promissionem, ùt tenet *Juvenin*; alii denique volunt esse divinam bonitatem, illam intelligi bonitatem, quâ nobis auxilia ad consequendam salutem communicat, quæ eadem est, ac misericordia : quòd si quis vellet objectum formale spei esse bonitatem Dei, in quantùm est res spectata; benè ait *Continuator Tournely* (2), erraret utìque.

7. — Hinc puto concludendum omnia illa tria prima motiva, quæ innuimus, objectum formale Spei constituere, nimirum Dei misericordiam, et omnipotentiam, quâ nobis Deus opitulatur ad vincendos inimicos salutis; hæc duo motiva expressè docentur à S. Thomâ (3), qui sic ait : *Ita objectum formale Spei est auxilium divinæ pietatis, et potestatis, propter quod tendit motus Spei in bona sperata, quæ sunt materiale objectum Spei.* Et puto his duobus debere addi tertium, quod est divina promissio, ùt ait *Juvenin*, sive sit fidelitas Dei in promissis, quibus pollicitus est se ob merita Christi ad gloriam nos adducturum; nam, hâc promissione præcisâ, nos certâ fiduciâ non possemus nostram salutem sperare.

8. — Vitia Spei opposita sunt desperatio, et præsumptio : peccat præsumptionis ille, qui meritis ipsius solius innixus,

(1) *Lib.* 2. *n.* 17. *et* 19. — (2) *Tract. de Decal c.* 1. *p.* 2 *de spe concl.* 2 — (3) *In quæst. disp. q. unic. de spe.*

aut solius Jesu Christi meritis, ipso non coöperante, confisus, sperat salutem consequi. Præsumptionis pariter peccat, qui reïterat peccata sperans Deum æquè duo peccata quàm unum esse remissurum; aut qui ex facilitate remissionis, quam sperat, inducitur ad peccandum: non autem qui ex passione peccaret, sperans eodem tempore sibi parcendum fore. Qui autem vellet diutiùs in peccatis perseverare; sperans postea fore, ut resipisceret, hic non peccaret quidem contra spem, sed contra charitatem erga seipsum, æternæ damnationis periculo se exponendo (1).

9. — III. Charitas definitur: *Est virtus, quâ diligimus Deum propter seipsum, ac nos, et proximum propter Deum.* Itaque objectum materiale primarium Charitatis (nempe id quod amare tenemur) est Deus, quem super omnia diligere tenemur, tanquam nostrum ultimum finem. Secundarium sumus nos ipsi, et proximus, quem sicut nosmetipsos diligere debemus, quia hoc nobis præcipit Deus. Objectum autem formale Charitatis (nempe motivum, quo tenemur diligere Deum) est quia ipse est bonitas infinita, fons et aggregatio omnium perfectionum.

10. — Dubitatur 1. An desiderium fruendi Deo sit objectum Charitatis? Et respondemus affirmativè: Charitas enim (ùt diximus) tendit ad Deum, ùt ad ultimum finem ideòque desiderium eo fruendi, qui est ultimus finis noster, est actus proprius Charitatis, imo perfectissimus, quia fruitio est Charitas consummata: quare Apostoli desiderium moriendi, et esse cum Jesu Christo, fuit actus perfectus Charitatis. Et hoc expressè dicit S. Augustinus: *Charitatem voco motum animi ad fruendum Deum propter seipsum.* Nec obstat dicere, quòd objectum Charitatis esset idem cum objecto Spei, quod est etiam frui Deo cupito; nam rectè respondet *Habert* (2) dicens, Spem tendere ad Dei fruitionem, uti nostrum bonum; Charitatem verò ad ipsius fruitionem ob gloriam ipsius Dei; dùm (ùt ait S. Bernardus) cùm homo Deo fruitur, sui ipsius obliviscitur, et totis viribus eum diligit.

11. — Dubitatur 2. An sit actus Charitatis diligere bonitatem divinam, ùt nobis convenientem, cùm hic actus videatur potiùs amor concupiscentiæ, quàm amicitiæ? Respondetur cum *Habert, Gotti* et *Juvenin*, quòd si in hoc respicimus nostrum bonum, ùt terminum dilectionis, utique ille est amor concupiscentiæ ad Spem spectans; si verò respicimus gloriam Dei, utì terminum, ejus bonita-

(1) *Lib.* 2. *n.* 20. *et* 21. v. Hinc rectè.— (2) *Tom.* 3. *de Spec. c.* 2. *q.* 2.

tem diligentes tamquam nobis convenientem, quia nos adjuvat ad ejus voluntatem exequendam, et ad ultimum finem, qui est eum diligere, et ob quem nos creavit, assequendum, hic est verus actus Charitatis. Quare S. Augustinus ajebat; *Sic amare debes, ut ipsum* (Deum) *pro mercede desiderare non desinas qui solum te satiet. In Ps.* 134. *n.* 11.

12. —Deum verò diligere propter beneficia quæ in nos contulit, est actus gratitudinis, sed non Charitatis, ùt dicit *Habert,* et *La-Croix* (1). Sed benè ait *Habert*, quòd si quis divina beneficia respiceret tanquam Dei bonitatis communicationem, verum eliceret actum Charitatis, in illis diligens non jam bonum ipsius recipientis, sed bonitatem Dei dispensantis.

13. —Tenemur autem tam circa Charitatem erga Deum, quàm circa Fidem, et Spem, actus elicere, uti constat ex propositionibus proscriptis 1. et 7. exillis Alexandri VII. et 6. 16. et 17. Innoc. XI.; nam sublatis actibus, illas virtutes exercere non possumus. Igitur hi actus aliquando obligant ex se, aliquando per accidens. Obligant *per accidens*, cùm urget necessitas eos eliciendi ad superandum aliquam tentationem, aut ad alicujus præcepti adimpletionem, v. gr. confessionis, communionis, etc. Obligant *per se*, (utì docent DD.) in pluribus vitæ temporibus: nimirùm cùm pervenitur ad rationis usum; in exitu vitæ: et pluries in vita, saltem semel quolibet anno, ùt dicunt AA.; sed circa actum Charitatis magis mihi arridet sententia eorum, qui eum requirunt semel in mense, dùm difficiliter observare poterit legem divinam, qui frequenter suum erga Deum amorem actibus positivis non exercet. Attamen opus non est, ut hi actus reflexè, et explicitè fiant cum intentione præcepto satisfaciendi : sed satis est, si exercitè fiant, nempè ut actu fiant, licèt ex alio fine, nempe ad abjiciendam tentationem, ad eliciendam contritionem, si confiteri velit. Ita etiam actus Charitatis sunt omnes uniformitatis actus divinæ voluntati, et omnes virtutes exercitæ ad Dei complacentiam. Ita pariter sunt actus Fidei orare, Crucifixum adorare, signare se signo crucis, etc. quare benè ait *Card. de Lugo,* quòd ille, qui semel amplexus est fidem christianam (aut vixerit, ego addo, christianè, saltem præcepto paschali satisfaciendo), non debet dubitari, quin satisfecerit præcepto Fidei; et idem intelligendum de præcepto Spei (2).

(1) *La-Croix l.* 2. *n.* 147. *Habert. tom.* 3. *de Charit. c.* 2. *q.* 4.—(2) *Lib.* 2. *n.* 6. *a d.* 8.

CAPUT II.

DE CHARITATE ERGA PROXIMUM.

Ordo charitatis 14. Ordo personarum, quæ præferri debent 15. Punct. I. Signa communia adhibenda cum inimicis 16. Remissio injuriæ 17. Punct. II. Obligatio eleëmosynæ 18. et 19. Punct. III. De correctione fraterna 20. Quando quis excusatur 21. Superiorum in hoc obligatio 22. Punct. IV. De scandalo, et quot modis detur 22. et 24. An scandalum sit peccatum tam contra charitatem, quàm contra virtutem quæ læditur. 25. Quid si proximus sit jam paratus ad peccandum 26. et 27. An, ne simus alicui scandalo, teneamur relinquere nostra bona, ac etiam omittere præcepta positiva 28. De scandalo, quod præbent mulieres, et de comœdiis 29. An possit suaderi minus malum 30. Punct. V. Quando erit licita coöperati ematerialis 31. et 32.

14. — Charitas est ordinata; unde fit quòd tenemur præferre omnibus Deum, et ejus gratiam ; contrà verò non tenemur præferre bonum proximi nostro bono, nisi quoties proximi bonum sit ordinis superioris. Ordo bonorum hic est. Præ omnibus est vita spiritualis, post hanc vita temporalis, indè fama, et postremò sunt bona. Itaque vita proximi temporalis non est nostræ præferenda, benè verò spiritualis. Hoc tamen intelligendum, quoties proximus est in extrema illius necessitate; et etiam in gravi respectu Episcoporum, et parochorum juxta communem sententiam (1). Cùm autem necessitas proximi est extrema, tunc tenemur succurrere ei, licèt adsit aliquod probabile periculum labendi in aliquod peccatum, modo lapsus non sit moraliter certus, dùm in illo casu debemus jure merito sperare Deum fore nobis auxiliaturum; ita *D. Thom. Suar. Sot. Sylv. Tourn. Pal. Salm.*, etc. (2). Hoc tamen intelligendum, quoties æqualis afforet spes adjuvandi, et nemo alius esset qui opitularetur: et præterea proximus certè esset damnandus, hoc enim importat extrema necessitas. Sed tempore pestis, meritò ait *Laym.* quòd in aliorum defectu, sacerdotes tenentur infirmis assistere, quia in tanta multitudine moraliter certum est multos adesse, qui in peccatis versantes, suæ saluti æternæ prospicere non poterunt, ob ignorantiam eliciendi actum contritionis perfectæ (3).

15. — Ordo autem personarum, quas præferre debemus in officiis charitatis, hic est: In extremâ necessitate vitæ, omnibus præferendi sunt parentes, cùm enim ab

(1) *Lib.* 2. *n.* 27. — (2) *L.* 6. *n.* 453. — (3) *Lib.* 2. *n.* 27. *v.* An autem.

ipsis nos vitam acceperimus, justum est, ut cæteris nos eos præferamus. Sed in gravi necessitate 1. succurrendum est conjugi, 2. filiis, 3. parentibus, sed patri præ matre, 4. fratribus, et sororibus, 5. consanguineis, 6. domesticis (1).

PUNCTUM I.

DE DILECTIONE INIMICORUM.

16. — Certum est nos teneri inimicos diligere tam actu interno, quàm actu externo eis ostendendo saltem signa communia consueta ostendi aliis amicis, aut consanguineis: v. gr. eos salutando, aut resalutando, litteris respondendo, eorum consortium non evitando, communibus eleëmosynis non privando, etc. Diximus saltem *resalutando*, sed si inimicus esset Superior aut contrà adesset scandalum, aut si absque gravi incommodo posset suum inimicum salutare, et hoc modo eum liberare à peccato gravi odii, quo ipse ab illo habetur; tunc (ut rectè ait *Tournely*) tenetur salutationem prævenire. Nonnulli autem auctores excusant à peccato gravi offensum, si nec resalutaret inimicum, si de recenti ab eo injuriâ esset affectus, ita *Roncaglia, Tamb. Mazzot.* (2).

17. — Hìc memorare juvat illud dubium quod fit à DD. an teneatur offensus injuriam remittere offensori? *Salm.* (3) dicunt teneri quidem injuriam remittere, sed non publicam pœnam, quia hæc refertur ad bonum reipublicæ. Speculativè loquendo sententia vera est, sed in praxi ego numquam ausus sum absolvere aliquem istorum, qui dicebant se inimicis pepercisse, sed voluisse ut justitia suum haberet locum, animadvertendo in scelestos; nam numquam mihi suadere potui, quòd hujusmodi, qui aliquando veniunt peccatis onerati, ita bonum commune, et justitiam diligant (non quidem in alios delinquentes; sed dumtaxat in suum offensorem), ut omnis vindictæ tabe sint defæcati; undè in ipsis dicunt DD. (4) facillimum est, ut eorum erga justitiam amor sit coloratus prætextus ad tegendam propriæ vindictæ cupiditatem. Nihilominùs judico benè posse absolvi offensum, 1. si jam vellet remittere, sed justè prætenderet priùs sibi satisfieri de damnis passis, modò offensor non esset adeò pauper, ut nullo modo esset satisfaciendo. 2. Si condonaret injuriam sub conditione, ut offensor in longinquam regionem proficisceretur, aut quia habet fratres, aut filios, qui facilè iracundiâ abri-

(1) *Ibid ad resol.* 1. — (2) *L. 2. n.* 28. — (3) *Tr.* 21. *c.* 6. *n.* 18. — (4) *Lib.*2. *n.* 29. *v.* Licet.

piuntur, aut quia offensor est ita discolus, et ad rixas proclivus, ut justè timeret suam expertus imbecillitatem, ne perlaturus esset ejus insolentias.

PUNCTUM II.

DE ELEEMOSYNA.

18. — Ut videamus quando urgeat obligatio eleëmosynæ, oportet 1. distinguere necessitatem extremam à gravi, et communi. *Extrema* est cùm proximus est in periculo vitæ. *Gravis* est cùm imminet periculum gravis mali, ùt infamiæ, dedecoris, aut à proprio statu justè acquisito decidendi. *Communis* denique est illa quam patiuntur mendici. Oportet 2. distinguere bona superflua vitæ, à bonis superfluis statui.

19. — In gravi necessitate proximi tenemur ei subvenire ex bonis superfluis statui; sed in extrema etiam ex bonis superfluis vitæ; imò in extrema possumus succurrere pauperi etiam de bonis alienis, cùm nostris caremus (1). In communi autem dicimus cum *S. Thomâ, Tournely, Sanch.* etc. (contra alios) divites teneri sub gravi mendicis eleëmosynas dare de superfluis statui, stante præcepto Evangelii: *Quod superest, date in eleëmosynam, Luc.* 11. 41. Non tamen adest obligatio præstandi totum superfluum, sed sufficit, si detur quinquagesima pars annuorum proventuum, qui supersunt, seu duo in centena, ùt probabiliter dicunt multi DD. ità *Roncaglia, Viva, Tambur. Mazzotta,* etc. et si reditus sunt pinguiores, admittunt minus quinquagesimâ parte. Imò *Layman* permittit diviti, quod pauperibus hujusmodi elargiendum esset, posse totum in aliquem pium usum impendi (2). Hoc tamen non potest intelligi de beneficiatis, isti enim tenentur totum superfluum pauperibus, aut piis locis distribuere, ùt dicetur *Tractatu X. num.* 7.

PUNCTUM III.

DE FRATERNA CORRECTIONE.

20. — Materia correctionis est quodlibet peccatum mortale, in quod proximus aut lapsurus est, aut jam incidit, et non adhuc emendatus est, ùt rectè dicunt *Suar. Less. Salmant. Tourn.* etc. Advertendum, quòd sub

(1) *N.* 33. — (2) *Lib.* 2. *n.* 32. *v.* Dicunt autem.

gravi adest obligatio proximum corripiendi, licèt ille ex ignorantia inculpabili legem transgrediatur, modò speretur fructus; et hoc ex probabiliori sententia *Castrop. Coninch. Sanch. Croix,* et *Tournely*, non solùm currit cùm peccatur contra legem naturalem, sed etiam contra positivam; nam positâ lege talem actionem prohibente, jam illa actio redditur intrinsecè mala (1).

21. — Multis tamen de causis potest quis ab ea correctione facienda excusari : 1. Si peccatum proximi non est certum, dùm in dubio non est obligatio correctionis, nisi in casu damni communis et gravissimi, ùt homicidii, et similium. 2. Si non effulgeat spes fructûs, et correctio magis nocitura quàm profutura sit; tunc enim omittenda est, modò delinquens non versetur in mortis periculo, aut jam sit in mala fide, aut modò alii non sint in periculo perversionis (2). 3. Si non desit alius æquè idoneus, qui eum correpturus sit. 4. Si judicatur prudenter quòd reus ex se resipiscat (3). 5. Si occasio, et tempus id non ferat, propterea dicunt DD. quandoque posse expectari delicti reïterationem, ut correctio fructuosior sit (4). 6. Si correctio non potest fieri, nisi cum gravi incommodo, cùm hæc obligatio sit charitatis. Item docet *S. Thomas* (5) tantùm venialiter peccare eum, qui ex aliquo timore, aut cupiditate omitteret correctionem, dummodò non putaret suâ correctione certò proximum à peccato aversum iri; tunc enim eam omittendo non excusaretur à mortali (6).

22. — Hoc præcepto ligantur omnes, etiam subditi : sed strictiùs Superiores, ùt Episcopi, Prælati, parochi, confessarii, parentes, viri, curatores, domini, et magistri, quia isti tenentur suos subditos corripere, non tantum ex charitate, sed et etiam ex sui officii munere. Et tenentur etiam ad inquirenda eorum crimina; cùm probabilia subsunt indicia. Et Prælati regulares aliquando sub gravi tenentur non solùm ad arguenda peccata gravia, sed etiam venialia suorum subditorum, cùm hujusmodi sunt, ut gravi sint damno communi observantiæ; ita *Laym. Busemb. Tourn.*, etc. (7). An autem præfati Superiores ad correctionem teneantur etiam cum periculo vitæ, negatur. Excipiuntur tamen pastores, isti enim non solùm vi officii, sed etiam ex justitia (ratione stipendii quod percipiunt) tenentur ad

(1) *N.* 34 *et* 36. — (2) *Cont. Tourn. tr. de Decal. c.* 1. *part.* 3. *de charit. art.* 6. *s.* 3. *ex concl.* 2. *cum Hab. et Antoine.* — (3) *Tourn. loc. cit. cum iisdem, et S. Thoma.* — (4) *Lib.* 2. *n.* 38. *et* 39. — (5) 2. 2. *q.* 33. *a.* 2. — (6) *Lib.* 2. *n.* 37. — (7) *n.* 35. *et l.* 4. *n.* 13.

correctionem, et suis subditis in bonis spiritualibus consulere; et non solùm in extrema necessitate, sed etiam in gravi, ùt communiter DD. (1). Et hic notetur etiam quòd concionatores vi sui muneris debent emendare peccata publica, etiamsi nulla effulgeat spes emendationis. Et tenentur ad hanc publicam correctionem etiam cum periculo proprii damni, proùt ajunt *Salmanticenses*. Sed hoc currit semper ac ex reprehensione speratur fructus, nec timeatur damnum commune fore majus (2).

PUNCTUM IV.

DE SCANDALO.

23. — Dividitur scandalum in activum, et passivum : *activum* definitur : *Est dictum, vel factum minùs rectum, præbens alteri occasionem ruinæ.* Hoc autem scandalum activum potest esse directum, et indirectum : *Directum* dicitur, cùm directè inducitur proximus ad peccandum : *Indirectum* cùm profertur aliquod verbum, aut aliquid mali fit, quod sit aptum ad inducendum alium in peccatum. Adest etiam scandalum *dæmoniacum*, quod committitur cùm non solùm inducitur proximus ad peccandum, sed etiam ideò inducitur, ut ille animam perdat, quod proprium dæmonis est.

24. — *Passivum* est ipsa ruina, sive peccatum, in quod proximus labitur. Et hoc dividitur in scandalum *datum*, quod dicitur pusillorum, eorum nempe, qui propriâ imbecillitate cadunt; et in acceptum, quòd *pharisaïcum* dicitur, eorum nempe, qui propriâ malitiâ labuntur.

25. — Hic quæritur 1. An scandalum sit peccatum contra charitatem, et contra virtutem, adversùs quam inducitur proximus ad peccandum. Tres adsunt sententiæ. *Prima* dicit quòd, cùm directè intenditur ruina spiritualis proximi (quod propriè est scandalum dæmoniacum suprà explicatum), tunc peccatur contra charitatem, aliàs tantummodò peccatur adversùs illam virtutem, quæ læditur à proximo in scandalum inducto. *Secunda* sententia ait, quòd, quando peccatur cum scandalo directo, id est, cùm inducitur positivè proximus ad peccandum, tunc peccatur tùm contra charitatem, tùm contra virtutem; sed si peccatur tantùm scandalo indirecto, prævidendo tantùm proximi peccatum, quin ad peccatum inducatur, tunc peccatur tantum contra charitatem. *Tertia* sententia, quam

(1) *Lib.* 2. *n.* 40. *v.* Strictiùs *et ex S. Th.* 2. 2. *q.* 185. *a.* — (2) *Ibid.*

nos tuemur cum *Suar. Sot. Lugo*, *Salmant. Roncag. Tamb.* et aliis, quamque expressè tenet *S. Thomas* (1), dicit quòd tam scandalo directo, quàm indirecto peccatur tam contra charitatem, quàm contra eam virtutem. Contra charitatem quidem, quia si nos ex charitate tenemur, cùm possimus, impedire proximi peccatum, multò magis tenemur non esse proximo occasionem illud patrandi. Contra virtutem verò, quia quælibet virtus cuivis prohibet, ne sit causa, aut occasio aliis eam lædendi (2).

26. — Quæritur 2. An peccet scandali, qui à proximo rem pravam exquirit, ad quam tamen proximus est jam paratus (v. g. si quis petat copulam à meretrice)? Nos contra aliorum sententiam affirmamus cum *Sanch. Cajet. Nav. Bonac. Ronc. Tambur. Sporer,* etc. Ratio est, quia (ùt dictum est *Tr. III. n.* 20.) etiamsi certa sit sententia quòd actus externus speculativè loquendo nihil malitiæ addat actui interno, tamen in praxi semper actu externè consummato augetur malitia voluntatis, ob majorem complacentiam, quæ regulariter actum externum concomitatur, aut ob majorem diuturnitatem illius complacentiæ; quare qui externè peccat, majorem suæ animæ affert perniciem. Ideòque qui in hoc coöperatur, semper peccat graviter contra charitatem. Undè probabiliter infertur cum *Cardinale de Lugo*, et aliis, non opus esse in peccatis, quæ habent complicem, explicare quisnam fuerit primus ad tentandum; quia tam inducens, quàm consentiens in peccato operis semper graviter peccat contra charitatem; itaque inductio nihil aliud est, quàm circumstantia aggravans in eadem specie, quam juxta probabiliorem sententiam cum *S. Thomâ* non tenentur explicare in confessione, ùt dicemus de Sacramento Pœnitentiæ (3).

27. — Hoc procedit, cùm expetitur res intrinsecè mala; sed si res petita esset indifferens, ut à proximo sine peccato præstari possit, ùt esset petere mutuum ab usurario, aut aliquod Sacramentum à sacerdote in peccato existente, tunc dicimus quòd, cùm adest causa necessitatis, aut notabilis utilitatis, licet illam petere; præcisâ autem hâc causâ, postulans etiam peccat graviter, tam contra charitatem, quàm contra virtutem; ita *Sanch. Molin. Busemb. Roncag. Tamb. Salmant.* etc. (4).

28. — Aliquando cùm grave incommodum non adest, tenemur derelinquere nostra bona temporalia, et etiam spiritualia, modò ad salutem non sint necessaria, ut evitemus

(1) 2. 2. *q.* 43. *a.* 3. — (2) *Lib.* 2. *n.* 45. *v.* Tertia sententia. — (3) *Lib.* 2 *n.* 46. — (4) *n.* 47. *v.* Si autem res.

grave scandalum pusillorum. Sed hic benè advertit *S. Thomas*, (1) quòd, admonito proximo, ejus scandalum evadit pharisaïcum, ita ut non teneamur ampliùs illud evitare (2). An autem, ut evitetur scandalum pusillorum, adsit obligatio omittendi præcepta positiva, ùt auditionem Missæ, jejunium, etc. Dicimus probabiliùs affirmandum; quia præceptum naturale impediendi scandalum, nempe alterius peccatum (advertendum tamen aliud esse impedire peccatum, aliud impedire admirationem), præferendum est præcepto positivo. Hoc tamen non intelligitur quoad semper (etiamsi actio non esset de præcepto, sed ex simplici devotione, aut indifferens), sed tantùm semel atque iterùm; aliàs esset illi gravi incommodo, ad quod non obligat charitas; ita *Cajet. Nav. Sanch. Azor. Less. Salm.*, etc. (3).

29.—Peccant graviter scandali mulieres, quæ pectore immoderatè denudato se ostentant; aut saltem usum, ubi non adest, introducunt, licèt ea denudatio non sit immoderata; ita *S. Antonin. Nav. Less. Laym.* et alii communiter (4). Etiam graviter pèccant scandali illi, qui elucubrant, aut agunt comœdias notabiliter obscœnas. Et idem dicendum de pictoribus, qui pingunt, aut in publico exponunt imagines positivè turpes (5).

30. — Dicimus contrà cum *Sanch. Soto, Navar. Molin. Cajetan. Silvest. Salmantic.*, etc. confirmati S. Augustini auctoritate (contra alios) licere minus malum suadere, ut majus evitetur, quod proximus paratus est exequi; quia tunc qui suadet, non procurat malum, sed bonum, suadens minus malum, licèt alterius sit speciei (6). Ita etiam licet domino, aut parenti non auferre occasionem furandi servis, aut filiis, qui jam parati sunt ad furandum, ut in delicto comprehensi, meliùs emendari possint. Ob id permittunt DD. multi posse etiam offerri occasiones furandi, permittendo ut furentur, ut evitentur delicta futura (7), duce *S. Thoma*, qui sic ait: *Inducere ad peccandum nullo modo licet: uti tamen peccato alterius ad bonum licitum est* (8).

PUNCTUM V.

De coöperatione materiali.

31. — COOPERATIO materialis communiter admittitur utì licita à DD. cùm justa adest causa. Sciatur hic quòd alia

(1) 2. 2. *q.* 43. *a.* 7. — (2) *Lib.* 2. *n.* 50. *et* 52. — (3) *Lib.* 2. *n.* 51. *et* 53. *v.* Si ergo. — (4) *n.* 55. *v.* Quær. — (5) *n.* 56. — (6) *n.* 57. — (7) *n.* 58. — (8) 2. 2. *q.* 78. *a.* 4.

est coöperatio *formalis,* quæ evenit cùm directè coöperatur ad peccatum (ùt est in eo, qui fornicatur) : aut cum influit in pravam voluntatem proximi volentis peccare, ùt esset servare terga latroni, aut sicario ut securiùs furetur, aut occidat : scribere litteras amatorias vice concubinarii aut afferre dona concubinæ : accipere dona ab eo, qui tuæ honestati insidiatur. Hæ et his similes coöperationes sunt intrinsecè malæ, quia ipsis datur ansa proximo ad peccatum exequendum, aut saltem istius prava voluntas fovetur, ideòque nulla ex causa, ne mortis quidem, excusari possunt à mortali. Alia verò est coöperatio *materialis*, quæ est cùm actio est indifferens, et proximus potest eâ uti sine peccato, sed ille suâ malitiâ eâ abutitur ad peccandum, ùt esset mutuari pecuniam ab aliquo, qui eam non vult dare sine fœnore : ministrare vinum ei, qui eo abutitur ad ebrietatem; dare claves illi, qui eis utitur ad furandum.

32. — Itaque hæ materiales coöperationes possunt esse licitæ, si tres conditiones concurrunt : 1. Ut actus tuæ coöperationis (ùt jam dictum est) sit ex se indifferens. 2. Ut ex officio non tenearis impedire alterius peccatum. 3. Ut causam justam et proportionatam habeas sic operandi ; nam tunc proximi peccatum non provenit ex tua coöperatione, sed ex malitia illius, qui abutitur tuo opere ad peccandum : itaque tunc non est actio tua, quæ conjungitur pravæ voluntati proximi, sed ille conjungit suam pravam voluntatem tuæ actioni; undè fit, quòd actio tua non est causa illius peccati; sed est tantùm occasio, quam tu non teneris auferre, quando habes justam causam eam ponendi; et sic licitum est cauponi dare vinum ebriaturo, semper ac aliàs grave metueret damnum ; ita *Sanch. Tourn. Bonac. Busemb.* et alii commun. Dictum est, *causam justam et proportionatam*, quia quantò proximior est tua actio proximi peccato, eò major debet esse causa, quæ te excuset. Ad judicandum, quando causa sit justa et proportionata, ante omnia pro regula sit observare quod dicunt DD., quia cùm hoc pendeat à prudentum æstimatione, sententia in hac materia communior erit etiam probabilior, ùt dicemus etiam loquendo de gravi materia furti *Tract. X. n.* 22. Præterea cùm agitur de præjudicio proximi, tenenda est hæc regula, quòd non possumus coöperari damno alterius, nisi quando damnum quod timemus bonis nostris, sit ordinis superioris, v. g. cùm aliquis tibi minatur mortem, nisi tu coöpereris morti sui inimici, præbendo v. g. ensem ; tu non potes eum illi dare, quia non potes positivè concurrere morti alterius, ut liberes te à morte. Ita

etiam cùm fur minatur tibi auferre bona tua, nisi coöpereris, ut ille surripiat bona alterius, nec potes quidem coöperari. Secùs esset, nisi coöpereris, ut ille surripiat illa bona, tu subiturus esses vitæ, aut famæ dispendium, quia tunc cùm in extrema sis constitutus necessitate, tenetur proximus ad permittendam tibi illam coöperationem in suorum bonorum jacturam, ne tu vitâ, aut famâ pericliteris (1). Observa etiam super hoc quod dicetur *Tract. X. n.* 56.

CAPUT III.

DE RELIGIONE, ET VITIIS EI OPPOSITIS.

33. — Virtus religionis princeps est inter virtutes morales et definitur : *Est virtus debitum cultum Deo exhibens.* Duo vitia huic virtuti adversantur. Superstitio nempe per excessum, et irreligiositas per defectum. *Superstitio* tres continet species, *idololatriam, divinationem, et vanam observantiam.* Irreligiositas quatuor alias continet species, *tentationem Dei, sacrilegium, simoniam, et perjurium.*

PUNCTUM I.

De superstitione.

34. — Superstitio definitur : *Est vana seu falsa religio, indebitum Deo cultum exhibens.* Propterea superstitio duplex est, *cultûs indebiti, et rei cultæ. Cultûs indebiti* est cùm Deo exhibemus cultum falsum, ùt si laïcus vellet Missam celebrare, aut si exponerentur reliquiæ falsæ, aut si fingerentur falsæ visiones, revelationes, aut miracula, aut alia adinventa, ut augeretur devotio : quæ omnia ex genere suo sunt peccata mortalia. Aut cùm Deo cultum supervacaneum exhibemus, ùt esset audire Missam à sacerdote talis nominis, aut vultu converso ad Orientem (2). Superstitio autem *rei cultæ* est, cùm cultum, qui Deo debetur, exhibemus creaturis. Hinc prohibita est *idololatria,* qualis est illa gentium, qui pro diis homines venerantur, pecudes, herbas, statuas, etc. *Divinatio*, quæ est prædictio eventuum futurorum, ope dæmonis facta cum pacto ex-

(1) *Lib.* 2. *n.* 59 *et l.* 3. *n.* 571. — (2) *Lib.* 3. *n.* 1. *et seqq.*

presso, aut tacito : undè illicita est. 1. *astrologia judiciaria,* quæ prædicit futura à libera hominum voluntate dependentia. Ad differentiam *naturalis*, quæ ex motu planetarum auguratur pluvias, aut sterilitates, aut ex momento nativitatis auspicatur inclinationes, aut temperamenta personæ, hæc cæteroquin licita, sed sæpè sæpiùs est vana et inutilis (1). 2. Ita etiam est graviter illicitum constanter credere *somniis*, ut quis proprias actiones dirigat, ut futuros eventus prædicat, nisi moralis certitudo habeatur quòd talia somnia sint à Deo (2). 3. Ita etiam est illicitus *ensalmus constitutivus*, qui est quædam oratio certis et determinatis verbis constans, ad morbos sanandos ordinata. Et hoc est peccatum mortale, cùm effectus creditur infallibilis, præcipuè si verba sint vana, aut falsa, aut scripta certo peculiari modo. Contrà est licitus *ensalmus invocativus*, quo a Deo expostulatur sanitas, quin credatur effectus infallibilis (3). 4. Illicitumquoque est *sortilegium,* seu *sors divinatoria*, nempe cùm exposcitur à dæmone expressè, aut tacitè revelatio occultorum aut futurorum, sorte aliquem numerum, aut signum accipiendo. Contra verò est licita *sors divisoria*, quæ adhibetur ad bonorum divisionem, aut ad lites præcidendas, aut ad distribuenda officia sæcularia, inter æqualiter dignos. Sed non licet eâ uti in beneficiis, aut officiis ecclesiasticis (4).

35. — Hic adverte omninò illicitum esse usum virgæ bidentis, quam vocant *virgam divinatoriam*, ex cujus declinatione inveniuntur thesauri absconditi, metalla, aquarum venæ, aut prædiorum termini translati. Nonnulli admiserunt hoc, ùt effectum naturalem : sed quomodò (nos inquirimus) hæc virga potest naturaliter moveri ad intentionem eâ utentis, quandoquidem si aquam quærit, virga inveniens thesaurum non movetur? præterquam quòd observatum est, quòd si quis præmiserit protestationem non consentiendi concursui diabolico, etsi res conquisita ibi esset, virga immota stetit (5).

36. — *Vana observantia* est usus alicujus medii improportionati ad obtinendum aliquem effectum, ùt est uti inspectione certarum figurarum, aut cæremoniarum, aut signorum, aut certarum orationum tali situ recitatarum, aut cum verbis sacris, aut vanis mistarum, aut cum fiducia certè prolatarum, ut aliquam scientiam acquirat sine studio, aut ut liberetur ab aliqua infirmitate, aut vulnere.

(1) *N.* 10. *v.* Quær. indè. — (2) *n.* 9. — (3) *n.* 21. — (4) *n.* 11. — (5) *Conf. Tournely tr. de relig. p.* 3. *c.* 2., *cum aliis.*

Omnes istæ sunt vanæ observantiæ, quæ sunt graviter illicitæ. Et de istis præcipuè interrogandi sunt milites, nutrices, veterinarii, seu jumentorum medici, pastores, et rustici (1).

37. — Advertatur nihilominùs hoc, quod dicit *S. Thomas* (2), quòd ubi non adsunt manifesta indicia malitiæ alicujus effectûs, in dubio præsumi debet, quòd proveniat ex causa naturali; unde est valdè probabile licere usum pulveris *sympathici* admoti super sanguinem effluxum, ut hunc inhibeat ampliùs ex vulnere profluere, modò statim, et in distantia proportionata applicetur. Ita nec videtur esse prohibitus usus corallorum, et quorumdam animalium ungularum, ut naturalis effascinatio evitetur certorum, qui eâ noxiâ qualitate scatent, ut aspectu suo aliis nocere soleant. Ceterùm in hujusmodi remediorum genere, quæ innoxia videntur, satis erit, ut omnis scrupulus auferatur, si protestatio præcedat cuilibet diabolico operi nolle consentire (3).

PUNCTUM II.

DE IRRELIGIOSITATE.

38. — Irreligiositas tendit contra reverentiam Deo debitam. Prima species hujus vitii est *tentatio Dei:* hæc potest esse vel formalis, vel interpretativa. *Formalis* est quando aliquis expressè dubitat de aliqua divina perfectione, et de ea vult periculum facere. Hæc est peccatum mortale; et quando accedit dubitatio positiva, est etiam hæresis. *Interpretativa* est, quando aliquis omittit media naturalia, et vult quòd Deus per miraculum eum liberet ab omni malo; v. gr. si cupit spretis medicinis ab infirmitate curari à Deo; aut si velit, dùm ipse in aliquod vitæ discrimen se conjicit, ut Deus ab omni damno eum liberet. Et hæc per se etiam est mortale, nisi quis excusaretur, aut quia aliquo divino impulsu, aut ab ignorantia ductus illud faceret, aut materiæ levitate, putà si neglectis remediis à levi infirmitate sanitatem à Deo expectaret (4).

39. — Secunda species est *sacrilegium*, quod triplex est, personale, locale, et reale. *Personale*, cùm percutitur clericus, aut monachus, aut turpiter agitur cum persona voto castitatis obstricta. *Locale*, cùm aliquid committitur,

(1) *Lib.* 3. *n.* 14. — (2) 2. 2. *q.* 60. *a.* 4. — (3) *L.* 3. *n.* 20. *et* 22. — (4) *Lib.* 3. *n.* 29. *et* 30.

per quod polluitur ecclesia, nimirùm si in ipsa effunditur semen humanum, aut sanguis in aliqua copia. Dubitatur autem an per occultam seminis effusionem polluatur ecclesia? Alii negant, et non improbabiliter; sed alii probabiliùs affirmant (1). Et idem dicimus de usu matrimonii, ideòque omnes hæ actiones sunt sacrilegia. Ita etiam probabiliùs sacrilegia sunt omnes tactus, aspectus, sermones impudici in ecclesia habiti (2); observetur quod dicetur super hoc puncto in *Tract. IX. n.* 22. *et* 23. Hìc obiter advertatur nemini quâcumque prædito dignitate, modò non regali, licere indicere, ut sibi ad ecclesiam deferatur stratus, secùs statim cessandum à Divinis, et ministri ecclesiæ ipso facto excommunicationem incurrunt, et ecclesia tamquam interdicta habenda est. Hoc decretum fuit à S. C. Cærem. quæ ait : « Proposito in S. C. Cærem. quodam abusu inter » alios, qui de recenti in Urbe irrepserunt, eadem S. C. » ad eum omninò tollendum die 30 Augusti 1701. de- » crevit. » *Non licere cuicumque, etc.* (*personis regalibus tantùm exceptis*) *ad ecclesias strata sibi deferri facere; secùs cessandum immediatè à Divinis: quod nisi servetur, rectores, cæterosque ministros* ipso facto *excommunicationem incurrere, eamque ecclesiam esse pro interdicta* (Ita adnotatum reperitur in Bullario Clementis *XI. part.* 3. *Decr.* 1. *Cær.*). Deindè subjungitur : *Et factâ relatione Sanctitas sua* (i. e. præfatus Clemens) *Decretum approbavit, nec non promulgari, atque executioni tradi, et in omnibus Urbis sacrariis affigi mandavit die* 3. *Octobris* 1701. Hoc omne refertur à *Ferraris* in sua *Bibliotheca* (3) qui etiam refert (*ibid.*) vetari pluribus ex Decretis S. R. C. dare intra Missam laïcis (etsi præsidibus) Evangelium osculandum, utì etiam dare illis usum baldachini, et illos admittere ut assistant in presbyterio. Ad nostra autem redeuntes dicimus furtum rei ecclesiis commodatæ, aut in eis repositæ, ut custodiatur, procul dubio esse sacrilegium. Probabile autem est furtum cujuslibet rei profanæ, quæ ad ecclesiam non pertinet, non esse sacrilegium, sed nobis probabiliùs videtur esse quidem (4). *Pro loco sacro* intelligitur quilibet locus ab Episcopo ad divina officia, aut mortuos tumulandos destinatus à tecto ad solum (5). Sacrilegium *reale* est illicita administratio, aut receptio Sacramenti, aut reliquiarum, aut imaginum, aut vasium, aut vestium sacrarum, aut alterius rei, quæ consecratur,

(1) *N.* 36. *et* 458. — (2) *n.* 458. *et* 461. — (3) ***Ferrar. bibliot. tom.* 3. *verbo*** *Ecclesia. art. V. n.* 28. *et* 29. — (4) *Lib.* 3. *n.* 39. — (5) *n.* 460.

aut benedicitur, profanatio. Sacrilegium quoque est sacræ Scripturæ verborum ábusus, ad turpia, aut detractiones ea detorquendo. Sacrilegium pariter est reliquiarum Sanctorum surreptio, cùm dominus est graviter invitus (1).

40. — Tertia species est *simonia*, quæ definitur : *Studiosa voluntas emendi pretio temporali aliquid spirituale vel spirituali annexum.* Et ut clariùs explicetur, est malitiosa voluntas, quâ intenditur pretio emi aliquid spirituale, aut spirituali annexum, ùt sunt reditus beneficiorum, vestes sacræ, et etiam labor intrinsecus in administratione Sacramentorum (2). Simonia quadruplex est, mentalis, conventionalis, realis, et confidentialis. *Mentalis* est, cùm aliquis dat temporale animo obligandi aliquem ad reddendum spirituale, aut contrà, sine ulla conventione. *Conventionalis* est, cùm intercedit pactum, sed à neutra parte executioni mandatum. *Realis* est, cùm pactum effectu completum est (3). *Confidentialis* denique est, cùm aliquis renuntiat alteri beneficium cum pacto, ut in posterùm sibi ipsi, aut alteri illud cedat, aut renuntiet, aut cum onere, ut sibi partem proventuum reddat (4).

41. — Dona quæ habent rationem pretii in emendo spirituale, nuncupantur *munus à manu, munus ab obsequio*, et *munus à lingua. Munus à manu* comprehendit quodlibet temporale pretio æstimabile, ùt pactio vendendi, aut mutuandi, etc. delicti remissio, aut solutio (5). *Munus ab obsequio* est quodlibet servitutem præ se ferens. *Munus à lingua* est quælibet intercessio, etiamsi sit mediata, quæ pretio digna est. Dare autem aliquid mediatori ob laborem, aut damnum subeundum, non est ex se illicitum, est tamen periculosum (6).

42. — Simonia altera est juris divini, juris humani altera. *Juris divini* est Sacramentorum ceterarumque rerum sacrarum venditio. *Juris humani* est venditio officiorum ad res sacras institutorum, ùt sunt officia sacristæ, œconomi, thesaurarii, præfecti domûs, vicedomini, et advocati ecclesiæ. Et hìc notandum posse dari simoniam juris humani, quin sit juris divini (7).

43. — Est etiam simonia juris divini admissio alicujus in religionem ob bona temporalia : nisi dentur dumtaxat ad conciliandam benevolentiam, aut quia monasterium esset pauper, aut postulans esset senex, aut infirmus, ita ut ille esset oneri monasterio. Et propterea dicimus, quòd

(1) *N.* 40. — (2) *Lib.* 3. *n.* 49. — (3) *n.* 67. — (4) *n.* 85. — (5) *n.* 56. *et* 57. — (6) *n.* 64. *et* 65. — (7) *n.* 68. *et* 69.

si monasterium esset opulentum, non licet his præcisis rationibus aliquid accipi ab ingredi volentibus, ob sui sustentationem, exceptis monasteriis Monialium, quæ semper possunt acceptare dotes proùt declaravit Clemens VIII. (1).

44. — Dubitatur 1. An semper sit simonia dare temporale pro spirituali? Juxta communiorem et veriorem sententiam negatur, quando temporale datur non jam ad obligandum, sed ad conciliandam benevolentiam. Nihilominùs advertendum est, ùt habetur ex propos. 46. ab Innoc. XI. proscripta, certè esse simoniam dare temporale (præcipuè cùm datur in aliqua notabili quantitate) ob principalem finem obtinendi spirituale (2). Communissimè autem dicunt *Salm.* cum *Cajet. Suar. Less. Laym. Tollet.*, etc. contra *Azor.* et alios paucos, quòd liceat dare aliquid temporale, v. gr. Episcopo, primariò ad captivandam suam benevolentiam, secundariò ad obtinendum beneficium. Ceterùm rectè advertunt *Ronc.* et ipsi *Salmant.* cum *Sanch.* et *Bonac.* quòd cùm datur temporale solo intuitu rei spiritualis, vel contrà, tunc facilè præsumenda est intentio saltem virtualiter simoniaca, ùt eruitur ex *cap. Tua nos*, *de simon.* Excepto, ùt ajunt, nisi constet de opposito, vel aliter colligatur ex circumstantiis, nempe ex parvitate muneris, vel ex pietate, aut opulentia dantis (3).

45. — Dubitatur 2. An liceat aliquid recipi ob Sacramentorum administrationem? Nulli dubium est non licere accipere tanquam pretium rei sacræ, aut laboris intrinseci ipsiusmet administrationis; secùs verò extrinseci, v. g. si sacerdos celebratum iturus esset in locum longinquum, aut in hora, aut tempore incommodo. Et quamvis non esset labor extrinsecus, licet accipere temporale, non tanquam pretium, sed tanquam stipendium sustentationis ministri, qui occupatur in alterius gratiam, quamvis minister non esset pauper. Id est commune cum *S. Thomâ* (4). An autem sit lethale administrare Sacramenta, concionari, assistere in choro principaliter ob temporale emolumentum. Alii affirmant; sed alii, ùt *Sotus*, *Suar. Silvest. Sanch. Salmant.*, etc. communiùs et probabiliùs negant, eâdem ratione superiùs allatâ, quia stipendium non recipitur, uti pretium rei sacræ, sed tanquam stipendium debitum personæ, quæ in proximi gratiam occupatur. Ceterùm videtur non posse excusari saltem à veniali, qui

(1) *Num.* 91. *et* 92. — (2) *Lib.* 3. *num.* 51. — (3) *Ibid. v.* Cæterum. — (4) *num.* 35.

spiritualia munia ad bonorum temporalium acquisitionem ordinat (1).

46. — Dubitatur 3. An beneficiorum venditio sit prohibita etiam de jure divino? Probabiliùs *S. Thomas* et alii affirmant. Nihilominùs Papa potest à spirituali beneficii separare temporale, uti sunt fructus, et ita ex suo assensu potest efficere, ut aliquis, soluto aliquo pretio temporali, possit assequi beneficium (2).

47. — Dubitatur 4. An sit licitum permutare res sacras? Si ambo sunt merè spirituales, putà Missam cum rosario, etc., utique licitum est eas permutare. Si sunt mixtæ, oportet distinguere cum *S. Thomâ*, et communi. Si temporale subsequitur spirituale, ùt fructus subsequuntur beneficium, tunc illicita est permutatio sine Pontificis permissu, aut saltem Episcopi, ùt aliqui asserunt. Secùs verò si temporale sit annexum antecedenter spirituali, ùt argentum vasibus sacris, pannus vestibus sacris, et alii hujusmodi. Hæc benè possunt vendi, et permutari, modò habeatur ratio tantùm pretii intrinseci rei (3).

48. — Dubitatur 5. An sit simonia dare aliquid, ut alter omittat rem spiritualem? Distinguendum, et affirmandum, si omissio est de re directa à potestate spirituali, et adest obligatio eam ponendi, utì esset omissio absolvendi, dispensandi, eligendi, etc. ita ex *cap. Presbyter, de simon.*, ubi prohibetur negare propter aliquod lucrum temporale absolutionem pœnitentibus, modò illa non esset injusta, aut sacrilega. Negandum verò esse simoniam, si omissio esset alicujus actûs spiritualis pendentis à libertate, ùt esset omissio orandi, celebrandi, largiendi eleëmosynam; dummodò omittens non teneatur ex justitia ad id præstandum (4).

49. — Dubitatur 6. An liceat dare aliquid, ut se redimat à vexatione, ut beneficium, aut aliquid aliud spirituale assequatur? Duas affert Doctor angelicus regulas. *Prima* est, quòd si acquisiverit jus *in re*, et jus est certum, benè potest redimi vexatio dando aliquid temporale (non tamen spirituale) (5). Et hoc procedit etiam de vexatione circa possessionem beneficii pro eo, qui jam acquisiverit jus; nam actio possessionis est merè temporalis (6). *Secunda regula* est, quòd si jus est *ad rem*, vexatio nullo potest redimi pretio etiamsi elector injustè negaret suum suffragium, ùt communiter DD. et habetur

(1) *Lib.* 3. *n.* 55. *v.* Quær. VI. — (2) *n.* 70.— (3) *n.* 72. — (4) *n.* 97.—(5) *n.* 98. — (6) *Lib.* 3. *n.* 99.

ex *cap. Matthæus*, *de simon.* Nihilominùs excipitur cum *Suar. Castropal. Anacl.* et *Elbel*, si tu pecuniam tradidisses alicui, qui tantùm posset obesse, et non prodesse, ut abstineat tibi nocere, etiamsi ille nullis malis artibus hoc faceret, sed precibus, aut donis ob livorem in te conceptum impedire vellet electores, quominùs tibi beneficium conferrent, ùt rectè dicunt *Suar. Anaclet.* et *Salm.*, etc. quia cùm sit temporalis talis iniqua vexatio, benè potes eam redimere pretio temporali. Et propterea paucis abhinc annis, cùm delatus fuisset ad summum Pontificem Benedict. XIV. casus, quo cùm quidam sacerdos diœcesis Nusci nominatus fuisset ad canonicatum iu una insigni illius diœcesis collegiatâ, insurrexit quidam laïcus, qui potentiâ valebat in curia episcopali, et poposcit à præfato sacerdote certam summam non immodicam, aliàs multa crimina ei affigeret, quibus pro canonicatûs honore decorando, reus in curia sisteret. Sacerdos hoc timore incussus, cùm omnium eorum, quæ ab illo opponi sibi intendebantur, culpâ vacaret, promisit se daturum quicquid ille turpiter postulabat, et præstitit; et ita à canonicatûs consecutione non impeditus fuit. Post multos annos re Romam ab Episcopo successore delatâ, Pontifex dixit, si forsan indigeret talis provisio convalidatione, se convalidare eam, et decrevit talem canonicum permansurum in eodem gradu; undè apparet quòd Papa non habuit pro certè invalida illam collationem, sed voluit ad securitatem sic agere, quia sic fuit postulatus, ut ageret. Secùs tamen dicendum cum *Suar. Anacl. Salmant.*, etc. si ipse esset elector, qui non solum posset obesse, sed etiam prodesse (quicquid dicat *Castropal.* qui tenet posse dari pecuniam tantùm ad removendum illius pravum animum); quia illa pecunia de facto semper efficeret, ut deflecteretur erga te illius animus, et consequenter gratiam illius sollicitat ad beneficii consecutionem. Casu autem, quo elector fraudibus, et vi moliretur alios electores subornare, ut ei suum suffragium negarent, tunc communiter dicunt *Less. Soto, Suar. Fill. Sanch. Salm. Croix, Bus.*, etc. posse pecuniâ redimi talem injustam vexationem. Et hoc mihi videtur satis probabile, cùm (ùt ait *P. Mazzotta*) daretur ei pecunia cum expressa protestatione, quòd nihil ab ipso petitur, nisi ut à vexatione desistat (1). Illicitum est autem pecuniam dare competitori, ne concurrat, si ille justè potest concurrere (2). Contrà licet pecuniam dare, ne eligatur indi-

(1) *Lib.* 3. *n.* 100. *et* 102. — (2) *n.* 104.

gnus, aut minùs dignus (1). Et ita pariter licitum est pecuniam illi offerre, qui injustè renuit Sacramenta ministrare, accedente tamen causâ gravi ea suscipiendi, nam hoc etiam est redimi ab injusta vexatione (2). *Gerson, Cajet. Suar. Less.* et *Spor.* cum *S. Bon. Vasq. Pont.* et aliis communiter.

50. — Pœnæ verò à sacris Canonibus in simoniacos inflictæ, sunt sequentes : I. Propter simoniam pro ingressu in religionem, communitas incurrit suspensionem, et particulares *id præsumentes*, ùt loquitur textus (3), excommunicationem papalem. Sed hæc probabiliter tantùm incurritur in professione; imò multi DD. dicunt illam in desuetudinem abiisse (4). Et hic advertatur, quòd omnes electiones simoniacæ ad generalatum, rectoratum, et ad quodlibet officium spirituale in religione sunt irritæ, ùt habetur ex textu (5).

51. — II. Propter simoniam in collatione Ordinum (non tamen primæ tonsuræ) Episcopus ordinans, et mediatores incurrunt excommunicationem, et suspensionem Papæ reservatas, ac interdictum ab ecclesiæ ingressu. Ordinati verò præter excommunicationem, et suspensionem Ordinum (sed probabiliter eorum tantùm simoniacè susceptorum) prohibitum est eis ascendere ad superiores Ordines. Hoc tamen non procedit, cùm simonia ab aliis, ordinato inscio, commissa est (6).

52. — III. Propter simoniam realem in beneficiis irritæ sunt omnes præsentationes, electiones, etc. Quare simoniacus nequit retinere beneficium, neque fructus ab illo perceptos (7). Et hoc etiamsi beneficiatus invincibiliter prædictam pœnam, et simoniam commissam ignoraret, si v. g. patrata fuerit à quodam tertio, ùt habetur ex *cap. Nobis*, *de simon.* Excipiuntur tamen, 1. Si beneficiatus contradixerit, et postea simoniam ignorando acceptaverit beneficium. 2. Si ille tertius commiserit simoniam hoc dolo, ut illum redderet inhabilem ad beneficium. 3. Si pacificè tres annos in beneficii possessione fuisset, ùt communiter DD. Exceptis dictis casibus, recipiens simoniacè beneficium, præter excommunicationem papalem per Bullam S. Pii V. *Cùm primum* ann. 1566. *qui beneficium ecclesiasticum simoniacè adeptus fuerit, perpetuò* fit inhabilis ad ea, et ad quæcumque alia (ita ut etiam

(1) *N.* 103.— (2) *n.* 103. *v.* Quær. 5. — (3) *C.* 1. *Extrav. de simon.* — (4) *L.* 3. *n.* 108. — (5) *Extrav.* 2. *de simon.* — (6) *Lib.* 3. *n.* 109. *et* 110. — (7) *Extrav. v. de simon.*

per *Extrav.* Pii IV. *In sublimi*, si nollet omittere beneficium, non posset absolvi); et præterea privatus existit etiam illis beneficiis, quæ antea obtinuisset. Attamen juxta communiorem et probabiliorem sententiam, quam tenent *Navar. Suarez, Less. Sanch. Laym. Anacl. Ronc. Croix*, etc. dictæ pœnæ non incurruntur, nisi simonia sit ab utraque parte completa: et hic est stylus curiæ, ùt testantur *Nav.* et alii (1), exceptâ tamen confidentiali, in qua sufficit, ut tantùm temporale sit præstitum juxta Bullam S. Pii V. (2). Et quamvis simonia sit completa, illæ duæ pœnæ privationis et inhabilitatis non incurruntur, nisi post sententiam condemnatoriam, ùt communissimè *Bonac. Castropal. Sanch. Laym. Filliuc.*, etc. (3). Nec obstat Bulla Pii V. quia (ùt dicunt præfati DD.) illa intelligitur valere pro foro externo, cùm ibi dicatur, *Quicumque convictus fuerit;* saltem in eo sensu recepta est.

53. — IV. Propter simoniam confidentialem, præter pœnas impositas adversùs realem incurritur etiam privatio aliorum beneficiorum etiam antea obtentorum; sed probabiliter non quidem ante sententiam delicti declaratoriam. Advertatur tamen quòd per Tridentinum *Sess. 24. c.18.* cùm statutum sit, examinatores synodales qui ratione examinis aliquid accipiunt ab eis qui ad beneficia curata concurrunt, tam examinatores accipientes, quàm dantes fieri inhabiles ad beneficia obtinenda, ac non posse absolvi à simonia, nisi *dimissis beneficiis*, deducitur quòd præfati ipso facto, et quidem ante omnem sententiam, omnibus beneficiis, quæ etiam ante collationem simoniacam obtinuissent, privati existunt.

Denique notandum hìc 1. quòd præfatæ pœnæ incurruntur tantùm propter simoniam in materiis descriptis, nempe in materia religionis, ingressûs Ordinum, et beneficiorum, non verò in venditione rerum sacrarum, aut ecclesiasticæ jurisdictionis, aut capellaniarum non collativarum (4). Notandum 2. quòd pretium acceptum pro simoniaca collatione beneficiorum, aut Ordinum, aut Sacramentorum, si excedit quod poterat à ministro exigi (loquendo de Sacramentorum administratione, ùt dictum est *præc. n.* 45.) pro sua sustentatione, restituendum est illi, qui illud tradidit ante traditionem rei spiritualis; si autem postea traditum fuisset; tunc, licèt probabile sit posse restitui eidem, nihilominùs probabiliùs est cum *S. Thomâ* restituendum esse Ecclesiæ, aut pauperibus. Quoad autem fructus beneficii simoniacè acquisiti,

(1) *Lib.* 3. *n.* 106. — (2) *Ibid.* *v.* Not.3. — (3) *n.* 112. *v.* Quær. 3. *et* Quoad autem. — (4) *Lib.* 3. *n.* 112.

isti restituendi sunt Ecclesiæ, et probabile est posse dari pauperibus, aut successori in beneficium, et potest etiam obtineri compositio à Papa. Quod autem acceptum est pro admissione in religionem, non est restituendum, nisi post sententiam, et interim potest retineri pro alimentatione communitatis (1). Notandum 3. quòd ab excommunicatione et suspensione ob collationem Ordinum, vel beneficiorum, aut ob admissionem in religionem incursis, si publicæ sint, solus Papa potest absolvere; sed si occultæ, possunt etiam Episcopi juxta communem sententiam per *Trident. cap. Liceat.* 6. *sess.* 24. Et *Salmant.* cum *Less. Sa*, et *Castropal.* dicunt posse etiam Mendicantes, addentes quòd Bulla Pii V. quæ quoad hoc revocavit omnia privilegia Regularium, non est recepta; sed hìc nequeo intelligere, quomodo revocatio privilegiorum opus habeat acceptatione, cùm in tantùm Regulares priùs poterant, quia Pontificibus sic placuit; ergo si eis ablata fuit ab eodem jurisdictio, quâ potestate possunt sibi talem jurisdictionem vindicare? Vide dicenda *Tom. III. Tr. XX. n.* 17. *circa fin.* Sed quicquid sit de hoc, certum est per Clementem VIII. ablatam fuisse Regularibus extra Urbem, et intra Italiam facultatem absolvendi seculares à simonia reali, et confidentiali. Vide *Tom. III. Tract. XX. de privilegiis n.* 99. Quoad inhabilitatem ad alia beneficia Episcopus potest dispensare, dummodò crimen simoniæ non sit deductum ad forum contentiosum, et modò non sit confidentialis (2). An autem possit Episcopus dispensare cum simoniaco ad obtinendum idem beneficium? Respondetur quòd si beneficium (sive sit curatum, sive simplex) scienter fuerit receptum simoniacè, non potest Episcopus dispensare; si autem simonia commissa fuerit a tertio, et beneficiatus receperit beneficium inscius simoniæ, tunc potest Episcopus dispensare, sed non tamen ante renuntiationem beneficii; *Navar. Sanch. Salmant.*, etc. Si autem beneficium est curatum, non potest Episcopus dispensare in illa vacatione, potest verò in alia. *Panorm. Pal. Salm.*, etc. (3).

De *perjurio* autem, quod est quarta species irreligiositatis, fiet sermo in *Tract. seq. Capit. II.*

(1) *N.* 114. *ad* 116. — (2) *Lib.* 3. *n.* 117. — (3) *n.* 118.

TRACTATUS V.

DE SECUNDO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE BLASPHEMIA.

Quando committitur blasphemia. 1. *De maledictione creaturarum.* 2. *De maledicentia in mortuos* 3. *ad* 11.

1.— Blasphemia committitur aut attribuendo creaturæ aliquod attributum divinum, ùt si vocaretur dæmon sanctus, etc. aut aliquod convicium in Deum, vel Sanctos vel in res sanctas, aut in dies sanctos proferendo, ùt si quis malediceret alicui Sancto, dicendo : *Malè habeat sanctus N. Malè eveniat Ecclesiæ. Maledictum sit Pascha, sabbatum sanctum*, etc. quam quidem execrationem vulgò rudes exprimunt per verbum, *Mannaggia*. Etiam blasphemia est dicere : *Deo invito hoc fiet; O sanguis Christi!* (irâ excandescens in Dominum) : *Deus non justè operatur.* Et hoc postremum esset etiam blasphemia hæreticalis; itaque si seriò prolata esset, qui eam audiret, infra mensem teneretur ad denuntiandum. Blasphematur etiam facto, v. gr. spuendo versùs cœlum, conculcando imagines, coronas, etc.

2. — Dicere autem *Atta* sancti N. non est blasphemia, nec etiam *Potta;* nam hoc verbum tantùm significat in nostro idiomate interjectionem indignantis. Nec esset blasphemia dicere *Mannaggia santagata. Malè habeat Santagata Sanctusermus*, *Sanctusmenna*, etc. quando intelligitur locus, et non Sanctus. Nec item erit blasphemia maledicere creaturis, nimirùm igni, vento, pluviæ, etc. nisi addatur verbum *Dei*, aut nisi essent eæ creaturæ, quæ speciali relatione referuntur ad Deum, aut in quibus peculiari modo relucet divina potentia, proùt sunt anima, cœlum, etc. Item dicendum puto de maledictione mundi, modò non intelligatur mundus pravus, quomodò accipiebatur à Jesu Christo, cùm dixit : *Si odit vos mundus: Ego vici mundum*, etc.

3. — Maledicere *fidei* alicujus, ex se non est blasphemia, nisi exprimeretur *Fides Christi*, aut *Fides sancta*; quia cæterùm nomine fidei potest etiam accipi fides humana. Nec est blasphemia maledicere *mortuis*, nisi mens specificè ferretur ad animas purgatorii, aut nisi malediceret mortuis sanctis aut Christi. De hoc puncto jam egi in Opere morali (1): sed quoniam de hoc puncto usque adhuc ab aliis auctoribus minimè actum est, lubet hic majore quâ possum claritate de hoc tractare, præcipuè ut satisfaciam cuidam auctori anonymo, qui quâdam suâ epistola nonnulla objecit.

4. — Itaque affirmo maledicere mortuis naturâ suâ non esse blasphemiam neque ex se, neque relativè ad eos, qui ea verba effutiunt. Primò non est blasphemia ex se, dùm hoc verbum *mortui* propriè est terminus privativus, qui significat homines vitâ privatos, qui ampliùs non existunt in præsenti, et in hac suppositione vox *mortui* non denotat nec animam, nec corpus. Qua de re philosophico rigore loquendo qui maledicit mortuis, nemini injuriam irrogat, dùm maledicit illi qui existentiam non habet.

5. — Dicit aliquis : Sed hìc vox *mortui* accipitur non tanquam terminus *privativus*, sed tanquam *analogus*, nempè quòd possit referri tam ad corpus, quàm ad animam defuncti. Respondeo primò quòd qui sic loquitur, jam loquitur de relatione, quâ mens ad aliquod fertur ; sed ego loquor de eo, quod importat ex se vox *mortui*. Sed dato quòd accipienda sit talis vox tanquam terminus analogus : respondeo secundò, quòd sub hac voce *mortui* principaliter, et in recto, ùt ajunt philosophi, venit solum corpus; quod dumtaxat potest dici mortuum, non autem anima, quæ non moritur. Anima enim potest tantùm in obliquo intelligi, dicendo v. gr. anima mortui, ex eo quia aliquando fuit forma corporis illius, cui dedit vitam. Sed supposito quòd vox *mortuus* principaliter respiciat corpus, et minùs principaliter, et ut meliùs dicam, impropriè denotet animam ; cùm aliquis nominat *mortuos*, ex se loquendo non intelliguntur animæ illorum, sed corpora. Ut intelligantur animæ, opus est, ut ipse aut mente intendat de animabus loqui, aut animas denotent cetera verba sermonis, ùt est illud, quod scriptum habetur in libro 2. Machabæorum 12. 46. : *Sancta, et salubris est cogitatio pro defunctis exorare.* Hoc loco verbum *exorare* jam significat sermonem ad animas dirigi.

6. — Igitur ex se loquendo maledictio mortuorum non

(1) *Lib. 3. n. 130.*

est blasphemia; quia non refertur ad animam. Videamus nunc, an sit blasphemia saltem ex relatione mentali eorum, qui eam proferunt. Et hoc etiam negamus; quia illi, qui maledicunt mortuis, ordinariè à consideratione animarum ipsorum præscindunt. Hic autem auctor epistolæ conviciis me onerat ac improperat quòd nesciam terminum *abstractum* à *concreto* secernere. *Abstractus*, sic ille me instruit, est qui formam significat à subjecto præcisam, proùt est pulchritudo, albedo, etc. *Concretus* verò significat subjectum cum forma conjunctum, v. g. homo pulcher, charta alba, etc. Hinc dicit vocem *mortuos* significare hominem, qui olim animâ et corpore constabat, sed nunc importare corpus, et animam disjunctas. Et ex hoc concludit quòd *mortuis* maledicens non tantùm eorum corporibus, sed animabus etiam maledicit.

7. — Respondeo: Ego non dico quòd qui *mortuis* maledicit, eos tanquam abstracta considerat, nempe utì formas sine subjecto: sed dico quòd præscindit à considerando in mortuo animam quam olim habuit. Aliud est abstrahere, quod est considerare formam sine subjecto; aliud est præscindere, quod est considerare subjectum præcisum ab aliqua ejus qualitate aut circumstantia, cum qua potest illud conspici. Certum est quòd homines mortui in præsenti non sunt illi ipsi qui priùs existebant in vita. Tunc erant tot personæ quæ animâ et corpore conjunctis constabant: sed nunc quidem existunt eorum animæ et corpora, sed sunt substantiæ separatæ. Adeò ut maledicendo in præsenti hominibus mortuis, non proindè necessariò maledicitur eorum animabus, nisi cùm illæ specialiter exprimuntur, aut subintelliguntur.

8. — Sed esto concedatur auctori epistolæ, quod ipse sustinere contendit, nempe quòd maledicere *mortuis*, idem sit ac maledicere vivis. Quæro ab ipso: ergò qui viventi maledicit, semper peccat mortaliter? Omnes DD. *Cajetanus, Sotus, Molina, Prado, Azor. de Lugo,* et alii apud *Salmanticenses* (1) cum *sancto Thomâ* (2) dicunt tunc maledictionem in proximum esse peccatum mortale, cum illa est formalis, nempe (ùt explicat *Cajetan.*) cùm quis animo pravo proximo optat malum (et grave quidem), quod illi imprecatur. Secùs verò cùm maledictio est materialis tantùm, nempe sine pravo animo prolata; et tamen in vivente certè adsunt anima et corpus. Et cur non est mortale? quia qui maledicit non semper intendit ma-

(1) *De rest. c.* 4. *n.* 27. *et* 28. — (2) 2. 2. *q.* 76. *a.* 3.

ledicere proximi animæ, et injuriam inferre illi substantiæ, in qua Dei imago elucet, sed præscindit à respicienda anima, et ita non peccat lethaliter. Qui maledicit creaturis rationis expertibus (docet idem *S. Thomas* in loco citato, a. 2. et omnes alii), si eas respicit ùt Dei creaturas, graviter peccat et veram blasphemiam committit, secùs verò si præscindit à considerando eas utì tales, et eis maledicit dumtaxat utì creaturis in se consideratis, et tamen omnes illæ sunt creaturæ Dei. En vide quòd *S. Thomas* jam admittit hanc præcisionem. Ita pariter qui maledicit *mortuis*, si ipsis maledicit respiciendo eorum animas, peccat mortaliter; secùs autem si præscindit, ipsis maledicendo, quin specialem ad eorum animas habeat respectum.

9. — Dicere autem quòd omnes qui mortuis maledicunt, intendunt etiam in animas invehere, ego et tot alii confessarii experientiâ docti pœnitentes de hoc interrogando oppositum experti sumus. Tantò magis quòd qui mortuis maledicunt, eis animus non est mortuos lædere, sed viventes, quibus eas maledictiones dirigunt ad injuriarum modum. Sed hæc est materia facti; confessarius de hoc potest se certum facere, et à dubio se liberare, sedulò interrogando pœnitentes.

10. — Dicere autem quòd, licèt quis intelligat maledicere solis corporibus mortuorum, nec potest excusari à mortali, propter respectum quem Ecclesia erga defunctorum corpora adhibet, ea thure suffiendo, aquâ benedictâ aspergendo, ac in sacra sepultura tumulando. Nescio utrùm hâc ratione possit aliquis sibi persuadere, quòd maledicere mortuis sit mortale. Brevibus respondeo, et dico quòd præfatæ functiones non sunt cultûs religiosi honor erga cadavera defunctorum, sed sunt quædam cæremoniæ quas Ecclesia etiam erga viventes adhibet. Igitur si honor, qui defunctis præstatur,præstantior non est eo qui vivis exhibetur, nec injuria erit major. Sed cur (subjungit auctor epistolæ) leges severiùs puniunt in cadavera sævientes? Respondeo : puniunt non ratione injuriæ majoris, sed animi pravi, qui in eo actu manifestatur, quod quidem crimen punitur etiam in necantibus infideles, et Hæreticos. Secùs, si id esset ex se in defunctorum corpora contumelia gravis, ejusdem criminis rei essent qui ea incidunt, et frustatim dividunt ad medicas observationes. Ceterùm quod ego concludo est, quòd maledictio in mortuos non est blasphemia, nec peccatum mortale.Et tres auctores (in Opere allati) qui tantummodò de hac re scripserunt,idem senserunt.Addo quòd ego,ut cautiùs agerem,scripsi Neapolim ad plures viros doctos, ubi flos extat doctorum,

et ad tres congregationes missionariorum, nempe ad illam P. Pavone, archiepiscopatùs, et S. Georgii, et omnes uno exemplo mihi rescripserunt, meæ sententiæ assentientes. Accedit: pater Sabbatinus (tunc pius operarius, nunc digniss. Aquilæ prælatus) mihi respondit, cunctos pios operarios, tam præsentes, quàm antiquos, idem uniformiter sensisse. Insuper tanquam certum accepi, quòd nuntius Neapolis, postquam typis editæ fuissent, tam mea epistola circa hanc rem, quàm epistola mei adversarii, utramque ad Pontificem Bened. XIV. transmisit, qui R. D. Thomæ Sergio pio operario, consultori S. Officii (qui jam suum obiit diem) controversiam discutiendam demandavit, et quòd ipse Pontifici suam sententiam significavit hanc esse, nempe maledictionem in mortuos non esse veram blasphemiam. Et ab alio pio operario, qui nunc Romæ degit, mihi affirmatum deindè fuit, quòd Papa, cognitâ P. Sergii sententiâ, et perpetuo difficultatis puncto, ostendit se etiam idipsum sentire.

11. — Itaque hoc posito, intelligere nequeo, quomodo fieri potest, ut quidam possint non dubitare saltem, et pro certo habere, et etiam ex pergamis sine scrupulo prædicare, mortuis maledicere generaliter loquendo ex se esse mortale, atque veram blasphemiam, quando omnes DD. et etiam illi qui rigidiorem profitentur sententiam, ùt *P. Concina*, et alii docent non esse damnandum de peccato mortali, quod aliquis perspicuus textus Scripturæ, aut evidens non suadeat ratio. S. Raymundus scripsit (1): *Unum tamen consulo, quòd non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam Scripturam.* Et S. Antoninus (2) dixit: *Nisi habeatur auctoritas expressa sacræ Scripturæ, aut Canonis, seu determinationis Ecclesiæ, vel evidens ratio, nonnisi periculosè determinatur; nam si determinatur quòd sit ibi mortale, et non sit, mortaliter peccabit contrà faciens, quia omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam, etc.*

EPISTOLA RESPONSIVA

ADVERSUS EPISTOLAM APOLOGETICAM SCRIPTAM IN PROPUGNATIONEM DISSERTATIONIS, QUÆ SUPER ABUSU MORTUIS MALEDICENDI PRODIIT.

Præ omnibus indicandum esse duxi, quòd cùm adversùs ea quæ super hoc puncto scripseram, quædam dissertatio,

(1) *Lib.* 3. *tit. de pænit.* §. 21. — (2) *part.* 2. *t.* 1. *c.* 11. §. 28.

12.

cui brevibus respondi, priùs prodiisset, pollicitus fui, cùm semel atque iterùm iis quæ mihi apponebantur satisfecerim, non ampliùs circa hoc verbum me fore facturum; tùm ne in infinitum daretur progressus, tùm ne eadem, quæ jam à me scripta erant, repeterem : sed dixi quòd dumtaxat respondere volebam (proùt feci) ad duas S. Thomæ *doctrinas, quas mihi de novo objiciebat. Et unà simul significavi in animo mihi statutum esse deinceps nihil ampliùs super hac controversia scripturum (quia mihi satis in propatulo res collocata esse videbatur) nisi cùm ab adversario meo de veritate prorsùs fuissem persuasus: tunc enim nihil mihi difficultatis esset à sententia desciscere et id in omnibus per publicam scripturam significare non erubescerem, proùt animus meus ab hoc faciendo non abhorruit in aliquibus illis meis opinionibus, quas ubi eas rationes non consentaneas cognovi, libenter revocavi.*

Nihilominùs post responsionem à me datam, vulgata est altera epistola apologetica in propugnationem præfatæ dissertationis, in qua contendebat auctor probare mortuis maledicere per se esse mortale; cui epistolæ, non obstante consilio, quod de non amplius respondendo ceperam, aliâ epistolâ nunc respondere sum coactus. Et hanc dumtaxat hìc subjungo, in qua summatim continetur tùm responsio quam ad dissertationem dederam, tùm responsio ad dissertationis propugnationem.

Reverendissimo Abbati D. Bartholomæo de Marco Basiliano.

Reverendissime pater, et domine colendissime.

Cum dissertatio quædam super mortuorum maledictione, ac cùm adversùs eam brevis responsio mea prodiissent, novissimè typis edita est altera epistola apologetica pluribus scripta in præfatæ dissertationis propugnationem. Ubi ad manus meas illa epistola pervenit, et accuratè illâ à me lectâ, diu animi pependi, rescriberem nec ne. Ex una enim parte consilium de non ampliùs respondendo susceptum, sartum tectum habere voluissem, ne in infinitum progrederer. Ex alia parte expediens videretur nunc denuò respondere sicut amici mei ad id faciendum me adigunt; tum quia in priori responsione error quidam, à quo me retractare intendo, fortuitò excidit, licèt ille ad rem nostram nihil referat, sicut ex hac altera responsione animadvertes. Tùm quia in laudata epistola apologetica

adversarius alias novas exponit animadversiones, quibus ut ambiguitates aliæ de medio tollantur, alterâ responsione satisfacere opus esse duxi. Quapropter ad te hanc alteram responsionem afferendam curavi, et abs te duo hæc peto : Primum, ut omni quâ potes animi attentione eam perlegas, detrahendo, addendo, corrigendo quicquid tibi visum fuerit : Secundum, ut mihi consilium tuum candidè aperias, utrùm expedire tibi videtur, ut hanc typis excudendam curem, dùm ex una parte mihi contendere displicet cùm viro et aliis ejus sociis ordinis, quem ego maximi facio, atque mirum in modum veneror (tametsi mihi compertum est non deësse aliquos inter illius ordinis, fortè eis minimè indoctiores, qui meæ adhærent sententiæ). Ex altera parte à fidelium cordibus hanc deducere opinionem, nimirùm quòd præfata maledictio sit mortale, cùm tale non sit, ad gloriam Dei, qui sibi animarum salutem gloriæ habet, non parùm conferre censeo.

Parcas mihi, quæso, si non pauca, quæ in priori responsione jam notata erant, hìc repetita observas. Hoc non aliter faciendum esse censui, ut lectoris ante oculos omnia simul exponantur, dùm legit illas animadversiones, quas mihi adversarius de novo objicit. In dissertatione probare aggressus est maledictionem in mortuos esse peccatum lethale, et veram blasphemiam duabus ex rationibus: 1. Quia corpora fidelium defunctorum sunt sacra : 2. quia præfata maledictio præscindere non potest, quin ad animas referatur. In responsione ad dissertationem data, dixi quòd jam illis objectionibus bis responderam, propterea ne eadem semper canerem, nolui ad omnia quæ apponebantur respondere. Nihilominùs duabus *S. Thomæ* auctoritatibus, quæ de novo afferebantur, dixi me facere non posse quin responderem. Primus textus desumptus est ex 3. *p. qu.* 8. *art.* 2. ubi S. doctor dicit Christum in fidelium corpora influere jus resurgendi propter Spiritûs sancti inhabitationem. Et hoc idem jus auctor dissertationis probare intendit aliundè, nempe ex ratione sacramentalis communionis, quâ fideles, dùm vivunt, reficiuntur; hincque ex hisce duabus rationibus infert mortuorum corpora inter sacra annumeranda esse, adeò ut sacro cultu ex religionis virtute emanato, veneranda sint. Ast si hæ rationes (respondeo ego) probarent quòd corpora quorumlibet defunctorum pro sacris habenda sunt, probarent etiam quòd necessariò corpora fidelium damnatorum inter sacra annumeranda essent : in iis enim etiam aliquando habitavit Spiritus sanctus, et cum Jesu Christo per Eucharistiam

concorporata fuerunt. Dicit quòd illæ qualitates per peccatum postea amittuntur. Igitur subsumo, quoties Ecclesiæ authentico testimonio mihi non constat, animam illius gioriâ æternâ frui, ac etiam quoties Ecclesia honorem qui ei debetur ad cultùs sacri rationem non elevat, ùt infrà explicabimus, mihi fas non est illud corpus pro sacro habere. Præterquam quòd, si corpora defunctorum sacra sunt propter Eucharistiam quam receperunt, et propter Spiritûs sancti inhabitationem, necessariò dicendum erit etiam corpora viventium fidelium tanquam sacra colenda esse, ita ut quælibet injuria, aut maledictio in fidelis viventis corpus irrogata, peccatum grave religioni adversans dicendum sit. Sed hoc est contra expressam *S. Thomæ* doctrinam, ùt mox videbimus. Dicere autem sacra corpora defunctorum propter ritus, quibus erga illa utitur Ecclesia, quia nempe sacræ sepulturæ beneficio donat, processionibus et benedictionibus ea decorat, thure suffit, et etiam ob antiquum (ùt adversarius dicit) dudùm adhiberi consuetum sacram Eucharistiam super defunctorum pectore collocandi : nescio cur hi ritus actus sacri cultûs dici debeant; cùm compertum sit, sæculis superioribus etiam tempore quo ab infidelium persecutionibus pace Ecclesia fruebatur, defunctorum fidelium corpora sepeliri in campis, et viis, proùt testatur *Thomassinus*, et *Calmet:* imò plura Concilia prohibuerunt quominùs in ecclesia cadavera sepulturæ darentur. Quòd si posterioribus temporibus usus invectus est ut in loco sacro sepelirentur (hoc affirmante sancto Gregorio), indè processit, ut proximi ex sepulchrorum conspectu recordarentur defunctorum animas sæpiùs suis precibus coadjuvare : *Hoc prodesse mortuis* (sunt verba sancti), *si in ecclesia sepeliantur, quòd eorum proximi, ipso tumulorum conspectu admoniti, pro illis frequentiùs exorent; lib.* 3. *Dial. cap.* 50. 52. *et* 53. Et idem dicit *sanctus Augustinus lib. de cura pro mortuis.* Benedictiones autem cum aqua lustrali, dicunt *Gavantus*, et *Durandus*, erga cadavera ideò adhiberi, ut à dæmonum infestatione illa liberentur. Et hac eadem de causa illa thurificantur; ùt scribit *Innoc.* III. *lib.* 2. *de myst. Missæ, c.* 17. et ob idem SS. Eucharistia in defuncti pectore apponebatur, ùt idem S. Gregorius asserit *lib.* 2. *Dial. c.* 24. Quamvis hoc denique reprobatum fuerit à conciliis in IV. VI. et VII. sæculo, ùt refert *P. Vestrini* in suis litteris theologicis. *Tr.* 3. *epist.* 53. sicut etiam vetitum fuit sacram Eucharistiam in ecclesiarum fundamentalibus lapidibus collocare, aut ad energumenos, aut ad infirmorum vulnera

admovere, sicùt pariter sanguine consecrato frontem, oculos, etc. linire, qui apud antiquos fideles mos receptus habebatur, referentibus S. Cyrillo, et S. Joanne Chrysost. Hæc perspicuum dilucidumque faciunt hos pios actus (qui à simplicitate potiùs quàm à religione derivarunt) non judicare sacra esse ea, circa quæ illi adhibebantur, sed quòd solum ad bonos assequendos effectus, quos ex eorum usu sperabant fideles, adhibebantur.

Sed loquendo de ritibus, quibus hodie utitur Ecclesia communiter in tumulandis cadaveribus, hæ sunt quæ scribit Spondanus (*lib.* 1. *p.* 2. *cap.* 15. *sect.* 8. *De sacr. cœmet.*) : *Quanta namque sit vis crucis quâ signantur et ornantur, et aquæ benedictæ quâ asperguntur, et thuris quo suffiuntur, tùm ad alia plura arcenda mala, tùm maximè ad fugandos dæmones, eorumdemque ac magorum præstigia dissolvenda, pronum mihi esset quamplurimis Patrum testimoniis et exemplis testatissimum reddere.* Et in *cap. II. Sect. I. Fit suffitus ad corpora fidelium defunctorum, quoniam, qui piè moriuntur sunt Christi bonus odor ; et ut insuper significetur, defunctos reliquisse odorem bonorum operum, etc. Per incensum ut judicetur eosdem credidisse se per mortem ire ad immortalitatem.* Insuper Stephanus Durandus (*lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 9.) : *Porrò thurificatio fit ad reverentiam loci, et divini officii, etc.* Item Joannes Beleto (*in explicat. divin. offic. cap.* 161.) : *Cadaver ponitur in sepulchrum ; et aqua apponitur benedicta, ac prunæ cum thure. Aqua benedicta, ne ad corpus dæmones accedant. Thus propter corporis fœtorem removendum. Prunæ ad designandum, quòd terra illa in usus communes redigi nequeat.* Præterea Guilielmus Durandus (*in Rationali lib.* 7. *cap.* 35.) : *Aqua benedicta ponitur, ne dæmones ad corpus accedunt. Thus propter fœtorem removendum, seu ut defunctus Creatori suo acceptabilem bonorum operum odorem indicetur obtulisse, seu ad ostendendum quòd defunctis prosit auxilium orationis.* Ex quo patet omnes præfatos ritus quos erga defunctos adhibet Ecclesia non esse cultum sacrum, quo honorare intendit cadavera sed mysticas cæremonias. Nota præterea quòd eos denegat Ecclesia iis, qui excommunicationis aut interdicti vinculo ligati ex hac vita decesserunt, quamvis antequam animam efflarent certa pœnitentiæ ac suæ salutis signa dedissent. Igitur non ideò cum defunctis eos ritus adhibet Ecclesia, quia supponit eos esse templa Spiritûs sancti, sed quia communionem inter viventes et defunctos cupit conservari.

Alter locus S. Thomæ qui mihi objicitur, excerptus est ex eadem 3. *p.* *q.* 25. *art.* 6. ubi dicit Angelicus quòd Sanctorum reliquiæ venerandæ sunt, quia fuerunt templum et organa Spiritûs sancti, qui in ipsis inhabitavit et operatus est : et etiam quia aliquando illa per gloriosam Resurrectionem Jesu Christi configuranda sunt corpori. Ex hoc infert adversarius maledictionem in defunctorum corpora veram esse blasphemiam, ex eo quia illa jam dudum etiam templa et organa fuerunt Spiritûs sancti. Sed si hæc ratio valeret pro defunctis (iterùm pariter dico) tantò magis valere deberet pro vivis : imò quam longè fortiùs : viventes enim sunt actu (si in charitate vivunt, proùt piè præsumendum est) templa viva et organa Spiritûs sancti. Sed S. Thomas 2. 2. *q.* 76. *a.* 3. cum communi theologorum, qui eum sequuntur, *Cajet. Sot. Azor. Prad. Serra. Mol. Lugo*, *Laym. Trullen.* et omnes dicunt quòd maledictio sive imprecatio in homines prolata, veniale non excedit, quoties maledictio non est formalis sed tantùm materialis, nempe sine pravo affectu. Referamus integrum textum Angelici, ne mihi imponatur quòd truncum retulerim : *Maledictio est, per quam pronuntiatur malum contra aliquem* (nota) *vel imperando, vel optando. Velle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundùm se repugnat charitati; quâ diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secundùm suum genus est peccatum mortale, et tantò gravius, quantò personam, cui maledicimus, magis amare et revereri tenemur. Undè dicitur* (*Lev.* 20. 9.) Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. *Contingit tamen verbum maledictionis prolatum esse veniale vel propter parvitatem mali quod quis alteri imprecatur, vel etiam propter affectum proferentis, dùm ex levi motu, vel ex ludo, aut ex subreptione alia verba proferuntur; quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* Hinc in me adversarius invehendo, et verba Angelici cum emphasi mihi repetendo, *secundùm genus suum est peccatum mortale,* sic me alloquens excandescit : *Intende, ô non intende !* Ego tamen mihi videor hæc intelligere, et quidem ita, ut nemo aliter, quàm ego intelligo, textum S. Thomæ intelligere debeat, nimirùm quòd hominibus maledicere tunc est peccatum mortale, cùm maledictio est formalis, quæ tunc dicitur esse talis, cùm quis animo pravo optat, ut illis eveniat malum quod imprecatur, aut cùm alios inducit ad illis malum ferendum, sicut se explicat Angelicus in *a.* 1. exemplo judicis, qui ministros justitiæ ad pœnam injustam exe-

quendam in reum injustè movet. Et hoc dicit Sanctus ex se esse peccatum mortale, quia hoc *secùndum se* (ùt ipse loquitur) *repugnat charitati, quâ diligimus proximum, volentes bonum ipsius.* Nam sicut charitas nobis imponit, ut proximi bonum velimus, ita vetat ne illis malum optemus, et ne alios ad illi malum inferendum inducamus. Loquendo verò S. Thomas de maledictione verbali (de qua dumtaxat nos in præsenti casu loquimur) dicit illam non excedere veniale, aut cùm malum quod quis imprecatur est leve, aut deëst pravus affectus (quæ materialis maledictio nuncupatur) proferendo nempe maledictionem aut joco, aut sine plena deliberatione. Et hoc denique hâc ratione confirmat : *Quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur.* Hoc idem docet *Cajetanus* super cit. *q.* 76. *a.* 1. dicens *: Nota ex* 1. *art. quid sit propriè maledictio, scil. dicere malum, in quantum malum, alicui ex intentione. Et ex hoc oritur quòd maledictio distinguitur in maledictionem formaliter, et materialiter ; et quòd quandoque est peccatum mortale, quandoque veniale; nam maledictio formaliter est ex suo genere mortale, ùt patet, materialiter autem si fiat optativè, non est mortale; si vero fieret imperativè, posset esse mortale. Et ratio diversitatis est, quia præter intentionem optativè maledicens neminem lædit; quia nec eâ intentione nec ex opere ministri obsequentis, quamvis non ex propriâ intentione. Dixi autem ex suo genere, quia propter imperfectionem actûs, sive ex parte objecti, ùt si parvum malum optet vel imperet, sive ex parte operantis, ùt si ex ira (vel ex ludo,* addit S. Th.) *maledicat, quamvis affectu tendat in malum, quia non ex consensu rationis in malum tendit, deficit à perfectâ ratione peccati, et per hoc non est mortale.* In sequela igitur doctrinæ S. Thomæ Cajetanus ex una parte ait, quòd maledictio formalis, nempe *ex intentione*, est de genere suo mortalis, et fit venialis vel propter imperfectionem actûs, scilicet consensûs rationis, vel propter parvitatem mali quod optatur; ex alia dicit, esse nonnisi venialem maledictionem materialem, nimirùm *præter intentionem* pronuntiatam *optativè*, id est, modo optativo, sive per verba desiderium exprimentia, sumendo illud *optativè* adverbialiter, ad differentiam *tò imperativè;* scilicet imperativo modo. Et idem quippe, etsi diverso modo, docet D. Thom. loco citato; ibi enim distinguit maledictionem formalem à materiali; nam primo loco loquitur de formali, nempe cum intentione volendi malum, quod pronuntiatur, dum ait : *Velle autem, vel imperio movere ad*

malum alterius secundùm se repugnat charitati, quâ diligimus proximum volentes bonum ipsius. Et ita secùndum suum genus est peccatum mortale. Illud igitur quod S. doctor repugnare intelligit charitati, et esse mortale secundùm suum genus, non est simpliciter pronuntiare maledictionem; sed illud *velle, vèl imperio movere ad malum alterius.* Ergò *S. Thomas* tantùm in volendo malum quod pronuntiatur, vel in movendo alios ad malum inferendum, gravitatem culpæ recognoscit. Deindè ad explicandam procedit maledictionem materialem dicendo illam esse venialem, si ex levi motu, vel ex ludo profertur, rationem tradens: *Quia peccata verborum maximè ex affectu pensantur*, ùt suprà dictum est *q.* 72. *a.* 2. et in citato *a.* 2. sic priùs dixerat: *Verba, in quantùm sunt soni quidam, non sunt in nocumentum aliorum, sed in quantùm significant aliquid; quæ quidem significatio ex interiori procedit; et ideò in peccatis verborum maximè considerandum est ex quo affectu aliquis verba proferat.* Aliud itaque est maledicere *optativè*, ùt loquitur *Cajetanus*: aliud maledicerere *optando*, ùt loquitur *S. Thomas*; *optativè* enim denotat maledicere per verba optativa præter intentionem; *optando* autem intelligit *S. doctor* maledicere ex vera intentione, sicut perspicuè deindè se explicat, dicendo: *Velle autem, etc., secùndum se repugnat charitati, etc.* Et hoc quidem est maledictio formalis, ac ideò graviter culpabilis; et tantùm evadit venialis, ùt subdit *Angelicus*, vel ob parvitatem mali quod optatur, vel ob surreptionem, sive levi motu, quo maledictio profertur.

Cæterùm quæstio hæc me inter et meum contradictorem de mero nomine est, nam dato quòd *S. Thomas* generaliter diceret quamcumque maledictionem de genere suo esse mortalem, attamen *S. doctor* pro certo equidem habet, quòd maledicere homini sine pravo affectu, non est nisi veniale. Et non aliud quàm hoc ipse probare quæro. Itaque tam *D. Thomas*, quàm *Cajetanus*, et omnes alii doctores, cum *S. Augustino* apud eumdem *Angelicum* (1), non reputant esse blasphemiam maledicere homini, ex eo quòd homo sit templum Spiritûs sancti; nam si hoc tenerent, nequirent dicere maledictionem sine pravo animo esse venialem; maledicere enim Sanctis aut rebus sacris, licèt absit malus animus, semper est mortale. Ex hoc evidenter infertur quòd juxta *Angelicum*, et communem DD. sententiam rectè considerari potest

(1) 2. 2. *q.* 76. *art.* 4. *object.* 1.

fidelis persona præcisè ab eo quòd sit templum Spiritûs sancti. Et deducitur præterea (adversùs id quod etiam innuit meus adversarius) quòd sicuti non est culpa gravis contra charitatem, et pietatem, maledicere corpori fidelis viventis, si abest pravus affectus, ita non est gravis contra charitatem, et pietatem, sine pravo animo corpori fidelis defuncti maledicere, quandoquidem juxta ipsum *S. Thomam*, charitas quâ mortui, qui in gratia decesserunt, prosequendi sunt, non est aliud quàm extensio charitatis quam vivis præstare debemus : *Charitas* (ait Sanctus) *quæ est vinculum Ecclesiæ membra uniens, non solum ad vivos se extendit, sed etiam ad mortuos qui in charitate decedunt.*

Sed adversarius meus dicit, quòd maximum est discrimen inter vivorum, et defunctorum maledictionem, quia in vivo regnat fomes, ac proindè ipse in peccandi periculo versatur, à quo qui decessit in gratia immunis est undè fit (ait) quòd maledictio in vivos potest esse venialis : cùm enim sit peccatum contra charitatem, remoto pravo affectu, potest esse non grave; sed maledictio in defunctos, cùm sit peccatum contra religionem, etiam remoto pravo affectu semper est grave peccatum, ratione injuriæ, quæ religioni irrogatur, cùm corpori sacro maledicitur. Sed ut respondeam iterùm, principium ejus perquiramus, undè ille fidelium defunctorum corpora sacra esse autumat. Ipse dixit juxta *S. Thomæ* doctrinam mortuis maledicere esse grave, quia eorum corpora fuerunt organa Spiritûs sancti, et quia Communionem sacramentalem receperunt. Respondeo igitur : quoad illud quòd defuncti corpus propter Communionem, et quia templum fuit Spiritûs sancti, pro sacro habendum sit, jam superiùs dixi, quòd hæc ratio probat tam defuncti quàm vivi corpora pro sacris habenda esse, quia etiam vivus est templum Spiritûs sancti : *Membra vestra templum sunt Spiritûs sancti.* 1. Cor. 6. 19. Sed in vivos (replicabit) quòd fomes adest, qui hominem redigit sub potestatem peccandi. Respondeo : Ergo corpus Adæ ante peccatum erat sacrum? Præterea, potentia ad peccandum non efficit, ut mutetur species sanctitatis corporis. Item nec fomes nec periculum peccandi efficiunt, ut *hìc et nunc* vivens non sit templum Spiritûs sancti : tantò magis quòd fomes iste nullum reatum aut maculam in animam inducit : nam gratia Redemptoris baptizatis omnes peccati maculas extergit, et cumulatissimè omnia ejus damna reparat.... *Copiosa apud eum redemptio.* Ps. 129. 7. *Ubi autem abun-*

davit delictum, superabundavit gratia. Rom. 5. 20. *Ego veni, ut vitam habeant et abundantiùs habeant. Joan.* 10. 10. Undè definivit Trident. (*Sess.* 5. *in decr. de pecc. orig. can.* 5.) per Baptismum animas immaculatas reddi, et fomitem nihil nocere, imò prodesse ad majorem mercedem recipiendam non consentienti : *In renatis enim nihil odit Deus... innocentes, immaculati, puri ac Deo dilecti effecti sunt, etc. Manere autem in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem hæc sancta Synodus fatetur et sentit : quæ cùm ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus non valet, quinimò, qui legitimè certaverit, coronabitur.* Itaque ratio, quòd sunt Spiritûs sancti organa, non efficit, ut corpus fidelis vivi vel defuncti sacrum habeatur; aliàs vivis, etiam sine pravo animo, maledicere, semper esset peccatum grave; et oppositum certum est, ùt ipse adversarius admittit. Undè ad aliam rationem (si fortè adversarius eam reperiat) confugere opus est, ut probet defunctorum corpora sacra esse. Nec valet dicere quòd maledicendo vivo potest præscindi, eum non considerando ùt templum Spiritûs sancti, sed mentem ad alia motiva peculiaria applicando, v. g. ad injurias quibus ab eo affectus est. Et ego subsumo : et cur hæc præcisio effici non potest etiam respectu defunctorum, iis maledicendo ratione habitâ alicujus molestiæ, quâ ab eo affectus sit, sed sine pravo animo? Præterquam quòd (ùt scripsimus in prima epistola) plerùmque hæ maledictiones potiùs in vivorum contumeliam, quàm in defunctorum effutiuntur. Sed (dicit) hoc neutiquam effici potest, quia defunctorum corpora sunt sacra; sed hìc redit quæstio, quia hoc est quod controvertitur; nos enim dicimus nullum defunctorum corpus pro sacro habendum esse, nisi cùm Ecclesia sanctum illud esse declarat, atque præcipit illud utì sacrum venerandum esse, elevando venerationem ab ordine humano ad supernaturalem et divinum, ùt mox cum *S. Thomæ* auctoritate videbimus.

Sed replicabit auctor, quòd juxta eumdem *S. Thom. art. cit. ad.* 2. reliquiæ Sanctorum veneratione dignæ sunt, quia hujusmodi corporum animæ Deo actu fruuntur; et quòd propterea defunctorum corpora (ait), licèt cultu duliæ venerari nequeant, non possunt tamen sperni; cùm sint sacra : piè enim credendum est eorum animas salvas esse. Igitur, respondeo, defunctorum corpora, cùm sint sacra, eis sacer cultus exhibendus est? Sed vellem scire quinam sacrorum cultuum eis exhibendus sit? Adversarius fatetur non deberi cultum duliæ, sed ego nul-

lum alium reperio qui ab Ecclesia aut à DD. assignetur, nec capere possum quòd alia cultûs sacri species assignari possit, præter latriæ, hyperduliæ, et duliæ. Sed (insurgit) ad quem cultum reducitur altarium, vestium, et vasorum veneratio. Respondeo quòd reducitur ad cultum latriæ, nam hæ res per se nullum cultum merentur; dùm, cùm execrantur, non ampliùs sacro cultu venerantur, sed *relativè* sive *reductivè;* undè eorum cultus reducitur ad cultum latriæ ratione sacrificii ad quod ordinantur. Ideòque dico quòd cùm defunctorum corpora cultu latriæ, vel alio sacro venerari non possint, inter sacra numerari non debent. *P. Suar.* (*opusc. defens. fid. cath. adv. Ang. sect. errores, lib.* 2. *cap.* 10. *n.* 14 *circa fin.*) loquendo de veneratione debita Sanctorum, et cæterorum defunctorum reliquiis, dicit: *Imò insuper addo, hanc ipsam, consuetudinem* (nempe venerandi utì sacras reliquias Sanctorum) *ostendere*, *longè altiori modo Ecclesiam de Sanctorum reliquiis sentire*, *quàm vulgarium hominum mortua corpora soleant reputari.* Occurrit mihi quòd etiam S. Gregorius Nyssenus, loquendo de corporibus Sanctorum et cæterorum fidelium vulgari morte defunctorum, dicit nullam paritatem esse inter honorem qui illis exhibendus est, et illum, qui aliis; nam subjungit quòd corpora aliorum defunctorum omnes horrent, et ab illis fugiunt; sed ad corpora Sanctorum quia sacra sunt, quilibet se appropinquare optat, et tactu se credit sanctificari. Afferamus ejus verba, quæ de corpore sancti Theodori affert (*in orat. de S. Theod.*): *Corpus S. Theodori ad alia corpora quæ communi et vulgari morte dissoluta sunt, nec comparandum quidem est... nam cæteræ quidem reliquiæ abominabiles plerisque sunt, ac nemo lubenter sepulchrum præterit, aut si ex inopinato apertum offendit, prætercurrit. At si venerit in aliquem locum similem huic, ubi hodie noster conventus habetur, ubi memoria justi, sanctæque reliquiæ sunt, primùm quidem earum rerum quas videt magnificentiâ oblectatur... cupit deinceps ipsi conditorio appropinquare, sanctificationem ac benedictionem contrectationem ejus esse credens.* Hinc notandum quàm alia sit veneratio quam Ecclesia, et fideles Sanctorum corporibus exhibent, et alia quâ aliorum defunctorum corpora honorantur.

Quoad venerationem autem debitam corporibus quorum animæ Deo fruuntur; respondemus quòd ratio S. Thomæ non potest valere, nisi pro solis Sanctis ab Ecclesia declaratis, de quibus tantùm Angelicus loquitur; S. enim Thomas ex ratione quòd animæ Sanctorum Deo fruuntur, procedit ad demonstrandum quòd eorum corpora veneranda

sunt. Ad percipiendum igitur quid sanctus Doctor sentiat, et quæ sit rei veritas, distinguendæ sunt duæ species cognitionis, quâ nos scimus, et credimus, animam alicujus Deo frui; humana una, superhumana; et divina altera ex Ecclesiæ declaratione. Nunc certum est venerationem illam corporibus Sanctorum, de quibus loquitur sanctus Thomas, debitam non posse applicari nisi ad illa corpora, quorum animas beatas esse scimus cognitione revelatâ nobis per Ecclesiam, quæ elevat honorem qui eis debetur ex ordine humano ad superhumanum.

Hinc fit non sufficere nobis pro sacro habere aliquem defunctum, etiam morali certitudine, ut debeat aut possit ejus corpus sacro cultu venerari, sed requiritur ut Ecclesia authenticè nos certos faciat certitudine ipsi divino lumine communicatâ, animam illius defuncti jam cum Deo in cœlis regnare. Audiamus verba S. Thomæ *Quodlib.* 9. *art.* 16. *ad* 1. Ibi ad objectionem quam præmittit quòd non possint venerari Sancti, quia de ipsorum beatitudine moralis certitudo haberi non potest, Sanctus (*ad primum*) ita respondit: *Dicendum quòd Pontifex, cujus est Sanctos canonizare, potest certificari de statu alicujus per inquisitionem vitæ, et attestationem miraculorum; et præcipuè* (nota) *per instinctum Spiritûs sancti, qui omnia scrutatur profunda Dei.* Itaque propter quamcumque moralem certitudinem, sed humanam, et naturalem, nos non debemus nec possumus pro sacris habere fidelium defunctorum corpora, nec eis exhibere cultum sacrum, nisi post eorum canonizationem: tunc enim Ecclesia ex illa notitia supernaturali, quam ex Spiritûs sancti instinctu habet, sicut dicit Angelicus, transfert venerationem erga illud corpus ab ordine humano ab ordinem superhumanum, et divinum. Idem apparet expressum in Decretis Urbani VIII. spectantibus ad cultum servorum Dei, non adhuc canonizatorum aut beatificatorum (vide apud *Benedictum XIV. de canoniz. SS. lib.* 2. *cap. XI.*); in quibus præcipuè statutum fuit ut in scribendis vitis, aut gestis talium Dei servorum sequens protestatio auctoris præmitteretur: *Profiteor me haud alio sensu, quidquid in hoc libro refero, accipere, aut accipi ab ullo velle, quàm quo ea solent quæ humanâ dumtaxat auctoritate, non autem divinâ catholicæ romanæ Ecclesiæ, aut sanctæ Sedis apostolicæ nituntur:* notentur hæc verba, *quæ humanâ auctoritate, non divinâ Ecclesiæ, etc.* Itaque servorum Dei gesta aliam non habent fidem, et venerationem, quàm humanam; sed cùm eos Ecclesia sanctos declarat, tunc

veneratio ex humana ad divinam extollitur propter Ecclesiæ divinam auctoritatem. Hinc est quòd ut alicui defuncto cultus aliquis præstetur sacer, qui superhumanus sit, necesse est, ut principium aliquod, et cognitio superhumana habeatur de sanctitate objecti, mediâ illustratione divinâ nobis per Ecclesiam communicatâ. Et propterea cùm sancti jam ab Ecclesia declarati sunt, sacra evadunt non tantùm eorum ossa, sed etiam vestes, litteræ, et cætera quibus ii usi sunt; et irreverentia gravis, et sacrilegium esset iis præcisâ necessitate ad profana uti. Quod quidem contrà de rebus mortuorum non adhuc canonizatorum, licèt qualemcumque de eorum cœlesti beatitudine haberemus notitiam, id efficere vetitum non est.

Quamquam concedimus quòd cum veneratione possumus reliquias alicujus defuncti cum sanctitatis opinione apud nos habere, eum invocare, effigiem depingendam curare, et alia id genus efficere, quia hæc cultûs sacri rationem non habent, sed sunt dumtaxat religionis actus (non autem civiles), qui, ùt dicit *P. Joan. à S. Thoma,* auctoritatem cujus mihi adversarius objicit, et ùt etiam docet Bellarminus (*Contr.* 4. *l.* 1. *c.* 10. *n.* 4. *et* 7). et Bened. XIV. de *canon. SS. l.* 2. *c.* 7. *n.* 4. *et* 7. adhiberi possunt æquè erga defunctos, ac erga vivos. Imò ex hoc infert Bellarminus licitos esse eos actus erga defunctos adhibere, quia vivis licitè præstari possunt : *Si licet* (sic ille concludit) *honorare viventes, quos credimus sanctos, cur non mortuos ?* Et cùm nonnulli hanc Bellarmini doctrinam carpsissent, nempe quòd venerari concedebat sanctos non canonizatos, sic eam vindicavit dicendo, quòd ipse alium non concedebat non canonizatis cultum, nisi illum qui vivis exhiberi solebat, apud Bened. *loc. cit. cap.* 9. *n.* 1. Dixi *actus religionis*, quia alius est actus religionis, alius est cultus sacer : deosculari manus servo Dei, se ejus precibus commendare, pedes ei lavare, et cætera, hi sunt quidem religionis actus, quia à religione manant; non sunt autem cultus sacri, cùm erga res sacras non exerceantur. Et ita pariter mortuos in loco sacro sepelire, thure suffire, pedes deosculari, reliquias eorum venerari, sunt quidem cæremoniæ sacræ ac religionis actus, non sunt autem cultus sacer.

Profectò cæremoniæ sacræ dicuntur, et verè sunt, quia illæ seipsas respiciunt, quæ sacræ sunt proùt ab Ecclesia præceptæ, sed cultus sacer dici nequeunt, quia cultus objectum erga quod adhibentur respicit : ideòque nunquam dici potest cultus sacer cùm objectum sacrum esse non

constat. Præterea sunt utìque actus religionis, et hìc fateor quòd in mea prima responsione (nescio quomodo) error excidit; nam cùm dicere deberem thurificationes; et benedictiones; et alias cæremonias, quas erga defunctos adhibere solemus, non esse cultum sacrum, dixi non esse actus religionis. Affirmo quidem, nec dubito quin actus religionis sint, sed non proindè sunt cultus sacri, et per consequens non est quòd propter præfatos actus, qui adhibentur erga defunctos, corpora eorum tamquam sacra habenda sint, atque ideò possint ea cultu sacro venerari. Propterea Alexander III. *cap. 1. de reliq. et SS. venerat.* absolutè prohibuit venerari pro Sancto aliquem, nisi Ecclesiæ auctoritas accedat: *Cùm etiam si per eum miracula fierent, non liceret vobis ipsum pro Sancto absque auctoritate Ecclesiæ romanæ venerari.* Et quamvis olim pro Sanctis sine Ecclesiæ declaratione, sed populorum consuetudine aliqui venerabantur; nihilominùs respondet Bellarm. loco cit (*cap.* 8. *in fin.*) quòd hoc ex tacita Papæ approbatione licebat: *Sicut consuetudines aliæ vim habent legis ex tacito consensu principis; ita Sancti alicujus cultus ex consuetudine introductus, vim habet ex approbatione tacita, vel expressa Pontificis.*

Repono igitur: ego non dubito quin ritus quos adhibet Ecclesia erga defunctos sint cæremoniæ sacræ, et religionis actus, non autem cultus sacer; proùt reverà Rituale romanum, loquendo de exequiis, ritus qui adhibentur in sepelitione mortuorum, non jam vocat cultum sacrum, sed tantùm *mysteria religionis, et signa christianæ pietatis*, sic dicens: *Sacras cæremonias ac ritus quibus Mater Ecclesiæ in filiorum suorum exequiis uti solet, tamquam vera religionis mysteria, christianæque pietatis signa, et fidelium mortuorum saluberrima suffragia, parochi summo studio servare debent.* Addo duas alias animadversiones, ex quibus hoc fit clarius. Primò si talis cultus esset sacer, etiam esset cultus publicus, siquidem ille à publico ministro Ecclesiæ adhibetur; et hoc certum est quòd fieri non potest, dùm ipsa Ecclesia prohibet ne cultus publicus cuivis ab ea pro Sancto aut Beato non declarato exhibeatur. Præstereà, dicit S. Franciscus Salesius, quòd cultus sacer defunctis non præstatur nisi in protestationem eorum virtutis excellentis; et cognitio hujus excellentiæ certa esse debet. Quomodo autem dici poterit quòd ritus, qui erga defunctos exercentur, sint cultus sacer, cùm de defunctis (communiter loquendo) non habetur hæc eorum excellentis virtutis cognitio? Imò pro comperto habetur, quòd inter fideles

defunctos non pauci sunt, qui æterno igne cremantur, et interim hi ritus indifferenter erga omnes practicantur. Igitur dicendum est Ecclesiam tales ritus pro sacro cultu non habere.

Argumentum quoddam prævenio, quod mihi objici posset : si ergò conceditur quòd mortuos venerari sit actus religionis, eis maledicere procul dubio erit religioni actus oppositus. Respondetur priùs per instantiam : si hoc argumentum valeret pro defunctis, valeret etiam pro vivis, nam venerari servos Dei viventes actibus superiùs descriptis, ùt ostendimus, etiam est actus religionis sive cultus religiosus, undè maledicere huic tali servo Dei, etiam præciso animo pravo, esset pariter grave sacrilegium ; sed nemo hoc dicit. Sed responsio directa affertur. Distinguendum atque videndum est ex quo motivo talis actus religionis proveniat; si provenit ex motivo ipsius objecti, quia objectum sacrum est, contumelia in illud tunc est peccatum religioni adversans, et est sacrilegium ; sed si actus honoris procedit à pietate religiosa fidelis, tunc utique erit actus religiosus, quia à motivo religionis procedit; sed maledictio in objectum non erit actus contra religionem, quia non est actus, qui ad objectum sacrum refertur.

Adversarius in dissertatione admiratur, et imprudentes (ne dicam temerarios) sincerâ fronte appellat, eos, qui in confessionario aut in suggestu dicunt non esse ex se grave mortuis maledicere. Sed ego, et alii mecum admirantur eos qui sibi scrupulum non faciunt absolutè prædicare hanc maledictionem esse peccatum mortale, atque blasphemiam. Ad hoc ut dicatur quòd actio aliqua non sit peccatum grave, sufficit ut vera probabilitas habeatur, quòd tale non sit, quemadmodùm omnes fatentur, intelligo illam quæ fundamento non tenui innititur, sed tali, ut tutò (juxta sententiam communem, sepositâ quæstione de probabiliori, et minùs probabili) possit teneri, et doceri. Et parvi aut nihili faciunt ad nostram rem duæ illæ doctrinæ, quas mihi adversarius opponit, S. Augustini unam : *Graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incerta præponeret. Lib. 1. de Bapt. cap.* 3. *n.* 4. *in fine,* et *cap.* 5. *n.* 6. *Si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum?* Nam ibi S. doctor loquitur de eo, qui operatur in dubio circa res ad salutis æternæ necessitatem spectantes, in qua re quilibet tenetur certum sequi. Præterquam quòd ibi Sanctus sermonem habet de quodam Donatista, qui cùm certus

esset in catholica Ecclesia ritè et rectè Baptismum conferri; contrà dubius erat an rectè in sua secta eum reciperet; integrum textum exhibebo (dicto c. 3.) : *Si dubium haberet non illic rectè accipi quod in Ecclesia catholica rectè accipi certum haberet, graviter peccaret in rebus ad salutem animæ pertinentibus, vel eo solo quòd certis incerta præponeret.* Et deindè (dict. c. 5.) : *Accipere itaque in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitat certum esse peccatum, non ibi potiùs accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Quis dubitat quin iste Donatista certè peccaret? Sed non dicebat S. Augustinus, quòd qui ex vera et solida probabilitate operatur, cùm dubium non versatur circa ea quæ ad salutis necessitatem pertinent, proùt est Baptismus, et cùm actio non est certè illicita : lex enim dubia non imponit certam obligationem, juxta id quod docet Angelicus *Quodlib. 14. de verit. art. 3. Nullus ligatur per præceptum aliquod nisi mediante scientiâ illius præcepti.* Et idem probatur ex *cap. Cum jure* 31. *de offic. et pot. judicis deleg. Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur.* Idem in *can. Sicut quædam distinct.* 13. ubi S. Leo hæc scribit : *In his quæ vel dubia fuerint, vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec Decretis SS. Patrum inveniatur adversum.* Hoc locum habet in quantùm asseri potest, quòd aliqua actio non sit graviter illicita. Sed ut affirmetur absolutè aliquam actionem esse peccatum mortale, non sufficit opinio probabilis, nec etiam probabilior : nam probabilior non excludit rationabilem timorem errandi : undè non efficit quòd lex non remaneat dubia, et quòd opinio opposita non possit esse vera, si verè probabilis est : quapropter cùm agatur de Sacramentis, non est licitum sequi probabiliorem, cùm opposita est probabilis, licèt minùs probabilis. Ad hoc igitur ut actio aliqua sit graviter illicita, requiritur certitudo, proùt docent omnes cum S. Raymundo, qui (*lib.* 3. *de pœnit.* §. 21.) scripsit : *Nòn sis nimis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scripturam.* Itaque Sanctus monet ne judicetur aliqua actio esse peccatum mortale ubi non constat tale esse; et cùm dicat Sanctus *ubi non constat*, semper reprobare intelligit tamquam excessum asserere aliquod esse peccatum grave, quoties de illius gravitate non constat. S. Antoninus pariter dixit (*P.* 2. *tit.* 1. *cap.* 11. §. 28.) : Quòd sine periculo peccandi determinari non possit, aliquam actionem esse peccatum grave, nisi aperta scriptura, aut Ecclesiæ determinatio,

aut ratio evidens non habeatur : *Quæstio in qua agitur* (sunt verba Sancti) *de aliquo actu, utrùm sit peccatum mortale vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturæ aut Canonis Ecclesiæ, vel evidens ratio, periculosissimè determinatur. Quia* (ùt subjungit) *qui determinat sine aliquo ex prædictis momentis, ædificat ad gehennam,* conjicit animas in periculum damnationis. Hinc sapientissimè Bened. XIV. in suo opere *de Synodo*, in plerisque capitibus nihil aliud Episcopos monet, quàm ne unquam peccati gravis eas damnent opiniones, quæ utì probabiles DD. utriusque partis defendunt.

Adversarius meus cæteroquin usque eò progressus est, ut conclusionem theologicam suam opinionem appellet. Ego nolo me ingerere ad decidendum, utrùm ejus opinio pondere, et quo pondere, probabilitatis fulciatur, sed nescio an *conclusio theologica* dici possit, cùm nullus Scripturæ textus pro illa habeatur, nec Ecclesiæ definitio extet, nec ratio evidens, nec DD. communis auctoritas, imò nec unius, qui juxta ejus opinionem scripserit, reperiatur. Adducit ille textum S. Isidori Pelusiot (*lib.* 5. *Epistolarum, epist.* 491) : *Vivi incessunt etiam mortuos ; et hostes fœdus ineunt ! Cur igitur et naturæ leges, et inimicitiarum superas terminos, vitâ functo maledicens ? Videris enim in cinerem ac favillam linguam acuere ; sed primò violas sanctimoniam, cui omnes mortales studeant, oportet. Deindè immortalem habet animam, cujus vindex est oculus Dei pervigil.* Sed in libro, qui apud me est, typis edito Romæ anno 1629, reperio non ita, sed aliis verbis textum præfatum esse conceptum (*pag.* 370.) sic enim ibi legitur : *Vivi solent calumniis incessi, cùm jam defunctis etiam hostes conciliantur, et fœdus ineunt. Cur igitur ipse, et naturæ, et inimicitiarum terminos transgrederis, dùm vitâ jam functum calumniaris, et lacessis ? nam putas quidem te solùm adversùs cinerem, et pulverem linguam stringere, sed heus ! primùm ipsum sacrosanctum sepulturæ jus violas, quod tamen nemo non ambit, et habere studet : deindè habet is animam immortalem, cujus oculus ille pervigil, et semper excubans vindex est.* Judicent nunc alii, si hæc auctoritas quid momenti opinioni conferat adversarii mei, qui defunctorum fidelium corpora omnia tamquam sacra veneranda esse contendit. S. Isidorus sacrum appellat jus sepulchri, non autem corpus defuncti. Sed præterea adversarius sibi assentatur omnia sibi favere, Scripturas, Ecclesiæ definitiones, DD. communem auctoritatem, et evidentes rationes. Scripturæ sunt :... *Neque*

maledici regnum Dei possidebunt. 1. *Cor.* 6. 10. (*maledici* explicat *Calmet*, qui convicium in faciem proferunt, vel de absente obtrectant). Ecclesiæ definitionem dicit esse disciplinam quâ ipsa utitur in sepeliendis fidelibus. Pro se etiam habet communem DD. auctoritatem, dicendo quòd moralistæ ideò de hac sententia non disseruerunt, quia juxta eorum regulas apud ipsos pro certa habita est. Tandem habet pro se rationes evidentes, quæ illæ utìque sunt quas ipse in sua dissertatione exposuit. An hæc suadeant, nolo meo judicio quæstionem decidere, sed sapientes omnem controversiam exhauriant.

Cæterùm loquendo de mea sententia, ùt superioribus paginis retuli, præter tres auctores ibi citatos, qui de hac re scripserunt, curavi rem hanc à multis examinandam, et præsertim ab omnibus congregationibus missionariorum civitatis Neapolis, in quibus, quia missionariorum theologiam moralem præcipuè omnes profitentur, et ibi (ùt omnibus compertum est) selectiores cleri Neapolitani coadunantur viri. Hìc adversarius meus Socratis quemdam textum in medio afferens, innuit quòd non omnes eâ sunt solertiâ præditi, ut sint magistri idonei ad similes enucleandas quæstiones. Concedo quòd non omnes sunt magistri ; sed cùm mihi præfatæ congregationes totius corporis nomine responsum dedissent, supponendum est resolutiones non à minus sapientibus, sed à sapientioribus datas fuisse. Præfata quæstio, ùt jam priùs scripsi, fuit etiam Romæ ex mandato Benedicti XIV. discussa, et juxta mentem ipsius Pontificis (quam cæteroquin numquam animo intendi hanc fuisse definitionem ex Cathedra) quæstio resoluta fuit, quòd peccati mortalis reatu careret. Sed ille scribit quòd non tenetur fidem præstare, nec huic examini adhibito, nec resolutioni Romæ datæ. Nec eò unquam meus appulit animus, ut cogerem eum ad id credendum : sed id ego scripsi, quia vehementia mihi adsunt momenta, ne in dubium id revocem ; dùm mihi testatus est tamquam testis ex propria scientia; et de visu (ille enim propriis oculis aspexit Pontificis schedulam) quidam sacerdos religiosus, doctus, et in hac controversia minimè affectus ; propterea que existimavi alios qui ad utramque sententiæ partem indifferentes sunt, prudenter et non abs ratione id credere etiam posse. Cæteroquin, quantùm ad me, tantò certiùs hoc mihi visum est, ut non dubitaverim hoc idem in eodem Opere morali à me congesto, quod eidem Pontifici dedicavi, et præstandum curavi scribere, et rem utì mihi

ille testatus fuit exponere. Quod reliquum est, si meus adversarius bono fine deductus id scripsit, ergo etiam pro certo habeo non inductum fuisse ad id scribendum aliquâ animi adhæsione, aut contendendi lubentiâ (esset quidem optimum, ut postquam ex sæculi laqueis me expedissem, ut in æternæ salutis tuto animam meam collocarem, id aggredi contenderem, quod ad damnationem meam obduceret, et cur? ut inanem gloriam, meliùs dicam, ut perpetuum dedecus in defendenda opinione falsâ aucuparer!) sed fine recto, et bono, ut ex tot peccatis liberarem tam multos, qui habitum contraxerunt ad mortuis maledicendum, et qui, non obstante quòd credant (erroneè, meo judicio) esse peccatum grave, proùt eis assertum erat, prosequebantur nihilominùs ad eas maledictiones effutiendas. Quòd autem meus adversarius voluerit me appellare *obstinatum et falso zelo impulsum*, hoc omissum facio, sciens quoniam *qui judicat me, Dominus est.* 1. Corinth. 4. 4.

Ad hæc subjungo epistolam responsivam ad me rescriptam à reverendiss. Abbate D. Bartholomæo de Marco Basiliano, (cui hanc epistolam meam perpendendam misi) *viro quidem maximi pro ejus doctrina habito, tùm apud ipsius religionem, quæ præstantissimis muneribus eum decoravit, tum etiam quoquoversum Neapoli, et Romæ, etc. magistro in sacra theologia, quam ipse per plures annos cum omnium plausu docuit*, *et* 30. *aut* 40. *annos in excipiendis confessionibus exercitato. Ego animi pendebam, utrùm hùc afferre deberem nec ne sequentem illius epistolam; sed mihi consilium datum est, ut duobus ex motivis id efficerem,* 1. *ut omnibus notum fiat me, ùt cautiùs agerem, et ne proprii sensûs adhæsione deciperer, proùt jam me deceptum autumat meus adversarius, semper solitum fuisse aliorum doctorum consilium exposcere :* 2. *ut patefaciam quam tùm de mea, tùm de opposita sententia, cæteri præstantes viri existimationem habeant. Epistola est sequens :*

Reverendiss. Padre, Sig. è Padr. Col.

Da molto tempo fa ebbi la conzolazione di leggere la sua erudita dissertazione sopra l'imprecazione de morti, sostenendo che non sia colpa grave il maledirli, siccome tal'è il sentimento mio, e delle persone più saggie, colle quali su di ciò ne ho tenuto spesso discorso. Ora per sua bontà mi manda la risposta fatta ad un suo contradditore, nella quale ho ammirata la sua dottrina, e aggiungendo ragioni à ragioni l'ha resa quasi dimostrativa, nè saprei con qual fondamento il

suo contradditore difenda, che sia colpa grave, sembrandomi i motivi addotti da lui di nium momento, conforme li lessi in un libretto mandato dal medesimo alle stampe, e che V.S. Reverendiss. gli ha sodamente confutati, e presentemente li confuta. Certamente io non comprendo come possa esset peccato mortale il maledire i morti. Lodo poi la sua moderatezza in chiamar probabile questa sentenza, che dice non esser colpa grave la bestemmia de' morti; dovea più tosto chiamarla moralmente certa, e per conseguenza l'opposta, che si difende dal suo contradditore, moralmente falsa, e di debole e tenue probabilità.

Io dunque non ho avuto nè che togliere, nè che aggiungere, nè che mutare della sua dotta scrittura; e prego il Signore, che illumini la mente del suo contradditore, e di alcuni pochi compagni, che fan pompa di trovar la colpa in ogni piccola azione. V.S. Reverendiss. intanto non si arretri di mandar alla luce l'accennata apologetica risposta, che ne sarà applaudita, come ne fu in tutte l'altre suo opere. Mi raccomando alla sue orazioni, e facendole riverenza con ogni rispetto le bacio le mani.

Di V. S. Reverendissima.

Mater Domini 14. Giugno 1758.

Umiliss. servitore obligat. e divotiss.

Bartolommeo di Marco Abbate.

Subjungo hæc pauca. Præfatus Abbas reverendissimus, ùt scribit, videtur supponere à me opinionem meam dumtaxat utì probabilem haberi. Hoc à me dictum non est; dixi tantùm quòd ad hoc ut affirmari possit, culpâ gravi actionem aliquam carere, sufficiens esse quòd probabile sit non esse gravem. Cæterùm nolui judicium ferre, utrùm mea sententia sit nec ne moraliter certa; cùm hoc sapientium judicio committam; sed cæteroquin ego illam plùs quàm probabilem esse duxi, et duco.

Nuper alia prodiit epistola adversarii, cui respondere opus esse minimè censemus; sufficiunt quæ jam respondimus. Si autem fortè putat adversarius in controversiis, eos remanere victores, qui ultimo loco scribunt, hujusmodi victoriam valdè libenter illi concedimus.

CAPUT II.

DE JURAMENTO.

Quid est juramentum, et quænam sint formulæ jurandi 12. *Quotuplex est juramentum* 13. *Conditiones juramenti liciti* 14. *An liceat jurare cum æquivocatione* 15. *et* 16. *Qui jurat sine animo jurandi* 17. *Juramentum non obligat ad illicita* 18. *Quot modis tollitur obligatio juramenti* 19. *De adjuratione, et exorcismis* 20.

12. — Juramentum definitur : *Invocatio nominis divini in veritatis testimonium.* Jurat igitur qui dicit : *Per Deum ; per Sanctos ; per res sacras ; per creaturas,* in quibus modo speciali relucet bonitas, aut potentia Dei, nimirùm *per Ecclesiam, crucem, Sacramentum, Evangelium, animam, cœlum, terram, etc.* Sed juramentum non facit qui jurat per conscientiam, per fidem suam (non intelligendo fidem divinam) aut qui dicit : *Vivit Deus ; Deus hoc videt ; Est verum tanquam Evangelium.* Sed hoc de verbis illis *vivit Deus, Deus hoc videt,* intelligendum est ; si verba tantùm enunciativè proferantur, ùt ajunt *Cajet. Ledesma*, etc. apud *Salmant. Tract.* 17. *cap.* 2. *num.* 25. Alioquin, si dicantur invocativè, sunt vera juramenta ; notantque ibi *Salmant.* cum *Azor. Facund. Soto*, et *Trullench.* hujusmodi effata ex communi usu accipi ùt invocativè dicta, ideòque vera juramenta censeri. Si quis autem diceret : *Juro hoc ita esse*, non reputatur verum juramentum, nisi ille qui exposcit juramentum, petit expressè jurari per Deum, per Evangelium, Sanctos, rem sacram aut per animam ; et alter post hujusmodi exquisitionem sibi factam jurat ita esse.

13. — Jusjurandum quadruplex est : *Assertorium*, cùm asseritur aliquid : *promissorium*, cùm aliquid juramento promittitur : *execratorium*, sive *imprecatorium*, cùm v. g. dicitur : *Deus in me animadvertat, nisi hoc faciam* : *comminatorium*, cùm v. g. dicitur : *Nisi mihi obedias, per Deum efficiam ut te pœniteat ; dabis mihi pœnas,* etc. Hinc advertatur quòd in juramento *assertorio* graviter peccat, qui asserit falsum. Peccat etiam graviter, qui in promissorio jurat sine animo standi promissis. Dico *sine animo* ; quia si habet animum servandi promissa, sed postea non servat, et res est parvi momenti ; tunc valdè probabile est cum *Soto*, *Suarez, Azor. Sanch. Salm.* non peccare mortaliter (1) ; quia in juramento invocatur Deus ùt testis voluntatis præsentis, non

(1) *Lib.* 3. *n.* 172.

autem futuræ executionis promissæ. Sed hìc dubium fit: Certum est, quòd si promissio est gravis materiæ, gravis etiam est culpa eam non implere propter juramentum emissum; cur autem ratione ejusdem juramenti non committatur gravis culpa, si non impleatur promissio materiæ levis, quandoquidem in perjurio parvitas materiæ non admittitur? Sed rectè respondetur à *Salm.* (1) cum *Soto, Suar. Castropal.*, etc., quòd, cùm quis promissionem juramento firmatam non implet, non jam committit perjurium, sed peccat ob infidelitatem, quam erga Deum operatur, despiciendo in materia gravi divinam auctoritatem, quæ adducta est ad promissionem firmandam; at cùm promissio est levis materiæ, non reputatur gravis defectio fidelitatis, et contemptus qui fit divinæ auctoritatis. Id firmatur doctrinâ S. Thomæ, qui sic docet : *Qui aliquid promittit, si habet animum faciendi, non mentitur, si verò non faciat, tunc videtur infideliter agere* (2). Si quis autem juramento promitteret, sed sine animo jurandi, aut se obligandi, graviter peccaret. Nihilominùs probabiliter non teneretur promissis, saltem non sub gravi; *Sanch. Castropal. Ronc. S. Anton. Salmant.*, etc. (3). Juramentum verò *execratorium* cùm in eo non invocatus est Deus, probabile est non obligare sub gravi. Et idem dicendum de comminatorio : imò si pœna comminata fuerit injusta, juramentum nullo modo obligabit (4). Ideòque juramenta parentum puniendi filios, sæpe sæpiùs non obligant; quia fiunt aut ob res inutiles, aut calore iracundiæ (5).

14. — Juramentum ut sit licitum, tres requiruntur conditiones, nempe judicium, justitia, et veritas. *Judicium* significat, ne ex vanitate juretur, sed ex rationabili causa. Defectus autem judicii non excedit culpam venialem. *Justitia*, ut res jurata sit justa; quare graviter peccat qui jurat facere rem injustam, licèt sit leviter injusta. *Veritas*, ut res quæ juramento asseritur, sit moraliter certa, saltem aliquo modo (6).

15. — Hic quæritur an liceat jurare cum æquivocatione? Aliud est mendacium, aliud est æquivocum. *Æquivocum* potest esse pluribus modis, aut cùm sermo, aut verbum habet unum sensum litteralem, et alterum spiritualem, aut mysticum. Æquivocum dicitur etiam restrictio *non purè mentalis*, quia purè mentalis est omninò prohi-

(1) *Salm. tr.* 17. *c.* 2. *n.* 53. *et* 54. — (2) *S. Th.* 2. 2. *q.* 110. *art.* 3. *ad* 5. — (3) *Lib.* 3. *n.* 172. *v.* An autem. — (4) *n.* 134. *ad* 6. *et* 143. — (5) *n.* 186. *v.* Parentes. *et* 187. — (6) *Lib.* 3. *n.* 144. *ad* 150.

bita, utì habetur ex propos. 26. damnata ab Innoc. XI. in qua generaliter dicebatur licere negare *se fecisse aliquid quod reverà fecit*, dummodò negans intra se intelligat *aliquid aliud quod reverà non fecit. Purè mentalis* est cum nullo modo proximus potest animadvertere æquivocum. *Non purè mentalis* est cùm ex circumstantiis potest proximus arguere quòd tu loqueris, intelligens intùs aliud quàm propositio ex se significat : v. g. si aliquid sub sigillo scias, potes dicere : *Nescio ;* nimirum nescio eo modo, quo possim illud detegere : proùt dixit Jesus Christus, nescire tempus novissimi judicii : *De die autem illa nemo scit,.... neque Filius hominis*, *Matth.* 24. 36. intelligendo, quòd nesciebat, utì homo : aut ut meliùs dicunt *Gotti, Tourn.* (1), quòd nesciebat, ut revelaret. Sic etiam sentit S. Thomas (2) inquiens : *Dicitur nescire diem, quia non facit scire.* Idem est, ac si dixisset, nescio ad manifestandum aliis. Et idem sentiunt S. Joan. Chrysost. S. August. S. Hieron. S. Ambros. S. Athanas. S. Basil. S. Hilar., etc. ùt testatur *Suarez* (3). Pariter illud Christi : ... *Non ascendo ad diem festum, Joan.* 7. 8. intelligendo *manifestè*, dùm ipse jam occultè se contulit ad templum. Cùm ergò justa adest causa, benè possumus licitè respondere, imò jurare cum æquivocatione, sive restrictione non purè mentali, ùt communiter dicunt *Soto, Gonet*, *Palud. Wig. Laym. Carden. Holzman. Salmant. Tournely, Croix, Viva,* etc. (4). Adde *Adrianum, Cajet. Riccard. Armil. Tabien. Silvest. Soto,* et *Navarr.* (5); quia tunc non intenditur decipere proximum (quod semper est illicitum), sed permittere, ùt ipse decipiatur, cùm nec semper teneamur respondere ad mentem interrogantis. Nihilominùs hoc non licet in judicio, quia quisquis à judice interrogatus legitimè, tenetur veritatem dicere ; quare qui jurat cum æquivocatione, peccat contra justitiam legalem (6).

16. — Sed extra judicium dicunt DD. multi, quòd si quis jam confessus sit peccatum uni confessario, interrogatus postea ab alio potest dicere se illud peccatum non admisisse, intelligendo non admisisse, ita ut denuò teneatur illud confiteri. Advertatur tamen hic quòd quilibet tenetur patefacere peccandi consuetudinem, cùm interro-

(1) *Tourn. de Incarn. quæst.* 11. *art.* 2. *v. Quo autem.* — (2) *S. Thom.* 3. *p. q.* 10. *a.* 2. *ad* 1. — (3) *Suarez tom.* 1. *in* 3. *p. q.* 10. *a.* 2. — (4) *Lib.* 3. *ex n.* 151. — (5) *Adrian.* 4. *Sent. q. de sig. conf Cajet. Opusc.* 16. *resp. q.* 5. *Richard. in.* 4. *Dist.* 18. *Armil. v. juramentum n.* 16. *Tabien. v. Jurare* § 13 *n.* 14. *Silvest. v. Mendacium q.* 6. §. 4. *et v. Juramentum qu* 3. §. *Licet. Soto de just. l.* 5. *q.* 6 *a.* 2. *Navar. Man. c.* 12. *ex n.* 8. *et c.* 18. *n.* 61. *et c.* 25. *a.* 94. — (6) *Lib.* 3. *n.* 155.

gatur à confessario, ùt constat ex propos. 58. damnata ab Innoc. XI. Ita etiam si quis pauper habet unum panem, requisitus ad mutuandum panem, potest dicere se non habere (1), quia ex circumstantia paupertatis benè possunt alii arguere, quòd ille loquitur in alio sensu, nempe quòd non habeat tantum ut possit alii dare. In his et similibus tutiùs erit respondere : *Utinam et haberem!* aut *Et quis hoc habet? Et ubi reperitur panis?* (2)

17. — Si quis jurat sine animo jurandi, et sine animo standi promissis, procul dubio peccat graviter. Si contrà jurat cum animo standi promissis, sed sine animo jurandi, probabile est quòd tantùm venialiter peccat, quia tunc nulla alia adest culpa, quàm in vanum Deum nominare. Et idem est, si jurat sine animo se obligandi, quia talis promissio non est verum juramentum promissorium, nec vera promissio, sed potiùs jurat se nunc habere voluntatem dandi. Si autem jurat sine animo adimplendi, sed vero animo jurandi, tunc peccat graviter; et tenetur ad promissa, licèt non habuisset animum se obligandi, quia tunc obligatio oritur ex ipso juramento, quod ob divini nominis reverentiam obligat ad verificandum quod juratur, modò ille sciat obligationem juramenti, quod reverà non obligat præter intentionem jurantis, ùt dicit *S. Thomas* (3).

18. — Juramentum numquam potest obligare ad faciendum illicitum; et ita nec ad implendum inutile; aut quod impedit majus bonum, ùt si res esset contra consilia evangelica. Advertendum tamen quòd, cùm juramentum est factum in favorem tertii, tunc adimplendum est semper ac potest sine peccato. Hinc qui jurat solvere usuras, aut dare bona sua latroni, tenetur ea præstare, licèt postea possit compensationem facere (4). Et est probabile etiam cum *Sanch.* et *La-Croix*, quòd tunc potest jurare se daturum fore subauditâ conditione, nisi obtineat à prælato relaxationem juramenti; itaque eâ obtentâ, non ampliùs tenetur (5). Quòd si promissio irrita facta fuisset à jure ob bonum commune, ùt esset promissio facta concubinæ à clerico, aut renuntiatio fori ecclesiastici, aut juramentum timore extortum pro religiosa professione, aut pro matrimonio, aut sponsalibus; tunc planè juramentum est nullum (6). Cæterùm omne juramentum intelligitur factum sub sequentibus conditionibus : 1. Si ille, cui promissio

(1) *N.* 163. — (2) *n.* 153. *et seq.* — (3) *Vid. lib.* 3. *n.* 172. *v.* Quæritur. — (4) *n.* 177. — (5) *n.* 172. *in fin.* — (6) *n.* 177. *v.* Aliter.

facta est, eam acceptet, aut non eam remittat. 2. Nisi status rerum notabiliter mutetur ; aut nisi adsit aliqua circumstantia, quæ si prævisa fuisset, juramentum præstitum non esset. 3. Si non cesset causa finalis, ob quam promissio facta est. 4. Si altera pars observat, quod pollicita est. 5. Nisi superiores prohibeant quominùs promissio executioni detur (1). 6. Si promissio adimpleri potest sine gravi damno (2). Hinc si promittis secretum , non teneris ad illud non aperiendum cum gravi tuo damno. Si autem promitteres secretum servare etiam cum periculo vitæ, probabile est te non teneri (3). Item etiamsi promittis te secretum non proditurum in medendis morbis, non teneris illud celare, cùm cæteroquin aliquis esset in gravi periculo mortis (4).

19. — Quomodo tollitur obligatio juramenti ? 1. *Irritatione*, quæ potest fieri à quolibet, cui est potestas dominativa, ùt est pater, Prælatus, Abbatissa, tutor, etc. et hoc etiam, licet sit in præjudicium tertii, in illis contractibus qui ab ipsis Superioribus irriti fieri possunt (5). 2. *Dispensatione* aut *commutatione*, quæ potest concedi ab illis in quibus residet talis potestas dispensandi aut commutandi vota (6). 3. *Relaxatione*, quæ potest fieri à Prælatis ecclesiasticis cum suis subditis, et etiam à delegatis, qui possunt dispensare vota (7). Hìc notetur 1. quòd jusjurandum datum in tertii beneficium potest relaxari ab eodem tertio , ùt docet *S. Thomas* (8) cum communi. Et hoc (ùt dicunt multi DD.) etiamsi jusjurandum sit exhibitum in honorem Dei, cùm tota promissio vergitur in tertii utilitatem, v. g. monasterii, ecclesiæ, aut pauperis (9). Notetur 2. quòd ad irritationem nulla requiritur causa, benè verò pro dispensatione, commutatione, et relaxatione (10). Notetur 3. quòd cum promissio jurejurando firmata est, et à tertio acceptata, non potest ab alio relaxari, nisi ab eodem tertio, cùm intercedit contractus. Undè fit quòd jusjurandum, sive votum perseverantiæ, quod præstatur in aliquibus congregationibus, ùt in venerabili congregatione patrum missionis S. Vincentii à Paula, in nostra minima SS. Redemptoris, non potest ab aliis relaxari , nisi à Papa, aut Superiore majore congregationis; tale enim jusjurandum (sive votum) assumit naturam contractûs, qui intercedit inter subjectum, et congregationem, dum congregatio se obligat ad sustentandum , et ad instruendum

(1) *Lib.* 3. *n.* 180. 187. *et* 188. — (2) *n.* 183— (3) *n.* 971. *v.* Hoc quoad.—(4) *n.* 183. *v.* Juramenta. — (5) *n.* 189. —(6) *n.* 190.—(7) *n.* 192 — (8) 2. 2. *q.* 89. *a.* 9. *ad* 2.— (9) *n.* 193.—(10) *n.* 192.

illum, et contrà subjectum se obligat ad inserviendum congregationi : et ita declaravit N. SS. Pontifex Benedictus XIV. in Bulla *Convocatis*, §. 32. sub die 25. Novembris 1748. et idem confirmavit in alia Bulla *Inter præteritos*, §. 5. *n.* 66. die 3. Decembris 1749. (1). Denique notetur quòd promissio jurata, etiamsi sit acceptata à tertio, potest relaxari à Superiore, cùm illa esset in præjudicium sui juris, aut in damnum commune, aut cùm jusjurandum timore extortum esset (2).

20. — Hìc etiam theologi loquuntur de *adjuratione*, quæ fit, cùm aliquibus adjuratur sive obsecratur Dei nomine, ut respondeant; aut ejus nomine imperatur, ùt fit in exorcismis cum energumenis, sive à dæmone vexatis, qui exorcismi benè possunt in privato fieri à quolibet, sed solemniter dumtaxat ab Ecclesiæ ministris ex licentia Ordinarii. Et qui unquam tali fungitur officio, caveat ne exquirat vana et curiosa, sed utatur præfatis exorcismis tantùm ad evitanda damna, et ad liberandum energumenum à dæmonis vexatione (3).

CAPUT III.

DE VOTO.

De animo se obligandi 21. 22. *et* 23. *De materia possibili, et meliori* 24. *De voto emisso ob pravum finem* 25. *De voto non impetrandi dispensationem* 26. *Nubendi* 27. *De non vovendo* 28. *Nonnulla digna notatu* 29. *De voto conditionato* 30. *De voto disjunctivo; et de eo qui immemor voti satisfacit* 31. *Si tempus elabitur* 32. *De culpa in differendo* 33. *De voto religionis* 34. *De materiæ mutatione* 35. *De irritatione* 36. *et* 37. *De commutatione* 38. *De dispensatione, et ejus causis* 39. *et* 40. *Si votum fuerit emissum in tertii utilitatem* 41. *Quinam dispensare possunt* 42. *ad* 44. *De votis reservatis* 45. *ad* 49. *An Papa possit dispensare in votis solemnibus* 50.

21. — Votum definitur : *Promissio facta Deo deliberata de bono possibili, et meliori.* Explicatur definitio. Dicitur 1. *promissio* ; intelligitur promissio facta cum animo se obligandi, et quidem obligatione gravi, ad differentiam meri propositi, quod ex se loquendo ne obligat quidem sub levi. Quare votum emissum sine animo promittendi, nec se obligandi est omninò nullum. Contrà tenetur quidem ad votum qui vult promittere et se obligare, licèt nolit illud

(1) *Lib.* 5. *n.* 255. *v.* Notandum. — (2) *n.* 192. — (3) *post n.* 193. *Appendix de Adjurat.*

adimplere, aut vult promittere et satisfacere, conscius voti obligationis quamvis reflexè ad eam non adverlat : nam qui vult antecedens, vult etiam consequens (1). Si quis autem vellet promittere, et non se obligare, dicimus istum peccare, sed juxta probabiliorem non teneretur ad votum, licèt conscius esset voti obligationis, quia cùm debitum oritur à propria voluntate, nemo ligatur, nisi habeat voluntatem se ligandi. Et tale peccatum (subjungimus) regulariter loquendo non esset nisi veniale; nisi hoc contingeret in profitendo religionem aut susceptione Ordinum sacrorum : nam tunc utìque esset mortale, *Less. Sanch. Suar. Salm.*, etc. (2). Imò si quis ordinaretur sine animo se obligandi ad castitatem, iste remaneret ad illam obligatus, saltem ex præcepto Ecclesiæ (3). In dubio enim de voluntate se obligandi præsumitur ordinariè illam adfuisse in quolibet voto quod emittitur. Et idem procedit si dubitatur an advertit ad obligationem voti, ex regula generali quòd *quilibet actus præsumitur ritè factus*. In dubio verò, an promissio fuerit votum, an propositum, dicimus quòd tunc præsumitur fuisse votum, quando ille recordatur credidisse se peccaturum, nisi adimpleret quod promisit (4).

22. — Dicitur 2. *Deliberata*, dùm ad voti obligationem primò requiritur perfectus usus rationis. Quare votum pueri, si illud fuerit emissum ante septennium, non obligat, nisi constet de usu rationis : sed si emissum fuit post septennium, in dubio obligat, quia tunc benè præsumitur adfuisse perfectus usus rationis, juxta id quod communiter contingit. Et idem dicendum in dubio an votum fuerit emissum ante, an verò post septennium, ex regula mox tradita, *quòd omnis actus præsumitur ritè factus* (5).

23. — Item requiritur plena et libera deliberatio, quâ velit se obligare voto; ideòque votum emissum ex metu injustè ab aliis incusso ad votum extorquendum, illud est nullum, et non solùm si votum est solemne (quod certum est) sed etiam si est simplex, juxta probabiliorem (6). Ita etiam nullum est votum, si emissum est ex errore (licèt supino), cùm error fuit circa substantiam, aut circa aliquam circumstantiam substantialem. Imò probabiliter dicunt *Suar.* et *Sanch.* cum *S. Thoma*, (7), quòd quilibet

(1) *Lib.* 3. *n.* 201. — (2) *n.* 201. Quær. II. — (3) *Lib.* 6. *n.* 809. Dubit. 2. — (4) *Lib.* 3. *n.* 201. Quær. III. — (5) *n.* 196. — (6) *Lib.* 3. *n.* 197. — (7) *In* 4. *sent. dist.* 38. *q.* 1. *a.* 3. *ad* 1.

error circa circumstantias accidentales liberat à voto, semper ac votum emissum non esset, si à principio cognitus esset error : *Id liberare* (sunt verba Angelici) *à voti vel juramenti obligatione, quod si à principio notum fuisset, ea fieri impediret* (1).

24. — Dicitur 3. de bono *possibili*, et *meliori*. Dicitur *possibili,* quia aliàs non tenet votum. Si autem esset possibile tantùm in parte, et materia esset divisibilis, esset validum tantùm quoad partem possibilem. Et ita etiam deberet adimpleri principale votum, si accessorio non potest satisfieri; sed contrà, si principale non est possibile, non est obligatio adimplendi accessorium (2). Item dicitur de bono *meliori*, dum etiam nullum est votum, cùm materia est de bono inferiori, aut indifferenti; nisi accideret quòd ex circumstantiis redderetur melius (3).

25. — Quæritur hìc 1. An sit irritum votum ob malum finem emissum? Distinguatur : Si finis est pravus ex parte voventis, v. gr. si quis voveret jejunare, ut ex ipso actu voti humanam laudem assequeretur, tunc est validum. Nullum verò erit, si finis est pravus ex parte *rei votæ*, ùt si qui promitteret jejunium, ut laudaretur in jejunando, aut ut jejunando expensis parceret. Si autem iste voveret, ut à Deo aliquid temporale obtineret, aut si finis est positus sub conditione (v. gr. si occideret inimicum), votum est certè validum (4). Item notetur, quòd si quis voveret peccaturum, licèt venialiter, graviter peccaret; quia vellet ut in Dei honorem convertatur quod est illi contumeliæ (5). Et idem dicunt de jurejurando aliquod peccatum committendi; ita *Marchant. Turrian.* et *Elbel* (6); licèt persæpè ignorantia excuset rusticos.

26. — Quæritur 2. An valeat votum non impetrandi dispensationem? Respondetur affirmativè, dummodo non observetur quòd dispensatio sit utilior profectui spirituali voventis (7).

27. — An valeat votum uxorem ducendi? Ordinariè non valet, licèt votum esset ducendi mulierem pauperem, vel meretricem, nisi matrimonum iniretur ad tollendum scandalum, aut ut occurratur honori ablato; aut esto quòd homo vellet ducere uxorem, aut nollet adhibere alia remedia, ut continens fiat, postquam expertus fuerit suam incontinentiam (8).

28. — Quæritur 4. An valeat votum non ampliùs vovendi?

(1) *Lib.* 3. *n.* 198. *et* 266. — (2) *n.* 202. — (3) *n.* 204. — (4) *n.* 206. — (5) *n.* 205. — (6) *Lib.* 3. *n.* 146. *v.* 5. Venialiter. — (7) *n.* 208. — (8) *n.* 209.

Valet si quis est nimis pronus ad vovendum cum periculo vota postea non observandi. Undè si postea ipse emittit aliquod votum, peccat, sed votum postea emissum remanet firmum; modò intentionem non habuerit ut omnia futura vota sint invalida, et hanc intentionem non revocaverit, proùt revocata judicaretur, si ipse memor primi voti emiserit secundum (1). Si quis autem emiserit plura vota incompossibilia, teneretur ad dignius; et si essent æqualia, ad anterius juxta communiorem (2).

29. — Deveniendo ad voti obligationem, plura advertenda sunt, et I. Si materia est gravis, votum obligat sub gravi, sed si quis vellet ad illud se obligare sub levi, probabiliùs est remanere obligatum sub levi (3). Si verò materia est levis, nemo, licèt velit, se potest obligare ad illam voto sub gravi. Quòd si quis voveret quolibet die unius anni aliquod leve opus ponere, eo casu, cùm votum est emissum *per modum unius, ad sollicitandam obligationem* (ùt existimatur regulariter in votis realibus), tunc omittendo opus pro tempore, aut in materia notabili, graviter peccaret. Contrà si votum sit emissum in *honorem diei ad finiendam obligationem* (proùt existimantur vota personalia, v. g. recitandi *Salutationem angelicam* quotidie) tunc omissiones sunt tantùm venialia (4). II. Hæres ex justitia satisfacere tenetur omnibus votis realibus sui testatoris; et hæc sunt solvenda priùs quàm legata, sed post debita justitiæ (5). III. Licitum est patrifamilias emittere vota realia, licèt aliqua ex parte (moderatè tamen) læderetur legitima filiorum. Hoc tamen nequit facere in morte, quia tunc debet disponere de bonis juxta legum dispositiones (6). IV. Non potest pater obligare filios ad vota emissa eorum nomine; neque communitas potest obligare subjectos futuros (7). V. Vota personalia debent satisfieri ab ipsomet qui ea emisit; sed realia possunt satisfieri etiam ab aliis (8).

30. — VI. Circa conditiones votorum advertendum, quòd si sola conditio est turpis aut impossibilis, votum non tenet (9). Si filius voveret, v. gr. jejunare sub conditione consensûs patris; ille non peccat, si exorat eum ne consentiat. Peccaret contrà, si dolo obtineret ejus dissensum; sed tunc probabiliùs liber remaneret à voto, quia jam non adimpleretur conditio apposita (10). VII. Qui vovet castitatem sub hac conditione, v. gr. si Deus per annum se libe-

(1) *N.* 210. *v.* Quær. hìc. — (2) *Ib. v* Notandum. — (3) *n.* 213. — (4) *n.*212 — (5) *Lib.* 3. *n.* 214. — (6) *n.* 215. — (7) *n.* 216. — (8) *n.* 217. — (9) *n.* 219. — (10) *n.* 218.

rat à culpa gravi, et interim labitur : si scienter labitur ut liberetur à voto, peccat iste etiam contra votum : secùs si peccat ex fragilitate (1). VIII. Qui vovet, si ludat, se aliquam pœnam subiturum, sufficit ut primâ vice se illi subjiciat; sed si voveat non ludere sub tali pœna, tunc quoties ludit, toties dabit pœnam; excipe tamen si ludendo penitùs sit immemor voti (2).

31. — IX. Qui facit votum disjunctivum, et postea eligit satisfactionem alterutrius partis, ad illam tenetur, licèt post electionem altera pars redderetur impossibilis. Secùs si altera pars redderetur impossibilis ante electionem; nam tunc ad nihil tenetur, dummodò illi mora non eligendi non fuisset culpabilis. Factâ nihilominùs electione, probabile est quòd semper possit eligere partem quam malit (3). X. Qui vovet audire Missam quotidie, probabiliter die festivo non tenetur audire duas. Qui vovet recitare rosarium, sufficit ut recitet tertiam partem : et utìque satisfacit si cum socio recitet. Qui vovet jejunare quolibet sabbato, probabiliter non tenetur si eo die accidat Natalis Domini; modò expressè hoc etiam non promiserit (4) XI. Si quis satisfacit operibus voti, quin voti recordetur, non tenetur ad aliud; quia quilibet habet voluntatem generalem priùs satisfaciendi operibus debitis, et postea illis ex devotione : ita communissimè *Lessius*, *Sanch. Laym.*, etc. (5). Et generaliter loquendo qui habet rationes probabiles satisfecisse voto, non tenetur ad aliud, ùt dicunt *Lugo, Laym. Ronc. Bossius*, *Viva*, et *Salm. Card. Bardi*, etc. (6). Sed dices : Ille est certè ligatus voto, et dubiè solutus. At hìc distinguendum dubium facti à dubio juris. Si quis emisit votum, et deindè dubitat an facto illud impleverit, tenetur equidem implere; sicut certus de debito, et dubius de solutione, tenetur solvere, quia dubia solutio non æquivalet debito certè contracto. Sed hìc sermo est de jure circa factum, nam sicut constat votum fuisse emissum, sic etiam constat jam impletum fuisse opus promissum. Restat igitur dubium juris, an opere impleto de facto, et exstante probabili satisfactione de jure, adsit obligatio satisfaciendi voto ? Et hìc dicimus, quòd factâ probabili satisfactione, obligatio juris evasit dubia, et consequenter dubia etiam possessio illius; obligatio autem dubia, quæ adhuc dubiè possidet, nequit inducere onus præstandi rem certam.

(1) *Ib.* *v.* At si. — (2) *n.* 223. — (3) *n.* 224. Not. 2. — (4) *Lib.* 3. *n.* 224. *v.* Quær. hìc.—(5) *n.* 224. *in fin.* *v.* Si quis.—(6) *n.* 224. *in fine et l.* 1. *n.* 76.

32. — Quæritur I. Si quis vovens jejunare in aliquo die determinato, transacto eo die, an postea teneatur ad votum? Non tenetur si dies est appositus *ad finiendam obligationem,* quod præsumitur ita esse in votis personalibus, ùt suprà dictum est. Aliter dicendum si dies est appositus ad *sollicitandam obligationem*, ùt præsumitur in votis realibus (1).

33. — Quæritur 2. Quanta temporis dilatio requiritur ut differens voti satisfactionem peccet lethaliter? Si votum est perpetuum, ùt est votum religionis, peccat graviter (ùt dicunt DD.) si differt sine causa ultra sex menses; nam si adolescentulus est, potest ex aliqua justa causa licitè differre etiam ad tres, aut quatuor menses. Si verò votum sit ad tempus, ùt sunt vota peregrinationis, rosariorum, etc. dicunt *Castrop. Salm. Trull. Garzia*, et *Croix,* peccare graviter, si differt ad duos, aut tres annos (2). Votum indeterminatum (v. gr. quotidie recitandi rosarium) intelligitur etiam perpetuum (3). In dubio autem an votum fuerit ad annum, an ad mensem, sufficit satisfacere minus ùt ex *cap. Ex parte, de censibus* (4).

34. Quæritur 3. Ad quid tenetur qui vovet religionem? Si simpliciter voveat religionem, tenetur eam ingredi; et ad permanendum etiam in ea; aliter si egrediatur sine justa causa, graviter peccaret : nisi intellexisset tantùm de ea periculum facere. Ceterùm esset justa causa egrediendi, si ibi inveniret talem vivendi modum, cui suæ vires pares non essent: aut ibi gravem et longum mœrorem experiretur. Si verò etiam vovisset profiteri, tenetur etiam cum gravi suo incommodo id exequi; modò status religionis illi penitùs intolerabilis non succedat. Advertatur etiam hìc, quòd qui vovisset religionem, si admissus non fuerit in monasteria provinciæ, non tenetur extra eam proficisci. Et si est mulier, non tenetur egredi patriâ, si in ea adsint Monialium monasteria (5).

35. — Voti obligatio primò tollitur ex se, *ob materiæ mutationem*, proùt si evenerit aliqua nova, aut non prævisa circumstantia, quæ si præcognita fuisset, votum non fuisset emissum (vide *n.* 23); aut si materia redderetur inutilis, aut impossibilis. Quòd si votum potest adimpleri ex parte et commodè, debet illi satisfieri (6). Secundò tollitur *Superiorum auctoritate*, irritatione nimirum, commutatione, aut dispensatione.

(1) *N.* 220. — (2) *n.* 221. — (3) *Lib.* 3. *n.* 221. *v.* Votum. — (4) *Ibid.* — 5) *L.* 4. *ex. n.* 72. — (6) *L.* 3. *n.* 225.

36. — *Irritatio* potest fieri ab omnibus qui habent potestatem dominativam, ùt sunt parentes, tutores, Prælati, mariti, et alii ùt dictum est *numer.* 19.; et hoc etiamsi vota essent futura, nempe nondum emissa à filio, pupillo etc. et licèt non adesset causa sufficiens irritationis, saltem talis irritatio sine causa non est culpa gravis (1). Itaque pater, et avus paternus in patris deficientia, et etiam mater (modò non contradicat pater) possunt irritare omnia vota, tam impuberum (etiam in dubio an votum sit emissum ante vel post pubertatem), quàm puberum, cùm votum est reale, et si puber sit in ætate minori, modò tunc ætatis non habeat bona propria; quòd si votum esset personale, etiam possunt illud irritare, cùm illud esset in præjudicium domesticæ gubernationis. Idem dicitur de tutore, et curatore (2). Notandum quòd, quando votum est emissum tempore impubertatis, potest pater illud irritare, licèt filius sit factus puber, modò filius non ratificaverit, sciens votum fuisse infirmum (3). Imò Prælati religionum etiamsi localis, dummodò a Prælato superiore approbatum non fuerit votum, possunt irritare omnia vota (præter votum transeundi ad religionem strictiorem) suorum subditorum professorum; vota enim novitiorum possunt solummodò suspendi. Hoc etiam conceditur Abbatissis (sed non dispensatio) à multis DD. utì sunt *Suar. Bon. Fill. Salm.*, etc. (4). Advertendum tamen quòd vota emissa ante professionem, omnia per illam extinguuntur (5). Item viri possunt irritare omnia vota uxorum, licèt incommodo non essent familiæ, aut matrimonio, ùt valdè probabiliter dicunt *Sot. Sanch. Prado, Salm.*, etc. et etiam vota exequenda post mortem virorum, v. g. religionis, aut castitatis, ùt dicunt *Sanch. Soto, Salm.* contra *Nav.* et *Cajet.* (6). Vota tamen facta ante matrimonium, non possunt irritari à viro; sed tantùm suspendi in quantùm illi essent incommodo (7). Vota autem virorum non possunt irritari ab uxoribus, nisi in quantùm illi afferrent nocumentum, ùt esset votum longæ peregrinationis, et etiam votum non petendi debitum, quod cæteroquin respectu viri est irritum ex se, utì de materia inepta (8).

37. — Notandum hìc 1. quòd vota subditorum probabiliùs cum *S. Thoma* non sunt irrita ex se, sed valida, donec fiant irrita à Superioribus; quia subditi, licèt debeant habere voluntatem Superioribus subjectam, non

(1) *N.* 227. — (2) *Lib.* 3. *n.* 229. *et* 230. — (3) *n.* 238. — (4) *n.* 233. *et lib.* 4. *n.* 54. — (5) *L.* 3. *n.* 237. *v.* Non potest. — (6) *n.* 234. — (7) *n.* 237. — (8) *n.* 235.

tamen sunt illâ privati (1). Notandum 2. Superiorem (ùt pater, Prælatus, aut maritus) posse validè irritare vota subditi, licèt aliquando ea approbassent; etenim ille non potest, licèt vellet, à se abdicare potestatem quam sibi concedit lex etiam naturalis. Dictum est *validè*, quia irritando illa sine causa justa, non excusaretur saltem à culpa veniali; sed non peccaret graviter: utì dicant *Soto, Suar. Bonac. Valent. Sporer, Peyrin.* et alii (2).

38. — *Commutatio* autem votorum potest fieri Ecclesiæ auctoritate, saltem cùm commutatio fit in opus aliquanto minus, aut dubiè æquale; quia si esset evidenter æquale, dicunt plures AA. ùt *Less. Bonacina, Sa, Salm.*, etc. probabile esse, quòd possit fieri commutatio ab eadem persona, quæ votum emisit. Sed multò magis mihi arridet opposita sententia negativa, quam tenent *Cajetan. Sanch. Soto, Suarez, Azorius, Laym.* et alii cum *S. Thoma*, qui ait : *Quia commutatio est quidam contractus, qui perfici nequit absque consensu ejus, qui vicem Dei gerit in terris, scilicet Prælati.* Præterea quia, positâ promissione, magis gratum censetur esse Deo, ut vovens fidelis sit ei præstando rem promissam, quàm aliam æqualem. Contrà verò communiter admittunt DD. licitè posse fieri commutationem ab eadem persona, si fiat in melius, quia minus in meliori continetur (3). Et notandum hic 1. quòd si commutatio fiat in opus melius, non requiritur causa, secùs verò si in æquale. Ceterùm pro justa causa sufficiet minoratio periculi transgressionis, et etiam sufficiet major propensio subjecti ; et si opus est dubiè æquale , sufficiet notabilis molestia in eo adimplendo. Si autem opus commutatur in minus, est probabile cum *Sanch. Tamb. Candido*, etc. quòd validè et licitè adimpletur minus , si posteà suppletur per aliud opus adjunctum (4). Notandum 2. quòd qui habet facultatem commutandi vota, non potest commutare, nisi in æquale, ita ut non appareat excessus notabilis et manifestus, juxta communem sententiam (5). Probabiliùs est vota realia posse commutari in personalia, et personalia in realia, ùt dicunt *Suar. Less. Laym. Castropal. Salm.*, etc. (6). Notandum 3. quòd, factâ commutatione voti, semper licet reassumere primum opus, licèt commutatio sit facta in melius , dummodò secundum votum non acceptetur tanquam novum, ùt rectè dicunt *Castrop. Prado*, etc. (7). Sed si unquam opus commutatum

(1) *N.* 231. — (2) *n.* 239. — (3) *Lib.* 3. *n.* 244 — (4) *Ib et n.* 345. — (5) *n.* 247. — (6) *Ib.* Not. hic. — (7) *n.* 248.

redderetur impossibile, quæritur an debeat reassumi primum votum? Affirmandum, si commutatio fuerit facta propriâ electione; secùs si auctoritate Ecclesiæ: et id etiamsi opus evasit impossibile propriâ culpâ (1). Notandum 4. quòd qui habet facultatem commutandi pro aliis (idem dicendum de dispensatione) habet etiam pro seipso, ùt docent *Suar. Azor. Sanch. Salmant. Prado*, et alii ex *S. Thoma* qui (2) expressè docet Prælatum posse secum dispensare in voto emisso (3).

39. — Pro *dispensatione* requiritur major causa quàm pro commutatione. Causæ sufficientes dispensationis sunt 1. Bonum communitatis, aut Ecclesiæ, aut familiæ, aut ipsius subjecti, exemp. gr. si dispensatio judicaretur esse illi majori profectui, ùt habetur ex *cap. Magnæ, de voto;* aut si ille esset in periculo gravi votum transgrediendi, aut si scrupulis vexaretur. 2. Difficultas notabilis pro adimplendo voto 3. Imperfecta libertas et deliberatio, v. g. si quis vovisset cùm erat impuber, aut impulsu iracundiæ, aut timore intrinseco incussus, putà incendii, naufragii, etc. aut timore extrinseco, sed levi. 4. Si cessat causa impulsiva voti (4).

40. — Notandum 1. quòd si reverà adfuit causa justa, sed Prælatus dispensavit malâ fide credendo eam injustam, dispensatio probabiliter est valida, etiamsi concessa sit à delegato, ùt dicunt *Suar. Pontius, Sanch.*, etc. (5). Contrà si Prælatus dispensavit bonâ fide, sed causa certè non erat sufficiens, dispensatio est nulla juxta veriorem sententiam; observa quod dictum est *Tract. II. n.* 53. Dictum est *certè*, nam in dubio possessio stat pro valore dispensationis (6). Si autem causa non esset sufficiens pro dispensatione, potest illa concedi, adjunctâ aliquâ commutatione (7).

41. — Notandum 2. quòd si votum fuerit emissum in tertii utilitatem, et iste tertius est determinatus, nempe talis pauper, talis ecclesia, votum non potest dispensari, quoties à paupere, aut à rectore illius ecclesiæ acceptatum est. Sed si votum emissum est pro paupere indeterminato, potest dispensari, licèt ab aliquo paupere jam acceptatum fuisset. Et idem dicunt probabiliter multi DD. ùt *Cajet. Nav. Viva, Trullench. Henriq.*, etc. (contra *Suar. Sanch.*, etc.) de voto facto principaliter in Dei honorem, et secundariò in tertii beneficium, habitâ particulari ra-

(1) *N.* 249. — (3) 2. 2. *q.* 285. *a.* 8. — (3). *L.* 3. *n.* 249. *v.* Ultimo. — (4) *n.* 252. *et* 253. — (5) *Lib.* 1. *n.* 181. — (6) *Lib.* 3. *n.* 251. — (7) *n.* 254.

tione, v. g. ipsius paupertatis, bonitatis, etc., quia tunc pauper non acquirit verum jus ad rem promissam, aut si acquirit, illud acquirit dependenter à Dei voluntate, cui præcipuè promissio facta est (1). Sed advertendum quòd hoc intelligitur de promissis omninò gratuitis, non autem de mutuis, ùt advenit in votis, et jurejurando perseverantiæ, quæ fiunt in aliquibus congregationibus; nam illa tunc assumunt rationem contractûs, sicut superiùs dictum est *n.* 19. cum auctoritate Pontificis (2) Benedict. XIV.

42. — Notandum 3. facultatem dispensandi vota residere apud omnes Prælatos habentes jurisdictionem ordinariam in foro externo, ùt sunt 1. Papa respectu omnium fidelium. 2. Episcopi respectu subditorum : sed non vicarii eorum, nec parochi, nec pœnitentiarii. 3. Prælati regulares tam quoad professos, quàm quoad novitios; licèt votum emissum esset in sæculo (uti dicunt *Lessius, Sanch.* et *Busemb.*), saltem possunt suspendere illa, quatenùs præjudicant novo vitæ statui (3). 4. Confessarii mendicantes, qui ex licentia suorum Superiorum possunt dispensare vota cum sæcularibus etiam extra confessionem, juxta communem *Lessii, Nav. Pal. Salm.*, etc. (4) possunt etiam ipsi votum ad strictiorem religionem transeundi dispensare : quod concessum est etiam Episcopis, qui cum subditis qui habent votum ingrediendi in aliquam religionem, in qua viget observantia, possunt dispensare, ut ad aliam minoris observantiæ se recipiant; *Soto, Less. Sanch. Ledesm. Salm.*, etc. (5).

43. — Omnes Superiores qui ordinariâ potestate gaudent, possunt certè eam delegare cuilibet clerico, qui saltem sit primâ tonsurâ initiatus. Et qui possunt dispensare cum aliis, possunt etiam eo modo cum seipsis; *Suar. Sanch. Less. Bonac. Laym. Caj. Pontas*, *Castropal.*, etc. cum *S. Thoma* 2. 2. *qu.* 285. *a.* 8. *in fine* (6). Quæritur autem hìc, an qui delegatam facultatem habet dispensandi in votis, possit dispensare in juramentis? *Prima* sententia negat quia vinculum voti differt à vinculo juramenti; et ideo ex stylo Curiæ facultas quoad juramenta specialiter conceditur; ita *Lessius* et *Salmant.* cum *Azor. Sanch. Bonac.* et *Ledesma* (7). *Secunda* verò sententia affirmat, quia juramenta, licèt sint vincula diversa à votis, in ordine tamen ad dispensationem, ùt vota reputantur, argumento *L. tantum*

(1) *Lib.* 3. *n.* 255.—(2) *Ib.* *v.* Notandum. — (3) *n.* 237. *v.* Quæritur *in fine* *et* 256. — (4) *n.* 257. *v.* Imò. — (5) *n.* 257. — (6) *n.* 256. *v.* Quær. — (7) *Lessius* *l.* 2. *c.* 42. *n.* 60. *Salm. de juram. c.* 3. *n.* 3.

ff. de servo corrupto, ubi : *Dispositum in uno æquiparatorum censetur dispositum in altero.* Illa autem specialis concessio ex stylo Curiæ fit ad majorem cautelam. Ita *Cajetanus*, *Suarez*, *Pontius*, *Castr. Prado*, *Aragon. Trullench.*, etc. apud *Salmant. c.* 3. *n.* 4. Quamvis autem hæc secunda sententia sit satis probabilis, tamen omninò prima est tenenda; quæ est æquè probabilis; namque, cùm obligatio juramenti jam contracta sit certa, et possideat, auferri non valet per dispensationem tantùm probabiliter validam.

44. — An autem possit Episcopus dispensare vota peregrinorum, qui brevi morantur in diœcesi, probabilior sententia est quòd non possit, nisi per majorem anni partem illìc moram faciant. Sed contraria non est improbabilis, ùt dicunt *Suar. Pontius*, *Castropal. Sanch. Salas*, *Salmant.*, etc. quia (ùt dicunt) peregrini etiam brevì alibi morando, subditi fiunt Episcopi loci, ita ut tenentur legibus illius loci, ubi reperiuntur. Vide quod dictum est *Tract.* 2. *n.* 41. *et* 42.

45. — Notandum 4. dispensationem quinque votorum, nempè religionis, castitatis perpetuæ, trium peregrinationum ad terram sanctam, Romam ad limina apostolorum SS.Petri, et Pauli, et Compostellam ad S. Jacobi templum, esse Papæ reservatam. In casu tamen urgentis necessitatis, et quando non est facilis recursus ad Papam, si in mora sit periculum gravis damni, vel spiritualis, v. g. violationis voti, scandali, rixarum, vel alterius peccati; vel damni temporalis proprii, aut alieni, nimirùm gravis infamiæ mulieris, etc. tunc cum ipsis possunt dispensare, juxta communem, etiam Prælati inferiores prælaudati (1).

46. — In pluribus verò casibus præfata vota non sunt reservata, et 1. Si sunt facta sub levi. 2. Si facta sunt ex timore extrinseco, licèt levi, quia tunc jam non cum plena libertate sunt emissa. 3. Si votum non est perfectum juxta materiam reservatam, ùt in voto castitatis, esset votum non nubendi, non fornicandi, non petendi debitum conjugale; et etiam votum servandi virginitatem, quando vovens non intendit promittere abstinentiam ab actu venereo, sed solùm virginitatis præstantiam servare. Ita nec etiam est reservatum votum castitatis ad tempus, nec votum castitatem aut religionem vovendi, nec votum suscipiendi Ordines sacros, quia hoc non est votum castitatis jam emissum, sed emittendum. Ita nec votum proficiscendi Romam, nisi sit emissum causâ devotionis, et præ-

(1) *L.* 3. *n.* 258. *v.* Notand. I. *et* II.

cipuè ad visitanda SS. Apostolorum limina. Neque sunt reservatæ voti circumstantiæ, ùt iter facere pedestre, vel mendicando, aut infra mensem (1) Nec est reservatum votum disjunctivum, v. g. aut religionis, aut jejunandi, et hoc etiamsi sit electa pars reservata, utì probabiliter dicunt *Salm.* cum multis aliis, quia etiam post factam electionem semper integrum est voventi iterùm eligere alteram voti partem (2). In voto autem castitatis post contractum matrimonium, possunt utìque dispensare tam Episcopi, quàm Mendicantes, licèt votum sit emissum ante matrimonium (3).

47. — Dubitatur 1. An sicut est reservatum votum, ita etiam sit reservatum juramentum castitatis? Alii DD. affirmant, quia promissio jurata includit votum, quod nihil aliud est quàm promissio. Sed ab aliis meliùs respondetur, quòd, cùm quis intendit se duobus vinculis obstringi, nempe voto, et juramento, utìque remanet ligatus voto reservato; secùs verò dicendum si quis voluerit se tantùm vinculo juramenti obligare, volens ut suum propositum, seu promissio non obligatoria, per juramentum fieret irrevocabilis, non quidem voti obligatione, sed juramenti; quod cæteroquin inducit minorem obligationem quàm votum, ùt dicit *S. Thom.* (4); ita *Sanch. Valent.* et *Lopez.* Et in dubio an iste voluerit se obligare necne ambobus vinculis voti et juramenti, non intelligitur voto adstrictus, ex regula communiter accepta à DD. quòd votum dubium non obligat (5).

48. — Dubitatur 2. An cùm commutetur votum reservatum, remaneat reservata etiam materia commutata? Alii affirmant; sed est communis sententia opposita, quia licèt materia commutata secum afferat eamdem obligationem primi voti, nihilominùs cùm non sit ipsa ex se reservata, neque inducit reservationem, quæ est addicta dumtaxat primæ materiæ (6).

49. — Dubitatur 3. An votum pœnale, aut conditionatum in futurum castitatis, religionis, aut trium peregrinationum sit reservatum? Respondetur cum sententia probabiliori *Tolet. Castropal. Prad. Salmant. Sanch.*, etc. negativè, quia hujusmodi vota non procedunt ab affectu absoluto erga virtutem. Secùs tamen dicendum, si votum fuerit factum ob merum affectum ad virtutem, et conditio tantùm apponitur, ut votum valeat eo tempore, quo judicatur

(1) *Lib.* 3. *n.* 258. Notand. III. — (2) *n.* 224. *v.* Quær. — (3) *Lib.* 6. *n.* 1128. — (4) 2. 2. *q.* 89. *a.* 8. — (5) *Lib.* 3. *n.* 259. *v.* In dubio. — (6) *Lib.* 3. *n.* 260.

sublatum fuisse impedimentum, quominùs possit observari v. g. cùm aliquis voveret religionem sub conditione *si mater obierit*: nam ille tunc reverà movetur jam ad vovendum à desiderio perfectionis; sed quia non potest illud exequi, ne matrem derelinquat, ideò apponit conditionem, quæ in rigore non est conjunctio conditionalis, sed potiùs adverbium temporis significans *quando* (1).

50. — Dubitatur 7. An Papa possit dispensare in votis clericorum in Sacris, et Religiosorum? Quoad clericos probabilius est cum *S. Thomà*, et communiori, quòd possit; modò adsit causa urgentissima (2). Dictum est clericorum, sed non jam sacerdotum, ùt vult communis sententia (3). Et sicùt potest cum clericis, ita etiam probabilius est posse cum Religiosis (4).

TRACTATUS VI.

DE TERTIO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE OBLIGATIONE TERTII PRÆCEPTI MEMENTO, ETC.

An hoc præceptum hodie sit ecclesiasticum, an divinum, et an obliget infideles 1. *Qui peccat die festo, etc.* 2. *Quis potest instituere festa* 3. *Obligatio concionem auscultandi* 4. *Obligatio concionandi* ibid. *et* 5. *Quinam pueri, etc.* 6.

1. Antequam progrediamur ad videndas obligationes particulares, quas hoc tertium præceptum inducit, plura prænotanda sunt. Et 1. quòd tertium præceptum, quoad debitum honorandi Deum in aliquo vitæ tempore per aliquem cultum, illud erat, et est divinum, et naturale. Sed quoad tempus præscriptum die sabbati in veteri Lege, et dominicâ in nova, erat cæremoniale, et nunc est ecclesiasticum, juxta cómmunem *S. Antonini, Navar. Azor. Suar. Cajet. Sanchez, Salmant. Carden.* et aliorum cum

(1) *N.* 261. — (2) *Lib.* 6. *n.* 1059.—(3) *n.* 808.—(4) *Lib.* 3. *n.* 256 *v.* Quæritur.

S. Thomâ (1), et *Catechis. rom.* (2). Stante hoc infertur, quòd quamvis Ecclesia non possit generaliter dispensare huic obligationi exhibendi Deo aliquem cultum, potest nihilominùs mutare, et etiam dispensare observantiam dominicæ, et aliorum festorum assignatorum, ùt patet ex *cap. Licet, de feriis* (3). Ex hoc infertur etiam probabile esse, vetitum non esse imponere opera servilia infidelibus, qui sunt extrà, ideoque non subditi Ecclesiæ.

2. — Notandum 2. quòd juxta sententiam etiam communem *S. Thomæ* (4). *S. Antonini, Soti, Coninch. Sanch. Salmant. Covar. Bonac. Filliuc.*, etc. in hoc tertio præcepto desideratur, sed non imponitur cultus internus per actus charitatis, et contritionis, ùt volunt aliqui. Tantummodò præcipitur cultus externus audiendi Missam, et abstinendi ab opere servili in diebus festis; etenim licèt sanctificatio animæ sit finis præcepti, attamen finis præcepti non cadit sub præcepto, ùt docet communis sententia cum *sancto Thomâ* (5), qui ait : *Non enim idem est finis præcepti, et id de quo præceptum datur.* Et id confirmat *Catechismus rom.* (6) dicens: *Hoc legispræcepto externus ille cultus qui Deo à nobis debetur*, *præscribitur*. Et hâc ratione cum laudato *S. Thomâ* (7), et communi *Nav. Soto, Silvest. Cajet. Suar.* dicimus verum non esse (uti volunt aliqui) die festo peccantem duplex committere peccatum (8).

3. — Notandum 3. Episcopos posse festos in honorem alicujus Sancti (non verò Beati) statuere, ùt habetur ex *cap. Conquestus, de fer.*, modò sint consentientes clerus et populus (9).

4. — Notandum 4. in diebus festis (ex se loquendo) non adesse obligationem concioni interesse, nam in *cap. Sacerdotes, dist.* 1. *de consecr.* aliud non præcipitur, nisi ut Episcopi, et parochi in dominicis, et solemnioribus festis sermocinentur per se, vel per alios idoneos, et ut in quadragesima saltem ter in hebdomada habeant concionem, cùm ibi subjungitur: si ita oportere duxerint. Dictum est, *ex se loquendo*, cæterùm rudes qui Mysteria principalia, aut res necessarias saluti ignorant, utìque ipsi tenentur concioni interesse, aut potiùs catechismo (10).

5. — Hìc advertere juvat àTridèntino *sess.* 5. *c.* 2. *de ref.* imponi Episcopis, ut concionentur diebus dominicis, et solemnioribus per se, vel per alios, si ipsi impediti

(1) 2. 2. *q.* 122. *a.* 4. *ad* 1. *et* 4. — (2) 3. *p. in.* 3. *præcept. dec. n.* 4. 6. *et* 19. — (3) *Lib.* 3. *n.* 263. *et* 265. — (4) 2. 2. *q.* 122. *a.* 4. — (5) 1. 2. *qu.* 100. *a.* 9. — (6) *Part.* 3. *de tertio præcepto n.* 1. — (7) *In* 3. *sent. dist.* 37. *q.* 1. *a*, 5. *q.* 2. *ad* 1. — (8) *Lib.* 3. *n.* 273. — (9) *n*. 266. — (10) *n.* 308.

fuerint. Hanc ipsam obligationem (quæ procul dubio est gravis) pariter imponi parochis legimus his verbis : *Ut plebes sibi commissas pro earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo necessaria ad salutem, enuntiandoque cum brevitate, et facilitate sermonis vitia quæ eos declinare, et virtutes quas sectari oportet.* Ex quo rationabiliter dicunt *Barbosa, Salmant.* et *Ronc.* graviter peccare parochum qui per integrum mensem, aut per tres menses interruptos omittit concionari (1). Hoc tamen procedit de parochis, non autem de Episcopis, qui, ex consuetudine communi legis interprete, non tenentur tam frequenter prædicare, ob tot negotiorum genera, quæ expedire debent, et aliis facilè committere nequeunt, ùt committi potest munus concionandi : cui jam Episcopis posse per alios, si ipsi impediti fuerint, à Concilio permittitur satisfieri (2).

6. — Notandum 5. huic tertio præcepto teneri omnes fideles usu rationis pollentes, qui quidem ordinariè septennio adipiscitur. An autem pueri, qui ante septennium pervenerint ad discretionis ætatem, teneantur? Vide quicquid dictum est *Tr.* 2. *n.* 37.

CAPUT II.

DE ABSTINENTIA AB OPERIBUS SERVILIBUS.

PUNCTUM I.

De operibus prohibitis in die festo.

Opera servilia, liberalia, et communia 7. *Liberalia facta ob lucrum* 8. *Transcribere* 9. *Pingere* 10. *Venatum, et piscatum ire* 11. *Opera forensia* 12. *Nundinæ, venditiones et contractus* 13.

7. — Tria genera operum ab auctoribus distinguuntur. Opera *corporis*, quæ à corpore exercentur, et ad corporis utilitatem ordinantur, ùt sunt fodere, suere, et similia; et hæc dicuntur servilia, quia à servis dumtaxat exercentur. Opera *animæ*, quæ ab anima principaliter procedunt, et ad mentis culturam spectant, ùt legere, studere, sonare, etc. et hæc *liberalia* dicuntur, quia à liberis solent fieri. Denique opera *communia*, seu media sunt, quæ promiscuè tum à servis, tùm a liberis exercentur, ùt iter facere, venari, etc. Itaque festis tantùm opera servilia sunt prohibita, non verò liberalia, et communia (3).

(1) *Lib.* 3. *n.* 269 — (2) *Lib.* 4. *n.* 127. dubit. 3. *v.* Hinc.—(3) *Lib.* 3. *n.* 272.

8. — Quare permissum est studere, docere, scribere, canere, sonare, et hujusmodi : et hoc etiam lucri causa, ùt dicunt *Soto, Navar. Suar. Salmant.* (contra alios) ex *S. Thoma* (1) qui sic docet : *Nullus spiritualis actûs exercitium est contra observantiam sabbati, putà si quis doceat verbo, vel scripto.* Nam intentio agentis non potest operis naturam ex liberali in servile mutare (2).

9. — Ita pariter probabiliùs permissum est transcribere scripturas; *Suar. Bonac. Salm. Sa, Castropal.,* etc. communissimè, quia tam scribere, quàm transcribere ordinatur ad mentis instructionem. Ideòque plures DD. admittunt etiam notas musicales, et computationes exscribere; et etiam characteres typographicos ordinare, non autem folia imprimere (3).

10. — Pingere communiùs volunt DD. esse opus servile, hoc enim requirit actionem materialem. Sed opposita sententia non est improbabilis, uti dicunt *Laym. Sa, Castrop. Ronc. Anacl. Holzman,* etc. dùm pingere (modò non sit labor notabilis in præparandis coloribus, et tabulis edolandis) videtur etiam potiùs opus liberale quàm servile, cùm magis in eo mens operetur, quàm manus. Saltem est dubium sit ne liberale an servile; et si non est liberale, saltem est opus commune, cum id exercitium tam à liberis, quàm à servis factitetur. Sculpere autem nemo dubitavit quin sit ars servilis (4).

11. — Venari autem sclopeto, vel reti, alii tenent esse servilia; sed communior, et probabilior sententia negat, licèt lucri gratiâ id ageretur. Servile potiùs videtur piscari, cùm magna defatigatio adesset; aliàs non opus fuisset Pontificis dispensatione in halecium piscatione, ùt habetur *Cap. 3. De feriis.* Piscatio autem si moderato labore fiat, probabiliùs excusatur ex consuetudine, ùt dicunt *Castrop. Filliuc. Sanch. Holzman,* etc. (5).

12. — Præter opera servilia in festis sunt prohibita etiam forensia; sub horum nomine intelliguntur primò omnes actus, qui ad forum spectant circa causarum decisiones, ùt sunt citatio partium; compilatio processûs, examen testium, sententiam proferre, aut eam executioni mandare. Hujusmodi igitur opera prohibentur in festis : modò necessitas aut pietas aliter non expostulet, ùt præscribitur *cap. ult. De feriis.* At verò non est prohibitum excommunicare,

(1) 2. 2. *q.* 122. *a.* 4. *ad* 3.— (2) *Lib.* 3. *n.* 278. *v.*Quær. 1. — (3) *n.* 279. — (4) *n.*280. — (5) *n.* 283.

dispensare, aut aliud jurisdictionis exercitium, quod judiciali strepitu non indiget (1).

13. — Sub nomine forensium intelliguntur 2. prohibitæ nundinæ, modò non fiant de rebus necessariis usui quotidiano, ùt sunt cibi, et potationes; et etiam candelæ, calceamenta, et similia, quorum pretium est determinatum. Cæterùm hodie ex consuetudine permittuntur nundinæ universales (et alicubi etiam particulares), et ita etiam aliarum rerum venditiones, exceptis iis quæ in publicis officinis venduntur, ùt dicunt *Nav. Sanch. Castrop. Salmant. La-Croix,* etc., nam hæ tamen prohibitæ sunt à lege canonica ratione scandali (2). Item permittunt DD. etiam mercatoribus vendere aliquid clausis januis, cùm emptores pro tunc iis valdè indigerent (3). Ita étiam ex consuetudine pluribus in locis permittuntur (saltem ex licentia generali Ordinarii) contractus locationum, permutationum, negotiationum, et hujusmodi, quæ strepitum judiciale non requirunt (4).

PUNCTUM II.

DE CASIBUS QUIBUS PERMITTUNTUR OPERA SERVILIA DIE FESTO.

Excusant I. dispensatio *Papæ, aut Episcopi, aut parochi* 14, II. consuetudo 15, III. pietas 16. 17, IV. charitas 17. V. necessitas 18. *ad* 21. *An propter magnum lucrum, etc.* 22. *Ut evitetur otium* 23 VI. utilitas 24. VII. parvitas materiæ 25. *Qui imponit opus decem servis, etc.* 26.

14. — Hæ causæ sunt 1. *Dispensatio* Papæ pro tota Ecclesia, aut Episcopi pro sua diœcesi, aut vicarii capitularis, Sede vacante (non autem vicarii Episcopi); modò adsit justa causa, loquendo de festis communibus; aut Prælati regularis respectu suorum Religiosorum, aut domesticorum. Parochi possunt etiam dispensare (etiam præsente Episcopo) in casu particulari, sed tantùm ad tempus, et in iis in quibus consuetudo permittit eis dispensare, nempe in jejunio, et laborando die festo, ùt communiter testantur *Suar. Sanch. Viva, Salm. Spor.,* etc. (5).

15. — II. *Consuetudo.* Propterea excusantur qui vehuntur sellâ gestatoriâ ab hominibus conductâ (6). Ducere vehicula vel animalia rebus onusta, *Roncagl. Viva, Salm. Mazzotta* (7). Irrigare olera, vertere aut separare segetes (8). Ita etiam ex consuetudine permissum est die festo animalia occidere, et ea excoriare, cùm die præcedenti id

(1) *Lib.* 3 *n.* 284. *et* 287.—(2) *n.* 285. *et* 286.—(3) *n.* 303. *ad* 14.— (4) *n.* 286. *v* An autem. — (5) *Lib.* 3. *n.* 288. — (6) *n.* 275. — (7) *n.* 276. — (8) *n.* 290.

fieri nequit, ùt accidit in frequentioribus civitatibus, non autem in oppidis, nisi esset tempore æstivo, aut plura festa concurrerent. Ita etiam ex consuetudine permittitur molere frumentum (1). Et ita pariter licitum est cibos parare, et coquere, licèt superflui sint, *Azor. Castrop. Viva*, et *Mazotta*, etc. (2). Ita etiam calceamentis novis aliquem calceare, et barbam tondere; ita circa barbam tondendam aliqui DD. dicunt adesse consuetudinem ubique; alii dubitant. Cæterùm probabiliter dicunt alii universaliter permitti rusticis tonderi in festo, quia hic dies tantùm illis, ut tonderi possint, vacat; et dicunt etiam posse excusari tonsores, si eis renuentibus tondere diebus festivis, notabilis lucri jactura facienda esset (3). Plures auctores dicunt dubiam consuetudinem non posse excusare, benè verò probabilem, proùt si attestaretur ab aliquo doctore eximio: ita *Salm. Salas, Granado, Viva, Mazotta,* etc. (4). His positis mihi lubet hìc afferre quid S. Carolus Borromæus in 1. et 3. Conciliis Mediolanensibus pro venditoribus rerum victui necessariarum, et Pontifex Benėd. XIV. cùm esset Archiepiscopus Bononien. (5) tam pro dictis venditoribus, quàm barbitonsoribus statuerunt, ut præscriberetur hora, quâ claudendæ essent hujusmodi tabernæ, propterea præfatus Pontifex jussit affigi tabellam horarum, quibus pro temporum varietate ad signum campanæ majoris, statim illæ claudi deberent. O utinam hoc ubique ab Episcopis fieret; utique non viderentur homines pœnitus suæ salutis tam immemores, ut vix semel in anno, et quasi inviti ad Sacramenta accedant, numquam verbo Dei, quod est Christi ovium alimentum, ab eis audito.

16. — III. *Pietas*. Qua de re permittuntur opera quæ proximè spectant ad cultum divinum, ùt campanarum pulsatio, statuarum delatio in processionibus, et etiam (saltem ex consuetudine) altaria, et ecclesias ornare, hostias coquere, templa verrere, molem funerariam, vel ad sanctissimi Sacramenti expositionem erigere. Conficere autem tabulata ad invisendas processiones non licet in festo, nisi quando nullum aliud tempus suppeteret (6).

17. — Hìc dubitatur an liceat laborare in festo ad solam pietatem, ùt pauperum vestes suere, ecclesiæ agros colere, aut eas ædificare, aut lapides pro illius ædificio adferre. Alii hoc permittunt, quia in *cap. Conquestus, de fer.* jam permittuntur opera forensia, si necessitas, vel pietas sua-

(1) *N.* 277. — (2) *n.* 298. — (3) *n.* 290. — (4) *Ibid. v.* Notandum. — (5) *Notificat.* 43. — (6) *Lib.* 3. *n.* 291 *et* 292.

deat; propterea idem putant posse dici de operibus servilibus, in æquiparatis enim, *ubi currit eadem ratio*, *eadem est legis dispositio.* Alii tamen probabiliùs id negant, nisi adsit actualis, et gravis necessitas, aut nisi adsit licentia Episcopi : quia opera prædicta tantùm remotè concurrunt ad cultum divinum. Cæterùm dicunt *Salmantic.* cum *Suar. Soto, Cajet. Castropal. Sanch. Bonac. Trullenc.*, etc. quòd nostrâ hâc tempestate cùm loca pia quasi omnia egeant, benè posse exerceri prædicta opera, ut eis succuratur (1). IV. *Charitas;* ideòque permittuntur agi causæ pauperum, eis opitulari, etc. (2).

18. — V. *Necessitas* propria vel aliena animæ, vel corporis; si nimirùm sine gravi incommodo, aut detrimento aliquid omitti non possit. Ideòque possunt excusari servi, et famuli, etc. si coacti à dominis laborare metu gravis incommodi, v. gr. ne dimittantur, sine spe faciliter, et brevi inveniendi, cui serviant. Idem dic de uxoribus, et filiis coactis à patre ad laborandum. *Suar. Azor. Palud. Salmant.*, etc. (3). Ita etiam excusantur pauperes, quibus die festo laborandum est pro seipsis ad sui, et familiæ alimentationem, ac pariter ut resarciant vestes proprias, aut consanguineorum (4).

19. — Ratione etiam necessitatis permittitur laborare pharmacopolis, vitri, et ferri conflatoribus, laterum, et calcis coctoribus, et quibuscumque quorum opus semel cœptum non potest interrumpi sine damno (5). Ideòque etiam permittitur equos calceare itinerantium, reficere vomeres eorum quibus aliter die sequenti cessandum esset à labore, reficere vias et pontes, fontes, etc. (6). Ita pariter licitum est sartoribus (si aliud non suppetat tempus) vestes suere pro nuptiis, aut funeribus, et similibus; putà si exterus indigeret vestibus juxta loci ubi reperitur decentiam, aut si alii expectarent vestes promissas, quas si non exhiberent, ipsi magnum detrimentum subituri essent. Idem valet pro calceamentariis (7).

20. — Permittitur etiam pistoribus publicis panem conficere diebus festis, tam ob consuetudinem, quàm ob populi necessitatem; dùm semper adest periculum, ne ob quamlibet panis penuriam populus commoveatur. An consuetudo permittat omnibus indiscriminatim hisce diebus panem conficere, meritò *Tamburinus* dubitat, nisi acci-

(1) *N.* 293. — (2) *n.* 294. — (3) *n.* 296. — (4) *n.* 297. (5) — *Lib.* 3. *n.* 300. —(6) *Ibid.* — (7) *n.* 303.

deret concursus plurium festorum, et panis anteà coctus edendo minùs aptus redderetur ; aut si panis esset necessarius pro illo die, et idem dicimus de *pastillis*, sive ortolaganis (1).

21. — Ita pariter , ut evitetur damnum , permittitur colligere fruges , aut fœnum , et (saltem ex consuetudine) etiam fructus , quamvis non necessarios usui illius diei , ut meliùs serventur, præcipuè si est periculum pluviæ imminentis, ideòque in multis regionibus solent colligi quibuscumque diebus olivæ, castaneæ, aut alii fructus silvestres. Communiter licent quælibet opera, quæ sunt necessaria usui quotidiano familiæ, ùt verrere domum, lectos sternere, utensilia culinaria lavare, etc. (2).

22. — Dubitatur 1. An jactura magni lucri possit excusare laborantem die festo? Multi negant, ùt *Salmanticens. Roncaglia*, etc. quia dicunt aliud esse damnum pati, aliud lucrum non facere. Sed multi alii DD. etiam graves, ùt *Suar. Castrop. Cajet. Sanch. Navar. Armilla, Holz. Bonac. Viva, Elbel, Mazzotta*, etc. probabiliter excusant, quia ex *L. un. c. de Sentent.* lucrum non facere magnum æquiparatur gravi damno. Saltem hac in circumstantia dici potest præceptum festorum, quod est humanum, cum tanto incommodo haud obligare (3). Eâdemque ratione multi DD. excusant etiam à Sacro, ita *Suar. Castrop. Mazzotta*, etc. Contrà tamen nescio approbare opinionem nonnullorum dicentium, posse sabbato proficisci aliquò venatum, licèt prævideat Dominicâ omissurum Missam. Aliter tamen dicunt multi AA. de eo qui proficisceretur die Jovis : et aliter de iis qui ex officio iter agunt, aut merces vehunt (4).

23. — Dubitatur 2. An liceat laborare in festo ad evitandum otium? Alii DD. id negant; alii affirmant, utì *Laym. Silv. Sa, Mazzotta,* etc. quando quis aliàs esset in periculo peccandi; nam (dicunt) si excusat necessitas, quæ corporis commodum respicit, tantò magis debet excusare necessitas, quæ animæ bono conducit. Hanc sententiam puto probabilem in solo casu quo tentatio non possit alio modo superari, nisi se labori applicando; sed hic casus nescio an moraliter possit accidere, saltem erit rarissimus (5).

24. — VI. Excusat *utilitas* publicæ lætitiæ, aut splendoris; quapropter licet in victoriis, natalitiis, vel adventibus principum theatra constituere, vestes conficere, ignes accendere, etc. modò hæc præveniri non potuissent; dum

(1) *N.* 299. — (2) *n.* 298. v. Permittunt. — (3) *Lib.* 3. *n.* 301. *cum Castrop. tr* 3. *de Leg. d.* 5. *p.* 3. §. 2. *n.* 3. *et* Suar. *eod. tit. l.* 6. *c.* 7. *ex n.* 9. — (4) *Lib.* 3. 3 *n.* 301. v. Ob eamdem. — (5) *n.* 302.

consuetudo permittit hujusmodi res, cùm sint signa lætitiæ moraliter necessaria ad populi pacem (1).

25. — VII. *Parvitas materiæ* excusat saltem à mortali. Sed hic quæritur 1. quænam in hoc sit gravitas materiæ? Alii ponunt tres horas, sed hæc opinio est nimis laxa. Alii unam horam, et hæc est nimis rigida, alii communiùs duas horas, et multi alii aliquid ampliùs, nempe duas cum dimidia, ùt *Valentia, Granado, Henriq. Bas. La-Croix,* etc cum *Viva*, qui asserit hanc esse communiorem; imò *Viva*, et *Mazotta* dicunt excusare etiam longius hoc temporis spatium, si intercedat aliqua necessitas, quæ alioquin non sufficeret ad excusandum (2).

26. — Quæritur 2. An peccat graviter dominus qui imponit decem servis laborem mediæ horæ? Si labor impositus eodem tempore exercetur, ex communi sententia non peccat graviter, dubium restat an si successivè? Alii volunt peccare mortaliter; nihilominùs communior est opposita cum *Sanch. Bonac. Salmant. Roncag. Trullench. Viva*, etc. quòd non excedit veniale, et est satis probabilis, nam hujusmodi dominus non potest ampliùs peccare, quàm ipsi servi, quorum nemo pro eo labore peccat graviter. Secùs esset si dominus eidem servo præciperet pluries intra eumdem diem laborare, quia illæ plures vices coalescunt ad constituendam materiam gravem (3). Advertatur hìc denique quòd in operibus forensibus gravitas materiæ non tam desumitur à quantitate temporis, quàm à quantitate operis.

CAPUT III.

DE OBLIGATIONE AUDIENDI SACRUM.

PUNCTUM I.

Quomodò huic obligationi satisfaciendum est.

De intentione 27. *De attentione* 28. *Qui, dum audit Missas, recitat officium, etc.* 29. *Qui celebrat* 30. *Qui confitetur* 31. *Qui dormitat, aut colligit eleëmosynas* 32. *De materiæ parvitate* 33. *Qui audit duas dimidias Missas* 34. *De loco undè audiri potest Missa* 35. *De oratoriis, et ubi potest Episcopus celebrare* 36. *et* 37. *Utrùm Episcopus possit dispensare ad celebrandum in domibus privatis* 38.

27. — Hoc præceptum audiendi Missam omnibus festis habetur ex *can. Omnes fideles,* et *can. Missas, de con-*

(1) *N.* 304. — (2) *n.* 305. — (3) *Lib.* 3. *n.* 306.

sec. dist. 1.; et obligat omnes fideles usu rationis utentes. Ad satisfactionem hujus præcepti duo requiruntur : *intentio*, *et attentio.* Requiritur 1. *intentio*, nempe ut quis intendat Missam audire ; nam non satisfaceret præcepto, qui assisteret solo fine ecclesiam visendi, amico præstolandi, etc. aut vi detineretur; dico *vi*, quia si quis interesset Sacro timore à patre, vel magistro in eum incusso, jam satisfaceret debito suo, quamvis peccaret ob pravam voluntatem Missam omittendi si posset. Præterea sufficit intentio adimplendi opus præceptum, et nihil refert quòd non habeatur intentio satisfaciendi præcepto ; quare qui jam adfuisset Sacrò, utìque præcepto satisfecit, licèt fuisset immemor diei festivi (et idem dicitur de voto, jurejurando, Pœnitentia sacramentali; modò opus promissum in voto, aut impositum pro pœnitentia non applicetur ad alium finem) (1). Imò satisfacit, licèt habuisset expressam intentionem non adimplendi præceptum, juxta communissimam, et probabilem *Suar. Lessii, Sanchez, Castropal. Tournely*, *Pontas*, *Valentia*, *Vasq. La-Croix, Salmant.* (2). Ratio, quia qui voluntariè jam exequitur opus præceptum, necessariò etiam satisfacit præcepto. Nec obstat paritas quæ à contrariis adducitur, nempe quòd sicut qui debet alteri centum, et conscius debiti centum illi donat, non remanet liber à debito ; ita non remanet liber à præcepto, qui præcepto satisfacere non vult. Nam responsio patet : in debito pecuniæ (idem de debito voti) obligatio dependet à propria voluntate ; quare benè potest aliquis, non obstante solutione, velle ligatum remanere ; sed in casu nostro, obligatio audiendi Sacrum dependet ab Ecclesiæ voluntate, undè non potest homo ex se illam sibi imponere, adeoque dum adimplet præceptum, non potest non adimplere.

28. — Requiritur 2. attentio (saltem virtualiter et in confuso) nimirùm ut advertat et attendat ad assistendum, ùt debet, Sacrificio quod peragitur. Quare non satisfacit certè, qui assistit dormiendo, aut sensibus abreptus, aut nesciens quod fit. Quæstio est inter DD. an in assistendo Sacro requiratur attentio interna ? Multi AA. negant, utì *Suar. Less. Lugo, Coninch. Silvest. Medina*, *Hurtado*, *Henr. Renzi, Croix*, et plures alii, dùm dicunt quòd, ut Missæ præcepto satisfiat, non sit necesse orare, sed sufficit præsentiâ morali adesse, intendens illâ Deo cultum exhibere. Sed communior sententia cum *S. Thoma*, *Laym.*

(1) *Lib.* 1. *n.* 165. — (2) *n.* 164. *et fusiùs l.* 4. *n.* 176.

Bonac. Sporer, *Salmant.* et aliis pluribus vult esse necessariam attentionem internam, attendendo aut ad Deum (nimirùm ejus bonitatem, amorem, etc.), aut ad Sacrificii mysteria, aut ad verba et actionem celebrantis; sufficiendo cæteroquin (ùt dicunt communiter) ut in principio habeat intentionem internè attendendi, et eam non revocet voluntariè, et advertenter se distrahendo : dico *advertenter*, quia si quis voluntariè se distrahit, non advertens quòd distrahitur a Missa, (idem valet de Horis canonicis), etiam satisfecit ; quia iste, licèt voluntariè distrahatur, non tamen voluntariè distrahitur à Missa. Hanc secundam opinionem puto esse probabiliorem et quidem consulendam, contrariam verò non judico improbabilem; saltem stante auctoritate tot DD. qui eam tuentur, redditur res valdè dubia, an adsit hæc Ecclesiæ lex obligans fideles ad Missæ assistentiam etiam cum interna attentione (1).

29. — Cæterùm communiter admittunt, quòd satisfacit Missæ qui conscientiam examinat, ut confiteatur, aut aliquem librum spiritualem legit (non autem historiarum licèt spiritualium) (2); aut recitat Horas canonicas, vel pœnitentiam persolvit, aut aliam orationem debitam facit; quia eodem tempore potest duobus præceptis satisfieri, quando res præceptæ non sunt ad invicem incompatibiles, ùt communissimè *Suar. Bonac. Castropal. Sanch. Filliuc.*, *Sa, Bus. Salmant.*, etc. contra pauciores (3). Ita etiam satisfaciunt, qui Missæ inservientes se parant, ut res altari necessarias offerant, putà vinum, hostias, thus, etc. cùm eædem res ad idem Sacrificium pertineant; sed hoc intelligitur modò ab ecclesia non egrediendum erit, aut saltem per multum tempus (4).

30.—Probabile etiam est celebrantem posse aliam Missam audire, quæ unà simul celebratur, quia, dùm ipse celebrat, jam orat. Sic etiam probabiliter satisfacit qui, dùm Missæ assistit, extasim patitur, quæ à sensibus eum abalienat, quia anima tunc ad Deum attendit.

31. — An satisfaciat qui audiendo Sacro confitetur ? Multi DD. affirmant, modò pœnitens tunc attendat Missæ; ita *Castropal. Reginal. Molfes. Hurtad. La- Croix, Elbel*, *Pigler*, etc. dicentes quòd per confessionem honoratur Deus; et idem dicunt de confessario audiente confessiones. Sed nos contrarium sentimus cum *Lugo, Tambur. Bonac. Esc. Salmant.* ratione quia qui confitetur tamquam reus sistit, non autem ùt offerens Sacrificium cum sacerdote. Nihi-

(1) *Lib* 3 *n*. 313. — (2) *n*. 314. — (3) *n*. 309. — (4) *Ibid*. *v*. Satisfaciunt.

lominùs dicunt *Lessius*, et *La-Croix* absolutè benè satisfacere servum aut famulum, cui nullum aliud tempus vacaret ad confitendum, nam pro isto præsumitur Ecclesiæ conniventia.

32. — Satisfacit etiam, aut saltem in materia gravi non delinquit qui in audiendo Sacro (aut in Horis canonicis recitandis) dormitat, modò advertat ad id quod fit (1). Probabiliter etiam satisfacit qui circumïens ecclesiam colligit eleëmosynas, modò ad Missam attendat. Qui verò confabulatur per partem notabilem Missæ (quicquid dicat *Busemb.*) cum communi dicimus quòd non satisfacit, quia confabulatio destruit attentionem etiam externam, quod impedit præcepti satisfactionem (2).

33. — Quæritur 1. Quæ sit parva materia in præcepto audiendi Sacrum? Alii putant esse parvam materiam omittere usque ad Evangelium exclusivè; multi *inclusivè,* proùt *Azor. Lugo*, *Suar. Laym. Castrop. Sa*, *Holzman*, *Elbel*, *Salmant.*, etc. etiamsi omitteretur *Credo*, ùt dicit *Lugo* cum aliis. Prima sententia est communior et probabilior, sed secundam non puto improbabilem, quia Missa, juxta S. Isidorum, ab Offertorio olim incipiebat. Commune verò est cum *Suar.* et aliis, non esse grave omittere ea quæ præcedunt Epistolam, et quæ Postcommunionem subsequuntur, etiamsi utrumque omittatur. Commune contrà pariter est esse gravem omissionem à Consecratione ad *Pater noster*, etiam exclusivè; aut omittere Consecrationem, et Sumptionem. An autem sit grave omittere Consecrationem vel Sumptionem? Alii communiùs affirmant, imò dicunt esse grave, licèt omittatur Consecratio unius speciei. Multi alii nihilominùs cum *Lugo, Suar. Hurt. Fagund. Escob. Tamb.Elbel,* etc. negant; nam, utì dicunt, non constat essentiam Sacrificii consistere in Consecratione (sicut communiùs volunt), aut in Sumptione (utì vult *Ledesma, Pignatelli*, et alii cum *Alberto Magno*); attamen nos probabiliorem putamus primam sententiam, tanquam probabiliùs habentes essentiam Sacrificii in utraque simul consistere, nempe in Consecratione, et in Sumptione (3). Dicunt autem aliqui auctores quòd, cùm sit probabile essentiam Sacrificii Missæ in sola Consecratione consistere, ideò etiam probabile sit, quòd si aliquis veniret post Consecrationem ultimæ Missæ, reliqua audire non teneatur. Sed dicimus oppositum tenendum cum *Continuatore Tournely*, et *P. Zaccharia* in *La-Croix* (4);

(1) *Lib.* 3. *n.* 316. — (2) *n.* 317. — (3) *n.* 310. — (4) *Cont. Tourn. tract. de* 3 *præc. Dec. c.* 3. *et P. Zacchar. ap. La-Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 608.

ratio, quia cùm sit satis etiam probabile quòd essentia Sacrificii in Sumptione consistat, dicimus illum benè obligari ad reliquam Missæ partem audiendam : qui enim implere nequit præceptum impositum certè, tenetur saltem, si potest, implere probabiliter, nam hujusmodi onus satisfaciendi præcepto probabiliter, cùm non possit satisfieri certè, inclusum est in præcepto certè satisfaciendi; cùm enim præceptum stet in possessione, debet ipsum impleri ùt meliùs impleri potest.

34. — Quæritur 2. An satisfaciat qui duas medias Missas audit à duobus celebrantibus? Qui eodem tempore has partes audit, utìque non satisfacit, utì patet ex propos. 53. damnata ab Innoc. XI.; sed si successivè, multi admittunt satisfieri, ùt *Navarr. Laym. Soto, Bonac. Sa, Castrop.*, etc. quia talis assistentia, non jam physicè, sed moraliter jam terminatur ad unam Missam integram : itaque illæ duæ medietates sufficiunt ad unitatem obsequii ab Ecclesia præcepti. Hanc non negamus esse probabilem, saltem extrinsecè; sed longè probabiliorem putamus contrariam cum *Suar. Lugo, Azor. Coninch. Tamb. Sporer,* etc. si audiatur pars usque ad Consecrationem inclusivè ab uno sacerdote, reliqua verò ab alio; quia hæ duæ partes nequeunt constituere unum integrum Sacrificium. Secùs dicimus si assisteret tam Consecrationi quam Sumptioni ejusdem sacerdotis (1).

35. — Quæritur 3. In quo loco satisfit præcepto de audiendo Sacro? Respondetur in qualibet ecclesia publica, etiamsi non sit parochialis, proùt hodie certum est ex communi consuetudine. Et jam satisfacit qui audit Missam in choro post altare, aut per aliquam fenestram quæ prospectat ecclesiam, etsi sacerdos non videatur, dummodò saltem per alios advertatur quod fit; et licèt adsit post parietem, aut columnam ecclesiæ, et etiam extra ecclesiam, modò uniatur cum populo, qui est intra ecclesiam. Admittunt alii (et non improbabiliter) cum *Lugo*, *Escobar, Mazzott. Spor. Elbel, Dicast.* et *Gob.* et non dissentit *Tourn.*, posse satisfieri huic præcepto ex aliqua fenestra domûs, licèt via intermediet, modò prospiciatur altare, et distantia sit parva, quia sic etiam moraliter assistitur. Admittunt *Lugo*, et *Escob.* distantiam 30. passuum, sed hæc meritò non admittitur à *Tamb.* et *Gob.* (2).

36. — Dictum est *ecclesiâ publicâ*, nam in oratoriis privatis non satisfaciunt præcepto omnes ii qui ibi adsunt Missæ, nisi sint domini, aut illorum conjuncti, qui habi-

(1) *Lib. 3. n.* 311. — (2) *Lib. 3. n.* 312.

tant eamdem domum, et vivunt illorum expensis (etsi aliqui DD. admittunt satisfacere fratres, et uxores eorum, etiamsi habeant mensam particularem, et separatam), aut servi qui ab iisdem dominis aluntur, quamquam isti degant extra domum, ùt admittunt *Pelliz. Quarti*, *Diana*, *La-Croix*, *Castrop. Tamb.* et *Mazzotta* (contra *Barbos. Lez.*, etc.). Sed non satisfaciunt familiares qui non sunt necessarii, uti loquitur Indultum (1), et tantò minus extranei, ùt sanxit Clemens XI. adversùs quorumdam opinionem (2).

37. — Circa oratoria privata plura hic advertenda. Et 1. non posse in iis celebrari in quibusdam festis principalibus, et hæc sunt *Pascha*, *Pentecostes*, *Natalis Domini*, *Epiphania*, *Feria V. in Cœna Domini*, *Ascensio*, *Annuntiatio, et Assumptio B. Mariæ Virg.*, *festa SS. Petri et Pauli*, *et omnium Sanctorum.* Ita ex Decret. S. C. Sed hæc limitatio non intelligitur pro oratoriis concessis infirmitatis causâ (3). 2. Pontificem Benedict. XIV. in Bulla *Cùm duo nobiles*, anno 1740. declarasse non posse celebrari Missam in oratoriis privatis, nisi actu assistat saltem unus illorum, quibus directè concessum est indultum (4). 3. Per eumdem Pontificem in Bulla *Magno*, sub die 2. Junii 1751. declaratum esse, attentà formulâ Indultorum, in prædictis oratoriis privatis non posse celebrari nisi unam tantùm Missam, cùm jam explicatum sit, verbum *una Missa* idem sonare ac *unica* (5). 4. Non licere ministrare Sacramentum Pœnitentiæ in oratoriis privatis sine licentia Episcopi, et præcisâ justâ causa, expressum est in citata Bulla *Magno* §. 20. An autem requiratur licentia Episcopi pro ministranda Eucharistia? Alii negant; sed communiùs affirmant, et reperi quòd præfatus Pontifex Benedictus XIV. in Epistola encyclica ad Episcopos Poloniæ, data eodem die 2. Junii 1751., prohibuit Communionem ministrari in oratoriis privatis sine licentia Episcopi. 5. Hoc procedere de oratoriis privatis concessis à Papa privilegio aliquas personas donare volente, non autem de illis auctoritate Episcopi erectis, et designatis ad sacros usus in seminariis, conservatoriis, hospitalibus, et etiam in domibus privatis, modò in istis ingressus pateat à via publica; nam in hujusmodi oratoriis seu capellis quilibet potest celebrare, et Missæ præcepto satisfacere in quibuslibet anni diebus, quia hæc sunt verè ecclesiæ publicæ. Et idem currit pro oratoriis Religiosorum, et pro iis qui in domibus Episcoporum, aut Cardinalium eriguntur (6). Episcopi

(1) *N.* 319. — (2) *Vide l.* 6. *n.* 359. Not. III. — (3) *Ibid. v.* Ex quo, *et ex alio Decr. quod affert P. Zaccharia ap. Croix l.* 6. *p.* 2. *ad. n.* 271.—(4) *L.* 6. *n.* 359. — (5) *Ibid. v.* Dices. (6) —*Lib.* 6. *n.* 357.

autem possunt celebrare, et celebrare facere se præsentibus in omnibus domibus (etiam extra diœcesim) ubi reperiuntur causâ visitationis, aut itineris, aut moræ extra diœcesim à jure, vel à S. Sede ob aliquam peculiarem causam permissæ; ita habetur ex Bulla *Apostolici ministerii* Innoc. XIII. confirmatâ a Benedicto XIII. et extat in appendice Conc. Rom. (1).

38. — An autem Episcopi possint dispensare, ut aliquando celebretur in domibus privatis? Respondetur quòd, licet hodie per Trident. *Sess.* 22. *in Decr. de celebr. Miss.* et luculentiùs in Decr. Clementis XI. ablata sit Episcopis potestas, quam primitùs per *Can. Missarum*, 11. *de consecrat. dist.* 1. habebant celebrandi, et celebrare faciendi etiam in domibus laïcorum, nihilominùs valdè probabilis, et communissima est sententia cum *Nav. Suarez*, *Lugo, Castrop. Vasq. Coninch. Salm. Croix,* etc. quòd hoc intelligitur de licentia perpetua per modum habitûs, non autem de licentia ad tempus per modum actûs, intercedente aliquâ justâ causâ particulari, et transitoriâ infirmitatis, aut alterius rei. Nonnulli DD. admittunt hoc tantùm pro aliquibus vicibus in anno; sed alii, ùt *Holzm. Elbel*, et *Pasqual.* concedunt, quoties occurrit aliqua causa specialis, dicentes, solùm vetitum esse Episcopis per modum habitûs, et quoties dispensato lubet eâ licentiâ uti, et hoc etiam approbatur à *Gallemart* in citat. loco Trid. et non irrationabiliter (2).

APPENDIX

DE ORATORIIS PRIVATIS.

Operæ pretium est hic adnotare formam Brevium pontificiorum, quibus concedi solent oratoria privata; hæc igitur est : « Clemens XIII. tibi N. N. diœcesis Neapolita- » næ, qui (ùt asseris) ex nobili genere procreatus existis, » ut in privato domûs tuæ solitæ habitationis oratorio in » civitate N. existentis, ad hoc decenter (muro extructo) » ornato, ab omnibus domesticis usibus libero, per Ordi- » narium loci priùs visitando, et approbando, ac de ipsius » Ordinarii licentia, ejus arbitrio duraturâ, unam Missam » pro unoquoque die, dummodò in eadem domo cele- » brandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non » fuerit, per quemcumque sacerdotem ab eodem Ordina-

(1) *N.* 358. — (2) *Lib.* 6. *n.* 359.

» rio approbatum secularem, seu de Superiorum suorum » licentia regularem, sine tamen quorumcumque jurium » parochialium præjudicio, ac Paschatis resurrectionis, Pen- » tecostes, Nativitatis D. N. JESU CHRISTI, nec non aliis » solemnioribus festis diebus exceptis, in tua, et familiæ » tuæ, nec non hospitum tuorum nobilium præsentia ce- » lebrare facere valeas. Non obstantibus, etc. Volumus » autem quòd familiares servitio tuo tempore dictæ Missæ » actu non necessarii ibidem Missæ hujusmodi interessen- » tes, ab obligatione audiendi Missam in ecclesia diebus » festis de præcepto minimè liberi censeantur » *Datum Romæ*, etc.

Nunc examinemus sigillatim dictas clausulas, quarum 1. *Tibi diœcesis Neapolitanæ.* Hìc quæritur an qui habuit privilegium, cùm transferat domicilium in aliam diœsesim, possit ibi uti privilegio? Multi affirmant, ùt *Barbosa, Pasqual. La-Croix*, cum aliis (1); nam dicunt hoc privilegium non loco, sed personæ concessum ob suam nobilitatem; adeoque stante eâdem causâ in alia diœcesi, adhuc et privilegium perseverat. Addunt postea *tò tibi diœcesis Neapolitanæ*, non taxativè apponi, sed demonstrativè, i. e. *Tibi qui es diœcesis Neapolitanæ*; et hoc eo fine ne ab alio, qui forsan sit eodem nomine appellatus, privilegium usurpari queat. Hoc tamen non obstante, contrarium tenendum cum *P. Fortunato à Brixiâ* (2), qui secundùm se multos auctores adducit. Ratio, quia nunc temporis in exemplaribus Brevium hujusmodi privilegii, secùs ac fiebat antiquitùs, nomen civitatis respicit non personam tantùm, sed etiam eadem oratoria, cùm dicatur: *In privato domûs tuæ solitæ habitationis oratorio in civitate N. existentis*; et quandoque apponitur etiam nomen diœcesis. Sicuti ergò privilegium quoad personam, sic etiam ad locum limitatur. Præterea, ùt benè ait *P. Brixiensis* (3) mox laudatus (et asserit hanc esse comm. sententiam), quamquam hoc dubium esset, strictè tamen interpretandum est; etenim generaliter loquendo, privilegia favorabilia sunt latè interpretanda; non autem illa derogantia juri communi, utì est privilegium de oratorio privato; contra *Tambur.* sententiam (4). Vide quod dicemus de privilegiis *Tom. III. Tract. XX. n.* 7.

Clausula II. *Qui (ùt asseris) de nobili genere procreatus*

(1) *Barb. de jur. eccl. lib.* 2. *c.* 8. *n.* 16. *Pasq. de Sacr. Miss. q.* 629. *La-Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 269. *cum Sylv. Bonac. et aliis.* — (2) *A Brixiade orat. domest. pag.* 62. — (3) *Brix. loc. cit. cap.* 3. *annot.* 1. *pag.* 91. — (4) *Tamb. Meth. cel. Miss. lib.* 1. *c.* 6. §. 4. *n.* 31.

existis. Igitur animadvertendum, cùm non verificatur conditio nobilitatis, privilegium utìque nullum esse, dùm illa est apposita utì causa finalis (1). An autem sufficiat nobilitas habita ex privilegio, vel dignitate, seu gradu acquisito? Quidam admittunt (2); sed negatur à *P. Fortunato à Brixiâ* asserente requiri propriè dictam nobilitatem habitam ex nativitate. De reliquo semper in hoc locus à loco est distinguendus.

Clausula III. *Ut in privato domûs tuæ solitæ habitationis oratorio in civitate N. existentis ad hoc decenter* (*muro extructo*) *ornato, ab omnibus domesticis usibus libero.* Hìc quæritur an privilegio donatus illo uti possit, cùm per parùm temporis domi suæ ruri extructæ immoratur? Affirmant *Pignat.* et *Pasq.*, sed meritò id negat *Ronc.* (3) attentis verbis: *In privato domûs tuæ solitæ habitationis.*

Notetur hìc 1. Per verba *muro extructo*, utì probabiliter dicunt quidem AA. (4) non signari opus esse ut quatuor adsint parietes, sed sufficere tres, et pro quarto ut apponatur tapes, aut tela, quæ claudatur, aperiaturve cùm opus erit. Juxta usum autem Neapoli receptum, scio pro hujusmodi privatis oratoriis ab Archiepiscopo approbari armaria lignea; attamen sentio semper observandum Decr. S. R. congr. die 3. *Decemb.* emanatum 1661. ubi dicitur: *Habens Indultum erigendi oratorium in propria domo, si voluerit ibi ædificare altare ligneum, non indiget facultate apostolicâ, dummodò altare cum sacro lapide parieti colligatum amovibile non sit, et altaris portatilis imaginem non præ se ferat.* Notandum 2. quoad verbum *ornato*, quòd locus oratorii ita aptari debet, ut omnes fatentur, ut distinguatur ab aliis profanis usibus destinatis. Imò benè ait *Pasqual.* in hujusmodi oratoriis ornamenta splendidiora ante alia quæ in ecclesiis adsunt, esse apponenda, quia ecclesiæ ex se exigunt venerationem. Notandum 3. quoad verba, *ab omnibus domesticis, etc.* id quod dicunt DD., nimirùm quòd sicut in ecclesia quis dormire potest, comedere, et similia, tantò magis hæc permittuntur in oratorio (5); et utì hæc agendo in ecclesia absque necessitate venialem culpam non excedit, modò non fiant per modum habitûs, ùt inquit *Suar.* cum aliis (6); idem à fortiori dicendum est de oratorio privato. Casu tamen quo per modum

(1) *Vid. Tambur. loc. cit.* §. 4. *n.* 5. — (2) *Pasq. et Cleric. cum Pignat. tom. VI. cons.* 98. *n.* 100. — (3) *Ronc. de Sacr. Missæ c.* 5. *q.* 3. *v. Quarto.* — (4) *La-Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 266. *et Tamb. loc cit. n.* 8. — (5) *Sa v. Eccles. n.* 3. *et Tamb. n.* 8. — (6) *Suar. de relig. to.* 1. *l.* 3. *c.* 5.

habitûs oratorium tamquam locus profanus haberetur, volunt DD. (1) locum illum ineptum fieri, et privilegium cessare; saltem, ùt ajunt alii, (2) novæ eget Ordinarii approbationis. An autem super oratorii tecto dormire non liceat aut aliæ actiones profanæ, negant AA. ferè communiter (3), dicentes id omittere esse solùm convenientiæ, non verò præcepti; dùm qui dormit super tecto ecclesiæ extra ecclesiam dormit. Verum tamen est in sua diœcesi S. Carolum Borromæum vetuisse. Ceterùm, inquit *P. Gatticus* (4), hoc permitti posse in aliqua domo, ubi aliter ex angustia provideri non potest.

Clausula IV. *Per Ordinarium loci priùs visitando, et approbando, ac de ipsius Ordinarii licentia, ejus arbitrio duraturâ.* Notetur hìc Ordinarium, cùm semel approbaverit oratorium, non posse impedire quominùs ibi celebretur, ùt decisum legitur apud *Barb.* (5) Hoc tamen intelligitur, cùm desit justa causa, nam cùm adest, benè potest celebrationem suspendere vi verborum, *ejus arbitrio duraturâ.*

Clausula V. *Unam Missam pro unoquoque die, dummodò in eadem domo celebrandi licentia, quæ adhuc duret, alteri concessa non fuerit.* Jam superiùs dictum est *n.* 37. per verba, *unam missam*, intelligi *unicam.* ùt declaravit Benedictus XIV. in Bulla *Magno.* Per verba autem *dummodò in eadem domo, etc.* advertatur quòd, etsi unus ex dominis oratorium obtinuisset in suis diætis, sed ejusdem domi, invalidè alter dominus privilegium impetraret.

Clausula VI. *Per quemcumque sacerdotem ab eodem Ordinario approbatum sæcularem, seu de Superiorum suorum licentia regularem.* Notandum hìc non opus esse approbatione speciali ad celebrandum in oratoriis privatis, hodie enim ordinariè solent ibi Sacrum facere sacerdotes vi cujusdam approbationis, quæ ex consuetudine (6) adest.

Clausula VII. *Sine tamen quorumcumque jurium parochialium præjudicio.* Ob hanc clausulam nequeunt in oratoriis privatis denunciari matrimonia, et similia. An autem possint ministrari Sacramenta Pœnitentiæ, et Eucharistiæ, vide quod dictum est *n.* 37. ad 4.

Clausula VIII. *Paschatis resurrectionis, Pentecostes, et Nativitatis D. N. J. C. nec non aliis solemnioribus festis diebus exceptis.* Advertendum cum *Gavanto* (7) sub Pascha-

(1) *Pasq. qu.* 618. *n.* 8. *cum aliis.* — (2) *Tamb. ex. Castropalao.* — (3) *Ronc. de Sacr. Miss. c.*5. *q.* 3. *v. Primo. cum Pignat. et Croix l.*6. *p.* 2. *n.* 266. *cum Quarti, et Tamb. n.* 9. *v. Illud, ex Sanch. et Glossa in c. un. de Cons. eccl. in* 6.— (4) *Gattic. de orat. dom. c.* 33. *n.* 6. — (5) *Barb. in Trident. Sess.* 22. *Decr. dc observ. in cel. n.* 19. — (6) *Tamb. l. c. n.*23.—.(7) *Gav. p.*1. *tit.* 10. §. *Sciendum.*

tis, et Pentecostes nomine primum tantùm diem comprehendi. Quinam alii dies comprehendantur in verbis, *solemnioribus festis diebus*, dictum est *n.* 37. iterùm iterùmque citato.

Clausula IX. *In tua, et familiæ tuæ, nec non hospitum tuorum nobilium præsentia celebrare facere valeas.* Superiùs etiam notatum est (*n.* 37.) per verba, *in tua, et familiæ tuæ præsentia,* intelligi quòd celebrari non potest, quin adsit aliqua ex illis personis quibus principaliter est concessum Indultum, ùt declaravit Bened.XIV.Sub verbo autem *familiæ* veniunt omnes consanguinei, saltem usque ad quartum gradum, modò eamdem incolant domum, et vivant privilegio donati expensis, ùt volunt doctores communiter (1).

Clausula X. *Volumus autem quòd familiares servitio tuo tempore dictæ Missæ actu non necessarii Missæ hujusmodi interessentes, ab obligatione audiendi Missam in ecclesia diebus festis de præcepto minimè liberi censeantur.* Ut igitur servi gaudeant privilegio, requiritur 1. ut non modò vivant expensis domini, sed etiam ut actu serviant, ùt habetur ex *cap. Sicut nobis, de verb. sign. in* 6. 2. Non sufficit quòd continuè serviant domino, sed requiritur actualis eorum necessitas tempore Sacri. Tenet *Pign.* (2) servos utiles etiam posse quodammodò necessarios reputari, saltem, ait *P. Gatticus*, si sunt necessarii ad decus domino competens : sed *Brix.*negat utrumque ex principio superiùs dato,privilegium nempè hoc strictè esse interpretandum, tanquam derogans juri communi; tantùm admittit cum *Gattico* unum servum, qui moraliter necessarius reputatur ad ea, quæ occurrere possunt tempore Missæ.

Quæritur an gaudeant privilegio servi qui vivunt de salari domini, sed habitant extra illius domum? alii negant; sed communiùs alii (3) affirmant; et non improbabiliter : modò continuè serviant in domo heri, et actu, ùt dictum est, sint necessarii tempore Missæ.

(1) *Pignat. tom. VI. cons.* 98. *n.* 91. *et seqq. Pasq. qu.* 669. *Ronc. de Sacr. Miss. c.* 5. *q.* 3. *v. Sexto. Croix. l.* 3. *p.* 1. *n.* 627. *P. a. Brixiâ p.*8.*contra Peliz. et Tambur.* — (2) *Pignat. loc. cit. n.* 107. — (3) *Peliz. Manual. tract.* 6. *c.* 2. *sect.* 2. *qu.* 22. *Mazotta, Gattic. Castrop. Quarti, et alii apud La-Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 272. *contra Bon. Barb. Lez., etc. ap. La-Croix.*

PUNCTUM II.

Quæ excusant ab auditione Sacri.

Excusat impotentia, qualis est infirmorum, excommunicatorum, vinculis detentorum, custodum, etc. 39. *De servis, filiis, et uxoribus coactis, etc.* 40. *Excusat grave incommodum* 41. *Excusat usus* 42. *An propter scandalum, etc. an propter grande lucrum aut ut confiteatur possit omitti Sacrum* 43.

39. — Excusat à præcepto audiendi Sacrum quævis impotentia sive realis, sive moralis, quæ grave afferret damnum, aut incommodum spirituale, vel temporale propriæ personæ, aut proximo. Quare 1. excusantur infirmi, quia, si domo egrediantur, grave nocumentum, aut dolor, aut valetudinis procrastinatio timetur. In dubio potest infirmus judicio medici, aut Superioris, aut viri prudentis acquiescere, et etiam proprio, si jam potest ipse prudenter judicare, et quando agitur de gravi damno, etiam perseverante dubio, infirmus probabititer excusatur; nam in tali dubio prævalet jus naturale conservandi salutem (1). 2. Excusantur excommunicati, et carceribus detenti, qui non tenentur absolutionem, vel libertatem procurare, ut Sacro adsint, ùt volunt multi DD. Sed ego non excusarem; ùt meliùs dicunt alii, si de facili sine gravi incommodo possent absolutionem, aut libertatem obtinere; aut si ipsi ideò eam obtinere non curent, ne tali præcepto se obstrictos reddant (2). 3. Excusantur qui custodiunt castra, urbem, gregem, domum, infantes, vel pueros, quos domi relinquere sine periculo, et secum conducere sine templi perturbatione nequeunt. Item illi qui probabiliter timent, ne in carcerem detrudantur, si ad ecclesiam pergant, et illi qui necessariò debent assistere infirmis, ut medicinas, et cibum tempore opportuno illis ministrent, aut eos nequeunt derelinquere, quin molestiâ magnâ afficiant (3).

40. — Excusantur 4. servi, si necessaria foret eorum opera, ut dominorum grave incommodum evitetur. Debent nihilominùs hujusmodi servi procurare (si possunt) ut adsint Sacro cum suo incommodo levi, etc.; v. g. auferendo aliquid à somno, citiùs foras egrediendo, etc. Si autem eorum opera non esset necessaria eo tempore, quo audiendum sit Sacrum, non excusantur, nisi in casu, in quo gravem indignationem, aut grave incommodum timeant, v. g. ne dimittantur, ac de facili et statim alium

(1) *Lib. 3. n.* 325. — (2) *Ibid. v.* Excommunicatus. — (3) *Lib.* 3. *n.*326

dominum non possent invenire. Idem dicendum de filiis à parentibus, et de uxoribus à viris coactis ad omittendum Sacrum, aut ad laborandum in festo; ipsi enim excusantur, si timeatur gravis indignatio (1).

41. — Excusantur 5. navigantes, et itinerantes, si ex auditione Sacri grave damnum passuri sint (2). Excusat notabilis distantia ab ecclesia. In hoc pensandæ sunt circumstantiæ personæ, temporis, et loci, sed regulariter putant *Suar. Cast. Filliuc. Salm. Trull. Croix*, *Mazz.* et alii excusare distantiam trium milliarium, aut iter pedestre unius horæ cum quadrante; et minus si plueret, aut ningeret, aut adesset alia causa excusans (3).

42. — Excusat 6. usus juxta locorum consuetudinem domo non egrediendi sex hebdomadas post partum, vel mensem tempore luctûs ob mortem viri, et etiam sororis, aut filiæ, ùt dicunt *Suarez*, et *Mazzotta*. Sed illæ personæ, quæ jam domo exeunt, ob has causas non excusantur à Sacro. Nullâ autem ratione potest licita reputari illa consuetudo (ut meliùs dicam abusus) quâ puellæ, ne in publicum exeant, ab auditione Sacri se abstinent. 7. Excusantur tamen mulieres, quæ vestibus, aut servis, aut sociis se decentibus carent; sed istæ tenentur, si possunt, valdè manè, aut in aliqua ecclesia, ubi populus non frequens Sacro adest. Idem dicitur de puella inhonestè prægnante. Aliqui DD. excusant puellam, si tantùm una Missa celebranda esset, et inter eam proclamationes illius nuptiarum faciendæ essent; sed hoc non potest admitti, nisi in iis locis, ubi talis esset usus, aut puella magno rubore suffundenda esset; quod quidem rarò accidit (4).

43. — Potest 8. excusari mulier, si sciat quòd turpiter concupiscatur. Sed dicimus quòd illa non teneretur ideò abstinere à Sacro, nisi semel, aut bis (5). Denique potest probabiliter excusare jactura magni lucri, ùt in simili dictum est *n.* 22. Et ita etiam possunt excusari muliones, rhedarii, molitores, qui, ut Sacro adessent, magnum damnum, aut jacturam lucri extraordinarii subituri essent (6). Ita etiam potest excusari, qui omitteret Sacrum ut impediret aliquod grave peccatum, aut damnum; aut ut confiteatur, qui secùs esset diutiùs permansurus in peccato mortali. Sed non licet Missam omittere, ut faciat aliquod opus non præceptum, licèt altioris meriti (7). An autem peregrinus teneatur ad audiendum Sacrum in festo, in

(1) *Lib.* 3. *n.* 327.—(2) *n.* 328. —(3) *n.* 329. —(4) *n.* 330.—(5) *Lib.* 3. *n.* 331. —(6) *n.* 332. — (7) *Ibid. v.* Non excusatur.

loco ubi est de præcepto, licèt ibi tantùm diem moretur, vide quid dictum est de legibus *Tract. II. n.* 41.

Hìc obiter notandum Benedictum XIV. in Brevi *Cum sicut,* dato 22. Decemb. 1748. in regnis Neapolis, et Siciliarum permisisse opera servilia in festis, exceptis *Dominicâ paschali, et Pentecostes, et omnibus aliis dominicis ;* item *diebus Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis, Corporis Christi, et ejus Nativitatis ;* item *Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis et Conceptionis B. V. Mariæ immaculatæ :* item *diebus SS. Petri et Pauli, omnium Sanctorum, et patroni principalis cujusque civitatis aut loci diœcesis.* In aliis autem festis indulsit fidelibus teneri tantùm ad Sacrum audiendum.

TRACTATUS VII.

DE QUARTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE FILIORUM OBLIGATIONE.

De amore erga parentes 1. *De reverentia* 2. *De obedientia* 3.

1. — Filii tenentur erga parentes (ita etiam subditi erga Superiores) amorem, reverentiam, et obedientiam præstare. Quare peccant graviter I. contra *amorem*, et quidem pluribus modis : 1. Si ab eis abhorrent, aut illis malum grave optant (in quo dupliciter peccant; contra pietatem, et contra justitiam). 2. Si injustis modis eos impediunt, ne testamentum conficiant. 3. Si eos sine justa causa gravi molestiâ afficiunt. 4. Si non subveniant in gravi necessitate temporali, aut spirituali, præcipuè si negligunt ut illi in articulo mortis Sacramenta suscipiant (1).

2. — II. Peccant graviter contra *reverentiam*, 1. Si percutiant eos etiam leviter, aut ostendant velle eos percutere. 2. Si gestus eorum contumeliosè exprimendo derisui eos habeant. 3. Si maledica, aut convicia in eos coràm effutiant, appellando illos *amentes*, *ebrios*, *bestias*, *latrones*,

(1) *Lib. 3. n. 335.*

veneficos, *scelestos*. Vocare autem eos *senes, ignaros, stupidos,* etc. non debent absolutè damnari de peccato mortali, nisi tunc cùm illi graviter contristarentur (1). Dictum est *coràm*, quia si filius parenti illuderet, aut mala imprecaretur, sine pravo animo, et clanculùm, nescirem eum damnare de peccato mortali (2).

3. — III. Peccant graviter contra obedientiam, 1. Si ipsis invitis ducunt uxores indignas cum familiæ dedecore (observetur quod dicitur de sponsalibus *Tom. II. Tract. XVIII. n.* 10.). 2. Si furentur in materia gravi bona domus ; quocirca observetur quod dicetur loquendo de furto *Tract X. num.* 32. Peccant 3. Si non obediant parentibus in rebus gravibus et justis, ac per ipsos jussis (præcepto expresso, et seriò, ùt dicunt *Roncaglia, Holzman,* et *Sporer*) v. g. ne ludant ludis perniciosis, ne domo exeant nocte, ne cum mulieribus, aut cum malis sociis versentur, etc. (3). Dictum est in rebus justis, quia circa statûs electionem filii non tenentur parentibus obedire, ùt docet *S. Thomas* (4) *: Non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo vel virginitate servandâ.* Quare parentes (ut dicemus capite sequenti) si impediunt filios, quominùs statum eligant, aut cogunt eos ad suscipiendum aliquem statum invitos, peccant graviter.

CAPUT II.

AD QUID TENENTUR PARENTES, ET FRATRES.

De alimentis, Legitima, et dote ; decisio quatuor Rotarum 4. *De educatione ; si pater impedit vocationem, aut cogit ad aliquem statum ; aut ingredi monasterium* 5. *Ad quid tenentur fratres* 6.

4. — Parentes ad duo potissimùm tenentur, ad procurandam filiis conservationem, et educationem. Circa *conservationem* ipsi peccant. 1. Si bona sua dilapident, ita ut impotentes reddantur ad ministranda filiis (licèt essent spurii) alimenta necessaria, aut si negligant eis modo quo possunt illa procurare. 2. Si injustè privant eos in morte Legitimâ, aut in vita recusent constituere patrimonium filiis, qui ad Ordines sacros promoveri cupiunt, aut negant dotem filiabus, licèt ipsis invitis illæ nupserint, cùm jam annum 25. excesserint. Si autem ante illam ætatem nupserint, diversæ adsunt opiniones ; sed probabilior mihi videtur illa *Sanch. Molin. Salm. Trullench.*, etc. qui dicunt patrem saltem teneri ministrare alimenta, licèt se indignis

(1) *N.* 334.—(2) *Ibid. v.* Absolutè. —(3) *Lib.* 3. *n.* 335.—(4) 2. 2. *q.* 104. *a.* 5.

nupserint (1). Respectu autem patris, ait *Sanch. Boss.* cum *Glossa* in *cap. Admonere* 33. *q.* 4. et cum *Surdo* illum teneri alimenta non filio modò, sed etiam ejus uxori, etsi ipsam duxerit absque dote', et contra voluntatem patris (2). Præterea ajunt *Azor.* et *Merenda* (3) cum *Baldo* , et *Jasone*, patri alendum esse filium, etiamsi iste consumpsisset in vitiis partem sibi priùs datam. Hìc adnotetur decisio 4. Rotarum S. Conc. Neapol. quòd pater non potest domo filios expellere, licèt foris vellet eis ministrare alimenta; et contrà quòd filii nihil possint prætendere à patre si velint extra domum habitare, nisi hoc facerent causâ virtutis(4). Quando autem pater possit, vel non, filios exhæredare, vide quod dicemus *Tract. X. n.* 238. cùm loquemur de contractibus.

5. — Circa *educationem* 1. peccant parentes, si negligunt filios in rebus Fidei, et salutis instruere vel per se, vel per alios. 2. Si eis scandalum afferant, blasphemias, vel verba obscœna proferendo, etc. et præcipuè si secum in lecto decumbere faciant, aut permittant pueros et puellas simul dormire. 3. Si de excessibus eos non corripuerint, et præcipuè si aliquid furati sint. 4. Si non curent, ut filii Sacramenta suscipiant, et festa, jejunia, etc. observent. 5. Si permittant ut illi cum scandalosis versentur, et præcipuè si non impediant quominùs sponsi suarum filiarum ad domum accedant. 6. Si impediant filios quominùs aliquem vitæ decentem statum assumant: v. g. matrimonium sibi competens (5); observetur circa hoc quod dicetur *Tom. II. Tr. XVIII. n.* 17. cùm sermo fiet de sponsalibus. Tantò magis peccant, si filios à statu religioso sine causa avertunt (6); observetur quid dicetur *Tract. XIII. num.* 25. 7. Peccant contrà si cogant filios ad nuptias ineundas cum certis personis; modò non adsit aliqua gravissima causa, putà si aliquod matrimonium multùm conferret ad aliquam grandem inimicitiam sedandam, aut ad solandos parentes gravi necessitate oppressos; ita dicunt *Bellarm. Laym. Sanch. Petrocor. Tolet.* et alii communiter cum *sancto Thoma;* sed hoc intelligitur semper ac filius statueret ducere uxorem (7). Ita etiam peccant, si adigant filios ad ecclesiasticum statum, vel religiosum, aut filias ad monasteria ingredienda. Et hìc advertatur quòd juxta Trident. *Sess.* 25. *cap.* 18. *de reg. et mon.* incur-

(1) *Lib.* 3. *n.* 336. *v.* 3. Pater. — (2) *Sanch. l.* 4. *de matr. Tr* 26. *n.* 21. *Boss. de effect. matr. p.* 2. *n.* 95. *etc.* — (3) *Azor. p.* 2. *l.* 2. *cap.* 4. *q.* 12. *Merenda contr. lib.* 4. *cap.* 34. *n.* 6. — (4) *Lib.* 3. *n.* 338. — (5) *Lib.* 6. *n.* 849. *circa fin.* Conveniunt. — (6) *Lib.* 3. *n.* 335. *v.* Præterea, *et l.* 4. *n.* 77. — (7) *Lib.* 6. *n.* 850.

rit excommunicationem quicumque adigit puellam ad profitendum in aliquo monasterio, ad suscipiendum habitum, et etiam ad illùc ingrediendum, licèt solo fine educationis, utì tenemus cum *Suar. Nav. Bonac.*, etc. contra *Sanch.* sic intelligendum Concilium citato loco (1). Contrà dicimus non incurrere censuram illos parentes, qui simpliciter suaderent suis filiabus monasterium ingredi, ùt ait *Barbosa* cum *Rodriq.* et alii contra P. *de Alexandro de monialibus*, qui non rectè supponit hoc esse quamdam coäctionem metu reverentiali; nam reverà aliud est ingredi timore incusso à patre, aliud est ex voluntate patris, etiamsi adjungeret preces, modò istæ non sint nimis instantes, adeò ut probabilis timor incuteretur ne pater secum indignetur (2). Cùm autem Concilium exceperit casus in jure expressos, probabiliter *Suar. Bonac.* et *Filliuc.* permittunt posse cogi puellas ad ingrediendum monasterium in pœnam alicujus delicti, vel ne cadant in aliquam impudicitiam, utì deducitur ex *cap. Significavit;* et *cap. Gaudemus, de convers. conjug.* (3). Imò ego nescirem id culpâ damnare, cùm, si domi detineretur puella, esset in periculo dandi, aut recipiendi scandalum; tunc enim videtur finis legis Concilii cessare non solùm negativè, sed etiam contrariè, juxta id quod dictum est de legibus *Tract. II. n.* 69. (observa quæ fusiùs dicentur super hanc excommunicationem. *Tom. II. Tract. XIX. n.* 29.). Præterea hìc advertatur cum eodem *de Alexandro* quòd excommunicantur etiam qui sine justa causa impediunt puellas professionem emittere, aut habitum suscipere in aliqua religione; et etiamsi impediant ingressum in monasterium, utì probabiliùs tenent *Suar. Bonac.* et *Filliuc.* adversùs *Sanchez,* et *Castropal.* (4).

6. Quoad fratres, etiam isti tenentur (cùm possint) alimenta suis fratribus, et dotes sororibus ministrare, et non tantùm in necessitate extrema, sed etiam gravi, ùt communissimè docent *Azor. Barbosa, et Salmant.* cum *Trullench. Fagnan. Menoch.,* etc. Dicunt tamen hi AA. quòd fratribus, et sororibus uterinis non ad aliud tenentur quàm ad alimenta (5).

(1) *Lib.* 7. *n.* 212. *v.* Quoad. — (2) *Ib.* Dubit. 2. — (3) *Ibid. v.* Quoad *in fine*
(4) *Ibid* Dubit. 3. *v.* Insuper. — (5) *Lib.* 3. *n.* 340. *v.* Notandum.

CAPUT III.

AD QUID TENENTUR DOMINI, SERVI, ET CONJUGES.

Obligatio dominorum, præsertim circa salarium 7. *Obligatio servorum. Si permittunt furari. Si discedant contra pactum* 8. *Salarii præscriptio* 9. *Compensatio* 10. *et* 11. *Viri obligatio* 12. *Mulieris obligatio, præsertim de sequendo viro* 13.

7. — I. Quoad dominos, peccant hi, 1. Si in causa sunt cur servi non satisfaciant præcepto festorum, et annualium Sacramentorum. 2. Si eis denegent, aut differant salarium. 3. Si eos non corrigant, cùm blasphemant, aut scandalum præbent. 4. Si eos sine justa causa ante tempus conventum ejiciant, et tunc tenentur integrum salarium promissum eis solvere, ex L. *Qui operas* 38. et L. 16. *ff. Locati.* Sed hoc intelligitur post sententiam: nam si servus ex expulsione nihil damni passus fuisset, tunc non debet dominus obligari ad integrum salarium, sed ad medietatem, et aliquid ampliùs (1). Si autem servus infirmetur per sex menses, ad nihil tenetur dominus juxta communiorem *Lugonis, Molinæ, Laym. Croix*, etc. (quicquid dicat *Antoine*); dummodò illìc non adsit contraria consuetudo. Et ne tenetur quidem ad expensas infirmitatis, ùt probabiliter tenet *Lugo* contra alios; modò servus non esset in gravi necessitate (2).

8. — II. Quoad servos dicimus, quòd peccant isti, 1. Si famulatui desunt, aut si domino, ùt debent, non obediunt. 2. Si permittunt dominos damnum pati cùm impedire possent, et damnum provenit ab extraneis, ad restitutionem tenentur; si verò fieret à domesticis, juxta communiorem, et probabiliorem *Lessii, Lugonis, Azorii, Molin. Holzman, Salmant.* (contra *Pontium* et alios) peccarent contra charitatem, cum commodè possent impedire damnum; non autem contra justitiam, dummodò illorum bonorum cura non sit illis præcipuè commissa (3). 3. Peccat servus, si ante statutum tempus discedat sine causa. Sed eo casu non potest dominus illi negare totum salarium quod ei debetur pro rata famulatûs præstiti; satis tamen erit, si ei solvet dimidium, aut paulò minus; ita dicunt *Azor. Filliuc. Silvest Salmant. Trullench. Fagund.*, etc. (4). Si verò dicessit ob infirmitatem, aut aliam justam causam, potest totum

(1) *N.* 342. — (2) *Ibid. v.* 3. Herus, *et n.* 864. (3) *Lib.* 3. *n.* 343. *et* 344 — (4) *n.* 345.

stipendium tempori correspondens famulatui exhibito exigere, et tunc nec supplere tenetur opera à quibus tunc cessavit (1).

9. — Notandum hìc 1. servo post duos annos, quùm discessit (juxta Bullam sancti Pii V. apud *Salmantic. de 4. præcepto num.* 134.), imò post duos menses (juxta Decretum S. Concilii Neapolitani) non posse ampliùs dari actionem in salarium; sed hoc intelligitur in judicio, quia in conscientia benè potest illud prætendere, imò compensare, modò pro domino non stet præscriptio triennalis legitimè facta cum titulo, et bonâ fide (2), (juxta id quod dicetur *Tract. X. num.* 10. *et* 11. cùm de præscriptione erit sermo.

10. — Notandum 2. quòd si servus famulatus fuisset sine salario determinato, et dominus nollet ei satisfacere, benè potest sibi compensare, saltem quoad infimum pretium, semper ac dominus solitus fuisset solvere illud aliis, aut si jam aliis soluturus esset. Aliud verò est de illis pueris, pro quibus rogantur nobiles, ut eos inter suos familiares adscribant, vel coöptent, quibus ex consuetudine solent dari tantùm alimenta (3).

11. — Notandum 3. quòd non potest servus operas suas sibi compensare, si ipse eas majori pretio dignas existimet, quàm est quod accipit, cùm proscripta sit hæc propositio 37. ab Innoc. XI. quæ dicebat: *Famuli domestici possunt occultè heris suis subripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.* Nihilominùs rectè dicunt *Viva,* et *Salm. Less.* et *Molina* (quicquid dicat *La-Croix*) hoc non procedere, cùm servus necessitate coäctus convenisset de salario notabiliter minore justo; quia tunc, sicut dominus teneretur solvere justum, ita servus potest sibi compensare (sed non ultra infimum); dummodò (ego subjungo) herus pro eodem pretio minore justo non invenisset sine justitiæ læsione qui ei famulatus fuisset. Præterea dicunt *Sotus, Navar. La-Croix, Correlia, Filguera,* etc. quòd tunc servus non potest majus salarium exigere, quando proprio libito augeret operas debitas, non autem quando eas augeret ex voluntate expressa, vel tacita domini. Tunc tamen dicunt *Viva, Croix,* et *Cardenas,* quòd non potest servus ex se facere compensationem sine consilio peritorum, aut alicujus theologi valdè docti. Contrà tenent *Salm.* quòd si compensatio esset evidenter justa, et abesset periculum allucinationis, quia res de se patens esset, tunc potest servus juxta infimum pretium compensationem sibi facere.

(1) *N.* 346. — (2) *n.* 347. — (3) *n.* 348.

Et dicunt quòd præfata propositio ideò damnata fuit, quia nimis generaliter loquebatur (1).

12. — III. Circa conjuges peccat vir, 1. Si malè habeat uxorem verberibus, aut contumeliis sine justa causa; potest autem cæteroquin in eam animadvertere, justâ accedente causâ (ùt esset præsertim causâ honoris), dummodò animadversio esset competens statui, et conditioni uxoris, ùt dicunt *Busemb. Elbel,* et *Gob.;* aliàs dupliciter peccaret. 2. Si uxori est impedimento, quominùs satisfaciat præceptis : si verò tantùm ei impediret ea, quæ sunt consilii, nimirùm frequentiam Sacramentorum, dicunt *Bonac. Sayr. Busemb. Filliuc.*, etc. quòd si impediret sine causa, tantùm venialiter peccaret, non autem graviter, nisi sibi constaret, quòd ex ipsis uberiorem fructum illa perciperet (2). 3. Si negat, aut negligit ei procurare alimenta, intelligitur injustè : nam justè potest ea negare, si mulier discedit ab illo sine causa, aut si illa adulterasset, ùt dicunt *Sanch.* et *La-Croix*, cum *Castropal.* (3). Quoad dotem tamen propter adulterium non potest vir sibi abdicare illam ante judicis sententiam; licèt, ut dicit *Croix* cum *Castrop.* contra *Sanchez*, possit uxori repetenti dotem opponere exceptionem adulterii (4).

13. — Peccat verò uxor, 1. Si non obedit viro in eo, quod justum est (præsertim in non reddendo debito conjugali), et si domesticam gubernationem sibi assumit, modò vir ad eam habilis sit, aut non sit profusus in prodigendis rebus suis. 2. Si de rebus communibus impenderet plùs quàm solent sui ordinis aliæ uxores. Observa quod dicetur *Tract. X. num.* 33. *de furto.* 3. Si ad secundas nuptias transiens non servat filiis prioris conjugii bona, quæ à primo viro accepit, quorum tantùm usus sibi competit, ùt habetur ex Authentica, *Ex testamento*, et Authent. *In donatione, cap. de secundis nupt.* 4. Si injustè renuit sequi virum, qui mutat domicilium, licèt sine sufficienti causa et etiam si in longinquas partes proficiscatur, ubi diutiùs ei morandum sit, quia si brevi redeundum esset, nec mulier tenetur ire, nec vir eam conducere, sicut etiam nec vir tenetur si magnâ impensâ opus esset, ad secum illam conducendam; ita *Sanch. Tolet. Filliuc. Salmant.* et alii communiter (5). Contrà non tenetur mulier sequi virum : 1. Si talis esset conventio inita in sponsalibus, et nulla accedisset nova et gravis causa, tunc non animad-

(1) *Lib.* 3. *n.* 522. *et seqq.* — (2) *n.* 356. — (3) *Sanch. de matrim. l.* 10. *disp.* 8. *n.* 25. *et La-Croix lib.* 3. *p.* 1. *n.* 714. — (4) *Ibid.* — (5) *Lib.* 6. *n.* 977.

versa, ùt dicunt *Castrop. Navar. Sanch. Salmant.*, etc. (1). 2. Si vir vellet eam conducere ad malum finem. 3. Si illa in itinere deberet se exponere gravi periculo mortis, aut alterius gravis damni. 4. Si vir vellet peregrè proficisci, ùt dicunt *Nav.* et alii communiter (2). An autem uxor teneatur sequi virum exulantem? alii negant, sed probabiliùs affirmant *Sanch. Bossius*, et alii (3).

CAPUT IV.

AD QUID TENENTUR PASTORES ANIMARUM.

PUNCTUM I.

De parochorum obligationibus.

I. *De* residentia, *Dispositiones Concilii* 14. *Si residet inutiliter.* 15. *Bona fides non excusat à restitutione* 16. *De licentia requirenda ab Episcopo* 17. *Ubi residendum sit Papæ, Cardinalibus, Episcopis, et parochis* 18. *Excusant charitas, necessitas, obedientia, et utilitas* 19. *An sufficiat licentia oretenùs, an tacita, an præsumpta* 20. *Si addatur causa pro absentia, sed desit licentia* 21. *An omnes fructus restituendi sint* 22. *Et cui* 23. II. *De* Sacramentorum administratione 24. *ad* 27. *An tempore pestis, etc.* 28. III. *De* celebratione Missæ 29. IV. *De* correctione 30. *ad* 32. *Debet impedire quominùs clericalem habitum suscipiant, et denegare fidem indignis* 33. *Debet inquirere, etc. et præcipuè schedulas Communionis, matrimonii impedimenta* 34. V. *De* concione *et* doctrina christiana 35. *et* 36. *Quæ gravioris momenti, ut annuntientur* 37. *ad* 44. *Aliæ obligationes parochi, nempe* 1. *Exemplum* 2. *assistere moribundis* 3. *eleëmosyna* 4. *examinare obstetrices, etc. circa Baptismum* 45. *et* 46. *De pulsanda campana horâ* 3. *post meridiem, etc.* 45. *v.* Notand.

14. — I. PAROCHI multis oneribus devinciuntur, sed quinque præcipuè : I. Tenentur ad residentiam. II. Ad Sacramentorum administrationem. III. Ad celebrandam Missam pro populo. IV. Ad corrigendum. V. Ad prædicandum, et instruendum. De omnibus sigillatim. Et 1. quoad residentiam ante omnia advertendum quod fuit declaratum, et dispositum à Tridentino *Sess.* 23. *de reform. c.* 1. super hoc. Itaque Concilium 1. sufficienter declarat (ùt communi DD. sententiâ intellectum est) omnes Episcopos, et præsertim cæteros omnes curatos teneri de jure divino ad residendum in loco, ubi cura exercenda est, dùm ibi pastores dicuntur de jure divino teneri pascere oves non solùm Sacramentis, et verbi divini prædicatione, sed

(1) *Lib.* 3. *n.* 353. — (2) *Lib.* 6. *n.* 977. *v.* Regulariter. — (3) *Lib.* 3. *n.* 353.

etiam exemplo, cui non potest satisfieri, nisi per residentiam, quâ præsentes se ostendunt. 2. Statuit quoad Episcopos (quod procedit etiam de parochis) ne à diœcesi discedant, nisi una ex sequentibus causis ita postulet, nempe charitas christiana, vel necessitas urgens, vel debita obedientia, vel evidens Ecclesiæ, aut reipublicæ utilitas, approbanda tamen à Papa, vel à Metropolitano, etc. (Benedictus XIV. tamen eam approbationem in Bulla *Grave* soli Papæ reservat), providendo tamen, quantùm fieri poterit, ne suâ absentiâ oves aliquid patiantur detrimenti. Conceduntur cæteroquin Episcopis tres menses, quibus possunt abesse, sed ex æqua causa, et sine gregis detrimento, de quo eorum conscientiæ onerantur : hortantur tamen residere in suis cathedralibus temporibus Adventûs, Quadragesimæ, Nativitatis Domini, Paschæ, et Pentecostes. Quoad parochos dicitur, quòd ipsi nequeunt ecclesias derelinquere ultra menses duos, modò non adsit gravis causa procul morandi, sed tunc non nisi ex licentia *in scriptis* ab Episcopo obtinenda. Imò etiam illis duobus mensibus non possunt parochi discedere, nisi Episcopus approbaverit causam, et idoneïtatem vicarii, quem semper tenetur substituere parochus cùm discedit, 3. Declarat, et statuit omnes pastores non residentes præter peccati mortalis reatùm, pro rata absentiæ non facere fructus suos ex cura provenientes, et teneri, *aliâ etiam declaratione non secutâ,* ad illos restituendos vel fabricæ ecclesiæ, vel loci pauperibus, quâcumque compositione remotâ.

15. — Hoc supposito, dicimus I. cum *P. Viva* eamdem culpam, et restitutionis obligationem incurri à pastoribus absentibus, ac ab inutiliter in ecclesiis residentibus ; et hoc tùm ex lege naturali : fructus enim dantur pastoribus ratione utilis residentiæ, non autem personalis tantùm ; tùm quia Concilium expressè eos obstringit ad talem utilem residentiam, dùm dixit, *ubi injuncto sibi officio defungi teneantur;* et novissimè luculenter hoc declaravit laudatus Pontifex Benedict. XIV. in præfatâ Bulla *Grave*, dicens, residentiam non esse veram, nisi sit formalis, nempe cùm debito officio satisfit. Et notant *Barbosa*, et *Salmant.* cum *Vasq.* et *Garzia* afferentes declarationem S. C. non reputari residere illum parochum qui duos menses per se non exercet munera principaliora, nempe concionem, et Sacramentorum administrationem (1).

(1) *Lib.* 4. *n.* 127. Dubit. 3.

16. — Dicimus II. parochum (aut Episcopum) non residendo, quamvis bonâ fide credat habere justam causam, etiam teneri ad restitutionem (quicquid dicant *Viva* et *Garzia*), ; et eâdem ratione superiùs assignatâ, dùm pastor tenetur residere, non solùm lege positivâ, sed etiam naturali, ratione contractûs inter pastorem, et Ecclesiam initi, propter quem illi dantur fructus; undè non potest hos sibi retinere, semper ac (licèt sine mala fide) muneris sui partes non adimplet. Tantò magis quòd Benedict. XIV. in Bulla *Ad universæ* 3. Sept. an. 1746. (*In Bull. edit. Mechl. t. 4. p.* 273.) declaravit expressè Episcopos absentes ultra tres menses ab ecclesiis sine legitima causa, et expressa licentia Papæ, transgressorum pœnas incurrere, inter quas, utì dictum est, præcipua est pœna, ut non faciant fructus suos (1).

17. — Dicimus III. licèt à Concilio requiratur licentia Episcopi tantùm pro absentia parochi ultra duos menses, nihilominùs parochum non posse derelinquere parochiam, neque per illos duos menses, tametsi justam habeat causam, nisi Episcopus eam approbet, et nisi etiam (quod magis interest) approbet substitutum sufficiendum (2). Cæterum si unquam accideret aliqua necessitas discedendi, quæ moram non pateretur, tunc benè permittitur parocho discedere, modò sit pro brevi tempore, et vicarium idoneum pro se substituat. Ita DD. communiter cum Dec. S. C. Debet tamen tunc parochus certiorem facere saltem Episcopum de hac sua absentia, ut saltem licentiam obtineat pro alio tempore, quo abesse deberet, modò brevì reversurus non esset. Præterea hujusmodi absentia admittit materiæ parvitatem, ùt communiter dicunt *Castropal. Anacl. Roncag. Barb. Holzman*, etc. Alii dicunt esse parvitatem materiæ moram unius hebdomadæ, multi alii etiam duarum, ùt *Tournel. Cabassut. Sanchez, Ronc.* etc. (semper intelligitur, si substituat alium). Sed in Concilio romano sub Benedicto XIII. (*tit.* 25. *Cap.* 6.) prohibitum fuit parochis abesse à cura sua ultra biduum sine licentia Episcopi, aut ipsius vicarii; rumor tamen communis est etiam à doctis viris divulgatus, quòd talis Synodus non fuisset in nostro regno acceptata. *La-Croix* excusat à culpa gravi parochum, qui abesset duos menses sine licentia, sed cum causa, et sine gravi damno gregis, dicens quòd talis absentia non reputatur à Concilio gravis, et pro se citat *Barbosam*, *Nav. Bonac.* et

(1) *Ibid.* Dubit. 2. — (2) *n.* 123. Dubit. 2.

alios. Sed huic opinioni nescio acquiescere, dum Concilium (ùt dictum est) statuit ut Episcopus in tali absentia non solùm approbet causam, sed etiam vicarii idoneïtatem ob periculum quod contingere potest; quòd non idoneus substitutus possit magno damno esse gregi duos menses ei præsidendo (1).

18. — Quæritur 1. Ubi debent residere pastores? Papa et Cardinales Romæ. Episcopo, ùt dicunt *Fagn. Salm.*, etc. residendum in cathedrali : nos verò cum *Cabass. Bonac. Holzman*, quòd possit residere in quolibet loco diœcesis et hoc non potest hodie revocari in dubium post Bullam Benedicti XIV. quæ incipit *Ubi primum*, anno 1740, in qua sic declaratum est : *Personalem in ecclesia vestra, vel diœcesi servetis residentiam.* Confirmando cæteroquin quod priùs expresserat Trident. his verbìs : *Obligari ad personalem in sua ecclesia, vel diœcesi residentiam.* Parochus autem debet manere domi ecclesiæ suæ, si adest; sin minùs, in alia domo in restrictu parochiæ existente, saltem moraliter; undè ipse commodè ecclesiæ servitio præsto esse possit, et quò sui parochiani facilè accedere possint, ut Sacramenta suscipiant. Ideò dicunt *Bonac.* et *Salm.*, non judicari residere illum parochum, qui longè à parochia habitaret tribus milliaribus, nec duobus, ùt rationabiliter dicit *La-Croix.* Imò non sine ratione addit idem auctor cum 4. aliis, non sufficienter residere parochum, qui licèt inter limites parochiæ habitaret, tamen non facilè oves ad eum accurrere possunt (2).

19. — Quæritur 2. Quo sensu accipiendæ erunt quatuor causæ superiùs descriptæ à Tridentino? Et I. pro *charitate* christiana intelligitur, quando pastori aliò proficiscendum est ad lites componendas, et præsertim inter potentes, aut ad liberandam aliam ecclesiam ab hæresi, aut ab aliis enormibus sceleribus. II. Pro *necessitate* urgenti intelligitur, si pastori illic imminet mortis peculiare periculum; et præcipuè pro parochis decrevit S. C. quòd ob talem causam potest parochus per sex menses abesse, relicto ibi vicario ex licentia Episcopi, quæ potest prorogari ad aliud temporis spatium, sed elapso anno debet induci ad renuntiandam parochiam. Loquendo autem de supradicto periculo, non intelligendum periculum commune, ùt esset pestis (ùt DD. communiter sentiunt, et S. C. declaravit), inimicorum invasiones, et hujusmodi; sed intelligitur periculum particulare respectu parochi ipsiusmet

(1) *Lib.* 4. *n* 123. *v.* Cæterum.—(2) *n.* 124.

(aut Episcopi) v. g. quia ab inimicis vexatur, aut quia suæ valetudini aër nocivus est, modò infirmitas non sit perpetua, et absentia non gravi detrimento futura sit gregi, alioquin aut pastori residendum est in loco curæ, aut abdicanda est cura; observetur quod super hoc præcipuè de Episcopis sancitum est à Benedicto XIV. in Bulla *Ad universæ* edita 3. Sept. anni 1746. (1). III Pro *obedientia* debita intelligitur, si parochus, aut Episcopus abesset, ut Papæ, aut Ordinarii mandatis obsequeretur propter bonum Ecclesiæ, aut reipublicæ, aut quamcumque aliam causam gravem, ùt dicit *Tournely*, dummodò absentia sit brevis; si enim diuturna est, requiritur necessitas boni communis. Et hìc adverte quòd Episcopus non potest sibi assumere parochum in vicarium, aut visitatorem, etc. et apud se retinere, ùt declaravit S. C. Sed hoc limitant *Castrop*. *Barbosa, Azor.* et *Vasq.* si nullus alius inveniretur (quod rarissimè accidit) qui supplere posset. IV. Pro *utilitate* evidente Ecclesiæ, aut reipublicæ intelligitur, quando contingit. pastorem abesse, vel ut Synodo assistat, vel se, aut suos, aut Ecclesiam in negotio gravi apud regium tribunal defendat, ùt dicunt *Soto*, *Bonac. Vasq. Ronc.* et *Salm.* cum decisione Rot. rom. Hoc tamen intelligitur semper ex licentia, et modò adsit alius, qui assistere possit. Et Benedictus XIV. dicit in citata Bulla, quòd, si agatur de lite propriæ familiæ, non concedendam Episcopis aliam licentiam præter menses conciliares (2).

20. — Quæritur 3. An licentia, quam obtinere debet parochus, valeat si data sit oretenùs tantùm? Affirmant *Lessius* et alii, dicentes scripturam tantùm requiri quoad forum, non autem quoad validitatem. Contrà id negant *Sanch.* et *Castropal.* qui dicunt à Concilio requiri licentiam in *scriptis pro forma*, utì loquuntur, aliàs nullius esset roboris. Sed cùm hoc non constet, putant *Viva*, et *Croix* probabilem esse *Lessii* opinionem. Imo *Coninch*. et *Reginald.* admittunt etiam licentiam tacitam Episcopi cum consensu de *præsenti*. Addit *Mazzotta* sufficere etiam licentiam præsumptam de *futuro*, seu interpretativam; sed *La-Croix* dicit hanc à nemine admitti. Et S. C. declaravit præfatam licentiam debere esse expressam(3).

21. — Quæritur 4. An parochus (aut Episcopus) teneatur ad restitutionem fructuum, foris morando sine licentia,

(1) *Lib. 4. n.* 125. *v.* Sic pariter. — (2) *n.* 125. — (3) *Lib. 4. n.* 123. *v.* Hic autem.

sed ex causa certè justa? *P. Viva* ait (1) parochum tunc peccare contra jus positivum, sed non contra naturale, ex quo infert non teneri nisi post sententiam ad fructuum restitutionem. Sed huic opinioni nescio acquiescere, dùm Concilium vult respectu parochorum pro tempore absentiæ (ùt superiùs dictum est) non solùm probandam causam, sed etiam substitutum, qui sufficitur. Et quoad Episcopos declaravit Benedictus XIV. (ùt dictum est *n.* 16.) comprehendi sub nomine transgressorum eos, qui derelinquunt diœceses ultra *tres menses absque legitima causa, et expressa Pontificis licentià.* Et animadvertendum quòd transgressores juxta Concilium, et Bullam Benedicti, in pœnam non solùm damnati sunt ad fructuum restitutionem, sed etiam ad eos non acquirendos, dùm ibi dicitur : *non facere fructus suos.* Hinc etiam ex lege positivà mihi videntur teneri ad restitutionem fructuum, quos perceperunt non suos, cùm enim delinquunt in ecclesia derelinquenda sine licentia, fructus acquirere non possunt (2). Saltem (dico ego) est dubium an in tali casu possit pastor suos facere fructus prædictos, et in dubio justi tituli nemo potest justè rerum acquirere dominium, ùt dicetur *Tr. X. n.* 8. *et seqq. et* 144. cùm agemus de dominio (3). Cæterùm nescirem condemnare parochum illum, qui ex causa evidenter justa discederet, et œconomum idoneum aliàs jam approbatum ab Episcopo, et qui actu jam reperiretur in parochiæ servitio, relinqueret.

22. — Quæritur 5. An parochus deliquendo in residentia teneatur ad omnium fructuum tempori absentiæ correspondentium restitutionem? Affirmat *Navar.* ex eo quia Concilium indefinitè obligat ad restitutionem. Nihilominùs probabiliter dicunt *Barb. Bonac.* et *Viva* cum *Vasq.* et communi, ùt asserit, teneri tantùm ad eam partem, quæ residentiæ oneribus respondet, dùm fructus non tantùm ad hoc dantur, ut hæc onera sustineantur, sed etiam ob alia, nempe ob Horas canonicas, Missam, etc. Quare cùm Concilium non expresserit contrarium, præsupponitur in hoc se remisisse naturali rationi, quæ dictat neminem privandum totâ mercede, qui jam parti onerum assumptorum satisfecit (4).

23. — Quæritur 6. Cuinam restituendi sunt fructus à pastoribus non residentibus ? Cæteri beneficiati si omittunt recitare Horas canonicas, possunt restituere pauperibus

(1) *Opusc.* 3. *q.* 3. *a.* 3. *ad.* 7. — (2) *Lib.* 4. *n.* 127. — (3) *Cit. n.* 127.—(4) *Lib.* 4. *n.* 127. Dubit. 4.

cujusvis loci (aut fabricæ ecclesiæ, aut domûs beneficii); sed pastores non residentes, utì præcepit Trid. *Sess.* 23. *c.* 1. debent eos applicare omninò *fabricæ ecclesiæ, vel pauperibus loci*. Nec sufficit eos applicare animabus purgatorii illius regionis, Missas, aut alias preces offerendo: nam reverà animæ defunctorum nequeunt ampliùs dici illius regionis. Dicit tamen *P. Viva* cum *Lessio,* quòd benè possit parochus sibi illos applicare, si verè pauper sit, dummodò id non efficeret in fraudem, nempe si deësset residentiæ animo sibi applicandi restitutionem faciendam, *fraus* enim *nulli patrocinari debet*. Præterea posset parochus fructus sibi retinere, si pauperes ei illos donarent, sed postquam ad eorum manus illi pervenerint; anteà enim pauperes non possunt illos remittere, cùm ipsi non acquirant dominium illorum fructuum, nisi post traditionem sibi factam (1).

24. — II. Parochi, aut alii curati per se ipsos tenentur ad Sacramentorum administrationem. Quod ad Sacramentum Pœnitentiæ attinet, parochus tenetur illud administrare non solùm tempore præcepti, et in casibus gravis necessitatis, sed toties quoties (ùt communiter *Lugo*, *Azor. Busemb. Salm. Holzman,* etc. contra *Silvest.* et pauciores) pœnitentes confiteri etiam ex devotione petunt; nisi (ùt rectè excipit *Adversa*) illi intempestivè et nimis frequenter vellent audiri : aut nisi essent alii confessarii, et ipse esset legitimè impeditus (2). Undè dicunt *La-Croix*, *Gobat. Concina*, et *Salm.* peccare illum parochum, qui redditur morosus, et difficilis ad audiendas confessiones, præsertim si fuerit accitus ab infirmis, quibus, ùt præcepit S. Carolus Borromæus, statim et quâlibet horâ accurrere debet. Si tamen curatus semel atque iterùm extra necessitatem renueret alicujus confessionem audire, probabiliter dicunt *Suarez*, et *La-Croix*, cum *Arriaga* (contra *Bonac.*) non peccare graviter, dummodò non adesset aliqua urgens necessitas, v. gr. jubilæi, festivitatis solemnis, ùt limitat *Adversa* (3). Si autem parochus haberet œconomum ab Episcopo approbatum, non tenetur cum tanto rigore confessionibus audiendis vacare ; sed ei animadvertendum est quòd certus debet fieri œconomum idoneum esse tam quoad scientiam, quàm quoad mores, aliàs rationem Deo ipse redditurus est de omnibus damnis, quæ ob ejus ignorantiam, et pravos mores evenient. Semper expediens erit (obiter hìc notamus) ut parochus interdùm arcessat con-

(1) *N.* 128. — (2) *Lib.* 6. *n.* 58. *et n.* 623. — (3) *n.* 623.

fessarios exteros propter animas verecundas, præsertim si eò concionator quadragesimalis non solet accedere ad audiendas confessiones.

25. — Quoad Communionem pariter communiter dicunt DD. teneri parochum ad eam subministrandam, quoties rationabiliter, et opportunè de ea expostulatur, dùm pastor non solùm debet prospicere, ut ejus oves præcepta adimpleant, sed etiam ut iis auxiliis præmuniantur, quæ eorum profectui conferre possunt. Hinc sancitum fuit ex Decreto S. C. anno 1679, approbato ab Innoc. XI. pastores (Episcopos nempe aut parochos) licèt ex justis causis possint Communionem taxari alicui subdito in particulari, non posse tamen præscribere dies Communionis pro omnibus generatim, sed debere in hoc remitti judicio confessariorum (1). Circa Viaticum quando possit, et debeat dari, observa quod dicetur in *Tom. III. in appendice II.* de assistentia moribundorum §. *IV. n. II.*

26. — Tenentur quoque parochi curare, ut pueri Communionem paschalem suscipiant, cùm illius capaces sunt, nempe (regulariter loquendo) cùm pervenerint ad decimum usque ad duodecimum annum, ùt dicunt *Lugo*, *Castrop. Salmant. Dicastil.*, etc.aut saltem usque ad quartumdecimum utì dicunt *Suar. Laym. Wig. Antoine* et *La-Croix*. Sed S. Carolus Borromæus in nona Synodo diœcesana præcepit suis parochis, ut habiles redderent Communioni omnes pueros decennes ; et quidem parochi postea difficiles se præbent ad Communionem dandam pueris duodecim annos natis ; sed cur? Ne sibi assumant onus eos instruendi. Proh ! quot parochi hanc suam obligationem negligunt, quæ utìque levis minimè dicenda est !

27.Quoad Extremam-Unctionem sub gravi tenentur parochi ad eam ministrandam iis, qui exposcunt. Et animadvertant quod docet Catechismus rom. (*part.* 2. *de Extrem. Unct. n.* 18.) ; *Gravissimè peccant, qui illud tempus ægrotos ungendi observare solent, cùm, omni salutis spe amissâ, vitâ et sensibus carere incipiunt.*

28. — An autem parochi tempore pestis teneantur residere, et Sacramenta ministrare cum periculo vitæ? Quod ad residentiam spectat, communiter docent DD. ad eam teneri cum *S. Thoma*, qui ait (2) : *Ubi salus subditorum exigit pastoris præsentiam, non debet pastor gregem deserere propter aliquod periculum imminens.* Excipit tamen

(1) *N.* 253 *et* 254.— (2) 2. 2. *q.* 185. *a.* 5.

S. doctor casum, quo pastor possit sufficienter per alios providere, sed non loquitur de tempore pestis. Ceterùm habemus apud *Fagnanum* (1), Gregorium XIII. declarasse tempore pestis omninò teneri parochos residere; et alio Decreto (ùt refert *Fagnanus* ibidem) declaravit teneri etiam Episcopos residere, cum potestate tamen (ùt dixit) residendi in aliquo loco tutiori diœcesis, et illius prospicere necessitatibus. Quoad Sacramentorum administrationem, approbando Decretum S. C. Concilii ann. 1576. ita declaravit: *Parochum suis parochianis peste laborantibus teneri ministrare dumtaxat Sacramenta ad salutem necessaria, nempe Baptismum, et Pœnitentiam.* Cùm igitur dixerit *dumtaxat* declaravit parochos liberos esse ab obligatione ministrandi Communionem, et Extremam-Unctionem peste laborantibus. Imò subjunxit quòd possint ipsa Sacramenta Baptismi, et Pœnitentiæ per alios idoneos ministrare, se ipsos servando ad audiendas confessiones benè valentium, qui aliàs ab ipsis abhorrerent, si viderent eos accedere ad morbo decumbentes (2). Advertunt tamen *Suarez, Holzm. Concina, Castropal. Sporer*, et alii communiter, quòd si peste laborans (modò sensu careat) multò abhinc tempore non sit confessus, et probabiliter parochus putaret illum esse in peccato mortali, tunc tenetur etiam cum periculo vitæ eum Extremâ-Unctione munire (3).

29. — III. Parochi, aut alii curati sæculares, aut regulares, (et eò magis Episcopi) tenentur orare, et celebrare Missam, non solùm ut populus ei intersit, sed etiam applicare fructum pro illo singulis dominicis, et festis, ùt novissimè statuit Benedictus XIV, in Bulla *Cùm semper*, 19. Aug. ann. 1744, declarans hoc valere, etiamsi curatus congruam non haberet (*licèt* verba Bullæ, *congruis redditibus destituatur*) et quamvis alicubi adsit consuetudo immemorabilis in contrarium. Et si parochia vacaret, facultatem dedit Episcopo assignandi œconomo congruam portionem fructuum, ut ipse pariter in festis possit celebrare pro populo. Tribuit pariter facultatem Episcopis dispensandi cum aliquo parocho, qui aliter non posset vivere, ut possit applicare in festis pro dantibus sibi eleëmosynam, cum onere supplendi diebus ferialibus pro populo. Hìc autem dubium fit, de quo apud nullum auctorem invenio mentionem fieri, an parochus infirmus, cùm nequeat Missam per seipsum celebrare pro populo, teneatur per

(1) *In I. partem. 3. Decretal cap. Clericus de cleric. non resid. n.* 38. *et seq. et* 45 *et seqq.* — (2) *Lib.* 6. *n.* 233. — (3) *n.* 729.

alium? Plures doctos in hoc consului; alii negarunt, dicendo hanc obligationem includi in generali opere, quod omnes pastores habent orandi pro suis gregibus; et cùm obligatio orandi sit merè personalis, sicut parochus impeditus orare, non tenetur orare per alium, ita impeditus celebrare, non tenetur celebrare per alium. Sed ego cum aliis censeo oppositum tenendum, quia parochus non solùm tenetur celebrare pro populo, sed etiam Missam populo applicare, ùt declaravit Benedictus XIV. ann. 1744, in sua Bulla suprà citata *Cùm semper.* Id est juxta effata S. Pauli (*Hebr.* 5. 1.) : *Omnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Et denique idem confirmat *vers.* 3. dicens : *Et propterea debet, quemadmodùm pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis.* Obligatio autem pastoris orandi pro populo est equidem personalis, sed obligatio applicandi populo fructum Missæ est simul personalis (quia si potest celebrare per seipsum, nequit celebrare per alium) et etiam realis, cùm sit una ex obligationibus muneri pastoris annexis, proùt dictum fuit in Concilio Tridentino *sess.* 23. *de reform. cap.* 14. ubi mandatum fuit sacerdotibus curam habentibus animarum Missas celebrare *tam frequenter, ut suo muneri satisfaciant.* Onus autem hoc offerendi Missas pro populo est ex præcepto divino, ùt expressit idem Concilium *cit. sess.* 23. *cap.* 1. ubi dicitur : *Cùm præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique divini prædicationis*, etc. Illud autem præceptum divinum habetur apud *Joan.* (21. 17.) : *Pasce oves meas.* Sicut igitur tenetur pastor oves suas pascere prædicatione, Sacramentorum administratione, correptione, etc., sic etiam tenetur pascere applicando eis fructum Sacrificii : quapropter, sicut pastor impeditus prædicare, vel Sacramenta administrare, tenetur prædicare, et administrare Sacramenta per alium ; ita impeditus applicare per seipsum populo Missam, tenetur per alium applicare Sacrificii fructum qui est pascuum utilius, quo populum juvare potest.

Si autem parochi, et omnes quibus cura animarum commissa est, tenentur in dominicis, et festis præceptis Missam celebrare, et applicare pro populo, tantò magis ad id tenentur Episcopi, utì principaliores pastores animarum. Non autem ad hoc tenentur quotidie; nec obstat textus in *cap. Quoniam, ult. de privil.* ibi enim dicitur, quoad Episcopos, quotidiana celebratio Missæ, vel auditio

esse tantùm de decentia, non verò de obligatione; hæc sunt verba textûs : *Quoniam Episcopi, eorumque Superiores, se habent diversis ex causis à suis ecclesiis, et diœcesibus absentare frequenter, nec semper possunt commodè ad ecclesias accedere pro Missa celebranda, vel audienda in ipsis, sine qua eos transire non decet* (nota *non decet*) *absque causa rationabili ullam diem : præsenti Constitutione indulgemus eisdem, ut altare possint habere viaticum, et in eo celebrare, ac facere celebrare ubicumque, absque interdicti transgressione, illis permittit celebrare, vel audire Divina.*

Notandum demùm hìc obiter, quòd Benedictus XIV. in Bulla suprà relata, *Cùm semper*, declaravit insuper, Missam Conventualem, quæ à clero ecclesiarum quotidie cantatur, non posse applicari pro populo, sed omninò applicandam esse pro benefactoribus in genere cujusque ecclesiæ, quâcumque consuetudine non obstante (1).

30. — IV. Parochi, et tantò magis Episcopi tenentur etiam cum periculo vitæ ad corripiendos subditos, qui in peccato mortali existunt, aut in proximo periculo labendi in illud, et non solùm in eorum extrema necessitate, sed etiam in gravi, semper ac fulget emendationis spes, ùt communiter docent *Suar. Bonac. Valent. Coninch. Salm.*, etc. cum *S. Thom.* 2. 2. *q.* 185. *a.* 5. (2). Addimus cum *Cajet. Sanch. Castrop. Diana, Ronc. Holzm.* et aliis communissimè (contra paucos) ad id teneri pastores non solùm ex charitate, sed etiam ex justitia, propterea enim à communitate stipendium recipiunt, ut ipsi pro viribus curent impedire vitia cujuslibet suæ ovis, ideòque, cùm deliquerint graviter in eo debito justitiæ, remanent etiam obligati ad fructuum restitutionem (3).

31. — Et cùm ab aliquo potente reperitur aliquod scandalum dari, cui parochus non posset occurrere, debet ille Episcopum certiorem facere, ut de remedio occurrat. Et si forsan Episcopus in hoc negligens esset, debet parochus ad sæcularem potestatem recurrere, si subditus laïcus esset, aut alia remedia opportuna tentare, et non debet hoc negligere ob quemcumque humanum respectum, aut timorem. In summa hoc est, quod Evangelium clamat, quòd *bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.* Cùm in rigione reperiuntur notabiles morum dissolutiones, quibus nullum occurrit remedium, parochus tenetur cu-

(1) *Vide l.* 6. *n.* 325. *et* 326. *et l.* 3. *n.* 359. — (2) *n.* 360. *v.* Parochi — (3) *Ibid. v.* Sed dubit. 1.

rare, ut Missio eò adveniat (ille parochus, qui Missionem non curat, suspicionem ingerit suorum morum; boni enim parochi non prætermittunt quarto aut quinto quoque anno Missionem arcessere). Denique ubi nihil intentatum reliquit, ut consuleret malo, etsi generaliter loquendo non esset præcisa obligatio faciendi correctionem, cùm nulla subest spes profectûs, non debet ideò parochus eam omittere; et etiam eam identidem repetat peccatoribus obstinatis, saltem in casu, quo periculum non subesset aliquod grave damnum subeundi; inserviet saltem illa correctio ad hoc, ne parochus ab aliis subditis malè audiat, cùm videant scandalum durare, et pastorem obdormiscere, præterquam quòd correctio inserviet, ne alii in exemplum inducantur in peccatis sordescere, cùm vident neminem adesse, qui eos corripiat aut exprobret.

32. — Et pastor non solùm tenetur peccata et scandala jam incœpta auferre, sed etiam illa quæ facilè postmodùm excitari possunt, impedire. Præ ceteris præcipuè debet impedire, quominùs sponsi accedant ad domum sponsarum: nam quamvis initio non accedant cum pravo fine, nihilominùs experientia docet, quòd in hujusmodi occasione quasi omnes sponsi postea in peccata labuntur, et secum in illa trahunt etiam parentes, qui permittunt eos versari cum sponsis. Quare debet parochus omnibus modis curare, ut impediatur hæc spiritualis ruina duarum familiarum ex hac causa proveniens, quæ ruina perseverabit usque dùm matrimonium contrahetur, præsertim si sponsalia jam sunt inita. Ideòque cuilibet parocho elaborandum esset, ne verba sponsorum acciperet, nisi paulò ante matrimonium contrahendum; cùm experientiâ observemus, initis sponsalibus, totum illud temporis spatium inter nuptias intercedens esse tempus peccatorum.

33. — Ad hæc debet parochus apud Episcopum impedire, ne habitus clericalis conferatur adolescentulis, aut pueris, qui suis moribus non sunt aliis exemplo, aut saltem indolem ecclesiasticam non præ se ferunt; nam si ipsi tacent, et sinunt eos induere habitum clericalem, illi postea adolescerent in otio, et exui habitum erubescentes, per fas et nefas, quamquàm vitiis onusti, niterentur ordinari, et religioni magnæ essent perniciei, cui in principio facilè parochus potuisset occurrere; post verò desperabitur remedium. Et ideò clericos, qui jam initiati reperiuntur, curet saltem instruere, et per semitas vitæ devotæ dirigere, ut boni ecclesiastici evadant. Igitur quam rationem reddituri sunt Deo illi parochi, qui fidem faciunt, illos ordinandos

Sacramenta frequentare, et bonis esse moribus, quos sciunt nec esse assiduos in Sacramentorum susceptione, nec aliis bono exemplo, sed potiùs scandalo fuisse! Quid miserius esse potest, quàm cernere clericos, qui vix bis, aut ter in anno confessi sunt et communicaverunt, parochi fides audacter præsentare quâlibet hebdomadâ, aut bis in mense fuisse confessos, et communicasse! De hujusmodi parochis, qui has fides præstant, dicendum est defecisse à Fide, nam certè de omnibus flagitiis, quæ committunt isti sic sine Dei vocatione promoti, et de omnibus iis quorum ipsi aliis causa sunt, parochus sibi Deum vindicem facit, cùm Episcopi in hoc parochis omnem fidem committunt. Sed Episcopi diligentiores non quiescunt in parochorum attestationibus in hac materia tanti momenti, undè salus populi pendet, nec parochus coram Deo excusabitur, si fidem facit ex aliorum attestatione, nisi de eo, quod testatur circa Sacramentorum frequentiam; et bonos mores, plus quàm certus fiat.

34. — Non tantùm tenentur parochi ad correctionem faciendam, et ad impedienda peccata, et scandala quæ vident, sed etiam ad diligentiùs inquirendum, an in regione adsit aliquis subditus, qui in aliquo peccato versetur, et suo muneri non satisfaciat; parocho enim commissa est salus uniuscujusque ovis. Ita communiter docent DD. *Cajetanus*, *Laym. Soto Salmant.* et alii cum *S. Thoma* (1), qui ait: *Qui habet specialem curam alterius debet eum quærere ad hoc, ut corrigat de peccato* (2). Præsertim invigilare debet ut subditi omnes præcepto paschali satisfaciant, sine personarum acceptione: propatereaque ea vere debet ne schedulas Communionis committat alicui clerico. Elapso jam tempore paschali, diligenter debet inquirere de iis, qui fortè non adimpleverint præceptum (3): et debet eos monere, qui si non resipuerint, deferat ad Episcopum, ut excommunicatione, aut interdicto saltem in illos animadvertat. Hoc quidem aliqui parochi efficiunt cum personis popularibus, connivent autem et sopore torpentur cum aliis majoris existimationis. Quot istorum in Missionibus reperiuntur, qui per multos annos omiserunt præcepto satisfacere; quin de hoc parochus verbum quidem admonitionis cum eis impenderit! Præterea cùm aliquod matrimonium contrahendum erit, debet inquirere, si aliquod subsit impedimentum, et si probabiliter putat

(1) 2. 2. *q.* 33. *a.* 2. *ad* 4. — (2) *L.* 3. *n.* 360. Dubit *II.* — (3) *Barb. de offic. paroch. c.* 2. *n.* 7. *et Segneri paroch. instruct. cap.* 23.

subesse, tenetur suam eis negare assistentiam, et nuptias suspendere, donec saltem certior fiat Episcopus, ut ipse quid faciendum decidat, ùt communiter *Sanchez, La-Croix, Ledesma, Vega,* et alii cum *Lugo*, qui cum *Coninch.* addit, quòd si Ordinarius sciat aliquod impedimentum occultum, debet matrimonium prohibere, licèt hoc privatâ scientiâ noscat, et nequeat probare (1).

35. — V. Parochi tenentur instructiones, et conciones facere. Quoad instructionem debent instruere et docere plebem Mysteria Fidei, quæ sciri et credi debent, et quæ necessaria sunt ad salutem, proût sunt 1. Quatuor Mysteria principalia, nimirùm esse unum Deum, et hunc esse omnipotentem, sapientissimum, Creatorem, et Dominum universi, misericordem, et amabilem super omnia præcipuè verò esse justum remuneratorem bonis, et malis; item Mysteria SS. Trinitatis, et Incarnationis, ac mortis Jesu Christi. 2. Sacramenta necessaria, quæ sunt Baptismus, Eucharistia, et Pœnitentia; cetera saltem cùm suscipienda sunt; et dispositiones necessarias, ut hæc suscipiantur. 3. Articulos symboli Fidei, et hos inter præsertim Virginitatem sanctissimæ Mariæ : Sessionem Jesu Christi ad dexteram Patris, nimirùm ipsum iu cœlo esse in æquali gloria cum Patre : Resurrectionem mortuorum in finali judicio à Jesu Christo faciendo : Unitatem Ecclesiæ romanæ, in qua tantùm reperitur salus; et tandem æternitatem paradisi, et inferni. Quæ omnia quilibet fidelis tenetur scire sub gravi. 4. Præcepta Decalogi, et Ecclesiæ. 5. *Pater noster* et *Ave Maria,* et actus Fidei, Spei, Amoris, et contritionis. Itaque sicut graviter peccat, qui negligit hæc scire (et quidem non tantùm quoad voces, sed etiam, quoad sensum), ita etiam graviter peccat parochus, ùt communiter DD. si per se, vel per alios idoneos (ipso legitimè impedito, ùt loquitur Conc. Trid. *sess.* 5. c. 2.) non curat ea docere saltem quoad substantiam suos subditos, pueros, et adultos, qui ea ignorant. Hinc cùm animadvertit, parentes, aut dominos non curare, ut filii, aut famuli intersint doctrinæ christianæ, tenetur cum Episcopo de opportuno remedio consilium capere, qui, ùt habetur in Trid. *sess.* 24. *c.* 4. *de ref.* potest etiam per censuras ecclesiasticas ad id parentes cogere. Boni pastores adnotatos tenent pueros, ut sciant quis eorum desit suas in hoc adimplere partes. Imò ait *La-Croix l.* 2. *n.* 174. *et l.* 3. *p.* 1. *n.* 767. si adessent alii rudes, qui adire ecclesiam ne-

(1) *Lib.* 6. *n.* 54.

queant, quia custodiunt domum, aut greges, cùm in gravi necessitate spirituali reperiuntur, debere parochum eò proficisci, ad eos instruendos *cum quantocumque suo incommodo*, ùt loquitur præfatus auctor. Saltem nos dicimus, cùm hoc ei maximæ molestiæ futurum foret ob horum rudium mulitplicitatem, curet saltem eos instruere tempore præcepti paschalis, aut cùm accedunt ad suscipiendum Sacramentum Confirmationis, aut ad contrahendum matrimonium. Expedit etiam, ut exploret magistros, et magistras, an possint rectè docere pueros et puellas doctrinam christianam, et media conducentia ad in timore Dei vivendum.

36. — Quoad concionem, parochus tenetur ad concionandum omnibus dominicis, ut præcepit Trident. *sess.* 5. *c.* 2. *de ref.* (circa quod vide *Tract. VI. n.* 5.). Sed hìc advertendum per Tridentinum non solùm impositum esse parochis pascere greges verbo divino; sed etiam eos pascere pro captu eorum, facilitate sermonis, ut percipiant quod prædicatur. Cùm enim verum sit quòd Fides sicut diffunditur, ita conservatur prædicatione, *Fides ex auditu*; parùm aut nihil proderunt populis conciones illæ, quæ non sunt conformes modo, quem tenuit Jesus Christus, et Apostoli secuti sunt, qui prædicarunt non *in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostentatione spiritûs, et veritatis*, ùt fatetur *S. Paulus*. Ideòque meritò *V. P. M. Avila* non Christi ministros, sed proditores vocabat eos concionatores, qui ex vanitate prædicant, ut laudes assequantur, et *P. Gasp. Santius* dicebat quòd isti sunt, qui magis Ecclesiam persequuntur, dùm sic prædicando causa sunt, cur multæ animæ pereant. quæ per conciones ad Apostolorum normam salvarentur. Vana verba, periodi contorti, et sonantes, descriptiones inutiles, dicebat *S. Francisc. Sales*, sunt pestis concionis; cujus unicus finis esse debet voluntatem auditorum ad bonum movere, non autem inutiliter intellectum pascere; sicuti experientiâ docemur, hujusmodi exornato stylo concionandi animas vitam non mutare, quia Deus cum vanitate non concurrit. Et hoc dictum sit de omnibus concionatoribus, qui cum vanitate prædicant, sed præcipuè de parochis, quibus Tridentinum loco citato hæc præscribit : *Archipresbyteri quoque, plebani, et quicumque curam animarum obtinent per se vel per alios idoneos, si legitimè impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate, pascant salutaribus verbis*. Notentur verba illa, *pro earum capacitate*. Quare certè

transgrediuntur Concilii præceptum illi pastores qui stylo sublimi ultra populi captum prædicant.

37. — Hìc etiam juvat advertere nonnulla, quæ valdè expedit ut parochus in concionibus populo sæpè sæpiùs inculcet. Et 1. quòd ad emendationem non sufficit peccatum fugere, sed etiam oportet fugere occasionem peccati. Et loquendo de sponsis, qui versantur in domibus sponsarum, dicat tam ipsos, quàm illarum parentes, qui hoc permittunt, non posse absolvi, nisi removeant prædictam occasionem. 2. Adurgeat homines ne tabernas adeant, eis patefaciendo innumera peccata, quæ illìc, præter ebrietates, committi solent, nempe blasphemiæ, rixæ, scandala, obscœnitates, domesticæ discordiæ, subtractiones victûs à familia, etc. 3. Sæpè declamet in vitium (quod est generale, præcipuè in villis) loquendi inhonestè in campis, et in officinis, tantò magis si loquatur coram pueris, et puellis, et aliis diversi sexûs. Propter hos pravos sermones quot juvenes depereunt! Et hortetur de hoc parentes, dominos, et magistros officinarum, ut invigilent ad corrigendos, et ad puniendos suos filios, aut famulos, qui ita obloquuntur, præsertim tempore vindemiæ. 4. Instet ad demonstrandam sacrilegii enormitatem, qui confitentur, et communicant, omisso aliquo peccato in confessione ob ruborem, et ut horror concipiatur, curet sæpè sæpiùs narrare aliquod terribile exemplum eorum qui sacrilegè confessi sunt ob ruborem, et postea infelici exitu perierunt, et poterit propterea ad manus habere libellum *P. Vegæ,* cui titulus : *Càsi della confessione,* etc.

38. — Insinuet 5. necessitatem doloris, et propositi pro confessione, etiam si illa sit de solis venialibus, hortando ne quis accedat ad absolutionem, nisi verè doleat saltem de aliquo peccato veniali eorum, de quibus se accusat, aut nisi materiam certam vitæ anteactæ exponat, cujus se verè pœnitet, ut valida fiat confessio. At quoniam rudes parùm capiunt quomodo debeat esse hic dolor, sæpè explicet quòd quisque pœnitens, ut validè confiteatur (sive dolor sit contritionis, sive attritionis) debet ita pœnitere sui peccati, ut illud odio habeat, et detestetur super omnia mala.

39. — Hortetur 6. ut in iræ motibus, pro blasphemando, et imprecando, assuescant dicere : *Malè habeat peccatum meum ; malè vertat dæmoni:* aut *Domina mea adjuva mea; Domina mea concede mihi patientiam.* 7. In horrorem ponat superstitiones sive vanas observantias, quæ solent adhi-

beri ad curandos morbos, aut ad cognoscendos fures, etc. 8. Inculcet parentibus, ut in filios animadvertant, præsertim dùm sunt pueri, cùm blasphemant, aut furantur, etc. Insuper invigilet ad observandum, et sciscitandum cum quibus illi versantur, et interdicat ne cum malis sociis comitentur, aut personis diversi sexûs familiariter utantur. Præterea ne in proprio lecto filios cubare faciant, vel nimis parvos ne suffocentur, aut ætate provectos (putà si 6. annos excesserint) ne illi scandalum patiantur, et tantò minùs permittant mares, et femellas in eodem lecto dormire.

40. — Hortetur 9. persæpè suos auditores, ut tentationes internas (præcipuè impuritatis) arceant invocando SS. Nomina Jesu et Mariæ. Hoc est maximum remedium adversùs tentationes. 10. Instet jugiter ad hortandum, ut, cùm quis in mortale prolapsus est, statim contritionis efficiat actum, quo gratiam amissam recuperare possit, cum proposito quantociùs confitendi; et ab eis deducat hanc dæmonis fraudem, nempè quòd tam Deus parcit duobus quàm uni peccato; cùm contingere possit quòd Deus expectet post primum, et post secundum suo auxilio eos destituat.

41. — 11. Doceat actus quos quilibet facere debet cùm à cubitu surgit, nempe gratiarum actionem, oblationis, et supplicationis, ter *Ave* recitando in honorem SS. Mariæ et proponendo vitare omne peccatum, et illud præsertim in quod sæpiùs labi solitus est, divinam Matrem supplicando ut ab illo eum liberet; et hortetur omnes matres, ut hoc practicari faciant quolibet mane à suis filiis. In concionibus significet parentes teneri ad curandum ut filii Sacramenta frequentent; ea enim non frequentando facilè à Dei gratia excident, et huic tanto damno parentes consulere debent. Dicat etiam quòd ipsi peccant si sine justa causa filios à matrimonio aut à religione avertunt, aut eos ad matrimonium invitos cogunt, sicut contrà peccant filii qui matrimonio conjunguntur, parentibus justè dissentientibus: vide quod dicemus de sponsalibus *Tom. II. Tractat. XVIII. n.* 10.

42. — 12. Cùm verum sit, ùt suprà diximus, quòd parochus non solùm tenetur impedire malum, sed etiam ad promovendum bonum, hortetur populum ad visitationem SS. Sacramenti, et beatiss. Virginis. Hanc visitationem potest ipse in communi cum populo obire, ùt moris est in pluribus regionibus. Et dicat quòd, qui ad ecclesiam convenire nequeunt, saltem è domo hanc fa-

ciant. Maximè insinuet ut congregationem homines frequentent, et omnes Communionem, prævia præparatione, et subsequentibus gratiarum actionibus per actum Fidei, amoris, oblationis, et petitionis, docendo eos modum practicum, quo fieri debent.

43. — 13. Curet sæpè ut populus singulari studio SS. Mariæ devotionem prosequatur, insinuando quanta sit ejus potentia et misericordia erga suos devotos. Idcircò insinuet ut recitent rosarium in communi quotidiè unà cum familia, ut jejunent sabbato, et celebrent Novenas septem festivitatum, quas ex altari annuntiet populo, quoties aliqua Novena accidit. Expediet propterea, ut sabbato ille conciunculam faciat, narrando aliquod exemplum beatiss. Virginis, et semel in anno celebret aliquam Novenam solemniorem cum sermone, et expositione Venerabilis, et propterea utì poterit inter cæteros libro, quem typis edidi, cui titulus : *Glorie di Maria,* ubi collectam reperiet materiam, et exempla. Felix ille parochus, qui suas oves ferventes tenet erga devotionem SS. Mariæ, nam illæ, Virgine opitulante, rectè vivent, et advocatam in vitæ exitu potentem experientur.

44. — Tandem potissimùm insinuet usum petitionis, nempe ut sæpè se Deo commendent, ab eo præsertim sanctam perseverantiam postulando propter Jesu, et Mariæ amorem : sæpiùs explicando quòd divina gratia, et præcipuè donum perseverantiæ non obtinentur, nisi petantur : *Petite, et accipietis.* Et publicet sæpè illam magnam Jesu Christi promissionem, quòd quicquid Patrem petierimus in ejus nomine, Pater dabit nobis : *Amen, amen dico vobis : si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Joan.* 16. 23. Insinuet etiam instanter usum orationis mentalis, et curet faciendam in ecclesia unà cum populo quolibet die, aut saltem quolibet die festo : docendo etiam modum quo fieri potest domi. Modus practicus orationem mentalem faciendi ponetur in fine *Tomi III. in appendice I. De directione animarum spiritualium. n.* 2. *ad* 5. *et append. IV.* §. *III.* Sed hìc mihi concedatur conceptum animi dolorem foras aperire. Proh magnam infelicitatem ! Quàm pauci sunt illi parochi, et confessarii, qui curam hanc sibi suscipiunt insinuandi suis pœnitentibus hoc tam magni momenti exercitium orationis mentalis, sive meditationis, sine quo valdè difficile est animam posse perseverare in Dei amicitia, et impossibile est in viam perfectionis se immittere. Si aliqua attentio in hac re adhiberetur, quot animæ viderentur in Dei

amorem accendi ! Sed hoc quis non operatur, ne sibi aliquid incommodi suscipiat : alius ne stimulos suæ exprobrantis conscientiæ sentiat in suadendo aliis bonum, quod ipse negligit. Summa hæc est, quòd curæ hoc non est, quia parùm diligitur Jesus Christus. O si parochi, et confessarii multùm diligerent Jesum Christum, à quot efficerent ut amaretur, et eos ab inferno liberarent ! Igitur exorandus Dominus est ut, si velit amari ab animabus, faciat se amari à sacerdotibus.

45. — Præter descriptas obligationes, quæ sunt principales, supersunt aliæ parocho, quæ etiam non sunt minores. 1. Tenetur ipse cæteris esse bono exemplo. Pastor enim est illa lucerna *lucens et ardens,* quæ in Evangelio describitur, ardens zelo sancto in interno, et lucens bono exemplo in externo. Secùs ipse prædicet, et moneat alios pro viribus, quantùm velit, ad incedendum per virtutum semitas, nisi ipse præcedat exemplo, subditi ne fidem quidem præstabunt iis, quæ ipse dicit ; nam homines *magis oculis, quàm auribus credunt*, ùt loquitur Concil. Urcellense (*Tract.* 3. *de offic. cler.*). 2. Debet sedulò assistere moribundis, et præsertim peccatoribus habituatis, qui peculiari assistentiâ magnoperè indigent. Verum est quòd parochus potest hanc assistentiam committere aliis sacerdotibus, sed non debet fidere cuilibet sacerdoti ; nam in hac occasione assistendi moribundis possunt accidere scandala non mediocris damni. 3. Tenetur succurrere pauperibus ex parochiæ reditibus, qui supersunt, deducto tamen suo, et etiam suorum (si ipsi verè sunt pauperes) alimento. Observetur in hoc quod dicetur *Tract. XIII. cap. II. punct. II. de beneficiatis, à n.* 45. *ad* 49. 4. Tenetur diligenter examinare obstetrices, si ipsæ sciunt quod ipsas oportet scire ad conferendum Baptismum infantibus in casu necessitatis, ùt habetur in Rituali rom. *de bapt. pueris;* nam talis casus sæpè potest eis accidere, ideòque sub gravi ipsæ tenentur scire administrare Baptismum, ùt dicunt *S. Antoninus*, *Reginald. Aversa*, etc. (1). Præterea parochus debet observare circa Baptismum quod præscribit parochis Rituale rom., nimirùm 1. Ut notent in libro distincto nomina baptizatorum, parentum, et patrinorum. 2. Ut admoneant patrinos de cognatione, et de eorum obligatione contracta. 3. Ut admoneant matres, et nutrices, ne secum accumbere faciant pueros. Nihilominùs adnotant *Barbosa, Anacl.* et *Tournely,* et alii com-

(1) 2. 2. *q.* 148. *a.* 6.

muniter, talem obligationem cessare, si omne periculum cessaret, v. g. si lectum fuisset spatiosum, et puer cæteroquin ob frigus quiescere non posset, et mulier soleret suum situm dormiendo retinere (1).

Notandum ultimò quòd Benedictus XIV. in Const. 9. edita die 23. Decemb. 1740. incipiente, *Ad Passionis*, *etc.* Bullar. tom. 1. mandat in virtute S. obedientiæ omnibus parochis, sive rectoribus, etc. ut singulis feriis sextis horâ tertiâ post meridiem in omnibus ecclesiis cathedralibus, et parochialibus campanam pulsare faciant, ut fideles lucrari possent indulgentiam centum annorum, recitando flexis genibus quinque *Pater*, et *Ave*, et orando juxta intentionem Pontificis.

46. — Tandem à bonis parochis pendent boni mores, et salus populorum. Si in regione bonus parochus adest, ibi videbitur florere devotio, Sacramentorum frequentia, oratio mentalis, et bonum exemplum; sin autem parochus erit pravus, tota regio vitiis, et scandalis redundabit.

PUNCTUM II.

De Episcopi muneribus.

I De Ordinatione 47. *Ordinandi debent probari in spiritu* 48. *ad* 51. *Et in doctrina* 52. *De seminario ad id instituto* 53. II. *De* parochorum delectu 54. *Quæ istis Episcopus insinuare debet. Hic sermo fit de puellarum congregatione* 55. *De confessariorum electione, sermo fit de academiis* 56. *De congregationibus particularibus ecclesiasticorum* 57. *Debet invigilare super Missarum celebratione* 58. III. *De* visitatione 59. *et* 60. IV. *De* cura Monialium 61. V. *De* residentia 62. VI. *De* correctione 63. VII. *De* eleëmosyna 64. *De Missa, de aditu patefiendo ad se concurrentibus, et de exemploprœcipuè circa mansuetudinem, paupertatem, orationem, etc.* 65. *et* 66.

47. — I. Pluribus aliis oneribus præ parochis Episcopus tenetur. Præ cæteris I. circa Ordinationes clericorum tenetur eligere in altaris ministros, dignos dumtaxat, et excludere indignos; S. Franciscus Salesius contremiscebat, dùm hanc obligationem perpendebat, ideòque sanctus neminem ad Ordines admittebat, quem bona vita non comitabatur, nullâ in hoc habitâ ratione commendationum, nobilitatis, nec doctrinæ subjecti; dùm doctrina, quæ malam vitam sociam habet, majori detrimento est, quia vitio auctoritatem adducit. Undè fiebat quòd paucos promovebat, proùt hodie factitant boni Episcopi; cùm pauci sunt, ut veri-

(1) *Suppl. q.* 36. *a.* 1. *ad* 3.

tatem fatear, qui sacerdotio initientur ex vera vocatione, et ut gloriam Deo præstent; et hinc fit quòd pauci sacerdotes sunt, qui boni evadant, et utiles animabus. Dicebat ipsemet Sanctus non esse Ecclesiæ necessarios multos sacerdotes, sed bonos.

48. — Duo debet Episcopus examinare in iis, qui ad Ordines anhelant, spiritum, et doctrinam. Circa spiritum, et mores parùm tutus est ille Episcopus, qui attestationibus parochorum confidit. Hæ plerùmque fiunt ob humanos respectus. Nec Episcopus potest tantùm acquiescere soli bonitati negativæ Ordinandi, ùt dicit *S. Thomas*, nempe quòd nihil sciat mali de illo, sed oportet ut ejus bonitatem positivam cognoscat tales notitias habendo, ut sufficientia præstent indicia, quòd ille vero spiritu Ecclesiæ sit donatus. Dicit S. Paulus (1. *ad Tim.* 3. 6.) oportere sacerdotem (qui etiam sub nomine Episcopi comprehenditur à SS. Patribus, ùt à S. Ambrosio, S. Joanne Chrysostomo, S. Thoma, et aliis) non esse neophytum, nimirùm, ùt explicat Angelicus, *non solùm ætate, sed etiam perfectione.* Quare ait Trident. *Sess.* 23. *c.* 12. eos tantùm debere assumi ad Ordines sacros, *quorum probata vita senectus sit*, significans eos bono habitu debere esse dotatos, et debere esse senes in virtute, juxte illud Sapientiæ 4. 9.: *Ætas senectutis vita immaculata.* Propterea Episcopi zelantes non firmare solent supplices libellos, nisi priùs secretò certi facti fuerint de eorum morum probitate à pluribus personis fide dignis, quæ noscunt subjectum. Advertatur hoc attentè, quia hoc est medium valdè efficax, imò necessarium Episcopo, ut tutam faciat suam conscientiam in Ordinationibus, quas habet. Ex his enim secretis cognitionibus Episcopus potest certus fieri non solùm si clericus ludis, insolentiis, pravis consuetudinibus sit aliis scandalo, sed etiam si positivè vitam spiritualem agit; ecclesias, orationem, Sacramenta frequentando, si solitariè vivit, aut saltem cum bonis sociis comitetur, si studio dat operam, si modesto habitu, et sermone incedit, et hujusmodi. Et si forsan notitiam habeat de scandalo positivo alicujus, tunc non debet sibi satis esse ordinariam probationem exigere, sed multorum annorum resipiscentiam observare debet: cùm suspicio rationabilis tunc suboriatur, quòd omne ab eo simulatione fiat, ut Ordines assequatur.

49. — Juxta primævam Ecclesiæ disciplinam ei, qui in unum mortale lapsus fuisset, aditus ad Ordines penitùs præcludebatur, ùt testantur S. Hieronymus, S. Isidorus,

et alii. Deindè aliquibus post sæculis excludebantur perpetuò ab Ordinibus saltem illi, qui ob aliquod grave facinus diffamati fuissent. Concedimus hâc nostrâ tempestate tantum rigorem non ubique practicari; nihilominùs certum est (ùt suprà vidimus) nullum posse admitti ad Ordines, qui priùs in virtutibus probatus non sit, et præcipuè in diuturna continentia, quam ordinati in Sacris profiteri debebunt. Habemus in *cap. Nullus, dist.* 25. ex S. Gregorio : *Nullus debet ad ministerium altaris accedere, nisi cujus castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata*, lib. 1. epist. 42. Et requirit S. Pontifex, ut hujusmodi probatio habeatur à multis annis, dicens : *Ne umquam ii, qui ordinati sunt, pereant, priùs aspiciatur si vita eorum continens ab annis plurimis fuit.* Hanc eamdem probationem requirit Trident. *Sess.* 23. *c.* 13. *de ref.* dùm præscribit Ordines sacros non conferri, nisi iis, qui in minoribus Ordinibus probati sunt, nimirùm quorum bonæ vitæ experientia habeatur.

50. — Summa igitur hæc est, quòd non potest dubitari, quin Episcopus graviter peccet admittendo ad Ordines sacros indignum; indignus autem est quicumque sufficientem probationem non dedit de sua positiva bonitate. Rationem affert *S. Thomas* dicens (1) : Ad Ordinem sacrum requiri majorem sanctitatem, quàm ad statum religiosum, *quia per sacrum Ordinem deputatur ad dignissima ministeria.* Et alibi (2) : *Sicut illi, qui Ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu Ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis.* Itaque juxta S. Thomam sicut clerici per Ordinem sacrum, quem suscipiunt, elevantur ad gradum superiorem super populum christianum, ita debent reperiri superiores merito sanctitatis. Ideòque asserit quòd opus habent eo gratiæ gradu acquisito (intelligitur certè de gratia non *gratis data*, scilicet de illa, quæ nos gratos Deo facit, quia hoc solum meritum sanctitatis producit) quæ eos dignos reddat, ut inter Jesu Christi ministros annumerentur : *Et ideò præexigitur gratia, quæ sufficiat ad hoc quòd digne connumerentur in plebem Christi.* Deindè concludit Sanctus quòd non sufficiet Episcopo ordinanti, ut aliquem ad Ordinem sacrum promoveat, si nihil mali sciat, sed etiam debet esse certus de probitate Ordinandi : *Sed ampliùs exigitur* (sunt Angelici verba) *ut secundum mensuram Ordinis injungendi habeatur certitudo de qualitate promovendorum.* Et ad hanc rem adducit auctoritatem S. Dio-

(1) 2. 2. *q.* 184. *a.* 6. — (2) *Suppl. q.* 36. *a.* 1. *ad* 3.

nysii, qui dicit neminem in ministrum Divinorum (sicut est sacerdos) audere assumi, nisi per diuturnum habitum se Deo conformem cognoscat : *In Divino omni non est audendum ducem fieri, nisi secundùm omnem habitum suum factus sit Dei formissimus, et Deo simillimus.*

51. — Præterea, sicut peccaret Ordinandus, si probitate positivâ carens, nempe habitu bonæ vitæ jam acquisito, vellet in sacris Ordinibus initiari, saltem ob periculum, cui se exponit non sustinendi onus, quod suscipit ferendum, et præcipuè cœlibatûs, sine Dei vocatione, quam certè tunc non est præsumendum habere, ita tantò magis peccaret Episcopus, qui eum ordinaret, si suæ emendationis non præcederet diuturna probatio. Ait S. Thomas (1) : *Ordines sacri præexigunt sanctitatem, undè pondus Ordinum imponendum parietibus jam per sanctitatem desiccatis.* Adducit S. doctor similitudinem fabricæ, dicere volens quòd, quemadmodum parietes recenter elevati pondus grave sustinere nequeunt; ita iis, qui paulò ante mores mutarunt, et adhuc ab humore vitiorum purgati non sunt, non est imponendus sacer Ordo, qui secum affert debitum perpetuæ continentiæ et, vitæ exemplaris, quam ministrum altaris decet. Itaque Episcopus sacrum Ordinem indigno conferens, duplici titulo peccat : peccat quia suo muneri deëst, et peccat quia coöperatur omnibus peccatis, quæ ille committet, et causa erit ut alii etiam peccent. Hoc idem innuit S. Paulus (1. *Timot.* 5. 22.) cùm dixit : *Manus citò nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis.* Super quem textum postea dixit S. Leo : *Quid est communicare peccatis alienis, nisi talem effici ordinantem, qualis ille est, qui non meruit ordinari?*

52. — Hactenùs circa spiritum, transeamus nunc ad doctrinam, quæ requiritur in eo, qui sacris Ordinibus initiari postulat. Ignorantia in ecclesiis non solùm sibi, sed etiam aliis nocet ; et quod pejus est, ignorantia in sacerdotibus est malum cui nullum remedium invenitur, ùt dicebat S.Franciscus Salesius, aut quia semper incapaces persistent, aut quia, accepto sacerdotio, difficulter cogi poterunt ad studendum. Debet ideò Episcopus maximè curare ut inspiciat an, qui postulat promoveri, sit benè edoctus, et an sit studii cupidus : dùm qui studii non est amator, nunquam idoneus erit Ecclesiæ, imò necessariò erit pravus, nam (ùt dici solet) otium est pater vitiorum. Propterea Prælatus non sibi satis habeat examen quod plerùm-

(1) 2. 2. *q.* 189. *a.* 1. *ad* 3.

que solet fieri circa requisita ad Ordines, et super alias res consuetas, quas Ordinandi discunt in aliquo liberculo, sed, postquam ordinati sunt, remanent indocti, utì erant anteà. D. Fabricius de Capuâ fel. rec. Archiepiscopus Salernitanus in suis Ordinationibus, et præsertim sacerdotum, suos Ordinandos examinari faciebat super tota morali. Scio etiam alium Prælatum (Episcopum vigilantem), qui etiam à clericis circa moralem examen exigebat, unicuique Ordini assignando tractatus, quos scire debebant; itaque ad sacerdotium ascendentes totâ morali ita callebant, ut ad confessiones audiendas quisque idoneus reperiretur. O utinam et omnes Episcopi has semitas tenerent, non audirentur utìque tot conquestus, utì plerùmque audiuntur, quòd non invenitur cui confessarii officium committatur! Sed dicet aliquis Concilium Tridentinum non exigere tantam scientiam ab Ordinandis. Sed respondeo quòd non prohibet è contrario Concilium, quominùs Episcopus id exigat à suis Ordinandis (ùt loquuntur PP.), cùm videt talem esse suæ diœcesis necessitatem. Tùm etiam Concilium tantùm statuit quòd, si talis scientia desit, ad Ordines nemo promoveatur, non autem præcepit ut, qui tali scientiâ præditus esset, ab Ordine repelli non possit. Sed loquendo etiam juxta Tridentinum Concilium *Sess.* 23. *c.* 14. dicit quòd promovendi ad sacerdotium *ad populum docendum.... ac ad ministranda Sacramenta diligenti examine comprobentur*. Quibus Innoc. XIII. in Bulla *Apostolici ministerii* pro Hispania latâ, et à Benedicto XIII. pro toto orbe distensâ, aliam benignam interpretationem (ùt testatur *Lambertini* postea Benedictus XIV. *Notif.* 2. *n.* 16. *et* 36.) dare non potuit, quàm ut Ordinandi saltem morali theologiâ callerent.

53. — Quapropter Episcopo incumbendum est, ut seminarium optimâ directione constitutum habeat, ab hoc enim (statuendo ut nemo Ordines ambiat, qui saltem tres aut quatuor annos ibi commoratus non sit, postea seligentur parochi, confessarii, et cæteri sacerdotes; et ita poterit diœcesim suam cultam reddere. Dixi *seminarium optimâ directione constitutum*, alioquin seminarium esset majori perniciei juventuti, et diœcesi. Juvenes qui seminarium ingrediuntur (quantavis diligentia adhibeatur) non omnes erunt angeli : multi non afferunt eò spiritum; sed ibi acquirere debent illum. Igitur si seminarium erit malè directum, eveniet quòd etiam illi, qui tanquam angeli ingrediuntur, paulò post tempore dæmones evadent, et ipsi suæ vitæ contagione contaminabunt totas suas regiones.

Quare Episcopus si ob redituum tenuitatem, aut ob aliquem alium defectum non posset suum seminarium de bonis ministris providere, tenetur penitùs illud extinguere, nisi velit Deo tot criminum et scandalorum rationem reddere. Oportet igitur, ut seminarium optimâ disciplinâ floreat tam in spiritu, quàm in litteris. Quod ad spiritum attinet, 1. In regulis constitutum sit ut nunquam desit meditatio, ut Missæ quotidie intersint, ut adsit lectio spiritualis, visitatio Sacramenti, conscientiæ examen, silentium extra tempus solatii : et hoc omne servetur quotidie. Item quâlibet hebdomadâ confiteantur, et communicent, aut saltem bis in mense, arcessendo bonos et plures confessarios, et etiam alios extraordinarios pluries in anno. Item quolibet mense sit unus dies solitudinis spiritualis, in quo aliquis pater bono spiritu dotatus faciat sermonem : ac fiant quolibet anno exercitia spiritualia : oporteret etiam statuere, ne tempore feriarum seminaristæ domos adirent : nam tunc (præcipuè tempore vindemiarum) isti intermittunt omnia exercitia spiritualia, et illo mense, aut bimestri cùm foris vivunt, quantum boni acquisiverunt, amittunt, et regrediuntur in seminarium vitiis et peccatis onusti. 2. Debet Episcopus procurare bonum pastorem, qui sit zelo plenus, et experientiâ exercitatus, qui sit sagax ad suspicandum de unoquoque, et de qualibet actione, et vigilans ad discurrendum per classes, et defectus indagandos, sæpè præfectos interrogando, et etiam aliquem fideliorem seminaristam, qui præventus sit in qualibet classe, ut sibi referat defectus, quos animadverterit. 3. Debet procurare præfectos moribus probatos, qui nunquam à suis classibus absint, nec familiaritatem peculiarem permittant seminaristas inter se habere, et animo forti sint in corripiendo, et fideles sint in referendo apud rectorem quâlibet hebdomadâ delinquentes. 4. Expedit ut Episcopus persæpè adeat seminarium, et semel, aut bis in anno particulare scrutinium faciat, interrogando quemvis seminaristam, an adsit aliquod inconveniens. 5. Præ cæteris debet invigilare Episcopus super pueros, qui in seminarium recipiuntur, operam dando ne ingrediatur aliquis, qui dudum exemplo bono non fuerit, secretas informationes de illorum moribus inquirendo. Satis est habere paucos et bonos, quàm multos et imperfectos, qui suæ vitæ turpitudine etiam bonos contaminet. Deindè utendum est stricto rigore, miseratione omni postpositâ, cum incorrigibilibus, et cum aliquo, qui scandalum positivum præbuerit, v. gr. impuri-

tatis, tumultuationis, furti, etc. Hujusmodi seminarista vix primâ vice tolerandus esset post diuturnam, et exemplarem animadversionem; sed tutius consilium est eum statim è seminario expellere, quia talis ovis contagione inquinata potens est totum seminarium corrumpere. In hac re charitatem adhibere non est charitas, sed tyrannis, et injustitia, quia Episcopus ex justitia tenetur damnum commune evitare. Quod ad scientias attinet, maximè interest ut Episcopus curet sedulò instruendos juvenes in lingua latina, aliter in cæteris scientiis parùm proficient, et parùm intelligentibus latinitatem parùm gratum erit studere. Curet etiam ut addiscant philosophiam (et præcipuè logicam, sed meliorem) et theologiam scholasticam, et dogmaticam. Sed præ cæteris in diœcesibus non numerosis necesse est, ut seminaristæ omni sedulitate incumbant morali, ut habiles fiant ad audiendas confessiones, et Episcopus possit eorum operâ uti, cùm oportebit. Aliàs cùm è seminario profecti sunt, non ampliùs student, et inutiles Ecclesiæ remanebunt. Expediet etiam ut exerceantur seminaristæ nunc unus in docendis pueris doctrinam christianam quâlibet hebdomadâ, nunc alius in aliqua conciuncula, colloquiis, etc. Ita ipsi et alii erga exercitia apostolica pro tempore, cùm egressi fuerint è seminario, amore inflammarentur. Ideòque utilissimum est instruere seminaristas circa talia exercitia. Qui vellet alia circa bonum regimen siminarii, potest observare meum parvum libellum, quem ad hoc typis dedi.

54. — Tenetur II. Episcopus ad eligendos bonos parochos, et bonos confessarios. Quoad parochos, jam compertum est præferendos esse digniores. Etiam in beneficiis simplicibus probabilior sententia cum *S. Thoma* et aliis (1) requirit præferendos esse digniores, quia hoc exposcit utile commune Ecclesiæ. Sed quoad parochialia certum est ex Trident. Episcopum teneri ad eligendum digniorem spectatâ qualitate concurrentium, nempè consideratis prudentiâ, ætate, meritis, sed maximè scientiâ, et vitæ probitate. Quoad scientiam potest benè Episcopus se conformare examinatorum judicio; sed sua præcipua diligentia sit, ut ipse cognoscat de vitæ probitate, inquirendo notitiam à diversis. In dubium revocanda non est maxima S. Francisci Salesii, quin in curis animarum præferendi sunt sufficienter docti doctioribus, qui spiritu sunt inferiores. Et S. C. de parochorum electione (*ap. Piasec.*

(1) *Lib.* 4. *n.* 93.

pag. 328. *n.* 19) sic decrevit : *Præferendus est minùs doctus* (*modò idoneus*) *quando ejus mores sunt approbati, doctiori, cujus vita ignoratur.* Pro certo habendum parochum probum uno mense utiliorem esse populo, quàm parochus doctior, sed minùs probus, toto anno.

55. — Tenetur etiam Episcopus se informare ab aliis, an parochi dent operam docendo pueros doctrinam christianam, an prædicent, et an prædicent ad Tridentini præscriptum. De hoc debet Prælatus sæpè admonere parochos, ut parvulis frangant panem verbi divini, hortando etiam eos, ut in concionibus conentur insinuare res, quæ ad usum conducunt, v. gr. quomodo repellendæ sint tentationes, quid dicendum, cùm occurrunt res adversæ, aut cum injuriis quis afficitur, et hujusmodi. Item perquirant Episcopi, quâ diligentiâ parochi, et confessarii incumbant in audiendas confessiones. In aliquibus locis parochi, et confessarii assistunt etiam choro; sed quid accidit? Accidit quòd, dum populus est magis frequens in ecclesia, illi pergunt in chorum, et populus per plures menses differt confiteri: ad hoc Episcoporum est remedium afferre. Item perquirant an parochi sint diligentes, ut pueri capaces decem annos circiter nati communicent, ùt supra dictum est. Item, an seduli sint ad colligendas schedulas Communionis paschalis, ut videant an omnes præcepto satisfecerint: si orationis mentalis exercitium perseveret, an visitatio sanctissimi Sacramenti, et beatæ Virginis fiat in communi in ecclesia, ùt in multis regionibus in usu est. Et magni refert ut curet Episcopus introduci hunc usum, ubi non est, et restaurari, ubi intermissus est; et confirmari, atque augeri, ubi reperitur. Commendet quoque assistentiam moribundis, et congregationibus sæcularium. In pluribus locis nostris Missionibus introduximus congregationes puellarum. Hæ ita disponuntur: congregentur in aliqua ecclesia omnes puellæ sexdecim annos et infrà natæ quolibet die dominico vesperi: ibi sacerdos notâ probitate ad hoc designatus, præter doctrinam christianam, exhibeat brevem et simplicem sermonem, aut instructionem supra orationem mentalem, aut circa modum suscipiendi Sacramenta, aut circa aliquam virtutem illi ætati convenientem, et postremò assignet devotiones, quæ practicari debent ab illis in illa hebdomada, et præter regulas, quæ præscribuntur, sacerdos sæpè in memoriam reducat earum, ut non omittant recitare quotidie rosarium, visitare sanctissimum Sacramentum, saltem ex propria domo, conscientiam exa-

minare, Sacramenta frequentare saltem semel in hebdomada, ut modesto ornatu ostendantur, et hujusmodi. Hæ congregationes, sive collectiones puellarum, causant postea bonum summum, quia si ipsæ postea nubent, faciliter docebunt filios ea, quæ ipsæ factitarunt, et familiæ integræ sanctificabuntur.

56. — Præterea maxima debet esse Episcopi diligentia in seligendis confessariis. A confessariis pendet directio conscientiarum omnium subditorum, et unus confessarius, qui sit ignarus, aut moribus pravis, potest totam regionem perditam facere. Non debet igitur Episcopus aliquem probare, quin priùs certus fiat de ejus probitate, et doctrina, examinando eum super morali. Nonnulli Episcopi facultatem audiendi confessiones præbent indistinctè omnibus concionatoribus quadragesimalibus, et omnibus aliis qui in aliis diœcesibus jam probati fuêre. Sed alii Episcopi scrupulum sibi faciunt de hoc, et meritò, cùm postea observantur tot mala, quæ oriuntur ab hujusmodi confessariis cæco ductu approbatis. Si prælatus cupit habere confessarios, quorum operâ uti possit sine scrupulo, præter congregationes casuum moralium, quæ solent fieri in multis diœcesibus, curet statuendas in qualibet regione academias moralis bis aut ter in hebdomada, notum faciendo, ab eo nullum admissum iri ad audiendas confessiones, qui saltem per annum non interfuerit hujusmodi academiis, quæ maximè utiles (ne dicam necessariæ) sunt illi, qui vult in hac scientia esse versatus, dùm ita meliùs dubia disceptantur, et doctrinæ magis in memoria figuntur.

57. — Optimum consilium esset etiam, si Episcopus curaret in locis grandioribus suæ diœcesis congregationes particulares statui sacerdotum, et clericorum magis vitæ spirituali addictorum, ubi se exercerent quâlibet hebdomadâ in praxi audiendarum confessionum, aut moribundis assistendi, aut celebrandi Missam, et aliquando se exerceant in aliqua oratiuncula (vulgò *Sentimento*) facienda, colloquio, sermone, aut instructione. Hi congregati verò habebunt suas peculiares regulas, v. gr. veste talari semper vestiendi, aleis non ludendi, etc. ut populus de eis venerationem concipiat. Nihil refert hos paucos esse, imò expedit multos non esse; ut cautiores et magis addicti in operibus charitatis se servent. Et Episcopi diligentia erit semper eos ad id inflammare, ac etiam de eis benè mereri, saltem dando eis conciones quadragesimales, aut alias conciones, etiam mittendo eos ad aliquam Missionem, aut

exercitia spiritualia facienda, hortando eos semper, ut stylo simplici et populari concionentur, si cupiunt fructum ex concionibus afferre.

58. — Item, ùt benè advertit *Roncaglia* cum *Quarti*, et *Pasqual.*, Episcopus sub gravi tenetur invigilare, ut sui sacerdotes Missam celebrent debitâ attentione et gravitate à tanto Sacrificio requisitâ, sine verborum, et cæremoniarum conculcatione, ùt impiè cum communi scandalo sæcularium à nonnullis, ne dicam plerisque, sacerdotibus factitatur, quæ quidem conculcatio, cùm est notabilis (ùt necessariò evenit), certè est peccatum mortale, ùt dicetur loquendo de Sacrificio Missæ *Tom. II. Tract. XV. cap. 4. n.* 84. ubi considerabitur ex proposito hoc punctum. Sed quod ad Episcopos attinet, declaratum est in Trident. *Sess.* 22. *Decr. de observ. in celebr. Miss.* eos teneri (et quia materia est gravis, certè gravis est obligatio) prohibere in suis diœcesibus, quominùs tali irreverentiâ Missæ celebrentur : *Decernit S. Synodus* (sunt verba Concilii), *ut Ordinarii locorum ea omnia prohibere sedulò curent, ac teneantur, quæ... irreverentia (quæ ab impietate vix sejuncta esse potest) induxit.*

59. — III. Maxima etiam esse debet cura Episcoporum in non negligenda visitatione oppidorum, quam Tridentinum districtè præcipit Episcopis in *Sess.* 24. *c.* 3. *de ref.* ubi dicitur : *Episcopi propriam diœcesim per se ipsos, aut si legitimè impediti fuerint, per suum generalem vicarium, aut visitatorem, si quotannis totam propter ejus latitudinem visitare non poterunt, saltem majorem ejus partem, ita tamen ut tota biennio per se, vel per visitatores suos compleatur, visitare non prætermittant.* Et subjungitur : *Studeant quàm celerrimè cum debita tamen diligentia visitationem persolvere.* O quot perturbationibus occurritur à Prælato, circumeundo, et propriis oculis res inspiciendo ! Impossibile est tam benè diœcesim gubernare per alios, quàm per proprium pastorem. S. Carolus Borromæus licèt bonis ministris provisus fuisset, non omittebat ipse personaliter adire, et gravi incommodo visitare etiam regiones remotiores suæ diœcesis. Ipse ut aliquoties adiret aliquod oppidum cum visitatione, reptans per lutulenta et nivosa loca iter fecit, et percurratur ejus vita, ut observetur quantùm ille operatus sit, et quantùm suis visitationibus profecerit. De S. Francisco Salesio narratur etiam, ut aliqua loca visitaret necesse sibi fuisse per semitas adeò difficiles, et asperas progredi, ut plantas pedum decorticatas haberet, adeò ut per pulres dies pedibus insistere

nequiret. Aliquando contigit ei super foliis dormire, et se roganti, ne vitam suam periculo exponeret, Sanctus respondebat: *Me vivere non est necesse; sed est necesse, ut muneri meo satisfaciam.*

60. — In istis autem visitationibus debet Episcopus efficere ut suæ oves pastoris vocem audiant. O quàm, plus quàm aliorum, proprii pastoris vox movet! S. Carolus in visitatione solebat bis, aut ter indè concionari. Item debet examinare pueros, ut videat quomodò instructi sint; et ita potest consulere parochorum negligentiæ, eos corripiendo, etiam substituendo aliquem œconomum ad docendos pueros doctrinam parochi impensis, saltem ad aliorum exemplum; item incumbat, præsertim in oppidis, in examinandos sacerdotes in cæremoniis Missæ, et suspendat à celebratione sine ulla misericordia eos, qui utì debent, iis non callent. Potest etiam Episcopus ad examen revocare confessarios approbatos, et ex justa causa etiam parochos; vide *Tom. II. Tract. XVI. n.* 75. In primis debet scrutinium personale adhibere de omnibus sacerdotibus regionis, unumquemque secretè interrogando, primò de suis muneribus, ut ei insinuet quod oportebit, et deindè de aliorum defectibus, et præsertim parochi, et confessariorum, verbi gratiâ, quomodo suo muneri dant operam, cum quibus versantur, etc. Nonnulli Episcopi vigilantes apud se habent libellum memorialem, ubi qualitates bonas, aut malas uniuscujusque ecclesiastici adnotant. Hæc monumenta possunt inservire sexcentis rebus bonis, et præcipuè ut parochorum electionem, confessariorum, aliorumque ministrorum sibi certam faciant. Et postremò interroget de abusibus, scandalis, et discordiis, quæ in regionibus serpunt. In istis visitationibus curet ad fervorem erigere congregationes sæcularium, ac eas de auxiliis opportunis providere assignando concionatorem ac confessarium, si istis carent. Et tunc potest etiam particulares congregationes sacerdotum Missionariorum superiùs adnotatas instituere. Expediret etiam ut in istis visitationibus Episcopus in confessionali sederet, sin ut confessiones exciperet, saltem ut auscultaret aliquam personam, quæ illum in secreto alloqui vellet. Denique non prætermittat in visitatione Confirmationis Sacramentum administrare. Et compertum est apud omnes, graviter peccare illum Episcopum qui diutiùs differt hujus Sacramenti administrationem, quia privat suas oves tanto bono. Quare dicunt *Castrop. Salm.* et *Croix* non excusari à mortali, si per 8. aut 10. annos saltem non circumit (et suis expensis

si consuetudo aliud non ferret) regiones saltem principales diœcesis tale Sacramentum administraturus, modò hoc sibi non esset moraliter inpossibile.

61. — IV. Episcopo curæ esse debent monasteria Monialium; quocirca 1. invigilare debet sedulò, ut puellarum profiteri cupientium voluntatem exploret, quandoquidem major harum pars religionem ingrediuntur non Dei vocatione, sed parentum impulsione; et hinc fit posteà, ut vitam ibi ducant inquietam, et introducant laxitates in communitatem cum damno communi. 2. Tempore visitationis, quæ quolibet anno fieri debet in monasteriis sibi subjectis juxta Clem. *Attendentes de statu Mon.* (circa autem visitationem monasteriorum exemptorum quoad clausuram vide *Tom. III. Tract. XX. de privileg. n.*80.) debet ille particulare scrutinium adhibere, secretò sigillatim Moniales audire, ut cognoscat si in monasterio adsit aliquod scandalum, aut morum dissolutio. Sit nihilominùs cautus, ne partialis videatur alicui factionum, quæ forsan vigent in monasterio. Audiat omnes, et postea de opportunis provisionibus prospiciat. 3. Non sit facilis ad extraneis veniam colloquendi cum Monialibus dandam. Suadeat sibi affectiones multoties non in principio contrahi sed temporis progressu, et diuturnâ consuetudine; et unica animorum cum exteris adhæsio potest esse scandalo, et ruinæ toti monasterio. Et si monasterium extra suam residentiam esset, Episcopus admoneat vicarium, cui hoc curæ est, ut nimis sit parcus et circumspectus in dandis hujusmodi licentiis. 4. Curet pariter pluries in anno in dandis confessariis extraordinariis, saltem ut remedium afferatur confessionibus nullis, aut sacrilegis, quas nonnullæ Moniales apud ordinarios faciunt; nec credat hos casus esse valdè raros; nec in hoc attendat Monialium postulationem, quia quæ magis indigent sunt magis difficiles ad requirendum extraordinarium. Et cùm eum assignet, unamquamque obliget ad illum adeundum, si non ad confitendum, saltem ad colloquendum, utì statuit Benedict. XIV. in sua Bulla, *Pastoralis curæ*, qui explicando verba Tridentini *sess.* 25. *c.* 10. *Qui* (confessarius extraordinarius) *omnium confessiones audire debet*, sic ait: *Extraordinario confessario singulæ se sistant, ad sacramentalem confessionem apud ipsum peragendam, sive ad salutaria monita accipienda... ne aliæ censerentur necessarias habuisse causas, ob quas ad extraordinarii opem confugere coactæ essent, aliæ verò ab hujusmodi necessitatibus immunes judicarentur.* Convenit etiam ut Episcopus sine

præcisa necessitate non inducatur ad confirmandos ultra triennium confessarios ordinarios. Postremò curet ut singulis annis dentur exercitia spiritualia ab aliquo sacerdote exemplari, et perito communitatum disciplinâ : dico hoc, quia secùs potest accidere quòd potiùs damnum, quàm utile percipiatur.

62. — V. Episcopus (ùt suprà dictum est) tenetur ad residentiam, sed strictiùs parochus, ille enim est illius gregis principalis pastor. Episcopo in ejus ordinatione consignatur annulus, ut illum gerendo consideret non esse ampliùs sui juris, sed Ecclesiæ suæ sponsæ, ùt perpetuò, dùm vivit, ei assistat. Conceditur tamen à Concilio Episcopis posse abesse tres menses ex causa à diœcesi, sed notetur quòd Benedict. XIV. 3. Dec. 1746. in Bulla *Ad universæ*, declarans hanc causam (quæ à Tridentino nominatur *æqua*) dicit eam non debere esse futilem, nec ob vanum solatium : *Animi levitas*, *oblectationum cupiditas*, *aliæque futiles causæ excluduntur,* sunt verba Pontificis. S. Carolus cùm extra suam diœcesim esse cogebatur, catenis (ùt legitur in ejus vita) obstrictus esse videbatur ob vehemens desiderium, in quo erat citiùs redeundi. Cardinalis Bellarminus, licèt a Papa coactus Romæ morari, et extra ecclesiam suam Capuanam, sed ob bonum Ecclesiæ universalis, sibi non videbatur ipse tutus in conscientia, ideòque se Episcopatu abdicavit.

63. — VI. Episcopus tenetur ad corripiendum, et ad scandalis occurrendum strictiùs quàm parochi, tùm quia ipse est principalis pastor, tùm quia majore auctoritate suâ potest malis consulere, invocando etiam, si opus est, auxilium principis sæcularis, utì fit à multis bonis Episcopis, et quidem voti sui fiunt compotes. Hoc est illud grave onus, quod Episcopi etiam sancti mirum in modum formidant. Episcopus Neriti Sanfelix fel. mem. dicebat : *Quomodò somnum capere possum, cùm scio aliquam ex ovibus meis Dei gratiâ carere?* Verum est tale officium odio esse non paucis, et Episcopo ut benè eo fungatur, conciliandæ sunt sibi maledictiones, aversiones, et etiam vitæ pericula ; *sed bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis*. Dicebat idem Episcopus Sanfelix : *Episcopum in acceptando episcopatu præparare se debere, aut ad esse inquisitum, aut venenatum, aut damnatum.* Ut rectè occurratur scandalis, opus est ut Episcopus attendat assiduè ad inquirendum, et non tantùm à parochis, vel à vicariis foraneis, qui multoties ob humanos respectus, aut ne videantur negligentes, tacent; sed etiam perquirat ab aliis sacerdotibus zelantibus

quos ubique locorum diœcesibus ad id destinatos habeat, ut ab ipsis certior fiat de omni quod sciunt. Et cùm ad se adeunt parochi et vicarii, curet statim coram se admittendos, et citò expediendos, ut postea sint faciles ad redeundum, et ne excusationem afferant, se non posse tamdiù expectare.

64. — VII. Episcopus tenetur ad largiendas eleëmosynas. Ecclesia redditibus episcopatum non instruit ut suo libitu profundat Episcopus, sed ut pauperibus succurrat; patrimonium pauperum est mensa episcopalis. Sanctus Gregorius ait, eleëmosynam esse primum opus misericordiæ, quod pastor suo gregi præstare debet. O quot malis potest Episcopus eleëmosynis prospicere! Quot sponsi vivunt in peccato, quia eis non suppetit modus matrimonium perficiendi! Quot pueri ob paupertatem dormiunt unà cum parentibus! aut mares cum puellis in eodem lecto cum tanta animarum pernicie! Ideòque boni Episcopi curant perquirere à parochis de necessitatibus, quæ adsunt, et eis imponunt ut se certiorem faciant, quoties aliquod occurrit. Scio equidem doctores (1) dicere, posse beneficiatum servare fructus superfluos suæ sustentationi (intelligitur semper ac pauperes in gravi necessitate constituti non sunt) ut eos impendat in emendis redditibus pro Ecclesia, aut ut in posterùm aliis majoribus necessitatibus provideat; scio etiam Episcopos sanctos non legare nummos, aut prædia empta, sed æs alienum. Dedecet Episcopum, dicebat S. Carolus, ut fama audiatur, quòd ipse nummos in arca retineat. Et sanctus Thom. de Villanovâ dicebat, quòd si moriendo nummos reliquisset, se pro damnato habiturus esset.

65. — Omitto denique sermonem facere de aliis Episcopi muneribus, v. g. de Missa quam ipse, etiam plùs quam parochus, tenetur in festis pro suis ovibus applicare. De accessu quem ad se patentem assiduè tenere debet subditis, etc. et præcipuè parochis, et vicariis foraneis, quos statim ad sui præsentiam admittere tenetur; nec non rationem exquirere à vicario capitulari de omnibus quæ fecit, ùt prœcipit Trident. *Sess. 24. c. 16. de reform.* Sed omittere non possum, quin aliquid dicam de bono exemplo, quod ipse cunctis exhibere debet. Si pastor cupit, ut oves ad montem ascendant, opus est ut præeat ipse. Episcopus est illa lucerna à Deo super candelabro posita, ut luceat omnibus, qui sunt in domo Domini. Igitur oportet, ùt dixit S. Paulus Tito, Prælatum omnium vir-

(1) *Lib.* 3. *n.* 491. Quær. IV.

tutum, quas in suo grege videre cupit, se exemplum ostendere. Sit exemplo *mansuetudinis*; beneficia, cùm potest, ingratis et inimicis, a quibus vexatur, rependendo. Perspicua exempla habemus, quæ nobis reliquerunt S. Carolus, S. Franciscus Salesius, et nuperrimè Emilius Cavaliere Episcopus Trojæ, de quo erat proverbium: *Qui ab Episcopo Cavaliere vult beneficiis affici, oportet ut de ipso malè mereatur.* Sit exemplo *paupertatis*; verum est quòd Episcopus quin justitiam lædat, potest impendere quantum suam decentem sustentationem decet, sed in cunctis deberet efficere ut sancta paupertas splendeat. Paupertas in habenda familia moderata; tot tantùm sibi famulentur, quot suæ merè necessitati satisfacere sufficient. Paupertas in vestitu, et in modesta ac simplici domûs supellectili; Episcopus enim, qui palatium sumptuoso supellectili, quâ laïci oblectantur, ornatum habet, non utìque ædificationem præ se fert populo. Sanctus Carolus è domo sua omnia aulæa, tapetia, paramenta, et curiosas imagines penitùs dimovit. Paupertas in mensa frugali, et pro comperto habeatur, quòd nihil aliud poterit magis Ecclesiastici apud vulgus existimationem conciliare quàm frugalitas in victu: *Vivere autem de altari, non lucrari concessum est.* Can. 1. Dist. 44. Et Trident. jubet, *quòd modesta supellectili, et mensâ, ac frugali victu contenti sint.* Sess. 25. *c.* 1. *de ref.* Ita pariter exemplo sit *orationis*: Cardinalis de Aretio consultò descendebat in ecclesiam oraturus ante SS. Sacramentum, ut alios exemplo suo moveret. *Mortificationis*; abstinendo à quibusdam solatiis Prælatum non decentibus. *Solitudinis*; ad sæcularium consuetudines nisi ex necessitate non accedendo. *Modestiæ*; mulierum commercia aufugiendo, et cùm necesse sit, maximâ cautelâ cum eis agendo. *Zelo*; operam dando, ut in omni privato sermone de Deo eloquia immisceat, utì S. Carolo moris erat, dùm sibi cum quibuscumque agendum erat.

66. — Dixi, loquendo de parochis, à bonis parochis pendere subditorum salutem. Nunc dico à bonis Episcopis pendere salutem totius diœcesis; nam Episcopus promovet bonos clericos, bonos sacerdotes, eligit bonos confessarios, et bonos parochos: suo bono exemplo, et vigilantiâ multùm confert, ut in probitate sua illi perseverent, et ita universè in diœcesi pietas vigere videtur. Propterea in hac materia de pastorum debito fusiùs egi, quàm in aliis, quia in hac agitur de bono, vel damno communi, quod omne in pastorum bono, vel malo ductu positum est.

TRACTATUS VIII.

DE QUINTO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE OCCISIONE SUI IPSIUS.

Quando licet vitam periculo exponere 1. *et* 2. *De puerorum eviratione* 3. *De ebrietate* 4. *An liceat inebriari pro medicina* 5. *An ut evitet occisionem* 6. *An liceat inducere proximum ad se inebriandum, ut impediat eum à majore malo* 7. *Quæ culpæ imputantur ebrio, et de peccatis in causa* 8.

1. — Nemini directè, et ex proposito sine auctoritate, aut inspiratione divina (quâ nonnulli martyres mortem sibi ipsi sine culpa intulerunt) seipsum interficere permittitur. Ita pariter non licet positivè gravi vitæ periculo se exponere; quare peccant funambuli (qui super fune ex locis altis ludos repræsentant) et alii, qui venena sorbent, aut à viperis se mordere faciunt cum mortis periculo (1). Dictum est *directè*, quia indirectè aliquando ex justa causa licet exponi periculo, ùt communiter docent Doctores (2). Hinc dicunt posse, immò debere militem perseverare in suo loco, licèt prævideat mortem passurum, et hoc est commune. Dicunt 2. licere cibum amico cedere in penuria, aut tabulam in naufragio, etiamsi jam eam apprehendisset; ita *Toletus*, *Less. Silv. Lugo*, *Salm. Prad. Busemb. Victoria*, et alii communiùs, contra *Soto*, et *Laym.* et est valdè probabile; quia aliud est sibi mortem inferre, et aliud est omittere vitam tueri, quod est licitum ex justa causa, et hoc expressè docet *S. Thomas* (3) dicens : *Tradere seipsum morti propter amicum est perfectus actus virtutis, undè hunc actum magis appetit virtuosus, quàm vitam corporalem* (4). Dicunt 3. licere in casu incendii se præcipitem dare ex fenestra semper ac apparet spes mortem imminentem evadendi; ita *Laym. Less. Lug. Fill. Bus. Salm. Spor.* et *Elbel*, qui hoc permittit etiam reo morti, aut carceri perpetuo damnato (5). Dicunt 4. *Bonac.*

(1) *Lib.* 3 *n.* 369 *v.* Notandum. — (2 *Lib.* 3. *n.* 367. — (3) 3. *Sent. dist.* 29. *q.* 1. *a.* 4. *ad* 3. — (4) *Lib.* 3. *n.* 366. — (5) *n.* 367.

Lugo, Less. Salm. Trullench., etc. licere navi ignem applicare etiam cum periculo vitæ evidenti, ne cum damno communi in manus inimicorum veniat (1). Dicunt 5. *Laym. Busemb.* et *Mazzotta,* quòd licèt aliqua virgo non possit se ipsam occidere, posse tamen se exponere mortis periculo, ne violetur; et hoc non videtur improbabile tùm ob amorem, qui castitati debetur; tum ob periculum peccati, quod semper adest in tali occasione (2).

2. — Licet 6. reo non fugere, cùm possit, et etiam se judici præsentare, ut puniatur, quamvis morte mulctandus sit. Imò dicunt *Vasquez, Bonac.* et alii, quòd posset reus etiam se occidere, si judex eum carnificem sui ipsius constitueret: sed hoc communiùs negant *Suarez* cum *S. Thoma*, etc. dicendo occisionem sui ipsius esse intrinsecè malam. Cæterùm communiter permittitur reo scalam ascendere, collum securi aptare, cùm tales actiones sint remotæ ad mortem (3). 7. Licitum est, imò laudabile, Carthusianis à carnibus abstinere etiam cum periculo vitæ, ùt probabiliùs dicunt *Sanchez, Busemb. Salm.* etc. Sed si comederent in tali periculo (modo saltem probabili) non peccarent, ùt dicunt *Azor. Med.* et *Vict.* Imò si nullum alium cibum haberent quàm carnem, eâ vesci tenentur. (4). Dicunt 8. licere pœnitentiis, et jejuniis virtutis amore se mortificare; licèt vita per multos annos imminuenda foret, modò pœnitentiæ non sint immoderatæ (5). 9. Licet paulò ante mortem ob humilitatem se humi collocandum facere, ùt moris est apud Monachos Trappenses, *Busemb.* cum *Vasq.* Insuper dicunt communiter *Sotus*, *Bonac. Salm.* etc. neminem teneri vitam servare (nisi necessaria esset bono communi) mediis extraordinariis et valdè doloriferis, v. gr. tibiam sibi incidendam, lapidem è vesica extrahendum permittere. Ita etiam dicunt *Less. Sanch. Escob. Turrian. Salm. Busemb.*, etc. non teneri virginem ægrotantem manus chirurgi in verendis subire, ut suæ infirmitati occurratur; potest tamen id sinere. Tenetur autem permittere ut curetur ab alia fœmina (6).

3. — Contrà verò, sicut non licet se occidere, ita nec sibi membrum mutilare, nisi ad servandam vitam. An autem sit permissum pueros evirare ad servandam eis vocem; negant *Laym. Lugo, Bus. Salmant.* cum communiori: sed alii affirmant cum *Trullench. Salonio, Elbel*, *Mazzotta, Pasqual. Tamburin*, dummodò puer consentiat, et præ-

(1) *Ibid.* Quær. II. — (2) *Ibid. cit.* Quær. II. — (3) *Lib.* 3. *n.* 369. — (4) *Lib.* 3. *n.* 370. — (5) *n.* 371. — (6) *n.* 372.

ciso vitæ periculo, tùm quia, ùt dicunt, vocis conservatio in iis, qui sunt pauperes, videtur esse bonum magni momenti, quod fortunam, et statum præstantiorem offert; tùm etiam quia eunuchi videntur esse utiles bono communi, cùm illi suo cantu conferant, ut populi cum devotione in ecclesiis detineantur; tùm denique quia id quotidie fit, et toleratur à Prælatis (1).

4. — Ad hoc quintum præceptum spectat ebrietatis prohibitio, quæ est culpa gravis cùm perfecta erit; imò omnia mala probabiliter prævisa ab ipso, quæ committuntur, suæ culpæ imputantur; sed advertendum est ebrietatem, ùt docent *S. Thom.* et *Antoninus*, tunc dici perfectam, et graviter culpabilem, cùm quivis advertenter, et voluntariè omni usu rationis se vino privat, dùm in hoc consistit malitia ebrietatis (juxta *S. Thomam*) ut *homo volens, et sciens privet se usu rationis* (2). Ex quo infertur 1. non peccare graviter, qui eò non pervenit, ut careat ratione totaliter, sed remanet potens (licèt caput vacillet) ad bonum, et malum discernendum; ita *Cajet. Laym. Tolet. Wigandt*, *Holzm. Salm. Elbel* et alii communiter (3). Infertur 2. cum *S. Thoma*, et aliis communiter, non peccare graviter qui bibendo non judicat illâ potione, licèt immoderatâ, posse inebriari; dicit S. Doctor loco cit. non esse mortale ebrietatem, cùm accidit *quòd aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen æstimet inebriare potentem.* Nihilominùs in hoc debet adverti cum eodem *S. Thoma*, et aliis, quòd si quis frequenter expertus sit se inebriare eamdem quantitatem bibendo, tunc non excusatur à mortali : sicut etiam (addo) non excusatur, si tantam quantitatem sumit, quam advertit jam potentem esse ad inebriandum, etiamsi postea ad somnum capiendum se recipiat, quia jam actionem intrinsecè malam ponit.

5. — Quæritur 1. An liceat se inebriare, cùm hoc esset necessarium, ut ab aliquo morbo mortali se liberet? Multi id permittunt, ùt *Lessius, Castr. Laym. Toleto*, *Ronc.* et *Salm.* cum *Sylvio*, *Cajet. Silv.*, etc. dicentes comedere, et bibere tunc esse grave, cùm hæc sunt immoderata, sed immoderatum dici non posse id quod est necessarium ad vitam conservandam. Alii verò negant, ùt *Tourn. Petrocor. Felix, Pot.* et *Holzm.* dicentes voluntariam usus rationis privationem esse intrinsecè malam. Nos autem sic dicimus : bibere vinum directè ad finem se inebriandi est intrinsecè malum, et non potest permitti; ideòque esset illicitum ine-

(1) *N.* 374. — (2) 2. 2. *q.* 150. *art.* 2. — (3) *Lib.* 5. *n.* 75.

briari ad sensus sopiendos, ne dolorem ob aliquam incisionem, aut carnis adustionem sentiat: non autem cùm vinum sumeretur tamquam remedium ad expellendos, aut corrigendos humores melancholicos, sicut licet matri (ut dicemus *seqq. n.* 25 *et* 26.) medicinam sumere, ut occurrat morbo, licèt per accidens fœtus animati expulsio eveniat (1).

6. — Quæritur 2. An liceat alicui inebriari ad evitandam mortem, quam alii sibi minantur, nisi ebrietur? Multi affirmant, *Less. Bonac. Castr.Laym. Bus.*, etc. dicentes quòd in tali casu rationis privatio non intenditur, sed permittitur, ùt dictum est in casu antecedenti. Sed probabiliùs negant *Azor. Wigandt*, *Tourn. Holzm. Salm.*, etc. qui rectè dicunt quòd in casu antecedenti ideò non licet ebrietatem permittere, in quantùm periculum est intrinsecum, qualis est morbus, qui expelli desideratur: sicut non est permissum matri fœtum expellere, ne occidatur à parentibus, cùm hoc sit intrinsecè malum, proùt habemus ex propositione 34. ex proscriptis ab Innoc. XI. Et ita docet sanctus Augustinus *serm.* 232. *de temp.* ubi loquendo de eo, qui ab aliis cogeretur ad inebriandum, dicit: *Etiamsi tibi diceretur, aut bibas, aut morieris, meliùs erat, ut caro tua moreretur, quàm per ebrietatem anima moreretur* (2).

7. — Quæritur 3. An liceat inducere proximum ad se inebriandum, ut impediatur quominùs majus malum committat, v. g. sacrilegium, homicidium? Alii negant, sed non videtur improbabilis sententia *Lessii*, *Medinæ*, *Gob.* et aliorum, qui permittunt ob id quod dictum est *Tract. IV. n.* 30. ubi dictum est cum *Soto*, *Sanch. Caj. Mol. Nav. Cast. Bonac.* licitum esse suadere alicui peccatum minus (licèt alterius speciei) ut liberet eum à peccato majore, quod committere est determinatus (3).

8. — Quæritur 4. An imputentur ebrio ad culpam omnia mala, quæ in ebrietate committit? Resp. si ebrietas non est voluntaria, quippe nec etiam peccata erunt mala quæ ex illa sequerentur. Si verò est voluntaria, certè erunt peccata omnia mala prævisa, et etiam quæ moraliter prævideri debuerant. Hinc prævisa reputantur mala, quæ ebrii ordinariè committere solent, vel quæ aliquis antea ex aliis ebrietatibus novit committere, et etiam omnia peccata ad quæ se noverit propensum, cùm enim in ebrietate amisso rationis usu, natura necessario operetur, facilè ipsa prorumpet in ea vitia ad quæ propendet. Contrà

(1) *N.* 76. — (2) *Lib.* 5. *n.* 76. Quær. II. — (3) *n.* 77. *v.* Quær.

verò non reputantur prævisa alia mala, quæ casu eveniunt; ita *Caj. Azor. Less.* et *Salm.* cum aliis (1). Rectè autem advertunt *Lessius* et *Salm.* (2) cum aliis, quòd gravitas peccatorum, quæ in ebrietate committuntur, accipidebet juxta mensuram advertentiæ, et voluntarietatis illorum in causa, scilicet in ebrietate. Quod autem sentiunt *Salmanticences* cum *Soto n.* 30. *et* 31. ubi distinguunt et dicunt mala operis, ùt occisio, fornicatio, etc. hæc imputari, non autem mala oris, ùt contumeliæ, blasphemiæ, et perjuria: quia, ùt dicunt, ea verba prolata ab usu rationis experte, sunt purè materialia, tamquam prolata à psittaco, undè non habent malitiam formalem. Huic opinioni accedo circa contumelias erga homines, quia reverà cùm illæ prolatæ sunt ab ebrio, non habentur dedecori, modò ille non patefaceret aliquòd infame delictum; non verò circa perjuria, et blasphemias, quia hæ, licèt materialiter prolatæ, semper sunt Deo injuriosæ; et si illæ non sunt voluntariæ in actu, sunt voluntariæ in causa.

CAPUT II.

DE OCCISIONE PROXIMI.

De occisione ex publica auctoritate 9. *et* 10. *Ob propriam defensionem* 11. *Confutatur super hoc puncto opinio cujusdam neoterici* 12. *De occisione tyrannorum, an unquam liceat?* 13. *De honoris invasore* 14. *Bonorum* 15. *Pudicitiæ* 16. *Ob proximi defensionem* 17. *et* 18. *An liceat prævenire aggressorem?* 19. *De adulterio, etc.* 20. *De innocentis occisione* 21. *De abortu* 22. *An incurrant excommunicationem prægnantes, etc.?* 23. *De dubia fœtûs animatione* 24. *An mater possit sumere pharmacum cum periculo abortûs?* 25 *et* 26.

9. — Nemini licet hominem occidere, nisi auctoritate publicâ; vel ob defensionem propriam. *Auctoritate publicâ* possunt certè occidi rei condemnati, et etiam proscripti (vulgò *fuorguidicati*), modò inveniantur in loco principis proscribentis. Cæterùm ne satellitibus quidem licet sontem occidere profugum, aut obstantem, licèt sit jam mortis damnatus, nisi de hoc habeatur speciale principis mandatum. Hoc mandatum cæteroquin potest dare princeps, quando reus jam esset condemnatus, aut convictus, aut sufficienter diffamatus de aliquo capitali delicto, et si fugere permitteretur, timeri possent ab eo mala majora,

(1) *Cajet.* 2. 2. *q.* 150. *a.* 4. *Azor. l.* 7. 4. 6. *Less. l.* 4. *c.* 3. *n.* 25. *Salm. tr.* 25. *de V. præcept. cap.* 2. *ex n.* 26. — (2) *Less. loc. cit. et Salm. n.* 33.

ut dicunt *Layman, La-Croix, Elbel,* et alii (1). Contrà non potest princeps præcipere occisionem rei in carcere detenti, et non adhuc morti damnati, quamvis scientiâ privatâ constaret eum morte dignum esse; dummodò (limitant *Salmant.*) ejus delictum esset notorium, aut periculum esset seditionis, si moraretur eum supplicio necare, aut principi esset dedecori, si ille juridicè damnaretur (2).

10. — Hìc duo notanda sunt. *Primum* est, quòd non possunt clerici, licèt potestate laïcali gaudeant, damnare aliquem morti, nisi expressam Papæ dispensationem obtineant. Cæteroquin Episcopi qui dominio temporali dominantur in aliqua regione, in causis sanguinis benè possunt suam potestatem laïcis committere; ita *Bonac. Trull.* et *Salm.* cum *S. Thoma* (3). *Secundum* est, quòd judex sub gravi tenetur concedere damnato tempus confitendi, et etiam communicandi (modò non timeatur aliter grave damnum); nam tunc urget præceptum divinum, cùm reverà reus sit in articulo mortis : itaque ille potest communicare etiam non jejunus, ùt dicunt *Suarez, Lugo, Navarrus, Salmant.,* etc. Si autem reus animo obfirmatus nollet confiteri, factâ ei monitione, potest executioni sententia mandari, *Bonac. Trullench, Salm.,* etc. (4).

11. — Insuper ob propriam defensionem licèt injustum aggressorem interficere, modò fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, nempe si non inferatur proximo damnum majus illo quod necesse est ad vitandum proprium. Hoc omni lege humanâ, et divinâ permissum est, ùt dicunt *S. Thomas* (5), *Catechism. Roman.* (6), et DD. omnes, et habetur expressè in *cap. Si verò,* 3. *de sentent. excom.* ubi dicitur : *Cùm vim vi repellere omnes leges omniaque jura permittant.* Quidam auctor rigorismi amicus asserit, S. Augustinum, et S. Thomam tenuisse non licere hominem occidere, neque ob defensionem propriæ vitæ; sed prorsùs errat, nam S. Thomas *loco citato* pluries expressè docet id esse licitum; dummodò (ait) non intentatur homicidium; sed tantùm propria defensio; et sic *cit. art.* 7. *ad* 1. explicat intelligendum esse S. Augustinum. Nec obstat dicere quòd præferenda sit vita spiritualis proximi vitæ temporali propriæ; quia hic ordo charitatis (ùt respondent *Petrocor. Lessius,* et alii DD. communiter) tunc locum habet, cùm vita propria est absolutè necessaria saluti spirituali proximi, qui in extrema necessitate manet

(1) *Lib.* 3. *n.* 376. *et* 380. *v.* Decius. — (2) *n.* 377. — (3) *n.* 378. — (4) *n.* 379. — (5) 2. 2. *q.* 64. *a.* 7. — (6) *P.* 3. *de V. præc. n.* 8.

(v. g. si puer manet in periculo proximo sine Baptismo moriendi, tunc adest obligatio vitam fundendi, ut ille baptizetur), non autem cùm aggressor voluntariè seipsum conjicit in periculum damnationis; tunc enim ejus prava voluntas non potest aliis auferre jus quod habent propriam vitam tuendi (1).

12. — Sed quidam *neotericus, Eusebius Eraniste in sua defensione doctrinæ S. Thomæ* circa tyrannorum occisionem *Epist. I. pag.* 54. *num.* 111. occasione hujus materiæ progreditur ad discutiendum, an liceat viro privato injustum aggressorem interficere, conaturque probare ex eodem S. Thoma illicitum esse privatis aggressores interficere etiam ad propriam vitam servandam. Oportet igitur Angelici sententiam perpendere. S. Doctor 2. 2. *q.* 64. *a.* 7. scribit, aliquem actum plures effectus habere posse, unum in intentione, alium præter intentionem. Ex actu autem propriæ defensionis duo possunt effectus sequi, conservatio propriæ vitæ, et occisio aggressoris; hinc autem S. Thomas dicit quòd actus, qui fit ad vitam servandam, licitus quidem est; sed potest illicitus reddi, si improportionatus sit ad finem tuendæ vitæ, proùt esset, si quis pro sua defensione majorem vim adhiberet, quàm opus esset. En Angelici verba : *Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini. Et ideò si aliquis ad defendendum propriam vitam utatur majori violentiâ, quàm oportet*, *erit illicitum. Si verò moderatè violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundùm jura vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius, quia plùs tenetur homo vitæ suæ providere, quàm vitæ alienæ. Sed quia occidere hominem non licet, nisi publicâ auctoritate propter bonum commune, ùt ex supradictis patet ; illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem*. Ex his postremis verbis, *illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat*, infert præfatus Eusebius Eraniste, S. Thomam docere quòd homo ita se continere debet intra limites justæ defensionis, ut nullam ipse nec minimam voluntatem habeat interficiendi aggressorem, quamvis ad propriam vitam servandam id oporteret. Undè concludit quòd, ut tale homicidium sit inculpabile ex parte petiti

(1) *Lib.* 3. *n.* 380.

illud contingere deberet per merum accidens, ita ut invasor maneret occisus, quin ulla voluntas petiti in occisionem illam partem haberet. Et sic ait intelligendum esse illud S. Thomæ, *Illicitum est quòd homo intendat occidere hominem.* Ferè eodem modo se explicat *Juveninus*, dicens tunc defensorem esse à culpa immunem in tali homicidio, *cùm id contingit ex ipso aggressore, qui irruit in defensoris ensem;* ita ut aggressor decedat non jam ex vulnere inflicto à defensore, sed ex vulnere illo quod ipsemet aggressor à seipso sibi infligit, petitum aggrediendo, sive ut alius auctor ejusdem opinionis exprimit: *Si ex seipso aggressor se transfigit ense defensoris.*

Sed hoc, dico, non esset quidem *vim vi repellere*, sed esset velle repellere vim sine vi. *Vim vi repellere* importat quòd petitus talem opponat vim, quæ correspondeat, ac sit proportionata ad repellendam vim aggressoris. Idque satis innuit S. Thomas inquiens, tum illicitum esse actum defensionis, cùm non est proportionatus ad finem : *Potest tamen actus illicitus reddi, si non sit proportionatus fini.* Deindè subdit : *Et ideò si aliquis ad defendendam propriam vitam utatur majori violentiâ, quàm oportet, erit illicitum.* Adverte verba, *si utatur majori violentiâ, quàm oportet;* tunc igitur petitus immoderatè et culpabiliter se defenderet, si uteretur majori violentiâ, quàm opus esset. At, inquio, si aggressor ensem jam impugnat ad feriendum, quomodo posset dici licitum esse petito vim vi repellere, si ille aliud non posset agere, quàm manus adhibere, vel ense uti tantùm ad repellendos ictus aggressoris quin eum lædere posset? Hæc defensio quippe est valdè improportionata ad vim invasoris repellendam. Quis non dicet quòd defensio hæc conjuncta esset cum periculo moraliter certo subeundæ mortis? Valdè enim difficile est, imò moraliter impossibile, quòd defensor, si fugere, aut abscondi non valeat, mortem hoc modo evadere possit. Adde quòd S. Thomas, ùt legitur sub initio citati articuli 7., referens legem Exodi absolutè admittit licitum esse aggressorem interimere pro vitæ propriæ defensione; sic enim ait : *Sed contra est quod Exod.* 22. 2. *dicitur :* Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis. *Sed multò magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum. Ergò etiamsi aliquis occidit aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidii.* Notentur verba Exodi, et S. Thomæ, *percussor, occidit;* ergò tam Scriptura, quàm S. Doctor admittunt esse licitum

percutere et occidere inimicum pro tutela vitæ : at si petitus nullo modo lædat invasorem, et homicidium per merum accidens evenit, eò quòd invasor ipsemet sibi mortem infert, se impellens in ensem defensoris, tunc nequit dici *occisor,* aut *percussor.* Sed S. Thomas inquit : *Ergò etiamsi aliquis occidit aliquem pro defensione vitæ suæ, non erit reus homicidii.* Ergo S. Thomas pro tuenda vita absolutè permittit occidere aggressorem, adhuc eum vulnerando, occidere enim importat positivè hominem ferire : ensem tantùm agere ad ictus hostis repellendos, cum solo periculo quòd ipse invasor se transfigat ense petiti, non est occidere, neque ferire, sed tantùm permittere, vel occasionem præbere, quòd inimicus ex seipso se feriat et occidat; at S. Thomas dicit : *Si occidit, non est reus homicidii.*

Remanet autem explicare, quomodo intelligatur illud S. Thomæ : *Illicitum est quòd homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat.* Cajetanus illud *non intendat* sic interpretatur, nempe quòd occisio non sumatur pro *medio* propriæ defensionis, sed tantùm pro defensionis *effectu.* Sed hæc interpretatio nimis subtilis videtur Dominico Soto, undè ait *cit. lib.* 5. *qu.* 1. *art.* 8. quòd semper ac finis est licitus, licitum etiam est eligere medium necessarium ad talem finem obtinendum : *Qui justè* (ait) *vult finem, justè velle potest et medium cum eodem fine necessariò connexum.* Idcirco addit quòd, cùm defensor suum invasorem interficit, alio medio carens ad mortem evitandam, tùm eum occidendo non censetur quòd illius mortem intendat, sed tantùm suî defensionem : *Cæterùm, cùm quis invaditur, quocumque modo occidat invasorem, quia nullâ aliâ viâ potest illius manus evadere, non censetur intendere hominis occisionem, sed tantùm suî defensionem.* Eodem quasi modo Sylvius S. Thomam explicat dicens : *Si aliud spectes, quàm te defendere, malumque evadere, vindicta est, non mera defensio.* Huicque explicationi adhærent Du-Hamel, et P. Concina *loc. cit. n.* 8.

Sed instat Eusebius Eraniste dicens : S. Thomas docet, *illicitum esse quòd homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat, nisi ei qui habet publicam auctoritatem.* Ergò eis, qui publicâ auctoritate carent, semper illicitum est hominem necare. Attamen advertendum quòd S. Thomas non dicit illicitum esse viro privato hominem occidere, sed quòd *intendat occidere.* Quapropter respondemus quòd illi, qui publicam auctoritatem habent, non solùm hominem occidere possunt, sed etiam illius occi-

sionem intendere. Privatis autem nunquam licitum est intendere occisionem aggressoris, sed tantùm eis permissum est aggressorem occidere in necessitate propriæ vitæ servandæ, quo casu non mortem hostis, sed tantùm suam defensionem intendunt. Cæterùm angelicus Doctor Canonum venerator maximè fuit; Canones autem, ùt vidimus, nimis apertè declarant licitum esse aggressorem interimere ad propriam mortem evitandam : explicandus igitur est S. Thomas, ne dicatur ipse sacris Canonibus adversari, et ideò auctores superiùs laudati quærunt textum S. Doctoris explicare, et aptè explicant, quomodò ejus verba intelligi debent.

Nulli dubium quòd potiùs velle mortem sufferre, quàm occidere aggressorem, ne ille occisione pereat in æternum, est actus servilis charitatis, et perfectionis, estque conformis Evangelii consilio; modò (ajunt Sotus, Concina, et alii) defensor non inveniatur, cùm invaditur, gravatus mortali peccato : *Consilio,* sed non præcepto; opinio enim quòd illicitum sit aggressorem necare etiam in necessitate evadendi mortem, non solùm est contra sententiam communem (ùt videmus) theologorum; sed eam Salonius vocat etiam *temerariam*, et Dominicus Soto (*loco citato*) appellat *errorem* manifestum; atque P. Concina *n.* 7. ait rationabiliter sic loqui Sotum, quoniam talis opinio destruit jus ab ipsa natura in hominibus insitum propriam tuendi vitam ; *Quippe opinio hæc* (sunt verba Concinæ) *quamquam proferre videatur charitatis evangelicæ imaginem, tamen jura omnia pervertit; et certè jus illud ipsi naturæ insitum conservandi propriam vitam omninò convellit.* Præterea addit Concina, quòd per illam opinionem ordo providentiæ pervertitur ; en ejus verba : *Providentiæ item ordinem* (hæc opinio) *perturbat, quâ permittitur, ut iniquorum temeritas hominibus vitam eripiat. Accedit opinionem hanc ministrare arma perversorum malitiæ ad bonorum cædem, adque flagitiorum quorumvis executionem : quæ omnia ut de medio tollantur, nihili facienda est sceleratorum vita.* Idem priùs scripsit Comitolus, *Lib.* 4. *q.* 10. *n.* 10. brevioribus verbis : *Opinio* (contraria) *arma certa ministrat injustitiæ, cædi bonorum, rerum publicarum eversioni, tyrannidi vitiorum.*

Objicitur ab adversariis illud S. Augustini in *epistola* 47. *aliàs* 154. *n.* 5. *ad Publicolam,* ubi dicitur : *De occidendis hominibus, ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium nisi fortè sit miles, aut publicâ functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, acceptâ legitima potestate, si ejus congruat personæ.... Dictum est*. Non

21.

resistamus malo, *ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit.* At sapienter huic respondet Du-Hamel (*tom.* 5. *tr. de V. præcept. lib.* 2. *diss. unic. c.* 2. *n. IX. v.* Resp. Aug.) dicens : *Augustinus non de eo loquitur, qui se defendere coactus hos necat, ubi non est alia ratio expediendæ salutis, sed de homine qui hominem improbum occidit, ne ab illo ipse et alii occidantur.* Inquit, *ne ipse et alii occidantur :* ergò S. Doctor non loquitur de injusto aggressore, sed de homine impio, à quo occisor suam aliorumque mortem formidabat.

Præterea objiciunt, id esse contra ordinem charitatis, quâ tenemur spiritualem vitam proximi præferre nostræ temporali vitæ, juxta dicta *lib.* 2. *num.* 27. *Sed hæc charitatis lex* (rectè respondet P. Concina) *tunc solùm obligat cùm nostra temporalis vita medium necessarium fuerit ad spiritualem proximi salutem. Porrò qui me impedit, suâ culpâ id facit, atque adeò mea vita haud est necessaria illius saluti, cùm ipse desistere possit ab iniqua aggressione.* Ita P. Concina, et ita expressè docet etiam S. Thomas 2. 2. *qu.* 25. *art.* 8. ac præsertim id sufficienter declaravit in citata *q.* 64. *art.* 7. ubi dixit, proùt jam notavimus : *Nec est necessarium ad salutem, ut homo actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius, plùs tenetur homo vitæ suæ providere, quàm vitæ alienæ.*

Prudenter autem addit P. Concina, quòd si petitus sit valdè timoratæ conscientiæ, in eo sperari potest quòd talis defensio cum occisione aggressoris sit immunis à culpa ; contrà verò, si vir ille sit non magnæ virtutis, difficulter innoxia erit; nam in praxi difficulter invasorem, à quo impetitur, sine spiritu vindictæ interimet, intendens tantùm propriæ vitæ defensionem; non autem mortem adversarii; idcircò S. Augustinus sapienter monebat : *Non resistamus malo, ne nos vindicta delectet.* Sed aliud est dicere quòd in praxi viri modicæ virtutis, occidendo aggressores suos, rarò à peccato immunes erunt, aliud dicere, numquam esse licitum injustos invasores velle occidere, quamvis id esset necessarium ad propriam vitam tuendam, nam hujusmodi nimis rigida et irrationabilis opinio illaquearet conscientias, non solùm iniquorum qui saltem speculativè loquendo non peccant, putantes licitè posse suos aggressores perimere ad propriam mortem vitandam, sed etiam plurium timoratorum, si credere tenentur non posse aggressores lædere ; etiamsi injustè illi aggrederentur, nec alia via pateret ad vitam servandam.

13. — Hìc autem videndum, an liceat unquam princi-

pem tyrannum interficere? Præmittendum quòd duplici modo princeps potest esse tyrannus, in *titulo* et in *regimine*. Tyrannus in *titulo* est ille, qui sine ullo jure per vim occupat statum aliquem expoliando de eo legitimum dominum : aut is qui, injustè occupato alieno statu, deindè pacificè illum possidet. Tyrannus verò in *regimine* est ille, qui justo titulo regnum possidet, sed injustè illud regit, plures injustitias, et immanitates exercendo. His expositis, aliqui auctores, sed pauci, pravæque auctoritatis, insipienter dixerunt, licitum esse interimere tam tyrannum in titulo, quàm tyrannum in regimine. Alii verò negant occidi posse tyrannum in regimine quantùmcumque regnum tyrannicè gubernet; ac etiam tyrannum in titulo, cùm ille, etsi injustè regnum occupasset, postea tamen illud pacificè possidet. Contrà autem dicunt licitum esse interficere principem, qui injustè per vim regnum occupavit, et per vim prosequitur illud possidere, repugnantibus regnicolis, qui tantùm timore affecti ægrè ei subduntur. Sed nos dicimus privatis hominibus semper esse illicitum interficere tyrannum tam primæ, quàm secundæ speciei. Ratio, quia subditi ex divino præcepto venerari et obedire tenentur suis dominantibus, quamvis injustis, et perversis, proùt docet S. Petrus : *Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis et modestis, sed etiam dyscolis.* 1. *Petr.* 2. 18. Undè D. Aug. scripsit, Dominum dare *regnum terrenum piis, et impiis, sicut ei placet.* Semper igitur ac princeps est in possessione regni, obligantur subditi tenere eum tamquam proprium dominum; ait enim S. Thomas : Quòd licèt aliquis injustè usurpatus fuisset alterius statum, si postea subditi ipsum ùt dominum recognoscerent, aut antiquus dominus vel alius princeps amborum Superior ei dominium regni ultrò concederet, tunc legitimus dominus illius evaderet : *Qui per violentiam dominium subripit, non efficitur dominus; et item, cùm facultas adest, potest aliquis tale dominium repellere; nisi postmodùm dominus verus effectus sit vel per consensum subditorum. vel per auctoritatem Superioris. S. Thom.* 2. *sent. dist.* 44. *q.* 2. *art.* 2. Quamobrem cùm usurpator multipliciter possit justus regni dominus fieri, ideò subditi semper parere debent suis actualibus dominantibus, ad ipsos enim minimè pertinet judicare, an illi legitimè aut illegitimè statum possideant.

Et subditi hujusmodi dominantibus obedientiam negare nequeunt, tantò minùs eos vitâ et possessione regni privare possunt. Subditorum est obedire, non judicare de

principe, qui Deo solummodò subjacet circa res sui dominii, nec ab alia terrena potestate dependet. Si subditi de titulo aut possessione principis judicium ferre possent, nunquam deësset eis, qui pravo animo affecti sunt, prætextum invenire ad se concitandos adversùs principem. Scripsit Azorius: *Hæc sententia de licita occisione tyranni in titulo, quamvis tot auctorum testimonio comprobetur, mihi tamen dubia est. Quamvis enim evidentia patrati sceleris probationem non postulat, requirit tamen sententiam. Insuper quamvis hujusmodi tyrannus jus et titulum non habeat in regno, facto tamen habet possessionem à qua dejici non potest, nisi priùs audiatur et judicetur.* Optimæ sunt rationes, quas hic auctor profert ad opinionem reprobandam, quòd tyrannum in titulo tollere è vita liceat; nemo enim, nec princeps, nec privatus potest vitâ, rebusque suis exspoliari, quin priùs audiatur, aut saltem à suo legitimo judice damnetur. Subditi autem nunquam jus habere queunt ferendi judicium in ipsorum actualem dominum. Sed minùs rectè fassus est dicendo: *Hæc sententia dubia mihi est;* dicere debebat, improbabilis, falsa, falsissima mihi est, juxta id quod priùs scripserat P. Alphonsus Salmeronus *tom.* 13. *p.* 14. *in epist. apost. diss.* V. ubi sic dixit: *Cùm mandatum sit nobis indistinctè obedire principibus etiam dyscolis, iis parendum est; in his tamen quæ non sunt contra Dominum. Atque insuper, quòd etiamsi princeps injustè regnum usurpatus fuisset, eum ùt dominum existimare debemus ob eamdem quippe rationem, quia ad privatos minimè pertinet de juribus principis judicare; cum non sit ergò privati judicare de principibus, etsi illi regnum non justè occupaverint, et regnent ex parte sua, justè tamen sub ejus tyrannide plectitur populus.*

Sed alia adest ratio magis urgens et ampla, propter quam nunquam licet principem vitâ privare, tametsi injustè regnum occupasset, et injustè possideret. Objiciunt auctores contrarii: Sed qui regnum alienum sine aliquo titulo occupat, et sine ratione aliqua possidet, non est illius neque dominus, neque princeps, sed fur, et usurpator. Sit utìque (respondeo) fur usurpator, et non princeps, nec dominus, postulo: estne ille homo ùt alii? et si est homo, nequit ipse privari vitâ, aut bonis ab iis qui jus non habent eum vitâ aut bonis exspoliare. Communis est SS. Patrum doctrina, quòd nulli privatæ personæ licet unquam occidere hominem, quamvis privatum, et quantumcumque iniquus ille sit, nisi publicam habeat auctoritatem, aut nisi id necessarium sit ad

propriam vitam tuendam, ùt diximus in præterita quæstione; sed loquendo de publica auctoritate, certum est axioma illud à S. Augustino traditum : *Qui sine aliquâ publica administratione maleficum occiderit, velut homicida judicabitur. Lib.* 1. *de civ. Dei*, *cap.* 26. *in med.* S. Thomas autem de hoc rationem reddit dicens : *Occidere malefactorem licitum est, in quantùm ordinatur ad salutem totius communitatis.* 2. 2. *q.* 64. *a.* 3. Deindè subdit quòd occidere malefactores solis permittitur principibus, qui publicam auctoritatem habent, quibusque cura communis boni commissa est : *Cura autem communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem, et ideò eis solùm licet malefactores occidere et non privatis personis.*

Si ergò illicitum est subditis interficere tyrannum in titulo, quamvis ipse absque ullo jure regnum occupasset, licètque illud injustè possideret, tantò magis erit illicitum mortem machinari principi existimato tyranno in *regimine*, qui justo titulo possidet regnum. Item si privatis, eò quòd publicâ auctoritate carent, vetitum est perimere hominem quantumcumque impium, quantò minùs proprium principem interficere licebit? Falsum autem omninò est, in communitate subditorum quamdam adesse auctoritatem superiorem, et a principe independentem, ita ut casu quo princeps perversè regnum gubernet, tota communitas eum règno et vitâ exspoliare possit. Nimis perniciosum in hac re fuit principium Joannis Gersonis, qui ausus est asserere quòd monarcha potest legitimè à tota natione judicari, si regnum injustè regat; dicebat enim quòd, cùm natio sit totum regni respectu ad principem, qui est tantùm pars, apud ipsam necessariò debet suprema auctoritas existere. Principium (inquio) non tantùm falsum, sed perniciosissimum; nam hoc modo duæ in regno essent supremæ potestates, undè enormissima evenirent schismata, regnique desolatio. S. Thomas aliam non recognoscit autoritatem supremam, nisi illam, quam habent principes, quibus cura communis boni tribuitur : *Cura communis boni commissa est principibus habentibus publicam auctoritatem. Quapropter etsi princeps perversus*, *ac populus gravatus esset*, *tenetur tamen populus obsequium obedientiamque illi præstare*, *cùm subditi nunquam jus habere possint de rebus gestis principis judicare*, *et tantò minùs eum damnare ad vitam*, *aut regnum amittendum.*

Præterea perpendi debet quòd si hujusmodi casus accideret, quòd princeps à suis subditis trucidaretur causâ mali regiminis, quodnam malum esset majus, illud nempe

quod princeps patrabat, aut illud quod ejus mors inferret, quæ tali modo eveniret? Postquam subditi sic temerè contra eorum principem concitati fuissent, atque impiè manus suas in ejus sanguine inquinassent, quot rixæ, schismata et civilia bella statim insurgere inter eos ipsos inspicerentur? insuper quot rapinæ, quot sacrilegia, quotque strages? sublato enim à populo subjectionis freno, et reverentiæ erga regem, omnes illi qui pravo animo sunt affecti, quibusnam flagitiis seipsos non traderent abscisso jam timore publicæ justitiæ? idque dicere voluit S. Thomas (*Opusc.* 20. *de regim. princ. l.* 1. *c.* 6.) ubi scripsit : *Esse hoc multitudini periculosum, et ejus rectoribus, si privatâ præsumptione aliqui attentarent præsidentium necem etiam tyrannorum.*

Hinc est, quòd licèt imperatores gentiles, impii, et Ecclesiæ persecutores fuissent, attamen quia ipsi imperium possidebant, Deus præcepit ut in omnibus rebus licitis obedientia ipsis præstaretur. Undè scripsit Lessius (*de just. et jure l.* 2. *c.* 9. *dub.* 4. *n.* 11.) : *Princeps etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior; undè Scriptura jubet, nos in rebus licitis parere principibus ethnicis tamquam Superioribus, etsi maximi essent tyranni, utpote qui Ecclesiam persequerentur et ad impietatem cogerent; ergò non potest à subdito interfici.* Idem scripsit Molina (*de just. etc. tom.* 4. *tr.* 3. *D.* 6.) : *Aliquis est tyrannus, quin licèt sit verè dominus reipublicæ, in qua tyrannidem exercet, iniquè tamen eam administrat: tyrannum hoc modo ne fas est privatis interficere.* Idem scripsit Gregorius Valentia (*tom.* 3. *disp... qu.* 8.) : *Tyrannum perpravum, et communitati exosum, legitimæ alioquin auctoritatis usum in gubernando, nulli particulari licet occidere.* Idem scripsit cardinalis Toletus (*Instruct. l.* 5. *c.* 6. *n.* 16.) : *Tyrannum administratione, qui habet quidem verum titulum, sed tyrannicè tractat subditos, non licet occidere; et asserere contrarium damnatur ùt hæreticum in Concilio Constantiensi.* Idem scripserunt Cajetanus 2. 2. *qu.* 64. *art.* 3. Soto *l.* 5. *qu.* 1. *art.* 3. Prado *cap.* 20. *qu.* 1. §. 3. *n.* 21. Tapia *lib.* 5. *q.* 7. *art.* 3. *num.* 2. Bonac. *D.*2. *q. ult. sect.*2. *p.* 3. *n.* 2. cum Silvestro, Bannez et Serra *in loco cit. D. Thomæ.* Idem scripsit Suarez *in defens. Fidei l.* 6. *c.* 4. dixitque hanc sententiam non solùm communem, sed certam esse : *Diximus principem propter tyrannicum regnum, vel propter quævis crimina non posse ab aliquo privatâ auctoritate justè interfici. Assertio est communis et certa; conformis est præceptis Petri* (*Epist.* 1. *cap.* 2. 18.) : Subditi estote omni creaturæ propter Deum, etc. *Magis*

verò in specie definita est, et contraria ùt hæretica damnata in Concilio Constantiensi, Sess. 15. En propositio quæ tanquam hæretica in præfato Concilio proscripta fuit : *Quilibet tyrannus potest et debet licitè et meritoriè occidi per quemcumque vassallum suum, vel subditum, etiam per clanculares insidias, et subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque præstito juramento, seu confœderatione factâ cum eo, non expectatâ sententiâ vel mandato judicis cujuscumque.* At quale remedium adest, si regimen principis esset excessivè tyrannicum ? remedium quod suppetit, ait S. Thomas; est ad Deum recurrere, ut auxilium præbeat. *Quòd si omnino contra tyrannum auxilium humanum haberi non potest, recurrendum ad Regem omnium Deum, qui èst adjutor in opportunitatibus.*

Præterea scribit doctissimus Dominicus Soto (*lib.* 5. *qu.* 1. *art.* 8.) : *Si is qui adoritur, sit rex, princeps, vel alia persona valdè utilis reipublicæ, et persona quæ invaditur sit abjecta et vilis, cujus nihil intersit reipublicæ, tunc subeunda est mors personæ invasæ, omittendaque defensio;* intellige cum nece principis. Hæc sententia non placet P. Danieli Concinæ, dicenti unumquemque de jure naturæ et charitatis magis amare propriam, quàm alienam vitam. Sed hoc non obstante sententia Soti placet mihi, et probabilissima videtur; ratio est, quia quisque privatus commune bonum omni suo bono temporali præferre tenetur, omneque temporale pati detrimentum ad damnum gravissimum communitatis vitandum, atque hoc gravissimum damnum profectò communitas sufferret, ùt suprà consideravimus, si princeps à propriis subditis interficeretur. Licitum quidem est necare injustum aggressorem privatum cum moderamine inculpatæ tutelæ, si nullum patet effugium evadendi mortem. Sed quod procedit respectu vitæ privatorum, locum non habet respectu vitæ regnantium. Valdè enim diversa ratio habenda est inter privatorum, et principum vitas : reges sunt *Uncti Domini*, ideòque ipsorum personæ sacræ, eorumque vitæ pretiosæ, ac nimis necessariæ sunt ad pacem populorum, bonumque publicum servandum. Si occiditur injustus aggressor, damnum ipsi soli evenit, non autem reipublicæ, imò ejus mors bono communi proderit, ut insolentia temerariorum reprimatur; at si princeps per manus suorum subditorum vitâ privetur, malum (ùt suprà perpendimus) commune evadit, et immensum, propter innumera flagitia, deordinationes, et sophismata quæ propterea deindè sequentur.

14. — Et hâc ratione dicunt etiam *Navar. Azor. Molin.*

Less. Vasq. Layman, Lugo. Ronc. Tapia, Carden. Filliuc. et alii plurimi cum *S. Antonino*, et *Sylvestro* (1) contra paucos, licere nobili laïco occidere, non in vindictam, sed tantùm ad defendendum se ab eo qui graviter offendere vellet eum in honore, et non jam solis verbis (quia verbis potest verbis occurrere, v. g. respondendo illum mentiri, etc.), sed etiam factis, v. g. calcibus, colaphis aut similibus injuriis gravibus; quibus tamen semel illatis non potest ampliùs compensari, repercutiendo, quod quidem non licet, utì habetur ex propos. 30. ex damnatis ab Innocentio XI quia tunc non esset defensio, sed vindicta. Quare post illatam injuriam non est ampliùs licitum ferire percutientem, nisi ad impediendas novas percussiones, quæ præter contumeliam graviter corpus læderent, et nullus alius occurreret modus, quo ab illis se defendat. Dicunt viro *nobili laïco,* quia non licet hoc plebeïs, nec clericis, aut Religiosis, cùm illos fuga non dedeceat : ideòque tenentur fugere, semper ac sine vitæ periculo possunt (2). Cæterùm etiam respectu sæcularium hæc sententia quoad praxim parùm aut nihil deserviet, quia in praxi, ùt sapienter censet *Sylvius*, impossibilis, aut valdè rarus erit casus, quo eâ licebit uti. *Etiamsi* (ait Sylvius) *honor sit bonum præstantius quàm divitiæ, aut nullum, aut rarissimum arbitramur esse casum, quo pro defensione solius honoris licet aggressorem interficere* (3).

15. — Eâdem ratione communiter affirmant *S. Anton. Suar. Soto, Cajet. Less. Bonac. Lugo, Ronc. Salm.* et alii, licere etiam occidere furem rei magni momenti, semper ac admonitus fur ne rapiat, vel ut relinquat illam; nisi occidi vellet, ille obstinatè recusaret. Hujus sententiæ certè est *S. Thom.* (4) qui, ut probaret licere vitam cum occisione aggressoris tueri, affert textum *Exod.* 22. 2. *: Si effringens fur domum, seu suffodiens inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis.* Et postea subjungit Sanctus : *Sed multò magis licitum est defendere propriam vitam, quàm propriam domum.* Et probatur etiam ex *cap. Dilecto, de sent. excomm. in* 6. ubi declaratur licere defendere bona gladio tam temporali, quàm spirituali (5). Dictum est tamen *rei magni momenti,* quia non sufficit valor non solùm unius aurei (nempe ducati), ùt dicebat prop. 31. ex damnatis ab Innoc. XI. sed nec etiam octo aut decem aureorum. Dicunt *Molina,*

(1) *S. Antonin.* 3. *p. t.* 4. *c.* 3. *Silvest. v. Bellum, n.* 4. — (2) *Lib.* 3. *n.* 381. — (3) *Sylvius in* 2. 2. *q.* 64. *d.* 7. *q.* 9. — (4) 2. 2. *q.* 64. *a.* 7. — (5) *Lib.* 3. *n.* 383.

Vasq. et *Salm.* esse eam magnam summam cujus amissio est ei notabili damno. *Cardenas* dicit summam 40. ducatorum esse magnam respectu uniuscujusque. Sed *Viva*, et *Elbel* putant illam esse magnam summam hoc casu, quâ solâ ablatâ, deësset alicui sustentatio pro se et suis. Nec opinioni nonnullorum DD. assentio, posse nobilem se defendere armis à fure, qui sibi vellet vi auferre aliquid etiam minimum ob respectum injuriæ, quia hæc in tali occasione non videtur adeò gravis, ut possit dari fur morti, ùt benè dicunt *Diana*, et *Salm.* (1). Contrà, juxta sententiam probabiliorem *Less. Lug. Vasq. Busemb. Tanner. Malder.* (Contra *Salm. Bonac.*, etc.) licitè potest dominus occidere furem, qui vult impedire eum, quominùs rem ablatam reaccipiat (sed valoris suprà jam descripti), cùm alius modus eam recuperandi non occurrit; nam tunc fur est verè aggressor (2), et hoc quod permittitur laïcis ad suorum bonorum defensionem, licere etiam clericis et Religiosis, dicunt communissimè *Lugo*, *Becan. Lessius*, *Tanner. Salm. Elb. Busemb.*, etc. et probatur ex citato textu *cap. Dilecto* (3). Nec isti tunc incurrunt irregularitatem (4). Et illam defensionem, quâ potest dominus se tueri per seipsum, potest etiam adhibere per suos servos; *Nav. Lugo, Laym. Sporer*, *Salm. Elbel,* etc. (5).

16. — Si autem licet occidere bonorum aggressorem, tantò magis licet se defendere à pudicitiæ aggressore, cùm nullum aliud medium subest, ut dicunt DD. communiter. Et quamvis, postquam patratum est, non liceat aggressoris ulcisci; nihilominus rectè advertit *Lugo*, licere (et ego addo etiam expedire) ut mulier oppressa (dummodo hoc faciat immediatè post injuriam acceptam, non tamen ob vindictam) procuret insultare eum qui injuriam sibi intulit, pugnis, alapis (et etiam, ùt dicunt alii, aliquo vulnere, non tamen gravi nec periculoso), ut cognoscatur quæ sit sua constantia, et molestia concepta, et ita ille iterùm non audebit eam vexare (6).

17 — Quemadmodum licet vitam propriam defendere, sic etiam vitam proximi innocentis etiam morte injusti aggressoris, ùt docet *S. Thomas* (7) et alii communiter. Nec obstat dicere quòd proximus potest cedere defensioni vitæ suæ; quia licèt possit ille cedere juri se defendendi, non potest tamen cedère vitæ suæ, cujus dominus non est. Magistratus, et etiam satellites ad id stipendio con-

(1) *Ibid.* Quær. 2. — (2) *Ibid.* Quær. 3. — (3) *n.* 384 — (4) *L.* 3 *n.* 389. — (5) *L.* 3. *n.* 385. — (6) *Lib.* 3. *n.* 386. — (7) 2. 2. *q.* 60. *a.* 6. *ad* 2.

ducti ex justitia tenentur innocentium vitam defendere, et etiam cum periculo vitæ propriæ, cùm agitur de bono communi, ùt esset publicos latrones interficere; ita *Less.* et *Salm.* Dicunt autem *Salm.* cum *Navar. Bonac.* etc. etiam privatos teneri innocentis aggressorem occidere, si possunt, sine gravi incommodo: sed probabiliùs id negant *Lessius*, et *Lugo,* quia in praxi hominem occidere non potest esse sine magno horrore, quale est manus sanguine humano fœdare. Excipiunt tamen DD. si aggressus esset necessarius bono publico, aut esset suus pater, filius, aut frater (1).

18. — Ita etiam dicunt communissimè *Lessius*, *Filliuc. Bonac. Lugo, Salm. Trull.* etc. licere occidere aggressorem pudicitiæ, aut honoris proximi, si ille factis velit eum offendere, ùt dictum est *n.* 12. Sed quoad pudicitiam hoc non intelligitur, quando mulier expressè aut tacitè assentitur; excepto tamen, si illa esset tibi conjuncta, et tu non posses tuo dedecori consulere, nisi aggressorem vulnerando (2). Ita etiam dicunt *S. Antoninus, Less. Navar. Bonac. Lugo, Molina*, et *Salm.* licere innocentis bona magni valoris tueri morte aggressoris, cùm aliud medium non exstat; nam in omnibus istis casibus ratio in principio adducta semper valet, nempe quòd ordo charitatis in præferenda vita proximi bonis temporalibus, locum habet quando proximus in extrema necessitate positus est, non autem quando ille voluntariè subjicere vult se periculo suæ mortis (3). Advertantur hìc propositiones damnatæ 18. ab Alex. VII. et 30. 31. 32. et 33. ab Innoc. XI.

19. — Quæstio 1. est, an liceat aliquando aggressorem vitæ occidendo prævenire? Duplex est sententia, sed istæ *Soto*, *Azor. Covarr. Ronc. Busemb. Salm.*, etc. conciliantur, dùm dicunt quòd si quis moraliter sit certus inimicum determinatum esse ad se occidendum, v. g. pro certo habet jam ad hoc arma parâsse, aut commisisse sicario suî occisionem, tunc benè potest prævenire, si alio modo insidias et mortis periculum aufugere nequit; secùs autem si de hoc tantùm aliqua suspicio aut dubium sibi subortum esset; dùm justum non est inimicum vitâ orbare ob simplicem dubium timorem (4). Ceterùm quod ad praxim spectat, difficillimus erit casus, et ferè moraliter impossibilis, quo licitum esse possit aggressorem prævenire; difficillimè enim ille, qui aggressionem timet, poterit habere certitudinem futuræ aggressionis, nisi præveniat necando aggressorem.

(1) *L.* 3. *n.* 390. — (2) *n.* 391. — (3) *n.* 392. — (4) *Lib.* 3. *n.* 387.

20. — Quæstio II. an liceat adultero, ut defendat vitam suam, occidere virum qui in se invadit? Adulter tenetur certè fugere, si potest, nam in tali casu etiam nobili non est dedecus fugere; saltem non est dedecus grave. Sed si sine vitæ periculo fugere non posset, alii DD. reum homicidii, si occidit, faciunt; alii non. Nos distinguimus cum *Suarez, Layman. Castrop. Coninch. Salm. Ronc. Sporer*, etc. ita : Si ille prævidit proximum periculum aggressionis viri, et audenter velit suam pravam intentionem exequi, tunc non potest àb homicidio et irregularitate excusari, quia tunc adulterium est proximum periculum homicidii, ùt dicemus de censuris. *Tom. II. Tr. XIX. n.* 8.; secùs autem si periculum esset remotum, ut si adulter cum cautela procederet (1).

21. — Quæstio III. an aliquando liceat innocentem occidere? Directè nunquam licet; sed in certis casibus licet indirectè : 1. Si tyrannus minatur civitatis excidium, nisi innocens occidatur, non licet jam eum occidere, sed permissum est eum tyranno tradere, si ipse se præsentare renuit, ùt probabiliùs dicunt *Molina*, *Less. Layman*, *Lugo*, *Filliuc. Busemb.* contra *Sotum*, etc., quia tunc ille ut evitet commune damnum, tenetur se præsentare; qua de re, cùm id recusat, fit reus, et tanquam reum potest respublica eum tradere (2). 2. Si quis equo sedens fugiendo nequit mortem evadere ab inimico persequente, nisi morte pueri qui in angusto calle reperitur, potest ille quidem occidere, modò puer sit baptizatus; *Sanch. Less. Lugo, Fill. Salm. Prado*, et alii communiter (3). 3. Licet in bello tormenta bellica versùs inimicorum stationes dirigere, licet innocentes mortem passuri essent; *Less. Busemb.*, etc. (4).

22. — Quæstio IV. an liceat esse causam abortûs? Abortum ex proposito procurare, certè est semper illicitum, licèt fœtus esset inanimatus; quia si nullius vitæ nocetur, saltem nocetur naturæ generationis. Et hìc advertendum est Sixtum V. In Bulla *Effrænatam* præter pœnas privationis privilegiorum clericalium, et beneficiorum, et inhabilitatis ad ea recipienda, imposuisse excommunicationem Papalem *ipso facto*, et irregularitatem omnibus iis scienter abortum fœtûs (animati vel inanimati) procurantibus coöperatione, consilio, aut favore. Sed postea Gregorius XIV. Bullâ *Sedes Apostolica* 1591. restrinxit præfatam excommunicationem et irregularitatem dumtaxat ad abortum

(1) *N.* 398. — (2) *n.* 393. — (3) *Lib.* 3. 393. — (4) *Ibid. ad* 4.

fœtus animati (1), et facultatem dedit Episcopis et aliis ab ipsis ad id deputatis specialiter, absolvendi ab hac excommunicatione; id tamen non excludit quin ab ea possint absolvere etiam alii, quibus Episcopus generalem facultatem concedit absolvendi ab omnibus casibus à Papa sibi reservatis, ùt dicunt valdè probabiliter *Bonacina, Elbel, Sporer* (2). An ab ea possint absolvere Regulares, vide *Tom. III. Tract. XX. num.* 100. Sed hìc notandum 1. quòd cùm in Bulla Sixti V. dicatur *scienter*, non incurrunt excommunicationem et irregularitatem illi qui ex ignorantia crassa sunt causa abortûs, ùt communiter DD. (3); vide de censuris. Notandum 2. varias esse opiniones circa tempus quo fœtus judicandus sit animatus (4), sed communissima vult fieri animationem post dies 40. à conceptione, si proles est mas, post 80. si est fœmina; ita *Silv. Azor. Elbel, Busemb.* et *Salm.* cum *S. Thoma* (5) (qui extendit usque ad 90. dies pro fœminis); et hanc sententiam, ait *Continuator Tournely* (6). esse ferè omnium theologorum, et addit cum *Navarro, Sylvio* hanc teneri à sacra Pœnitentiaria cùm agitur de pœnis, et irregularitatibus.

23. — Sed hìc dubitatur 1. an incurrant excommunicationem mulieres prægnantes, quæ sibi abortum procurant? Multi affirmant cum *Bonac. Viva, Spor.*, etc. ex eo quod in Bulla Sixti V. (§. 5.) dicitur *ac mulieres ipsas quæ pocula scienter sumpserint.* Sed est valdè probabilis et ratione intrinsecâ probabilior sententia negans cum *de Lugo, Avila, Lezana, de Leone, Salmant.*, etc. quia prædicta verba Bullæ intelliguntur tantùm de pœnis temporalibus, non verò spiritualibus; et hoc deducitur ex verbis sequentibus (§. 7.) ubi dicitur : *Insuper ut hujus delicti gravitati non solùm temporalibus, sed etiam spiritualibus pœnis prospiciamus, omnes qui vel quæ, uti principales vel ùt socia, ad tale facinus, opem, consilium, favorem dederint*, etc. Et istis solùm coöperatoribus videtur imposita fuisse excommunicatio, non autem prægnantibus, dum illæ hìc non exprimuntur, sicut antecedenter in aliis pœnis expressæ sunt. Nec excommunicatio hìc imponitur omnibus abortum procurantibus, sed dumtaxat principalibus sive sociis præbentibus auxilium, consilium, aut favorem : quod intelligi non potest de muliere, de qua dici non potest quòd ipsa sibimet præbeat auxilium, aut consilium, etc. (7).

(1) *N.* 395. — (2) *n.* 397. — (3) *n.* 395. — (4) *n.* 394. Quær. III. — (5) *in* 3. *d.* 3. *q.* 5. *a.* 2. — (6) *tr. de dec. c.* 2. *de* 5. *præc. art.* 3. *d.* 1. — (7) *Lib.* 3. *n.* 395. *Quær.* 5.

24. — Fit dubium 2. an incurrat irregularitatem qui abortum procuravit in dubio, fuerit nec ne animatus? Affirmant *Salm. Viva*, ex *cap. Ad audientiam, de homic.* et aliis textibus similibus ubi dicitur : In dubio an in homicidium occurrerit vel ne, habendus esset pro irregulari. Sed sententia huic adversa, quam tenent *Præpos. Giball. Maja, Pelliz. Marchant. Verde, Tambur. Elbel, Diana. Sporer,* et alii cum docto *auctore Instruct. pro confessariis nov.* mihi videtur certa. Et ratio videtur esse convincens, quia ex una parte habemus in *cap. Is qui, de sent. excom.* irregularitatem non incurri, nisi in lege expressa sit. Ex altera, in nostro casu nullibi expressum est quòd hæc irregularitas incurratur; nam quamvis in allegatis textibus irregulares declarati fuerunt aliqui de quibus dubitabatur an fuerint vel ne causa homicidii, tamen certum erat quòd homicidium patratum fuerat ; sed in nostro casu, cùm sit dubia fœtûs animatio, dubium est etiam homicidium. Itaque nos sumus in casu, cui non reperitur expressè ab aliqua lege imposita irregularitas. Secùs contrà est dicendum de iis, de quibus dubitatur an suâ operâ concurrerint nec ne in abortum (1). Si autem dubitaretur de concursu tantùm verbali, mandato aut consilio patrato, observa quod dicetur de irregularitate *Tom. II. Tract. XIX. n.* 7.; et quod hìc dicitur de irregularitate, erit dicendum de excommunicatione ; sèd quoad irregularitatem, dispensatio à nemine nisi à Papa obtinenda est. An autem Episcopus possit dispensare cum iis qui abortum procurarunt, circa inhabilitatem ad obtinenda beneficia ; affirmant *Elbel, Sporer*, et *Roncagl.* contra *Anaclet.* (2) Vide quod dictum est *Tract. II. n.* 58.

25. — Dubitatur 3. (redeundo ad quæsitum propositæ quæstionis IV.) an liceat matri medicinam sumere directè ad expellendum fœtum inanimem? In hoc ex una parte certum est ex se loquendo, non licere (ùt principio dictum est) directè fœtûs etiam inanimis expulsionem procurare (modò jam non esset certè corruptus) quacumque ex causa, quamvis mater cæteroquin esset in mortis periculo, aut propter parentes ex sua prægnatione injuriâ affectos, ùt irrationabiliter permittebat propositio 34. damnata ab Innoc. XI. aut propter periculum quod mater in aliis partubus experta sit, ùt dicunt cum communi sententia *Sanch. Azor.* et *Petrocoren.* Ex alia parte certum est apud omnes licere remedium præstare matri, directè ad medendum

(1) *Lib.* 3. *num.* 396. — (2) *n.* 595. *v.* Quod ad.

ejus morbo, licet cum periculo abortûs, cùm morbus est mortalis. Hoc posito, multi DD. dicunt in eo casu licere fœtum expellere, qui certè non sit animatus, etiam directè, quia tunc (ùt dicunt) habetur fœtus tamquam vitæ matris aggressor. Alii DD. contrà communiùs hoc negant. Sed rectè hìc ait *Busemb.*: Quid refert opinione oppositâ uti de directa expulsione, cùm juxta omnes potest sine culpa fœtus indirectè expelli (1)?

26. — Dubitatur 4. an liceat matri prægnanti de fœtu animato medicinam sumere directè, ut convalescat, sed cum prolis periculo? Cùm moraliter certum judicetur quòd, moriente matre, moriatur etiam proles, nulli dubium est hoc licere. Difficultas versatur cùm aliqua spes affulget quòd, moriente matre, possit proles supervivere et baptizari. Hoc permittunt etiam in tali casu *Holzm. Prado,* et *Salm.* dicendo quòd obligatio vitam temporalem fundendi ut vita æterna proximi procuretur, tunc adest, cùm proximi salus spiritualis est certa, non verò cum est dubia. Sed huic opinioni ego nescio acquiescere, quia aliud est debere se exponere morti ad proximi salutem obtinendam, et hìc regulæ adversariorum (nempe quòd salus proximi debet esse certa) locus datur; aliud est ob defendendam propriam vitam positivè proximum æternæ mortis periculo exponere; cùm enim æquale est periculum tam matris, quam prolis moriendæ sine Baptismo, certum mihi videtur quòd, ordine charitatis spectato, magis evitandum est periculum prolis, quàm matris: quare puto omninò tenendum cum *Petrocorense*, *Elbel,* et *Tournely*, (qui citans *Sylvium*, *Commitolum,* et *Habert*, vocat communem hanc sententiam) præbere medicinam matri cum periculo fœtûs animati licere in eo solo casu, quo nulla spes appareat rationabilis de prolis vita, ut possit baptizari post matris mortem; nam tunc tantùm videtur non obligare charitas matrem (in extrema necessitate positam), ut abstineat à medicina, ob solam remotissimam spem quæ haberetur de vita prolis. Quapropter *Salmanticenses* dicunt medicos non debere adeò scrupulosos esse in præbendis medicinis mulieribus prægnantibus, quia rarissimus est casus, imò moraliter impossibilis, ùt sentiunt *Sanch.Lugo*, et *Ronc.* quòd si mater moriatur, proles supervivat. Et idem confirmarunt plures medici docti, quos ego consului de hac re; cùm enim mater aliquo morbo mortali laborat, humores corrumpuntur;

(1) *N.* 394. *v.* Quær. igitur. *I.*

et alimentum prolis contaminant, adeòque proles moritur probabilissimè, dùm (et forsan antecedenter) mater moritur (1). Nihilominùs est qui mihi testatur non semel accidisse, quòd ob peritiam chirurgorum statim ac mater spiritum exhalaverit, inciso matris utero, proles viva extracta fuerit, et baptizata. Non autem licebit matrem incidere cum periculo probabilis mortis, ut baptizetur proles, etiamsi adesset ejus assensus. Si tamen periculum matris esset remotum ob peritiam chirurgi, tunc posset incidi, et ipsa teneretur incisionem perferre. An autem ex tali incisione possit infans ad Baptismum pervenire, sine periculo gravi matris, videant experientiam callentes; mihi enim hoc difficile videtur (2).

CAPUT III.

DE DUELLO ET BELLO.

Punct. I. De duello. *Propositiones damnatæ à Benedicto XIV, circa duellum* 27. *Quando duellum erit licitum ; pœnæ in duellantes* 28. *Punct. II. De* bello. *An liceat bellum movere cum opinione probabili* 29. *An liceat inimicos fidei in auxilium vocare* 30. *An miles possit bellare in dubio justitiæ* 31. *Quæ actiones in bello liceant* 32.

PUNCTUM I.

DE DUELLO.

27. — Duellum est pugna inter duos aut plures ex condicto præcedenti de loco, die et armis. Duellum non est licitum nec ad veritatem indagandam, nec ad lites finiendas, nec ad objecti criminis purgationem, et tantò minus ad timiditatis notam (ùt permittebat propos. 2. damnata ab Alex. VII.), aut ignominiæ vitandam, licèt tantum apparenter fieret; ita tenendum cum communi contra alios. Et advertendæ hìc sunt 5. propositiones novissimè damnatæ à Benedicto XIV. 10. Nov. anni 1752, in Bull. *Detestabilem*, et sunt sequentes : *Vir militaris qui nisi offerat et acceptet duellum tamquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indèque officio quo se suosque sustentat privaretur, vel promotionis aliàs sibi debitæ ac promeritæ spe perpetuò carere deberet, culpâ et pœnâ vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.*

(1) *Lib.* 3. *n.* 394. *v.* Quær. *II.* — (2) *Lib.* 6. *n.* 106. *v.* Omninò.

II. *Excusari possunt etiam honoris tuendi vel humanæ vilipensionis vitandæ gratiâ, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certò sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.* III. *Non incurrit ecclesiasticas pœnas contra duellantes latas dux vel officialis militiæ acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ, vel officii.* IV. *Licitum est in statu hominis naturali acceptare, et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit.* V. *Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis malè ordinatæ; in qua nimirùm vel negligentiâ, vel malitiâ magistratûs, justitia apertè denegatur.*

28. — In duobus casibus tantùm duellum erit licitum. I. Ad finiendum bellum commune, et justum cum minori damno, aut, ùt aliqui dicunt, ad servandum honorem exercitûs ab inimicis oppressi. II. Si inimicus determinatus est ad te occidendum, et ex sua petulantia tibi arma concedit ad te defendendum; nam tunc pugnatio tua est vera defensio, modò pugnam aufugere non valeas (1). Tres verò sunt pœnæ quas Trident. (*Sess.* 25. *c.* 19. *de ref.*) imposuit duellatoribus : 1. Infamia cum bonorum confiscatione. 2. Privatio sepulturæ ecclesiasticæ quoad eos qui in conflictu decedunt, licèt Sacramentis ante mortem præmuniti fuerint, ùt ex cit. Bulla *Detestabilem*. 3. Excommunicatio papalis ipso facto incurrenda tam ab ipsis duellatoribus, quàm à patrinis, consilium dantibus (modò consilium fuerit efficax, ùt notat *Elbel*), et insuper à præbentibus favorem aut locum, et etiam à spectatoribus, non quidem ab illis qui per transitum ibi reperiuntur : sed ab iis qui datâ operâ assistunt, ùt explicavit Gregorius XIII. In Bulla *Ad tollendum,* sic dicens, *ex composito spectantes*; imò addunt communiter *Tourn. Salmant. Elbel,* et alii, comprehendi propriè solos socios duellatorum, aut eos qui suâ præsentiâ illos ad pugnam acuunt (2). Quocircà advertenda sunt 1. prædictas pœnas, et excommunicationem non incurri, nisi ob duellum strictè acceptum, nempè præmeditatum (ut dictum est) cum designatione loci, temporis, et armorum (licèt cæteroquin sine patrinis conficeretur, ùt declaravit Gregorius XII. in cit. Bulla); secùs verò si pugna ex inopinato accideret, licèt gladiatores ex rixæ impetu ad locum magis aptum se reciperent, ùt communiter DD. (3) 2. Quamquam ex verbis Concilii videatur requiri, ut duellum sit secutum, tamen ex Bulla Clementis VIII. *Illius vices*,

(1) *Lib.* 3. *n.* 400. — (2) *n.* 401. — (3) *Ibid.*

etiamsi duellum non sequitur, tamen tam principales quàm omnes alii coöperantes excommunicationem incurrere. (1). Notandum 3. si duellum non est notorium nec ad forum deductum, Episcopos posse absolvere à præfata èxcommunicatione ex *cap.* 6. *Liceat,* Trident. *sess.* 24.; sed non jam Regulares, nisi Romæ, et extra Italiam (2).

PUNCTUM II.

De bello.

29. — Tres conditiones requiruntur, ut bellum sit justum : auctoritas principis supremi, intentio recta de bono communi; et causa justa et gravis. Quæritur 1. an liceat inferre bellum cum sola probabili opinione? Tres adsunt sententiæ. *Prima* affirmat cum *Azor. Sanch. Filliuc.*, etc. dicens quòd, sicut permittitur privatis litem movere cum sola probabili opinione, ita et principibus bellum movere concedendum est; saltem ad obtinendam partem regni quod contenditur, cùm nullus adsit judex supremus qui hanc litem decidere potest. *Secunda* cum *Bannez, Prado,* et *Ledesma*, requirit saltem probabiliorem, eò quia, proùt eo casu judex debet rem privato adjudicare, licèt non sit in rei possessione, ita princeps, cùm nullus adsit judex competens, potest bello potiri eo quod prætendit. *Tertia* sententia docet non posse bellum inferri, si non constat certè de jure quod ad illud habet, dùm pro regula generali acceptum est, (ùt dictum est *Tract. I. n.* 18.) possessorem bonæ fidei non posse re exspoliari, nisi constet quòd injustè retineat; ita de bello loquendo dicunt *Castr. Laym. Holzm. Vasq. Sal. Montesin. Villal. Salmant.* qui pro certa habent hanc sententiam; et *Tambur.* qui ùt improbabilem habet contrariam. Hæc tertia sententia, spectatâ intrinsecâ ratione, mihi videtur longè probabilior. Cæterum ajunt *Roncagl.*, et *Salmant.* quòd, cùm bellum regulariter tot damnorum religionis, et tot scelerum causa est, saltem in praxi valdè difficulter potest videri justum esse bellum inferri sine certo jure ad regnum, quod ab alio principe possidetur (3).

30. — Quæritur 2. an liceat principi catholico in bello justo infideles, aut hæreticos, ut sibi auxilientur, advocare? Alii absolutè negant; alii verò absolutè affirmant; alii denique cum communi, ùt *S. An onin. Suar. Sylv. Bonac. Castropal. Coninch. Busemb.*, etc. dicunt probabilem esse secundam sententiam semper ac nulla damna religioni

(1) *L.* 7. *n.* 220. — (2) *Ibid.* Not. 5. — (3) *Lib.* 3. *n.* 404.

futura sint; sed quia in praxi inevitabilia sunt, ideò dicimus cum *Mol. Sporer, Salmant. Diana,* etc. in praxi omninò primam esse sequendam (1).

31. — Quæritur 3. an miles possit bellare in dubio de belli justitia? Distinguendum : si ipse est subditus, benè potest, imò tenetur, ùt dicunt communiter DD. ex celebri illo textu *S. August.* allato in *can. Quid culpatur, dist.* 23. *q.* 1. ubi dicitur posse miles justè pugnare usquedùm non est certus bellum esse injustum : *Si utrùm fit* (contra præceptum Dei) *certum non est,* sunt verba S. Patris. Ratio est quia subditus tenetur obedire ubi peccatum certum non est, ùt diximus *Tract. I. n.* 18. Qui verè non est subditus, non potest in militiam descendere, nisi sit certus de ejus justitia; quia nemo potest coöperari ad spoliandum aliquem re quam possidet, nisi sit certus quòd injustè ille eam possideat. Et idem dicendum de militibus salario conductis, modò ante belli illationem conducti reperirentur (2). Notandum hìc peccare milites qui ab exercitu, cùm adhuc spes victoriæ erepta non sit, aut à castris sine justa causa decedunt (3).

32. — Quæritur 4. quænam actiones sint licitæ in bello justo? 1. Licet occidere inimicos, et eorum bona arripere. Innocentes tamen non licet directè occidere, benè tamen eos exspoliare bonis, si ipsi sunt partes reipublicæ inimicæ, et alio modo haberi victoria non potest, ùt dicunt *Mol. Bellarm. Laym.*, etc. verùm bona ecclesiastica deberent restitui, si adhuc exstant (4). 2. Licet ecclesias demoliri si inimici pro defensione iis utantur. 3. Licet uti insidiis et stratagematibus; non autem puteos veneno inficere, aut aliud efficere quod prudenter caveri non possit. 4. In aliquo casu, sed rarò ex urgentissima causa potest à duce juberi civitatem dari diripiendam, ùt dicunt *Laym. Fill. Sa,* etc. 5. Licet captis in bello fugere semper ac possunt. 6. Licet bona inimici damnificare (quòd dicuntur repressaliæ), modò adsit principis præceptum, et constet de injuria à civibus reipublicæ inimicæ illata, et non excedatur justa compensatio (5). De bonis in bello arreptis immobilia ad principem spectant, mobilia verò ad arripientes, nisi consuetudo sit contraria (6).

(1) *Ibid. n.* 406. — (2) *n.* 408. *v.* Quær. — (3) *n.* 410. — (4) *n.* 409. — (5) *L.* 3. *n.* 410. — (6) *n.* 411.

TRACTATUS IX.

DE SEXTO PRÆCEPTO DECALOGI.

PUNCTUM I.

DE ACTIBUS, ASPECTIBUS, ET VERBIS TURPIBUS.

An detur parvitas materiæ in delectatione carnali, aut sensibili 1. *et* 2. *De tactibus* 3. *De choreis* 4. *De muliere permittente se tangi* 5. *An puella oppressa teneatur clamare* 6. *An possit unquam permittere suî violationem* 7. *De aspectibus* 8. *De verbis* 9. *De audientibus verba turpia* 10.

1.— Peccatum contra hoc præceptum est materia maximè ordinaria in confessionibus, et est vitium quod replet infernum animabus; quare plura de hoc præcepto sigillatim disseremus. Monemus autem ne hæc, nisi à confessoribus, legantur, aut ab iis sacerdotibus, qui ad audiendas confessiones se capaces efficere cupiunt; imò rogamus istos ne legant in hoc, aut alio libro de hac materia (quæ solâ lectione suâ mentem inficit) nisi post omnes alios tractatus, et cùm jam ad administrandum SS. Pœnitentiæ Sacramentum proximi sunt.

2. — Ante omnia advertendum, quòd in materia luxuriæ (quidquid aliquid dicant de levi attrectatione manûs fœminæ, vel de intorsione digiti) non datur parvitas materiæ; ita ut omnis delectatio carnalis, cum plena advertentia et consensu capta, mortale peccatum sit. Hinc damnata fuit ab Alexandro VII. propos. 40. quæ dicebat *non esse mortale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur*. Et sic etiam reprobanda est opinio admittentium parvitatem materiæ in delectatione sensibili, nempe si vir delectetur de contactu manûs fœminæ, tamquam de contactu panni serici; quia in hoc saltem adest proximum periculum incidendi in delectationem carnalem (1). Benè tamen advertit *Continuator Tournely* (2) aliud esse agere propter delectationem, aliud cum aliqua delectatione naturali, quæ de se consurgit ex qualitatibus corpori annexis, quia in ea potest quidem dari parvitas

(1) *Lib.* 3. *n.* 415. *et* 416.— (2) *Tract. de Dec. c.* 3. *de* 6. *præc. art.* 8.

materiæ, putà in medico qui ex necessitate mulierem tangit; modò (addendum) curet ille non sistere in tali delectatione, eamque tangendo detestetur; aliàs jam ageret propter delectationem, quæ licèt naturalis sit, tamen (ùt diximus) non est sejuncta à proximo periculo transeundi in carnalem, si ex proposito quæratur. His positis, procedamus ad loquendum de singulis luxuriæ speciebus. 1. De non consummatis; 2. de naturalibus consummatis; 3. de consummatis contra naturam.

3. — Et I. de *tactibus*. Extra matrimonium mortales sunt omnes tactus, oscula, et amplexus ob delectationem carnalem exerciti, omnes enim ejusdem sunt naturæ quàm actus consummatus; undè explicandum in confessione, an habiti sint cum eodem, an cum diverso sexu, et an cum persona conjugata, aut sacra. Et sic pariter mortalis est tactus propriorum genitalium, et maximè cum commotione spirituum, nisi fiat ex necessitate; si autem ex curiositate vel levitate fiat, poterit esse tantùm veniale, modò tamen sit obiter, ac sine mora, absque commotione spirituum, aut scandalo, aut periculo delectationis. Tactus autem verendorum alterius corporis, maximè si sint nudi, et fortiùs si diversi sexûs, etiam secluso affectu venereo habiti, vix unquam excusantur à mortali. Excipe tantùm nisi fiant ob necessitatem, putà à chirurgo, dummodò ipse in delectationem non consentiat. Tangere autem genitalia brutorum, per se non est lethale, sed tactum hujusmodi usque ad pollutionem, meritò *Bonac. Holzman*, *Croix*, etc. contra aliquos, non excusant à mortali, cum sit actio valde incitans ad venerem (1).

4. — Choreæ si fiant à laïcis, et modo honesto, sine inhonestis gesticulationibus aut periculosis, non sunt per se illicitæ, ùt loquitur *D. Antoninus* cum aliis (2).

5. — Mulier, aut adolescens non peccat, si permittat se pudicè juxta morem tangi nisi (excipe) ei constet de pravo affectu tangentis, possitque tunc resistere sine sua infamia, aut scandalo aliorum, ùt docent *Cajet. Azor. Sa*, *Bonac. Busemb.*, etc. Peccat verò si non obsistat tactibus impudicis, aut osculis morosis, vel furtivis (3).

6. — Hìc dubitatur 1. an puella oppressa teneatur clamare si oporteat ad se liberandam à turpitudine? Alii ùt *Navar. Soto*, *Bonac.*, etc. si ipsa resistit omni modo quo potest, etsi clamando periculum ei imminet infamiæ, eam excusant, nisi sit in periculo consentiendi; nec obstare

(1) *Lib.* 3 *n.* 417. *ad* 422. — (2) *n.* 429. — (3) *n.* 430.

dicunt illud Deuteronomii 22. 24. ubi damnatur puella, *quia non clamavit*; eò quòd (ùt ajunt) tale præceptum pertinebat ad extremum judicium, in quo præsumebatur puella non clamans consensisse. Alii verò ùt *Cajet.* et *Salm.* cum aliis, affirmant, et hæc quidem sententia ùt tutior consulenda est (licèt opposita non sit damnanda, maximè si proximum non adsit periculum consensûs) (1).

7. — Dubitatur 2. an mulier teneatur potiùs mortem pati vi repellendo invasorem, quàm suî violationem permittere? Negant *Tolet. Sotus*, *Navar. Holzm.*, etc. modò voluntate resistat, absitque periculum consensûs. Sed hæc opinio in praxi non videtur probabilis, quia mulier quiescendo in tali congressu, nimis difficulter poterit se eximere à periculo consentiendi in illum (2). An autem et quomodo liceant tactus inter conjuges, aut sponsos? Vide quæ dicentur de matrimonio *Tom. II. Tr. XVIII. n.* 42.

8. — II. De *aspectibus*. Aspicere verenda personæ diversi sexûs, difficulter excusatur unquam à mortali, nisi fortè aspectus fiat è loco valdè longinquo, et ita obiter ut nullum periculum delectationis adsit. Et etiam loquendo de verendis personæ ejusdem sexûs, non excusarem a mortali virum, morosè et delectabiliter aspicientem pulchrum adolescentem nudum. Censeo tamen cum *La-Croix* (quicquid dicant *Salmant.*), simplicem aspectum turpem, sine desiderio tactuum, numquam inducere speciem personæ quæ aspicitur, nimirùm consanguineæ, sacræ, aut conjugatæ; species enim incestûs, sacrilegii vel adulterii non contrahitur, nisi per tactum quo pietas, vel jus conjugii violatur (3). Aspicere concubitum humanum sine dubio est lethale; brutorum verò, valdè periculosum, undè nulli permittendum nisi tantùm illis quibus incumbit animalia conjungere ad generationem; modò absit in ipsis periculum consentiendi in turpia (4). Aspicere autem partes minùs honestas mulieris, sed non turpes, nempe brachia, crura, aut pectus, non semper est per se mortale, sed si aspectus sit deliberatus, et diuturnus, aut si aspiciens sit ad venerem proclivis, difficillimè à mortali excusabitur; et idem sentio de eo qui vultum mulieris pulchræ morosè inspicit, saltem si inordinato affectu eam diligit (5). Aspicere picturas obscœnas ex mera curiositate, dicunt AA. non esse mortale; si absit periculum turpis delectationis, sed vir morosè aspiciens pudenda muliebria

(1) *Ibid. v.* Utrùm. — (2) *n.* 368. — (3) *Lib.* 3. *n.* 431. — (4) *n.* 419. — (5) *n.* 422 *et* 423.

depicta nuda, vel levi velo tecta, nescio quomodò à mortali excusari possit (1). Qui autem pingunt vel exponunt hujusmodi imagines, gravissimo peccato scandali delinquunt, cùm ipsæ valdè adolescentes ad libidinem provocant (2). Et idem puto dicendum de iis qui eas domi retinent expositas omnium aspectui.

9. — III. De *verbis*. Verba obscœna non sunt mortalia, si proferantur ex ira aut joco, proùt solent messores, vindemiatores et muliones. Secùs si verba sint nimis lasciva, aut si proferantur cum ipsarum rerum turpium delectatione, vel cum audientium scandalo; quòd ùt plurimùm adest, si hujusmodi verba dicuntur coram puellis aut pueris, et maximè si quis se jactat de aliquo peccato turpi in quo se jactans tripliciter ordinariè peccat, 1. quia gloriatur de re mala, 2. quia magnum præbet scandalum, 3. quia de facili se complacet de peccato patrato (3). Insuper hìc sedulò notandum cum *Salmant.* et *Roncagl.* ex *D. Thoma*, non esse sine gravi periculo diuturnum colloquium cum puella inordinatè dilecta (4).

10. — Audientes autem verba turpia, aut turpes comœdias tantùm ob curiositatem, aut ob vanum solatium, possunt aliquando excusari à mortali; nisi adsit delectatio turpis, vel illius periculum, quod facilè ferè semper aderit in adolescentibus, vel aliis parùm timoratæ conscientiæ (5); aut nisi adsit scandalum : et ideò meritò docet Bened. XIV. (6) clericos, et Religiosos non posse comœdiis turpibus interesse sine scandalo gravi. Et etiam meritò *Holzman*, et *La-Croix* propter scandalum aliorum damnant de mortali eos qui pecuniâ aut plausu coöperantur ad hujusmodi comœdias notabiliter turpes eosque qui eas impedire tenentur, aut commodè possunt, et non impediunt; ac fortiùs qui illas repræsentant (7) Gravissimè quoque peccant qui libros componunt incitantes ad turpia, vel ad inhonestos amores (8). Hactenùs de actibus luxuriæ non consummatis, nunc videamus de speciebus turpibus consummatis.

(1) *N.* 424. — (2) *n.* 429. *v.* Exhibentes.—(3) *Lib.* 3. *n.* 426.—(4) *n.*422. *in fin.* — (5) *n.* 426. *et* 427. — (6) *de Synodo. l.* 11. *c.* 10. — (7) *Lib.* 3. *n.* 427. *et* 428. — (8 *Ibid.*

PUNCTUM II.

DE ACTIBUS TURPIBUS CONSUMMATIS NATURALIBUS.

De fornicatione 11. *An permittendæ meretrices* 12. *An fornicatio sponsorum sit diversæ speciei* 13. *De stupro* 14. *De raptu* 15. *De adulterio* 16. *De incestu* 17. *et* 18. *Si dispensati coëant etc.* 19. *De sacrilegio* 20 *ad* 23.

11. — I. De *fornicatione.* Fornicatio est coïtus inter solutos ex mutuo consensu. Concubinatus autem non est aliud quàm continuata fornicatio habita uxorio modo in eadem, vel alia domo. Quando verò concubinarii possint vel ne absolvi, vide quæ dicentur infrà de iis qui sunt in occasione proxima. *Tom. III. Tract. ult. Punct. I. per totum.* De pœnis autem concubinariorum, et præsertim clericorum vide (1).

12. — Dubitatur hìc 1. an permittendæ sint meretrices? Alii affirmant ex *D. Thoma*, quia plura graviora crimina alioquin evenirent. Sed probabiliùs negant *Navar. Roncagl. Guttierez*, et alii; quia permittendo meretrices innumera peccata jam patrantur, et contrà, mala graviora non evitantur. Cæterum sedulò omninò advertendum, quòd esto in magnis urbibus meretrices permitti possent, nunquam tamen permittendæ in oppidis aut civitatibus parvis (2).

13. — Dubitatur 2. an fornicatio sponsorum diversam induat speciem peccati? Alii id affirmant de utroque sponso; alii tantùm de sponsa : alii verò satis probabiliter de utroque negant, ùt *Pontius, Sanchez*, *Laym.*, *Lugo*, *Salm. Trullench. Covarr. Ledesma, Elbel,* etc. quia uterque sponsus licèt se obliget ad matrimonium ineundum, neuter tamen aliquod jus tradit alteri in corpus suum, ita ut nequeat illo ad suum arbitrium uti sine alterius injuria (3).

14. — II. De *stupro.* Stuprum est defloratio virginis ipsâ invitâ, et ideò præter fornicationis malitiam habet etiam injustitiæ. An autem virgine consentiente sit speciale peccatum? Affirmant *Navarr. Azor.*, etc., sed communiùs negant *Less. Sanch. Bonac. Busemb. Salmant. Barbosa*, etc. Potest tamen aliundè esse specie diversum, nimirùm ratione dedecoris familiæ, mœroris parentum, aut rixarum (4). Ad quid verò teneatur stuprator, vide dicenda de *VII. præc. Tract. X. n.* 91. *et seqq.*

(1) *Lib.* 3. *n.* 442. — (2) *n.* 434. — (3) *n.* 447. *et l.* 6. *n.* 847. — (4) *L.* 3. *n.* 443.

15. — III. De *raptu*. Raptus committitur, cùm abducitur fœmina aut masculus libidinis causâ, illatâ vi personæ illius, vel iis quibus ipsa subest, nempe parentibus, aut tutoribus (1). Ad quid autem teneatur raptor, vide de matrimonio *Tom. II. Tract. XVIII. num.* 76.

16. — IV. De *adulterio*. Adulterium est copula habita cum persona conjugata, estque speciale peccatum injustitiæ, etiamsi adsit consensus mariti, ùt constat ex propos. 50. damnata ab Innoc. XI., quia per adulterium irrogatur injuria non solùm ipsi, sed etiam proli, et generationi humanæ. Hinc sentiunt *Lugo*, et *Lessius* (2) quòd in adulterio, dissentiente marito, duplex adest injustitia, sed *Viva* (3) cum *Cajet.* et *Turriano* tenet unicam tantùm adesse injustitiam contra bonum generationis, eò quòd per adulterium infertur injuria marito non ùt personæ privatæ, sed ùt marito; ac ideò ad ipsum spectat consulere prolis bono, cui nequit ipse cedere, sicut nequit quis consentire, ut membrum ei ab altero mutiletur. Qui sodomiticè cognoscit uxorem, ex communi sententia committit adulterium, et debet explicare, peccasse nefandè cum propria uxore (4). Ad quid autem teneantur adulteri, si proles ex adulterio nascitur; vide de rest. *Tract. X. n.* 101.

17. — V. De *incestu*. Incestus est congressus cum consanguinea vel affine, ex copula licita usque ad quartum gradum; ex illicita usque ad secundum. Hìc dubitatur 1. an incestus cum consanguinea differat specie ab incestu cum affine? Affirmant probabiliter *Less. Salm. Ronc. Croix*, etc. quia in consanguinitate vinculum est ab identitate sanguinis, in affinitate autem est à copula, undè diversa videtur difformitas. Alii verò, ùt *Sotus*, *Cajet. Sanchez*, *Lugo*, etc. probabiliùs negant, quia uterque incestus ex eodem motivo pietatis vetatur; et consentit *D. Thomas* (5) dicens : *Ejusdem rationis inconvenientiam facit consanguinitas, et affinitas.* Omnes autem incestus inter affines ex communi sententia sunt ejusdem speciei, excepto incestu inter privignum, et novercam, interque socerum, et nurum (6).

18. — Dubitatur 2. an omnes incestus cum consanguineis sint ejusdem speciei? Tres sunt sententiæ omnes probabiles. Prima cum *Cajet. Pontio, Soto*, *Navar*, *Castrop.*, etc. affirmat, excepto primo gradu in linea recta; quia (ùt dicunt) commixtio conjugalis inter alios consanguineos

(1) *N.* 444. — (2) *Lugo de Pœnit. D.* 16. *n.* 218. *et Less. l.* 2. *c.* 7. *dub.* 3. — (3) *In propos.* 50. *damn. ab. Innoc. XI. n.* 10. — (4) *Lib.* 3. *n.* 446. — (5) 2. 2. *q.* 154. *art.* 9. — (6) *Lib.* 6. *n.* 469.

tantùm ab Ecclesia est vetita, non verò à naturali jure, per quod specifica diversitas solummodò constituitur. Secunda sententia cum *Suarez, Vasq. Laym.* etc. tenet omnes gradus usque ad quartum speciem diversam incestûs constituere, quia major debetur reverentia proximiori gradui quàm remotiori. Tertia demùm cum *Lessio, Lugo, Sanch. Roncagl.* etc. dicit tantùm primum gradum, tam in linea recta, quàm in transversali constituere diversam speciem : quia sentiunt commixtionem inter fratres et sorores ab ipsa natura esse vetitam (1). Certum autem est quòd incestus inter cognatos spirituales et legales (ratione scilicet adoptionis) sunt diversæ speciei, quàm inter consanguineos et affines (2).

19. — Dubitatur 3. an cognati, obtentâ, et executâ dispensatione ad matrimonium ineundum, committant incestum si ante conjugium fornicentur? Adest duplex probabilis sententia. Alii communiùs negant, ùt *Sanch. Lugo, Cajet. Armilla* et *Vega;* quia, sublatâ prohibitione matrimonii, cessat ratio incestus. Alii vero, ut *Major* et *Gallego* affirmant, quia impedimentum propinquitatis ablatum est tantùm ad nuptias contrahendas, non autem ad fornicandum (3).

20.— VI. De *sacrilegio.* Sacrilegium est, cùm violantur Sacra per actum venereum. Potest igitur sacrilegium committi circa personam, locum et rem. Et I. circa *personam* fit, si quis peccat habens votum castitatis, vel cum habente illud. Hinc sacerdos peccans cum alia persona sacrata duplex committit sacrilegium. Contrà verò Religiosus, qui est etiam sacerdos, castitatem lædendo probabiliùs unum sacrilegium committit, tùm quia sacerdos probabiliùs tantùm ratione voti Ordini sacro annexi tenetur ad castitatem (ùt dicemus in *exam. Ord. n.* 59.); tùm quia talis, etiamsi teneretur ad castitatem ex solo præcepto Ecclesiæ, tamen adhuc contra religionem peccaret, cùm Ecclesia tantùm ex motivo religionis castitatem præcipit (4). Sacerdos autem inducens suo consilio laïcum ad fornicandum, committit sacrilegium si ex affectu ad libidinem inducit; secùs si ex alio pravo fine (5).

21. — II. Circa *locum*, committit sacrilegium qui fornicatur in loco sacro, nempe intra ecclesiam, aut cæmeterium, non autem in atrio Ecclesiæ, monasterio, aut oratorio privato non benedicto ab Episcopo (6). Dubitatur

(1) *Lib.* 6. *n.* 470. — (2) *Lib.* 3. *n.* 450. — (3) *n.* 452. — (4) *n.* 454. *ad* 456. — (5) *n.* 457. — (6) *n.* 460.

hìc 1. an copula maritalis, aut occulta habita in ecclesia sit sacrilegium? Adest triplex probabilis sententia. Alii negant de maritali, ùt *Alensis, Pontius, Sa*, etc.; alii negant de occulta, ùt idem *Pontius, Tolet. Vasq. Azor.* etc.; alii verò communiùs et probabiliùs de utraque affirmant, quia per utramque irreverentia irrogatur ecclesiæ, et ecclesia polluitur: tametsi, cùm crimen sit occultum, non est obligatio a divinis officiis abstinere; ita *Suar. Sänch. Less. Holzman, Croix, Bonac. Salm.*, etc. Attamen iidem AA. meritò excusant conjuges copulantes in ecclesia, si ipsi sint in morali necessitate coëundi, putà si sint in periculo incontinentiæ, vel si diù in ecclesia permanere debeant. Quomodo autem intelligendum illud *diù*; alii putant decem dies; alii verò probabiliùs mensem, aut saltem 20 dies. At si conjuges judicent se per mensem esse in ecclesia mansuros, advertunt *Sanchez, Salmant.* et alii, eos ab initio copulari posse (1).

22. — Dubitatur 2. an omnes actus externi impudici habiti in ecclesia, nempe tactus, aspectus, aut verba sint sacrilegia? Negant *Cajet. Navarr. Bonac.*, etc. eo quòd tantùm per seminis effusionem ecclesia polluitur. Sed probabiliùs affirmant *Suarez, Sanchez, Molina, Salmant.*, etc. quia his actibus, licèt non violetur ecclesia, tamen jam illi irrogatur irreverentia. Actus verò interni sive cogitationes non sunt sacrilegia, nisi sint de peccando externè in ecclesia (2).

23. — III. Circa *rem* demùm committit sacrilegium, qui abutitur rebus sacris ad turpia. Idem dicendum de sacerdote qui turpiter peccat indutus ad Missam, aut gestando Eucharistiam, aut statim post Communionem, v. g. infra mediam horam (3). Egimus de speciebus turpibus naturalibus, nunc de iis quæ sunt contra naturam.

PUNCTUM III.

DE ACTIBUS TURPIBUS CONSUMMATIS CONTRA NATURAM.

De sodomia 24. 25. *et* 26. *De bestialitate* 27. *De coïtu cum dæmone* 28, *De pollutione* 29. *De distillatione* 30. *An liceat expellere semen corruptum* 31. *An tenamur impedire pollutionem de se evenientem* 32. *An vitare omnes pollutionis causas* 33. *Quid si actiones ponantur ex justa causa* 34.

24. — Et 1. de *sodomia*. Sodomia habet quidem specialem deformitatem. Dubitatur autem inter DD. in quo ipsa consistat. Alii sentiunt consistere in concubitu ad indebitum

(1) *Lib.* 3. *n.* 458. — (2) *n.* 459. *ad* 462. — (3) *n.* 463.

vas; alii verò communiùs et probabiliùs cum *D. Thoma* in concubitu ad indebitum sexum. Hinc infertur 1. quòd coïtus fœminæ cum fœmina, et masculi cum masculo, perfecta est sodomia, in quacumque parte corporis fiat congressus, quia ordinariè semper adest tunc affectus ad indebitum sexum; ideò non est opus explicare in confessione, an pollutio fuerit intra vel extra vas præposterum, quamvis ad incurrendum casum reservatum requiratur seminatio intra vas, ùt ait *P. Mazzotta* (1). Censeo verò in sodomia omninò explicandum in confessione (quicquid dicant *Salm.*), an quis fuerit agens, vel patiens, quia patiens non facilè semper polluitur ùt agens, proùt non benè *Salm.* supponunt (2). Imò explicandum si sodomia habita sit per vim, vel cum conjugata, aut habente votum castitatis (3).

25. — Infertur 2. coïtum viri in vase præpostero mulieris esse sodomiam imperfectam, specie distinctam à perfecta. Si quis autem se pollueret inter crura aut brachia mulieris, duo peccata diversa committeret, unum fornicationis inchoatæ, alterum contra naturam. An pollutio in ore sit diversæ speciei? Affirmant aliqui, vocantque hoc peccatum *irrumationem*, dicentes quòd semper ac fit pollutio in alio vase quàm naturali, speciem mutat. Sed probabiliùs sentiunt *Cajet. Filliuc. Holzm. Graffius*, etc. quòd si pollutio viri fit in ore maris, est sodomia; si in ore fœminæ, est fornicatio inchoata, et insuper peccatum contra naturam, ùt mox diximus. Coïtus autem cum fœmina mortua non est bestialitas, ut quidam ajunt, sed est pollutio, et insuper est fornicatio affectiva (4). Præterea, pollutio habita tangendo puerum vel mulierem dormientem, absque tamen concubitu sive conjunctione corporum, non habet nisi simplicis pollutionis malitiam, ùt probabiliùs dicunt *Salm. Cajet. Azor*, *Bonac.*, etc. Item qui polluitur tactibus alienis, jam dupliciter peccat coöperando peccato alterius; non tenetur verò explicare an tactibus maris, vel fœminæ, nisi illa habeat virum, aut votum castitatis (5). Item probabiliùs est cum *Lugo*, *Silvest. Salm. Roncaglia, Croix,* etc. contra aliquos, quòd tam sodomia, quàm omnes tactus impudici inter consanguineos aut affines, vel cognatos spirituales, aut legales induunt malitiam etiam incestûs, cùm eamdem habeant deformitatem quàm actus consummatus (6).

(1) *Mazzot. tom. 3. p. 519. de cas. res.* — (2) *Vide Opus nostrum lib. 3. n.* 468. — (3) *n.* 469. *in fin.* — (4) *Lib. 3. n.* 466. — (5) *n.* 467. — (6) *n.* 469.

26. — Quoad pœnas sodomitarum, si sint laïci, damnantur morte et combustione. Clerici verò et Religiosi per Bullam 27. S. Pii V. editam die 30. Aug. 1598. *Horrendum*, privantur omni officio, beneficio, et privilegio clericali; dummodò (ùt docent DD.) sodomia 1. sit cum alio viro, non fœmina, aut bruto; 2. sit perfecta cum pollutione intra vas; 3. sit frequentata, dùm dicitur in Bulla, *sodomiam excercentes*. Probabiliùs est has pœnas incurrere etiam patientes, ùt dicunt *Bonac. Salm. Diana* et *Barbosa*, contra alios, dùm patientes sunt verè sodomitæ. Conträ verò probabiliùs et communiùs docent *Suar. Navarr. Bonac. Barbosa, Less. Fill. Trullench. Salmant.*, etc. (adversùs *Azor, Dicast.*, etc.) has pœnas non incurri nisi post sententiam, quamvis dicatur in Bulla: *Præsentis Canonis auctoritate privamus;* quia ùt diximus in *Tract. II. n.* 25. nulla pœna privans jure acquisito incurritur, nisi post sententiam, saltem declaratoriam (1).

27. — II. De *bestialitate.* Bestialitas est coïtus cum bestia; ipsaque detestabilior est quàm sodomia. Non oportet autem explicare an bestia fuerit mas vel femella, ùt communiter docent DD. contra paucos, quia tota hujus criminis deformitas est in accessu ad speciem diversam (2).

28. — Coïtus cum dæmone succubo vel incubo, utì communissimè sentiunt *Azor. Cajet. Bonac. Fill. Salmant. Busemb.*, etc. reducitur ad peccatum bestialitatis, additâ tamen malitiâ culpæ contra religionem, et etiam fornicationis, aut sodomiæ affectivæ, si dæmon appareat in forma pueri aut mulieris; et etiam adulterii, aut incestûs, si quis delectetur de coïtu cum dæmone tamquam cum nupta. vel conjuncta, juxta quæ diximus de delectatione morosa, *Tract. III. n.* 48. (3).

29. — III. De *pollutione.* Pollutio est seminis effusio sine congressu cum alio; ipsaque est vetita de jure naturali, ùt patet ex propos. 49. damnata ab Innoc. XI. undè per se est peccatum gravius quàm fornicatio, cùm sit contra naturam. Pollutioni autem additur malitia sacrilegii, si sit ab habente votum castitatis: adulterii, si à conjugato: item fornicationis, si quis se polluendo delectatur tanquam de coïtu cum fœmina; vel sodomiæ, si cogitet coïre cum puero (4).

30. — Dubitatur 1. an distillatio voluntaria, nempe illa quæ est fluxus humoris inter urinam et semen, sit culpa.

(1) *N.* 470. *ad* 473. — (2) *Lib.* 3. *n.* 474. — (3) *n.* 475. — (4) *n.* 476.

mortalis ? Resp. Si est cum aliqua delectatione venerea, vel cum commotione spirituum, erit quidem mortalis, si non vitetur, sicut vitanda est pollutio. Si verò evenit absque sensu et commotione, poterit ea permitti tanquam emissio alterius excrementi, ùt communissimè docent *Caj. Bonac. Sayr. Busemb. Holzm. Salm. Sporer*, *Elbel*, etc. Diximus *permitti*, sed nunquam potest datâ operâ procurari, ùt rectè advertunt *Sanch.* et *Bonacin.* (1).

31. — Dubitatur 2. an liceat expellere semen corruptum medicinis (numquam enim licet tactibus)? Negant *Salm.* et *Roncaglia;* sed communiùs affirmant *Laym. Sanch. Bonac. Anaclet. Sporer, Croix,* etc. modò expulsio possit fieri sine sensu venereo; et modò semen sit certè corruptum, nec aliter expelli valeat (2).

32. — Dubitatur 3. an sit obligatio impediendi pollutionem de se evenientem, putà si incœperit in somno, et in vigilia consummetur? Communiter negant AA. modo absit consensus in delectationem, vel ejus proximum periculum ex præterita experientia; ita *Sanch. Concina*, *Navar. Azor. Salmant. Holzm. Spor. Trull.,* etc. tùm quia difficillimum est illam cohibere, cùm jam incœpta sit; tum quia non tenetur homo eam impedire cum periculo morbi ex corruptione seminis : tunc enim ipsam non vult, sed patitur. Ceterùm sapienter monet *Gerson* semper expedire, ut tunc homo conetur impedire quantùm potest; saltem (juxta *Sanchez*) omninò curare debet, ut eo tempore se muniat signo crucis, avertatque mentem ab illa delectatione, invocando SS. nomina Jesu et Mariæ, ut adjuvent ne ipse in culpam ruat. Notandum autem quòd si persona existit tunc in semiplena vigilia, et delectetur de pollutione incœpta, mininè damnandus est de mortali, cùm ad mortale omnino requirantur et plena advertentia, et perfectus consensus (juxta dicta *Tract.* III. *n.* 24. ad 39.), quibus certè caret qui est semidormiens, et ideò non habet usum rationis perfectè liberum et expeditum (3).

33. — Dubitatur 4. an sit obligatio vitandi omnes causas in pollutionem influentes? Resp. Si causæ sint graviter influentes, proùt certè sunt illæ, quæ sunt graviter culpabiles in materia luxuriæ, nempe tactus, vel aspectus impudici, delectationes morosæ et similes, sine dubio tenetur homo eas evitare; alioquin pollutio, saltem in confuso prævisa, licèt non intenta, illi ad culpam imputatur. Et idem dicendum de pollutione causata ob colloquium

(1) *N.* 477. — (2) *n.* 478. — (3) *Lib.* 3. 479.

diuturnum cum puella inordinatè dilecta, vel ortà ex actione, quæ, esto per se non sit mortalis, esset tamen talis respectu alicujus, qui pollutionibus hujusmodi habitis fuit solitus consentire (1).

34. — Advertendum tamen quòd, si præfatæ actiones graviter influentes ponantur ex causa necessaria vel utili, absitque periculum consensûs, tunc pollutio ex eis orta non imputatur ad peccatum, ùt omnes docent. Hinc etiam prævisâ pollutione (intellige semper involuntariâ). I. licet confessariis excipere confessiones, et tractatus legere de rebus turpibus : item chirurgis aspicere et tangère partes fœminæ ægrotantis, ac studere rebus medicis; ita communiter *D. Antonin. Navarr. Cajet. Petrocorens. Sanchez*, *Bonac. Anacl. Sporer*, *Salm. Holzm.* et alii plures cum *D. Thoma* (2). Idque admittunt *Navar. Hurtad. Roncag. Salmant. Elbel. Sporer*, etc. Etiamsi aliquis chirurgus, ex officio medens, vel parochus excipiendo confessiones, aliquoties in pollutionem consenserit, modò proponat in futurum convenientibus mediis se præcavere ad peccatum vitandum ; secùs verò dicunt de simplici confessario ; hic enim tenetur eo casu abstinere ab audiendis confessionibus, si possit sine gravi suo damno. Imò si parochus vel chirurgus in iis occasionibus semper vel ferè semper lapsus fuerit, et non appareat nova probabilis spes emendationis, hic omninò tenetur etiam cum jactura vitæ officium deserere (3). Sic etiam II. dicunt quamplurimi, ùt *Cajet. Bonac. Laym. Sanch. Navarr. Fill. Salmant. Spor. Croix, Busemb. Villal. Ledesma, Marchant. Trull.*, etc. licere iis, qui magnum patiuntur pruritum in verendis, tactu illum abigere, etiamsi pollutiò sequatur. Rectè verò id prohibet *Roncaglia,* si pruritus non sit valdè molestus, quamvis permittat eum abigere cum aliqua tantùm commotione. Nihilominùs non facile credatur quibusdam puellis quæ tactibus se polluere solent, prætextu hujusmodi ardoris : nam si diligenter examinentur, cognoscetur ille pruritus multoties potiùs excitatus fuisse vel a pravis cogitationibus præhabitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi. III. Dicunt etiam *Castrop. Laym. Sanch. Armil. Lessius*, *Azor. Navarr. Vas. Bonac. Anacl. Salmantic.*, etc. licere equitare causâ utilitatis, et etiam recreationis, ùt subdunt *Sanch. Laym. Castrop.* Dicunt quoque *Sanch. Laym. Castrop. Holzm. Sporer*, etc. ex communi, unicuique licere decumbere in aliquo situ ad commodiùs quiescendum. IV.

(1) *N.* 482. — (2) *p.* 3. *quæst.* 80. *art.* 7. — (3) *Lib.* 3. *n.* 483. *et lib* 5. *n.* 63. *v.* Quær. hìc.

Demùm dicunt *S. Antonin. Less. Tolet. Pichler. Salmant. Holz. Spor.*, etc. etiam communiter licere cibos aut potus calidos moderatè sumere, et honestas choreas ducere (1).

Si vero causæ leviter influant in pollutionem, alii dicunt omnes esse vitandas sub gravi, prævisâ pollutione, etiamsi sint leviter culpabiles. Alii id admittunt, si sint mortales, quamvis in alia materia quàm luxuriæ. Sed communiter et probabiliùs docent *Sanct. Antonin. Suar. Abulens. Sanch. Silvest. Sa, Roncaglia, Bonac. Anacl. Salmant. Holzman, Elbel*, etc. non esse obligationem gravem vitandi causas, nisi graviter culpabiles in eadem materia luxuriæ. Diximus *gravem;* nam erit obligatio levis nisi adsit aliqua rationabilis causa, ùt probabiliùs tenent *Sanch. Less. Roncaglia, Bonac. Salm.*, etc. contra *Holzman, Croix*, etc. Imo valdè probabiliter *Ronc.* et *Salm.* dicunt non excusari à mortali qui frequenter pollutiones expertus fuerit ex causis culpabilibus (licèt per se non graviter) in materia turpi, putà ex lectione turpium curiosa, aspectu picturæ inhonestæ, vel coïtu animalium, et similibus; quia respectu talis personæ causæ prædictæ non leviter, sed graviter influunt. Secùs autem ajunt iidem *Salm.* et *Sanch.* de causis quæ sunt omninò leves, quas universas vitare esset moraliter impossibile (2). Pollutio habita in somno non est peccatum nisi fuerit antea intenta, vel nisi postea quis se complaceat de delectatione habita; si vero gaudeat de exoneratione, vide dicta *Tract. III. num.* 52.

Denique sedulò hìc advertendum, quòd in hac materia sexti præcepti oportet, quantùm possibile est, omnem adhibere severitatem, cùm in re tam labili nulla cautela unquam nimia existimari debeat, et plures opiniones, quæ speculativè loquendo sunt probabiles, in praxi improbabiles evadunt. Hinc confessarius ubi periculum pœnitentium inspicit, licèt actionem, quam illi vellent perpetrare, de certo peccato mortali damnare non valeat, tamen nullo modo permittat. Hoc medici animarum est, præsertim respectu eorum qui in vitio turpi habitum in præterito habuerunt; his enim non solùm proximas occasiones vitare, sed etiam remotas opus erit; aliàs ob fragilitatem contractam semper in idem recident, cùm in hac materia, ad quam homines naturaliter sunt proni, de facili à minoribus ad ulteriora mala ipsi progreniuntur.

(1) *Lib.* 3. *n.* 383. — (2) *Lib.* 3. *n.* 484.

TRACTATUS X.

DE SEPTIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT I.

DE JUSTITIA, JURE ET DOMINIO.

Divisio justitiæ, juris, et dominii 1. *Peculium filiifamilias : de castrensi, et quasi-castrensi* 2. *De profectitio et patrimoniali, aut acquisito à filiis in negotiatione* 3. *De adventitio* 4. *De bonis uxoris* 5. *Bona clericorum*, I. *patrimonialia*, II. *industrialia*, III. *ecclesiastica*, IV. *parcimonialia* 6. *An beneficiatus habeat dominium absolutum fructuum* 7. *Qui hos fructus recipit à beneficiato* 8. *Quot modis acquiritur dominium*, etc. 9. *De præscriptione* 10. *ad* 13.

1. — Justitia dividitur in legalem, distributivam et commutativam. *Legalis* respicit jura et pœnas juxta leges; *distributiva* respicit personarum merita circa præmia et honores; *commutativa* bonorum valorem, ut unicuique reddatur quod suum est. Jus autem dividitur in jus *in re*, et in jus *ad rem*. Jus *ad rem* dicitur illud quod præbet actionem ad prætendendum aliquod non adhuc obligatum. Jus autem *in re* dicitur illud quod actionem præbet super re jam obligata, ùt est jus quod acquirit emptor super re empta, ùt clericus super beneficio ipsi collato. Insuper jus *in re* dividitur in dominium, et ususfructum. *Dominium* aliud est jurisdictionis in subditos, aliud proprietatis in bona. Præterea aliud est *directum* quod habet princeps in suo feudo, et dominus in fundo in emphyteusi dato; aliud est *utile* quod habet feudatarius, et emphyteuta. *Ususfructus* autem est jus percipiendi ac etiam alienandi fructus alicujus fundi : ad differentiam *usûs*, propter quem, qui eum habet, potest quidem uti fructibus, quibus ipse et ejus familia indigent, non tamen potest aliis alienare (1).

2. — Hinc videndum super quibus bonis habeant dominium filiusfamilias, uxores et clerici. Et I. quoad filiosfamilias notandum est quadrifariàm posse esse eorum

(1) *Lib.* 3. *n.* 486. 487.

peculium : castrense, quasi-castrense, profectitium, et adventitium. I. *Castrense* sunt illa bona quæ filius acquirit in militia aut propter militiam. II. *Quasi-castrense* sunt bona acquisita in officiis publicis, judicis nimirum, advocati, lectoris, medici, et etiam notarii, ùt docent *Nav. Mol.* et *Lugo;* et *Sanch.* addit officium architecti principis vel civitatis. Istorum peculiorum filius plenum dominium habet in proprietate, et ususfructu. Et idem dicitur de eo quod acquirit filiusfamilias qui est clericus, tam ob officium clericale (juxta id quod habetur in *Authent.* 1. *c. de Episc. et Cler.*) quàm ob quemlibet alium titulum, juxta communem sententiam *Mol. Lug. Sanch.*, etc. (1). Excepto titulo beneficii ; de quo quæstio est an clericus acquirat plenum dominium fructuum, ùt videbimus *seq. num.* 7.

3.— III. *Profectitium* verò sunt bona quæ filius negotiando patris pecuniam lucratus est, aut filio donata fuerunt, sed tantùm patris intuitu. Hoc peculium est solùm patris quoad proprietatem et ususfructum. Notandum tamen. 1. in dubio an bona sint filio donata intuitu ejus, an patris, tunc filius integrè potest ea retinere tantùm, si bonâ fide incepisset ea possidere. Notandum 2. bona à patre in patrimonium filio data, ut ordinetur in *Sacris*, non esse ampliùs profectitia; sed hæc tamen debent conferri cum fratribus, cùm clericus hæreditatis paternæ portionem exquireret. Not. 3. si filius negotiatus est bona paterna nomine patris, lucrum fore peculium profectitium; si verò nomine proprio, fore adventitium, ùt docent *Lugo* et *Mol.* Et in dubio an lucrum provenerit ex bonis patris aut alterius, tunc tantùm habetur profectitium, cum filius habuit bonorum patris administrationem. *Lugo* cum *Gomez, Bartol,* etc. Nota 4. si filius negotiatur bona patris, extra domum paternam morans, et nihil à patre recipiens pro alimentis, tunc lucrum est adventitium : sed si negotiatur in domo patris, et alimenta ab eo recipit, lucrum est profectitium. Sed si servitus, quam filius præstat, sit excedens, tunc potest prætendere stipendium (2); circa hoc vide infrà *num.* 228.

4. — IV. Denique peculium *adventitium* sunt bona quæ proveniunt filio aliundè quàm à paternis, aut sunt donata filio intuitu suo proprio. Hæc, si sunt consumptibilia usu, pater disponere potest, cum obligatione tamen ea restituendi filio post suam mortem ; si verò sunt stabilia,

(1) *N.* 488. — (2) *Lib.* 3. *n.* 488. *v. III.* Peculium.

filius habet solam proprietatem, et pater usufructum, etiamsi sint bona majoratûs, ùt dicit *de Lugo.* Sed in quibusdam casibus ad filium spectat etiam ususfructus, putà 1. si ususfructus etiam donatus fuisset præcisè filio, aut si donatio facta fuisset contradicente patre. 2. Si filius simul cum patre succedat in patris hæreditatem. 3. Si filius recipiat dotem sine patris fidejussione. Ceterùm extra hos casus filius non potest de bonis adventitiis sine patris consensu disponere; et etiam cum consensu patris non potest testari, nisi ad causas pias, ùt ex *c. Licet, de sepult. in* 6. Ususfructus verè est patris usquedùm hic vivit, licèt filius ex patria potestate exiverit, dummodò ad Episcopatum non sit promotus, aut ad aliam magnam dignitatem; *Salm.* et *Holzm.* Et si pater filium emancipat sponte, dicit *de Lugo*, medietatem usufructûs ad patrem, et alteram medietatem ad filium spectare; sed hoc non procedit si emancipat matrimonii causâ. Insuper dicit quòd si pater permittit filium extra domum incolere, non ideò judicare illum remittere usufructum prædictum, nisi quando eum dimittit, ut sibi aliundè victum comparet, aut quando filius hunc usufructum consumit patre tacente (1).

5. — II. Quoad uxores, bona earum altera sunt *dotalia*, altera *paraphernalia*, quorum ipsæ plenum habent dominium. Bonorum autem dotalium ususfructus et administratio pertinent ad virum, proprietas verò ad uxorem, adeòque mortuo viro ipsa omnibus creditoribus ipsius personalibus præfertur. Et etiam in vita potest repetere dotem, si vir periclitaretur fieri impotens ad illam restituendam. Si verò dos consisteret in pecunia, aut in aliis usu consumptibilibus, vir plenum acquirit dominium, cum obligatione postea restituendi uxori tantumdem. Et idem currit pro bonis stabilibus, quæ viro æstimata dantur, et animo venditionis, adeòque si pereunt, sibi pereunt (2).

6. — III. Clericorum denique bona quadruplicia sunt. I. *Patrimonialia* quæ ipsi obveniunt ex quacumque causa profana. II. *Industrialia* seu quasi *patrimonialia* sunt ea quæ clerici acquirunt ex ecclesiasticis functionibus sine beneficio, ùt ex concionibus, ex Missis, etc. III. *Ecclesiastica* quæ acquiruntur ex beneficiis. IV. *Parcimonialia* quæ clericus ex reditibus ecclesiasticis subtràxit de sua sustentatione, vivendo parciùs quam honestè vivere potuisset. Et I. quoad bona patrimonialia non dubitatur quin de iis

(1) *Cit. n.* 488. *v. IV.* Peculium. — (2) *Lib.* 3. *n.* 489.

plenum dominium habeat. II. Idem procedit de bonis industrialibus juxta comm. sententiam *Lessii, Sanch. Castrop. Lugo, Anac. Salm.*, etc ; et idem dicunt probabiliter *Silvest. Azorius, Angel. Bonac. Lugo, Salmant. Less.*, etc., de distributionibus quotidianis quæ dantur canonicis (contra *Navarr.* et *Sanch.*); quia istæ non dantur immediatè ob titulum beneficii, sed ob servitium tanquam personæ stipendium (1). III. Idem procedit de *parcimonialibus*, de quibus potest clericus pro suo libitu disponere, ùt dicunt etiam communiter *Navarr. Cabas. Sot. Less. Anacl. Covar.* contrà *Petrocor.* et alios paucos (2). Et idem docet expressè *S. Thomas* (3), ubi sic dicit : *De suis autem quæ sunt specialiter usui* (nempe clerici) *deputata, videtur esse eadem ratio quàm de propriis bonis.* Ratio est quia hujusmodi fructus dantur clerico tanquam stipendium laborum, quos ille exhibet servitio Ecclesiæ, juxta id quod declaravit Concilium Agathense in Canone 36 (4).

7. — IV. Major difficultas restat circa bona ecclesiastica quæ supersunt propriæ sustentationi, si clericus malè impendat ea, an teneatur ad restitutionem. Non dubitandum quin beneficiatus mortaliter peccet, si malè impendat fructus superantes, et si non distribuit pauperibus, aut in aliis piis causis, ùt dicunt DD. communiter (5). Dubium itaque est an præterea teneatur ad restitutionem? Prima sententia affirmat cum *Layman*, *Concina. Habert, Roncagl. Petrocor.*, etc. quia, ùt dicunt, nullâ ratione probatur beneficiatus adipisci dominium fructuum beneficii; et si fortè adipiscitur, saltem (sicut ajunt *Laym. Bonac. Roncagl.*, etc.) acquirit quoddam dominium limitatum, juxta mentem Ecclesiæ, cui supremum dominium ecclesiasticorum bonorum spectat, nempe dominium cum onere annexo superfluum pauperibus dispensandi. Credunt auctores contrarii hoc dominium probare propter divisionem factam olim à Simplicio Papa, qui præcepit bonorum ecclesiasticorum quartam partem tradi Ecclesiæ, quartam Episcopo, quartam pauperibus, quartam clericis. Sed respondet *Habert*, ignorari an hæc divisio unquam effectum habuisset; undè, inquit, donec probatur illam certè factam fuisse, retinent pauperes jus suum super omnia bona ecclesiastica superantia clericorum sustentationem (6). Hoc tamen non obstante negari non potest oppositam sententiam, quam tenent *Lessius, Lugo, Azor. Cabass.*

(1) *N.* 490. *et* 491 — (2) *cit. n.* 491. *v. III.* Idem. — (3) 2. 2. q. 185. *a.* 7. — (4) *Lib.* 3. *n.* 491. — (5) *Ibid. v. IV.* Major. — (6) *Lib.* 3. *n.* 492.

Salmant. Holzman, etc. satis esse probabilem, præsertim ob auctoritatem S. Thomæ (1), qui expressè docet quòd de bonis beneficiorum eadem habetur ratio, quàm de bonis patrimonialium; hinc dicit in alio loco (2) quòd si clericus abutitur fructibus suæ præbendæ, *non tenetur ad restitutionem, sed solùm ad pœnitentiam peragendam.* Atque loco antea citato supponit S. Doctor, asseritque pro certo divisionem præfatam bonorum verè effectum habuisse; imò notandum, non quidem Simplicium Papam introduxisse prædictam divisionem; sed invenisse introductam, et ipsum tantùm de illa executionem præcepisse, ùt apparet ex eadem ejus epistola, ubi jussit Episcopum Gaudentium restituere tres portiones ecclesiasticorum redituum, quos per triennium sibi appropriaverat, retinendo solam quartam partem quæ ad eum pertinebat : *Sed sola ei ex his quarta portio remittatur, tres illas portiones, quas per triennium dicitur sibi tantummodò vindicasse, restituat* (3). Ex quo deducunt secundæ sententiæ auctores, quòd fructus beneficiorum clericis deputati in eorum dominium transeunt. Idque videtur confirmari à Concilio Tridentino *Sess.* 24. *cap.* 12. *de ref.* illis verbis : *Fructuum, quos ratione etiam præbendæ, ac residentiæ fecit suos.* Atque à Concilio Lateranensi V. *Sess.* 9. §. *Statuimus*, ubi dictum fuit quòd benificiarius, si omittit officium recitare post sex menses à die possessionis, *fructus suos non faciat;* ergò si non omittit, benè fructus facit suos.

8. — Hinc quæritur an qui recipit dono à beneficiato hæc bona superflua graviter peccet, et teneatur pauperibus restituere? Distinctione utendum est : si tali donatione factus non est beneficiatus impotens satisfaciendo suæ obligationi, et donatarius bonâ fide recepit dictos fructus, ad nihil tenetur, nam recepit à clerico qui probabiliter (t suprà dictum est) erat dominus, saltem cum dominio limitato. Si autem clericus redderetur impotens, et donatarius reciperet fructus prædictos cum mala aut dubia fide, dicimus eum debere majorem partem restituere pauperibus, juxta id quod dicetur in simili casu *num.* 128. Dico *majorem*, quia cm jam sit æquè probabilis cum *sancto Thoma* prima sententia, nempe quòd beneficiarius sit dominus absolutus fructuum, non potest ad totum teneri donatarius, sed tenetur tamen ad majorem

(1) *S. Thom.* 2. 2. *q.* 185. *a.* 7. — (2) *Idem S. Thom. Quodlib.* 6. *a* 12. *ad* 5. — (3) *Epist S. Simplicii ad Florent. ap. Harduin. in collect. concil. tom.* 2. *pag.* 380.

partem, quia cum sola opinione probabili non potest quis accipere possessionem alicujus rei, ùt dicitur in simili casu (1). Circa administrationem fructuum beneficii observentur, quæ dicemus *Tract. XIII.* ex *num.* 45. loquendo de obligationibus beneficiatorum.

9. — Videamus denique quot modis acquiratur dominium. Tribus modis acquiritur, nempe voluntate domini, propter jus naturale gentium, et propter jus positivum. Et I. acquiritur dominium privatâ domini voluntate, et de hoc erit sermo agendo de contractibus. II. Jure naturali gentium, nimirùm 1. *Occupatione,* nam res quæ dominum non habent primo occupanti conceduntur; §. *Feræ, instit. de rer. divis.* (de Thesauris, et rebus casu inventis loquemur *n.* 69. et 70.). 2. *Nativitate*, propter quam fœtus animalium spectant ad dominum stabulorum; §. *Item ea, eod. tit.* 3. *Alluvione*, propter quam si insensibiliter fundo alterius aliquid adjicitur, illi acquiritur; secùs si patenter; §. *Præterea, eod. tit.* 4. *Accessione*, v. g. si ad tuam vestem consuitur ornamentum aliquod (quod difficiliter separari potest, ùt est opus acu pictum), illud sit tuum; §. *Sic tamen.* 5. *Specificatione*, cùm datur ab aliquo forma materiei alienæ, illi acquiritur, soluto pretio domino rei; §. *Cum ex aliena* (2). 6. *Confusione,* v. g. olei cum oleo; ùt *commixtione*, v. g. pecuniæ cum pecunia, frumenti cum frumento, tunc res fit possidentis (dummodò res sua sit major), cum obligatione tamen restituendi domino minoris partis pretium; ùt habetur ex *L. Si alieni nummi, ff. de solut.* Et hoc quod de pecunia valet etiam pro aliis similibus, ùt dicunt *Less. Lugo, Vasq. Silvest.*, etc. Cæterùm dominus minoris partis semper potest ex cumulo accipere suum, ùt dicunt probabiliter *Less. Castrop. Salm.* et *Trullench.* (3). 7. *Ædificatione*, si aliquis ædificat in suo fundo ex materia aliena, acquirit dominium materiæ cum obligatione restituendi duplò majus; si quis autem materiâ propriâ ædificat in fundo alieno, totum perdit; §. *Cum in suo, inst. de rer. div.* quia præsumitur velle donare, secùs verò si constet noluisse donare (*L.* 1. *c. de rei vind.*). 8. *Plantatione*, ùt si quis arborem alienam in suo solo plantat. Planta tamen si juxta fines alieni soli consita sit, et radices in illud jecerit, fit communis, §. 31. *Eodem*, etc. Si verò arbor secus alienum fundum posita ramos distendit in proprium fundum,

(1) *Lib.* 3. *n.* 492. *v.* Quær. VIII. — (2) *Lib.* 3. *n.* 493. *ad* 497. — (3) *n.* 498. *et* 499.

non licet incidere ramos illos, nisi quando proximus admonitus incidere renuit (1). 9. *Perceptione* fructuum bonâ fide factâ (§. *Si quis eod. loc.*). 10. *Traditione* rei, quâ dominus vult dominium in alium transferre, §. *Per traditionem eod. instit.*

10. — III. Denique dominium acquiritur jure positivo præscriptionis. Sed ad præscriptionem quatuor conditiones requiruntur : 1. *Bona fides*, quâ possessor rei certò credit rem esse suam. 2. *Titulus justus* emptionis, donationis etc. saltem probabiliter præsumptus, aut coloratus, ùt dicit *La-Croix* cum communi (2).3. *Possessio continuata.* 4. Ut res non sit vitiosa, sed apta præscribi. Quoad tertiam autem conditionem animadvertendum quòd possessio debet esse continuata per tres annos pro mobilibus, ùt ex §. 1. *Inst. de usucap.* sive inter præsentes, sive inter absentes, ùt dicunt *Less. Anacl.* et *Verde* cum comm. contra *Bonac.* qui vult quatuor annos inter absentes. Nihilominùs *Bus.* cum *Trullench.*, etc. requirit pro fructibus perceptis duos annos inter præsentes, et quatuor inter absentes. Bona autem immobilia præscribuntur spatio decem annorum inter præsentes, et viginti inter absentes, qui in diversis provinciis morantur, ùt vult *de Lugo.* Si verò aliquis partim est præsens, et partim absens, anni absentiæ sunt duplicandi, v. g. si fuerit præsens octo annos, et duos absens, hi duo duplicandi sunt, et 12. anni requiruntur ad præscriptionem. Si autem deësset titulus, tam pro stabilibus, quàm pro mobilibus, requiruntur 30. anni. Pro bonis immobilibus Ecclesiæ requiruntur 40. anni, *c.* 1. *de Inst. restit.* et Ecclesiæ romanæ 100. An autem pro mobilibus Ecclesiæ requiratur idem tempus 40. annorum? Affirmant *Anacl. Hostiensis, Panorm.*, etc. dicentes quòd in præfato textu nulla fit distinctio; sed *Bonac. Less. Laym. Mol. Castrop.* et *Lug.* volunt sufficere triennium. Utraque sententia est probabilis (3). Notandum hìc possidentem beneficium tres annos aut illius fructus, jam præscribere juxta regulam Cancellariæ relatam à *Croix* (4), etiamsi titulus fuisset nullus ; dummodò non intercesserit intrusio, aut simoniacus ingressus.

11. — Dictum est *possessio continuata;* nam possessio potest interrumpi aut naturaliter per illius cessationem ; aut civiliter, ùt cùm mota est aliqua lis justa super bona, aut si prosequitur in possessione cum ignorantia legis ma-

(1) *N.* 500. *ad* 503. — (2) *n.* 504. *et* 505. — (3) *Lib.* 3. *n.* 506. *ad* 511. — (4) *La-Croix l.* 4. *n.* 689.

nifestæ, proùt tenuimus cum sententia probabiliori *Nol. Dicast.Croix*, etc. (contra *Lugo*, *Less. Castrop.*, etc.), quia tunc deficiente fide civiliter bonâ, leges (vi quarum acquiritur dominium) negant præscriptionem. Si verò, cùm jam cœpta est possessio cum bona fide, supervenerit dubium, et facta diligentia veritas non reperitur, dicunt *Anacl. La-Croix*, et *Lugo*, cum *Molin. Less.* et communi, ùt asserit, præscriptionem non interrumpi (1).

12. — Notandum 1. successorem particularem (ùt est emptor, legatarius, etc.) possessoris malæ fidei bona posse præscribere, numquam verò hæredem, ùt dicunt *Molin. La-Croix*, et alii communiter; et Neapoli jam sic decisum est à quatuor Rotis S. C. 1738. Et hoc procedit etiamsi esset hæres hæredis, ut probabiliùs tenent *Lug. La-Croix*, etc. contra *Less.* Notandum 2. bonâ fide posse præscribi etiam liberationem à solvendo aliquod debitum, si debitor invincibiliter ignoret, ùt dicunt *Lugo*, et *Croix*. Item hìc advertatur quòd in præfata decisione admissa fuit præscriptio 30. annorum in beneficium tertii possessoris, cùm bona fides præsumatur usquedùm contrarium ab actore evidenter non probetur. Insuper statutum fuit advocatos, et procuratores elapsis duobus annis stipendium suorum laborum non posse contendere. Idem statutum fuit circa notarios quoad scripturas factas, si adhuc copiam non exhibuerint, quia, copiâ exhibitâ, eis agendi actio ampliùs denegatur. Idem pro pharmacopolis respectu debitorum principalium, quia respectu suorum hæredum agere nequeunt post duos menses; artifices post annum; famuli similiter post duos menses. Sed advertatur tales præscriptiones (ùt ibi dictum fuit) non habere locum, si actor pro se scripturam publicam sive privatam produxerit. Insuper dictum fuit illas habere locum *non ope præscriptionis, sed vi præsumptæ solutionis* : adeò ut in conscientia debitor obligatus remaneat, qui reverà sciret debitum non solvisse (2). Notandum 3. certis personis privilegiatis, nimirùm minoribus, locis piis, et uxoribus pro dotibus conceditur restitutio in integrum per quatuor annos post præscriptionem completam ad bona præscripta recuperanda (3). Notandum 4. ad præscriptionem requiri ut res sit apta præscribi; undè res furtivæ, aut vi possessæ nunquam præscribuntur. Illæ res tamen, quas tertius possessor recepit bonâ fide à fure, possunt præscribi, sed requiruntur 30. anni inter præsentes, et 40. inter absen-

(1) *Lib.* 3. *n.*511. *v.* Si verò. — (2) *Lib.* 3. *n.* 516. — (3) *n.* 514.

tes, alioquin non possunt præscribi. Ad præscribenda verò bona fisci requiruntur 40. anni (1).

13. — Denique adnotare oportet communem esse sententiam apud theologos, et jurisperitos etiam in foro conscientiæ præscriptione acquiri dominium (aït *Cajet. Less. Lug. Silvest. Covarr. La-Croix,* et alii). Et probatur ex *cap. fin. de præscript.* ubi tantùm reprobatur præscriptio malæ fidei; dùm benè potest lex humana transferre dominium bonorum ex uno in alium propter commune bonum, ut tot lites evitentur. Et advertendum quòd lex communis de præscriptione in nostro regno neapolitano, licèt in foro externo non admittatur propter difficultatem probandi bonam fidem, nihilominùs non reperitur jam ex ulla alia lege abrogata, ùt dicunt *Staib. Gallup. Prato, Ver.* et *Amato;* quare etiam in nostro regno, ùt dicunt præfati AA. contra *Ursill.* et *Ravit.* (et ùt etiam me docuit doctissimus Episcopus D. Julius Torni) licitè uti possumus præscriptione legitimè factâ.

CAPUT II.

DE FURTO.

PUNCTUM I.

De essentia furti.

Quid sit furtum 14. *De paupere in extrema aut quasi extrema necessitate* 15. *De redemptione Christianorum* 16. *An pauper teneatur ad petendum, etc.* 17. *An possit accipere rem magni valoris* 18. *De fure qui consumit furtum in extrema necessitate* 19. *An dives, non succurrendo pauperi, teneatur ad restitutionem* 20. *De compensatione* 21.

14. — Furtum definitur : *Est occulta, et injusta rei alienæ ablatio invito rationabiliter domino.* Dicitur 1. *occulta*, ut distinguatur furtum à rapina, quæ fit vi, et novam culpam injustitiæ addit ratione injuriæ. Quòd si res est sacra addit sacrilegium. Dicitur 2. *injusta,* quia secùs non est furtum, nec peccatum, undè fit quòd non peccat, v. g. uxor quæ aufert nummos à viro, ne cum familiæ damno eos dilapidet, aut vinum ne ebrietur (2). Dicitur 3. *invito rationabiliter domino;* nam in duobus casibus potest quis alterius rem accipere, etiam invito do-

(1) *N.* 513. — (2) *Lib.* 3. *n.* 518. *et* 519.

mino, nempe in extrema necessitate, et cùm justa compensatio intercedit.

15. — Et 1. quoad necessitatem, si quis alienum surriperet sibi, aut alii existenti in extrema necessitate, quantum est merè necessarium, non peccat, intellige, si non habet de proprio, proùt dictum est *Tract. IV. num.* 19. quia in tali casu bona sunt communia, juxta quod docent omnes cum *S. Thoma* (1). Et idem currit pro necessitate quasi extrema, ùt dicunt communiter *Lugo, Less. Sot. Cajet. Azor. Silvest. Carden. Salmant.*, etc. Ea necessitas esset, cùm quis in probabili vitæ periculo esset, ùt dicunt *Navarr. Vasq. Roncagl.* et aut amittendi aliquod membrum principale, ùt *Castropal. Dicastill.* et *Tambur.* aut in periculo fieri captivus, aut ad triremes damnari, aut gravissimum, vel perpetuum morbum, aut infamiam incurrendi, ùt *Lug. Ronc. Elbel*, et *Sporer,* ex *S. Thoma.* Idem dicit *P. Mazz.* cum *Suar.*, etc. de periculo prostituendi filiam; sed hoc ultimum probabiliùs negant *Salm.* Contrà mihi videtur probabiliùs cum *Less. Castr. Bann. Ronc. Viva,* etc. posse nobilem sibi providere de re aliena, si esset in extrema necessitate, et ita erubesceret mendicare, ut potiùs mori contentus esset (2).

16. — Sed hìc plura dubia cadunt. Et 1. an divites teneantur redimere Christianos à Turcis? Alii communiùs affirmant cum *Azor. Cajet. Major.* et *Filliuc.;* alii negant, ùt *Sporer.* cum *Hurt.* Sed si *Sporer* non dubitat concedere alicui alienum surripere, cùm reperiretur in periculo fieri captivus, quomodò postea potest eximere divites saltem à contribuendo aliquod mediocre subsidium, ut redimantur ii qui sunt facti captivi? *P. Concina* sic scribit, et valdè probabiliter: Si dives certo scit aliquem captivorum in periculo esse à fide deficiendi, aut vitam amittendi, tunc gravior erit ejus obligatio. Cæterùm, subjungit, si redemptio magnam summam importaret, ipse non auderet tale onus diviti imponere, quia hoc posset incitare Turcas ad magis vexandos Christianos captivos, et ad majores incursiones faciendas, quæ postea in commune fidelium damnum redundarent (3).

17. — Quæritur 2. an peccet extremè pauper alienum accipiendo, quin priùs petat à domino? *Coninchius* damnat de peccato mortali, sed alii communiùs, ùt *Less. Laym.* et *Concina*, tantùm de veniali. Nos distinguimus cum *Cardin. de Lugo* ita: Si illa res particularis non est

(1) 2. 2. *q.* 66. *a.* 7. — (2) *L.* 3. *n.* 520. — (3) *Lib.* 3. *n.* 520. Quær. *I.*

absolutè necessaria pauperi, ille accipiendo graviter peccat, si eam non petat, quia aliàs omnes pauperes possent alienum surripere, quin petant. Si autem illa res est sibi absolutè necessaria, omninò non peccat, ùt dicit *S. Thom.* (1), quia tunc habet jus sibi eum vindicandi (2). Dictum est *extremè pauper*, quia in gravi necessitate nemini licet alienum accipere, ùt habetur ex propos. 36. damnata ab Innoc. XI.

18. — Quæritur 3. an in dicto casu quo illa res est absolutè necessaria pauperi ad sibi vitam servandam, possit ille eam accipere cùm res esset magni valoris? Negant *La-Croix* et *Concina*, sed rectiùs affirmant *de Lugo, Sporer*, et *Croix* vocat probabile, quia in extrema necessitate pauper jus habet in bona alterius cujuscumque valoris illa sint. Nec obstat dicere quòd in isto casu dives non tenetur (proùt cæteroquin vult sententia communior et probabilior) ad succurrendum pauperi tanto dispendio, v. g. erogando ter aut quatuor mille aureorum; ùt dicunt *Lug. Castropal. Coninch.*, etc. modò pauper non esset suus pater aut filius; nam charitas non obligat cum tanto incommodo. Dùm respondetur cum eodem *Cardinali de Lugo,* quòd sicut in mundi principio, ante bonorum divisionem, utìque quilibet poterat sibi de necessario providere, nullus autem contrà ex justitia tenebatur proximo providere; ita in casu extremæ necessitatis (in qua bona fiunt communia) potest benè pauper accipere bona divitis, sed non tenetur dives ex justitia ei providere; teneretur tantùm ex charitate : sed charitas (ùt dictum est) non obligat cum tanto dispendio. Si tamen in eo casu positivè eum impediret, ille peccaret contra justitiam (quicquid dicat *Sporer*); quia pauper tunc, cùm habeat jus posse uti illâ re, habet jus etiam ne impediatur quominùs eam accipiat (3).

19. — Quæritur 4. an fur teneatur ad restitutionem ablati, postquam, cùm in extremam necessitatem ceciderit, eam consumit? Affirmant probabiliter et communiùs *Less. Azor. Conc.* et alii, dicentes necessitatem supravenientem non extinguere obligationem restitutionis jam contractam. sed hoc non obstante sententiam contrariam *Castr. Nav. Con. Sporer,* etc. (probabilem nuncupatam ab ipso *Less.*) ego non audeo reprobare ùt improbabilem, quia in tali casu fur habet idem jus in eam rem, quam habet quilibet pauper suam faciendi. Nihilominùs hoc intelligitur 1. quoties

(1) 2. 2. *q.* 66. *a.* 7. — (2) *L.* 3. *n.* 520. Quær. *II.*—(3) *Lib.* 3. *n.* 520. Quær. *III.*

pauper eget eâ re in particulari, ùt diximus in 3. quæsito. Intelligitur 2. si pauper tunc temporis non solùm sit pauper re, sed etiam spe (1); nam sub tali distinctione dicimus etiam cum *Castrop. Lug. Valent. Holzm. La-Croix, Sporer*, *Salm.* et aliis, quòd si quis etiam est pauper spe, tunc sicut dives tenetur ei absolutè in eleëmosynam dare id quo eget, nec satisfaceret si mutuo ei daret. ita pauper, si casu fieret potens restituendo, non tenetur; teneretur quidem, si ipse alibi haberet alia bona, aut saltem spem probabilem illa habendi.

20.—Quæritur 5. an si dives negligeret succurrere pauperi in extrema necessitate, eâ elapsâ, teneatur ad restitutionem. Affirmant *Laym. Concina*, dicentes quòd pauper tunc jam habebat jus accipiendi bona divitis; sed communissimè, et rectè negant *Less. Lugo*, *Suar. Vasq. Coninch. Sanch. Holzman, Salmant.*, etc. quia cùm talis obligatio sit charitatis, ùt superiùs vidimus, cessatâ necessitate, ad nullam restitutionem obligat; et licèt pauper habuisset jus ad bonam divitis, nihilominùs illorum non acquisivit jus (2).

21. — II. Potest etiam res aliena sine ipsius consensu accipi, cùm intercedit justa compensatio. Ad licitam compensationem occultam tres requiruntur conditiones: 1. Ut non fiat cum damno debitoris; 2. ut creditum sit certum et liquidum; 3. ut satisfactio alio modo obtineri non possit, quare creditor debet priùs in judicio postulare: quamquam si hoc negligitur non erit peccatum grave, imò nec leve, si viâ judiciariâ sumptus, odia, aut alia damna subeunda essent, ideòque regulariter non peccat servus, si occultè sibi compensat, cùm à domino salarium conventum ei non satisfit, aut si iniquè à domino inductus fuit servire pro salario injusto; sed advertendum quòd tunc non potest accipere ultra pretium infimum (3). An autem servi possint sibi compensare de labore extraordinario, vide dicta in *Tract. VII. n.* 11.

(1) *Ibid.* Quær. *IV. et V.* — (2) *Ibid.* Quær. *VI.* — (3) *Lib.* 3. *n.* 521.

PUNCTUM II.

De quantitate furti ut sit materia gravis.

De materiæ gravitate respectu diversorum generum personarum 22. *De furtis vinearum* 23. *et* 24, *et lignorum* 25. *De furtis minutis* 26. *Reliquiarum* 27. *De furtis minutis, quæ fiunt multis, et præcipuè tabernariorum* 28. *et* 29. *De furtis minutis factis eodem tempore à multis* 30. *Qui accipit parùm post furtum grave* 31. *De furtis filiorum* 32, *uxorum* 33, *servorum* 34.

22. — Ad judicium ferendum quando furti quantitas perveniat ad mortale, debet considerari quantitas non solùm in seipsa, sed etiam respectu personarum, temporis et loci; v. gr. auferre acum sartori potest esse materia gravis, si ipse non posset ibi habere aliam, quâ possit sibi victum comparare. Et ita etiam potest esse grave (saltem contra charitatem) furare rem tenuis pretii, si dominus magnam pœnam subiturus esset ob illius amissionem (1). Sed loquendo de furti quantitate in seipsa, hæc diversimodè mensuratur juxta diversas dominorum qualitates. Et quia talis commensuratio pendet à sapientum existimatione, ideòque rectè dicunt *Salmanticenses* opiniones in hoc communiores fieri etiam intrinsecè probabiliores. I. Respectu pauperum qui mendicant assignant communiùs DD. regalem (qui nuncupatur etiam *julius* aut *argenteus*, qui importat *carolenum* de nostra moneta) et etiam dimidium in casu raro magnæ paupertatis et indigentiæ. II. Respectu pauperum qui laborant, duos regales; licèt diversè loquantur DD. de fossoribus, quàm de artificibus, undè dicimus pro fossoribus esse materiam gravem duos regales, sed pro artificibus saltem requiri duos regales cum dimidio, si lucrum diurnum tantum sit aut majus. III. Respectu eorum, qui propriis reditibus vivunt, *Concina* et *Bonac.* assignant pro materia gravi tres julios; communiùs verò alii assignant quatuor, et alii usque ad quinque. Nihilominùs in hoc puto distinguendum; nam nonnulli, licèt vivant reditibus suis, attamen vitam ducunt angustam; et pro istis erunt materia gravis tres regales, et forsan minùs si valdè miserè vivunt. Contrà pro persona valdè opulenta *Cardinalis de Lugo* requirit sex aut septem regales. IV. Respectu mercatorum nimis divitum multi DD. requirunt tres florenos (florenus æquivalet tribus regalibus); sed hæc summa videtur mihi nimis excedens; libentiùs adhæreo *Croix,* qui quoad istos requirit

(1) *N.* 526.

octo regales; pro aliis mercatoribus verò mediocris fortunæ DD. requirunt quatuor regales; sed ego puto pro iis, qui tenui sunt patrimonio, sufficere pro materia gravi etiam duos regales cum dimidio. V. Respectu magnatum communiùs requirunt aureum (nempe ducatum sive scutum); licèt alii quid majus velint. Et idem dicunt *Sanch.* et *Card.* respectu communitatis valdè opulentæ. VI. Respectu denique regum dicunt non esse materiam gravem summam excedentem duos aureos; ita *Sotus, Silvester, Wigandt, Laym. P. Nav. Rann.*, etc. (1).

23. — Notandum tamen 1. quòd in furtis rerum expositarum, ùt sunt fructus juxta vias, et ligna in silvis, ut furtum sit grave requiritur materia major (2).

24. — Sed hìc dubitatur 1. an liceat vesci uvis in vinea aliena? Admittunt *Covar. Valer. Ripa.*, etc. adducentes textum Deuteronomii: *Ingressus vineam proximi tui, comede uvas quantum tibi placuerit, foras autem ne efferas tecum.* 23. 24. Et idem dicit Abulensis de pomis et aliis fructibus. Contrà hoc negant *de Lugo* et *Holzman*, dicentes hoc intelligi pro solis Hebræis; imò pro solis vindemiatoribus, qui in eadem vinea laborant. Hæ duæ assertiones attamen non probantur, dùm Joseph Hebræus, et multi alii auctores apud *Calmet* sentiunt textum non solùm loqui pro Hebræis, sed pro omnibus aliis; et quòd intelligatur non solùm de vindemiatoribus, sed de omnibus prætereuntibus, videntur probare eadem verba textûs, *Ingressus vineam, etc.*, quæ verba potiùs denotant itinerantes, quàm alios, qui jam existunt in vinea laborantes. Quare primam sententiam non puto improbabilem. Cæterùm *de Lugo* concedit quemlibet posse accipere unum vel alterum pomum, aut duas uvas de vinea per quam transit (3).

25. — Dubitatur 2. an liceat lignari in silva aliena? In hoc oportet distinguere ligna communitatis ab iis quæ sunt privatorum. Si silva est communitatis, licèt possit communitas sub aliqua pœna prohibere, ne ligna exportentur (modò adsit alius locus undè commodè possit quisque sibi providere), nihilominùs dicunt communiter DD. cùm silva est totius communitatis, incolas qui contra prohibitionem incidunt, non peccare mortaliter (imò volunt *Sotus, Sanch. Salmant. Angel. Cordub.* non peccare ne venialiter quidem), neque teneri ad aliquam restitutionem, sed ad solam pœnam post judicis sententiam; nam

(1) *Lib.* 3. *n.* 527. *et* 528. — (2) *n.* 528. *v.* 3. Plus. — (3) *Lib.* 3. *n.* 529. Quær. 2.

talis prohibitio reputatur ùt lex merè pœnalis, quæ non obligat ad culpam. Et idem dicit *de Lugo*, *Mol. Bonac. Filliuc.*, etc. de eo qui incidit ligna de silva communitatis vicinæ quia tunc præsumitur contenta esse illa communitas de solis pœnis, quas exigit, semper ac non exposcit restitutionem. Hoc nihilominùs intelligitur, modò incisores magnam non facerent stragem arborum cum magno communitatis damno ; undè *Sanch.* cum *Henriq.* excusant qui incideret unam tantùm sarcinam in die pro usu proprio, aut duas in hebdomada, ut vendat et ex percepto familiam alat. Idem tantò magis valet, ùt dicunt *Sotus, Mol. Sanch. Bonac.*, etc. cùm adsunt duo oppida vicina, quorum incolæ solent ad invicem incidere ligna in suis silvis. Hoc valet pro silvis communitatis, sed si essent silvæ privatorum (quicquid dicant alii) dicimus cum *Soto*, *Molina*, *Bonac.* et aliis multis, eos, qui incidunt ligna, teneri ad restitutionem; quia domini absolutum habent dominium super suis silvis, ita ut suo arbitrio possint vendere aliis ligna. Et idem rectè dicit *Croix* de privatis qui ab ipsis communitatibus emerunt, aut conduxerunt omnia ligna ; quia tunc communitas totum suum jus, quod habet super silvis, transfert illis. Quod verò dictum est de silvis, dicitur etiam de pascuis (1).

26. — Notandum 2. majorem materiam requiri ad constituendam culpam gravem in furtis minutis, quia licet sit proscripta hæc propositio 28. ab Innoc. XI. *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantùmcumque sit magna summa totalis :* undè benè potest fieri materia gravis, etsi furta omnia facta sint in materia parva, et etiamsi facta sint diversis dominis ; ùt dicemus *num. sequenti*. Nihilominùs volunt communiter DD. in furtis minutis requiri majorem materiam ; et hâc majorem si facta sint diversis dominis, et amplius majorem si in diversis temporibus. Dicunt *Less. Trullench. et Villalob.* indistinctè pro furtis variis vicibus factis requiri duplò majorem materiam ut sit grave : v. g. si pro una vice requiruntur quatuor julii, pro pluribus vicibus requiruntur octo. Sed mihi videtur æqua sententia aliorum qui majori distinctione loquuntur, et dicunt quòd, si furta facta sint pluribus vicibus, et diversis eodem tempore, requiritur dimidio plùs, nempe sex julii. Si autem diversis personis, et diversis temporibus, duplò majus, id est octo. Sed hoc intelligitur, modò fur à principio non

(1) *Lib* 3. *n.* 529. Quær. *I.*

haberet animum accipiendi materiam gravem, quia tunc currit eadem regula quæ currit in alio furto unâ vice facto. Contrà non intelligitur quando inter unum et aliud furtum intercederet magnum intervallum; nam tunc furtula non coalescunt in materiam gravem. Dubitatur autem inter DD. quodnam intervallum judicetur ita magnum, ut excuset à restitutione sub culpa gravi? *Laym.* dicit unum annum; *Tolet. Nav. Filliuc. Vivald.* dicunt unum mensem, et etiam quindecim dies, sed ego assentio *Ronc.* et *Viva*, qui refellunt hanc opinionem; tantùm admittit *Viva*, si materia esset valdè tenuis; et *Ronc.* videtur idem sentire, dicens requiri intervallum saltem duorum mensium, quando materia cujuslibet furti accederet quasi ad gravem (1). Itaque juxta hanc opinionem intervallum duorum mensium excusat à gravi obligatione restituendi furtula inter duos menses facta, quæ materiam gravem non attingunt.

27. — Notandum 3. quòd sicut non peccat graviter qui differt restitutionem per breve tempus, ùt docent communiter *Sanch. Rebell. Vasq. Sayr. Lugo*, et *La-Croix;* nec culpam esse mortalem surripere summam gravem alterius cum animo citò restituendi (2). Et hìc obiter notandum quòd qui furatur aliquam minimam partem sacrarum reliquiarum in romano districtu incurrit excommunicationem latam à Clem. VIII. Contrà probabiliter excusant à culpa gravi *Sanch. Castropal, Croix, Bonac.* et alii eos, qui alibi surriperent aliquam portiunculam reliquiarum, quin eas deforment, modò non esset aliqua reliquia insignis aut rara, ùt S. Crucis, aut vestis Christi, aut capillorum SS. Virginis (3).

28. — Notandum 4. circa furta minuta aliquos, ùt *Angelus, P. Navarr.* et *Med.* dixisse, hujusmodi furta cùm diversis dominis sunt facta, non importare gravem restitutionem. Nihilominùs hæc opinio est contra communem, et debet omninò rejici, ut rectè dicunt *Lugo, Sanch. Salmant.*, etc., undè semper ac hujusmodi furta minuta simul unita deveniunt ad materiam gravem (juxta dicta *num.* 22.) sub gravi debet restitui. Ratio, quia præceptum non furandi obligat non solùm ne damnum grave inferatur proximo, sed etiam ne quis re alienâ ditescat (4); quando tamen sunt facta diversis, semper requiritur materia major, ùt dictum est *n.* 26. Sed hìc fit dubium, cuinam in tali casu restitutio facienda sit? Si domini sunt

(1) *Lib.* 3. *n.* 530. — (2) *n.* 531. — (3) *n.* 532. — (4) *n.* 534. *v.* Hìc quær. 1.

incerti, non dubitatur quin tunc facienda sit pauperibus aut locis piis, ùt dicetur fusiùs *n.* 67. Si autem domini sunt certi, juxta regulam generalem videtur quòd ipsis facienda sit restitutio, licèt sit parva uniuscujusque portio; nihilominùs puto cum aliis doctis (quos super hoc puncto consului) non peccare graviter qui restitueret pauperibus loci : nam fur hujusmodi non jam intulit in tali casu grave damnum dominis, sed reipublicæ, quæ quia tunc ad ipsam pertinet jus principale bonorum ablatorum, ideò præsumitur illa non esse graviter invita, si restitutio fiat pauperibus, aut locis piis, qui sunt partes magis indigentes. Hinc concludimus quòd fur, restituendo pauperibus, aut locis piis loci, excusabitur à mortali; et etiam à veniali si adest aliqua causa, quâ non posset sine gravi incommodo aut infamiæ periculo fieri restitutio dominis, aut si adessent pauperes nimis indigentes quibus præsumerentur ipsi domini assentire restitutionem fieri (1). Et idem dicimus de restitutione quæ facienda esset à tabernariis pro furtis minutis, v. g. olei, vini, etc. in tali enim casu dicimus cum sententia communissima quod (per se loquendo) restitutio non potest fieri pauperibus, ut dicunt aliqui, sed civibus qui ordinariè prosequuntur in iisdem tabernis hæc rerum genera emere; sed qui restituisset pauperibus, propter rationem suprà allatam excusaretur à peccato gravi, et etiam levi, si non posset fieri restitutio civibus sine periculo, aut sine notabili incommodo (2).

29. — Notandum 5. quamvis pro gravi obligatione restitutionis requiratur culpa gravis theologica, ùt dicemus *n.* 39. nihilominùs in furtis minutis cùm quis devenit ad materiam gravem, eum obligatum esse sub gravi ad restitutionem, licèt in ultimo furto, quod complevit materiam gravem, non animadverterit peccatum mortale; nam tunc tenetur non jam pro injusta acceptione, sed pro injusta retentione rei alienæ : ita communiter *Lugo*, *Card. Viva, Tamb. La-Croix*, etc. contra paucos. Advertendum tamen quòd tunc, ut iste liberetur à culpa gravi, satis erit restituere illam solam materiam parvam, quæ complevit gravem, uti dicunt *Less. Sanchez, Bonac. Vasq. Elbel* et *La-Croix* contra alios (3).

30. — Notandum 6. si accideret quòd multi furarentur parvam materiam, modò communi consilio id non facerent, neminem eorum peccare mortaliter, quamvis

(1) *Lib.* 3. *n.* 534. Quær. *II.* — (2) *n.* 595. — (3) *n.* 553.

quisque advertisset furtum alterius, et grave damnum quod domino causaretur, ita communiter *Habert*, *Lugo*, *Less. Sanch. Salmant.*, etc. et hoc procedit licèt furarentur eodem tempore, ùt dicunt *Less. Sot.* et *Sanch.* (contra *Lugo*), quia tunc nemo reverà est per se causa damni domini, cui damnum per accidens grave redditur. Et licèt alter moveatur alterius malo exemplo, est communis sententia *Moles. Bonac. Less. Sanch. Lugo*, *Salmant.* et aliorum, quemlibet eorum qui surripiunt parvam materiam cum gravi damno domini peccare graviter contra charitatem ratione scandali, quod vicissim sibi præbent, sed non contra justìtiam; nam exemplum non est causa, quæ positivè influit in damnum alienum (1).

31. — Notandum 7. quòd si quis, completâ jam materiâ gravi, facit alia furta minuta, volunt *Lugo, La-Croix,* etc. semper eum novum grave peccatum committere; sed probabilius dicunt *Less. Bonac. Tapia* et *Salm.* reliqua furta subsequentia non esse mortalia, nisi deveniant ad novam gravem materiam (2).

32. — Notandum 8. furta domesticorum, ùt filiorum, uxorum et famulorum, ut sint gravia, requirere majorem materiam: dùm domini respectu horum sunt minus inviti, aut saltem minùs rationabiliter inviti quàm respectu extraneorum ; et sæpe sunt inviti magis quoad mòdum (quòd clàm accipiatur), quàm quoad substantiam. Et loquendo sigillatim I. circa furta filiorum, dicunt *Less. Navar. Filliuc.*, non peccare graviter filium qui patri diviti furatur duo, aut tria scuta; immò dicit *Ban.* quod a patre valdè opulento non est mortale furtum, nisi ascendat ad 50. scuta; sed hoc rationabiliter respuunt *De Lugo* et *La-Croix*, nisi esset filius principis. Et idem dicit *Holzm.*, qui contrà admittit non esse grave accipere decem scuta à patre nimis divite; *Sanch.* admittit usque ad sex. Si verò pater mitteret filio, qui alibi studeret, centum scuta, dicunt probabilìter *Sot. Navar. Laym.* etc., filium posse impendere quinque eorum in honestas recreationes (3). Advertit tamen *Less.* quòd licèt filius peccasset graviter furando patri, non est obligatus restitutioni quando furtum est jam consumptum, et præsumitur pater nolle ad tantum eum obligare (4). An autem filius negotiando in domo paterna possit sibi compensare de salario suorum laborum, observetur quid dicemus infrà *punct. X. num.* 228. loquendo de societate.

(1) *Lib.* 3. *n.* 537. *et l.* 2. *n.* 45. *in fine.* —(2) *L.* 3. *n.* 538. —(3) *n.* 543. —(4) *n.* 544.

33. — 2. Circa furta uxorum etiam requiritur major materia. Potest cetoroquin uxor accipere aliquid pro expensis necessariis familiæ, si vir parùm curat de eis, ùt dicunt *Bonac. Trullench.* et *Bus.* (1). Præterea si uxor habet parentes, aut filios alterius matrimonii pauperes, potest accipere aliquid ex bonis communibus, et etiam viri, quantum sufficit illis, ut juxta eorum statum vivant, licèt vir repugnet, quia ejus repugnantia est irrationabilis; ita *Navar. Castrop. Less. Busemb.*, etc., imò *Lugo*, *Mol. Sanch. Less.* et *Trull.* admittunt hoc etiam pro fratribus pauperibus. Advertendum tamen quòd, si uxor dat bona viri aut communia filiis egenis primi matrimonii, tenetur post suam mortem recompensare filiis secundarum nuptiarum (2). Insuper benè potest impendere in eleëmosynas et dona, juxta sibi æqualium morem, ùt communiter dicunt DD. Dicit *Mol.* cum nonnullis aliis posse uxorem impendere in hoc vigesimam partem annuorum redituum sui viri, nempe quina in centena, sed hæc summa meritò judicatur excedens à *Lugo*, *Sporer*, etc. saltem universaliter loquendo (3).

34. — 3. Circa furta servorum communiter dicunt DD. ùt *Less. Cajet. Navarr. Sanch. Sporer*, *Busemb.*, etc. quòd furta minuta, quæ fiunt à servis de cibis, qui non solent cautè servari, nunquam deveniunt ad culpam gravem, modò illos non vendant, aut foras extrahant: et modò non accipiant in extraordinaria quantitate; aut (addendum) si non essent res pretii extraordinarii (4).

CAPUT III.

DE RESTITUTIONE.

PUNCTUM I.

Unde oritur restitutio, et ob quam culpam illa debetur.

Quando adsit obligatio restituendi 35. *et* 36. *De radicibus restitutionis* 37 *De culpa theologica, et juridica* 38. *et* 39. *An Culpa venialis obliget ad restitutionem* 40. *An in contractibus et officiis sola culpa juridica obliget* 41.

35. — Præsens materia restitutionis sedulâ consideratione indiget, tùm quia scatet quæstionibus implicatissimis, tùm quia confessarius æque scrupulum sibi facere debet, si non obligat ad restitutionem pœnitentes qui restituere tenentur, ac si obliget qui non tenentur. Et præcipuè si obliget eos qui sunt possessores bonæ fidei, quin etiam ex sententia auctorum qui rigorem profitentur

(1) *Lib.* 3. *n.* 541. *ad* 5. — (2) *n.* 542. — (3) *n.* 540. — (4) *n.* 545.

non debent cogi, ut se privent suis bonis, nisi constet eos injustè possidere alienum. Ideòque tam in hac materia restitutionis, quàm in ea capitis sequentis de contractibus, in opere majoris molis theologiæ moralis curavi operam et diligentiam extraordinariam impendere. Idcircò opus est etiam, ut in hac praxi fusiùs solito sermonem proferam in notando DD. varietatem opinionum circa multas quæstiones, et eorum rationum momenta, saltem strictim cursimque, quàm potui.

36. — Restitutio definitur : *Est actus justitiæ commutativæ, quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam.* Dicitur 1. *actus justitiæ*, quia non omnis læsio, quæ proximo infertur (ut si esset contra charitatem aut aliam virtutem) inducit restitutionis obligationem, sed dumtaxat illa quâ læditur jus quod proximus habet *in re* vel *ad rem* super aliqua re. Dicitur 2. *justitiæ commutativæ*, quia læsio justitiæ legalis, quæ respicit legum observantiam, et distributivam, quæ respicit personarum merita circa præmia, aut pœnas, non inducit restitutionis obligationem. Dicitur 3. *quo reparatur damnum proximo illatum per injuriam;* quia restitutionis obligatio non oritur tantùm ex furto, sed etiam ex damno quod fit proximo cum ejus injuria (1).

37. — Radices sive rationes restitutionis, quæ communiter à moralistis assignantur, duæ sunt : 1. *Ex injusta acceptione,* cui conjungitur radix *ex injusta damnificatione.* 2. *Ex injusta retentione,* cui conjungitur altera radix *ex obligatione contractûs* (2).

38. — Præterea advertendum est alteram esse culpam theologicam quæ afficit conscientiam, et propriè est peccatum. Alteram esse juridicam quæ respicit leges ; et hæc dividitur in *latam* quæ est cùm omittitur diligentia, quam ordinariè adhibent omnes : in *levem* cùm omittitur diligentia, quæ adhibetur à viris diligentibus : et *levissimam,* cùm omittitur diligentia, quâ utuntur diligentissimi. Et loquendo de hac culpa juridica, dicunt DD. si contractus est in commodum recipientis rem, ùt sunt precarium, et commodatum, commodatarium teneri ad restitutionem ob culpam levissimam : si contractus est in commodum habentis rem, ùt est depositum, depositarium, teneri tantùm ob culpam latam ; si verò contractus est in commodum utriusque partis, tunc recipientem teneri ob culpam levem (3).

39. — Hoc posito, dicunt communiter DD. ob solam (ùt *Habert, Natalis de Alexand. Wigandt, Henno*, etc.),

(1) *Lib.* 3. *n.* 547. — (2) *n.* 548. — (3) *n.* 549.

culpam juridicam neminem teneri in conscientia ad restitutionem sub culpa gravi, nisi adsit etiam culpa theologica gravis; ita *Nav. Sotus, Azor. Less. Cabass. Lugo, Laym. Salm. Ronc.* et ceteri omnes. Ratio est quia, ut conscientia obligata remaneat, opus est ut in conscientia sit patratum delictum; et quia obligatio est gravis, oportet ut gravis fuerit culpa. Hinc qui non intendit nec prævidit damnum proximi (saltem in confuso), etiamsi det operam rei illicitæ, ad nihil tenetur: proùt ad nihil tenetur fur qui furatum pergens, furtum non fecit, attamen suâ profectione fuit causa (sed omninò casualiter) incendii segetum; ita *Less. Rebell. Bonac. Salm.* et alii communiter (1).

40. — Quæritur 1. an culpa venialis obliget ad restitutionem? Oportet distinguere: si culpa est venialis ratione parvitatis materiæ, utìque obligat ad restitutionem, sed non ampliùs quàm sub levi. Si autem culpa est venialis ratione imperfectæ advertentiæ, aut non pleni consensûs (ambæ conditiones necessariæ ad peccatum mortale, ùt dictum est *Tract. III. num* 24. *et* 26.), tunc alii dicunt, ùt *Layman, Mol. La-Croix.*, etc. inducere obligationem restituendi tantùm materiam levem, pro modo culpæ. Sed sententia communior, et probabilior *Lessii, Lugo, Sanch. Azor. Sa, P. Navar. Filliuc. Ronc. Viva*, et aliorum multorum, tenet inducere nullam obligationem restitutionis, nec sub culpa gravi, nec levi. Ratio est: non sub culpa gravi, quia talis obligatio proportionem non habet cum culpa levi: non sub levi, quia levis obligatio proportionem non habet cum materia gravi (sic ratiocinatur sapientissimus *Cardinalis de Lugo*, qui in decidendis dubiis investigare benè scivit rationes intrinsecas, quin aliquis sibi ducatum præbuerit); tantò magis quòd culpa quæ perfectè non est deliberata, non potest inducere perfectam obligationem (2).

41. — Quæritur 2. an in contractibus sufficiat culpa juridica, ut obligetur quis ad restituendum, vel solvendum? Affirmant probabiliter *Laym. Navarr. Mol. Vasq.* etc. quia ad id obligat lex contractuum cui contrahentes se subjiciunt; sed non improbabiliter negant *Sotus, Tolet. Less. Lugo, Filliuc. Sa, Croix, Ronc. Salm.*, etc. qui dicunt æquum non esse obligare aliquem in conscientia ad gravem pœnam sine gravi sua culpa, quoties non constat eum voluisse se subjicere soli culpæ juridicæ. Et idem probabi-

(1) *N.* 550. *et* 551. — (2) *Lib.* 3. *n.* 552. *et* 553.

liter dicunt *Sotus, Less. Lugo*, *Vasq. Salm.*, etc. de culpis commissis in officiorum administratione (1).

PUNCTUM II.

De iis qui restituere tenentur.

De coöperantibus et I. *de mandante* 42. *et* 43. II. *De consilium dante* 44. *In dubio an consilium, etç.* 45. *Si executor jam determinatus erat* 46. *Si consilium dedit de minori damno* 47. *Si revocat consilium* 48. *Qui ex ignorantia dat consilium* 49. III. *De præbente iniquum suffragium* 50. IV. *De palpone* 51. V. *De receptatore* 52. *Qui emit à fure, an possit ei rem reddere* 53. VI. *De participante* 54. *Si multi domum incendunt* 55. *Quid ex timore proprii damni coöperatur* 56. *et* 57. *Qui impedit volentem damnum impedire* 58. VII. *De causis negativis* 59. *Quis coöperantium priùs teneatur; et si creditor remisit uni suam partem, etc.* 60. *Qui impedit proximum à justo bono, etc.* 61. *Qui impedit fiscum ne interceptum capiat* 62. *Qui impedit odio, sed sine malis artibus* 63.

42. — Præter principales qui furantur, aut damnificant rem alienam, ad restitutionem tenentur omnes coöperatores, qui sunt causa influens et efficax damni proximi, aut qui ex justitia tenentur damnum impedire, et non impediunt. Hi comprehenduntur sequentibus versibus :

I. *Jussio*, II. *consilium*, III. *consensus*, IV. *palpo*,
V. *recursus*,
VI. *Participans*, VII. *mutus, non obstans, non manifestans*.

43. — Et incipiendo à I. *Jussio*. Tenetur restituere mandans qui expressè aut tacitè jussit aliquod damnum fieri ; non autem ille qui tantùm approbavit aliquam damnificationem factam ; aut antequam mandatum executioni daretur, illud revocavit, mandatario revocationem significando (2).

44. — II. *Consilium*. Tenetur etiam restituere qui damni consilium dedit : proùt etiam qui alium inducit ab inferendum damnum, contra propos. 39. damnatam ab Innoc. XI. quæ eum excusabat. Notandum hìc 1. licèt consilium dans non teneatur ad restitutionem, cùm graviter non peccavit in dando malo consilio ; tamen postea tenetur ex justitia facere quantùm potest sine suo gravi incommodo, ut impediat damnum, proùt tenetur etiam ex justitia ignem extinguere, qui sine culpa sua gravi domum alienam incendit ; *Sanch. Less. Viva*, etc. communiter (3).

(1 *N.* 551. *et* 555. — (2) *Lib.* 3. *n.* 557. *et* 558. — (3) *Lib.* 3. *n.* 564. *in fin*

Notandum 2. si executor erat jam determinatus ad damnum ferendum, tunc ad nihil teneri consilium dantem ùt dicunt communiter *Less. Mol. Vasquez. Busemb. Viva*, et alii ex *S. Thoma* (1), qui docet injuriam sine damno ad restitutionem non obligare : *Si aliquis passus sit injuriam* (sunt verba S. Doct.), *et non damnum, illi non facienda de jure restitutio realis*. Secùs autem esset si executor motus sit etiam ex consilio, quia tunc consilium dans est jam causa efficax damni (2).

45. — Sed dubitatur 1. an teneatur ad restitutionem consilium dans in dubio an suum consilium fuerit necne causa damni? Negant *Silvest. P. Navarr. Rebell. Henriq. Salm. Busemb. Elbel, Dicast.*, etc.; et hujus opinionis videtur esse etiam *S. Thomas* (3), qui dicit tunc tantùm teneri consilium dantem aut palponem, *cùm probabiliter æstimare potest quòd ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta:* et illud *probabiliter* facilè intelligi potest de probabilitate pro una sola parte, ita ut constituat persuasionem moraliter certam. Ratio horum DD. est, quia nemini potest imponi obligatio certa restitutionis, nisi est certus se causam damni fuisse. Contrà affirmant *Habert, Lugo, Sanch. La-Croix, Ronc.*, etc., et dicunt in tali dubio possidere delictum, et præsumptionem quòd ipse consilium dans fuerit causa damni. Hoc non obstante non puto improbabilem primam sententiam, quia non semper, ùt dicit ipse Angelicus loco citato, consilium in effectum operatur. *P. Concina* tenet consilium dantem in tali casu teneri pro rata dubii; sed nos replicamus quòd nemo potest certâ obligatione onerari, cùm non fuit certa causa damni. Si tamen consilium dans jam fuit damni causa, ille tenetur restituere, licèt non defuisset qui idem consilium fuisset daturus (4). Hoc verò quod dictum est circa consilium dantem, dicitur de quolibet alio coöperatore in dubio suæ coöperationis (5).

46. — Dubitatur 2. cùm aliquis jam est paratus ad damnum inferendum, et tu tantùm suades modum, aut tempus, v. g. veneno, et non gladio, aut hodie, non cras, etc. an tenearis ad restitutionem? Affirmant *Cajet. Molin. Viva.*, etc. quia (ùt dicunt) executio damni sine tuo consilio fuisset incerta, cùm potuisset ille à voluntate desciscere. Sed communiter negant *Less. Laym. Lugo, Holzman* et *Sporer*; et dicunt probabile esse *Salm.* cum *S. Antonino*,

(1) *Opusc.* 73. *c.* 20. — (2) *L.* 3. *n.* 561. — (3) 2. 2. *q.* 62. *a.* 7. — (4) *L.* 3. *n.* 562. — (5) *Lib.* 3. *n.* 575.

Navar., etc. quia in tali casu consilium dans non est causa efficax quoad damni substantiam ; et rationi oppositæ respondent, quòd tunc non possidet jam consilium, sed prava determinatio jam facta ab executore. Ego attamen dico, quoties dubium est an executor voluntatem mutasset, aut si damnum non eodem modo accidisset, teneri consilium dantem ad restitutionem; nam possidet pravum consilium quod jam suum certum effectum assecutum est (1). Secùs verò si esset moraliter certus quòd damnum sine suo consilio etiam evenisset.

47. — Dubitatur 3. an illi, qui paratus est damnum majus inferre, possit suaderi minus? Respondemus affirmando cum *Sanch. Bonac. Busemb. Viva*, etc. modò damnum sit circa eamdem personam; dum nequit suaderi damnum (licèt minus) alteri particulari inferendum, et neque (ùt ego sentio cum *Sporer* contra *Vivam*) in genere aliis, quia tunc consilium etiam fit causa damni alterius (2).

48. — Dubitatur 4. an consilium dans deobligetur, cùm revocat consilium ante damni eventum? Prima sententia communissima cum *Less. Lugo, Habert, Croix, Holzm.* et *Sporer* distinguit : ni simplex consilium dedit, sufficiet ut revocet illud; non autem si etiam modum, aut motivum damni exequendi insinuavit. Ratio est valida, quia tunc, licèt revocetur consilium, motivum et modus data semper pergunt movere ; proùt qui ignem domui applicat, licèt conetur extinguere illum, etiam tenetur ad damnum. Secunda sententia contrà cum *Concina, Merbes. S. Ant. Azor. Navar. Salmant.* etc., (et eam vocant probabilem *Less. Laym. Bonac. Roncag.* etc.) excusat consilium dantem, semper ac ille modo, quo meliori potest, conetur damnum dissuadere ; saltem adducendo rationem æternæ salutis, quæ cuicumque rationi humanæ prævalere debet. Nec obstat (ùt dicunt) paritas ignis, quia ignis operatur necessariò; sed cùm consilium est revocatum, damnum non ampliùs accidit causâ suâ, sed malitiâ executoris. Non possum negare hanc sententiam esse probabilem, saltem auctoritate DD. quâ fulcitur ; sed utique prima mihi videtur probabilior. Sed in tali casu (ùt advertunt *Salm. Sporer*, etc.) tenetur ex justitia consilium dans partem animadvertere, ut caveat sibi à damno (3).

49. — Dubitatur 5. an teneatur ad restitutionem qui ex ignorantia (sed culpabili) alicui suadet aliquod in illius

(1) *N.* 563. — (2) *n.* 565. — (3) *Lib.* 3. *n.* 559.

damnum? respondetur cum *Less. Laym. Holzman* et *Viva*, quòd si qui consilium præbet, judicatur in suo officio, v. g. confessarii, advocati, etc. peritus, tunc tenetur; secùs verò si pro ignaro habetur, quia tunc damni eventus potiùs imprudentiæ illius, qui consilium exequitur ignari, imputatur : intelligitur, modò consilium non sit datum dolo, sive animo pravo nocendi, quia tunc semper consiliator malus tenetur (1).

50. — III. *Consensus* : intelligitur illius qui injustè suffragium dat sive votum, et suum votum est causa damni; quia illi qui non sunt causa, proùt sunt ultimi ad votum dandum, peccant quidem, sed non tenentur ad restitutionem, modò ex communi consensu in conclusionem injustam non convenerint. Sed quæritur quid dicendum cùm quilibet suffragium ferentium non est certus, an suum votum fuerit causa damni? Alii dicunt omnes teneri *in solidum*; alii contrà neminem ad aliquid teneri. Sed vera sententia cum *Lug. Molin.* et *Sporer*, est quòd quilibet tenetur tunc pro sua rata ad damnum reparandum; et si alii non restituunt, teneri ad totum. Nec obstat quod superiùs *n.* 45. dictum est quòd coöperans non tenetur, quando nescit se fuisse certam damni causam; quia in nostro casu quilibet suffragium ferentium, saltem jus, quod habebat damnum patiens ad recuperandum ab aliis suffragatoribus damnum acceptum, deterius fecit, et ideò quilibet tenetur ad totum damnum, si alii non restituunt (2).

51. — IV. *Palpo :* intelligitur adulator qui inducit aut animum addit alicui ad damnum alteri ferendum, eum laudando, aut ejus animi abjectionem exprobrando.(3).

52. — V. *Recursus* : intelligitur ille qui furem, aut res ablatas in tutum locum recipit. Hic tenetur ad restituendum semper ac est causa furti facti aut faciendi; et sic tenentur caupones qui accipiunt furta servorum, aut filiorumfamilias. Sed non tenetur caupo, qui post patratum furtum coadjuvat furem ad fugiendum; aut hospitaliter furem et furta in tutum recipit ex suo officio aut amicitia ùt dicunt communiter *Conc.* et *Salmant.* cum aliis. Hoc tamen intelligitur, ùt bene advertunt *Croix, Busemb.* et *Concina*, modò caupo propter hoc non esset causa furtorum faciendorum (4).

53. — Hìc autem incidit sermonem facere de illa difficillima quæstione, utrùm emptor bonæ fidei rei furtivæ

(1) *N.* 564. — (2) *Lib.* 3. *n.* 566. — (3) *n.* 567. — (4) *n.* 568.

possit eam restituere furi, ad recuperandum suum pretium? Prima sententia (quæ est communissima) id permittit, cùm nullus alius modus occurrit recuperandi pretium solutum. Ita *S. Anton. Lugo*, *Navarr. Less. Silv. Rebell. Soto, Holzm. Salmant.*, etc. qui dicunt quòd emptor ex hoc non infert injuriam domino, quia rem in eodem statu in quo erat reponit. Secunda sententia negat cum *Laym. Cajet. Mol. Croix, Concina,* etc. qui volunt rem restituendam esse domino, quia cùm è furis manibus liberata sit, jam in statu meliori existit; undè restituendo eam furi, non jam in pristinum statum remittit, sed in deteriorem. Hæc sententia est valdè probabilis, sed non minùs est probabilis prima; etenim respondet *Card. de Lugo* rationi oppositæ : I. Quod emptor non tenetur servare rem domino cum proprio damno : si quis (dicit) sumeret vestem alterius quam reperit, et postea animadverteret retentionem illius fore sibi damno, benè in eumdem locum conjicere potest, licèt prævideat alios fore eam sumpturos. 2. Emptor (et hæc est ratio potior) cùm habeat jus ad rescindendum contractum, non potest ei denegari actio reddendi rem furi; nam talis actio absolutè necessaria est ut rescindat contractum, et ut pretium suum recuperet, licèt per accidens eveniat domini damnum (1). Et, ùt dicunt *Tolet. Prad. Silvest. Alens. Holzm.* et alii (et probabile dicunt *Less. Lugo*, et *Busemb.*), hoc procedit etiamsi emptor malâ fide emisset, quia tam emptor malæ, quàm bonæ fidei habet idem jus pretium suum contractûs rescissione recuperandi. Et licèt ille malæ fidei peccaverit in recipiendo rem à fure, nihilominùs neque pro illa rei acceptione, neque pro redditione furi, est causa domini damni, cùm jam habeat jus eam illi reddendi (2). Sola enim injuria proximo illata non obligat ad restitutionem, cùm illa non est damni causa, ùt dictum est *præc. n.* 44. cum *S. Thoma* (3).

54. — VI. *Participans :* participans bifariàm intelligi potest : aut ille qui participat dè furto, et hic tenetur ad illam partem solam quam recipit, quoties ille non fuit causa damni ab aliis illati, quia tunc tenetur ad totum : aut ille est particeps actionis furti; et super hoc plures quæstiones occurrunt. Quæritur 1. an quilibet participantium, qui ad furtum concurrunt, teneatur restituere *in solidum*, nempe totum damnum? Distinguendum : si res est divisibilis ùt vinea, frumenti acervus, etc.

(1) *Lib.* 3. *n.* 569. — (2) *n.* 570. — (3) *Ibid. in fine.*

tunc motor principalis tenetur ad totum: reliqui ad solam suam partem, ùt dicunt *Lugo*, *Less. Navarr. Bonac. Salm.*, etc. licèt ex communi consilio furentur; modò (excipiendum) alter non moveat, aut animum excitet alterius ad furandum; et idem esset si quolibet non concurrente furtum non fieret, nam tunc omnes tenentur *in solidum.* Quamvis quoad praxim rudes cum difficultate sibi suadere possunt teneri ad restituendum quod fuit acceptum ab aliis, et contrà in eo casu præsumuntur ipsi domini fore contenti de sola unius cujusque parte, ob timorem ne nihil recipiant, si cogerentur illi ad restituendum totum. Hinc est quòd confessarius quemlibet istorum (præcipuè, si est conscientiæ parùm meticulosæ) hortetur ut restituat quod debet, quin quantitatem explicet, sed remittens dictamini illius conscientiæ (1).

55. — Sed majus dubium urget quando res est individua, v. gr. cùm multi incendunt aliquam domum, navem, etc., an omnes teneantur restituere in solidum? Multi probabiliter affirmant, ùt *Sotus*, *Sanchez*, *Cajet. Ronc. Salmant.*, etc., quia tunc quilibet est causa moralis totius damni. Sed probabiliter etiam negant *Silvest. Nav. Lugo*, *Spor.* et alii qui dicunt quemlibet istorum teneri tantùm ad suam partem; quia sicut qui concurrit ad partem damni dividui, licèt cum aliis concurreret ad totum damnum, non tenetur nisi ad solam suam partem, ratione habita portionis rei circa damnum illatum; ita etiam qui ex parte concurrit ad aliquod damnum individuum, ad eam tantùm partem tenetur ob causalitatem partialem, sive influxum partiarium, quem ille in ea re immittit. Sed hoc debet intelligi, quoties sine suo concursu etiam evenisset; quia si deficiente uno coöperantium, damnum non evenisset, tunc, ùt dictum est, quilibet tenetur ad totum (2).

56.—Dubitatur 2. an qui timore gravis damni inductus coöperatur in alterius damnum; excusetur à peccato, et à restitutione? In hac quæstione DD. locuti sunt valdè confusè, nec pro mea imbecillitate mihi videntur punctum attigisse mediis propriis principiis. Nonnulli universaliter excusant hujusmodi coöperantem, ùt *Sanchez*, *Less.* et *Busemb.* Alii verò eum damnant, si ejus actio proximè in damnum concurrit, ùt esset arcam infringere, resè domo extrahere, et hujusmodi; excusant autem si actio est remota, ùt scalam tenere furi, claves tradere, transvehere furta; ita *Bonac. Spor. Holzman*, et *Salm.* licèt

(1) *N.* 579 —(2) *Lib.* 3. *n.* 579. *v.* Si autem.

Salmanticenses alibi dicant etiam has actiones remotas esse intrinsecè malas, quia omnes (ùt dicunt) coöperantur in actionem injustam furis, undè etiam ob istas coöperationes damnant coöperantem de peccato, et restitutionis. Ego in Opere meæ moralis alio modo hoc punctum distinxi, dicendo diversimodè esse considerandam coöperantis actionem quoad domini damnum, et diversimodè quoad furis peccatum. Quoad damnum, dixi neminem posse coöperari ad damnum alterius, ut liberetur à suo, quando damnum est ejusdem ordinis. Qua de re fit, ut etiam cum periculo mortis tenear denegare gladium volenti occidere inimicum; quia non possum, ut me caveam à morte, coöperari positivè in mortem proximi (1). Secùs verò si damnum meum esset altioris ordinis, dùm ut effugiam mortem aut infamiam, benè quidem coöperari possum in damnum alterius bonorum; quia tunc ego existens in extrema necessitate, dominus eorum esset irrationabiliter invitus, si repugnaret meæ coöperationi (2).

57.— Quoad peccatum furis, dixi cum auctoribus primæ sententiæ quòd ob evitandum meæ vitæ aut famæ damnum, tutò possum ponere actiones tam secundi quàm primi generis, superiùs commemoratas, quia reverà sunt purè materiales, et ex se omnes indifferentes, quia omnes sine peccato exerceri possunt; et licèt fur iis ad malum finem abutatur, ego tamen non pecco; et tantò minus, ad restitutionem teneor, cùm ex justa causa eas exerceam, ùt dictum est *Tract. IV. n.* 31. *et* 32. loquendo de coöperatione materiali, et ita mecum sentit etiam *P. Molina* qui dicit posse licitè captivos timore mortis Christianorum bona accipere, *quoniam* (en rationem quam adducit) *sunt in necessitate eorum bonorum ad vitam conservandam.* Ita etiam sentit *Contin. Tournel.* qui dicit*: Non teneor subire grave detrimentum, ut alterius peccatum avertam.* Ita pariter doctus *P. Milanie* qui dicit : *Innoxiè coöperatur*, *qui ex metu ad ea* (loquendo de bonorum damnis) *concurrit.* Si unquam (ego subjungo) esset intrinsecè malum furi claves tradere, eò quia tunc coöperor illius peccato, ne possem quidem ei tradere claves domus meæ , ut me liberem à morte? sed quis hoc unquam cogitare potest? quare illas actiones tantùm dico esse intrinsecè malas quæ augent , aut confirmant pravam furis voluntatem : ùt esset servare ei humeros, eum certiorem facere de hora , aut modo magis commodo ad furtum exequendum , quia ta-

(1) *N.* 697. *v.* Teneris. — (2) *Lib.* 3. *n.*571. *v.* Secunda.

les actiones sunt formaliter influentes in furis voluntatem, ideòque nunquam quocumque timore sunt licitæ. Ita ego distinxi, punctum suis principiis discutiendo, et puto aliter dicendum non esse; cæterùm sapientioribus hæc submitto. Observetur locus citatus (1).

58. — Dubitatur 3. an teneatur ad restitutionem qui impedit alium, qui vellet avertere proximi damnum? Affirmant generaliter *Navar.* et *Medina*: sed nos distinguimus cum *Lugo*, *Less. Mol.* et *Croix*, ita: si impedit vi aut fraude, tenetur; secùs verò si solo consilio, aùt precibus, quia tunc peccat contra charitatem, non autem contra justitiam. Hoc tamen intelligitur, modò ille alius non teneatur ex justitia illud damnum impedire (2).

59. — VII. *Mutus, non obstans, non manifestans:* intelliguntur causæ negativæ, nimirùm illi qui, cùm possint impedire alterius damnum, loquendo, aut reum manifestando, et cùm hoc debeant facere ex pacto, aut officio, id negligunt. Cujusmodi sunt principes, magistratus, exercituum duces, tutores, ecclesiæ administratores, custodes, satellites, et servi (3); sed servi dumtaxat quoad damnum exterorum, ùt diximus *Tract. VII. n.* 8. An autem teneatur ad restitutionem confessarius, qui pœnitentem obligat ad restituendum, ùt debet, vide quod dicetur *Tom. II. Tract. XVI. de Sacramento Pœnitentiæ. num.* 122.

60.— Hìc notandum 1 quòd inter præfatos coöperantes tenetur restituere I. loco, qui retinet rem; II. mandans, si res non existit; III. executor; IV. cæteræ causæ positivæ, ut consiliator, participans, etc.; V. causæ omnes negativæ (4). Notandum 2. quòd si creditor remittit restitutionem damnificanti principali, censetur remittere etiam minùs principalibus. Præterea si creditor promittat alicui ex æquè principalibus eum non molestare, censetur remisisse totam illius portionem; secùs si creditor vellet exigere totum debitum ab aliis, promissio tunc esset vana, quia alii cogerent illum ad contribuendam illam partem quam creditori debebat (5).

61. Præter præfatos coöperantes, tenentur ad restitutionem illi qui impediunt proximum ab alicujus justi boni consecutione. Sed in hoc distinguendum: si res erat ei debita ex justitia, quocumque modo eum impedis, teneris ad restitutionem. Si autem non debebatur ex justitia, tunc teneris, si vi aut fraude ab illius rei conse-

(1) *N.* 571. *v.* Participantes. — (2) *Lib.* 3. *n.* 572. — (3) *n.* 573. — (4) *n.* 580 — (5) *n.* 581.

cutione eum impedis; nam etsi proximus non habebat jus ad illam rem, nihilominùs quisque habet jus ne malis artibus impediatur, ne aliquod bonum, quo non est positivè indignus, consequatur. Et idem dicunt *Salmant.* si precibus importunis, aut metu reverentiali eum impedis (1); et tunc restitutio debet fieri pro modo spei, quam proximus habebat in illud bonum (2).

62. — Sed hìc quæritur 1. an teneatur ad restitutionem qui malis artibus impedit, quominùs res interceptæ fisco applicentur? Respondeo cum *Less. Sanch. Lugo, Azor. Salmant.* et aliis communissimè, teneri post sententiam, sed non priùs; dùm fiscus non acquirit jus ad pœnam, nisi post sententiam. Saltem, ùt dicit *Lugo*, hoc jus fisci ad pœnas ita communiter receptum fuisse concipitur (3).

63. — Quæritur 2. an teneatur ad restitutionem qui odio, sed sine malis artibus, impedit proximum à consecutione alicujus boni, quod cæteroquin ei justè non erat debitum? Alii affirmant, ùt *Lug. Caj. Salm.,* et dicunt enim tunc animum injustum reddere etiam injustam actionem. Sed alii probabiliùs, et communissimè negant cum *Less. Petrocor. Castrop. Navar. Vasq. Sot. Laym. Mol. Bon. Sanch. Ronc. Holzm.* et aliis plurimis. Ratio est, quia ad restitutionis obligationem prava voluntas non sufficit, sed requiritur ampliùs actio externa graviter injusta, quæ de se externè jus proximi lædat, et influat in ejus damnum; aliter malevolus peccabit adversùs charitatem, non autem adversùs justitiam (4). Hinc infertur non teneri ad restitutionem, qui odio in suum inimicum dehortaretur (sed sine dolo aut vi) testatorem à relinquendo ei hæreditatem, aut Episcopum à beneficii collatione: intelligitur de beneficio simplici, quia aliter dicendum est de curato; quia (juxta sententiam probabiliorem) Episcopus ex justitia tenetur illud digniori conferre, postquam concursus adhibitus est (5). Observetur quid dicemus *Tract. XIII. n.* 37.

(1) *Lib.* 3, *n.* 582. — (2) *n.* 587. — (3) *n.* 583. — (4) *n.* 584. — (5) *n.* 585. *et* *L.* 4. *n.* 108.

PUNCTUM III.

Cui facienda est restitutio?

Si bona sunt certa, et dominus longè abest 64. *et* 65. *Si dominus vindicat rem è manibus sui emptoris* 66. *Si bona sunt incerta* 67. *De compositione* 68. *De bonis inventis* 69. *De thesauris* 70. *De feris in venatione captis* 71. *Quæ venatio sit prohibita clericis et Religiosis* 72.

64. — DISTINGUENDA sunt bona certa à bonis incertis : dicuntur *bona incerta*, quæ incertum habent dominum. Si igitur dominus est certus, ipsi proculdubio res restituenda est; dummodò illa accepta non sit è manibus tertii justi possessoris, v. g. à conductore, custode etc., nam tunc ipsis, non domino, fieri debet restitutio : nisi esset, quòd isti probabiliter eâ re abusuri essent cum domini injuriâ (1).

65. — Dubitatur 1. si dominus longè absit, cujus sumptibus res in ejus manus pervenienda sit? Si res bona fide accepta est, expensa à domino fieri debet; si autem malâ fide, à fure. Sed quæritur ad quantam expensam tenetur fur? alii eum obligant quibuscumque expensis; alii ad illam tantùm quæ æquivalet furti valori; sed sententia mihi probabilior cum *Mol. Sporer,* et *Tambur.* est, furem teneri efficere ut res in domini manus perveniat, licèt expensa superarent debitum; et, ùt dicit *de Lugo*, etiamsi futura esset duplò major. Si autem esset hoc excedentior, tunc sententia communis eum obligat tantùm, ut restituat pauperibus : hoc intellige cùm desperatur posse alio tempore restitui res aut pretium domino, quia aliter expectandum est, et etiam probabiliter (ùt dicunt *Lugo*, *Less. Bonac.*, etc.) differre potest restitutionem quam cum gravi suo damno facturus esset; dummodò dominus ex restitutionis dilatione simili detrimentum passurus non sit., ùt dicunt *Less. Navar. Tambur. Lugo*, etc. communiter; quandoquidem damnum, quod ob furtum dominus patitur, semper fur tenetur reficere (2).

66. — Dubitatur 2. si tu bonâ fide emis aliquid ab aliquo, et bonâ fide alteri vendas, et indè verus dominus compareat, ad quid teneris? Distinguendum : si dominus vindicat sibi rem suam è manibus tui emptoris, tunc rectè dicunt *Lessius, Sotus, Bonac. Castrop. Busemb.*, etc. te esse obligatum ad restituendum emptori pretium re-

(1) *Lib.* 3. *n.* 596. — (2) *n.* 597. *et* 598.

ceptum, licèt cum eo convenisses quòd non tenearis ad evictionem, ùt expressum est *L. Emptorem*, § *Autem*, *ff. Act. empt.*, quia æquum non est ut venditor lucrum faciat cum damno emptoris. In tribus tamen casibus emptor nequit repetere pretium : 1. Si expressè convenisses de non restituendo nec pretium quidem, 2. si factus non esses ditior ex ea venditione, v. gr. si comsumpsisses bonâ fide pretium in donationes largiendas, etc.; 3. si emptor empsisset malâ fide à te, sciens illam rem esse alienam, quia tunc in pœnam sui dilecti (quoties tu expressè eum nôn cavisses de evictione) non potest suum pretium prætendere, ùt habetur ex *L. Si fundum, cod. de evict.* Sed ùt advertit *Castropal.* tunc ne retinere quidem potes pretium, quia in conscientia ante sententiam teneris emptori restituere, et fisco post sententiam. Si verò res non est evicta à domino, sed in manibus emptoris remanet, ad nihil tu teneris, ut dicunt *Less.* et *Salmant*, quia tunc non es jam causa, ut dominus privetur suâ re; nec contrà teneris cum tuo gravi damno efficere, ut dominus eam recuperet (1).

67. — Hoc procedit si dominus rei est certus. Si autem est incertus, etiam tunc oportet distinguere, et observare an res in bona vel mala fide accepta sit. Si res accepta est malâ fide, oportet rursus distinguere. Si dominus bonorum incertorum est ignotus tantùm in particulari, proùt cùm scitur res spectare ad aliquam trium, vel quatuor personarum cujusdam loci, tunc nequit fieri restitutio pauperibus, sed res dividenda est inter eas, inter quas persona defraudata existit; ita *Sylvius*, *Lessius, Castropal.* cum *P. Navar. Cajet. Molin. et Rebell.* (2). Si autem dominus est ignotus etiam in generali, ita ut nulla possit fieri separatio personarum illius loci, inter quas adsint illæ ad quas pertinet res, tunc restitutio bene potest distribui pauperibus, ùt præscriptum est *cap. Cùm tu*, *de usur.* Et tunc sufficit illam erogari in pauperes cujuscumque loci, aut in quæcumque opera pia. Intelligitur tamen id procedere, cum peracta est jam diligentia debita ad proprios dominos inveniendos, alioquin, si restituatur res pauperibus ante diligentiam, et deindè appareant domini, semper debetur eis refectio damni (3). Præterea intelligitur id, semper ac illi, qui damnum passi sunt, pauci fuerint,

(1) *Lib.* 3. *n.* 601. *et n.* 800. — (2) *Sylvius to.* 3. *in* 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *q.* 1. *concl.* 2. *Less. lib.* 2. *de just. c.* 14. *n.* 32. *Castr. part.* 5. *tr.* 32. *D.* 1. *p.* 18. § 8. *n.* 5. *cum P. Nav. Cajet. Molin. et Rebel.* — (3) *Vide Opus nostrum. Lib.* 3. *n.* 589. *et* 596. *ad.* 5.

nimirùm tres vel quatuor, ita ut, distributione factâ in eo loco, verisimiliter res ad proprios dominos non est perventura, proùt communiter docent *Silvester, Bonac. Navarr. Castrop. Salmant.* (1) cum *Soto*, *Tapia et Rebell.* Et quamvis *Sylvius loc. cit. concl.* 4. dicat magis convenire, quòd eo casu restitutio fiat pauperibus loci, ubi res fuit ablata, attamen ipsemet subdit cum *Silvestro* id non esse necessarium. Si autem damnum illatum fuisset pluribus et diversis dominis incertis alicujus universitatis, tunc omninò facienda est restitutio ejusdem universitatis incolis, ùt mox postea hìc dicetur, atque distinctiùs dictum est *num.* 28.

68. — Notandum hìc quòd super iis debitis incertis potest fieri compositio; sed hæc non potest fieri cum Episcopo, sed cum Papa (aut Pœnitentiaria), ùt benè dicunt *Lugo*, *Moll. Turr.*, etc. contra aliquos; et intelligitur quoties adest justa causa (2), et cùm dominus est omninò incertus; undè rectè dicunt *Soto et Henriq*, non permitti compositionem, cùm fit restitutio pauperibus ob domini absentiam, ùt dictum est *num.* 66. (3); sicut nec permittitur, cùm restitutio minutorum furtorum facienda est ab illis, qui vendunt vinum, oleum, etc., nam illa necessariò facienda est pauperibus ipsius loci, imò juxta sententiam communiorem *Laym. Conc. Salmant. Diana, Spor. Croix,* etc., non sufficit eam pauperibus loci facere, ùt admittunt *Vasq. Anacl. Escob.* cum *S. Thoma;* sed fieri debet ipsis civibus, qui ad tabernam confluere solent; licèt, ùt diximus *num.* 28., si pauperibus fiat, graviter non peccetur (4). Sed hic dubitatur an debitor remaneat liber ab omni obligatione, licet compareat dominus, factâ jam compositione? Alii negant, dicendo teneri ad id in quo factus est ditior : sed communiùs affirmant *Lugo, Salmant. Trullench. Tap.,* etc. quia in eo casu Pontifex, ùt administrator bonorum temporalium quatenùs spectat ad bonum spirituale, utìque potest transferre dominium, et omnem tollere obligationem (5).

69. — Hoc procedit cùm res accepta est malâ fide; sed si bonâ fide, v. g. si quis casu invenit annulum in via, aut ex errore inculpabili recepit majus debito, et nesciat dominum, cui restituturus esset, quæritur an possit sibi ea retinere? Affirmant *Sotus*, *Sa, Navarr.,* etc. modò præ-

(1) *Silvest. verb. Restitutio* 8. *q.* 3. *Bonac. to.* 2. *de rest. in gen. D.* 1. *q.* 3. *p.* 4. *n.* 10. *Castrop. loc. cit, n.* 2.*cum. P. Navarr. Salmant. tr.* 13. *de rest. c.* 1.*n.* 215. *cum Soto, Tapia et Rebellio.* — (2) *Lib.* 3. *n.* 591. — (3) *n.* 594. — (4) *Lib.* 3. *n.* 595. — (5) *n.* 592.

mittat diligentiam; nam, ùt dicunt, res derelictæ fiunt primi occupantis. Sed negant *Less. Laym. Castropal.*, etc. dicendo quòd res illa aut ejus pretium applicari debet piis usibus, cùm præsumatur ea esse domini voluntas. Nos cum *Lugo, Croix*, et *Holzm.* distinguimus ita : Si dominus omninò non potest ampliùs inveniri, tunc retineri potest; quia tunc res pro derelicta habetur, et à primo occupante acquiritur dominium illius. Secùs autem, si etiam post diligentiam aliqua appareat spes inveniendi dominum; tunc enim ei res conservanda est, aut ejus pretium : et si neutrum servari potest debet distribui pauperibus, quia usque dùm talis spes durat, dominium est penes dominum (1). Et hanc sententiam tenet *S. Thomas* (2), dicens : *Si* (res) *pro derelictis habeantur, et hoc credit inventor, licèt sibi eas retineat, non committit furtum.* Et idem dicendum est de paupere cui fur dedit furtum, cùm dominus inventus non sit; nam si spes non erat illum inveniendi, jam in pauperum dominium translatum est, ita ut non teneatur rem domino reddere, licèt hic postea compareat (3).

70. — Præterea quæritur ad quem spectant thesauri inventi? Dico I. lege communi cùm inventor eum invenit in proprio prædio, thesaurus suus erit. II. Cùm reperitur in fundo alieno, tunc si casu invenitur, dividendus est inter loci dominum, et inventorem, qui in conscientia tenetur dimidium dare domino, ùt dicunt communiter *Lugo, Less. Castrop. Laym, Salmant.*, etc. : sed si ex industria reperitur, totus restituendus erit domino, ùt dicitur in *L. unic. c. de thesaur.* III. Si verò thesaurus invenitur in loco publico aut sacro, dividendus inter inventorem, et fiscum, aut Episcopum. IV. Si denique inveniretur arte magicâ, totus spectabit ad fiscum, sed non ante judicis sententiam. Ita lege communi; sed lege nostri regni, si in loco publico invenitur non arte propria, totus fisco debetur; si in privato, et casu, tertia pars erit fisci, tertia inventoris, et tertia domini fundi (4).

71. — Insuper quæritur cujæ erunt feræ, quæ in venatione capiuntur? Si fera ab uno vulnerata est, et ab alio capta; spectat ad capientem semper ac illa fugisset; in dubio verò dividenda est. Quæ tamen in retibus capiuntur sunt illius qui eas tetendit (5). Si autem aliquis in silva reservata (quæ à principe, aut ejus privilegiato reservari potest) feram capit, dicit *Less.* quòd peccat mor-

(1) *N.* 603. — (2) 2. 2. *q.* 66. *art.* 5. *ad.* 2. — (3) *L.*3. *n.* 590. — (4) *Lib.* 3 *n.* 602. — (5) *n.* 604.

taliter, et tenetur illius pretium restituere principi, pro spe quam princeps habere poterat efficiendi suam; sed *Soto, Mol.,* etc. hoc admittunt solo casu, quo locus sit conclusus, et *Less.* penitùs negat, cùm præter prohibitionem illic venandi, est imposita pœna (1).

72. — Advertendum hìc, non omnes venationes esse clericis inhibitas, sed solam clamorosam, id est cum strepitu, adhibitis canibus aut avibus rapacibus. Et dicunt *Less. Castrop. et Rebel.* ne clamorosam quidem interdictam esse sub gravi, nisi fuerit frequens, aut cum scandalo, aut cum magnis impensis. Addunt alii (ùt *Mol. Cajet. Sa, Spor.*, etc.) nunquam esse damnandum culpâ gravi, præciso scandalo, clericum ob solam venationem; nam in textu *cap.* 1. *de cler. venant.* illa non vetatur, nisi sub suspensione ferendæ sententiæ; imò *Laym. Less. Valent.* et *Sa* sentiunt esse licitam, si sit rara, et moderata, et si fit causâ necessitatis, aut exercitii. Hinc doctus auctor libri cui titulus (*Istruzioni per li nov. confess.*) concludit venationem non clamorosam esse omninò recreationis causâ licitam; et clamorosam non esse mortalem, nisi adsit contemptus et contumacia. Religiosis vero clamorosa strictiùs vetita est ex *Clem.* 1. §. *Porrò, de statu Mon.* Sed *Castrop.* dicit ne mortale quidem esse, nisi adsit scandalum; saltem (dicunt *Salmant.*) si ter, aut quater sine gravi strepitu eam exercent in anno (2).

PUNCTUM IV.

Quid restituendum est à possessore bonæ fidei, et quid à possessore malæ fidei?

De possessore bonæ fidei 73. *De fructibus naturalibus, civilibus, mixtis, et industrialibus* 74. *Qui recipit à fure rem ablatam mixtam cum re illius* 75. *Qui infert damnum existimatum minoris quo valet* 76. *De possessore malæ fidei* 77. *Quid si res crescit, aut crevisset pretio, et de expensis utilibus à fure factis, et de eo qui se simulat pauperem* 78. *Si res etiam periisset apud dominum* 79. *Qui emit cum dubio* 80. *Qui defraudat gabellas* 81.

73. — LOQUENDO de possessore bonæ fidei, nempe de eo qui domino injuriam tantùm materialem intulit (injuria *materialis* dicitur quæ caret culpâ, *formalis* cum culpa), ille tenetur restituere rem tantùm si existit, aut si cum sua confundit, tantùm id in quo factus est ditior: itaque

(1) *N.* 605.—(2) *Lib.* 3. *n.* 606.

si vestem alienam consumpsit, tenetur ad id quod pensurus erat in propriam sibi conficiendam (1). Sed in dubio sit vel ne factus ditior, ad nihil tenetur, ùt dicunt *Sanch. Croix*, et alii, quia in dubio nemo tenetur re suâ privari (2). Dicunt nonnulli DD. quòd qui bonâ fide recipit pecuniam à fure, non tenetur restituere eam domino, licèt illa existat; sed hæc opinio non mihi videtur probabilis, quia dominium pecuniæ in specie spectat ad dominum, sicut et cæterorum omnium (3). Ad quid autem teneatur possessor bonæ fidei, superveniente dubio quod non potest dilucidari? Vide quod dictum est *Tract. I. num.* 20.

74. — Insuper possessor non tantùm debet restituere rem, sed etiam fructus ab illa perceptos. Sed hìc oportet distinguere fructus naturales à civilibus, à mixtis, et ab industrialibus. *Naturales* sunt illi qui à sola natura producuntur, ùt sunt pascua, animalium fœtus et hujusmodi. *Civiles* sunt illi qui percipiuntur à domorum, aut pecudum locatione; et etiam librorum, vestium, etc. ùt tenendum est cum communi contra *Laym. Mixti* sunt illi qui partim à natura et partim ab industria habentur, ùt sunt oleum, vinum, caseus, etc. *Industriales* denique sunt illi qui solâ industriâ acquiruntur, ùt est lucrum quod percipitur à pecunia, quæ negotiationi exponitur, aut à melioramentis rei factis. Fructus autem *naturales* et *civiles* debent integrè (ablatis expensis) restitui, tùm à possessore bonæ, tùm malæ fidei; hâc differentiâ; quòd possessor bonæ fidei ad nihil tenetur, si nihil percepit, aut si in bona fide eos consumpsit, et in nihilo sit factus ditior, aut si eos præscripsit possessione triennalis spatii cum titulo, aut 30. sine titulo, ùt jam dictum est *n.* 10. Sed possessor malæ fidei semper integrè debet fructus prædictos restituere, quamvis eos non perceperit, si dominus jam percepturus esset, si res apud se fuisset; et licèt dominus exacturus non fuisset, etiam tenetur restituere, quando jam ipse percepit, quia res semper domino fructificat. Fructus *mixti* denique debent restitui eâdem regulâ, nempe bonæ vel malæ fidei; sed hìc advertendum quòd jam non debent restitui prædicti fructus (ùt dicunt aliqui) sublatis expensis, et laboris valore, sed ùt meliùs dicunt *Mol. Dicast.* et *Croix* cum aliis (4), quoad solum valorem correspondentem naturæ, quia valor correspondens industriæ possessoris totus ei debetur (5).

(1) *N.* 607. *et* 608.. — (2) *n.* 706. — (3) *cit. n.* 608. *v.* Dicunt — (4) *Lib.* 3. *n.* 825. *v.* Benè. — (5) *n.* 610

75. — Quæritur 1. an tenearis restituere domino pecuniam, frumentum, aut similia quæ recepisti à fure, postquam ille commiscuit cum suis? Non teneris, si fur remanet potens restitutioni, dùm id quod tu accepisti (licèt malâ fide) erat jam factum proprium furis; secùs autem si fur redditur impotens, quia tunc illâ acceptatione tu fuisti causa damni domini: et ita omninò tenendum cum *Sanch. Tamb.* et aliis communiter, quicquid dicant aliqui (1).

76. — Quæritur 2. ad quid teneatur projiciens in mare gemmam alienam æstimatam 10. si valebat 100. ? Alii cum *Lugo* obligant ad centum, dicentes eum, qui injustè proximo damnum infert cum culpa gravi, teneri ad totum damnum licèt ignoratum. Alii tamen communiùs cum *Pontio, Exparsa, Holzm. Croix, Dicastilla, Dian. Mazz.*, etc. et probabiliùs dicunt teneri tantùm ad decem. Ratio, quia obligatio restitutionis correspondet culpæ, et culpa correspondet injuriæ, quæ intenditur inferri proximo. Hinc sicut cùm levis est culpa, nulla adest obligatio gravis restituendi (ùt ipse *Lugo* fatetur), ita cùm culpa est minor, minor etiam debet esse restitutionis obligatio. Rationi oppositæ respondetur, quòd damnificans tunc tenetur ad totum damnum culpabiliter illatum, cùm saltem in confuso (ùt ceteroquin regulariter apprehenditur) damnum quod infertur apprehenditur; sed neutiquam cùm omninò invincibiliter ignoratur, ùt benè advertunt *Salmant. Holzm. Mazzot.* et alii communiter (2).

77. — Loquendo autem de possessore malæ fidei, hic tenetur non solùm ad restituendam rem existentem, et totum id in quo factus est ditior, sed etiam ad totum detrimentum illatum domino ob damnum emergens, aut lucrum cessans, saltem in confuso prævisum; ùt paulò antè diximus. Hoc nihilominùs intelligitur quando dominus habebat plenum *jus in re*, nam si habebat jus tantùm *ad rem*, tunc debet ei satisfieri solùm pro valore spei, quam habebat efficiendi suam (3).

78. — Hìc notandum 1. quòd si res ablata crescit pretio, tempore quo injustè retinetur, crescit domino: et hoc currit etiamsi dominus eam consumpturus fuisset ante incrementum, nisi illi ablata fuisset; quare si dominus vendidisset agnum cùm valebat quinque, et fur consumpsit cùm valebat decem, decem debent restitui, non verò quinque, ùt dicendum cum *Lugo*, *Castrop. Conc.*

(1) *Lib.* 3. *n.* 612.— (2) *n.* 613.— (3) *n.* 614.

Salm., etc. adversùs alios; quia res semper fructificat domino. Dicit attamen *Concina* quòd si agnus crescit valore decem, et postea decrescit ad valorem quinque, tantùm quinque debent restitui, quia tunc damnum est tantùm quinque; et huic opinioni adhæsi in Opere morali (1); sed nunc illa mihi videtur omninò improbabilis, quia cùm nunc creverit valor ad decem in domini beneficium, et cùm fur non restituerit tunc agnum, damnum non fuit quinque, sed decem, et mora culpabilis furis fuit causa detrimenti. Valdè probabile contrà, imò probabilius mihi videtur quod dicunt *Less. Molin. Croix,* etc. communissimè (contra *Sotum* et alios) nempe quòd si quis occidit agnum alterius cùm valebat quinque, satis est ut restituat domino tantùm quinque, licèt agnus postea creturus fuisset pretio, et dominus jam illum servaturus fuisset quoties dominus, illis quinque sibi redditis, sine incommodo emere posset alterum similem agnum (2). Notandum 2, quòd possessori malæ fidei ex *L. Adeo*, § 7. *Ex diverso*, *ff. de acquisi domin.* negatur actio contendendi expensas utiles in re factas; undè ait *Sanch.* (et *Lugò* vocat sententiam tutam) posse idcircò dominum licitè eas retinere. Sed meritò *Less. Castrop. Navar.* et idem *Lugo* oppositam appellant probabiliorem, nam præfata lex (ùt pœnalis) non obligat nisi post judicis sententiam (3). Notandum 3. quòd, qui se simulat pauperem, tenetur ad restituendam eleëmosynam (modò non esset modica) aut domino, ùt ait *Molin.*, aut aliis pauperibus, ùt dicit *Castrop.* (4).

79. — Quæritur 1. an fur teneatur restituere pretium rei deperditæ, cùm illa æquè periisset apud dominum? Distinguendum : si res periit sine furis culpa, et eodem tempore et periculo (v. g. in eodem incendio) in quo periisset jam apud dominum, tunc certum est, ùt dicùnt omnes quòd ad nihil tenetur; quia tunc furtum non est causa damni, et sola injuria (ùt dictum est *num. 44.*) non inducit restitutionis obligationem. Contrà, si res periit ob solam furis, aut alterius culpam, ante commune periculum, certum est quòd fur tenetur eam restituere, quia periculum quod supervenit, non eximit eum ab jam contracta obligatione. Quamvis si ille eodem tempore quo imminentem ruinam prævideret, rem consumeret, probabiliter eum excusant *Less. Lugo*, *Vasq. Sporer*, et *Laym.* Sed majus dubium restat, quid si, elapso periculo com-

(1) *Lib.* 3. *n.* 621. — (2) *cit. n.* 621. *v.* Quid, si. — (3) *n.* 618. — (4) *n.* 622.

muni, res in alio periculo perit; dicunt *Castrop. Less.* et *Salmant.* tunc possessorem teneri ad restitutionem, ratione habitâ culpabilis suæ moræ in restituendo. Sed quoties secundum periculum fuerit pariter commune, ita ut res æquè apud dominum periisset, probabiliter eum excusat *Croix,* cùm non mora tunc, sed periculum fuit causa damni (1). Utrùm verò fur restituere teneatur, cùm rem consumat postquam in extremam necessitatem deciderit, vide dicta *n.* 19.

80. — Quæritur 2. ad quid teneatur qui emit rem à venditore cum dubio an sit ejus, et deindè adhibitâ diligentiâ veritatem detegere nequit? Aliqui dicunt teneri illum eam restituere, aut ei cujus dubitatrem esse, aut pauperibus; sed communiùs et probabiliùs dicunt *Castrop. Lugo, Less.* et *Salm.* pro rata dubii dividendam esse; nam ex una parte non potest tota retineri, dùm nihil sibi prodest possessio dubiâ fide incœptâ; contrà æquum non est obligare eum sd restituendum totum, cùm dubium sit an illa res sit aliena, an sua (2).

81. — Hìc quæritur 3. an fraudans gabellas teneatur ad restitutionem? Sententia communissima, cui adhæsi in Opere morali, affirmat; quia sicut rex tenetur populorum saluti prospicere, ita populi tenentur ei sustentationem ministrare, ita *Mol. Suar. Sanch. Croix*, et alii multi. Et probatur ex textu Apostoli : *Reddite omnibus debita : cui tributum tributum : cui vectigal vectigal. Rom.* 13. 7. Alii autem negant, cùm adjungitur pœna, ita *Navar. Beja*, *Sa*, *Duald. Malder.,* etc. dicendo, quòd licèt subditi teneantur principi suo congruum subsidium ministrare, et licèt princeps possit ad hoc etiam sub culpa obligare eos, non præsumitur tamen velle obligare ad culpam, quoties in suî lucrum magnam superaddit pœnam, et illi se subjiciunt subditi. Præterea adhuc juxta sententiam, quòd lex mixta obliget ad culpam et pœnam, dicunt quòd, positâ lege quæ pœnam injungit, dici potest tunc peccare fraudantem, cùm adhuc post confiscationem bonorum nollet pœnam solvere, aut sibi eam compensare vellet; tunc enim lex videtur disjunctiva, nempe quòd solvatur aut gabella, aut pœna, proùt ait *Sanchez* cum *Salon, Cordub. Angles*, et aliis. Saltem ajunt dubium esse, an lex hæc ad utrumque obstringat, et in dubio nequit adesse obligatio certa. Hoc tamen non obstante, ego non

(1) *Lib.* 3. *n.* 620. v. Pro majori .—(2) *n.* 625.

omitto primam sententiam suadere(1). Cæterùm *Sanch.* cum *S. Anton. Gabriel*, etc. excusant eos qui vehunt res proprio usui, aut familiæ, dummodò etiam super illis expressè non sit imposita gabella, ùt deducitur ex *L. Universi, c. de vectig.*, aut quia solutio etiam pro rebus usui proprio destinatis non sit introducta jam ex consuetudine. Præterea *Silvest. Lugo, Less.*, etc. excusant pauperes, si eorum paupertas sit tanta ut, solvendo pro gabellis, nequirent se et suos sustentare (2).

PUNCTUM V.

Quid restituendum pro homicidio?

Quid restituere debet homicida 82. *Si ob offensionem vitæ, famæ, etc.* 83. *Qui occidit unum pro alio, an teneatur restituere* 84. *Et an incurrat excommunicationem, vel irregularitatem* 85. *Qui ob inuit remissionem ab occiso, an teneatur restituere filiis* 86. *Quid restitui debet hæredibus defuncti; et quid si intendatur eorum, aut creditoris damnum* 87. *Si homicidium imputatur tertio* 88. *Qui occidit excedendo justam defensionem* 89. *An hæres supplicio affecti teneatur ad damna* 90.

82. — Homicida tenetur restituere omnia damna in bona occisi illata, tùm ob expensas curationis (non autem funeralium), tùm propter lucrum cessans pro spe quam offensus habere poterat illud acquirendi. Neque ex hoc quòd in reum animadversum sit, præfata damna remissa fuisse intelliguntur, etsi remissa præsumuntur, si in eo casu non exiguntur (3). Nonnulli dicunt à restitutione lucri cessantis deducendum esse pretium laboris quem offensus insumpturus erat. Alii tamen hoc negant. Meliùs dicit *Bonac.* tantùm detrahendum fore quod offensus verisimiliter daturus fuisset, ut à tali labore eximeretur (4).

83. — Dubitatur 1. an præter præfata damna teneatur offensor pecuniâ satisfacere pro offensa illata in vitam vel famam proximi? Affirmant *Sotus*, *Cajet. Silvest.*, etc. dicentes quòd, qui nequit restituere totum, tenetur saltem ad partem; et innituntur doctrinæ S. Thomæ (5) qui dicit: *Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare; vel in pecunia vel in aliquo honore.* Nihilominùs probabilior et communior est sententia opposita, quam

(1) *Lib.* 3. *n.* 616. Quær. *III. ubi alia dubia in hac materia discutiuntur.*— (2) *n. cit. v.* An autem pauperes.— (3) *n.* 631. *ad* 10. — (4) *Lib.* 3. *n.* 639.— (5) 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *ad* 1.

tenent *Less. Lugo*, *Bonacin. Laym. Sanch. Salm.* et multi alii, et P. *Concina* vocat probabilem (quod in censu illius idem sonat ac moraliter certum, aut saltem probabilissimum, adeò ut oppositum non sit satis probabile). Ratio, quia justitia commutativa obligat ad restituendum pro aqualitate damni illati, sed ubi damnum est ordinis diversi à satisfactione, non potest dari æqualitas aliqua, nec compensatio, nec in totum nec in partem; ideòque non adest obligatio bonis vitæ aut famæ, quæ sunt ordinis superioris bona, compensandi læsionem. Et hoc probatur ex Scriptura, ubi sic habetur : *Percussor erit innocens*, *ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat :* itaque satisfactis damnis, percussor innocens remanet : id est (ùt benè dicit *Lugo*), remanet liber ab omni alio onere. Probatur etiam ex L. *fin. ff. dè his qui effud.*, *etc.*, undè dicitur : *Cicatricum autem*, *aut deformitatis nulla fit æstimatio*, *quia liberum corpus nullam recipit æstimationem* (1).

84. — Dubitatur 2. an ad restitutionem teneatur qui volens interficere inimicum, ex errore interficit amicum? Hæc quæstio similis est illi, an teneatur restituere damnum qui volens domum inimici incendere, illam amici incendit? Alii affirmant, ùt *Bonacina*, *Busemb.*, etc. dicendo, omnem actionem contra justitiam obligare ad restitutionem; errorem verò domini domûs esse circa qualitatem, non circa substantiam, ideòque non excusare à restitutione. Alii tamen DD. ùt *Lugo*, *Mol. Sporer*, *Croix*, *Leand.*, etc. (cum doctissimo quodam illustrissimo Torni meo magistro) negant, semper ac ille sine ulla dubitatione intendit incendere domum inimici, non autem amici; nam pro restitutione damni illati non sufficit actio materialiter injusta aut injuriosa, sed requiritur formaliter, ìd est voluntariè injuriosa in offensum. Hinc si ego omninò involuntariè lædo amicum, ego nullam injuriam formalem infero; ideòque error est circa substantiam, non circa qualitatem, cum tota damnum restituendi obligatio oritur ex injuria. Et eadem ratio currit pro errore in homicidio, ùt dicunt *Filliuc. Tamb.* et *Leand.* Idem dicunt de furto *Mol. Lugo*, et *Sporer*, v. g. si quis accipit remputans auferre eam suo inimico; sed reverà aufert amico, et eam consumit, hic (ùt volunt) non tenetur ad restitutionem, sed quod furtum rectè contradicit *Sanch.*, quia hæc est

(1) *Lib.* 3. *n.* 627.

differentia inter furtum, et damnificationem: in furto principaliter intenditur lucrum injustum, et accessoriè domini injuria; sed in damnificatione principaliter intenditur domini injuria, et accessoriè damnum illius; qua de re in damnificatione error personæ est circa substantiam, in furto autem est circa qualitatem (1).

85. — Quær. 3. an incurratur excommunicatio Canonis ab eo, qui volens percutere unum clericum percutit alium? Negant *Concina*, *Diana*, *Suar.* ex eo quia injuria respectu alterius est involuntaria. Sed mihi videtur absolutè probabilior sententia communissima *Mol. Sanch. Bon. Viva*, etc. qui affirmant; quia excommunicatio incurritur non ob personæ, sed statûs læsionem, qui status in eo casu jam læditur, licèt in persona erretur. Igitur percussor excusabitur tamen à restitutione damni illati in personam, ùt in præcedenti dubio dictum est, quia non adfuit injuria voluntaria in personam: non autem ab excommunicatione (2). Et tantò minùs excusabitur ab irregularitate, ùt rectè dicunt *Sanch. Covarr. Led. Veg.* contra *Filliuc. Sporer. Tambur.*, etc. quia irregularitas imposita est delicto cujuscumque homicidii, et qui occidit unum pro alio, licèt erret in persona, non errat tamen in delicto, cùm jam hominem occidat. Alius autem esset casus, si quis mandasset, ut occideretur inimicus, et mandatarius occideret alium, ùt fertur declarasse S. C., nam tunc homicidium respectu alterius est omninò involuntarium, tam quoad personam, quam quoad delictum illud in individuo, dùm illud homicidium accidit non ob mandatum, sed ob errorem mandatarii (3).

86. — Dubitatur 4. an interfector, cùm à vulnerato, antequam moreretur, remissionem damnorum obtinuerit, hoc non obstante teneatur restituere filiis illius? Affirmant *Lugo* et *La-Croix*, dicendo quòd pater non potest præjudicium inferre filiis in jus quod ipsi habent super ejus bona. Sed communiter hoc negant *Sotus*, *Sanchez*, *Bonacina*, *Salm. Busemb.* etc., quia filiis non fit injuria nisi in quantùm ipsis præjudicatur in bonis patris contra ejus voluntatem; quare sicut propter patrem acquirunt jus, ita propter illum amittunt illud. Licèt non benè efficeret pater in remittendo ea damna in filiorum præjudicium (4).

87. — Quæritur 5. quid homicida restituere debeat hæ-

(1) *Lib.* 3. *n.* 629. — (2) *n.* 628. Quær. *I.* — (3) *Lib.* 3. *n.* 628. Quær. *I.* — (4) *n.* 630.

redibus defuncti? Hæredibus non necessariis restituere debet omne debitum cum defuncto jam contractum ante ejus mortem, id est (ùt dictum est in principio) omnes expensæ in curatione factæ, et lucrum cessans tempore infirmitatis. Sed hæredibus necessariis, ùt sunt filii, parentes, et uxor, tenetur ampliùs restituere lucrum (juxta valorem spei) quod verisimiliter defunctus lucraturus fuisset; ita communiter *Sotus, Sanch. Navar.* cum *S. Thoma*, etc. Dicit nihilominùs rectè *La-Croix* hoc non procedere si hæredes necessarii in posterum reciperent ab aliis æqualiter alimenta, nam tunc nullum adest damnum (1). Præterea hoc non procedit pro fratribus, et sororibus, quibus defunctus prosecuturus fuisset alimenta præstare, si vixisset, etiamsi homicida jam hoc illorum damnum animadvertisset; ùt dicunt probabiliter *Less.Concina*, *Sot. Lug. Bonac. Salm.*, etc. contra *Sanchez*, *Azorium*, etc. Nec obstat dicere, quòd qui vi impedit aliquem à consecutione justi boni peccat contra justitiam, atque ideò tenetur ad restitutionem, ùt dictum est *n.* 61. Quia hoc currit, cùm directè intenditur damnum proximi, non autem quando damnum ei per accidens contingit. Ideòque contra, juxta hanc rationem, dicimus cum *Tamb. Conc. Less. Viva, Croix*, *Elbel* (adversùs *Sot. Bonacina*, etc.) quòd si homicida directè intendit nocere dictis consanguineis (aut cuicumque alteri), tunc tenetur damna compensare; quia quisque habet jus ne directe impediatur vi à consecutione justi boni (2). Et idem dicendum cum *Less. Becano*, *Salm. Conc. Viva*, *Tambur.*, etc contra alios, respectu creditorum defuncti, nimirum quòd tunc tantùm debet occisos compensare damna quæ eis evenerunt, cùm hæc directe ab illo fuerunt intenta (3).

88. — Quæritur 6. an teneatur homicida ad restituendum damnum quod tertio evenit, cui homicidium imputatur? Dicimus non teneri, licèt homicida animadvertat damnum præfatum, et quamvis etiam intendat; quia intentio prava, ùt dictum est *n.* 63., sine actione externa graviter injusta in damnum patientem, non obligat ad restitutionem; ita *Sot. Less. Sanch. Tamb.* et *Croix* contra paucos. Hoc tamen intelligitur, modo homicidium non fiat cum talibus circumstantiis, ut moraliter inducant imputationem prædictam, ùt si homicidium committeret indutus vestibus tertii, aut in illius agro, etc. quia tunc jam adest actio externa, et injusta (4).

(1) *N.* 631. *v. Quær. I.* — (2) *Lib.* 3. *n.* 632. *et* 633. — (3) *n.* 634. — (4) *n.* 636.

89. — Quæritur 7. an teneatur ad restitutionem qui invasus ab inimico, occidit eum, sed excedendo justam defensionem? Nonnulli excusant, dicendo tunc inimicum cedere suo juri; nos autem non excusamus, cum *Lugo, Sanch. Nav. Croix,* et aliis communiter, quia excedendo jam gravem infert injuriam suo inimico, qui non amittit jus quod habet ad vitam suam ob suam iniquam aggressionem. Probabiliter tamen *Lugo,* cum *Vasq.* et aliis (contra *Suar.*) excusat à restitutione qui inimicum provocat ad pugnam, et eum occidit; nam tunc non pugnat contra justitiam, dùm ille jam cedit suo juri, pugnam acceptando (1).

90. — Quæritur 3. an hæredes interfectoris teneantur restituere damna cùm ipse jam sit supplicio affectus? Negant *Sotus*, etc. sed affirmandum cum *Sporer, Croix,* et aliis communiter. Excipiunt tamen probabiliter *Sotus*, *Less. Filliuc. Busemb.* et *Croix*, si hæredes occisi præfatam restitutionem non petant, quia tunc præsumuntur eam remittere; modò (intelligitur) res non existat, aut modò illa non sit magni pretii (2).

PUNCTUM VI.

Quid restituendum ob stuprum.

An quid tenetur corruptor, si mulier consentit 91. *Ad quid si defloravit vi, aut minis* 92. *Si adest promissio vera aut ficta, tenetur ad matrimonium* 93. *Limitatur* I. *Si mulier poterat advertere fictionem* 94. II. *Si timeatur malus exitus.* III. *Si mulier remittit* IV. *Si adest familiæ dedecus.* V. *Si vir adhibeat tantùm tactus* 95. VI. *Si inveniat puellam corruptam.* VII. *Si mulier renuit nuptias* 96; *Si corruptor ligatus est voto castitatis, an, etc.* 97. *Si est consanguineus, etc.* 98.

91. — In hoc oportet distinguere ad quid teneatur deflorator, cùm non intervenit promissio matrimonii, et ad quid cùm illa intercedit. Cùm ille matrimonium non promisit, et puella sponte consentit suæ violationi, ad nihil tenetur respectu illius. Et idem dicunt *Lugo, Sanch. Suar., et Less.* respectu parentum, cùm illa sit corporis sui domina; sed *S. Antonin. Navarr. Salm.*, etc. obligant eum ad reparandam ejus famam aliquâ honoris significatione, aut veniæ expostulatione, dummodò illi hoc non recusent (3). Ceterùm communissimè dicunt *Sot. Suar.*

(1) *N.* 637. *et* 638. — (2) *Lib.* 3. *n.* 705. — (3) *Ibid. n.* 641. §. *I.*

Sanch. Vasq. Mol. Ronc. Laym. Less. Lugo, *Salmant.*, etc. quòd non tenetur vir reficere patri damnum bonorum ratione majoris dotis, quâ indiget pro filia collocanda. Excipe tamen 1. Si ille manifestaret delictum. 2. Si puella esset pauper, et vir valdè dives, ùt dicunt *Salm. Bann. Tap.*, etc. (contra *Dicast. et Rebell.*), nam tunc præsumitur sub tali conditione consensisse. 3. Si judex virum in pœnam sui delicti mulctaret ad dandam illi aliquam summam; ceterùm leges (*cap.* 1. *et* 2. *de adulter. et leg. un. ff. de rapt.*) damnant defloratorem aut ad eam ducendam, aut dotandam, quia leges præsumunt deceptionem, aut vim, quoties oppositum non probatur. Sed in conscientia rectè dicunt *Salm.* virum ad hoc non teneri, si mulier reverà sponte consensit (1), sicut dictum est *Tract. II. n.* 26.

92. — Si autem vir virginem deflorasset vi, fraudibus, aut minis, tunc tenetur reficere tam ei quam patri damna, quæ eis intulit in honorem et in bona, dotando eam, aut dotem augendo. Et quamvis ducere eam non teneatur, ùt dicunt communiter *Lugo*, *Less. Salmantic.*, etc. nihilominùs benè potest judex ad nuptias in pœnam sui delicti eum obligare juxta textum *cap.* 1. *de adult. et Exod. cap.* 22. (2). Imo quando deflorator non potest alio modo damnum restaurare, ex se tenetur ducere, ùt communiter dicunt *Less. Lug. Salm. Bann. Dicast.*, etc. (3). Contrà ad nihil tenetur, 1. Si mulier jam corrupta erat priùs, modò ob injuriam quâ postea affecta est, infamiâ non remaneret notata. 2. Si illa æquè nuberet ac si esset virgo, quia tunc in effectu nullum damnum adest; verùmtamen advertunt quòd si mulier à viro malè haberetur ob cognitum defectum, debet deflorator aliquo modo reficere damnum quod patitur (4). Ad quid autem teneatur si precibus aut donis eam induxisset? Dicunt communiter *Sanch. Less. Lugo, Sot. Vasq. Salmant.*, etc. ad nihil teneri, modò non intercessissent minæ aut timor gravis damni; et tunc dicunt ne teneri quidem ad totum damnum (5).

93. — Hoc procedit cùm non adest promissio matrimonii; sed cùm promissio inest, deflorator tenetur puellam ducere, non solùm cùm promissio est vera, sed etiam cùm est ficta, ùt tenendum est cum *S. Thoma* (6), quem

(1) *Lib.* 3. *n.* 641. §. *I. v.* Dubium. 2. — (2) *Ibid. v.* Hæc de viro — (3) *n.* 649. *in fin. v.* Illi autem. — (4) *n.* 642. Dub. 1. — (5) *Ibid.* Dub. 2.—(6) *Suppl. q.* 46. *a* 2. *ad* 4.

communiter sequuntur *S. Antonin. Sanch. Lugo, Less. Tamb. Salmant. Croix, Viva*, etc. (contra pauciores, qui obligant ad reparandum solum damnum). Ratio 1. est quia tale damnum nullo alio modo adæquatè reparari potest, nisi matrimonio. Ratio 2. (et hæc est, potior et imposterùm valebit ad decidendos multos casus) quia in contractibus non nominatis, *do, ut des*, et hujusmodi, cùm alter præstat suam partem, alter, licèt fictè promiserit, pariter tenetur ex justitia præstare suam, non secùs ac si vero ex animo promisisset, dùm hoc necesse est ut à contractibus fraudes, quæ cum damno communi impedirent commercium humanum, removerentur (1). Et idem dicendum cum *Lugo* et *Salmant.* contra *Sanch.* si quis fictâ matrimonii promissione viduam bonæ famæ cognosceret (2). Hoc procedit quoad conscientiam; sed quoad forum externum, hic obiter notamus, quod advertit *Continuator Tournely* (3), valdè utile esse ad impedienda hæc tam frequentia facinora si Episcopi et magistratus irritas omninò declararent omnes istas matrimonii promissiones etiam juramento firmatas, nisi planè testimoniis et scripturis validis hæ constarent.

94. -- Limitatur tamen sententia præfata circa obligationem defloratoris fictâ promissione. I. Si mulier ex verbis aut aliis circumstantiis de facili animadvertere poterat deceptionem; ùt esset, sicut dicunt communissimè *Lugo, S. Antonin. Navarr. Silvest. Salm, Busemb.* cum *S. Thoma* (4), si vir esset longè nobilior aut ditior, quia tunc (ùt dicit Angelicus) meritò præsumi potest quòd mulier finxit aut voluit decipi, sed reverà non decepta est. Quanta autem hæc disparitas debet esse, *Lessius* exemplificat hoc modo: Si vir esset filius magnatis, et mulier filia fabri; sed *Sanch. Navar. et S. Antoninus* dicunt sufficere minorem inæqualitatem: verb. gr. si nobilis (sed non magnates) ducturus esset filiam agricolæ aut artificis. Et idem dicunt præfati auctores cum aliis, et cum eodem *Less.* si vir esset notabiliter opulentior (5). Item dicunt probabiliter *Sanch. Lugo, Less. Sat. Viv.* et alii hoc procedere, etiamsi puella disparitatem ignoraverit: quia si adesset præcisa obligatio matrimonii, tunc vir teneretur reddere aliquid excedens æqualitati debitæ injuriæ illatæ: undè tunc sufficiet, ut curet reficiendum damnum eam dotando (6). Contrà si mulier poterat percipere dispari-

(1) *Lib.* 3. *n.* 642. §. *II.* — (2) *n.* 646. *in fin.* — (3) *Tr. de dec. c.* 3. *de* 6 *præc. art.* 2. *concl.* 2. *v. Quæres ad.* — (4) *Suppl. q.* 46 *a.* 2. *ad* 4 — (5) *Lib.* 3. *n.* 43, *v.* sed hic Dubit *I.* — (6) *Ibid.* Dubit. 2.

tatem, ut suprà dictum est, probabiliùs est cum *Less. S. Anton. Lugo, Sanch. Sylv.*, etc. (adversus alios) non teneri tunc ne damnum quidem reparare, sicut etiam expressè docet *S. Thomas loc. cit.* sic dicens : *Et etiam quoad hoc* (nempe ad damni reparationem) *non tenetur, quia præsumi probabiliter potest, quòd sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit* (1).

95. — Limitatur II. Si ex matrimonio pessimus timeretur exitus, ùt dicunt *Lugo, Sanch, Busemb. Henricq.*, etc. (2). Limitatur III. Si mulier remitteret defloratori obligationem se ducendi, cùm talis remissio valida sit, licèt dissentiret familia, ùt probabiliter dicunt *Lugo, Less. Ronc.* et *Laym.*, dùm jus ad matrimonium præcipuè ad eam spectat, ideòque liberè illa cedere potest (3). Limitatur IV. Si matrimonium non posset perfici à viro sine familiæ dedecore ; nam tunc non tenetur ad matrimonium, licèt promissio esset vera, cùm tunc sit invalida, sicut de re illicitâ, proùt dicunt communiter *Laym. Navar. Sanch. Ronc. Sporer*, etc. (4). Sed utique teneretur, si promissio fuisset vera et disparitas tantum esset in divitiis, ùt dicetur *Tom. II. Tract. XVIII. n.*16. loquendo de sponsalibus. Limitatur V. Si vir adhibet tantùm tactus cum virgine, ùt dicunt *Sanch. Navarr. Lugo* et *Croix*, quia soli tactus non sunt tantæ injuriæ, ut inducant obligationem ineundi matrimonium fictè promissum, nec tanti ponderis, ut non ingerant mulieri suspicionem fictionis: modò (excipitur) mulier non esset nobilis, aut honesta ; aut modò vir non requisisset nisi solos tactus, cum nuptiarum promissione, et propter illos (jam patefactos, aut saltem familiaritate divulgatâ) puella remaneret infamiâ notata (5).

96. — Limitatur VI. Si vir puellam censebat virginem, sed corruptam inveniret ; ita communiter *Laym. Sanch. Salm. Ronc. Holzman, Sporer*, etc. Et eo casu dicitur juxta sententiam probabiliorem *Lessii, Coninch*, et *Roncagl.* quòd vir non tenetur aliquid dare ratione copulæ traditæ, nisi adesset pactio expressa, aut nisi ex tali facto mulier remaneret infamiâ notata : sed dicit probabiliter *Elbel* quod si ipsamet suam ignominiam divulgaret, vir ne ad aliquid quidem teneretur. (6). Limitatur VII. Si ipsamet puella exhibito consensu suæ violationis propter fictam matrimonii promissionem, repugnaret nuptias contrahere, quia vir non

(1) *Lib* 3. *n.* 643. Dub. 3.—(2) *n.*644. — (3) *Ibid.*— (4) *Ibid.* et *lib.* 6. *n.* 581. —(5) *L.* 3. *n.*645.—(6) *n.* 646.

tenetur tunc ad aliud; nisi esset, ùt rectè excipit *de Lugo*, quòd ille simulasset se melioris conditionis, aut illi conditionis æqualis, et esset deterioris; quia tunc, licèt mulier nuptias respueret, tamen ille tenetur compensare damnum majoris dotis, quâ indigeret, ut nuberet. Eidem compensationi dicimus cum *Navarr. Vars. Sylv. et Henr.* (contra *Sanch.* et *Lugo*) teneri virum, si puella matrimonium non recusaret, sed sui parentes: nam promissio ficta præcipuè intelligitur facta ad compensandum damnum. Idem dicimus cum *Less. Azor. Bonac. Lugo, Croix*, (adversùs *Mol.*, etc.), si mulier violationem invita passa fuisset, et nollet postea nubere ei à quo injuriâ affecta est. Deflorator contrà, ùt recte dicunt *Lugo, Less.* et alii, non tenetur ad eam ducendam cùm nulla intercessit promissio, nec vera, nec ficta; modò alia via subesset quâ damnum reparetur, et inæqualitas non esset nimia (1).

97. — Dubitatur 1. an habens votum castitatis virginem deflorando teneatur eam ducere. Negant *Laym. Salmant.* et *Conc.*; sed rectè affirmant *Lugo*, *Sanch. Vasq. Tamb. Spor.*; et *Croix*, nec agnosco utrùm opposita sententia probabilis judicanda sit, quia (ùt dictum est *num.* 93.) ut servetur bona fides in contractibus, fictè promittens tenetur præstare partem suam, ac si verè promisisset, cùm alter contrahentium partem suam adimplevit. Objiciunt promissionem irritam esse ratione præcedentis voti. Sed respondetur 1. Quòd debita onerosa semper præferenda sunt gratuitis, qualia sunt vota, 2. Quòd deflorator, si promittere nequibat matrimonium, poterat saltem promittere impetrationem absolutionis à voto; et ad hoc jam se obligavit promittendo matrimonium, dum qui ad finem tenetur, tenetur etiam ad ponenda media nempe ad impetrandam dispensationem. Et casu quo eam obtinere non posset, tenetur saltem ad compensandum damnum, ùt dicunt rectè *Lugo*, et *Spor.* (2).

98. — Dubitatur 2. ad quid teneatur violans virginem sibi conjunctam sub matrimonii promissione? Si promissio fuit vera et intercessit pactum impetrandi dispensationem, communis est sententia cum *Lugo*, *Laym. Sanch. Salmant.*, etc. promissionem esse validam, et obligare priùs ad dispensationis impetrationem, et deindè ad matrimonium, quoties hujusmodi dispensationes solent concedi. Itaque idem dicimus cum *Lugo* et *Tambur.*, si promissio fuerit ficta, nec mulier potuisset fictionem anim-

(1) *Lib.* 3, *n.* 648. — (2) *n.* 649.

advertere ; nam promittens tenetur efficere omne id (ut superiùs dictum est) quod facturus fuisset si promissio fuisset vera. Si tamen illi inculpabiliter non advertisset ad impedimentum cognationis quod aderat , et pro dispensatione opus esset magno incommodo , aut sumptu , ad tantum non tenetur ; tenetur autem ad damni refectionem , sicut quilibet alius injustus deflorator (1).

PUNCTUM VII.

Quid restitui debet ob adulterium.

Ad quid tenetur adultera ; et an teneatur se prodere apud spurium filium 99. *An filius teneatur credere ei* 100. *Ad quid tenetur adulter ; et licèt non induxerit matrem ad supponendam prolem* 101. *In dubio si proles est viri aut alterius adulteri* 102. *Si proles mittatur ad hospitalia , etc.* 103.

99. — DISTINGUENDA est obligatio adulteræ ab illa adulteri. Adultera cùm reparare nequit mariti , et filiorum legitimorum damnum ob prolem spuriam , quæ nata est , tenetur saltem illud compensare suis bonis propriis , aut se privando illis quæ prætendere potest , suis industriis , aut inducendo filium , ut religionem ingrediatur , si sit ad hoc idoneus (2). Dubium restat utrùm teneatur prodere delictum suum ? Respondemus non teneri, cùm prudenter timeret mortem , aut infamiam , et tale suum damnum valdè præponderaret damno viri , et filiorum ligitimorum ; sed cum damnum respectivè esset æquale , aut parum excedens , illa non potest suum celare crimen ; ita dicunt communiter *Lugo, Sot. Less. Tol. Croix, Roncag. Dian. Tambur. Spor.* (contra aliquos). Hinc fit quòd adultera debet suum crimen manifestare:1. Si illa jam sit malæ famæ apud vulgum ; aut , ut dicunt *Less.*et *Lugo*, si fœmina esset, adeò vilis conditionis, ut ejus fama non esset tanti quanti alterius damnum. 2.Si secùs timeretur damnum commune , v. gr. si spurius sit perditis moribus, et succedere deberet in principatum. 3. Si illa posset sine multo damno se prodere viro suo ; sed rectè hic dicunt *Lugo* et *Sporer* difficulter adulteram posse ad id teneri , quia difficulter poterit magnam vexationem evitare; ùt infertur ex *cap.* 9. *de pœnit.* ubi dicitur : *Mulieri quæ de adulterio prolem suscipit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda.* Sed contrà dicunt communiter *Lug. Less. Ronc. Spor. Croix, Tamb.*, etc., quod mater tenetur

(1) *Lib.* 2 *n.* 650. — (2) *n.* 652.

se prodere filio spurio, si probabiliter sperare posset illum sibi crediturum, et bonis cessurum. Nec obstat dicere quòd amissio famæ præponderat bonorum amissioni; quia ex una parte non est certum quòd delicti propalatio apud unum vel alterum probum sit gravis infamiæ; imò non videtur improbabile oppositum, ùt dicetur *Tract. XI. num.* 11. Ex alia parte mater certè tenetur ad damnum reficiendum, undè quoties certa non est, quòd suum damnum sit multò majus damno aliorum filiorum, illa tenetur ad illius reparationem (1).

100. — Sed punctum sistit, quòd filius non tenetur matri in hoc præstare fidem, ùt docent communiter *Azor. Filliuc. Lugo, Less. Laym. Ronc. Salm. Holzm., etc.*: nam nemo tenetur credere testimonio unius etiam probatissimi ùt habetur ex *cap. Relatum*, *de testam.*, et ex *c. Licet, de test.* ubi dicitur : *Nulla est causa quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur*. Cùm hoc expediat bono communi, ut vitentur fraudes, quæ secùs possent de facili committi, ideòque dicunt *Elbel* et alii, quòd raró potest accidere quòd mater teneatur se prodere apud filium, quia raró contingere potest, quòd filius teneatur credere matri. Sed si unquam ea indicia illegitimitatis filii adessent ut nota fuissent, filius jure in foro externo damnaretur, v. g. si mater perspicuè demonstraret viri absentiam, aut impotentiam tempore conceptionis, tunc filius teneretur credere matri, et mater se prodere apud filium (2).

101. — Hactenùs de adultera. Quoad adulterum, ille tenetur restituere filiis legitimis tam hæreditatem suæ proli relictam, quàm alimenta illi exhibita à tertio anno, quia usque ab tertium annum tenetur eam lactare mater, si potest; si autem non posset, etiam tenetur ad hoc adulter (3). Dicunt nonnulli AA. quòd si adulter non induxisset matrem ad prolem supponendam inter legitimos, sed in hoc se negativè habuisset, tunc non tenetur ad alimenta, aut saltem non ad hæreditatem. Sed nos dicimus cum *Less. Mol. Cajetan. Conc. Salmant. Croix*, etc. communiter ad utrumque obligari; quia ille semper est causa moralis proxima damnorum præfatorum, conjiciendo adulteram in moralem necessitatem prolem supponendi (4).

102. — Quæritur 1. ad quid teneatur adulter in dubio an proles sit propria, an viri? Dicit *Laym.* teneri ad damnum pro rata dubii. Sed communiter docent *Sot. Nav. Lugo, Less. Sanch. Castropal. Tourn. Conc.*, etc. ad nihil

(1) *Lib.* 3. n. 653. — (2) *Ibid. in fine. et n.* 654. — (3) *Lib.* 3. *n.* 655. — (4) *n.* 659

teneri, quoties nescit certè prolem esse suam; nam secùs possidet matrimonium, et possidet etiam adulter exemptionem à satisfaciendo damno (1). Et idem procedit (ùt rectè dicunt *Sot. Sanch. Salm. Trull.* etc.) si dubitatur inter duos adulteros, cujus sit proles; eâdem ratione, quia non potest imponi onus certum pro dubia obligatione. Debet dumtaxat excipi, cum *Elbel* et aliis, casus, quando secundus adulter advertisset, quòd suo peccato sit causa ipse incertitudinis, ne dignoscatur cujus sit proles: quâ incertitudine positâ, non potest postea exigi damnum à primo adultero; ideòque hic secundus remanet obligatus ad totum damnum, juxta id quod dictum fuit *n.* 50. (2).

103. — Quæritur 2. an si adulteri essent opulenti et mitterent prolem ad hospitale, teneantur ad refectionem expensarum? Affirmant *Spor. Elbel, Salm., etc.* quia (ùt dicunt) hujusmodi opera instituta sunt tantùm pro pauperibus. Sed probabiliter negant *Henr. Dicast. Rodriq.* et *Renzi*, et probabile dicunt etiam auctores primæ sententiæ, quia hospitalia non sunt erecta solùm ob parentum pauperum levamen, sed etiam et fortè potiùs ad cautionem filiorum ex illegitimo consortio natorum, ob periculum, quod eis subest mortis temporalis et æternæ, si parentes deberent suis impensis eos alere (3).

PUNCTUM VIII.

De tempore et modo restitutionis.

Obligatio statim restituendi, et damnum reparandi, 104. *Non debet absolvi pœnitens antequam restituat* 105. *Potest restitui per alium; sed quid si iste non restituit, etc. Et si confessarius faciat celebrare Missas, cùm dominus est certus, etc.* 106.

104.— Quoad tempus, fur (cùm possit) tenetur quamprimùm restituere, alioquin peccat graviter, et toties (juxta opinionem *Bonac.* et aliorum) quoties ei offeruntur occasiones restituendi; sed juxta id quod dicunt *Lugo*, *Nav. Salm.*, etc. probabiliter committit unum continuatum peccatum: observetur quod dictum fuit *Tract. III. num.* 47. Non est autem capax absolutionis qui vellet restituere in morte, cùm possit in vita, aut vellet restituere partem, cùm possit totum. Cæterum potest aliquando debitor differre restitutionem cùm adest justa causa, ùt esset ad evitandum scandalum, aut propriam infamiam, aut ob alias rationes, quæ puncto sequenti examinabuntur. Sed advertendum cum sententia communiori *Lugonis, Less. Mol. Tambur.*,

(1) *N.* 657. — (2) *n.* 658. — (3) *Lib.* 3. *n.* 656.

etc. (quicquid dicant alii) quòd, cùm debitum provenit ex delicto, non obstante causâ justâ differendi restitutionem, semper tenetur fur ad totum damnum, quod creditor patitur, reficiendum; quia hujusmodi damni semper causa est furtum anteà factum (1); secùs autem, si debitum proveniat ex ratione contractûs (2).

105. — Præterea, potest differri restitutio cùm dilatio esset modica (nempe 20. dierum, ùt putat *Castropal.*) et creditor nullum damnum pateretur: cæterùm, cùm pœnitens potest statim restituere, regulariter loquendo dicimus cum *Conc.* quòd confessarius non potest absolvere debitorem, nisi priùs restituat, ùt dicemus pariter *Tract. ult. punct. I.* loquendo de iis, qui sunt in occasione proxima. Ratio est, quia cùm restitutio sit res valdè difficilis ad exequendum, si pœnitens absolveretur antequam satisfaciat, communi experientiâ quæ habetur, relinquitur in eodem non restituendi periculo. Quare rectè ait *S. Thomas de Villanova : Priùs restituat, et tunc ad confessarium redeat, ut absolvatur.* Dictum est *regulariter* quia (ùt dicit idem *P. Concina*) si restitutio non potest fieri tam citò, et pœnitens dignoscatur verè paratus satisfaciendo, potest absolvi primâ vice; et probabiliter (ùt dicunt *Lugo*, et *Salm.*) etiam secunda, et tertia vice, si eæ concurrant circumstantiæ, ut confessarius debeat illi dilationem concedere (3). Si autem admonitio de restitutione non esset profutura, vide quod icitur *Tomo II. Tract. XVI. n.* 115. loquendo de Pœnitentiæ Sacramento.

106. — Quoad autem modum restituendi, qui non posset sine sua infamia per se restituere, debet saltem secretò per confessarium, aut per alium fidelem restituere. Sed hìc dubium fit: cùm accideret quòd confessarius sibi retineret pecuniam sibi traditam, ut restituatur, an pœnitens teneatur iterùm ad eam solvendam? Negant *Sotus*, *Castr.*, etc dicentes quòd, cùm non teneatur debitor ad palàm restituendum, tenetur esse contentus creditor de restitutione manûs alterius. Sed nos absolutè affirmamus cum *Lugo*, (qui vocat contrariam tenuèprobabilem) *Less. Nav. Silv. Spor. Salm. Croix*, etc. 1. quia licèt fur non teneatur ad manifestandum suum delictum, nihilominus semper tenetur ad reddendum dominum indemnem; 2. quia fur tenetur ad omnia damna quæ eveniunt domino causâ furti; et numquam præsumitur dominus esse contentus, usquedùm non recuperet quod sibi ablatum est (4). Si verò dominus esset certus, et confessarius im-

(1) *N.* 679. *ad* 682. — (2) *n.* 678. —(3) *Lib.* 3. *n.* 679. *et* 682. — (4) *n.* 704. *v.* Quær. IV.

prudenter Missas celebrare fecisset; ait *Tamb.* quòd si prima opinio opposita superiùs allata *Soti*, etc. est probabilis in primo casu, probabilis est etiam in hoc quòd debitor ad nihil tenetur. Sed nec huic acquiescere valeo, quia semper creditor petit suum, et de illo, arbitrio suo, non aliorum, vult disponere (1). Jam dictum est *num.* 65. quòd fur tenetur curare, ut suis sumptibus res perveniat in manus creditoris. Adverte tamen, quòd commodatarius, si rem commodatam mittit domino per virum qui communiter existimatur fidelis, et res deperditur, adhuc ob culpam emissarii ad nihil tenetur, ita statutum per *L. Argentum.*20.*ff.de commodat.*

PUNCTUM IX.

De ordine personarum quibus restitutio prius facienda est.

Si res existit, debet domino tradi, sed si alienata est, etc. 107. *debent præferri creditoris onerosi* 108. *Si omnes sunt onerosi* 109. *An credita ex delicto, aut ex contractu, etc.* 110. *An credita certa incertis.* 111. *An hypothecaria anteriora; et an anteriora personalia* 112. *An debitor possit præferre quem malueri.* 113. *Quid si creditor exigit, etc.* 114. *Si servus recipit salarium à domino œre alieno gravato* 115.

107. — Cum debitor potest omnibus satisfacere, nullus ordo observandus est. Sed cùm non potest omnibus, sequentes regulæ observandæ sunt: 1. Si res existit, debet utìque domino illa restitui, aut, eo deficiente, pauperibus, ùt dicit *Busemb.* Idem currit pro restitutione rei emptæ, cùm pretium non est solutum, quia tunc dominium penes venditorem restat, ùt habetur ex §. *Venditæ, instit. de rer. div.* Secùs autem si venditor pro pretio pignus, aut cautionem accepisset; tunc enim dominium jam in emptorem translatum est, et venditor jam pro suo pretio in tuto est; et idem dicimus cum *Lugo*, *Mol. Laym. Castrop Vasq. Azor.*, etc. (contra *Bonac.* et *Salm.*) si fidem pretii percepit, quia etiam tunc rei dominium est emptoris, ùt in *capite* sequenti *de contract. num.* 167. Quare tunc nihil aliud venditori competit quam actio personalis in emptorem (2). Si tamen esset pecunia furtiva confusa cum propria, rectè dicunt *Castropal. Ronc. et Croix*, illam restitui debere suo domino, dùm in tali casu totus cumulus eidem remanet obligatus (3).

(1) *Ibid* v. Quid si. — (2) *Lib.* 3 *n.* 684. *et* 685. — (3) *n.* 686.

108. — 2. Debita onerosa satisfacienda sunt ante gratuita, quia horum promissio semper includit tacitam conditionem *deducto ære alieno* (satisfactis debitis) ùt dicunt communiter *Lugo, Silv. Molin. Navar. Less.*, etc. ex *L. Inter*, §. 15. *ff. de re judic.* (1).

109. — 3. Si debita autem sunt omnia onerosa, 1. debet satisfieri debitis, quibus obligata sunt bona debitoris cum expressa hypotheca. 2. Debitis cum hypotheca tacita, et hæc inter præferendæ sunt uxorum dotes. 3. Depositis in manu debitoris deperditis. 4. Debitis privilegiatorum, nempe, pupillorum, locorum piorum, etc. 5. Cæteris debitis personalibus. Sed omnibus istis creditoribus, licèt expressam haberent hypothecam, debet semper præferri qui pecuniam dedit ad rem emendam, aut ad domum reparandam, aut ad campum colendum, et custodiendum, aut ad colligendas fruges, ùt est expressum in *L.* 3. *ff. Qui potiores*, etc. (2).

110. — Dubitatur 1. quæ debita priùs satisfacienda sunt, an quæ ex delicto, an quæ sunt ex contractu ? Tres sunt sententiæ : Prima præfert quæ sunt ex delicto ; ita *Medin. Rebell.*, etc. cum *S. Thoma* (3), quia retinere res ablatas est major injuria, quàm non solvere pro debito promisso ex contractu. Secunda præfert debita ex contractu, non jam gratuito, sed oneroso ; ita *Cajet. Nav.* etc., quia secùs (dicunt isti) fieret restitutio pro furto ex eo quod ad alios spectat ; sed *Lugo* hanc rationem utì firmam non habet. Tertià communior *Lugo*, *Less. Castr. Bonac. Laym.*, etc. et mihi probabilior, dicit præfatis debitis *pro rata* satisfaciendum esse, modò non existat in specie res domini, aut modò non sit alicui creditorum hypotheca, secùs, nullum habetur fundamentum ex lege aliqua, quod inter creditores ex delicto aut ex contractu prælatio facienda est (4).

111. — Dubitatur 2. an debita certa (nimirum quorum domini certi) præferenda sint incertis ? Probabiliter affirmant *Less. Bonac. Busemb. Salmant.* etc., quia debita certa lege naturæ debentur creditoribus, incerta verò tantùm ex lege positiva debentur pauperibus. Nihilominùs est satis probabilis sententia *Moll. Bann. Tap. Rebell.*, etc. à *Lugo* nuncupata probabilissima restitutionem faciendam esse *pro rata ;* dùm est valdè probabile, ùt aliundè dicunt *Cajet. Covarr. Arag.*, etc. quòd restitutio paupe-

(1) *Lib.* 3, *n.* 649. *v.* Secunda. *et n.* 689. — (2) *n.* 689. *et* 690. — (3) *Opusc.* 73, *c.* 18. — (4) *L.* 3. *n.* 688.

ribus debeatur etiam ex lege naturali ; nam talis præsumitur esse creditorum ignotorum voluntas , quia cum ad ipsos nequeat pervenire restitutio , saltem fiat pauperibus pro suis animabus (1).

112. — Dubitatur 3. an semper præferendi sint creditores anteriores ? Loquendo de creditoribus hypothecariis cum expressa hypotheca , certum est semper inter istos præferendos esse anteriores. Et idem dicunt *Lugo* , *Vasq. Mol.* cum aliis communiùs de creditore cum hypotheca tacita , quòd debet iste præferri illis qui habent expressam. Inter creditores vero personales non negatur probabilis esse sententia *Castrop. Less. Holzm.*, etc. quòd istis debeat pro rata creditorum satisfieri , dùm istis non sunt obligata bona , sed persona debitoris quæ æquè est obltgata omnibus. Sed communior et probabilior est sententia *de Lugo* , *sancti Antonini* , *Suar. Navar. Bonac. Conc*, *Croix* , *Tol.* et *Salmant.* qui citant *sanctum Thomam* et alios , præferendos esse personales anteriores , quia regula : *Qui prior est in tempore* , *potior est in jure* , licèt à lege civili pro solis hypothecariis assignata sit , tamen à jure canonico (*reg.* 45. *jur. in* 6.) illa assignatur pro omnibus ; et talis regula est fundata in lege naturæ , dùm licèt creditor personalis directè habeat devictam solam debitoris personam , indirectè tamen sibi habet bona illius obligata (2).

113. — Dubitatur 4. an debitor possit inter creditores personales pauperiorem præferre ? probabiliter id asserunt *Molin. Sa* , *Less. Laym. Med.* etc. cum *S. Thoma* (3) , quia pauper majus damnum suffert. Sed probabiliùs id negant *Lug. Castrop. Azor. Vasq. Less.* , etc. , quia talis prælatio nullibi legum indicata reperitur. Excipit *Less.* si pauper esset in gravi necessitate ; sed hoc dico debere tintelligi tantùm quando alii creditores tenerentur in pariculari ad succurrendum tali pauperi , ex obligatione præcisa eleëmosynæ (4).

114. — Dubitatur 5. an creditor qui integrum suum debitum exegit , possit illud sibi retinere quin aliis personalibus creditoribus impertiatur ? Negat *Lugo* , si ille non est anterior , et si extrajudicialiter exegit. Sed est communissima sententia opposita *Less. Navar. Cabas. Salmant.* , etc. . quia leges favent vigilantibus exactoribus ; et non distinguunt in judicio , an extrà ùt observatur in *leg. Pupillus ; ff. Quæ in fraud.* et *L. Si non* , *in* 6. §.

(1) *Lib.* 3. *n.* 657. — (2) *n.* 690. —(3) *Opusc.* 73. *c.* 18. —(4) *L.* 3. *n.* 691.

I. *ff. de bon. auct. jud.*, etc. Hinc dicit *Busemb.* cum *Silv. Navar.* et *Bonac.* quòd, cum quis creditorum personalium æqualium suum creditum efflagitat, debitor tenetur ei saitsfacere (1). Si nullus verò creditorum exigit, non potest debitor (qui est impotens satisfaciendo omnibus suis creditoribus) arbitrio suo uni integrè satisfacere. Et in tali casu dicimus cum *Castrop. Tourn. Conc. Salm. Bon. Azor.*, etc. (contra *Less.* èt alios) non posse creditorem integram solutionem sibi factam retinere. Nec obstat dicere quòd præfata lex, *Pupillus*, non revocat quod solutum est, quia leges tantum intendunt remunerari creditoris diligentiam, non autem dare alicui jus retinendi quod debitor ei injustè solvit; nec in hoc juvare potest accepisse in bona fide (2).

115. — Dubitatur 6. an possit servus qui non est præcisè necessarius, recipere stipendium à domino ære alieno gravato? Respondetur quòd potest retinere illud, si in bona fide recepit. Si autem ille advertit dominum inposterùm futurum fore aliis creditoribus satisfaciendo injustè (sine necessitate) impotentem ex tali solutione, dicimus cum *Navar. Ang.*, etc. eum teneri ab illo discedere, nec posse prosequi ad exigendum; nam aliàs ille fit causa creditorum damni, ùt diximus in simili casu *n.* 75. (3). Contrà uxores, et filii licitè recipiunt alimenta à patre quantovis ære alieno gravato, ùt dicunt *Sanchez, Laym.* et *Croix*, (dummodo non habeant undè aliundè vivant), cùm talis debitor teneatur ex justitia eos alere. Imò quantùm ad uxorem dicunt *Mol. Navarr. Vasq.* et *Laym.* illam, licèt haberet undè viveret, etiam posse à viro usurario ad restituendum impotente alimenta recipere, quia vir non minùs tenetur ad mulierem alendam, quàm ad pro debitis solvendum. Addit *Laym.* quòd mercedes operariorum pro debitoris necessariis usibus debent etiam creditis hypothecariis præferri (4).

PUNCTUM X.

Quæ causæ excusant à restitutione?

Causæ excusantes ex parte creditoris sunt: 1. *Si restituitur ejus creditori;* 2. *si præsumitur ejus consensus;* 3. *si prævidetur eju abusus* 116. *Ex parte debitoris:* 1. *Si deest cu'pa;* 2. *si obtinetu compositio;* 3. *si damnum suum est multò majus;* 4. *si ades animæ periculum;* 5. *vel vitæ, vel famæ;* 6. *si cedit bonis* 117. *Excusat necessitas* 118. *Quid si creditor etiam esset in necessitate?* 119. *et* 120.

116. — Nonnullæ causæ excusant ex parte creditoris,

(1) *Lib.* 3. *n.* 692. — (2) *n.* 693. — (3) *n.* 694. — (4) *Lib.* 3. *n.* 695.

aliæ ex parte debitoris. Ex parte creditoris excusat 1. si solvis creditori creditoris tui, quia tunc acquirendò cessionem crediti illius, jam potes justè compensare. 2. Si prudenter præsumere potes dominum consentire, ut tu illam rem tibi sumas, aut acceptam tibi retineas, ùt communiter admittunt *Silv. Navarr. Lug. Less. Sanch. Sa*, *Sayr. Holz. Croix*, etc. (1) et expressè hoc docet *S. Anton.* (2) qui dicit : *Invito domino dicitur*, *quia si credit dominum permissurum*, *et subest justa causa credendi*, (restituere) *non tenetur.* Et habetur ex *L.* 46. §. 7. *ff. de furtis*, ubi sic dicitur : *Rectè dictum est qui putavit domini voluntate rem attingere*, *non esse furem ; quid enim doli fecit qui putat dominum consensurum fuisse ?* Ratio est, quia tota furti malitia consistit in eo quòd contra domini voluntatem alienum accipit ; undè supposito domini consensu, non est ampliùs furtum. Confirmatur hoc ex *S. Th.* (3) qui permittit Religioso donare sub spe ratihabitionis prælati, nempe si putat licentiam habiturum fuisse, si ab eo illam petiisset. 3. Debitor ad restitutionem non tenetur, si dominus rei restituendæ hâc abusurus fuisset ad peccandum, ùt dicunt *Less. Lugo*, *Sot. Mol. Navarr. Croix*, etc. contra alios ; et expressè id docet *S. Thomas* (4) dicens : *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei cui restitutio facienda est*, *vel alteri*; *non debet ei tunc restitui : quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus cui restituitur.* Imò quando dominus eâ re in tertii damnum abusurus fuisset, tu teneris denegare illam, semper ac sine damno tuo gravi potes ei illam denegare, ut dictum est *n.* 56. ubi dictum fuit numquàm licere, etiam ad vitandam propriam mortem, gladium restituere volenti inimicum occidere. Et tunc peccares non solùm contra charitatem, sed etiam contra justitiam, ùt docent communiter *Lugo*, *Sot. Less. Castrop. Conc.* et *Salm.* quia proximus jus habet ne quis in suî damnum coöperetur (5).

117. — Ex parte autem ipsius debitoris, excusatur ipse à restitutione, 1. si in damno causando culpam lethalem non commisit, ùt *n.* 39. diximus. 2. Si restitutio pauperibus pro debitis incertis facienda esset, et debitor à Papa compositionem obtinuisset, ùt dictum est *n.* 68, aut si ipse pauper esset, et sibi applicasset (6). 3. Si restituere sine damno suo multò majore, et duplò excedente ne-

(1) *N.* 700. *v.* Quær. hìc. I. — (2) 2. *p. t.* 1. *c* 15. *in princ.* — (3) *in* 4. *D.* 15 *q.* 2. *art.* 1 *q.* 9. 4. — (4) 2. 2. *q* 62. *a.* 5. *ad* 1. — (5) *Lib.* 3. *n.* 697. *v.* Teneris — (6) *n.* 696.

quiret, nam tunc rectè restitutionem differre potest, modò ex dilatione æquale damnum dominus passurus non esset, ùt dictum est *n.* 65. Pro omissione verò lucri non potest debitor restitutionem differre, ùt rectè dicunt *Salm.* Excipit *Beya*, si ex dilatione nullum passurus esset damnum creditor (1). 4. Si restituere non posset debitor sine periculo animæ suæ aut suorum, v. gr. si periculum subesset quòd mulier aut filiæ prostituantur, aut se dent in latrocinia, etc. ita *Less. Mol. Bon. Filliuc.*, etc. (2). 5. Si restituere sine vitæ aut famæ periculo non potest; modò famæ suæ amissio damno creditoris præponderet, ùt *n.* 99. in fine. 6. Si cedit bonis suis; nam leges debitori impotenti omnibus creditoribus suis satisfaciendo permittunt, ut sibi retineat quantùm satis est ad se sustentandum juxta statum suum, cedendo illis reliqua sua bona ; et ita ut liber sit pro eo quod solvendo non est, modò ad meliorem fortunam non perveniat: *L. Cum, et fil. c. Qui bon.*, etc., licèt dicat *Layman*, quòd etiam ille in paupertate sua remanens, tenetur laborare, et acquirere quantùm potest ut satisfaciat. Notandum tamen talem cessionem locum non habere in debitis ex delicto; quamvis *Less. Navarr.* et *Salon*, etiam concedant furi cedere bonis, retinendo sibi quantum ei ad victum satis est (3).

118. — Excusat 7. paupertas, si restituendo vitam decentem juxta statum suum debitor ducere non posset; *Azor. Sot. S. Anton. Navar. Laym. Salm. Croix*, et alii communiter (4); modò (intelligitur) debitor talem statum justè acquisiverit; nam si injustè acquisivisset furtis aut fraudibus, ille teneretur ad restituendum, etiamsi casurus sit à suo statu, ùt communiter DD. Præterea intelligitur, ùt dicunt *Castropal. Navarr. Silvest. P. Layman, Croix*, etc. modò debitor culpabiliter ludis, crapulis, etc. in talem necessitatem se non conjecerit: sed hoc non obstante, semper ac debitor à suo statu justè acquisito casurus esset, mihi et aliis doctis durum videtur ad integram restitutionem illum obligare. Ceterùm rectè advertunt *S. Antonin. Spor. Elbel*, etc. quòd in tali casu semper tenetur debitor expensas diminuere, ut possit restituere saltem quod potest (5).

119.— Sed majus dubium est an paupertas à restitutione excusat, cùm dominus etiam esset pauper? Hìc oportet distinguere necessitatem extremam à gravi; si de-

(1) *N* 697. — (2) *n.* 698. *ad* 9. — (3) *Lib.* 3. *n.* 699. — (4) *n.* 702. — (5) *n* 698. *ad* 5. *et* 6. *et n.* 702. *ad* Dicendum. II.

bitor restituendo se aut suos (nempe filios, parentes, aut uxorem) in extremam necessitatem conjecturus esset, excusatur, quia tunc bonis quæ restiturus esset utitur, non secùs ac si jam in extrema necessitate constitutus esset; et hoc quamvis res aliena in sua specie existeret; et etiamsi rei dominus in eadem necessitate extrema reperiretur; quia in tali necessitate omnia sunt communia, ideòque in tali casu melior est conditio possidentis; sed rectè excipiunt *Less.* et *Castrop.* si accideret casus quòd dominus rei ex illo particulari furto in extrema necessitate positus esset: dum dominus qui priùs possidebat tunc præferendus est (1). Sed si fur, necessitate transactâ, teneatur ad restitutionem, vide dicta *num.* 19.

Loquendo autem de gravi necessitate, si solus debitor est in gravi necessitate, aut si restituendo decidere debet à statu suo justè acquisito, benè potest ille restitutionem differre, ùt dictum est *num.* præcedenti. Sed dubium restat, cùm uterque, nempe debitor et creditor, sunt in eadem gravi necessitate, an debeat fieri restitutio: et respondetur quòd, si creditor jam in gravi necessitate reperitur, debitor restituere debet, licèt in æqualem gravem necessitatem conjiciendus esset, quia in æquali necessitate præferendus est creditor; ita communiter *Azor. Mol. Less. Laym. Spor. Salm. Croix,* etc. sed si debitor et creditor in eadem necessitate gravi jam reperiuntur, adeò ut illud vitæ sustentandæ juxta eorum statum satis non sit; tunc aliqui dicunt debitorem teneri restituendo: saltem cùm debitum est ex delicto, ùt dicit *Ronc.* Sed *Lessius, Castrop. Sylv.* et *Trullench.* cum eodem *Ronc.* meritò dicunt, probabile esse in tali casu restitutionem posse differri; quia tunc debitor restituendo subjicere se deberet damno multò majori, dùm ex gravi necessitate in quasi extremam prolabi deberet. Sed excipitur semper, si creditor propter illud furtum in particulari in illam gravem necessitatem lapsus esset. Excipitur si res in specie existeret. Advertendum hìc tandem, quòd qui dubitat an damnun quod causavit, sit leve, an grave, non tenetur compensare nisi leve. Sed si res ablata existit, et dubitat an sit valoris gravis, an levis, tenetur sub gravi ad eam restituendam; aliter exponet dominum ad injustè subeundum damnum grave (2). Ad quid autem teneatur possessor bonæ fidei, superveniente dubio, quòd res non sit sua, vide dicta *n.* 73. hujus *Tract.* et *Tract. I. n.* 20.

(1) *L.* 3. *n.* 701. *et* 702. — (2) *n.* 706.

120. — Quæritur hìc ultimò, an debitor donans creditori, immemor sui debiti, à restitutione excusetur? Negant *Sanch. Laym. Bonac.*, etc. quia (ùt ajunt) non potest unâ solutione satisfieri duabus obligationibus,uni ex titulo justitiæ, alteri ex titulo gratuito. Sed affirmant *Card. Rodriguez*, *Mazzotta,* et *La-Croix,*cum *Rebellio* ac aliis quorum sententia satis est probabilis, semper ac certè præsumitur quòd debitor, si debiti fuisset memor, nequaquam donasset. Ratio est, quia semper censetur quisque, cùm dat bona sua, velle potiùs satisfacere obligationi justitiæ, quàm voluntati donandi, sive obligationi factæ donationis, quæ cùm facta fuerit per errorem, sive per debiti oblivionem, quæ dedit causam donationi, manet rescindibilis ab eodem donante, qui in conscientia non tenetur ad eam inplendam; nam in quovis homine supponitur tacita mens non velle se obligare, ubi deceptus invenitur (1). Nec obstat 1. quòd in contractibus non attenditur voluntas interpretativa, seu conditionalis, sed actualis; quoniam in nostro casu non intelligitur facta satisfactio primæ obligationi per voluntatem interpretativam, sed per voluntatem actualem ab initio habitam à debitore satisfaciendi debitum quod contrahebat; quæ voluntas habitualiter perseverat,semper ac non revocatur; et hæc voluntas debet prævalere, tanquam anterior et magis urgens; idque probatur ab iis quæ scribunt ipsimet adversarii in similibus casibus (2). Nec obstat 2. quòd debitum certum nequit compensari cum satisfactione probabili, quia hoc procedit, cùm debitum est certum et solutio est tantùm probabilis : sed in casu nostro habetur, quod debitum est certum et satisfactio sive datio debiti compensativa etiam est certa quapropter æqualitas jam ponitur. Stante igitur ex una parte debiti oblivione, quæ causam dedit donationi, redditque eam aut nullam, aut saltem rescindibilem ab eodem donante; et ex alia parte præsumptâ satisfactione obligationis justitiæ per voluntatem perseverantem debitoris illam satisfaciendi; in hoc casu redditur dubia lex sive obligatio satisfaciendi duobus oneribus justitiæ et donationis; et cùm hujusmodi lex sit dubia, ipsa non obligat, juxta id quod dictum est in *Tract.I. ex n.* 15. *et* 32.

Idem autem quod dicitur hìc de debito procedit de votis; quapropter si quis aliquod edidit votum, et postea implet operam promissam immemor voti, non tenetur

(1).*Lib* 3. *n.* 700. *v.* Quær. *II.* — (2) *Ibid.*

iterùm implere, semper ac pro certo præsumere potest quòd, si memor voti fuerit, pro eo operam impletam applicasset. Idque communiter docent *Suarez, Azor. Bonac. Lessius, Laym. Sanch.*, etc, quia tunc votum impletur per illam primam voluntatem habitam in principio. cùm votum fuit emissum. Idemque dicunt ipsimet AA, de obligatione implendi pœnitentiam sacramentalem (1).

CAPUT IV.

DE CONTRACTIBUS

PUNCTUM I.

De contractu in genere.

Quot modis constituuntur contractus 121. *Qui contrahit sine animo contrahendi, aut se obligandi* 122. *De contractibus turpibus* 123. *De contractibus initis dolo, aut errore,* 124. *metu,* 125. *sine solemnitatibus* 126.

121. — CONTRACTUS quatuor modis constituitur : 1. solo consensu, ùt venditio, locatio, etc. 2. solis verbis, ùt stipulatio, 3. scripturâ, ùt census, 4. traditione, ùt donatio, mutuum, depositum, et commodatum (2).

122.— Notandum 1. si quis externè contrahit, sed sine animo contrahendi, non remanere eum obligatum (nisi esset quia alter contrahentium, cùm contractus esset onerosus, jam partem suam adimplevisset, ùt dictum est in hoc *Tract. n.* 93). Et qui contraheret sine animo se obligandi, probabiliter ne obligatus quidem remaneret (3).

123. — Notandum 2. contractus turpes, v. g. grassationis, fornicationis, etc. antequam effectum habeat delictum, cùm ipsi sint omninò irriti, non obligare; sed eo patrato, communior et probabilior sententia, quam tenent *Sot. Cajet. Less. Sanch. Lug. Mol. Salm. Croix*, etc. (quamvis opposita *Adriani, Comitoli*, et *Tournely* etiam sit satis probabilis) docet teneri solvere pretium promittentem, et recipientem non teneri illud restituere, tùm ratione supeùris allatâ, quòd cùm alter contrahentium partem suam posuit, alter tenetur ponere suam; tùm etiam quia opus malum jam positum, licet non sit dignum pretio utì malum, est tamen æstimabile ùt utile uni, et

(1) *Lib.* 3. *n.* 700. v. Limitant verò. — (2) *n.* 708. — (3) *n.*710. et *lib.* 6. *n.*833.

onerosum alteri id ponenti (1). Vide quod dicetur *Tract. XIII. n.* 67. Si quis autem donum aliquod mulieri traderet ad copulam extorquendam, non posset illa, copulâ non concessâ, donum retinere; secùs verò si donum datum fuisset ad voluntatem mulieris alliciendam (2).

124. — Notandum 3. contractum dolo, aut errore circa substantiam initum esse invalidum: licèt error non dedisset causam contractui, nempe cùm, etiamsi pars errorem cognovisset, etiam contraxisset. Contra cùm error est circa qualitatem rei, et causam contractui non dedit, ille certè est validus. Sed si error fuisset circa solam qualitatem, et contractui causam dedisset, nonnulli DD. dicunt esse nullum; sed communis et valdè probabilior sententia vult esse validum; nam talis contractus non potest dici invalidus, nec lege naturæ, cùm jam adest plenus consensus circa substantiam: nec lege positivâ, ùt constat ex textu Justiniani, *Instit. l.* 4. *tit.* 13. *de except.* ubi declaratur validus talis contractus, licèt detur actio parti deceptæ illum rescindendi. Sed hoc non obstante, quando error fuisset invincibilis, et res adhuc esset integra, probabile est cum *Less. Laym. Castrop.*, etc. deceptum non teneri in conscientia stare contractui, cùm omnium contrahentium mens tacita ea sit, ut nolint se obligare iis contractibus in quibus decipiuntur (3).

125. — Notandum 4. contractus metu initos (modò metus sit gravis, et injustus) similiter posse rescindi non solum à judice, sed etiam propriâ auctoritate partis metum passæ, et hoc etiamsi res in manus tertii possessoris bonæ fidei transiverit. Et si unquam pars læsa peteret contractum rescindere, et altera renueret, potest tunc sibi compensare damnum quod passa est (4). Ceterùm hujusmodi contractus ex se sunt validi, licèt essent gratuiti juxta sententiam communissimam et probabiliorem quam tenent *Less. Azor. Lugo*, *Salmant.* et alii multi (5). Nihilominus excipiuntur 1. matrimonium (et etiam sponsalia ùt dicetur *Tom. II. Tr. XVIII. n.* 3.); 2. professio religiosa; 3. votum; 4. promissio, aut traditio rei Ecclesiæ; 5. electio Prælati; 6. auctoritas tutoris metu extorta; 7. jurisdictio ecclesiastica metu acquisita; 8. absolutio à censuris; 9. renunciatio beneficiorum. Loquendo autem de aliis contractibus, jam dictum est quòd metum patiens actionem habet rescindendi contractum: intelligitur quando

(1) *Lib.* 3. *n.* 712. — (2) *Ibid.* Quær *II.*—(3) *n.* 714. *v.* Contractus *et* 715.— (4) *n.* 717. *et seqq.*—(5) *n.* 716.

metus est gravis, non autem cum est levis juxta probabiliorem sententiam; licèt oppositam *Soti, Navar. Lessii, Sanch. Castrop. Salm.,* etc. non judicamus improbabilem, sed semper excipiunt hi DD. matrimonium, et professionem religiosam, quæ irritari non possunt ob metûs levis incussionem (1).

126. — Quæritur autem inter DD. an liget in conscientia contractus sine debitis solemnitatibus celebratus? Multi affirmant, ùt *Sot. S. Antonin. Sa, Mol.*, etc. dicentes legem humanam auferre quidem actionem in hujusmodi contractibus, non autem naturalem obligationem, pro qua sufficit solus consensus. Multi alii verò id negant, ut *Less. Lugo, Bonac. Salm.*, etc. et dicunt legem humanam, ut fraudum periculo occurrat, benè posse etiam naturale debitum auferre. Sed cùm utraque sententia sit probabilis, puto in praxi omninò amplexandam esse tertiam sententiam *Sanch. Cabass. Bann. Bejæ,* etc. (cui adhæret etiam *Sot.*) nempe cùm ei tale sit dubium, præferendum esse possessorem, donec à judice non sit damnatus ad restituendum.

PUNCTUM II.

De promissione et donatione.

De promissione 127. *Quis non potest donare; et si quis recipit dona à debitis gravato* 128. *De donationibus inter conjuges, et patres, et filios* 129. *De donatione non acceptata; et si per nuntium, aut per litteras acta est* 130. S*i est pro causa pia; et an hæres possit acceptare* 131. *Traditio; adimplementum; donatio prodiga; causa finalis* 132. *Causa ut donationes revocari possint præsertim si sint inofficiosæ* 133. *De donatione causâ mortis* 134.

127. — Quoad promissionem, probabile est simplicem promissionem, nisi adfuerit expressa voluntas sub gravi se obligandi, non obligare nisi ad culpam levem, dùm talis promissio non jam obligat ex justitia, sed ex sola fidelitate sive honestate, ùt dicit *S. Thomas* (2); et hujus sententiæ sunt etiam *Cajet. Bann. Ledesm. Henriq.* et *Salm.* cum aliis (3). Certum est autem omninò non obligare quando res promissa redditur aut nimis nociva, aut impossibilis, aut illicita, aut inutilis, aut quoties talis rerum mutatio superveniat, ùt si prævisa fuisset, promissio

(1) *Lib.* 3. *n.* 716. *v.* Excipe tamen, *et seqq.* — (2) 2. 2. *q.* 88. *a.* 3. *ad* 1.— (3) *Lib.* 3. *n.* 720. *v.* In hac.

non fuisset facta; ita expressè *S. Thomas* (1) et alii communiter (2).

128. — Quoad donationem, multa notanda sunt. Notandum I. impeditas esse donando sequentes personas: 1. ratione carentes; 2. muti et surdi à nativitate; 3. pupilli et impuberes (nisi ad piam causam); 4. morte damnati; 5. communitatum administratores, nisi donationes sint remuneratoriæ, et eleëmosynæ (3). Præterea non possunt donare ære alieno gravati; et advertendum eos qui dona ab hujusmodi recipiunt, teneri ad restituendum, si debitores iis donis impotentes fierent creditoribus solvendo; quia hujusmodi donatarii recipiendo sunt causa positiva damni creditoris, quandoquidem contractus donationis non perficitur solâ donantis voluntate, sed etiam acceptantis; undè ipsi tanquam causa positiva damni creditoris, ad restitutionem tenentur (4).

129. — Notandum II. donationes inter conjuges non valere, nisi confirmatæ sint juramento, aut donantis morte, postquam in vita doni traditio facta est. Sunt tamen validæ si factæ sunt causâ mortis, et si sunt remuneratoriæ; aut factæ à viro qui est prodigus, aut ab uxore ut vir aliquam obtineat dignitatem (5). Idem quod est inter conjuges, dicitur de donationibus patris factis filiisfamilias. Est valida tamen si talis donatio facta est causâ matrimonii, aut studiorum (et tunc non præsumitur pater velle, ut res donata in legitimam computetur); aut si filius est tantùm naturalis, aut si pater donat fructus peculii adventitii (6).

130. — Notandum III. donationem ante acceptationem obligationem aliquam non parere (nisi facta esset infanti, tunc enim pro ipsis acceptat lex). Ratio est quia nulla obligatio potest inter partes sine mutuo eorum consensu contrahi. Ita ex *L. Si quis argumentum*, §. *Si autem*, *c. de donat.* contra *L. Absenti*, *ff. eod. tit.* (7). Vide etiam *de Franchis* Dec. 339. Et hoc procedit, etiamsi donatio esset juramento firmata (8); dùm juramentum actûs naturam sequitur, nempe donationis, quæ per se est revocabilis, quoties non est acceptata. Hinc est quòd si donatio facta est per nuntium, illa potest revocari, usquedùm coram ipso nuntio acceptata non sit; et si litteris facta est, usquedùm acceptationis responsio non refertur ad donantem (9). Ideòque eo casu juxta probabiliorem *Lopez*,

(1) 2. 2. *q.* 110. *a.* 3, *ad* 5. *et lib.* 3. *n.* 720. *v.* Notandum. — (2) *Ibid.* — 3. *n.* 721. — (4) *Lib.* 3. *n.* 722. — (5) *n.* 723. — (6) *n.* 724. — (7) *n.* 725. — (8) *n.* 727. — (9) *n.* 728.

Tiraquel. Decii, et aliorum, donatarius non potest talem donationem acceptare, si certior post donantis mortem fiat; quia tunc conjungi non potest (ùt dictum est) consensus donantis cum illo donatarii, ut contractus validus fiat. Et juxta hanc sententiam, si nuntius culpâ suâ rem donatam non attulit donatario, aut donationem sibi commissam non executus est, ipse tenebitur post donantis mortem non solùm ad restituendum rem hæredibus, sed etiam damnum illatum donatario. Sed hoc non obstante, non judico improbabile contrarium, quod tenent *Less. Lugo*, *Sanch. Salm.* et *Viva,* qui dicunt donatarium etiam post donantis mortem posse acceptare donationem, ex eo quia donantis voluntas in litteris aut in nuntio misso, aut in legatione huic data donationem faciendi, virtualiter perseverat. Et posito quòd utraque sententia sit probabilis, dico quòd si donatarius bonâ fide acceptavit donationem; et rem donatam jam accepit, licitè potest eam retinere. Et tantò magis, si tunc cùm donatio acceptatur, nec nuntius nec donatarius donantis mortis sunt conscii, quia tunc acceptatio est certè valida, ùt dicunt *Sanch. Lugo*, et *Salmant.* ex *L. Inter causas*, *ff. Mandati*, etc. Contrà donatarius tenetur ad restitutionem si rem malâ aut dubiâ fide recepit; cùm juxta dicta *n.* 8. *hujus Tractatus*, et in Opere (1), cum dubio etiam positivo, aut cum opinione probabili legitima possessio acquiri non possit (2).

131. — Quod autem suprà dictum est, nempe quòd donatio ante acceptationem non obligat, hoc currit etiamsi facta sit ad pias causas (advertendum tamen donationes pias à quolibet acceptari posse), ita probabiliùs docent *Sanch. Castrop. Covar. Rebel. Salm.*, etc. Sed excipitur si donatio directè est facta Deo, quia tunc est votum; et in dubio præsumitur esse votum in quo probabile est posse Episcopum dispensare, licèt donatio acceptata sit ex parte piæ causæ (3). Sed si donatarius (loquendo generaliter de omni donatione) decesserit ante acceptationem, quæritur an possit hæres eam acceptare; affirmant *Molin. Suarez*, *Sanch.*, etc. Sed probabiliùs id negant *Less. Castrop. Salm.* et *Rebell.*, quia hæres in omnia defuncti jura realia, non autem personalia, ùt est hoc, succedit (4).

132. — Notandum IV. dominium rei donatæ non ac-

(1) *Lib.* 3. *n.* 729. *et* 730.— (2) *Ibid. et* 761 *v.* Quær. *II.* – (3) *n.* 726. — (4) *n.* 731.

quiri, nisi post traditionem. V. Donationem principaliter factam ut donatarium obliget ad aliquod, illa erit irrita, si per donatarium stet, quin finis adimpleatur. Secùs autem, si facta est ad alliciendum eum ad aliquod præstandum (1). VI. Donationem prodigam non esse validam (2). VII. Donationem factam ob causam præsentem, aut præteritam non esse validam, si deëst causa primaria; secùs si deëst secundaria (3).

133. — Notandum VIII. quod donatio inter vivos multis de causis revocari potest. 1. Ob enormem donatarii ingratitudinem (4); 2. si donanti proles orta est, quâ priùs carebat: intelligitur cùm donatio de magna bonorum parte fuisset, et cum fit extraneis; quia si fuisset in alicujus ascendentis beneficium facta, aut ad causas pias, tunc potest solum revocari in quantùm est necessarium, ut filii suam habeant legitimam (5). An autem, quia nascuntur alii filii, possit pater donationem revocare, probabile est eum posse, licèt negent alii. Sed si pater eam non revocat, non potest à filiis revocari (6); 3. si donatio est inofficiosa, nempe si lædit filios in legitima; et tunc si facta est extraneis à patre animo pravo, in totum revocatur; sed si sine tali animo, aut est facta aliis filiis, revocetur solum in partem. Donatarius attamen nihil tenetur restituere ante judicis sententiam. An autem possit lædi filiorum legitima applicando bona in opera pia, permittunt *Navar. Card. Rodriq. Lop. Veg.*, etc. modo restent filiis alimenta. Sed id negant *Sanch. Less. Salm. Conc.*, etc., et hæc sententia videtur probabilior, quia leges civiles observari debent, ubi à jure canonico non sunt correctæ, ùt diximus *Tract. II. n.* 14. 15. *et* 33 (7).

134.—Notandum denique omnes donationes causâ mortis usque ad mortem esse revocabiles. Et supponuntur factæ causâ mortis, quoties a donante factæ sunt aut pro tempore post suam mortem, aut ad suæ mortis considerationem. In dubio autem intelliguntur factæ inter vivos, adeòque irrevocabiles (8). Donationes causa mortis cum sunt factæ absentibus, non valent, nisi destinetur nuntius, aut epistola; sed si adsunt testes, valent ùt fideicómmissa (9).

(1) *N.* 734. *et* 736. — (2) *Lib.* 3. *n.* 735. *et fusiùs lib.* 6.*n.* 851. *v.* Cùm autem. — (3) *L.* 3 *n.* 737. — (4) *n.* 738. — (5) *n.* 739. — (6) *n.* 740. *ad* 6. *in fine.* — (7) *n.* 740. — (8). *n.* 741. — (9) *n.* 742.

PUNCTUM III.

De commodato, precario et deposito.

De commodato et precario 135. *De deposito* 136. *An debeat præservari res domino* 137. *In quibus casibus depositarius teneatur restituere* 138.

135. — Hic pauca adnotanda habemus. *Commodatum* st cùm aliquod ad usum præstatur ad tempus determinatum. *Precarium* est cùm conceditur donec dominus illud repetat ; et hoc precarium cessat morte illius , qui illud recipit , non autem morte dantis , donec per hæredes non repetatur. Commodatum autem non potest repeti ante tempus determinatum , nisi esset quòd aliter commodans damnum pateretur. Expensæ ordinariæ in commodato fieri debent à commodatario , extraordinariæ à commodante (1).

136. —*Depositum* autem est cùm datur aliquid custodiendum ; undè depositarius non potest illo uti , sine domini saltem præsumpta voluntate ; secùs tenetur restituere usûs valorem , si res non sit usu consumptibilis (2).

137. — Notandum hic primò : in casu incendii , naufragii , etc. depositarius non tenetur depositi conservationem suis bonis præferre , nisi esset res multo præstantior suâ ; quia tunc debet præferre depositum : sed potest sibi rei suæ valorem compensare. Contra commodatarius semper tenetur præferre rei sibi in usum concessæ conservationem , aliter saltem tenetur dominum de pretio facere indemnem (3). An autem commodatarius , aut depositarius teneatur ad restitutionem , si res periret culpâ suâ , non jam theologicâ , sed tantum juridicâ , probabile est non teneri ad restitutionem , ùt dicunt *Lugo* , *Cabass.* *Ronc.* et *Salm.* (4) : vide dicta hìc *n.* 41.

138. — Notandum 2. quod depositarius non tenetur ad restituendum depositum , si certò scit rem esse furtivam , aut si ipse haberet certam sibi compensandi causam ; aut si prudenter timeret , ne dominus eâ abusurus esset contra justitiam (ut gladio ad inimicum interficiendum) aut etiam contra charitatem , ùt dicit *Less.* cum *S. Thoma* (5) , contra *Sanch.* et *Bonac.* (6).

(1) *Lib.* 3. *n.* 744. *et* 745. —(2) *n.* 746. *et* 748. —(3) *n.* 752. —(4) *n.* 749.— (5) 2. 2. *q.* 62. *a.* 5. *ad.* 1. —*L.*3 *n.* 753.

PUNCTUM IV.

De mutuo et usura.

De mutuo, et quando debet restitui 139. *De mutuo minoribus concesso* 140. *De concesso filiisfamilias* 141. *De usura* 142. *De mutuo dato sub spe lucri* 143. *De lucro gratis oblato* 144. *De oblato ex timore, etc.* 145. *De pacto non repetendi sortem, nisi intra tempus longum* 146. *De damno emergente* 147. *De lucro cessante* 148. *Conditiones* 1. *ut mutuatarius admonitus sit;* 149. 2. *ne ultra spem exigatur;* 150. 3. *ut mutuum sit causa damni et lucri cessantis* 151. *An damnum, aut lucrum debeat esse certum* 152. *De periculo* 153. *et* 154. *De montibus pietatis* 155. *De pœna conventionali* 156. *et* 157. *An ut exigatur benevolentia, etc.* 158. *De pactis obligatoriis, etc.* 159. *De pacto restituendi in eadem quantitate* 160. *De præstando quod debetur ex justitia aut charitate* 161. *Obligatio usurariorum, et hæredum* 162. *De cooperatoribus* 163. *et* 164.

139. — Loquendo de *mutuo*, mutuum est cùm datur res usu consumptibilis obligatione restituendi eam tempore præfixo in eadem specie, et bonitate. Sed si tempus non est præfixum, restituenda est cùm exposcitur (elapso tamen aliquo conveniente spatio); imo restitui debet etiam non requisita, si à mutuante aut ob oblivionem, aut observantiam, aut loci distantiam, non exposcitur (1).

140. — Notandum hic 1. quòd mutuum datum universitati, minori, et Ecclesiæ, aut ad aliam piam causam non potest repeti, nisi probetur illud in eorum utilitatem esse impensum; excipitur, si daretur alicui ecclesiæ cum Prælati et capituli consensu (2).

141. — Notandum 2. filiosfamilias, qui non habent bona castrensia aut quasi, non teneri ad restituendam pecuniam mutuo acceptam. *L. 1. C. de S. C. Maced.* Et hoc non solùm valet pro foro externo, sed etiam interno conscientiæ; excepto si cum juramento de satisfactione se obligassent (quod juramentum potest cæteroquin à Superiore ecclesiastico relaxari); sed in casu quo sciente et non contradicente patre accepissent, aut si mutuum in patris utilitatem expensum esset, nempe in ea quæ ille præstare filio debuisset, tunc pater tenetur ad satisfaciendum (3). Hoc tamen quod dictum est de pecunia, non procedit pro re mutuo accepta à filiofamilias. Nec aliud de mutuo dicendum restat.

142. — Loquendo de usura, usura est lucrum prove-

(1) *N.* 754. *et* 755.—(2) *n.* 756.—(3) *Lib.* 3. *n.* 757.

niens ex mutuo ob usum rei mutuo datæ. Illa tùm lege positivâ, tum naturali est illicita : nàm in aliis rebus usus est distinctus à dominio, sed in rebus consumptibilibus usus non distinguitur à dominio, dùm usus rei destructionem importat, ideòque cùm in mutuo dominium necessariò in mutuatarium transfertur, si mutuans aliquid lucri exigeret, ex re non ampliùs sua, et ex sterili, ùt est pecunia, frumentum, etc., exigeret (1).

143. — Itaque ex mera mutui ratione nullum lucrum exigi potest. Imò ne licet quidem mutuum dare cum spe alicujus lucri ; et licet *sanctus Thomas* (2) videtur admittere expectationem alicujus lucri, cùm lucrum expectatur aut exigitur non ex pacti debito, sed ex benevolentia ; hoc tamen dicimus intelligi debere cùm mutuum principaliter datur ad benevolentiam expiscandam, et minùs principaliter aliquod lucrum speratur. Sed principaliter mutuum dare ob lucri spem (licèt sperati ob meram benevolentiam), ùt esset si aliàs sine tali spe mutuum non daretur, dicimus omninò non licere, cùm Evangelium dicat :... *Mutuum date, nihil indè sperantes. Lucæ* 6. 35. Et hoc est expressum in *cap. Consuluit, de usur.* ubi dicitur usurarius, qui mutuo dat animo lucrandi, licèt sine pacto, *aliàs non traditurus* (verba sunt textûs) : et ibi adducuntur pariter verba quæ mox retulimus ex Evangelio (3). Et notetur hìc prop. 42. damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat : *Usura non est, dùm ultra sortem exigitur aliquid tamquam ex benevolentia debitum.* Propositio meritò reprobata, quia benevolentia nunquam obligare potest ad lucrum præstandum, cùm multis aliis modis exhiberi possit (4).

144. — Sed si mutuatarius daret aliquid merè gratis, benè potest à mutuante retineri. Sed quid dicendum in casu, quo dubitatur an mutuatarius gratis dederit, an ùt mutui pretium ? Respondetur, quando mutuans bonâ fide recepit, et postea superveniente dubio non potest certus fieri, tunc potest licitè illud sibi retinere. Secùs autem si jam recepit in dubio (quicquid dicant alii), quia cum dubio nemo legitimè potest possessionem inchoare (5). Cæterùm si mutuatarius non esset pauper, nec illiberalis, nec dedisset motus ab aliqua mutuantis efflagitatione, sive minis, tunc præsumi potest illum gratis dedisse; præsertim si dedit post sortis mutuo datæ redditionem (6).

(1) *N.* 758. *et* 759. —(2) 2. 2. *q.* 78. *a.* 2. *ad* 3.— (3) *L.* 3. *n.* 762.—(4) *Lib.* 3. *n.* 746. — (5) *n.* 761. *v.* Quær. II. — (6) *Ibid.*

145. — Dicunt multi DD, ùt *Laym. Sot. Lugo, Castrop. Salmant.* et alii, quòd si mutuatarius ultra sortem dederit aliquid, ne videretur ingrati animi, aut ne deinceps sibi denegaretur mutuum, benè potest mutuans illud retinere; quia mutuatarius ad præstandum illud donum non inducitur ab aliqua extrinseca mutuantis actione, sed tantùm ex motivis suis intrinsecis, quæ omnia spontaneam efficiunt illam donationem (1).

146. — Hìc notanda propos. 42. ex damnatis ab Alexand. VII. quæ dicebat: *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.* In mutuo est intrinseca obligatio, ut mutuans exspectet restitutionem sortis pro aliquo tempore. Sed si mutuans se obligaret expectare ad tempus longum et extraordinarium (v. g. ad tres, vel quatuor annos), dicunt *Sporer*, *Medina*, *Serra*, *Ledes. Trullench.* et *Henriq.* posse tunc illum exigere aliquid, quia talis obligatio est extrinseca mutuo, adeòque digna pretio; saltem quia (dicunt *Salm.* cum *Prado*, *Bannez*, *Aragona*, etc.) mutuans se obligando tantum temporis expectare, est moraliter impossibile, ut aliquod damnum, aut incommodum notabile non patiatur. Et si potest quis licitè aliquid exigere, si se obligat ad dandum mutuum intra longum tempus, ùt dicit *Molina*, cum communi, cur non potest qui se obligat ad non repetendum suum, nisi post tempus extraordinarium (2)?

147. — Quatuor sunt tituli ordinarii propter quos mutuans potest aliquid ultra sortem exigere. I. Titulus est *damnum emergens*, quod mutuans mutui causâ patitur, tunc enim, ùt dicit *S. Thomas* (3), non est quod ille vendit usum pecuniæ, sed indemnem se reddit in damno passo(4).

148. — II. Titulus est *lucrum cessans*, nempe illud quod mutuanti non obvenit ob mutuum. De justitia hujus tituli sunt qui dubitant, sed immeritò, dùm communiter illud probatur apud DD. et etiam *S. Thomam* (5), qui dicit duobus modis posse aliquem damnificari, aut si impeditur à consecutione alicujus boni quod jamjam consecuturus erat, aut si privatur illo quod jam habet. Et licet Angelicus alibi (6) dicat non posse mutuantem convenire de lucro sperato, quia non potest vendere quod adhuc non habet; attamen sapienter advertit doctus *Sylvius* (7) hoc debere intelligi, quòd mutuans non potest exigere totum

(1) *N.* 763. — (2) *Lib.* 3. *n.* 760. —(3) 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 1. —(4) *L.* 3. *n* 768. —(5) 2. 2. *qu.* 62. *art.* 4. —(6) 2. 2. *qu.* 78. *art.* 2. *ad* 1. — (7) 2. 2. *q.* 77. *a.* 1. *Quær.* 5.

lucrum, quod speratur, sed tantum valorem spei. Sed de hoc titulo hodie non est ampliùs dubitandum, cùm Benedictus XIV. in Bulla *Vix pervenit* declaraverit, unum ex justis titulis exigendi aliquid à mutuo, esse lucrum cessans, nempe (ùt in Bulla se explicat) si pecunia aliter impensa fuisset, *sive ad proventus annuos conquirendos, sive etiam ad licitam negotiationem exercendam, honestaque lucra percipienda* (1).

149. — Nihilominus, ut hoc lucrum exigatur ratione damni emergentis aut lucri cessantis, tres requiruntur conditiones. *Prima* ut pactum lucri præcedat contractum (excepto si mutuans cogeretur invitus mutuari, aut si mutuatarius, elapso tempore, non restitueret mutuum); et præterea ut mutuatarius etiam ante contractum sit admonitus de præfato titulo. Nec sufficit præsumere quòd ille consensurus fuisset lucro promisso, si de justo titulo certior factus esset; quia ad contractum non sufficit voluntas interpretativa, sed requiritur actualis. Attamen si contrahentes consentirent contractui omni meliori modo, quo iniri potest, tunc probabiliter dicunt *Less. Tourn. Salm.* et *Croix*, quòd potest exigi lucrum promissum. Cæterùm Bened. XIV. in præfata Bulla hæc præscribit : « Qui ab » omni usuræ labe se immunes præstare volunt, admo» nendi sunt, ut contractum instituendum ante decla» rent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum » ex pecunia postulent » (2).

150. — *Secunda* conditio est ut ratione lucri cessantis non exigatur ultra valorem spei lucri sperati, deductis expensis, et pretio laboris, quem impensurus fuisset ut tale lucrum exigeretur : non jam ex toto, sed ex parte, nempe quantum mutuans aliis soluturus fuisset ut liberaretur ab ipso labore (3).

151. — *Tertia* conditio est ut mutuum sit vera causa damni, aut cessationis lucri; nam si mutuans illud lucrum aliâ pecuniâ sibi fecisset, aut aliâ industriâ, cui vacare non potuisset illam pecuniam in negotiationem applicando, tunc nihil potest exigere. Sed si mutuans daret mutuo pecuniam negotiationi destinatam, nec illi esset animus aliam pecuniam, pro familiæ opportunitatibus, aut pro alio fine reservatam, in illius locum sufficere, tunc probabiliter potest exigere lucrum cessans pecuniæ mutuo datæ, ùt dicunt *Less. Lug. Laym. Castr. Valent. Salm.*, etc., quia tunc reverà mutuatio est causa cur cesset

(1) *L.* 3. *n.* 769. — (2) *Lib.* 3. *n.* 769. *et* 773. — (3) *n.* 769. *v. II.* Conditio.

lucrum speratum à pecunia ; nec mutuans tenetur in mutuatarii gratiam negotiationi exponere pecuniam illi non destinatam, sed aliis suis finibus. Ego tamen hoc non admitterem in casu quo mutuanti, cùm mutuum dat, esset animus substituendi negotiationi illam pecuniam reservatam (1).

152. — Addit *P.Concina* his tribus conditionibus quartam, nimirùm ut damnum aut lucrum sit certum : nempe quòd paratæ sint lucrandi occasiones. Sed meliùs dicunt communiter cum *Silvio* , *Navarro*, *Mald. Tap. Salas, Decoquer*, *Salm.*, etc., quod benè potest in pactum deduci lucrum solvendum ob illos titulos incertos, modò sint probabiles, et modò non exigatur ultra valorem periculi damni, aut spei lucri, dùm subjacere illi periculo damni incerti, et privare se spe lucri incerti, utìque sunt digna pretio (2).

153. — III. Titulus est periculum amittendi sortem. Hic titulus est valdè nonnullis decertatus; sed communiter , et meritò admittitur etiam ab auctoribus probabilioristis, proùt sunt *Fagnanus, Petroc. Cabassut. Tourn. Wigandt,* ultra *Silvest. Sylv. Less. Mol. Lug. Salmant.* et alios, dummodò periculum sit extraordinarium, non autem commune. Ratio est, quia suscipere tale periculum est certè dignum pretio, ut docet *S. Thomas* (3), qui dicit : *Res extra periculum plus æstimatur, quàm existens in periculo.* Et hoc confirmatur ab eo quod expressum fuit à Conc. Lateran. sub Leone X. *sess.* 10. ubi damnatum fuit recipere aliquid ex mutuo : dummodò (nota) non esset periculum sortis, aut expensæ, ut illa recuperetur, dicente Concilio lucrum quod exigitur tunc esse usuram, *quando nullo sumptu, nullove periculo conquiri studetur.* Confirmatur etiam ex Declaratione S. C. *de propaganda fide* approbata ab Innoc. X. et relata à pluribus gravibus AA., nimirùm à *Cabass. Tournely, La-Croix, Bancel,* et primò ab *Hurtado*, qui authenticum exemplar manu notarii apostolici firmatum adducit; in illa dictum fuit posse ex mutuo peti lucrum ultra sortem, *ratione periculi probabiliter imminentis* (4).

154. — Opponunt adversarii textum in *cap. Naviganti, de usur.* ubi legitur quòd pactum exigendi aliquid præter sortem habendum est usurarium, quando mutuans suscipit supra se sortis periculum ; verba textûs hæc sunt : *Eò quòd* (mutuans) *suscipit in se periculum, usurarius censendus est.* Sed respond. 1. à multis quòd in textu citato

(1) *N.* 771.—(2) *Lib.* 3 *n.* 770.— (3) *Opusc.* 73. *c.* 6.— (4) *Lib.* 3. *n.* 765.

præsumitur ex errore sublata fuisse particula *non*, quæ præcedebat verbum *censendus*; ita valdè probabiliter *Tourn*, *Cabass. Laym. Castrop.*, etc. ratione accepta ex contextu verborum immediatè subsequentium : *Ille quoque.... non debet ex hoc usurarius reputari*, etc. loquendo de alio casu : cæteroquin hoc non cohæreret cum verbis præcedentibus *usurarius censendus est.* Sed (de hoc quidquid sit) respondetur 2. cum *Fagnano*, quòd hoc valet pro foro externo, quod præsumit in tali contractu animum usurarium, non autem pro interno. Respond. 3. hoc currere quando mutuans vi ipsius mutui vellet obligare mutuatarium ad transigendum hujusmodi periculum, nam si mutuatarius offerret cautionem, mutuans teneretur eam acceptare : non autem cùm non intendit eum obligare (1).

155. — Hìc scire juvat, ab eodem Conc. Lateran. adducto approbatos fuisse *montes* nuncupatos *pietatis*, in quibus exigitur certum lucrum ultra sortem propter expensas officialium montis, et ob pignorum conservationem, quæ veneunt elapso tempore præfixo mutui restitutioni, et quod residuum est redditur dominis, si inveniuntur, aliàs applicantur pauperibus, aut in ipsius montis augmentum. Dicunt nonnulli mutua hujus montis non debere dari, nisi pauperibus, ne postea deësset undè auxilietur pauperibus, in quorum gratiam præsertim hujusmodi montes instituti sunt (2).

156. — IV. Titulus est *pœna conventionalis*, nempe pactum, quòd si mutuatarius non satisfacit solutioni intra tempus prædefinitum, solvenda ei erit aliqua summa ultra sortem. Hic titulus etiam communiter censetur justus à *Soto, Less. Tournely*, *Cabas. Henrico de S. Ignatio, Wig. Salmant.*, etc. ; talis enim pœna non imponitur, nec imponenda est fine lucrandi, sed fine reddendi vigilem mutuatarium redditioni in præfinito tempore. Ut tamen talis pœna exigatur, tres requiruntur conditiones : 1. ut dilatio mutuatarii in reddendo sortem tempore præfinito sit notabilis et culpabilis ; 2. ut pœna sit moderata, et culpæ proportionata ; 3. ut mutuatarius se obliget ad reddendam sortem tempore, quo verè possit ille eam restituere, aliàs pactum æstimatur usurarium (3).

157. — Dubitatur autem an præfata pœna debeatur ante sententiam judicis ? Alii negant ; sed probabiliùs affirmant *Less. Tournel. Silvest. Salmant.*, etc., quia talis pœna induit pacti rationem, non pœnæ (4). Et hìc adverten-

(1) *Lib.* 3. *n.* 765. *v.* Objiciunt II. —(2) *n.* 765. *v.*Circa.—(3) *n.*766.—(4) *n.* 76⁷.

dum quòd pactum nuncupatum *legis commissoriæ*, nempe quòd si non reddatur termino præfixo mutuum, pignus in totum abdicatur mutuanti, hoc pactum solùm cohonestari potest, si appositum fuisset tamquam pœna conventionalis cum conditionibus suprà expressis; cæterùm per se loquendo, esset usurarium, et mutuans, pacto non obstante, deberet restituere totum superfluum pignoris ultra sortem, et præterea fructus à pignore perceptos, si illud est fructiferum; ideòque pactum, ut à mutuante exigantur fructus fundi pignori dati, nuncupatum *antichriseos* (vulgò *a godere*), per se est illicitum. Excipitur si tale pignus fuisset datum pro dote promissa (sed non adhuc constituta), ad sufferenda matrimonii onera (1).

158. — Ad dignoscenda quænam pacta licita sint in mutuo, oportet attendere regulam traditam à *S. Thoma* (2), nempe omne onus quod imponitur dignum pretio, esse usuram; non autem, si exigitur aliquod quod pecuniâ non acquiritur, ùt est benevolentia (3); modò non exigatur aliquod beneficium in particulari, tanquam debitum illi benevolentia, aut gratitudini, cùm damnata sit propositio 42. ab Innocent. XI. quæ dicebat non esse usuram exigere aliquid, *tanquam ex benevolentia, et gratitudine debitum*; ùt esset v. g. si mutuans obligasset mutuatarium ad ei conferendum aliquod officium; ratio est, quia gratitudo potest multis aliis modis exhiberi, ùt laudando, honore afficiendo benefactorem, etc. Quare debitum reddendi aliquod in particulari est onus pretio æstimabile, adeòque usura.

159. — Ita etiam est illicitum obligare mutuatarium ad emenda inposterùm à mutuante necessaria, aut locandam illi domum, ad vendendum frumentum, ad mutuandam pecuniam, aut id simile. Dictum est *inposterùm*, quia exquirere à mutuatario hæc eodem tempore quo ille petit mutuum, hoc non est illicitum, ùt docet *S. Thomas* cum aliis communiter (4).

160. — Est illicitum etiam pactum, ut pro pecunia aut alia re mutuo data, reddatur alia rei species, quia hoc onus etiam esset pretio æstimabile. Hìc autem dubitatur, an sit licitum pactum, ut reddatur res mutuo data certo tempore in eadem specie, et quantitate? v. gr. si datur mutuo frumentum mense Augusti cum pacto, ut restituatur in eadem quantitate mense Maji? Respondetur, quando

(1) *Lib.* 3. *n.* 775. *et* 776. — (2) 2. 2. *q.* 78. *a.* 2. — (3) *L. n.* 774. — (4) *n.* 780. *et* 781.

dubium est æquale, quòd mense Majo frumentum (et idem de cæteris rebus) possit crescere et decrescere, aut si mutuans statuit suum frumentum usque ad Majum conservare, tunc certè licitum est pactum; deductis tamen expensis, aut periculo conservationis. Sed si res non potest pretio decrescere mense Majo, et contrà mutuans non erat certo conservaturus (quidquid dicant *Less. Salm. Azor. Bonac.*, etc.), tale pactum est usurarium; nam obligando mutuatarium ad reddendum frumentum Majo, cùm pluris valet, dignoscitur animus lucrandi: undè tunc in restituenda sorte deducendus est à sorte valor augmenti. In mutuo autem pecuniæ semper licitum est pactum, ut reddatur in eadem specie, saltem si diminutio non est moraliter certa (1).

161. — Est commune inter DD. non esse illicitum mutuanti exigere aliquid ex justitia debitum, v. gr. ut mutuatarius cesset à vindicta, aut ab injusta vexatione, aut ut solvat debitum priùs contractum (2). Diximus *ex justitia debitum*, quia non currit regula, si res erat debita ex charitate. Quare dicimus cum *Azor. Bonac. Spor. Salmant.* etc. (quicquid dicant *P. Concina* et alii), quòd si detur mutuum medico, aut advocato, qui tenebatur mederi, aut causam defendere ex sola charitate, non licet pacisci, ut ipse teneatur hoc præstare; quia, posito pacto, additur onus justitiæ, quod est dignum pretio (3). Ita etiam dicimus cum *Lugo, Laym. Bonac.*, etc. adversùs alios, non licere mutuanti obligare mutuatarium ad remittendam offensam, quam deberet ex charitate ei remittere, sed ex justitia poterat satisfactionem petere (4).

162. — Denique loquendo de usurariorum obligatione, et aliorum, qui positivè et graviter coöperantur contra mutuatarii voluntatem, ipsi tenentur restituere omnes usuras exactas, non autem accessiones factas ex usuris, quia hic est fructus industriæ, qui spectat ad illum qui eam adhibet (5). Probabile est autem hæredes usurariorum non teneri in solidum ad restitutionem usurarum, sed quemlibet pro sua rata, ùt deducitur ex *c. Tua nos*, 9. *de usur.* et ex *l.* 1. *Cod. de delict. defunct. l.* 4. *tit.* 17. (6).

163. — Servi usurariorum qui coöperantur in aliquo quod mutuatario non displicet, ùt in deferendo pignore, aut pecuniam, aut in tabulas referre, aut amicis verbis usurarum solutionem efflagitare, hi excusantur à restitu-

(1) *Lib.* 3. *n.* 782. — (2) *n.* 774. *et n.* 777. — (3) *Ibid.* — (4) *n.* 778. — (5) *n.* 784. *et* 792. — (6) *n.* 790.

tione ; secùs qui firmant chirographum , aut minis , aut aliis mediis cogunt ad solutionem (1).

164. — Loquendo denique de iis qui consilium præstant , aut pecuniam exhibent usurario , hi excusantur à restitutione , sicut dicunt *Lugo* , *Tol. Silvest.* et alii communiter , cùm id agunt in mutuantis gratiam (2). Demùm notandum quòd usurarii publici sunt infames , et eorum testamentum est nullum ; nec possunt admitti ad Communionem , nec sepeliri in loco sacro : et qui scienter eorum corpora sepulturæ reddit, ipso facto est excommunicatus (3).

PUNCTUM V.

De emptione et venditione.

Determinatio pretii et rei 165. *De emptione* 166. *Quando transfertur dominium* 167. *De emptione conditionata* 168. *An periculum et fructus rei spectent semper emptori* 169. *De pacto exigendi fructus usque ad solutionem* 170. *Si emitur pecuniâ alienâ, aut venditur res aliena* 171. *De pretio justo* 172. *Quomodo pretium crescit aut diminuitur* 173. *De mercibus ultroneis; et quando potest cariùs vendi* 174. *De venditione sub hasta* 175. *ad* 177. *An si ob dilationem , vel anticipationem pretii , etc.* 178. *De chirographis* 179. *De pacto retrovendendi* 180. *De pacto reëmendi* 181. *De contractu mohatræ, et antechriseos* 182. *De monopolio* 183. *et* 184. *De vitio rei* 185. *ad* 187. *Qui novit brevi pretium fore , ut crescat aut decrescat , etc.* 188. *De venditricibus , et proxenetis* 189. *Si res est vendita duobus* 190. *Si res perit, etc.* 191.

165. — Notandum I. quòd ut contractus venditionis sit validus , requiritur determinatio tam pretii (saltem remissa alicui tertio) , quàm rei , saltem in mensura , v. g. si venditur vinum talis dolii tanti in singulos cados ; aut saltèm in spe , ùt cùm venditur jactus retis (4).

166. — Hìc quæritur an , datâ arrhâ , possit ille qui eam dedit , à contractu resilire ? Affirmatur , nam hæc est consuetudo. Sed secùs esset , si arrha daretur tantùm ad majorem cautelam. Cæterùm in dubio rectè dicit *P. Concina* (contra *Croix*) posse resilire dantem , omissâ arrhâ , quia plerùmque omnis contractus intenditur fieri juxta consuetudinem quæ est in usu (5).

167. — Notandum II. contractum venditionis perfici solo consensu : dominium verò rei non transferri nisi traditione : imò ne traditione quidem illud transfertur, nisi emptor solvat , aut saltem offerat pretium , aut præstet

(1) *Lib.* 3. *n.* 789. — (2) *n.* 785. — (3) *n.* 792. *v.* 2. Usurarius. — (4) *n.* 794. — (5) *Lib* 3. *n.* 694 *v.* Quæritur hic.

pignus, aut fidejussionem (vulgò dictam *pieggiaria*), *aut* saltem exhibeatur fides sive promissio; ùt habetur ex §. *Venditæ, instit. de rerum divis.* (1), vide dicta *n.* 107.

168. — Notandum III. quòd cum emptio est conditionata, adimpletâ conditione, contractus fit validus à tempore emptionis, ita ut fructus spectent ad emptorem, excepto si conditio remissa fuisset arbitrio emptoris (2).

169. — Notandum IV. quòd licèt periculum et commodatum plerùmque spectet ad dominum rei, nihilominùs in emptione rei determinatæ, licèt res non sit adhuc emptori tradita, aut si est tradita, sed sine fide pretii (in quibus, ùt suprà dictum est, dominium restat penes venditorem), periculum tamen et commodum sunt emptoris, ùt expressum est in sequentibus textibus, §. *Cùm autem*, 3. *institut. de emptione*, *et vendit. L. Id quod*, 7. *de peric. et commod.* ac *L. Post perfectum*, I. *c. eod. tit.* excipitur tamen, si expressè conventum sit contrarium, aut si res non sit tradita, et venditor fuerit in mora, ne traderetur, aut si res suâ culpâ periit, aut deterior facta sit (3). Sed præter hos casus exceptos, sicut periculum rei spectat ad emptorem ita ei debentur fructus illius (4). Et leges civiles oppositæ in hoc puncto reprobatæ sunt à jure canonico, proùt favorabiles lucro usurario, proùt dicunt *Salm.* (5).

170. — Dubitatur autem an venditor possit à principio convenire, ut fructus ipse percipiat, donec pretium solvatur, cùm jam dominium translatum est rei traditione, et fide pretii? Nonnulli negant, sed communis et probabilior sententia affirmat cum *Sanc. Mol. Bonac. Petroc.*, etc. quia tunc licitè potest venditor sibi reservare dominium utile rei, usquedùm pretium sit solutum (6).

171. — Notandum V. si quis emit aliquid pecuniâ alienâ, sed nomine suo, ex *L. Si eo, de rei vind.* res emptoris est? Excipiunt DD. si pecunia esset alicujus ecclesiæ, aut minoris, aut militis (7). Contra si quis vendit rem alienam, licèt respectu rei invalida sit venditio, nihilominùs acquirit dominium pecuniæ. Si ipse verò vendidisset malâ fide, teneretur ad omnia damna emptori; si in bona fide; non tenetur nec ad damna, nec ad evictionem, sed tenetur restituere pretium emptori (cùm res jam evictione ad dominum pervenisset), licèt pactum intercesserit, nec ad evictionem aliquam teneretur, ùt habetur ex *L. Emptorem*, §. *Qui au-*

(1) *N.* 795. *et* 796. — (2) *n.* 797. — (3) *n.* 798. —(4) *Ibid. v.* Ità. — (5) *Tract.* 14. *c.* 2 *n.* 17. — (6) *Lib.* 3. *n.* 798. *v.* Diximus. — (7) *n.* 799.

tem, ff. de actionibus empt. Excipiunt tamen, 1. si pactum expressum intercesserit de non restituendo pretio ; 2. si venditor in nihilo sit factus ditior, quia fortè ille dono dedit pretium acceptum ; 3. si emptor conscius erat rem fuisse alienam , aut alteri obligatam ex *L. Si fundum. c. de evict.* Sed hoc procedit pro foro externo ,cæterum in conscientia, si pretium in pœnam non est fisco adjudicatum , venditor semper debet illud restituere emptori (1).

172. — Notandum VI. quòd cùm pretium taxatum est à republ. illi debent stare omnes,etiam Ecclesiastici, nisi accideret quòd mutarentur circumstantiæ, et quòd major civium pars , Superioribus scientibus, taxam non observaret (2). Taxâ acceptâ , quælibet res habet suum pretium infimum , medium, et supremum , et horum quodlibet est justum. In hoc advertendum 1. quòd pretium judicatur juxta tempus traditionis rei, et locum ubi venditur. Advertendum 2. pretium rerum pretiosarum, et extraordinariarum habere majorem latitudinem , quàm res viles , et ordinariæ : sit exemplum hujus differentiæ : Vinum valet 5 , potest emi 4 et 6 ; si valet 10, potest emi 8 et 12 ; si centum , 95 et 105. Hoc pro rebus ordinariis ; sed loquendo de rebus extraordinariis , et magni pretii, villa quæ v. g. vendita est 20. millibus, potest emi 12 millibus (3). Advertendum 3. quòd si in pretio adest læsio *ultra dimidium* , pars læsa potest rescindere contractum in judicio : sed si infra dimidium, altera pars etiam teneturin conscientia ad damnum reficiendum usque ad pretium justum. Attamen si utraque pars justum pretium ignoraret , tunc justum est illud de quo conventum est (4). Advertendum denique, quòd communiter non præstatur fides vendentium mendaciis , quare plerùmque hi ad restitutionem non tenentur , si pretium non excedit supremum, aut nisi adverterent, quòd emptores sibi fidem præstaverint (5).

173. — Notandum VII. pretium augeri aut ob ementium concursum , aut ob mercium penuriam. Et ita contrà minuitur , vel ob defectum ementium , vel ob mercium copiam. Hæc regula debet præcipuo modo attendi in multis quæstionibus resolvendis , quæ postea movebuntur (6). Notandum etiam hìc quòd communis existimatio regionis, ubi res existit, reddit justum quodcumque pretium (7).

174. — Notandum VIII. quoad emptorem , posse eum

(1) *Vide Castr. tr.* 32. *D.* 5. *p.* 28. §. 1. *n.* 1. *et Salm. tr.* 14. *c.* 2. *n.* 31. *cum aliis.* — (2) *L.* 3. *n.* 803. — (3) *Lib.* 3. *n.* 804. — (4) *n.* 805. et *v.* Quod si. — (5) *Ibid. v.* Hinc etiam. — (6) *n.* 801. *v.* Notand. 2. — (7) *n.* 808.Notand. autem 1.

minoris infimo emere rem quæ sibi parùm commoda est, vel si in vendentis gratiam emit. Quare dicunt aliqui merces ultroneas decrescere pretio usque ad dimidium; sed probabiliùs juxta communiorem sententiam usque ad tertiam partem. Ratio cur merx ultronea decrescit, est quia in hujusmodi venditionibus est magis infrequens ementium numerus (1). Et propter eamdem rationem qui emit multa simul, potest pariter emere minoris infimo (2). Contrà venditor non potest vendere pluris supremo ex eo, quia res esset utilis, aut in nimio desiderio emptori (3). Enimverò potest quid ampliùs exigere, si alii interveniant tituli, nimirùm 1. si fiat cum ejus damno, aut lucro cessante (modò de hoc moneatur emptor); et hoc licèt adsit taxa pretii, et licèt venditor ipse offerat vendere; 2. si venditor peculiari animo erga rem, quam vendit, affectus sit (4); 3. si sint res raræ, ùt gemmæ, picturæ, feræ, et id genus. An autem hæc possint vendi quanti plurimi? probabile est, posse; sed probabiliùs negatur, nisi sit usus mulieris honestæ (5); 4. si res vendatur minutim ratione majoris incommodi quod adhiberi debet, et ratione detrimenti (quod vulgò dicitur *Sfraudo*) quod perferri solet (6).

175. — Notandum IX. quòd bona quæ veneunt sub hasta, aut quæ per venditrices circumferuntur vendendæ, possunt vendi, et emi quocumque pretio quod pacisci possunt ipsi; *L. 2.c. de rescind. vend.* dummodò absit fraus, sive ex parte vendentis, v. g. si celaret rei vitium, aut fictos emptores introduceret: aut ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediret alios offerentes (7).

176. — Hìc dubitatur 1. an possit precibus simplicibus effici, ne alii offerant? Alii negant, sed communissimè alii id permittunt *Tournely*, *Lugo, Salmant. Castropal. P. Nav. Vega, Tapia*, *Conrad.*, etc. (8).

177. — Dubitatur 2. an emptor possit cum aliis conventionem facere, ne plùs offerant? Hic casus apud DD. parùm à DD. invenitur discussus. *Diana* (9) cum *P. Navar.* et aliis videtur id permittere, quoties obtulit justum pretium, saltem infimum quanti res valet. Sed ego cum *de Lugo* (10) et aliis doctis, quos consului, puto oppositum, casu quo res exponitur sub hasta ex judicis sententia; ratio est,

(1). *N.* 802.—(2) *Ibid. in fin. v.* 2. Emptor. — (3) *n.* 806. — (4) *n.* 807. *et v.* Quær. I. — (5) *Lib.* 3. *n.* 808. — (6) *n.* 809. – (7) *n.* 808. *v.* Notand. 2.— (8) *Ita Tourn. tr. de contract. p.* 2. *c.* 1. *art.* 4. *concl.* 1. *v. Quæres denique. Lugo de contr. D.* 26. *n.* 45. *Salm. eod. tit. c.* 2. *n.* 58. *cum Palao, Trull. Tap. Dian. p.* 1 *tr.* 8. *R.* 76. *cum P. Navar. Reg. Vega, Conr. et Ariag. et lib.* 3. *n.* 808. *v.* Sed dub. 1. — (9) *p.* 1. *tr.* 8. *R.* 76. —(10) *Disp.* 26 *n.* 45. *in fin.*

quia cùm vendens tunc teneatur rem dare plùs offerenti, injustitiam ei irrogat emptor, si offerendo pretium tantùm infimum, aut etiam medium, impedit vendentem, quominùs speret medium, aut supremum ad quod habet jus, nimirum ne impediatur illud consequi : nam sicut vendens, si alius offerens desit, est in periculo rem tradendi minori pretio, et etiam infimo minore, ita contrà æquitas exposcit, ne defraudetur spe consequendi pretium majus, si fortè occurrent plures offerentes qui æmulatione augent pretium. Hoc exposcit æquitas, et hoc videtur exposcere jus licitationis.

178. — Notandum X. quòd præcisè ob dilationem, aut solutionis anticipationem, non potest pretium augeri, nec minui; nisi interveniret alius titulus periculi, aut damni, aut lucri cessantis, de quibus titulis semper monendus est emptor, ùt dictum est *n.* 149. Et hìc advertendum quòd mercatores vendendo cariùs pecuniâ expectatâ, difficulter excusantur ob solum titulum lucri cessantis ; quia vendendo dilatâ solutione, majorem mercium copiam distrahunt, et ita restauratur lucrum quod eis cessat ob dilationem (1). Potiùs excusare potest titulus communis existimationis, quæ probabiliter reddit justum pretium hujusmodi venditionum dilatæ solutionis, ùt dicunt *Lugo*, *Less. Cano*, *Mol. Tolet. Sanch. Castrop. Bonac.* et *Salm.*, quia in hujusmodi venditionibus adest major copia emptorum, et minor numerus vendentium ; et quia semper inest periculum commune amittendi sortem. Et idem dicunt de emptoribus, qui anticipatè solvendo pretium minus exhibent, quia in hujusmodi emptionibus adest copia vendentium, et inopia emptorum, et etiam aliquod periculum rem non habendi, aut saltem non habendi juxta optata (2).

179. — Et eâdem ratione inducti probabiliter dicunt *Nav. Cajet. Sanch. Tourn. Anacl. Azor. Lugo*, cum *S. Bernardino Senensi* et aliis, quòd chirographa, licèt sint liquida, possunt minoris emi, quia aliud est habere pecuniam, aliud est emere actionem ad illam, quæ actio communiter existimatur minoris, quia hæ actiones in praxi non sunt immunes ab aliquo periculo exactionis, aut saltem molestiæ, et expensæ. Dico tamen excipienda esse chirographa quæ vulgò nuncupantur *fides crediti*, pro quibus nullum morale periculum adest : modò ob distantiam, incommodo aut periculo sibi non esset exactio, propter eum qui ad exigendum mittendus est (3).

(1) *Lib.* 3. *n.* 810.—(2) *n.* 811. — (3) *n.* 829.

180. — Notandum XI. quòd pactum de retrovendendo est licitum, cùm debitæ conditiones interveniunt, nempe, 1. ut diminuatur pretium, quod decrescere potest usque ad quartam partem : imò alii dicunt usque ad tertiam : et tunc utique valet pactum, ut emptor teneatur retrovendere eodem pretio, licèt rei pretium augeatur ; 2. ut rei periculum sit penes emptorem ; 3. ut fundus retrovendatur cum fructibus aut sine, ùt reperitur cùm traditur (1).

181. — Ita etiam juxta sententiam probabiliorem *Less. Lugo, Molin. Castrop. Silv. P. Navarr. Bonac. Azor.* et aliorum licitum est pactum de reëmendo rem ad emptoris requisitionem cum sequentibus conditionibus, nimirùm, 1. ne adsit animus usurarius; 2. ut augeatur pretium prioris venditionis ; 3. ut venditor non teneatur ad reëmendum eodem pretio ; sed si res deterior fieret, debeat solvere tantum quanti valet tempore reëmptionis ; et contrà si res crescit, crescit vendenti. Et hoc modo illa est vera emptio, non autem mutuum, ùt supponunt adversarii ; dùm interim quò res non redimitur, periculum ad emptorem spectat, quod secùs est de mutuo (2).

182. — Contractus, qui *mohatra* nuncupatur, est certè illicitus, ùt constat ex propos. 40. ex damnatis ab Innoc. XI. Hic contractus fit cùm quis vendit cum pacto expresso aut tacito, ut res sibi minoris retrovendatur (3). Ita pariter est illicitus et usurarius contractus, qui *antichriseos* dictus, vulgo *à godere*, nempe quando quis aliquem fundum frugiferum dat fruitioni alteri, et hic dat illi pecuniam etiam fruitioni (4).

183. — Notandum XII. prohibitum esse *monopolium*, cum his duobus sequentibus modis fit, nimirùm : 1. quando quis impedit quominùs aliæ merces in regionem introducantur, ut ipse solus vendat suas cum civium damno ; 2. quando unus aut plures emunt omnes merces, ut eas vendant pluris pretio supremo, quàm in foro venderentur, nisi monopolium factum fuisset. Cæterùm si quis aut plures emunt merces, postquam cives jam sufficienter sibi comparaverunt, ut eas vendant lucro aliquo moderato, hoc ùtique licitum est, ùt communiter docent DD. Et probabiliter dicunt *Lugo*, *Med. Less.* et *Holzmann*, quòd hujusmodi mercatores non peccarent contra justitiam, si venderent pretio supremo, et ne contra charitatem quidem,

(1) *N.* 812. — (2) *Lib.* 3. *n.* 813. — (3) *Ibid. v.* Nota hìc.—(4) *Vide Salm. tr.* 14. *c.* 3. *n.* 46.

modò non inducerent alios ad vendendum cariùs (1). Undè fit, quòd si inter se conspirarent de non vendendo, nisi supremo pretio, licèt probabile sit cum *Less. Viva*, *Lugo*, *Holzm. Molin. Bonac. Salmant.*, etc. (contra *Tourn. Spor.*, etc.) non peccare contra justitiam ; nihilominùs non possunt excusari à peccato gravi contra charitatem, ùt certum est apud omnes (2).

184. — An autem facto monopolio injusto inter aliquos vendendi pretio supremum excedente, licitum sit aliis eodem pretio vendere. Admittunt *Salmant.* cum *Bonac. Med.* et aliis, dicendo quòd illud pretium jam factum est commune. Sed hæc opinio reprobata à *Rebel. Tapia*, *Dicast.* et *Concina*, mihi reverà non placet, quia tale pretium ex injustitia adauctum semper injustum est, nec debet teneri pro justa æstimatione, quæ ab injustitia ortum habuit (3).

185. — Notandum XIII. loquendo de vitio rei quæ venditur, vitium posse esse circa substantiam, circa qualitatem, et circa quantitatem. Si vitium est circa *substantiam*, aut contractus nullus est, aut deceptor debet reficere damnum, licèt à parte sibi condonare fecisset excessum pretii injusti (4). Et hic notandum, quòd si res est perfectior eâ, quæ venditur, illa præter injustitiam potest vendi pretio communi, licèt sit admixta aliâ re deterioris conditionis ; proùt esset vinum cum aqua, modò emptor illud non emat ad conservandum, quia vinum cum aqua commixtum facilè corrumpitur. Idem dicunt de pharmacopolis qui minoris vendunt unum pro alio ; modò illud sit certè æqualis utilitatis, et minuatur pretium ; ita *Sotus*, *Lugo* et *Salmanticenses*. (5).

186. — Si vitium est circa *quantitatem*, etiam damnum reficiendum est ; sed si unquam taxa esset injusta, aut injustum pretium ob monopolium emptorum, tunc non est improbabile ùt dicunt *Lugo*, *Laym. Castr. Salm.*, etc. vendentem posse uti mensurâ tantùm mancâ, quantùm ad pretium justum ; infimum tamen dumtaxat, perveniat (6).

187. — Si vitium denique est circa *qualitatem*, tunc oportet distinguere : quando vitium est patens, non adest obligatio illud manifestandi, et vendente illud non manifestante, contractus est validus ; modò illi non constet ignorantia emptoris, et modò qualitas non transeat

(1) *Lib.* 3. *n.* 814, 815 *et* 816. — (2) *Lib.* 3. *n.* 817.— (3) *Ibid.* *v.* Sed hìc. — (4) *n.* 819. — (5) *n.* 820. Dub., *et* *n.* 821. — (6) *n.* 822.

in substantiam, proùt esset, si emptor suam manifestasset mentem, se nolle illam rem nisi cum tali qualitate. Si autem vitium est occultum, tunc certè vendens tenetur illud patefacere, modò non se protestetur vendere, ùt communiter dicunt, *ad saccum ossium fractorum*; et proùt, tali protestatione omissâ, communiter practicatur in nundinis; advertendum tamen, quòd tunc non potest res vendi ultra pretium supremum, cùm ratio vitii occulti habenda sit (1).

188. — Dubitatur an quis possit vendere pretio currente rem, quam scit brevì minoris valituram. Est valdè probabile, quòd licitè possit, ùt communissimè dicunt *Cajet. Less. Soto, Castrop. Tournely, Salmant. Bonac.* cum *S. Thoma* (adversùs aliquos), quia in venditione non attenditur pretium futurum, sed præsens, quod existimatur non juxta notitiam particularem, sed juxta existimationem communem. Et ita pariter licitum est emere merces pretio currente, licèt noscatur notitiâ particulari brevi pretium auctum iri, Et eum qui ita vendit, probabiliter dicunt *Less. Bonac. Tourn. Ronc.* et *Salm.* ne peccare quidem contra charitatem, nisi esset quia ex hoc emptor in gravem necessitatem conjiciendus esset, aut si, cùm vendere posset illi qui statim rem consumpturus esset, vellet vendere ei qui eam conservaturus esset. Advertendum tamen hoc procedere cùm pretii accretio, aut imminutio notitiâ privatâ noscitur, nam si notitia esset communis, jam pretium ex se variatur (2).

189. — Notandum XIV. quòd qui recipit ad vendendum res pretio designato, nequit sibi retinere plus quod ex ea percipit, licèt in loco remotiori, et labore majore venderet; nisi tamen esset 1. quia talem extraordinariam diligentiam adhiberet, pretium cujus corresponderet lucro percepto; 2. si ipse rem melioraret; 3. si lucrum esset parvi momenti; 4. si tacitè convenerit cum domino, nihil ampliùs ei dare, præter designatum pretium, ùt si dominus nullum ei assignasset stipendium; 5. si factâ diligentiâ ordinariâ, ipsemet proxeneta sibi emeret rem pretio designato, et postea illam majore pretio venderet. Et idem dicitur relativè de eo, cui commissa fuisset emptio alicujus rei (3). Sartores qui se offerunt ad emendos pannos, non possunt exigere plùs pretio quod solvunt, nisi esset quòd mercator ipsis reverà ob peculiarem amicitiam, aut

(1) *Lib.* 3. *n.* 823. — (2) *n.* 824. *v.* 12. Etsi. — (3) *n.* 825. *v.* Quær. *et* Benè autem.

quia suam officinam frequentant, remitteret aliquid ex pretio communi (1).

190. — Notandum XV. rei duobus venditæ ab eo acquiritur dominium, cui tradita est post pretii solutionem, aut post datam fidem pretii, ùt dictum est *n.* 167. Sed si is malâ fide emeret, sciens quòd alteri jam vendita erat, tunc tenetur reddere eam primo emptori, ùt communiter DD., sed non ante sententiam, nisi esset 1. quòd ipse induxisset venditorem ad sibi rem vendendam; 2. si primus emptor esset locus pius, minor aut universitas; 3. si ipse esset donatarius, quia tunc tenetur eam restituere emptori, si eam petat intra annum. *L.* 1. *ff. quæ in fraud.*, etc. (2).

191. — Notandum XVI. rem venditam, si est determinata, nempe talis domus, tale dolium, etc. quando perit, perire emptori; modò venditor non fuerit in mora ad tradendam rem. Sed si non est determinata, v. gr. decem oves ex hoc grege, aut determinata tantùm ad mensuram, ùt hoc vini dolium tanti in singulos cados, tunc ante mensurationem, aut traditionem res perit venditori; ita ex *L. Lector. ff. de peric.* Sed incrementum, aut decrementum rei spectat ad emptorem, ùt dicunt *Less. Bonac. Salm.*, etc. (3). Cùm autem res est jam tradita ejus periculum spectat semper ad emptorem, licèt pretium non sit solutum, nec præstita sit fides, ùt superiùs diximus *num.* 169.

PUNCTUM VI.

De negotiatione.

Cui prohibita sit negotiatio; et quando est culpa lethalis; et si clericus negotiatur per alios, aut aliis 192. *Emere pecora pro suis pascuis, etc.* 193. *Vendere pluris, ut emat minoris. Emere lanam, etc. si fit per necessitatem* 194. *An clerico liceat esse tutor, factor, etc.* 195.

192. — NEGOTIATIO propriè dicitur, cùm aliquid emitur animo illud idem non mutatum cariùs vendendi. Hæc sub gravi vetatur Religiosis, et clericis in Sacris constitutis; secùs verò minoristis, nisi essent beneficiati, ùt dicunt communiter DD. ex *can. Placuit* 3. *q.*26. (4). Peccat ideòque graviter clericus, vel monachus qui frequenter negotiatur, licèt præciso scandalo et quamvis in materia non turpi, nec gravi, ùt dicunt *Lessius, Lugo*, et *Salm.*

(1) *Lib.* 3. *n.* 826. —(2) *n.* 827. — (3) *n.* 828. — (4) *Lib.* 3. *n.* 831.

cum aliis (contra paucos). Quamquam excusant à mortali, si hoc fieret bis aut ter in materia non gravi, aut semel in gravi (1). Et ita etiam eum excusant *Laym. Cast. Salm.* etc. si per alium negotiaretur, modò (ùt dicunt *Lugo*, et *Salmant.*) ejus superintendentia non esset nimia (2). Contrà declaravit Bened. XIV. in Bulla *Apostolicæ*, quòd ille clericus qui aliis negotiatur, incurrit easdem pœnas, ac si sibi negotiaretur : nisi esset quia negotium, jam à laïcis incœptum, non posset sine detrimento dimitti, nam tunc potest clericus illud prosequi, sed solùm ad tempus, et per interpositam laïci personam, et de licentia S. C. (3).

193. — Non est vetitum clerico emere pecora, ut in propriis pascuis saginata vendat, aut ut vendat partus eorum, lanam, etc.; hoc est commune cum *Less. Lugo*, *Layman*, *Ronc. Castrop.* et *Salm.* Sed dicimus non esse licitum pascua aliena conducendo hoc facere, cum vetitum sit à Concilio Chalcedon. (in *cap. Pervenit*, 21. *q.* 3.) pascua aliena conducere, ut vendat fructus. An autem liceat pascua aliena conducere ad saginanda propria pecora, et hæc vendere; negant *Laym.* et *Sporer*; sed affirmant *Salm.* et *Viva*, modò absit scandalum; et hæc opinio mihi videtur valdè probabilis, dùm hoc non reperitur ullâ lege vetitum (4).

194. — Licitum est verò clericis cariùs vendere, ut emant minoris. Et ita etiam licitum est vendere aliquid cariùs, cùm emptum sit non animo vendendi, sed conservandi illud. Item etiam licet emere plura pro securitate suæ provisionis et postea superfluum vendere. Insuper emere colores ut vendant picturas, et lanas ut vendant pannum, modò non conducantur alii operarii ad hoc efficiendum, ùt dicunt *Lugo*, *Salmant. Mol.*, etc. (5). Præterea licitum est clerico etiam negotiationem propriè dictam exercere, quandò hoc expediret pro sua, et suorum sustentatione, ùt habetur ex *c. Multa*, *ne cler. vel. mon.* Et pro hoc satis est gravis necessitas conservandi statum decentem, proùt probabiliùs, et communiùs dicunt *Castrop.* *Spor.* *Croix*, et *Mazzotta* contra *Laym.* qui admittit solam vitæ sustentationem. (6).

195. — Vetitum est clerico agere tutorem, tabellionem, aut exercere qualecumque officium publici ministerii, propter quod teneatur reddere rationes administrationis. Et si quis clericorum aliquod prædictorum officiorum exer-

(1) *Ibid. v.* Non peccat. — (2) *n.* 833. — (3) *n.* 832. — (4) *Lib.* 3. *n.* 835. — (5) *n.* 836. — (6) *n.* 837.

cuerit ; ipse non poterit ordinari, donec rationes non reddat aut saltem præstiterit fidejussionem. Sed hoc non intelligitur de administratione locorum piorum, pupillorum, et viduarum. Item vetitum est clericis personæ sæcularis procurationem gerere ; hoc tamen procedit in casu, (ùt dicitur in *c. Sed nec 4. ne cler. vel monac.*) quo ut clericus eo fungatur officio, negligere deberet proprium ministerium ecclesiasticum : *Si quis ab ecclesiastico* (sunt verba textûs) *fiat ministerio alienus, pro eo quòd, officio clericali neglecto, fluctibus sæculi se immergit :* et eo casu clericus incurreret etiam suspensionem à suo officio, sed *ferendæ sententiæ.*

PUNCTUM VII.

De censu.

Quid sit census 196. *Conditiones requisitæ à Nicolao V.* 197. *Conditiones requisitæ à S. Pio V.* 198. *An liceat census personalis* 199. *An liceat census redimibilis ex parte emptoris* 200. *An pereunte fundo pereat census* 201. *An possit constitui census pecuniâ anteà debitâ* 202.

196. — Contractus censûs, aut venditionis annuorum reddituum, est cum quis pro certa summa (v. g. 100) exigit quotannis quinos, senos, etc. in centenos ex aliquo fundo fructifero. Hic contractus est licitus, modò debitæ circumstent conditiones, nam est vera emptio, quâ qui dat pecuniam emit non jam pensionem, sed jus ad percipiendam partem fructuum fundi (1).

197. — Quoad autem conditiones in Bullis Nicolai V. et S. Pii V. oppositas, sciendum quòd in illa Nicolai V. (quæ in nostro regno Neapolitano viget in observantia) requiritur I. ut census constituatur super re certâ in specie ; et generaliter super aliis bonis ; II. ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio; III. ut pensio non excedat denos in centenos(2).

198. — In illa S. Pii V. requiritur I. ut census sit super re stabili et frugifera ; et sufficit ceteroquin officium perpetuum, aut alius census : II. ut pretium sit de pecunia numerata ; III. ut adsit pactum anticipatè solvendi pensionem ; IV. ut non obligetur venditor ad substituendum alium fundum, si pereat obligatus ; V. ut venditor non privetur ab alienando fundo hypothecato ; VI. ne conveniatur ad solvendam aliquam pœnam, aut interesse ob

(1) *Lib.* 3. *n.* 839. — (2) *n.* 845.

lucrum cessans, si pensio non solvatur; VII. ne novus creëtur census de pensionibus non solutis; VIII. ne emptor suo arbitrio possit repetere pretium; et ut venditor possit semper redimere censum, ceterùm de jure naturali est sententia communissima posse pacisci ut census sit irredimibilis; IX ne census vendatur aliis pluris, vel minoris, nisi esset quia census evaderet non liquidus (1). Sed circa Bullam S. Pii V. advertunt communiter auctores, illam non fuisse receptam in pluribus regnis, nimirùm in utraque Sicilia, in Hispaniis, in Germania, in Galliis, in Belgio; imò *Continuator Tourn.* affirmat nec Romæ observari. Et ubi recepta non est, sententia communis est, quòd non obligat (2).

199. — Dubitatur autem 1. an liceat census personalis? Alii negant, sed multi graves AA. probabiliùs et communiùs affirmant, loquendo quoad jus naturale; ita *Sotus*, *Less. Merbesius*, *Tournel. Hab. Wigandt*, *Castrop. Ronc.*, etc., quia sicut in censu reali emitur jus ad percipiendos fructus à fundo, ita in personali emitur jus ad percipiendos fructus ab industria et labore alicujus jam addicti tali officio, v. g. pictoris, mercatoris, etc. (3). Dictum est, jure naturali spectato, nam juxta Bullam S. Pii paulò antè allatam requiritur (ubi acceptata est) omninò fundus stabilis.

200. — Dubitatur 2. an liceat hic contractus si conveniatur, ut census sit redimibilis non solùm ex parte venditoris, sed emptoris? Alii, ùt *Lessius*, *Laym. Castropal.*, etc., admittunt illum, modò observentur conditiones quas alibi (*n.* 181.) recensuimus pro pacto reëmendi fundum. Sed alii, ut *Sotus*, *Covar. Salmant.*, etc. negant, et hæc sententia proculdubio suadenda est, dùm omnes conveniunt quòd in tali contractu adest periculum saltem intentionis usurariæ (4).

201. — Dubitatur 3. an præcisâ Bullâ S. Pii, pereunte fundo sine culpa venditoris, pereat etiam census? Negant *Salmant. Sot. Castrop.*, etc. dicentes quòd in tali casu tenetur venditor ad substituendum alium fundum. Sed nos oppositum tenemus cum *Lessio*, *Lugo*, *Ronc.*, etc., quia in contractu censûs non jam principaliter obligatur persona, et accessoriè res (utì supponunt adversarii), sed res tantùm, cùm vendatur jus super illius fructibus: undè pereunte fundo, nihil amplius debetur. Et hinc dicimus quòd, licèt sit licitum pactum solvendi pensionem (modò

(1) *Lib.* 3. *n.* 846. *et* 847. — (2) *n.* 849. — (3) *n.* 840. — (4) *n.* 843. *v.* Quær.

sit diminuta) etiam annis sterilibus ; non licêt tamen pactum eam solvendi etiamsi fundus pereat (1).

202.— Dubitatur 4. an possit constitui census de pecunia quam priùs venditor debebat emptori ? Spéctatâ Bullâ S. Pii non potest , quia ibi requiritur pecunia numerata . Sed loquendo *de jure naturæ* , non est improbabile , quòd possit cum *Navar. Less. Valent.* ,etc . cùm sensus habeat rationem eamdem , quam quælibet alia emptio , quæ ubique potest fieri cum pecunia quæ ei debetur (2).

PUNCTUM VIII.

De cambio , locatione, emphyteusi , feudo et libello.

De cambio , et ejus speciebus 203.*Qui recipit monetam falsam* 204 . *De locatione* 205. *De successione locatoris* 206. *In casu sterilitatis , etc.* 207. *An possit conduci jus mendicandi* 208. *Si tabellarius eòdem proficiscatur duorum mandata executurus an , etc.* 209. *An debeatur salarium famulo ægrotanti* 210. *De emphyteusi* 211. *De feudo* 212. *De libello* 213.

203. — Cambium est contractus , quo campsor cambit pecuniam campsario cum lucro aliquo præter sortem. Et quadruplex est : minutum , per litteras, reale , et siccum *Minutum* (sive *manuale*) licitum est , et fit cùm pecuniæ minores pro majoribus , vel contra dantur. Pariter licitum est cambium *per litteras*, et hoc fit , cum campsor recipit pecuniam à campsario, ut eam alibi solvat. Solutio autem pro tali cambio ex constitutione S. Pii V. non est differenda ultra tempus statutum. *Reale* contrà est cùm campsor dat pecuniam , ut postea eam alibi recipiat à campsario per hujus procuratorem ; et hoc etiam est licitum. *Siccum* denique(sive *fictum*, ùt etiam appellatur) est cùm tantum fingitur locus diversus ubi solutio facienda esset , et interim campsor exigit lucrum : hoc paculdubio est , illicitum (3). Ad hanc cambii speciem reducitur etiam cambium vulgò *colla ricorsa*, quod (ut paucis comprehendam) est cambium cum duplici fictione (4). Cambium *francofurtense* , nempe cùm mercatores dantes cambium ad proximas nundinas , quò magis eæ distant, eò plus exigunt , est licitum , modò reverà intercedat titulus lucri cessantis pro mercatore (5).

204. — Advertendum quòd si quis casu recipit mone-

(1) *Lib.* 3. *n.* 847. — (2) *n.* 846. *ad II v.* Ut census. — (3) *n.* 850. *ad* 854.— (4) *Lib.* 3. *n.* 854. *v.* Quæritur hic. — (5) *Ibid. v.* 5. Quod attinet.

tam falsam, non potest expendere : et si fortè expenderit, juxta sententiam veriorem, tenetur ad restitutionem. Dicunt tamen *Croix,* et *Sporer*, hoc intelligi debere cùm materia monetæ est falsa, secùs verò si tantùm est adulterina imago principis.

205. — *Locatio* est contractus quo quis personam aut rem suam alteri dat ad usum pro certa mercede. Nota 1. quòd si res fiat inutilis usui, conductor non ampliùs tenetur ad pensionem promissam (1). Nota 2. quòd expensæ ordinariæ parvi momenti spectant ad conductorem; sed extraordinariæ (modò sint utiles) ad locatorem. Sed casu quo conductor se obligasset ad melioramenta, intelligitur se obligasse suis expensis (2). Nota 3 quòd si res perit, conductor ad nihil tenetur, modo locator non probet ejus culpam. Nota 4. quòd locator non potest rem repetere, nisi in sequentibus casibus, nimirùm, 1. si conductor non solvit pensionem biennio : 2. si res sit necessaria locatori : 3. si fundus non possit aliter reparari : 4. si conductor eâ re abutatur, v. g. si ibi alat meretrices, destruat, etc. (3).

206. — Notatur 5. quòd successor universalis, nempe hæres, non potest ante præfinitum tempus cum testatore conductorem expellere ; benè tamen potest successor particularis, ùt legatarius, donatarius, aut emptor, ùt habetur ex 1. *Emptorem, c. de legat.* Excipiunt nonnulli DD. si ager jam esset cultus aut seminatus : sed ego nescio quomodò huic exceptioni sit locus, cùm lex (ùt expressum est in *L. Qui fundum.* 25. *ff. de locat.* ubi sermo est de legatario) jam dat conductori actionem pro damnis, quæ patitur, in hæredem (4).

207. — Notatur 6. quòd damnum sterilitatis ex se loquendo spectat ad conductorem ; sed loquendo ex æquitate, cùm non intercedit culpa conductoris, et sterilitas est nimia (ùt si aliquo anno fundus non fructificaret ne pensionis quidem medietatem, sicut dicunt *Less. Lugo*, etc.) tunc debetur remissio, ùt habetur ex *c. Propter*, *de locat.* et ex *L.* 8. *c. eodem tit.* Et si nihil fructificaret, nihil deberetur (5).

208. — Dubitatur 1. an liceat pauperi elocare jus mendicandi? Alii affirmant, sed nos negamus cum communiori, nisi in casu in quo pauper non posset ipse mendicare (6).

209. — Dubitatur 2. si tabellarius eòdem proficiscatur duorum mandata executurus, an possit integram merce-

(1) *N.* 857. *ad* 2. — (2) *n.* 863. — (3) *n.* 858. — (4) *cit. n.* 858. *ad* 11. *et* 859. — (5) *Lib.* 3. *n.* 860. — (6) *n.* 861.

dem ab ambobus recipere? Aurigæ certò possunt, ob consuetudinem quæ viget. Quoad alios autem probabile est, ùt dicit *P. Concina*, quòd tantùm dimidiam mercedem exigere possint; sed probabile est etiam cum *Less. Laym. Castrop.* et *Croix,* quòd possint exigere integram ab unoquoque, cùm per accidens contingat, quòd opera sit utilis utrique (1).

210. — Dubitatur 3. an dominus debeat solvere salarium famulo ad annum conducto, si aliquos menses ægrotet? Dicimus cum communi (contra paucos) non teneri; nisi alicubi aliud ferret consuetudo. Et dicimus cum *Lugo*, et aliis (contra *Azorium*) ne ad expensas quidem infirmitatis teneri, nisi esset quia servus in gravi necessitate esset (2).

211. — Contractus *emphyteusis* est, cùm dominus dat corpus stabile alteri in perpetuum, aut saltem per annos 10 ad meliorandum; ita ut ipse retineat dominium directum, et dominium utile transferatur ad emphyteutam cum onere solvendi annuum canonem: qui canon si non solvatur per tres annos, dominus potest sibi vindicare fundum, si hoc erit sæcularium, duos si est Ecclesiæ. Præfatus canon semper debetur, etiamsi fundus periret quoad partem (secùs si periret totus), et etiamsi pateretur gravem jacturam fructuum, modò pensio non esset magna, et ferè æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate debet illa diminui (3).

212. — *Feudum* est contractus similis emphyteusi, cùm datur fundum nobile aut rusticum vassallo sub onere exhibendi fidelitatem et obsequium personale domino directo (4).

213. — Contractus *libellaticus* denique est, cùm emphyteuta sive feudatarius tradit tertio fundum eumdem sub iisdem conditionibus, et hic contractus dicitur etiam subemphyteusis, aut subinfeudatio (5).

(1) *N.* 862. — (2) *n.* 864.— (3) *Lib.* 3. *n.* 865. *et* 866 — (4) *n.* 867.— (5) *n.* 868.

PUNCTUM IX.

De sponsione et ludo.

De sponsione, an sit licita, et quid si altera pars dicat se certò scire factum 214. *De ludo filiorumfamilias, et Religiosorum* 215. *De fraudibus* 216. *De ludis prohibitis, an sint prohibiti laïcis; et an victor possit sibi retinere lucrum* 217. *An qui perdit teneatur solvere; quid si intercessit juramentum solvendi, et non repetendi* 218. *De ludis prohibitis clericis* 219. *Religiosis* 220. *Episcopis* 221.

214. — SPONSIO (vulgò *scommessa*) est, cùm duo de eventu alicujus facti contendentes aliquam summam spondent consequendam ab eo pro quo stat veritas. Hæ sponsiones non sunt prohibitæ (saltem graviter) nisi fiant sub conditionibus peccaminosis, aut si qui ad invicem sponsionem facerent, quis eorum plus vini potabit; aut si quis sponderet aliquid tantùm perditurum, si tale peccatum non assequatur, quia tunc se exponit majori periculo peccandi. Secùs si sponderet aliquid, non fore peccaturum (1). Ut autem præfatæ sponsiones sint justæ, requiritur æqualitas tam præmii, quàm dubii circa eventum. At si quis unquam diceret se certò scire aliquod, et alter, hoc non obstante, etiam vellet sponsionem interponere, tunc dicunt alii quòd potest retinere præmium, quia tunc alter cedit suo juri: sed nos sentimus oppositum cum *Lugo* et *La-croix* quando ille alter etiam pro certa haberet suam assertionem; nam tunc ille non habet animum cedendi, sed inductus est ad ita sponsione certandum à solo errore suo, ratione cujus alter non habet jus sibi retinendi præmium. Secùs autem dicerem, si ille jam dubitasset, quia tunc cessat deceptio, et reverà vult cedere juri suo (2).

215. — Agendo de ludo oportet distinguere ludum in generali à ludo prohibito. Quoad ludum in generali, notandum 1. quòd summa victa filiofamilias restituenda est, modò non sit de suis bonis castrensibus, aut quasi; aut si adsit patris consensus, aut si summa parvi momenti, aut sit aliqua pars moderata deducta ab alimentis, quæ ei pater subministrat. Et idem dicitur de uxoribus, et Religiosis. Contrà isti tenentur restituere pecuniam quam lucrati sunt ab aliis (nisi esset modica summa), licèt alii scivissent hos subditos, et proprium peculium non habere (3). Hìc autem fit quæstio, an illi

(1) *N.* 869. *et* 870. — (2) *Lib.* 3. *n.* 879. — (3) *n.* 872. *ad* 876.

Religiosi, qui habent licentiam generalem à Superiore expendendi peculium suo arbitrio, peccent contra paupertatem si illud in ludos insumunt? et an victores teneantur ad restitutionem? Plures auctores, ùt *Suar. Lugo*, *Hurtad. Rebel. Salas*, *Med.*, etc. dicunt esse probabile quòd non; tùm quia Superior tunc aufert impedimentum voti, tùm quia saltem tunc licentia præsumitur data à religione, quæ licèt invita circa modum, non est circa substantiam. Nihilominùs nos dicimus cum *Nav. Less. Sanch. Salm.*, etc. esse absolutè probabile oppositum, quia talis licentia non præsumitur fuisse data à Prælatis, nec Prælati, licèt vellent, possunt eam impertiri; cùm ipsi sint simplices administratores, non autem domini bonorum monasterii (1).

216. — Notandum 2. quòd lusor, si fraudibus injustis utitur, v. g. signis notando chartas, aut mutando *talos*, etc. debet restituere lucrum, et etiam quantum valebat alteri spes lucrandi. Dictum est *fraudibus injustis*, nam licet uti iis astutiis, quas regula lusûs, et consuetudo ferunt, ùt aspicere chartas, quas alter suâ negligentiâ conspici facit, aut dignoscat chartas quæ exteriùs ob aliquod casuale signum ex seipsis dignosci possunt (2).

217. — Quoad ludum prohibitum, notandum est quòd omnes ludi sortis (qui dicuntur lusus alearum) ùt sunt lusus taxillorum, qui vulgò dicuntur *bassetta*, *primera*, etc., hi vetiti sunt tum jure canonico c. *Episcopus, dist.* 35. etc. *Clerici, de vita, et honest. cleric.* tùm jure civili, *L. Alearum, c. de Rel. et sump. fund.* Deindè distinguere oportet in hac materia laïcos ab Ecclesiasticis. Quoad laïcos, est commune inter DD. tales lusus non esse prohibitos sub gravi, quia citatus Canon *Episcopus* est à consuetudine derogatus, et leges civiles circa hos sunt pœnales, cùm (in victorum pœnas) dant actionem ei qui vincitur, repetendi summam amissam (3). Ex quo cæteroquin infertur, quòd victor potest sibi lucrum retinere, donec per judicis sententiam non obligetur restituere, juxta communem (4). Et hoc etiamsi lusisset animo repetendi, si perdebat (5).

218. — Contrà communis est sententia et probabilior cum *Sanch. Less. Lugo*, *Viva*, *Nav. Tolet. Laym. Mol. Salm.*, etc. (contra *Sayr. Bann.* et alios paucos) quòd qui perdit, non tenetur solvere; quia cùm ei detur à lege

(1) *N.* 873. *et l.* 4. *n.* 31. — (2) *Lib.* 3. *n.* 882. — (3) *Lib.* 3. *n.* 885. — (4) *n.* 887. — (5) *n.* 889.

beneficium repetendi, datur etiam non solvendi, ùt deducitur ex alia *L. creditori*, *c. de pactis*, ubi dicitur : *Frustrà solvitur, quod statim repetendùm est* (1). Si autem vellet transigere, benè potest id facere, licèt non haberet animum judicem adeundi (2); et licèt cessisset beneficio legis, quia cùm lex sit edita ob bonum commune, ejus cessio est nulla. Modò (limitatur) ex utraque parte non sit juramento firmata promissio, non solùm de solvendo, sed etiam de non repetendo : nam lex vetat quidem hujusmodi lusibus ludere, sed non quidem solvere amissum; undè tunc neuter lusorum ne potest quidem juramenti relaxationem petere, dùm adest tertii præjudicium (3). Et ille qui perdidit, si jam solvisset, non potest sibi compensare, nisi adeat judicem, licèt non jurasset de non repetendo (4). Sed si ille peteret contractûs rescissionem, et alter renueret, vide dicta *n.* 125.

219. — Quoad Ecclesiasticos, non est dubitandum quin clerici (in Sacris tamen aut beneficiati, dùm pro aliis interdictio saltem obsolevit) peccent lethaliter, si ludant lusibus meræ sortis, ùt superiùs explicatum est, cùm iis frequenter ludunt et diù, licèt in modica quantitate; quia hujusmodi lusus notabiliter Ecclesiasticorum statum dedecet. Et idem dicitur si exponunt ludo magnam quantitatem, licèt rarò; saltem cùm in hoc grave adesset scandalum aliorum, ùt vult *Layman* (5). Dictum est *lusibus meræ sortis*, nam simplices lusus chartarum, in quibus vincere dependet tam à sorte, quàm ab industria, ùt sunt lusus appellati recreationis, v. g. *tressette, ombre*, et alii id genus, hi non sunt vetiti sub gravi clericis saltem ex hodierna consuetudine, nisi adesset scandalum, aut peculiaris alicui prohibitio (6).

220. — Loquendo autem de Religiosis, si isti sunt reformati strictioris observantiæ, ùt Capuccini, Theresiani, Jesuitæ, Alcanterini, et similes, illi ludendo ludis sortis, etiam semel, non excusantur à gravi : et tantò minùs excusantur Superiores qui id permittunt. Et idem ego dicendum puto, si quocumque chartarum ludo, etiam recreationis causâ (ùt suprà dictum est) ludant, saltem si luderent semel atque iterùm; tùm ob scandalum cui essent laïcis, tùm ob abusum qui irreperet. Quoad autem alios Religiosos laxioris observantiæ, ùt dictum est de clericis, ita etiam dicunt DD. tunc graviter peccare, cùm

(1) *N.* 890. — (2) *n.* 894. — (3) *n.* 891. *et* 892 — (4) *n.* 893. — (5) *Lib* 2. *n.* 897. *ad* 898. — (6) *n.* 900.

luderent lusibus meræ sortis, et frequenter, aut in nimia quantitate ; præter peccatum contra paupertatem, ùt dicetur *Tract. XIII. n.* 13. *et* 14. Si autem ludus esset simplex (ùt suprà explicatum est) *Peyrin. Dicast. Salm.*, etc. eos excusant à gravi, et etiam à levi, ùt dicunt, si luderent animi gratiâ; sed hujusmodi solatium mihi semper videtur indecens statui religioso, nec usus mihi videtur posse id cohonestare (1).

221. — Sed si Episcopus luderet aleis, etiamsi semel, aut frequenter chartis solatii causâ, nescio quomodò possit excusari à gravi scandalo. Et idem dico de Prælato qui frequenter, et ex proposito assisteret alearum lusibus. Sed quoad clericos et Religiosos qui assistunt, licèt hoc etiam vetitum sit à Canonibus (*Cap. Clerici, de vita, et honest. cler.*), nihilominùs communiter DD. eos excusant à culpa gravi (2).

PUNCTUM X.

De societate.

Conditiones ut sit justa societas 222. *Debet priùs detrahi capitale domino* 223. *Debet attendi valor laboris, et commoditatis sortis quæ spectat ad dominum* 224. *Damnum sortis cui spectat* 225. *De animalium societate,* ad caput salvum, *et de pacto supplendi animalia mortua* 226. *De contractu* trium contractuum 227. *An filius negotiando pecuniâ paternâ, etc.* 228. *De societate inter fratres* 229. *Quot modis finitur societas* 230.

222. — Contractus societatis is est, cùm duo saltem contribuunt pecuniam et laborem, ut commune faciant lucrum, aut damnum. Conditiones societatis sunt tres, I. ut ineatur in materia honesta; II. ut adsit æqualitas inter laboris æstimationem, et pecuniæ commoditatem, III. ut uterque socius subeat onus damnorum, et expensarum quæ eveniunt ob negotiationis causam, sed damnum sortis spectet tantùm ad dominum (3).

223. — Ex quo infertur 1. quòd si unus contribuit pecuniam, alter verò laborem, terminatâ societate, priùs restituenda est sors domino, et postea reliquum dividendum est, ùt rectè docent *Lugo, Bonac. Cabass. Petroc.*, etc. (quicquid dicant alii); quia sicut, sorte pereunte, tota perit domino, ita eadem (dùm existit) tota ei debetur. Nec valet dicere quòd altero laborem conferente, et altero pecuniam, æquum est ut in fine totum divi-

(1) *N.* 901. — (2) *Lib.* 3. *n.* 902. *et* 903. — (3) *N.* 904. *ad* 906.

datur ; quia in ea societate qui contribuit sortem, non contribuit pecuniam, sed hujus commoditatem ; undè si unus contribuit navem, et navicularius laborem, absolutâ navigatione, navis utique tota ad dominum spectat, qui illius commoditatem contulit ; non secùs cùm quis confert sortem, ea integra ad dominum spectat (1).

224. — Infertur 2. quòd in facienda divisione, priùs (utì jam dictum est) detrahendum est capitale in domini beneficium ; deindè dividendum est lucrum, habitâ proportione valoris industriæ à socio adhibitæ, et valoris, non jam sortis (utì contendit *Cabassut.*) sed commoditatis sortis collatæ ab altero, juxta communem æstimationem lucri quod producere potest pecunia negotiationi applicata, utì rectè dicunt *Castrop. Ronc.* et *Rebell.* In quo potest contingere aliquando, quòd industriæ valor ita excedat valorem usûs pecuniæ, ut justum reddatur pactum (quod ex se esset injustum), dividatur etiam capitale. Advertendum contrà quòd in aliquibus locis valor industriæ sit ita tenuis ob loci consuetudinem, aut ob frequentiam operariorum, ut rectè subjiciatur operarius etiam quoad partem periculo sortis, licèt ipsum periculum per se totum solius domini esse debeat (2).

225. — Infertur 3. quòd damnum sortis ad dominum totum spectat, quamvis sors pereat antequam operarius suum conferat laborem (ùt non rectè excipiunt nonnulli DD.), quia, ùt non semel suprà explicatum est, non confertur sors, sed tantùm usus illius. Undè dato quòd pereat sors in principio societatis, dominus nihil confert de pecuniæ usu ; ideòque operarius ad nihil tenetur, licèt nihil laboris sui contribuat (3).

226. — Infertur 4. quòd injusta est societas pecudum cum pacto, quod dicitur *ad caput salvum,* nempe ut, absolutâ societate, prius restituantur pecora in eodem numero, et valore, licèt illa sint mortua, aut deteriora facta, deindè reliqua dividantur ; hic contractus est injustus, quia damnum sortis (ùt dictum est) totum domini est, nihil custodis (4). Et ita etiam dicimus cum *Tamb. Silv. Angelo*, etc. (contra *Azor. Ronc.*, etc.) non licere (ex se loquendo) pactum, durante societate, sufficiendi partus in locum armentorum, quæ moriuntur, quia partus, utì fructus societatis, non debent substitui, sed dividi ; undè tale pactum redundaret in custodis damnum (5).

(1) *N.* 907. — (2) *Lib.* 3. *n.* 907. Quær. II. — (3) *cit. n.* 907, v. Quær. III. — (4) *n.* 909. Quær. 3.—(5) *cit. n.* 909, Quær. 2.

Advertendum tamen hìc quòd, deficientibus pecoribus, custodis intererit probare quòd illa sine sua culpa perierint, ùt notant *Pontas, Tourn.;* etc. ex *L. Cum duobus* 52. §. *Damna, ff. Pro socio* (1).

227. — Hìc autem 1. agitatur illa celebris quæstio, an liceat exigere lucrum certum, salvo capitali, mediis *tribus contractibus*, nempe societatis, assecurationis sortis, et assecurationis lucri; contrà qui confert pecuniam, cedere debebit majori lucri parti, quod sibi probabiliter contingeret præcisis præfatis assecurationibus. Multi DD, ùt *Merbes. Concina, Habert, Tourn.,* etc. negant; quia (utì dicunt) talis conventio, positâ sortis atque lucri assecuratione, non esset amplius societas, quæ de natura sua cùm ea sit, ut dans pecuniam periculo subjaceat, transiret in mutuum, undè non potest exigi lucrum. Sed alii communiùs admittunt, ùt *Navar. Tolet. Less. Lugo, Castr. Bon. Ronc. Salm.,* etc. dicentes quòd illi tres contractus, si separatim inirentur, jam essent justi; et ita volunt etiam, cùm fiunt cum eodem. Nec est verum, subjungunt, quòd talis contractus transeat in mutuum, quia qui accipit mutuum potest suo libitu pecuniam impendere; sed hic socius omninò debet in negotiationem eam impendere, quapropter essentialiter mutatur natura mutui. Et sciendum quòd hic trinus contractus approbatus fuit à facultatibus theologicis Coloniensi, Trevirensi, Salmanticensi, Moguntinensi, et aliis, ùt refert quidam liber typis editus Parisiis 1745, cum titulo: *Exam. theolog. sur la société du prêt à rente.* Dicerem tamen ut hic contractus nunquam fieret, theologorum consilio non præcedente.

228. — Quæritur 2. an filius negotians pecuniâ paternâ possit accipere partem lucri suo labori, et industriæ correspondentem? Affirmat *Ronc.* casu quo filius negotiatur proprio nomine, quia tunc, dicit, detracto valore alimentorum quæ à patre recipit, posset sibi sumere quantum pater præstaturus esset aliis pro hujusmodi labore. Sed huic opinioni acquiescere non possumus, quia licèt ipsa sit probabilis, attamen cùm etiam probabilis sit opposita *Molinæ, Lug. Silvest.* et aliorum, nempe quòd filius cum patre cohabitans non potest sibi compensare labores suos stipendio, quod extraneo dandum fuisset, modò labores non essent excedentes (2); qua de re cùm agatur de compensatione, pro qua requiritur jus certum et

(1) *Lib.* 3. *n.* 909. *v.* Hic operæ.—(2) *Lib.* 3. *n.* 544 *et etiam* 488. *ad v. Ill in fin.*

liquidum, nequit filius eam sibi facere sine patris consensu (1).

229. — Notandum quòd inter fratres non intelligitur facta societas nisi omnes fratres alicui negotiationi vacent, aut si quis eorum negotietur, et alii non conferunt bona propria præter communia; nam si unus confert bona propria, alii vero tantùm bona communia, benè potest ille se compensare juxta excessum, quem de suis bonis, aut de suo labore in negotiatione impendit. Sed si unus fratrum ab aliis absens de bonis communibus in communi negotiaretur, intelligitur durare societas usquedùm alii fratres divisionem non exposcant (2).

230. — Notandum denique quòd societas potest dissolvi multifariàm: Cùm terminatur negotium et tempus prædefinitum; II. mutuo consensu sociorum, etiam tacito, v. gr. si alter eorum seorsim negotiari incipiat. Cæterùm neuter sociorum potest à contractu se abdicare, nisi esset quia ei incumbendum foret in bonum publicum, ùt si alter damno esset societati, aut si pactis non staret; III. morte alterius socii, quia societas non transit ad hæredes, nisi quoad negotia jam incœpta, aut nisi adesset pactum juramento firmatum cum defuncto socio, ùt dicit *Bon.*; IV. exilio, aut professione religiosâ; V. si alter sociorum infirmitate, aut aliâ causâ necessariâ non posset ampliùs parti suæ satisfacere; VI. si amittitur pecunia contributa; VII. si ita res mutantur, ut societas evadet inepta fini (3).

PUNCTUM XI.

De assecuratione, fidejussione, pignore, hypotheca, tutela, et testamentis.

De assecuratione 231. *De fidejussione* 232. *De pignore et hypotheca* 233. *De tutela et curatela; et an pupilli possint se obligare et donare* 234. *De testamentis. Si constet de voluntate testatoris, etc. Si adsit tantùm unus testis, etc.* 235. *De legato pro virginibus. An ultimæ voluntates possint immutari á Papa aut ab Episcopo* 236. *De obligatione legandi bona filiis, fratribus, aut alliis conjunctis pauperibus* 237. *In quibus casibus pater possit exhæredare filios* 238.

231. — Contractus I. *assecurationis* est cùm quis suscipit sibi rei alterius periculum mediante aliquo justo pretio, se obligando ad eam compensandam si pereat. Ut hic con-

(1) *N.* 910. — (2) *n.* 907 *Quær.* — (3) *n.* 997 *Quær. VI.*

tractus sit justus, requiritur ut eventus sit incertus, saltem quoad præsentem notitiam (1).

232. — II. *Fidejussio* (vulgo *pieggeria*) est cùm quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non esset solvendo. Undè priùs fieri debet discussio à principali; et si principalis ad nihil teneretur, ad nihil etiam tenetur fidejussor. Pro fidejussione semper licet accipere pretium, licèt absit periculum, ùt communiter DD. contra paucos : quia assumptio talis obligationis de se est pretio æstimabilis (2).

233. — III. *Pignus*, et *Hypotheca* similitudinem habent ad invicem, dùm pignus est, cùm debitor dat creditori rem mobilem; hypotheca, cùm dat aliquod stabile; ut sit pro debito obligatum. Creditor non potest uti pignore sine consensu debitoris; et si illo utitur, debet in sortem commutare fructus, quos percipit. Cæterùm præsumitur præfatus consensus, cùm usus non est domino damno ùt ait *P. Viva*, proùt esset liber pignori datus, et hujusmodi. Res sacræ, ùt calices, planetæ, etc. non possunt pignorari, nisi ad subveniendum pauperibus, aut ecclesiis. Item advertendum quòd contractus dictus *antichriseos*, vulgò à *godere*, est illicitus (ùt dictum est *n.* 182.), nisi subesset justus titulus damni, aut lucri cessantis, aut pœnæ conventionalis (3).

234. — IV. *Tutela*, aut *curatela* sunt quidem quasi contractus, quibus tutores et curatores obligantur sibi esse curæ pupillos, et minores, tam quoad educationem, quàm quoad bonorum administrationem. Et hìc notandum quòd pupilli, et minores non possunt sua bona obligare (exceptis castrensibus, aut quasi), si sunt stabilia, sine judicis auctoritate : et si sunt mobilia, sine consensu tutoris, aut curatoris. Dubitatur tamen, an si ipsi obligentur, saltem remaneant naturaliter obligati? Affirmamus cum *Less. Lug. Navar. Sanch. Laym. Castropal. Salmant.* et aliis (contra *Bonac.*, etc.) quoties pupillus est saltem proximus ad pubertatem, et contractus non sit cum ipso suo tutore, aut curatore, sed cum extraneis, nam in *L. Novatio, ff. de novat.* hoc habemus expressum, cùm ibi dicatur : *Dummodò obligatio utiliter teneat, aut naturaliter, ùt putà* (notetur) *si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.* Præterea advertatur quòd pupilli, et minores non possunt donare, nisi illa quæ alii similis conditionis donare possunt; sed donatarii non tenentur restituere

(1) *Lib.* 3 *n.* 911. — (2). *n.* 912. — (3). *Lib.*3. *n.* 913. *ad* 916.

accepta, nisi post judicis sententiam ; nam tales donationes jam jure naturæ sunt validæ(1).

235. — V. Quoad testamenta, etiam moralistæ fusiùs de hoc tractant ; sed quia hæc potiùs ad forum, quam ad conscientiam spectant, omissa hìc facio, cùm me ad ea, quæ in opere morali dixi ; remittam (2). Hìc tantùm aliqua, quæ confessarium juvant scire, adnotabo. Notandum 1. quòd cùm hæredi constat voluntas testatoris circa dispositionem piam, ipse in conscientia tenetur eam adimplere, licèt nullæ adessent probationes externæ. Sed cùm hoc non constat, non tenetur credere uni soli testi, licèt probatissimo, qui hoc sibi testatur ; quia saltem debent esse duo testes ; ita habetur ex *c. Relatum* 1. *de test. et c. Licet de testib.* ubi dicitur : *Nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Et hæc regula certa est, ùt ait *Laym.* et recepta ab omnibus communiter (3).

236. — Notandum 2. quòd legatum relictum virginibus debetur etiam corruptæ, si ejus corruptio est occulta, juxta communem sententiam (4). Notandum 3. legatum relictum virginibus oriundis non dandum virginibus ibi fortuitò natis, ùt dicunt *Sanch. Trullench.* et *Barbosa* apud *Ferraris* (5). Notandum 4. pias dispositiones solùm à Papa commutari posse, cùm justa intercedit causa, ùt exprimitur in *Clement. Quia contingit*, *de domib. relig.*, non autem ab Episcopis, qui, (sicut probabiliter dicunt *Laym. Bonac. Salm.* et *Trull.*) tùm tantùm possunt, cùm superveniret talis causa, quæ si cognita fuisset à testatore, aliter disposuisset, interpretari ejus voluntatem, et applicare legatum alii usui pio (6).

237. — Notandum 5. testatores tenentur in conscientia, et quidem sub gravi, legare sua bona, non solùm hæredibus necessariis, v. g. filiis et parentibus, aut avis, quoad legitimam ; sed etiam fratribus, et sororibus, cùm isti necessitate extremâ aut gravi laborant, ùt tenendum est cum *Lugo*, *Bonac. Silv. Diana*, etc. contra *Salmant.* Ratio est quia nos in vita jam tenemur diligere, et adjuvare fratres pauperes sub gravi obligatione, ùt docent communiter *Laym. Silvest. Ang.* cum ipsismet *Salm.* ob sanguinis ligamen, et ita ut si quis suum fratrem lædit, duo committit peccata, unum contra justitiam, et alterum contra pietatem. Si igitur obligatio pietatis nos in vita ligat, quid-

(1) *N.* 917. *et* 918. — (2) *n.* 919. — (3) *Lib.*3. *n.* 923. *et* 924. — (4) *n.* 930. Dub. 6. — (5) *Apud Ferraris biblioth. v. Civitas n.* 71. — (6) *L.* 3. *n.* 931.

ni in morte ? Dixi *necessitate extremâ aut gravi*, quia si fratres essent quidem pauperes, sed non in tanta necessitate ; aut si essent conjuncti in gradu remotiori, licèt isti essent in gravi necessitate, tunc probabiliter non erit obligatio gravis, sed erit saltem levis (1).

238. — Notandum 6. quòd pater potest exhæredare filios ex justa causa, putà si isti tentassent eum interficere, aut impedire, quominùs testaretur, aut aliâ gravi injuriâ eum affecissent ; secùs verò, si matrimonium cum personis suæ qualitatis imparibus contraxissent. Contrà est valdè probabile quòd pater possit exhæredare filiam, quæ cùm esset ætate minori 25. annis, luxuriosè vixisset (2). Hoc tamen intelligitur, si filia (aut filius) habeat undè vivat, quia illa cùm paupertate laborat, pater semper tenetur ei alimenta ad vitæ sustentationem necessaria ministrare (3).

TRACTATUS XI.

DE OCTAVO PRÆCEPTO DECALOGI.

CAPUT UNICUM.

DE JUDICIO TEMERARIO, CONTUMELIA, ET DETRACTIONE.

PUNCTUM I.

De judicio temerario.

De judicio et suspicione temerariis 1. *Advertenda pro praxi* 2.

1. — Judicium temerarium tunc est peccatum mortale, cùm sine sufficienti fundamento judicamus proximum aliquod grave malum commisisse. Ex quo infertur quòd hujusmodi judicia plerùmque excusantur à mortali, aut quia fundamentum judicatur sufficiens, aut quia non sunt judicia, sed suspiciones, quæ quamvis sint temerariæ, non attingunt mortale, nisi dubitetur quòd personæ bono nomine essent reæ gravissimorum criminum, utì atheismi, hæresis, incestûs cum parentibus, et hujusmodi (4).

2. — In hac materia igitur advertat confessarius mul-

(1) *N.* 946.—(2) *Lib.* 3. *n.* 948. —(3) *n.* 341. — (4) *n.* 962. *ad* 965.

tos rudes se accusare, quòd temerè judicarint : oportet efficere ut ipsi sciant 1. cùm adsunt sufficientia momenta ita judicandi de aliqua actione, judicium non esse temerarium, sed justum adeòque non esse culpabile ; 2. hæc ùt plurimùm non esse judicia, sed suspiciones, quas domini, et patresfamilias aliquando tenentur habere, ut aliquod peccatum impediant : v. g. ne servi furentur, ne filiæ peccent cum hominibus versando, et alia id genus. Tantum advertatur ne hujusmodi suspiciones cum aliis communicent sine necessitate.

PUNCTUM II.

De contumelia.

De contumelia, et de honoris restitutione 3. *Causa quæ excusat* 4. *De reseratione, et lectione epistolarum* 5. *Cui hoc permissum sit* 6.

3. — Contumelia etiam est grave, cùm per eam graviter læditur honor proximi coram ipsomet. Undè si publica fuit, publicè ei honor restituendus est, veniam ab eo petendo, aut saltem efficiendo ut hi sciant jam talem honoris restitutionem factam fuisse (1). Et si contumelia clàm illata est, etiam secretò compensanda est, juxta veram et communem sententiam *Lessii, Lug. Spor. Ronc. S. Anton. Salm.* adversùs *Laym.* et *Molin.* (2).

4. — Excipitur tamen 1. si probabiliter præsumitur quòd offensus ex signis quæ ostendit, jam remiserit offensam, aut recuset illam publicam satisfactionem, ne novo rubore effundatur, et in hoc casu sufficiet eum alio modo honorare; 2. si offensus jam ultus fuerit injuriæ; aut si jam publicè in offensorem à judice pœnâ sufficienti ad reparandum honorem ablatum animadversum sit (3).

5. — Contumeliâ etiam afficeretur proximus, si ejus litteræ resignarentur, aut legerentur, nisi habeatur, aut saltem præsumatur consensus ejus, ad quem mittuntur, aut ejus à quo scriptæ sunt, ùt dicunt *Lugo*, *Busemb. Escob. Navarr.*, etc. (4). Et graviter peccaret, si materia esset gravis, aut judicaret proximum ita molestè laturum, ut graviter offenderetur. Eo casu tamen si reverà materia esset levis, qui legeret non peccaret contra justitiam, sed contra charitatem, ùt rectè dicit *La-Croix* cum communi contra *Bonac.* (5).

(1) *Lib.* 3. *n.* 966. *et* 984. *ad* 988. — (2) *n.* 985. — (3) *n.* 989. *et* 990. — (4) *L*[illegible] 5 *n.* 70. *a* 71. — (5) *Lib.* 5. *n.* 70. *v.* Ita.

6. — Licet contrà 1. principibus reserare litteras inimicorum et etiam aliorum, qui tempore belli scribunt ad regiones inimicorum. Et idem etiam licet ministris publicis, si hoc judicant oportere ob bonum commune. 2. Prælati religiosi possunt aperire epistolas suorum subditorum, si in hoc adest statutum aut usus, aut saltem suspicio probabilis quòd in illis contineatur aliquid mali. Sed hoc non potest intelligi de illis epistolis, quæ directæ sunt ad Superiores majores aut ab istis datæ sunt. 3. Licet etiam privatis aperire litteras suorum adversariorum, qui sibi injustæ sunt molestiæ; ita communiter *Lessius*, *Lugo*, *Laym. Sanch. Nav. Bonac. Salmant.* et *Ronc.* Et idem permittunt *Lugo* et *Busemb.* ut evitetur injuria gravis, quæ imminet alicui tertio (1). Si autem aliquis colligeret chartulas epistolæ laceratæ à domino, et in publico loco relictas (non verò in occulto) et ob curiositatem eas legeret, tunc ei nullam fecit injuriam (modò non patefaceret secretum cum illius damno); nam quæ pro derelictis habentur, licitum est ea in propriam utilitatem convertere; ita *Laym. Busemb. Diana*, *S. Antonin. Silvest.*, etc. Et hoc quamvis (dicunt *Lugo*, et *Ronc.*) dominus lacerasset epistolam in minutas partes; tunc enim videtur voluisse cedere suo juri. Sed meritò contradicit *La-Croix* cum *Rebellio*, etc. quia lacerando ille minutatim epistolam, benè significare voluit nolle eam legi, et noluisse cedere suo juri. Et hoc, quod dictum est de epistolis, valet pro omnibus aliis scripturis; quia quilibet habet jus secreti in suis scriptis, quæ non vult esse communia cum aliis; ita *Nav. Mol. Busemb.*, etc. (2).

(1) *N.* 70. *et l. n.* 969 3. *ad* 2. *circa fin.* — (2) *L.* 5. *cit. n.* 70. *v.* 6. Si litteras.

PUNCTUM III.

De detractione.

Detractio quando est culpabilis 7. *De arcano per fraudem cognito, etc.* 8. *De arcani obligatione* 9. *An possit publicare delictum ob defensionem* 10. *An propter consilium, et solamen; et an viro probo* 11. *Si delictum est publicum in uno loco, etc.* 12. *Si fuerit publicum aliquo tempore, etc.* 13. *Si delictum est connexum* 14. *Si referat ùt ab aliis auditum* 15. *Qui nominat aliquem ordinem, aut monasterium* 16. *Qui inducit, aut audit detractionem* 17. *De famæ restitutione* 18. *Causæ excusantes a restitutione* 19. *An adsit obligatio compensandi infamationem cum pecunia* 20. *An infamatus possit sibi compensare* 21. *Qui sint libelli famosi, et quæ pœnæ adsint contra eos conficientes* 22.

7. — Detractio alterius famæ tunc est mortale, cùm aut publicatur delictum falsum proximi, aut delictum verum, sed occultum, et quod brevì non est publicandum; et item cùm publicatur, ut infametur; nam si manifestetur ob alium justum finem (loquendo de delicto vero) v. g. ut proximus corrigatur, aut ut evitetur damnum grave aliorum, et nullum extaret medium quo evitetur illud, tunc illud patefacere non est illicitum (nisi in casu quo damnum infamiâ notati esset notabiliter excedens proprium damnum); quia, ùt dicit *S. Thomas* (1), illa dicitur vera detractio, quæ fit ut denigretur alterius fama, non autem illa, quæ fit ob aliud bonum necessarium: *Si verba* (sic ait S. D.) *per quæ fama alterius diminuitur, proferat quis ob aliquod bonum necessarium, non est peccatum, nec potest dici detractio* (2).

8. — Hìc locum habet magna quæstio: An quis ad evitandum grave suum damnum, possit patefacere delictum occultum alterius, sed injustè cognitum aut vi, aut fraude, v. gr. reserando litteras, etc.? Variæ sunt sententiæ, inter quas nobis arridet illa *Lugo*, *Laym. Tourn. La-Croix* et *Sporer*, qui negant posse hoc fieri, quia illa actio injusta obligat patrantem eam ad restituendum proximo omnia damna, quæ indè illi proventura erunt. Eo solo casu posset revelare alterius delictum, quando ei liceret illud investigare etiam per vim, aut reserando alterius litteras, ùt esset si revelatio conferret bono communi, aut si ille proximus sub gravi teneretur aperire arcanum,

(1) 2. 2. q. 73. art. 3.— (2) L. 3. n. 969.

ut repararetur damnum, aut si ille injustam vexationem exhiberet, et alius qui litteras resignat, probabiliter putaret in illis aliquod contineri, quòd directè esset causa injusta damni proprii, aut alterius innocentis; nam secùs, si directè non contineretur in litteris vexatio, sed ab illis posset deduci indirectè aliqua notitia, quâ sua utilitas promoveri posset, aut vitari damnum, non liceret tunc aperire litteras, cùm hoc sit contra bonum commune societatis humanæ, quod præferendum utìque est bono privato; ita *Less. Laym.* et *Salmant.* cum aliis communiter (1).

9. — Hìc quoque opportunè cadit, ut sciatur quandonam teneamur servare arcanum? In hoc oportet distinguere arcanum naturale à promisso, et à commisso : *naturale* est, quando quis casu scit aliquod factum occultum : *promissum* est, cùm se aliquis obligat non manifestare aliquid : *commissum* denique dicitur, cùm aliquis confidit alteri arcanum cum prohibitione non revelandi. Veniamus ad obligationem arcani. *Promissum* obligat juxta intentionem committentis, sed non habet ille obligationem gravem observandi, nisi cùm certum est ita se obligasse. *Commissum* (dictum etiam *rigorosum*) obligat strictiùs quàm naturale, et potest tantùm in sequentibus casibus aperiri. 1. Si præsumitur consensus principalis; 2. si factum jam sit publicatum. Imo *Azor. Lugo, Ronc. Salm.* et alii dicunt non esse mortale, uni vel alteri illud communicare commissum, licèt sit de re gravi; modò persona non sit talis, ut præcipuè illi judicetur committens voluisse celari; 3. si occultatio arcani vergeret in damnum commune, vel alicujus innocentis, ac ipsius committentis : quia tunc tu benè potes detegere illud. Hùc adde, juxta communiorem et probabiliorem sententiam cum *Soto, Navar. Laym. Less. De Lugo, Bonac. Ronc.*, quòd potes detegere secretum etiam ad reparandum tuum proprium grave damnum, cùm deterioris conditionis non sis, quàm cæteri innocentes; dummodò (limitatur) detectio non vergeret in grave damnum commune; et modò non te obligasses illud celare etiam cum aliquo tuo damno. An autem illud possis prodere in periculo vitæ, cùm etiam in tali periculo te obligasses celare, utraque sententia affirmativa, et negativa est probabilis (2).

10. — Notandum 1. licere (ùt dicunt *Lugo*, *Carden. Tournely*, et *Busemb.*) revelare aliquod verum delictum

(1) *Lib. 3. n. 969. circa fin.* — (2) *Lib. 3. n. 970. et 971.*

proximi, in quantum juvat, et etiam est necessarium ad se defendendum ab aliqua insidia ab illo parata. Dictum est verum, quia imponere delictum falsum semper est grave, utì habetur ex prop. 44. ex damnatis ab Innocent. XI, quæ dicebat : *Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat, etc.* (1). Multi DD. tamen excusant à mortali, cum quis, ut aufugiat acriores cruciatus, confitetur commisisse delictum cujus immunis est ; sed hoc non admittimus cum aliis (2); observa id quod dicetur in *Tract. XIII. n.* 83.

11. — Notandum 2. licere patefacere alterius peccatum in quantùm conducit proprio consilio, aut levamini in aliqua injuria gravi, quà quis affectus est, ùt communissimè *Nav. Bon. Sairo, Ledes. Mazzotta.*, *Busemb. Salm.* et alii. Et multi graves DD. ùt *Less. Cajet. P. Nav. Bonac. Covar. Nav. Trullench.*, etc. excusant (saltem à gravi) qui revelaret aliquod delictum secretum uni vel alteri viro prudenti, dùm fama consistit in æstimatione hominum, ideòque non judicatur infamatio significare illud peccatum uni vel alteri qui illud celatum tenerent. Et hoc idem apertè sentit *S. Thomas* (3) dicens : Si ex incautela alicui dixerit hoc (nimirùm alterius peccatum), ita tamen quòd non proveniat indè infamia delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licèt incautè agat (4).

12. — Notandum 3. quòd cum delictum est publicum alicubi, dubitatur an sit gravis culpa illud manifestare alibi, etsi eò non adhuc pervenerit notitia, nec brevì perventura erit ? Adsunt tres sententiæ. Prima cum *Dicast. Villalob. Antoine*, *Tournely*, *Cuniliati*, etc. tenet esse mortalem contra justitiam, quia delinquens adhuc ibi suam famam possidet. Secunda cum *Lessio*, *Sylvio*, et *Bonac.* tenet esse mortalem contra charitatem, quia licèt reus amiserit jus ad famam, validè tamen mœreret, sciendo palàm fieri suum crimen eo loco ubi ignoratur. Tertia sententia communior, quam mordicùs tuetur *Lugo* (et vocat communem ac veram) cum *Cajet. Anton. Ledesma*, et *Major*, eamque tenent *Salm.* cum *Navar. Bannez*, *Serra*, *Fill. Fagund. Macado* et aliis (5) dicit non esse gravem culpam neque contra justitiam neque contra charitatem. Plures afferunt rationes præfati auctores ; sed potior ratio est, quia ad bonum commune expedit agnosci malefactores, ut ab

(1) *N.* 972. — (2) *Lib.* 4. *n.* 275. — (3) *Quodlib.* 11. *a.* 13. *ad* 3. — (4) *Lib.* 3. *n.* 973. *in fine et* 974. — (5) *Lugo D.* 15. *num.* 59. *Salm. tr.* 13. *de rest. c.* 4. *n.* 61. *cum aliis.*

eis alii cavere se possint; hocque commune bonum damno præponderat delinquentis. Hæc ratio utìque valdè probabilis mihi videtur, semper ac crimen est tale, quod reddat reum perniciosum et vitandum, proùt esset crimen latrocinii, impudicitiæ, homicidii, proditionis, et similium. Nec obstat dicere quòd reus, possidendo eo loco famam suam, nequit illâ expoliari per solam opinionem probabilem; nam respondetur quòd eodem tempore quo ipsius peccatum publicum evadit, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad famam, et ex alia omnes acquirunt jus ad ipsum agnoscendum, ut evitent; et cùm jus rei evadit incertum, incerta quoque evadit possessio illius. Invenio autem quòd P. *Concina* (1) in hac quæstione distinguit et ait, quòd cùm delictum est notorium *notorietate facti*, scilicet publicè patratum, tunc patefieri potest ublicumque; cùm verò notorium est tantùm *notorietate famæ*, sic inquit: *Cauti omnes sint oportet*, *quia facilè fingitur hæc publica fama.* Adverte autem quòd delictum publicatum in una tantùm familia aut monasterio, non potest dici absolutè publicum; undè non potest alibi manifestari, et ne in alio quidem monasterio ipsius ordinis, quod cum illo haberet frequentem communicationem (2).

13. — Delictum verò alicujus publicum uno tempore, non potest in alio in quo factum est occultum, publicari sine gravi culpa, saltem contra charitatem; excipe tunc si delictum esset publicum, non solum *notorietate facti*, sed etiam *notorietate iuris*, nempe per sententiam judicis, aut rei confessionem in judicio, ùt docent *Lessius*, *Lugo, La-Croix,* etc. (3). Ceterùm hoc non obstante, non prohibetur quin historici delicta publica describant, etiam ex solo facto; *Sotus, Molina, Vasq.* (4).

14. — Notandum 4. quòd si quis infamiâ notatus est ob unum delictum, non est grave illum infamare de alio illi connexo, aut affine, ùt si dicatur de milite fornicasse et hujusmodi. Secùs verò si publicaretur aliud peccatum diversum; aut si de eo qui dicitur esse adulteratus semel, patefieret bis eum lapsum esse (5).

15. — Notandum 5. peccare tantùm venialiter eum qui refert peccatum proximi, sed utì narratum ab inimicis, aut aliis modicæ fidei, aut si verisimiliter creduntur auditores non præstare fidem dictis. Sed peccabit mortaliter, si dicet à fide dignis audivisse, aut si refert delictum

(1) *Conc. Comp. theol. tom.* 1. *pag.* 239. *n.* 10.—(2) *L.* 3. *n.* 974.—(3) *Lib.* 3. *n.* 974. v. Similiter.—(4) *Vide Salm. de rest. c.* 4. *n.* 37.—(5) *Lib.* 3. *n.* 976.

gravissimum ; quia in hoc erit peccatum grave etiam solùm suspectum fundatum præbere (1).

16. — Notandum 6. peccare eum qui detrahit famæ alicujus ordinis religiosi, aut monasterii alicujus religionis , sed etiam qui publicat delictum alicujus religionis, nominando monasterium aut ordinem. Nihilominùs si ordo esset amplus, rectè ait *P. Concina,* non æstimandum grave peccatum, nec frangi sigillum, nominare ordinem qui non est strictæ observantiæ (2).

17. —Notandum 7. peccare graviter qui inducit alterum ad detrahendum. Qui etiam non inducit, sed oblectatur de detractione ab aliis facta, peccat etiam graviter , sed tantùm contra charitatem. Sed qui oblectaretur non de damno, quod proximus patitur in illa detractione , sed tantùm de novitate, aut curiositate, quam continet detractio illa, multi DD. excusant à gravi ; modò ille non esset Superior; quia graviter interest subditum detrahentem corripere. Superiores igitur peccant graviter contra charitatem (sed non contra justitiam), ùt rectè tenent *Lugo, Sotus, Reb. Dicast.,* etc. si omittunt corripere subditos detrahentes proximo de re gravi (3). Sed qui non est Superior à multis gravibus DD. excusatur à peccato mortali, si ob verecundiam, aut timorem , non nititur impedire detractionem, dummodò proximo (ultra infamiam) non immineat aliud damnum ex detractione causandum, et modò, ait *S. Th.* (4), certè non sciat quòd, si corriperet , detractionem impediret; sed hanc certitudinem habere est moraliter impossibile ei qui non est Superior , aut saltem si non multò præstat dignitate , aut nobilitate (5). Advertunt *Lugo, Busemb.,* etc. errare eos qui statim ac audiunt loqui contra proximum, putant illicò teneri ad correctionem ; quia sæpè plus prodest proximo , ut detractio incœpta terminetur , dùm aliquando , expleto discursu , cognoscetur quòd res aliter sese habeat , quàm in principio apprehensa fuit. Cæterùm ut ab omni scrupulo se eximat, ubi audit aliquem detrahentem , et quidem de re gravi , et occulta , satis erit si à circulo discedat , aut si nitatur sermonem aliò traducere, aut si ostendat sibi illud displicere, vultum aliò convertendo , aut oculos demittendo, aut vultum valdè serium ostendendo (6).

18. — Notandum 8. injustum detractorem teneri ad famæ restitutionem , et etiam ad damnum illi causatum

(1) *N.* 977. — (2) *n.* 978. *ad* 15. *v.* Similiter. *et l.* 6. *n.* 655. *in fine.* — (3) *Lib.* 3. *n.* 979. *et* 980.—(4) 2. 2. *q.* 73. *a.* 4. — (5) *Lib.* 3. *n.* 981. — (6) *n.* 979.

(dummodò sit saltem in confuso præcognitum); et non solùm cùm delictum impositum est falsum, palinodiam canendo apud auditores, tam mediatos, quàm immediatos (cùm immediati negligerent advertere suos auditores); sed etiam quando est verum, prospiciendo modo quo meliori potest, dicendo v. g.: *Erravi, allucinatus sum, me fefellit, mentitus sum;* quia omne peccatum est fallacia, et mendacium, juxta S. Joannem. Ego soleo hoc consilium dare, ut dicant: *Ex capite meo hoc erui,* (vulgò *me l'ho cavato dal capo*) æquivocando, quia omnia verba è mente (pro qua accipitur caput) procedunt. Quòd si unquam famæ restitutio probabiliter majori damni potiùs, quàm utilitati infamiã notato futura esse judicaretur, quia præsumeretur ab hominum memoria effluxisse (ùt jam præsumitur, cùm famæ obtrectatio multo adhinc tempore acciderit, et indè hoc omninò in oblivione jacuerit); tunc satiùs est occasiones captare infamatum laudandi in aliqua ejus virtute; ut eum in bonam aliorum opinionem ponat, quàm res præteritas hâc famæ restitutione in memoriam revocare. Confessarius attamen curet ut hujusmodi famæ compensationes, cùm commodè fieri possunt, antè absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplebuntur; licèt ceteroquin hæ minus difficultatis habeant, quàm pecuniæ restitutio (1).

19. — Denique notandum detractorem plurimis ex causis posse excusari à famæ restitutione: 1. Si delictum jam ex alia via fuerit factum publicum, aut si infamatus aliis modis suæ famæ consuluerit; 2. si prudenter præsumitur diffamatus remisisse, dùm quilibet est suæ famæ dominus, ùt dicunt *Laym. Nav. Trullench. Busemb. Holzman,* etc. cum communi (2); modò, intelligitur, possit remitti, dùm remittere non potest quando ejus infamia cederet in scandalum, aut in damnum commune, aut suorum; 3. si ob famæ restitutionem subeundum esset periculum vitæ, aut damnum multò gravius, quàm est illud infamati; 4. si judicatur quòd detractioni præstata non sit fides, ùt quando fit in iracundiæ calore; 5. si prudenter judicatur quòd factum oblivione sit deletum, ùt suprà dictum est; 6. si infamatus etiam tibi detraxit, et adhuc non restituit, quia tunc juxta sententiam communiorem et probabiliorem *Soti, Sylvii, Wigandt, Tournely, Laym. Salmant.*, etc. tu potes suspendere tuam restitutionem, donec alter adimpleat suam (3).

(1) *Lib.* 3. *n.* 992. — (2) *n.* 1003. — (3) *n.* 998. *et* 999.

20. — Dubitatur 1. an cùm famæ restitutio non potest fieri, teneatur detractor pecuniis compensare? Alii ùt *Sylvius*, *Sotus*, etc. cum *S. Thoma* (1) probabiliter affirmant, quia fama etiam est pretio æstimabilis. Sed sententia communior, et probabilior cum *Lessio*, *Lugo*, *Sanch. Laym. Vasq. Bon. Salm. Croix*, etc. negat, quia justitia obligat solùm ad restituendum ablatum, aut æquivalens; sed fama, cùm sit diversæ speciei, quoniam ordine superior est bonis, numquam quocumque pretio compensari potest. Undè restitutio facta per pecuniam nunquam erit congruens satisfactioni, cùm infamatus semper eodem modo quàm ante pretii solutionem creditor restaret (2). Observetur quod dictum fuit *Tract. X. n.* 83.

21. — Dubitatur 2. an cùm detractor non potest, aut non vult famam restituere, possit infamatus pecuniâ se compensare à detractore? Alii DD. negant, quia nequit fieri compensatio cum sola probabili opinione. Alii tamen affirmant, ùt *Lessius*, *Molina*, *Arag. Ledes*, etc. et *Salm.* admittunt hanc opinionem utì practicè probabilem, dicentes regulam, non posse compensari cum probabili, procedere cùm debitum est dubium, non verò cùm est certum, ùt certum est creditum quod habet offensus de sua fama, et dubium tantùm versatur de modo compensandi, et hunc modum probabiliter admittunt DD. (3). Hoc non obstante adhæreo primæ sententiæ, dum infamatus est creditor in materia famæ, non autem bonorum; et si probabile est, imò probabiliùs (ùt nuper vidimus) non teneri detractorem pecuniis compensare, cùm non potest famam reparare, semper evenit, quòd infamatus compensatur ob creditum tantùm probabile, non certum (4).

22. — Aliquid hic addendum circa libellos famosos. *Libellus famosus,* sive *infamatorius est,* cùm publicatur in scriptis aliqua gravis et occulta infamia cujusdam. Vocatur etiam libellus famosus scriptura tradita judici absque nomine accusatoris. Adversùs eos qui hos libellos conficiunt, adest excommunicatio ferendæ sententiæ, ùt habetur ex *c. Qui alterius,* 5. *quæst.* 11.; sed latæ, si libellus sit adversùs Papam, aut Cardinales; imò est reservata, si est contra ordines Franciscanum, et Dominicanum, aut alium communicantem; non verò si contra aliquem particularem Religiosum. Eamdem culpam et pœnam incurrunt qui ad alicujus januam quoddam infamatorium signum appendunt (5).

(1) 2. 2. *q.* 62. *a.* 2. *ad* 2.—(2) *Lib.* 3. *n.* 627. *et* 1000. (3) *n.* 1001. — (4) *Vide l.* 1. *n.* 35. *v.* Hinc. (5) *Lib.* 3. *n.* 995.

TRACTATUS XII.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

1. — Præcepta Ecclesiæ sunt multa, sed principaliora, et communiora populo christiano sunt quinque : 1. Sacro interesse diebus dominicis, et festis de præcepto (sed de hoc jam satis in tertio præcepto decalogi) ; 2. jejunare in quadragesima, vigiliis, quatuor temporibus; 3. abstinere à carnibus feriâ sextâ, et sabbato ; 4. confiteri saltem semel in anno, et communicare in Paschate ; 5. non celebrare nuptias temporibus vetitis, et de hoc agetur in *Tract.* de *matrimonio.* Itaque restat hìc agendum de 2. 3. et 4. præceptis. In I. capite erit sermo de jejunio, et hìc etiam agetur de abstinentia à carnibus ; in II. capite de confessione et Communione annuali.

CAPUT I.

DE JEJUNIO ECCLESIASTICO.

PUNCTUM I.

De jejunii obligatione.

De abstinentia à carnibus 2. *De lacticiniis* 3. *et* 4. *De larido* 5. *De tribus Bullis Benedicti XIV.* 6. *An dispensati ad carnes possint vesci piscibus* 7. *De carne suina* 8. *De unicâ comestione* 9. *De interruptione prandii* 10. *De electuariis, etc.* 11. *De potionibus* 12. *De vino et birra* 13. *De sorbetto* 14. *De chocolate* 15. *De collatiuncula serotina* 16. *ad* 19. *Si quis pluries vescitur carnibus, aut alio cibo, etc.* 20. *De hora refectionis* 21.

2. — Tres sunt conditiones quas requirit jejunium ecclesiasticum, abstinentia à carnibus, unica comestio, et hora refectionis. Præcipuè jejunium consistit in abstinentia à carnibus eorum animalium, quæ in terra nascuntur, et respirant juxta regulam *S. Thomæ* (1) ; aut communiter inter carnes, et non inter pisces reputantur juxta sententiam communem aliorum. In dubio autem an esus carnium alicujus animalis tempore jejunii sit licitus vel illicitus, nec adsit legitima consuetudo, videndum erit,

(1) 2. 2. *q.* 147. *a.* 8.

ait Benedict. XIV. (1), ex regula Angelici, *an hujusmodi animal sit simile, aut dissimile iis, quorum esus diebus jejunii interdictus est, et an illius carnes humano corpori validiùs nutriendo, et corroborando idoneæ dignoscantur, quemadmodum late probat Tamburinus tùm l. 4. in Dec. c. 5. §. I. n. 10. tùm, ad. 4. præc. Eccl. c. 3. n. 2.* Et si ita nec quid certi definiri potest, subjungit idem Benedictus rem deferendam esse ad Sedis apostolicæ judicium. Hinc dicunt *Bonac. Regin. Conc. Tamb. Holz. Elbel*, etc. non esse vetitas testudines, ranas, limaces, (vulgò dictas *maruzze*), locustas (vulgò *grilli*), aut conchilia. Idem dicunt *Holz.* et *Elbel* de lutris (vulgò *lutrie*), de castoribus, et de anatibus cujusdam generis. Contrà aves, licèt quædam earum nutriantur in aquis, nihilominùs omnes pro veris carnibus habentur, ùt sunt fulicæ, corvi marini, et similes (2). Ab isto præcepto sunt immunes amentes, et pueri ante usum rationis. An autem eximantur pueri qui ante septennium perfecto usu rationis dotati sunt, vide quod dictum fuit *Tract. II. n.* 37.

3. — In quadragesima autem adultis prohibentur sub gravi, non solum carnes, sed etiam ova, et lacticinia, ùt habetur ex prop. 32. ab Alexandro VII. proscripta, quæ dicebat: *Non est evidens quòd consuetudo non comedendi ova, et lacticinia in quadragesima obliget.* Hìc quæritur 1. an in vigiliis, et quatuor temporibus extra quadragesimam sint universè interdicta lacticinia? Nonnulli (sed pauci) affirmant ex can. *Denique* 6. *dist.* 4, ubi S. Gregorius scripsit: *Par autem est, ut jejunemus à caseo et ovis.* Et hujus sententiæ videtur esse S. Thomas (3) dicens, Ecclesiam interdicere fidelibus tam carnes, quàm ova. Sed nos dicimus cum sententia communi, in vigiliis non vetari lacticinia, nisi ubi inolevit consuetudo abstinendi: ita *Navar. S. Antonin. Laym. Sanch. Concina*, et alii cum *Salm.* qui pro hac re adducunt etiam Concil. Tolet. Nec obstat dictus can. *Denique*, quia ibi S. Gregorius quæsitus fuit de solo jejunio quadragesimali, et congruè responsio arrisit petitioni; et S. Thomas de eadem quadragesima loquitur, nam de aliis jejuniis disserens *cit. a.* 8. *ad* 3. dicit: *Et ideò in quolibet jejunio interdicitur esus carnium: in jejunio autem quadragesimali interdicuntur etiam ova.* Igitur extra quadragesimam de jure non interdicuntur ova. Nec obstat quod exprimitur in Bulla, *In suprema*

(1) *De synodo l.* 11. *c.* 5. *n.* 12. — (2) *Lib.* 3. *n.* 1011. *et* 1012. — (3) 2. 2. *q.* 147. *a.* 8.

N. SS. P. Benedict. XIV. *In quadragesima aliisque diebus carnium et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit*, etc. Nam, ùt scripsit probabiliter quidam auctor modernus (*P. de Petio Teatinus in addit. ad Fel. Pot.*), per prædicta verba non reprobatur sententia contraria, cùm possint intelligi relativè ad tempus solummodò quadragesimale, non verò aliis: sed ondus omnis solvitur ex aliis verbis Pontificis *de Synodo* (1) ubi Pontifex sic loquitur; *In cæteris verò jejuniis extra quadragesimam ab Episcopo prohiberi non debent ova, et lacticinia in iis locis, in quibus eorum usus legitimâ consuetudine jam quidem inolevit.* Si Episcopis insinuat quòd prohibere non possunt, evidens est quòd reipsà quidem non prohibuit, nec declaravit prohibita esse, saltem ubi consuetudo viget iis vescendi (2).

4. — Quæritur 2. an ubi adest consuetudo abstinendi à lacticiniis, incolæ teneantur sub gravi ab illis abstinere? Negant *Sanch. Villalob. Tamb.*, etc, quia de ea non constat (utì dicunt) an introducta sit cum animo se obligandi sub gravi, utì necesse erat. Sed affirmat communis sententia, quam nos sequimur cum *Less. Laym. Conc. Salm. Bonac, Viva*, et aliis cum *S. Thoma* (3); quia sicut diximus *Tract. II. n.* 79. *in fin.* cùm talis abstinentia sit gravis oneris, et cùm videatur ita constanter observari, benè quidem præsumitur introducta esse, et continuata animo se obligandi, aliter faciliter cessasset: et posito quòd præsumptio stet pro obligatione, pro ea stat possessio, et non pro libertate (4). Et idem dicemus propter eamdem rationem de obligatione Monialium ad Horas canonicas. Vide in *appendice III. de examine Ord. n.* 61. in fine Tom. III.

5. — Quæritur 3. an iis quibus permittuntur lacticinia, permittatur laridum? Affirmant *Silvest. Ostiens. Abb.*, etc., et *P. Viva* appellat probabile, citans *Laym.* et *Azor.* (sed ego inveni *Laym.* omninò id improbare, et *Azorium* non damnare tantùm), *Tamburinus* cum *Diana* et *Henriq.* admittit solùm cùm liquefactum est, sed ego judico sequendam esse primam sententiam communem *Sanch. Bonac. Conc. Ronc. Elbel. Milante*, et aliorum qui omninò negant quia pinguedo est vera caro (5).

6. — Quæritur 4. an dispensati ad carnes, aut ad lacticinia, possint diebus jejunii vesci piscibus? Sed hic

(1) *Lib.* 11. *c.* 5. *n.* 13. — (2) *Lib.* 3. *n.* 1009. — (3) *cit. qu.* 147. *a.* 8. *ad.* 3. — (4) *Lib.* 3. *n.* 1009. Dub. III. — (5) *Lib.* 3. *n.* 1010.

ante omnia notanda sunt ea quæ sancita sunt, et declarata à SS. P. Benedicto XIV. circa jejunium in tribus suis Bullis. Et 1. in Bulla *Non ambigimus,* data die 30. Martii 1741. declaratum fuit neminem posse dispensari ad carnes *sine legitima causa et de utriusque medici consilio*, nempe medici et parochi, aut confessarii; et super declaratum fuit ad dispensandum cum integro populo, aut communitate, requiri gravissimam et urgentem necessitatem ac dispensationem impetrandam esse à Sede apostolica toties quoties opus fuerit; et tunc sic dispensatos teneri ad unicam comestionem, ac non esse miscendas licitas atque interdictas epulas ' nempe carnes, et pisces, ùt declaravit in rescripto ad Episcopum Compostellæ, quod affertur in Bulla *Libentissime.* 2. In Bulla *In suprema* ejusdem anni, die verò 22. Augusti, declaratum fuit iisdem duobus præceptis teneri quemlibet privatum cum quo dispensatum esset, et non tantùm in quadragesima, sed etiam in omnibus aliis jejunii diebus. 3. In Bulla *Libentissimè* sub die 10. Junii 1745. declaratum fuit dispensatos ad carnes in collatiuncula serotina *eo cibo eâque portione debere uti, quibus utuntur jejunantes meticulosæ conscientiæ.* 4. Debere ipsosmet observare normam præscriptam jejunantibus. 5. Cibos vetitos dispensatis ad carnes esse pisces (etiam in Dominicis quadragesimæ); ita ut in eadem mensa non possint simul apponi carnes et pisces. Epulas interdictas (sunt verba Bullæ) *esse pisces, adeòque utrumque simul adhiberi non posse;* subjungendo ibi quòd permittuntur pisces dispensatis ad lacticinia.

7. — His positis, dubitabatur à quodam an in mensa privata liceret dispensatis ad carnes vesci aliquo pisce? Super hoc scripsit prænominatus *De Petio*, inhibitionem esse factam tantùm pro conviviis ob scandalum, non autem pro illis in mensa privata qui moderatè vellent aliquo pisciculo vesci, ablato scandalo, et non ex gula. Sed esto istæ limitationes ponantur, attamen omninò improbabilis est talis opinio (ne dicam inventum), dum 1. Bulla loquitur generaliter. 2. Pontifex in tantùm exprimit convivia in citata Bulla, non quia præceptum cadere velit tantum super illa, sed ut ostendat quò fuisset prætergressa gulæ indulgendi licentia, ut etiam ad convivia epulæ interdictæ inferantur, quod utìque temeritatem majorem sapit. 3. Relictis subtilitatibus ratiocinationibusque inanibus ex eo quod in posterioribus Bullis statuitur, luce meridianâ clariùs videbitur longè aberrasse *De Petio*. In Bulla enim *In Suprema*, sic statuitur : *Nos qui-*

buscumque... dispensari contigerit, ab omnibus omninò, et nemine excepto (nota) *unicam comestionem, et licitas, atque interdictas epulas minimè esse apponendas declaramus, atque decernimus.* Ergo sicuti nemini, sive in privato, sive in convivio licet plures comestiones adhibere, ita nec epulas interdictas (quales sunt pisces), cùm ad utrumque obliget omnes, neminè excepto; aliàs deberent excipi qui privatim et non in convivio pisces comesturi essent. 4. Interrogatus Pontifex quænam epulæ sint interdictæ conjungi cum licitis, respondit epulas licitas pro iis quibus permissum est carnes comedere, esse carnes ipsas; epulas interdictas esse pisces, adeòque utrumque simul adhiberi non posse: ergò pisces interdicti sunt iis quibus conceduntur carnes absolutè, quales sunt ii qui etiam privatim comedunt. 5. Pontifex ibidem declarat pisces non interdici iis, qui sunt dispensati ad lacticinia; ergò sunt interdicti dispensatis ad carnes. Quid clarius desideratur?

8. — Quæritur 5. an dispensatis ad carnes tempore jejuniorum, sit vetita caro suina? Affirmat absolutè *P. Conc.* ex quodam Decreto quod adducit Clementis XI. Romæ edito die 24. Februarii an. 1702. Sed communiter negant *Lugo, Sanch. Croix, Tamb. Salm.* cum *Trull. Villalob.*, etc., quia esset nimis scrupulosum (utì dicunt) imò magis molestum, quàm jejunium ipsum, si quilibet dispensatus examinare deberet, quæ carnes sibi essent nocivæ, quæ verò non. Nec obstat Edictum (non jam Decretum) præfatum Clementis, ubi duo præcepta fuerunt, unum ut dispensati tenerentur ad unicam comestionem, aliud ne iisdem permitterentur carnes insalubres: non obstat, dico, quia illud edictum non fuit generale, sed particulare pro statu romano, ùt attestatur *Viva* et alii, et ùt declaravit idem Benedictus XIV. cum erat Archiepiscopus Bononiensis in *notific. tom.* 1. *n.* 24. Et postea in Bulla *Non ambigimus*, cùm meminisset laudatum Edictum, licèt universale fecisset præceptum unicæ comestionis, sub silentio tamen præterivit præceptum de abstinendo à carnibus non salubribus: undè argumentatur non voluisse Pontificem hoc præceptum fieri universale. Sed ut loquar in particulari de carne suina, non mihi videtur quòd possit dici absolutè nociva, dùm ista, ùt scribit celebris medicus *Hoffmanno*, maximam habet cum sanguine humano convenientiam. Sed dicet aliquis, cur talis caro interdicta fuit Hebræis, nonne quia nociva? Sed respondetur quòd in Palæstina (regione valdè calida) ibi ideò potuit ùt nociva prohiberi, quia ibi sues (juxta *Calm. in Levit.* 11. 8.)

sunt faciliores leprâ inficiari; quod in aliis partibus non ita accidit: sicut etiam vetita fuit caro leporis, sed in istis regionibus lepores certè non reputantur nocivi. Præterea *S. Thomas* (1) dicit carnes vetitas fuisse Judæis, aliæ ob nimiam humiditatem, aut siccitatem; aliæ ob immunditiam, ùt carnes suillæ; et revera ratio talis prohibitionis allata à Moyse est, quia illæ erant carnes immundæ Hebræis: *Horum carnibus non vescimini, quia immunda sunt vobis, Levit. 11. 8.* Dicuntur immundæ, quia, ùt scribit Plutarchus, *nullum animal ita gaudet cœno ac sordidis locis.* Insuper ait *Natalis de Alexandro*, et idem priùs scripserat Tertullianus (*Lib. 2. contra Marcionem c. 18.*), carnem suillam fuisse prohibitam Judæis ad frenandam gulam, et incontinentiam.

9. — Secunda conditio jejunii est unica comestio. Dubitabatur priùs an dispensati ad carnes ad illam tenerentur, eo quia cessante abstinentiâ à carnibus, cessabat quoque essentia jejunii? Sed hodie (ùt diximus) declaratum habemus à Benedicto XIV. jejunium duo continere præcepta, undè licèt cesset primum de abstinentia à carnibus, non cessat secundum (licèt minùs principale) de unica comestione; excipitur tamen casus quo dispensatio ad carnes concedatur ob infirmitatem aut debilitatem virium, ùt dicunt DD. communiter, et ùt ab eodem Pontifice declaratum est in Bulla *In Suprema,* ubi dicitur: *Dummodò nulla certa et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, vel aliter necessariò fieri exigat* (2).

Tertia conditio est hora refectionis, quæ est circa meridiem. Fit quæstio an peccet notabiliter antevertens horam sine causa? Illud notabiliter alii intelligunt plùs quàm horam, sed alii probabiliùs tantùm horam. Ceterùm anticipare infra horam omnibus licet. An autem anticipatio notabilis sit mortalis, affirmant *Azor. Sanch. Ronc.*, etc.; sed communiùs negant *Less. Tolet. Pal. Laym. Roncag. Holzm.* et *Salm.* cum aliis pluribus. Quia hora non est de essentia jejunii, sed tantùm circumstantia accidentalis, quæ licèt olim graviter obligabat, hodie tamen, ùt ajunt *Holzman*, et *Roncaglia,* postquam ex consuetudine mutata est hora prandii, designatio temporis non videtur inducta tanquam de substantia jejunii (3).

10. — Permittitur nihilominùs 1. interrumpi prandium ob aliquod negotium quod intercedit. Sine causa cætero-

(1) 1. 2. *q.* 102. *art.* 6. *ad* 1. — (2) *Lib.* 3. *n.* 1015. *v.* Quær. hic, *circa med.* — (3) *n.* 1016.

quin non licet prandium interrumpere, et denuò ad mensam redire; sed hoc intelligitur moraliter; nam etiam sine causa, et quamvis aliquis terminasset prandium, potest iterùm comedere, si commensales prosequuntur prandere, aut si in mensa afferuntur aliæ epulæ, quæ non expectabantur; ita *Sanch. Salm.* et *Villalob.* Imò *Filliuc. Tamb.* et *Elbel* concedunt generaliter posse sumi alium cibum post sesquiquadrantem. Certum est autem per horam, sine causa, prandium interrumpi: sed si aliquo negotio quis intercipitur, utìque potest ad horam interrumpere; imò *Lezana*, *Diana*, *Fag. Tamb.*, etc. concedunt usque ad duas: sed id jure merito ait *Holzm.* licere, cùm quis cibo sufficienti non fuerit refectus, et jejunium sub gravi incommodo tolerare non potest, tunc potest prandium reassumere, quia Ecclesia non intendit aliquem obligare diem ducere sine sufficiente refectione (1). Probabiliter tamen dicunt *Croix*, *Fagund.* et *Tamb.* licere prandium protrahere usque ad duas horas: et *Elbel* cum *Gobat* admittunt usque ad tres aut quatuor horas, saltem pro Germanicis inspectâ eorum consuetudine (2).

11. — Permittitur 2. aliquod sumere ratione medicinæ, ùt sunt electuaria (quæ sunt quædam conservæ ex saccharo et juniperis, aut cedro, etc. confectæ) de quibus loquitur S. Thomas (3), et sic dicit: *Electuaria assumuntur ad digestionem, undè non solvunt jejunium, nisi fortè aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.* Itaque licet assumere hæc electuaria ob quamlibet causam justam, nempe ad vehiculum cibi, ad stomachi roborationem, ad vocem conservandam, ad auferendum oris fœtorem et hujusmodi. Ita etiam permittitur sumere parùm cibi (v. g. unciam) ad depellendam debilitatem, ùt communiter *Azor. Less. Tol. Laym.*, etc. Nonnulli hoc permittunt toties, quoties bibendum erit, ne potus noceat; sed hoc, ùt rectè dicunt alii, vix potest permitti semel atque iterùm in die (4).

12. — Permittuntur 3. omnes potiones, quæ per modum potûs accipiuntur, ùt sunt *Caffé*, et *Thé*, *Salviæ*, etc. non autem lactis, aut juris, quia licèt hæ potiones sorbeantur, tamen non habent rationem potûs, sed cibi, et potiùs ad nutritionem, quam ad cibi vehiculum referuntur. Et idem dicitur de succo fructuum, aut pomorum, vulgò *melloni d'acqua* (contra id quod quidam modernus

(1) *Lib.* 3. *n.* 1020. Quær. III. *et* IV. — (2) *Ibid.* Quær. V. — (3) 2. 2. *q.* 147. *a.* 6. *ad* 3. — (4) *Lib.* 3. *n.* 1018. *et* 1019.

anonymus improbabiliter scripsit), et etiam uvarum dentibus confectarum, aut tunc pressarum (1).

13. — Dixi *uvarum tunc pressarum*, non *vini*, quia licèt antiqui fideles etiam à vino abstinerent, hodie vinum non est prohibitum, licèt biberetur ad sedandam famem, ùt communiter tenent *Azor. Sanch. Less. Navar. Layman. Bonac.*, etc. cum *Salm.* qui ob præsentem consuetudinem hanc sententiam vocant certam. Et etiam S. Gregorius tunc temporis in cit. *c. Denique, dist. 4.* permittebat vinum sine ulla exceptione : *Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omninò fugiamus.* Et idem dicitur de *cerevisia* seu *birra* (quæ conficitur ex aqua hordeacea, et aliis ingredientibus), quæ etiam pro vero potu accipitur (2).

14.— Idem dicimus de aqua mixta saccharo, et succo cinnamomi vel mali cedrini, vulgo dicta *sorbetto*, vel *limonata,* ùt docet communis sententia cum *Wigandt, Concina, Elbel, Salm. Viva, Croix, etc.* dùm (ùt dicunt) semper ac parva quantitas harum rerum misceatur cum magna quantitate aquæ, reputatur potio naturalis. Nec debet existimari quod per congelationem mutet naturam, quia naturæ mutatio importat privationem essentiæ : sed aqua congelata in os immissa statim liquefit, et ad priorem statum redit. Et quòd congelatio non mutet naturam, etiam habemus ex Rubrica Missæ (*c.* 10. *n.* 11.) approbata à S. Pio V. ubi dicitur quòd, cùm in celebrando Missam congelantur post consecrationem species vini, non debent iterùm consecrari (quod utìque deberet fieri omninò, si congelatio mutaret naturam specierum), sed debent liquefieri igne, et postea sumi (3).

15. — Quæstio magna est inter DD. an potio *chocolatis* frangat jejunium. Multi negant, *Card. Brancatius*, *Escob. Hurtad. Holzm. Viva*, etc. modò aquæ portio sit in quantitate excedente ; dicentes ex hoc sumi rationem potionis ideòque dicunt posse sumi toties quoties libuerit in die. Alii verò affirmant, ùt *Sanch. Sylvius, Laym. Ronc.* et *Tambur.* dicentes eam potionem tantùm habere rationem potûs, quæ ad alimenti vehiculum inservit, non autem illam quæ ipsa est alimentum, ùt est lac, et jus, et ita est etiam de chocolate, undè concludunt per illud frangi jejunium, nisi sumatur in parva materia. Quid ego verò sentio dicam ; mihi utique *chocolate* pro potu non probatur, dùm verè illud nutrit et non videtur simplex

(1) *N.* 1021. — (2) *Lib.* . *n.* 1022. — (3) *Ibid.* Quær. II.

potus. Sed nihilominùs dico licere illud sumere ob duas rationes; prima est, quia si chocolate non habet rationem potûs, communiter tamen à multis judicatur habere rationem medicinæ, et sicut diximus cum *S. Thoma* posse sumi electuaria, licèt nutriant, ita etiam chocolate, et in hoc convenit etiam *P. Concina*. Secunda ratio magis universalis, quia hodie talis potio est in usu apud omnes, ùt testantur *Salmant. Viv. Holzm. Tamb.* et *Ronc.* qui, stante hâc consuetudine, pro comperto habent posse licitè sumi. Sed tam ratione medicinæ, quàm consuetudinis, puto cum *Salm.* et *Milante*, non posse permitti ampliùs quàm semel in die. Sed tota nunc opinionum varietas est circa quantitatem in qua possit sumi, quin jejunium lædatur. *P. Concina* dicit posse admitti sub medicinæ ratione, sed dumtaxat in aquam ponendo *parùm pulveris*, quod utique est nimis rigidum, et à nemine usque adhuc assertum. Alii ùt *Salm.* cum *Leone*, et *Turriano*, permittunt usque ad duas uncias. Sed ut meam in medium proferam sententiam, cum Episcopo *Milante* rationabiliùs mihi videtur, posse admitti juxta usum communem sesquiunciam, cum ea aquæ quantitate, quam capere potest vas usuale, quia hæc est quantitas illa, quæ communiter est in usu.

16. — Permittitur vespere refectiuncula juxta consuetudinem, quæ hodie viget in locis à Prælatis tolerata: nam *S. Thomas* (1) de jujunio disserens, dicit: *Ex hoc ipso quòd Prælati dissimulant, videntur annuere.* Et in hoc certè standum magis auctoritati AA. modernorum, licèt inferiores numero, quàm antiquis, qui nihil poterant attestari de consuetudinibus modernis. Nulli dubium est quòd antiquitùs jejunium rigorosiùs observabatur, sed juxta modernam disciplinam ab omnibus admittitur serotina refectiuncula. In hoc debet attendi quid consuetudo permittat tam circa *quantitatem*, quàm circa *qualitatem* ciborum. Circa *quantitatem* (quicquid dicat *P. Concina*, qui nihil aliud permittit, nisi tres uncias), alii permittunt quartam partem cœnæ consuetæ: sed hæc regula mihi non probatur, quia aut potest esse nimis indulgens (saltem respectu aliquorum), aut saltem est nimis obscura, et scrupulosa. Meliùs igitur est sententiam sequi aliorum, communiter hodie acceptam, utì testantur *Castropal. Ronc. Salmant. Viva, Bonac. Holzm. Elbel, Tamb. Dian. Spor. Milante, Croix, Felix Pot. Mazzot*, etc. quæ omnibus in-

1 2.2.*q.* 147. *a* 4. *ad* 3.

discriminatim (etiam illis qui parvo cibo indigent, ùt etiam communiter dicunt) permitti quantitatem octo unciarum, et aliquid aliud (nempe duas alias uncias, quod est parva materia, utì dicetur *num.* 21.) ei qui majori nutrimento opus haberet (1). In vigilia Nativitatis communiter admittitur collatiuncula duplò major, nempe 16. unciarum, ratione talis solemnitatis, etiamsi talis vigilia incidat in sabbato 4. temporum; non autem in sabbato sancto, nec in vigilia Pentecostes. Nonnulli, utì *Salmant.*, permittunt in vigilia Nativitatis usque ad satietatem refici, dicendo talem esse consuetudinem : sed ego de illa valdè dubito in nostris regionibus; tantò magis quòd *P. Mazzotta*, *Pasqual.* et *Renzi* omninò eam negant. Si quis autem vellet in eadem vigilia anticipare collatiunculam in mane, ut cœnet vesperi, rationabiliter advertit *Sanch.* (contra id quod sentiunt alii) non posse excedere octo uncias, quia tunc non adhuc incœpit festivitas, quæ incipit à vesperis (2).

17. — Circa autem qualitatem ciborum, certum est permitti fructus, panem, herbas, et dulciaria : sed quæritur 1. an permittantur pisces? Multi AA., ùt *Sporer*, *Marchant. Pasqu. Elbel*, *Tambur*. *Vivald.* et *Burghaber*, dicunt juxta hodiernam consuetudinem vesperi cibum sumi de piscibus etiam recentibus et magnis, ùt licet manè. Cæterùm in hisce partibus recepta est consuetudo comedendi pisciculos recentes, et ùt dicunt *Viva*, et *Mazzotta*, cum *Bonac.* etiam licere sumere in modica quantitate (v. gr. duas aut tres uncias) aliquid piscis grandioris. Idem confirmat *Milante* (3), qui testatur nunc temporis etiam communitatibus religiosis ministrari vespere pisciculos recentes in quadragesima; et quoad majores sic scribit : *Attentâ præsenti disciplinâ, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pisces permitti existimo, cum debito moderamine* (4).

18. — Quæritur 2. an liceat sumere 8. uncias panis in aqua cum oleo decocti? Nonnulli admittunt, sed hæc opinio jure merito à *Salmantic. Viva*, *Ronc. Tambur.* et ab aliis communiter refellitur, quia panis per coctionem et fermentationem in aqua, certam diversam naturam acquirit; nam ita consubstantiatur cum aqua ut numquam postea possit segregari; saltem hoc consuetudo non admittit. Vix ergò potest permitti cum *Tamb.* panem in vinum, aut aquam infundere, et illicò illum sumere;

(1) *Lib.* 3. *n.* 1025. —(2) *Ib. v.* In vigilia. (3) *In prop. Alex. VII. Exercit.* 23. — (4) *Lib.* 3. *n*, 1026. *et* 1028.

quia tunc non intercedit fermentatio : aut cum *Roncag.* permitti possunt 4. aut cum *Salmanticensibus* ad summum 5. unciæ panis aridi decocti in aqua. Et idem dicendum de leguminibus aquâ elixatis. Probabiliter postea *Castrop. Laym. Bonac. Azor. Viva, Mazzot.* et *Salmant.* permittunt vesci jusculo cocto cum oleo , aut aceto aut vino decocto ; advertendo tamen cum *Viva* quòd oleum , acetum , et vinum decoctum computanda sunt in pondus 8. unciarum , dùm hæc non habent rationem potûs.(1).

19. — Quoad dispensatos cùm quæsitus fuisset noster Pontifex Benedictus XIV. an ipsi in refectiuncula possent uti carne , respondit (ùt legitur in Bulla *Libentissimè*) ita : *Non licere, sed opus habere eo cibo eâque uti portione , quibus utuntur homines jejunantes rectæ et meticulosæ conscientiæ.* Post hanc responsionem multi DD. dicebant dispensatos ad carnes , aut ad lacticinia posse in refectiuncula casei parùm (parùm *casei* dictum est , non ovum) sumere , modò uncia , aut sesquiuncia non excederetur , et hoc videbatur probabile juxta usum qui apud multos observabatur ; sed postea cum à quodam confessario ad sacram Pœnitentiariam datæ fuissent litteræ de hoc , et cùm ipse Pontifex de sua sententia quæsitus esset , respondit Pœnitentiaria Papam oretenùs declarasse vetitum esse etiam caseum : quam quidem declarationem hìc affero : *Sacra Pœnitentiaria.... optimè conscia mentis Sanctitatis suæ , de auctoritate speciali ejusdem respondit , quòd in serotina refectiuncula non licet carnem , vel lacticinia adhibere. Romæ in S. Pœnit. die* 10. *Februarii* 1756. Et cùm adhuc dubitatum fuisset à quibusdam de fide præstanda huic responso , ab eodem confessario scriptum fuit ad ipsum Pontificem , et hoc responsum venit : *Sacra Pœnitentiaria de mandato sanctissimi Domini , qui suis oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere , respondet quòd Sanctitas sua dixerit.... vera esse , et pro veris habenda quæ constat ab eadem Pœnitentiaria fuisse rescripta. Romæ die* 23. *Julii* 1756. , et hæc responsa originaria apud me conservantur. Nonnulli postea dixerunt præfatam declarationem opus habere promulgatione , ut obligare possit ; sed juxta illud quod diximus *Tract. II. num.* 73. *et* 74. cùm declaratio ab ipso legislatore , qui declarat mentem suam , facta est , non indiget promulgatione (2) Et *Salm. in append. Tract. VI. pag.* 98. *num.* 27. afferentes præfatam Bullam , varias illationes deducunt , et inter eas est ista : *Infertur* 2 (sunt

(1) *Lib.* 3. *n.* 1029. — (2) *Lib.* 3.*n.* 1027. *v.* Hìc notand.

verba *Salm.*) *nec ova nec lacticinia esse materiam collationis serotinæ pro his qui dispensati sunt*, et hanc dant rationem : *ex eo quòd horum ciborum ab iis qui rigorosè jejunant in tali collatione esus non adhibetur.* Nunc ad hujusmodi confirmationem notum sit nuperrimè nostrum regnantem Pontificem Clementem XIII. edidisse Bullam incipientem, *Appetente, etc.* sub die 20. Decemb. 1759; quâ Pontifex, cùm abusum aliquorum noverit sumendi extra prandium quasdam potiones lacte mixtas, illum condemnavit, declaravitque prædecessorem Pontificem Benedictum XIV. censuisse non licere dispensatis uti, nec carnibus, nec lacticiniis, nisi in unica comestione, extra quam ipsos non aliter gerendos esse dixit, quàm alii qui nullà dispensatione fruuntur. Hæc verba Bullæ ; *Nova infringendis jejunii legibus vel opinionum commenta, vel à vera jejunii vi et natura abhorrentes consuetudines humani pravitate ingenii novissimè sint invectæ, ea omnia, quantùm juvante Domino fieri potest, radicitus convellenda curetis. In quibus profectò abusum illum censemus omninò numerandum, quem rumor quidam ad nos pertulit; cùm nonnulli, quibus ob justas et legitimas causas ab abstinentia carnium dispensatum fuerit, licere sibi putant potiones lacte permixtas sumere, contra quod prædicto Prædecessori nostro visum fuerit, qui censuit, tam dispensatos à carnium abstinentia, quàm quovis modo jejunantes, unicâ exceptâ comestione, in omnibus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispensatio, ac propterea tantummodò ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt originem, adhibere.* Et quæ sint ea, quæ à carne trahunt originem, habetur à *can. Denique, dist. 4.* ubi dicitur : *Quæ trahunt originem sementinam à carnibus, ùt sunt ova, et lacticinia.* Itaque concludendum, dispensatis in collatiuncula nullum alium permitti cibum, nisi illum qui non dispensatis conceditur.

20. — Si quis autem frangit jejunium, manifestare debet confessario quomodo violavit illud, an pluries comedendo, an carne vescendo ; nam quoties quis vescitur carne aut lacticiniis, toties peccat ; sed sicomedisset cibos communes, sed pluries in quantitate notabili, non ampliùs teneretur ad jejunium ; ita tenent communiter *Azor. Cajet. Suar. Tol. Castrop. Sanch. Laym. Anacl. Roncag. Holzm. Salm.*, etc. contra paucos : quia essentia præcepti de abstinentia à carnibus consistit in abstinentia, quare semper durat obligatio ab illis abstinendi : sed essentia præcepti non comedendi pluries consistit in unica comestione, ùt docet

S. Thomas (1): *Ecclesiæ moderatione statutum est, ut semel in die à jejunantibus comedatur.* Quare destructâ essentiâ præcepti secundâ comestione, jam præceptum solutum est, nec potest ampliùs observari (2). Quæstio autem fit, an qui inculpabiliter bis comedit in quantitate notabili, debeat in reliquo diei abstinere ab alio cibo? *Laym. Bonac. Castrop. Holzm. Sporer,* etc. negant eâdem ratione; sed probabilius mihi videtur oppositum *Azorii, Valent. Sa,* et *Nav.* quia licèt qui violat jejunium inadvertenter, jam materialiter illud frangit; nihilominus videtur, advertendo postea ad obligationem, teneri ad illud observandum, ne solvat illud formaliter (3).

Dictum est *in quantitate notabili,* nempe ultra duas uncias, quæ putatur materia parva, ùt dicunt *Sanch. Viva, Salmant. Vivald. Turrian. Leone, Tambur. Leand. Sporer, Busemb. Elbel,* et alii. Sed si quis pluries in die sumeret aliquid parvum, quod deveniat ad grave, peccaret graviter, ùt habetur ex prop. 29. ex damnatis ab Alexand. VII. Nota etiam quòd in carne possit etiam dari parvitas materiæ, sed hæc est multo magis imitata: dicunt *Salm. Diana,* et *Roncagl.* quòd quantitas excedens octavam partem unciæ est materia gravis (4). Permittunt *Salm.* cum *Diana* posse sumi duo crustula ex ovis, et butyro confecta (vulgò *ciambelle*); sed meliùs dicunt *Ledesma*, et *Villal.* quòd solùm potest excusari ratione parvitatis materiæ (5).

21. — Tertia conditio demùm jejunii est hora refectionis. Hæc hora olim erat hora post occasum solis. Deindè anteacta fuit ad horam Nonæ. Sed à sæculo XIV. fuit anticipata ad horam Sextæ, nempe ad meridiem. Hinc dubitatum fuit an notàbilis hujus horæ anticipatio in refectione sit gravis culpa? Affirmat prima sententia cum *Azorio, Sylvio, Sanch. Natal. Alex. Antoine, Franzoja, Cuniliati,* ac *Navar. Abul. Covar.* et aliis apud *Salm.* et *Concinam*, qui pro hac sententia refert adesse 24. auctores (6). Id probatur ex can. *Solent,* 50. dist. *I.* Concilii Cabilonensis, ubi dicitur; *Nullatenùs jejunare credendi sunt, qui antè manducaverint quàm vespertinum celebratur officium.* Hinc

(1) 2. 2. *p.* 147. *a.* 6. —(2) *Lib.* 3. *n.* 1030. — (3) *Ib.* Quær. *II.* — (4) *n.* 1029. *v.* In confess. —(5) *Ibid.* —(6) *Azor. — tom.* 1. *lib,* 7. *c.* 11 *qu.* 4. *Sylvius tom.* 3. *in* 2. 2. *q.* 147. *art.* 7 *ad concl.* 3. *Sanch. l.* 5. *cons. de obs. jejun. c.* 1. *dub.* 28. *Nat. Alex. l.* 4. *c.* 5. *art.* 7. *reg.* 13. *Antoine tr. de virtute moral. part.* 1. *post. cap.* 3. *append. de jejun. eccl. q.* 2. *Franzoja in Bus. pag.* 213. *Anim.* 3. *Cunil. tract.* 12. *cap.* 1, § 2. *n.* 2. *Alii apud Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *n.* 86. *Conc. tom.* 5. *pag.* 275. *qu.* 7.

clarè educitur quòd eo tempore (in quo refectio era præscripta ad horam Nonæ) hora jam spectabat ad substantiam jejunii. Proindè *S. Thomas* scripsit : *Cùm Ecclesia instituit certum tempus comedendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit* (1). Alii verò negant hodie culpam esse gravem anticipationem refectionis, ùt *Lessius, Toled. Bonac. Layman,* et *Salmanticenses,* cum plurimis, qui observari possunt apud nostrum Opus morale (2). Dicunt isti, juxta præsentem consuetudinem, horam non pertinere ad substantiam jejunii. Sed hæc ratio (pace tot auctorum) minimè suadet, nam ipsimet, ùt sunt *Laym.* et *Salmanticenses* (3), non negant olim præceptum observandi horam fuisse grave, et quidem ad substantiam jejunii pertinuisse. Hoc posito, donec non probetur hodierna consuetudo antiquo gravi præcepto derogasse, illud sine dubio possidet ; sed hæc consuetudo non probatur, vel saltem non est certa, stantibus tot auctoribus qui illam negant. Quapropter, licèt quondam secundæ sententiæ adhæsi, re tamen meliùs animadversâ, nunc illam minimè probabilem censeo. Deindè dubitatur quænam sit notabilis hæc anticipatio vetita sub gravi ? hora enim jejunii moraliter mensuranda est, ùt docet S. Thomas : *Ad jejunium requiritur hora determinata non secundùm subtilem examinationem, sed secundùm grossam æstimationem, sufficit enim quòd sit circa horam nonam* (4). Hinc alii dicunt anticipationem notabilem esse plùs quàm hora ; idque asserunt *Salmant.* ab omnibus admitti ; sed *Natalis Alexand.* reprobat. Alii vero communiter assignant, tanquam gravem, anticipationem unius integræ horæ ; ita *Natalis Alexand. Sylvius, Azor. Holzman, Concina, Antoine, Cuniliati* et *Franzoja* locis citatis. Aliqui autem auctores asserunt Mendicantes habere privilegium à Leone X. anticipandi refectionem per duas horas in hieme, et per tres in æstate. Sed *Franzoja* et *Natalis Alexand.* dicunt de hoc privilegio documenta non ostendi, imò inquisitione adhibitâ non reperiri. Dicunt verò *Azorius, Silvest. Palud.* et *Nav.*, posse excusare à culpa hanc anticipationem quamcumque rationabilem causam, nimirùm negotii urgentis, debilis complexionis, necessitatis prædicandi, docendi, vel legendi in mensa, incipiendi iter, inserviendi hospitibus, exercendi urbanitatem cum amicis ; attamen mihi suasum non est quamcumque harum causarum satis esse ad excu-

(1) *S. Thom. in 4. dist. 15. qu. 3. a. 4. qu. 3.* — (2) *Opus nostrum lib. 3. n. 1016. vers. Quær.* — (3) *Salm. tr. 23. c. 2. n. 9. Lym. de observ. jejun. l. 4. tract. 8. c. 1. n. 11.* — (4) *S.Th. 2. 2. q. 147. a. 7. ad 2.*

sandum à præcepto, quod etiam hodie est grave, sicut ostendimus.

PUNCTUM II.

De causis excusantibus à jejunio.

I. De dispensatione, et *quis dispensare potest* 22. II. *De* impotentia physica 23. *De* impotentia morali 24. *De* adolescentibus, *et* senibus 25. III. *De* labore 26. et 27. *De* viatoribus 28. *ad* 30. *De* artificibus opulentis 31. *Si artifex potest sine gravi incommodo jejunare* 32. *Qui sine causa suscipit aliquem laborem.* 33. IV. *De* pietate *et quis hâc causâ sit excusatus* 34.

22. — Quatuor sunt causæ quæ excusant à jejunio: dispensatio, impotentia, labor, et pietas: de singulis seorsim loquamur. I. Excusat *dispensatio.* Potest dispensare in jejunio 1. Papa quoad universum populum fidelem. 2. Episcopi, sed isti cum solis suis subditis, et tantùm in particulari; nam ad dispensandum cum integra communitate circa qualitatem ciborum, Sedi apostolicæ reservatum est ùt declaravit Benedictus XIV. in Bulla *Non ambigimus*. Dubitatur an Episcopus ob causam particularem possit dispensare, aut commutare, jejunium universale unâ vice, aliquâ urgente causâ occurrente, v. g. si adesset periculum quòd aliàs jejunium non observaretur. Multi DD. id affirmant, ùt *Azor. Sanch. Cajet. Laym. Salmant.*, etc.; sed Benedictus XIV. in Bulla *Prodiit jamdudum,* §. 10. dixit contrariam opinionem esse communiorem, et magis in ratione fundatam, et ita ipsum respondisse aliquibus Episcopis Italiæ: nihilominùs dixit, quòd cùm *pontificia auctoritas eò pertingat, quò ordinaria nequit pervenire*, ideòque Episcopis licentiam pro illo anno impertitus est, ut tranferre possent vigiliam S. Matthiæ, quæ in ultimo bacchanaliorum die contigerat (1). 3. Parochi etiam possunt dispensare in jejunio cum aliquo suo subdito, ùt dictum est *Tract. II. num.* 59. Et hoc etiam præsente Episcopo, ùt communiter dicunt *Sanch. Azor. Conc. Salm.*, etc., quia talis jurisdictio competit parochis ob consuetudinem, quæ ubique jurisdictionem confert, ex *Cap. Contingat, de foro comp.* Et idem possunt vicarii parochorum qui exercent actus parochiales, mòdò parochus non repugnet; *Sanch. Palat. Salm.*, etc. (2). 4. Prælati regulares, etsi locales, eorum vicarii idem possunt cum subditis, et cum seipsis. Sed omnes isti Superiores nominati, excepto Papâ, nequeunt dispensare nisi ex justa causa, secùs dispen-

(1) *Lib. 3. n. 1032. ad 2. v. Episcopi* — (2) *Ib. ad 3. v. Parochi.*

satio est irrita (1). Quod autem ad subditum spectat, ait *sanctus Thomas* (2), quòd si causa quæ à jejunio eximit, fuerit evidens, potest subditus à se eximi, præsertim cùm sibi non esset facile Superiorem adire (hoc intelligitur ob suæ conscientiæ majorem quietem): sed si causa est dubia, debet tunc sine dubio ad Prælatum confugere. Hìc notandum quòd si festum patroni in aliquem diem jejunii inciderit, debet jejunium ad præcedentem diem transferri; sic docet Bened. XIV. in Bulla *Prodiit*, die 30. *Jan.* 1751. cum *Cajet. Sanch. Consil. lib.* 5. *c.* 1. *d.* 5. *num.* 27. et aliis communiter.

23. — II. Excusat *impotentia*, aut physica, aut moralis. Ob impotentiam *physicam* excusantur 1. infirmi, quibus jejunium potest esse notabili nocumento: et ita pariter convalescentes, aut debiles qui nequeunt alimento sufficienti in unica comestione se reficere. 2. Mulieres prægnantes, aut lactantes, quibus imò non est permissum jejunare (nisi semel aut bis, si mulier est robusta); sed ampliùs in die jejunii permissum est eis vesci etiam carnibus, si qua est debilis, aut puer fuerit infirmus (3). 3. Pauperes excusantur, qui destituti sunt cibo unicæ comestioni sufficienti; ùt dicunt omnes cum *S. Thoma* (4), qui excusat eos *qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.* Undè valdè probabiliter dicunt *Sanch.* cum *Angel.* et *Ronc.* ac *Salmanticensibus,* quòd ii qui nihil aliud, quàm panem et herbas aut legumina habent, non tenentur ad unicam refectionem; cùm hujusmodi cibi tenuis sint alimenti, et in tantùm eis sufficiunt qui ad hæc obsonia sunt assueti, quia pluries in die ad repletionem se reficere solent (5).

24. — Ob impotentiam *moralem* excusantur, 1. omnes qui jejunare nequeunt sine gravi incommodo, aut difficultate extrinseca. Hinc 2. excusantur illi quibus jejunium gravem capitis dolorem affert; *Castrop. Less. Sanch. Laym. Salmant.,* etc. Dicunt nonnulli hujusmodi teneri manè collatiunculam sumere, et serò cœnare ad refectionem; sed probabiliter eos excusant ab hoc onere *Filliuc. Elbel, Viva, Tamb. Fagund.* et alii multi; quia refectionem usque ad vesperam differre nunc temporis est medium extraordinarium et difficile, cùm in eo non leve perferatur incommodum; propptereaque antiqua disciplina immutata est. 3. Milites sive in castris sive in stationibus

(1) *Ib. ad* 4. *v.* Possunt — (2) 2. 2. *q.* 147. *a.* 4. — (3) *Lib.* 3. *n.* 1033. — (4) 2. 2. *q.* 147. *a.* 4. *ad* 4. — (5) *L.* 3. *n.* 1033. *v.* Excusantur pauperes.

morentur, *Roncaglia, Concina, Pasq. Salmanticens.* et alii communiter. 4. Uxores, si jejunando gravem paterentur virorum indignationem : et viri, si aliter fiant impotentes ad reddendum conjugale debitum ; (*Sanch. Cajet. Nav. Laym. Salm. Concina*, etc. Dictum est *impotentes ad reddendum*, non verò excusantur si tantùm fiant minùs potentes ad reddendum, vel impotentes ad petendum ; nisi casus esset quòd vir, abstinendo à petitione, nequiret amovere ab uxore periculum incontinentiæ, aut suspicionem quòd ipse aliam diligat mulierem (1).

25. — Excusantur 5. adolescentes qui non adhuc expleverint 21. annum. 6. Senes sexagenarii. Sed hìc dubitatur an hujusmodi senes exempti sint etiamsi sint viribus validi ? Negant *Bonac Laym. Filliuc.*, etc. ; sed multi probabiliter affirmant, ùt *Sanch. Castrop. Azor. Ronc. Holzm. Salm. Mazzotta, Elbel, Viva*, et alii ; tùm quia hæc est consuetudo universalis : tùm quia esset nimis scrupulosum ei cui discutiendum esset, an ipse sit, vel ne satis robustus ad jejunium sustinendum : tùm etiam quia (et hæc est potior ratio) hujusmodi senes ob defectum caloris naturalis nequeunt semel alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori ; et licèt nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum, et inconstans, cùm negari non possit horum vires in diem deficere, et in interitum prolabi, adeò ut, si in morbum incidunt, difficulter convalescunt perfectè. De qua re scripsit *Galenus* senibus simili ratione ac iis, qui ex morbo convalescunt, victum esse curandum (2). Et ad excusandum sexagenarium, a jejunio sufficit annum 60. esse inceptum, ùt dicunt *Castrop. Angles, Sa, Naldo, Viva, Busemb. Mazzotta*, etc. quia in favorabilibus annus inceptus habetur pro completo (3). Alii excusant à jejunio etiam mulieres quinquagenarias, sed hæc opinio (nisi aliqua particularis circumstantia concurreret infirmitatis, aut debilitatis) est à multis reprobata, à *Laym. Tamb. Croix*, etc. Quare *Diana* dubitat de ejus probabilitate (4). Qui autem voveret jejunare, et expressè diceret *usque ad mortem*, aut *per totum vitæ meæ cursum*; (quidquid alii dicunt) nos dicimus hunc teneri ad jejunandum etiam post annum sexagesimum. Secùs verò judicandum (ùt tenent *Elbel*, et *Anaclet.*) de eo qui sine tali expressione, et nihil ad ætatem sexagenariam advertens voveret ; quia super-

(1) *Lib.* 3. *n.* 1034. *ad* 4. *v.* Excusantur. — (2) *n.* 1035. *et* 1036. — (3) *Ib in fin.* — (4) *n.* 1037.

venit notabilis mutatio, quæ, esto non fuerit prævisa, excusat à voto, juxta dicta *Tract. V. n. 23. et 35. de voto.* Et idem nos dicimus utendo distinctione de jejuniis regulæ, quæ à Religiosis promittuntur (1).

26. — III. Excusat *labor.* Imprimis adnotanda est prop. damnata 30. ab Alexandro VII. quæ dicebat : *Omnes officiales qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii,* etc. Hæc propositio meritò damnata fuit, quia erat nimis generalis, et juxta eam excusaretur quicumque laborat, sive ex officio, sive animi gratiâ, sive labor sit compatibilis cum jejunio, sive incompatibilis, quod falsum est. Cæterùm et hodie nemo est qui dubitet quin omnes artes, quæ sine nimia corporis defatigatione exerceri non possunt, excusant à jejunio. Hinc ab illo excusantur fossores, agricolæ, lapicidæ, figuli, textores, lanarii, fullones, bajuli, aurigæ, nautæ remigantes, fabri lignarii, ferrarii, murarii, tabellarii, sutores, furnarii, coqui qui multas dapes multis personis parant, si ferè per diem laborant, typographi prælum versantes. Servi qui occupantur in laboribus majoribus, non autem famulæ, quæ nent, vel in aliquem levem laborem incumbunt ; mercium venditores qui urbem percursant ; ecclesias ornantes, scalas hùc illùc circumferendo. Sed hi omnes intelliguntur tunc excusari, cùm majorem diei partem consumunt in hujusmodi laboribus (2).

27. — Barbitonsores ordinariè non excusantur, nisi quia aliqui (ùt dicunt communiter *Sanchez*, *Less. Castropal. Concina, Mazzotta*, etc.) ob laboris quantitatem, aut ob debilitatem complexionis, jejunando suam artem exercere non possent. Idem dicimus de sartoribus cum *Roncaglia, Concina*, et *Salmant.* Idem quoque dicimus de notariis, scriptoribus, pictoribus, et horologiorum artificibus, sed de illis nimirùm qui horologia parva conficiunt, nam pro magnis labore magno opus est (3). Alii verò absolutè excusant molitores, argentarios, et sculptores. Sed pro istis pariter expendendæ sunt circumstantiæ, præ oculis semper habendo illam regulam communiter acceptam, quòd qui artem exercere nequit (licèt de se non laboriosam) sine magno incommodo, spectatâ suâ debilitate, aut aliâ particulari causa, non tenetur ad jejunium (4).

28.— Excusantur à jejunio etiam illi qui per magnam diei partem longum iter pedestre agunt, ùt sunt muliones et agasones. Advertendum tamen quòd si quis eorum, com-

(1) *Lib.* 3. *n.* 1038.—(2) *n.* 1041. —(3) *Ibid. v.* Barbitonsores.—(4) *Ib. v.* Alii.

pleto itinere, et aliâ refectione non sumptâ prius, cibum quantum satis accipiat, tunc secundam refectionem sumere non potest, nisi die sequenti iter prosecuturus esset. Præterea quisque (si commodè potest) tenetur differre, ne reddatur liber à jejunio, ut docet *S. Thomas* (1), quem sequuntur *Less. Laym. Tol.*, etc. et juxta id quod paulò pòst dicemus *n.* 33. Sed si quis jam iter incœperit et interim dies jejunii contigerit; non tenetur iter interrumpere, ut jejunet, ùt dicunt communiter *Sanch. Laym. Abul. Sporer*, etc. (2).

29. — Quæritur I. quale iter sufficiat ad excusandum? Putat *Pasqualigus* satis esse iter septem milliariorum, sed hæc opinio ab aliis rejicitur, qui saltem requirunt iter 4. aut 5. leucarum (nempe 12. aut 15. milliariorum, nam terna milliaria conficiunt leucam unam, sive unam horam itineris, ùt dicit *Croix*). ita *Palaus, Viva, Salm. Diana,* et *Trull:*: sed *Croix* cum *Bonac. Fill.* etc. requirit saltem 5. leucas. Si tamen via esset difficilis et aspera, aut iter agens esset debilis, aut itineri non assuetus, adeò ut sine gravi difficultate jejunare nequiret, tunc dicunt *Sanch. Salmant. Ronc.* et *Croix* satis esse ad eum excusandum iter etiam sex milliariorum (3).

30. — Quæritur 2. an excusetur à jejunio iter faciens equo aut rhedâ? Ab Alexandro VII. damnata fuit hæc 31. propos. *Excusantur absolutè omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter diei conficiant.* Cæterùm communiter DD. excusant eos qui ita per plures dies iter agunt: *Laym.* et *Viva* requirunt iter octo dierum; sed hoc videtur nimis rigidum. Attamen idem *Viva* advertit non excusari à jejunio qui iter agendo sine gravi incommodo jejunare potest. Et contrà etiam rectè dicunt *Azor. Sanch. Tolet. Ronc. Salm. Croix*, etc. etiam iter unius diei posse excusare aliquem qui illud magno labore conficere deberet (ùt contingit cursoribus), aut esset viribus debilis, aut tempus pluvium, et via aspera et laboriosa, aut iter esset extraordinarium. Sed iter 8. aut 10. leucarum non esse extraordinarium putant *Sanch. Tolet. Salmant. Corell*. etc. (contra *Machado, Dianam*, etc.) Rationabiliter ait *Viva* itineranti potiùs vescendum esse lacticiniis, et servare jejunium, quàm cibis levioribus vesci, qui eum sustentare non valent, et postea pluries refici (4).

(1) 2. 2 *qu.* 147 *art.* 4. *ad* 3. —(2) *Lib.* 3. *n.* 1047. —(3) *Ibid. v.* Sed dubit. *I*
(4) *Lib.* 3. *n.* 1047. Dubit. 2.

31.—Quæritur 3. an artifices divites artes laboriosas exercentes teneantur jejunare? Affirmant *P. Concina* cum *Durando*, et *Armilla*. Sed communiter negant *Silv. Sanch. Nav. Less. Ronc. Tol. Viva*, *Salm. Elbel*, et alii plures, quia in bonum publicum vergit, ne artifices ab opere propriæ artis desistant: nam si diebus jejuniorum tantùm pauperes illis deberent vacare, respublica detrimentum sentiret. Et pro hoc omnes citati AA. afferunt expressam declarationem Eugenii IV. ann. 1447. ubi dixit: *Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites, sive pauperes, non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis*, etc. (1).

32.—Quæritur 4. an teneantur ad jejunium artifices qui sine gravi incommodo jejunare possunt? Alii ùt *Tamb. Pasqual.* et *Leand.* absolutè id negant, tùm ex consuetudine contraria, tùm quia leges non considerant casus extraordinarios. Alii verò communiùs, et probabiliùs affirmant, ùt *Bon. Regin. Conc.* et *Viva*, semper ac jejunando grave incommodum non patiantur: modò hoc manifestum sit, cùm in dubio præsumptio stat pro exemptione à jejunio. Hæc secunda sententia speculativè videtur probabilior, dùm lex generaliter obligat quemlibet qui sine gravi incommodo jejunare potest, sed in praxi difficulter invenitur qui ex hujusmodi laboribus non fatigatus, aut debilis pro crastino labore derelinquatur (2). Idem dicimus de illo artifice qui diem aut biduum vacat à labore, quia licèt sit sententia communis cum *Azorio*. *Sanch. Roncag. Bonac. Croix*, etc. quòd illo biduo non tenetur ad jejunium (in primo die ob laborem hesternum, in secundo ob crastinum), nihilominùs si præciso gravi incommodo potest jejunare, tenetur, ùt rectè dicunt *Bonac.* et *Viva*, contra *Sanch.* et *Elbel* (3).

33.—Quæritur 5. an peccet qui sine justa causa laborem assumit, quo liberatur à jejunio? Alii negant, ùt *Ronc. Bonac.*, etc. modò eo fine laborem non suscipiat, ut à jejunio eximatur. Alii ùt *Salm*, *Pasq.* etc. eum excusant, licèt in jejunii fraudem talem laborem assumat dicentes licitè eum suo jure uti, quo liberatur à jejunio. Nos verò dicimus peccare, licèt non laboret in fraudem, et ita tenent *Palaus*, *Sanchez*. *Layman*, *Croix*, et alii, ùt enim diximus *Tract II. n* 20. omnis lex exposcit, ne sine justa causa impedimentum apponatur, quominùs observetur. Et idem apertè docet *S. Thom.* (4) dum dicit peccare eum

(1) *N.* 1042 — (2) *n.* 1043 (3) *n.* 1044. — (4) 1 2. *q.* 71. *a.* 5.

qui alicui operi vacat, ex quo postea impeditur à Missa audienda; et rationem affert: *Qui enim vult aliquid, cum quo aliud esse non potest, ex consequenti vult illo carere.* Dictum est *peccare*; ceterùm si quis opus aggreditur animo jejunandi, iste postea non peccaret, si illo defatigatus jejunium solveret; nam omnes communiter, *Laym. Conc, Silvest. Sanch. Palaus*, etc. conveniunt in affirmando, quòd licèt quis in fraudem præcepti aut alio fine pravo jam aliquo labore gravi defunctus est, jejunare non tenetur; quia tunc jam evasit moraliter impotens ad jejunandum. Insuper, ait *Sanchez*, quòd si quis laboraret ex aliquo fine honesto, v. g. ut viseret conjunctos, ut venationi, aut ludo pilæ indulgeat, iste non peccaret: sed huic sic generatim asserto rectè contradicunt *Abelly*, et *Sporer*, si iter, aut labor suscipiatur ex puro animi solatio. Qui verò aliquem laborem gravem aggreditur ob magnum lucrum, dicunt probabiliter *Navarr. Cajet Laym. Sanch. Spor. Elbel*, etc eum non peccare, licèt non laboraret ex proprio officio (1). Hùc refertur quòd dictum est *Tract. VI. n.* 22; nam juxta *L. un. c. de sent.* magni lucri amissio pro gravi damno habetur.

34,—IV. Excusat *pietas*, cùm v. g. deberet quis in aliquod pium opus se applicare, quod esset majoris meriti quàm jejunium. Et hoc admittunt *Sanch. Bon. Armilla, Gabr. Salm.* etc. (contra alios), licèt opus non exerceretur ex officio aut obedientia, sed ex mera devotione; modò in aliud tempus differri non possit (2). Hinc excusant DD. 1. eos qui magno labore assistunt pluribus infirmis, *Castrop. Holzm. Salmant.*, etc.; 2. eos qui peregrinationem aggressi sunt, quæ valdè conferret gloriæ Dei, et populi communi ædificationi, aut propriæ animæ magno profectui, ùt *Sanch, Castrop. Silvest. Holzm. Salm.*, etc. modò non possint eam commodè differre, ùt dictum est, et ùt rectè limitant *Less. Laym. Salm. Holzm.* cum *S. Thoma* (3) qui sic ait: *Si peregrinatio, aut operis labor commodè differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, non sunt Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Sed si peregrinatio jam incepta esset, et interim aliqua dies jejunii accideret, non debet ideò interrumpi, *Laym. Abul. Sanch. Salm. Sporer*, etc.; 3. concionatores qui in quadragesima quotidie concionantur, ratione studii, et corporis agitatione: et præcipuè hoc valeret pro Missionariis, qui vehementiori agitatione prædicant; ita dicunt communiter *Wigandt, Caj. Nav. Tolét. Salmant.*, etc. Cæterùm ex me dico quòd sacri oratores, qui potiùs

(1) *Lib.* 3. *n.* 1046. — (2) *N.* 1048. — (3) 2. 2. *q.* 147. *a.* 4. *ad* 3.

exemplo quàm verbis prædicare debent, pro viribus efficere deberent jejunium observare. Nec assentire possum (generaliter loquendo) iis DD. qui etiam excusant eos concionatores qui ter aut quater in hebdomada concionantur; 4. multi excusant cantores qui jejunando vocem amitterent, et lectores scientiarum (*Sanch.* addit et magistros Grammaticæ) quia magno studio et labore indigerent. Et idem dicunt de advocatis, et judicibus, qui animum valdè intentum deberent ad studia adjungere, ut suis muneribus satisfaciant, nam isti ob spirituum consummationem opus habent cibo, sin majori, saltem frequentiori. Ita *Castrop. Ronc. Salm. Sanch. Spor. Viva,* etc. excusant confessarios, qui extraordinarium laborem subituri sunt, ut satisfaciant pœnitentibus qui frequenti concursu confluunt. Sed benè advertit *Tamburin.* omnes istos tunc excusari, cùm jejunando suas partes adimplere non possent, et eam impotentiam debere esse patentem, quia in dubio possidet lex jejunii. Insuper advertunt *Laym. Nav. Cajet Silvest. Tol.* et *Sporer*, quòd si quis non haberet causam sufficientem quâ excusari possit à jejunio quadragesimali: sed contrà ipse in bona fide putaret justam causam habere præcepto satisfaciendi ter vel quater tantùm in hebdomada jejunando, non debet confessarius hunc obligare ut quotidie jejunet, cùm adest periculum ne postea quotidie omittat jejunium.

CAPUT II.

DE PRÆCEPTO CONFESSIONIS, ET COMMUNIONIS ANNUÆ.

De præcepto annuæ confessionis; an obliget qui tantùm habet venialia; et an debeat prævenire qui prævidet, etc. 35. *An qui anno præterito neglexit confessionem, teneatur confiteri quam primùm; et quot peccata committit qui negligit illam.* 36. *An qui confitetur anno sequenti, satisfaciat præteritæ obligationi* 37. *Pœnæ in transgressores* 38. *De præcepto Communionis paschalis* 39. *An qui eam negligit teneatur ad quamprimùm, etc.? Et an teneatur prævenire, etc.* 40 *An excommunicati, etc.; carcere detenti, etc. Debet in parochia fieri* 41. *A tali obligatione eximuntur sacerdotes, peregrini, et servi monasteriorum* 42. *Quâ ætate, et quando pueri communicare debent* 43. *Quando amentes* 44.

35. — Et I. quoad confessionem sciendum est, quòd in Conc. Lateranen. sub Innoc. III. statutum fuit, ut quisque fidelis, cùm ad rationis usum pervenerit, omnia peccata sua debeat saltem semel in anno confiteri; ita in *cap. Omnis utriusque sexûs, de pœnit. et rem.* ubi hæc ha-

bentur : *Omnis utriusque sexûs fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata, saltem semel in anno, fideliter confiteatur proprio sacerdoti.* Dicitur 1. *Omnis fidelis;* intelligitur omnis baptizatus, etsi hæreticus. Dicitur 2. *Postquam ad annos, etc.* intelligitur qui ad Dei cognitionem pervenit, saltem *crasso modo*, et si peccavit, et pœnam meritus est. Quare (ùt diximus *Tract. II. n.* 37.) tenentur ad hoc præceptum, qui ante septennium peccaverunt, si jam usum rationis adepti sunt ; nam Concilium obligat universè quemlibet qui jam ad annos discretionis pervenit. Dicitur 3. *Omnia sua peccata.* Hìc quæstio fit, an teneantur confiteri in anno qui eo anno non peccarunt mortaliter? Affirmant *Silvester*, et alii cum *S. Bon.* Sed communis sententia et verior negat cum *S. Anton. Cano, Suar. Cajet. Lugo,* etc. quia Ecclesia, præcipiendo confessionem, præcipit eam quæ facienda est juxta Jesu Christi institutionem ; Dominus autem non præcipit nisi confessionem mortalium dumtaxat, ùt declaravit Trident. *Sess.* 14. *c.*5. *de Pœnit.* Et hoc deducitur ex eodem textu allato, ubi dicitur : *Omnia sua peccata fideliter confiteatur.* Dicendo *omnia*, certè intelliguntur sola mortalia ; cùm certum sit apud omnes non esse obligationem confitendi venialia omnia volenti ea confiteri. Dicitur 4. *Saltem semel in anno.* Hic annus propriè deberet incipere à Januario, et terminare in Decembri ; sed juxta communem consuetudinem accipitur à Paschate ad Pascha, ùt dicunt *Suar. Lugo, Concina, Holzm., etc.* (1). Hìc fit aliud dubium : cùm quis prævidet sibi imposterùm non fore commoditatem confitendi toto anno, an debeat prævenire, et confiteri antequam finiat annus? Negat *Holzman;* sed nos affirmamus cum *Busemb.* et *Lugo* (2), quia cùm iste jam peccaverit mortaliter, jam contraxit obligationem confitendi in illo anno, quare si prævidit quòd postea non possit adimplere illud, tenetur prævenire. Dicitur 5. *Fideliter confiteatur*, ideòque non satisfit per confessionem invalidam, et tantò minùs per sacrilegam ; propterea meritò damnata est propositio 54. ab Alexand. VII. quæ dicebat : *Qui facit confessionem voluntariè nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.* Ratio, quia confessio nulla non est vera confessio. Dicitur 6. *Proprio sacerdoti,* intelligitur non tantùm parochus, sed quilibet sacerdos ad confessiones approbatus, ùt explicat *Glossa*, et intelligunt *Fagnanus, Cabass.* et alii communiter. Et hoc hodie non revocatur in dubium ex universali

(1 *Lib.* 6. *n.* 662. — (2) *n.* 671.

consuetudine, quæ adest: ideòque S. C. anno 1584. declaravit quòd si Episcopus juberet ne quis confessarius in Paschate audiret confessiones pœnitentium sine licentia curati talis Decreti nullam habendam fore rationem (1).

36.—Quæritur 1. an qui, cùm teneretur confiteri, elabi annum effecit, teneatur confiteri quamprimùm? Negant *S. Antonin. Sot. Silvest, Tol.* etc. dicendo quòd, licèt adsit præceptum divinum confitendi pluries in vita, nihilominùs respectus confessionis annualis præceptum est ecclesiasticum, et hoc est addictum anno; quare eo transacto cessat præceptum. Sed affirmat sententia communior, quam nos sequimur cum *Gonet, Suar. Navarr. Lug. Tourn. et cum Lambertini* (2), tùm ob præceptum divinum ecclesiæ determinationi relictum: et Ecclesia determinavit obligare saltem semel in anno, ùt tenet sententia probabilior, et communior (3): tùm ob præceptum ecclesiasticum, quod impositum est, ut quisque confiteatur saltem semel in anno non ad finiendam, sed ad sollicitandam obligationem (4). Quot autem peccata committat, qui elapso anno non confessus est, dicunt *Silv. Laym. Valent.*, etc. unum peccatum committi continuatum; sed probabiliter dicunt *Bonac. Suar. Lugo, Vasq.*, etc. toties peccari, quoties occasiones opportunæ offeruntur, et negliguntur: cùm illud peccatum non perseverat in aliquo effectu, sed tantùm in malo proposito, propter quod jam multiplicantur peccata, cùm per longum tempus perdurat, ùt diximus *Tract. III. n.* 46.

37.—Quæritur 2. an qui anno sequenti confitetur peccata præteriti anni, satisfaciat præcepto utriusque anni? Alii affirmant, alii verò negant. Sed verior sententia *Castr. Viva, Hurtad. Salm.*, etc. sic distinguit: Si ipse confitetur peccata mortalia, tam præteriti, quàm præsentis anni, tùm rectè satisfacit utriusque præcepto, quia jam præcepti finem adimplet, qui est reconciliatio cum Deo a peccatis illius anni: non ita verò si confitetur peccata gravia tantùm præteriti anni in posteriore anno; si post peractam confessionem labitur in alia peccata mortalia, tenetur iterùm confiteri, ut satisfaciat præcepto posterioris anni: dùm communiter dicunt *Suar. Laym. Castropal. Salmant. Lugo*, etc. quòd si quis in principio anni confitetur sola venialia, tenetur denuò confiteri. Itaque illa confessio mortalium prioris anni non habet vim satisfaciendi præcepto anni posterioris (5).

(1) *N.* 669. *in fine et* 672. — (2) *Notif. tom.* 3. *pag.* 97. — (3) *Lib.* 6. *n.* 663. — (4) *n.* 668. *et* 297. (5) *n.* 669.

38. — Ex lege communi ob relatum *cap. Omnis utriusque etc.*, confessionis et Communionis violantibus præceptum duæ pœnæ impositæ sunt, interdicti nimirùm, et privationis sepulturæ ecclesiasticæ. Sed hæ pœnæ non incurruntur nisi post judicis sententiam. Impuberes sunt universaliter excusati, ùt dicunt communiter DD. (1). In qua occasione, et tempore præter hoc urgeat præceptum confessionis, sermonem faciemus, cùm de hoc Sacramento Pœnitentiæ agetur.

39. — Quoad præceptum Communionis paschalis, advertendum illud esse tam divinum, quàm ecclesiasticum. *Divinum,* propter id quod dixit Dominus apud Joan. 6. 54. : *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Est etiam *ecclesiasticum,* propter id quod in cit. *Cap. Omnis* præcipitur : *Suscipiens reverenter ad minùs in Pascha Eucharistiæ Sacramentum.* Et in Trident. sess. 13. can 9. : *Si quis negaverit omnes fideles teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum juxta præceptum S. Matris Ecclesiæ, anathema sit.* Annus hujus obligationis computandus est à Paschate ad Pascha, juxta communem consuetudinem hodie receptam. Tempus paschale incipit à dominica Palmarum, et terminat dominica in Albis, ex declaratione Eugenii IV. in Bulla *Fide digna*, ann. 1440. Episcopi tamen ex privilegio, vel consuetudine possunt hoc tempus prorogare, proùt solent (2).

40. — Sicut diximus de confessione, ita dicimus de Communione, quòd si quis tempore paschali non potuit communicare, tenetur ad quamprimùm communicandum ; quia urget præceptum tam divinum (ab Ecclesia determinatum ut observetur quodlibet Pascha), quàm ecclesiasticum, quod assignat tempus paschale non ad finiendam, sed ad sollicitandam satisfactionem (3). Fit dubium, utrùm si quis prævidens non posse communicare in Pascha, teneatur anticipare Communionem : de confessione affirmavimus, quia cùm quis peccaverit mortaliter, jam obligationem contraxit confitendi intra annum; quare prævidendo auferendam sibi fore in posterum facultatem confitendi antequam annus finiatur, tenetur prævenire. Sed hoc non procedit pro Communione, ùt rectè ait *Suar. Azor. Holzm.*, etc. (contra *Laym.* et *Habert.*) ; quia debitum communicandi juxta sententiam communem non incipit, nisi incepto tempore paschali, qua de re ante illud tempus non adhuc contracta est obligatio ; et si quis prævenit, non sa-

(1) *N.* 674. — (2) *Lib.* 6. *n.* 256. *et* 296. — (3) *n.* 297.

tisfacit præcepto (1); et hoc ita est, ut si quis ob impedimentum prævisum anticiparet, et postea cessaret impedimentum, etiam teneretur communicare in Paschate, ùt rectè dicunt *Lugo, Salm.*, etc. contra *Tamb.* (2). Dubium minimè est quin, incepto tempore paschali, si quis prævidet se impeditum iri communicare postea, tenetur illicò communicare (3).

41. — Notandum I. quòd excommunicati et carceribus detenti, cùm possint, tenentur procurare absolutionem, aut libertatem, quo possint præcepto paschali satisfacere, cùm illud sit præceptum divinum, ùt dictum est (4). Notandum II. neminem posse extra parochiam præcepto Communionis satisfacere; aut saltem extra cathedralem (ùt probabiliter admittunt *Bonac.* et *Busemb*, contra *Lugo*; et ipse ignoro an hoc sit satis probabile, si deëst usus communis, qui præsumere faciat consensum Episcopi) sine licentia parochi, aut Episcopi, vel ejus vicarii; sufficit tamen in hoc licentia præsumpta, seu interpretativa, ùt dicunt *Suar. Lugo, Salm. Busemb.*, dummodò adsit moralis certitudo consensûs illius (5). Nonnulli affirmarunt licere Communionem paschalem fieri in Ecclesiis Regularium, ratione eorum privilegiorum; sed communiter id reprobatur à *Suar. Lugo, Salmant. Tambur.*, etc. cum Decr. S.C. nec privilegia suffragantur, dùm sæpè Pontifices declararunt quoad Communionem paschalem illæsum servandum jus parochorum. Et præcipuè Clem. VIII. anno 1592. postquam declaravit Regulares quovis tempore etiam paschali licitè posse audire confessiones sæcularium, subjunxit: *Dummodò tamen Sacramentum Eucharistiæ festo paschalis Resurrectionis in propria parochia ab eorum parocho sumant.* Idemque statuit Clem. X. (6). Imò apud Benedictum XIV. (7) adest Decretum sacr. Congregat. 9. Julii 1644. et confirmatum die 11. Junii 1650, quo sancitum est posse Episcopos prohibere Regularibus, ne die Paschatis ministrent Eucharistiam sæcularibus, etiamsi ipsi satisfecissent præcepto Ecclesiæ. Et quamvis die 31. Januarii 1682. ab eadem S. C. ad instantiam parochorum Lovaniensium, qui contendebant PP. Societatis Jesu non posse ministrare Eucharistiam toto tempore paschali, responsum fuit, posse ministrare, *excepto die Paschatis*, tamen intelligendum est, præsuppositâ Episcopi prohibitione.

42. — Notandum III. à tali obligatione eximi 1. Sacerdo-

(1) *N.* 298. — (2) *n.* 297. *circa fin. v.* Dicit. — (3) *Lib.* 6. *n.* 298. *in fin.* (4) *n.* 299. — (5) *n.* 300. — (6) *Lambertini, Not.* 18. *n.* 7. — (7) *De Syn. l.* 9. *c.* 16. *n.* 3

tes, qui ubicumque celebrant satisfaciunt præcepto, juxta communem sententiam : si verò non celebrarent, tenerentur communicare in parochia. 2. Peregrini, qui longè absunt à propria parochia, possunt communicare in quacumque ecclesia ; nec tenentur communicare in loci parochia, ubi reperiuntur ; ita communissimè *Cajet. Sot. Azor. Suar. Lugo*, *Sanch. Bonac. Castrop. Salmant.*, etc. (contra *Barb. Tourn.* et *Ronc.*). Ratio est quia tunc illi non habent proprium pastorem, qui eos recognoscere debet, quare penitùs cessat finis communicandi in parochia (1). 3. Famuli monasteriorum, qui in eadem clausura degunt, et sub obediéntia suorum Prælatorum, ùt juremeritò sustinet *Lambertini* (2) cum *Wigandt*, et pluribus Decretis S. C. contra *Castrop. Bonac. Salmant. Ronc.*, etc. qui eximunt omnes qui incolunt monasteria. Et licèt Societas Jesu habeat privilegium pro omnibus domesticis, qui in suis domibus morantur, tamen P. Zaccharia (3) refert S. C. multoties declarasse hoc privilegium ad alias religiones minimè extendi (4).

43. — Notandum IV. pueris ante usum rationis, et perpetuò amentibus prohiberi Communionem ex Concilio Lateranensi. Sed quæritur an pueri statim ac usum rationis adepti sunt, et confessionis sunt capaces, possint et debeant communicare ? Affirmant *Palud. S. Anton.*, etc. ; sed communiter et probabiliter negant alii ; nam cùm majorem reverentiam exposcat Communio, et propterea majorem quoque expostulat cognitionem ; saltem quia hæc obligatio sic à communi Ecclesiæ usu intellecta est. Cæterùm valdè probabiliter dicunt *Suar. Sot. Laym. Castrop.*, etc. cum *S. Thoma* (5) quòd licèt hujusmodi parvuli non teneantur, semper ac tamen discernere valeant hunc cælestem panem à terreno, possunt admitti ad Communionem : *Quia* (ait S. Doctor) *possunt aliquam devotionem concipere*. Et id confirmatur ex *can. penult.* 26. qu. 6. ubi dicitur : *Cui Pœnitentiæ Sacramentum conceditur, neque Eucharistiæ Sacramentum denegari debet, si desiderat.* Et illis pueris, qui in extremo vitæ sunt constituti, non solùm potest, sed etiam debet dari Communio, ùt communiter præfati DD. cum Bened. XIV. (6); quia in tali articulo, cùm usu rationis polleant, ex præcepto divino tenentur communicare. Extra tamen periculum mortis, dicunt communiter DD. (regulariter loquendo) obligationem communi-

(1) *Lib.* 6. *n.* 240. *ad* 9. *v.* Huic. — (2) *Notif.* 55. — (3) *Ap. Croix. lib.* 6. *p.* 1. *n.* 614. — (4) *L.* 6. *n.* 240. *ad* 10. (5) 3. *p. q.* 80. *a.* 9. — (6) *De Synod. lib.* 7. *c.* 12. *n* 3.

candi incipere ab anno nono, et non posse differri ultra 12. aut ad plus 14. ita *Suar. Laym. Antoine, Croix,* etc. S. Carolus præcepit parochis ut instruerent pro Communione pueros, qui ad 10. annum pervenissent (1).

44. — Quæritur hìc denique an possit ministrari Eucharistia amentibus? Jam dictum est quòd perpetuò amentibus omninò neganda est Communio, etiam in mortis articulo, ùt habetur ex Rituali romano (*de Euch.*). Aliis verò qui sunt amentes, sed non semper fuerunt rationis expertes, potest dari (ùt dicit ipsummet Rituale), cùm habent aliquod lucis intervallum: aut ùt dicit *S. Thomas* (2): *Si priùs quando erant compotes mentis, apparuit in eis devotio hujus Sacramenti, nisi timeatur periculum expuitionis;* et idem dicit Catechismus rom. (3). Ex quo benè inferunt multi DD. sufficere ad dandam Eucharistiam fatuo in mortis articulo, ut ipse dudùm piè vixerit (4). Semifatuis verò dicunt *Castr. Wigandt*, *Laym. Holzm. Salm.,* etc. quòd tantùm in vitæ extremo, et præcepto paschali possit ministrari Communio, semper ac discernere valent à cibo terreno. Idem asserunt *Laym. Castrop.* et *Salm.* de mutis, et surdis à nativitate, modò constet ex signis ipsos intelligere in Sacramento contineri divinam personam (5).

(1) *Lib.* 6. *n.* 301. *v.* Sed hìc. — (2) 3. *p. q.* 80. *a.* 9. — (3) *p.* 2. *n.* 70. — (4) *L.* 6. *n.* 302. — (5) *n.* 303.

TRACTATUS XIII.

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

CAPUT I.

DE STATU RELIGIOSO.

PUNCTUM I.

De obligatione professionis religiosæ.

Quid sit status religiosus, et quinam possit approbare religiones 1. Religiosus tenetur tendere ad perfectionem; quando pecca- contra hanc obligationem, et quando peccat Prælatus non cört rigendo illum 2. Ætas, acceptatio, et spontanea deliberatio requisita ad professionem. Causæ nullitatis, etc. 3. An Episcopi teneantur ad vota, et regulas, et an fugitivi, et expulsi. Causæ expulsionis 4.

1. — RELIGIO, loquendo juxta vitæ statum, definitur: *Est status ab Ecclesia approbatus fidelium in communi viventium, et ad perfectionem tendentium per vota paupertatis, castitatis, et obedientiæ.* Dicitur. 1. *ab Ecclesia approbatus*, quia religiones priùs approbantur etiam ab Episcopis, sed à Concilio Lateranensi statutum fuit, ut in posterum approbarentur tantùm à Sede apostolica.

2. — Dicitur 2. *ad perfectionem tendentium*, quia quilibet Religiosus vi suæ professionis tenetur tendere ad perfectionem, dùm tenetur observare ea quæ sunt sui statûs propria; quæ quidem sunt consilii, non autem præcepti. deòque graviter peccat Religiosus contra hanc obligationem, 1. Si regulas sui ordinis violèt ex contemptu, nempe si aut eas putat esse vanas, aut. quia non vult se illis subjicere; cæterùm, ùt dicit *S. Thomas* (1), in regulis alio modo delinquere (etiam frequenter), si illæ per se non obligant ad grave, non excedit culpam venialem. At licèt

(1) 2. 2. *q.* 186. *a.* 9. *ad* 3.

regula ad nullam obliget culpam, numquam excusabitur à veniali, qui advertenter, et citra justam causam eas violat: *Laym. Sanch. Valent.* et alii cum eodem *S. Thoma* (1); 2. si suo exemplo alios inducat ad regulæ relaxationem, aut alicujus regulæ majoris momenti, ùt est illa silentii, orationis, aut hujusmodi, cum damno gravi communis disciplinæ (2); 3. si absolutè statuit nihili habere perfectionem. Sed quæritur an peccet graviter qui vellet observare eas dumtaxat regulas, quæ obligant ad mortale, et alias negligere? Multi eum excusant, multi verò non. Sed scire dicit *Sanchez* difficulter futurum esse, ut iste excusetur à mortali, saltem ex aliis capitibus, nimirùm ob periculum cui se exponit aut delinquendi contra vota, aut inducendi (ùt dictum est) regulæ relaxationem in communitatem (3). Et hìc advertendum quòd, licèt subditi non peccarent nisi venialiter, nihilominùs Prælati, qui negligunt eos corrigere, peccant graviter, cùm defectus sunt multi, et hujusmodi, ut possint relaxare disciplinam, ùt sunt silentii solutiones, orationis omissiones, jejuniorum, etc. Et ita peccat etiam graviter (utì dicit *P. Suarez*, et alii) qui officio fungitur zelatoris, si nimis negligit certiorem facere Superiorem de defectibus, quos observat (4). Insuper dicit *S. Thomas* (5). Prælatum (si opus est) posse etiam subditum verberare, et conviciis exprobrare, modò id non efficiat ex iracundia, neque coram exteris, aut novitiis.

3. — Dicitur 3. *per vota paupertatis*, etc. quia religionis essentia in illis tribus votis consistit. Hìc notandum 1. ad valorem professionis religiosæ non requiri ut vota sint solemnia; sunt tamen tria necessaria: I: Ut subjectus sexdecim sit annos natus, et ut integrum annum in novitiatu versatus sit, et nullum habeat impedimentum ex substantialibus pro illo Ordine, quem professurus est, ùt statuit Trid. *Sess.* 25. *c.* 15. *de reg. et mon.* Et quoad mulieres declaravit insuper S. C. ut nemini detur habitus ante 12. annos, contra *Sanch.* et *Villalob.*, etc. Præterea, ut antequam suscipiatur habitus, et antequam emittatur professio, debeat Episcopus aut ejus vicarius voluntatem uniuscujusque puellæ explorare, secùs graviter peccaretur, licèt professio esset valida. Et notant *Salmanticenses*, Episcopum posse explorare voluntatem puellarum etiam in monasteriis exemptis (6). II. Requiritur acceptatio Præ-

(1) *Lib.* 4. *n.* 10. — (2) *Ib.* Resp. III. — (3) *Lib.* 4. *n.* 11. — (4). *n.* 13. — (5) 2. 2. *qu.* 72. *a.* 2. *ad* 2. — (6) *Lib.* 4. *n.* 5.

lati, et capitularium, juxta cujusque ordinis statuta. Et error circa substantiam tam quoad partem Prælati, quam profitentis vitiat professionem (1). III. Requiritur ut professio sit spontanea, et non sit facta ex timore incusso ab aliis ad hunc finem, aut timore reverentiali parentum, aut precibus importunis et sæpè repetitis, ex quibus timet novitius gravem indignationem, nisi profiteatur (2). Qui verò professionem nullam emiserit, et religionem vellet deserere, debet intra quinquennium reclamare, aliàs non amplius audiretur, juxta Trid. *Sess.* 25. *c.* 19., quia præsumitur ratam habuisse. Et super hoc puncto juvat hic notare nonnulla sancita à Benedicto XIV. in Bulla, *Si datam* (47. *in tom.* 6. *Bull. edit. Mech. pag.* 26.) nempe 1. Non posse Superiorem aliquem expellere, nisi prius cognitâ judicialiter causâ; 2. causas nullitatis debere cognosci tam à Prælato regulari locali, quàm ab Ordinario loci; 3. professum, non obstante quòd non reclamaverit intra quinquennium, posse tamen à Sede apostolica obtinere restitutionem *in integrum;* 4. Professum non posse statim post primam sententiam egredi à religione, sed debere expectare secundam, si pendet appellatio (3).

4. — Notandum 2. Episcopos regulares non remanere absolutos à votis, nisi in quantum eorum observantia repugnat statui episcopali; ita *S. Thomas* (4) et communiter alii ex *c. Statutum, c.* 18. *qu.* 1. Quapropter S. Doctor docet Episcopum regularem non posse testamentum facere (5). Contrà vero probabilissimum est Episcopum regularem non teneri ad regulas sui Ordinis, ùt infertur ex *c. citato* ubi sic legitur: *Monachus quem canonica electio à jugo regulæ absolvit*, etc. Et sic nec tenetur aliis votis suæ religionis propriis (6). Religiosus verò ad parochiam promotus tenetur tam ad vota, quàm ad regulam, juxta sententiam probabiliorem; ac tenetur deferre habitum (7). Ad hæc omnia tenentur etiam Religiosi fugitivi; et notetur quòd quicquid isti acquirunt, monasterio acquirunt. Ejecti vero obstricti remanent voto castitatis, sed quoad paupertatem, omnium quæ acquirunt usus est ipsorum, dominium est monasterii; et quoad obedientiam, et regulas, ac etiam divinum officium, ad ea non tenentur usquedùm erunt denuò acceptati. Causæ ejiciendi aliquem Religiosum sunt hæ: 1. Si, dùm receptus fuit, aliquod essentiale impedimentum reticuerit, aut aliquem defectum

(1) *N.* 6. — (2) *n.* 7. — (3) *n.* 8. — (4) 2. 2. *q.* 88. *a.* 11. *ad* 4. — (5) *Lib* 4. *n.* 2. — (6) *Lib* 4. *n.* 3. — (7) *n.* 4.

valdè nocivum communitati, ùt est lepra, aut aliquis morbus id genus; 2. si aliquod infame crimen commisit, quod toti religioni erit damno; 3. si est incorrigibilis in aliis criminibus. Olim ob quodlibet grave delictum, licèt semel admissum, poterant Religiosi ejici; sed Urbanus VIII. anno 1644. declaravit neminem (excepta Societate Jesu) posse expelli, nisi sit incorrigibilis, sed ut tantùm possint puniri jejuniis, et carcere: quod semper observandum est cum monialibus incorrigibilibus (1).

PUNCTUM II.

De votorum obligatione.

I. Circa votum paupertatis. De manuscriptis 5. *De peculio* 6. *Quando peccatur contra votum paupertatis* 7. *De prohibitione donorum* 8. *et* 9. *Quanta erit materia gravis, et quando Religiosus tenetur ad restituendum* 10. *An sufficiat licentia præsumpta* 11. *Quid si injustè denegata fuerit licentia? Quando Prælatus negaturus fuisset licentiam, si scivisset, etc. An abbatissæ possint donare, et licentiam dare* 12? *Quid si Religiosus impendit in usus turpes, et vanos cum licentia generali* 13. *An Prælatus possit dare licentiam exponendi ludo* 14. *II. Circa votum castitatis, et circa clausuram* 15. *III. Circa votum obedientiæ, quando obligat, et circa quæ* 16. *Si capitulum præcipit pristinam observantiam. Inobedientia est duplex peccatum. An in dubio sit obligatio obediendi* 17 *Si præceptum sit revelandi secretum* 18. *Si superveniat nova circumstantia* 19. *Si inferior dat licentiam negatam à Superiore* 20. *Cui tenentur moniales obedire* 21. *Quid circa electionem abbatissæ* 22.

5.—I. Ex voto *paupertatis* vetitum est Religiosis possidere, aut disponere quicquidlibet pretio æstimabile. Excipiuntur manuscripta, ùt benè dicunt *De Lugo*, *Tournely*, *Sporer*, *Salmant.*, etc. (contra *Henno*), quia hæc potiùs sunt spiritualia, cùm sint partus mentis. Et hoc probatur tam ex Brevi Benedicti XIII. ubi dictum fuit quòd Religiosi ad episcopatum promoti, debent omnia sua bona in manus Superiorum tradere, non tamen manuscripta; quàm ex alia declaratione Clementis VIII. ubi habetur quòd Religiosi possunt disponere de manuscriptis, etiam sine licentia. Idem dicunt *Salm.* de reliquiis sacris (2).

6. — Voto autem paupertatis non repugnat, 1. possidere bona in communi, ùt docet *S. Thomas* (3), et expressum est in Trid. *sess.* 25. *c.* 3. *de reg. et mon.* et in *Extrav. Ex iis, de verb. signif.* Non repugnat 2. peculium, sive vitalitium, quod retinent Religiosi in multis ordini-

(1) *n.* 79. *et seqq.* — (2) *Lib.* 4. *n.* 14. — (3) 2. 2. *q.* 186. *a.* 3.

bus cum licentia Prælati : quia licèt juxta Concilium *sess.* 25. *c.* 2. videtur non posse dubitari quin hoc sit prohibitum, cùm ibi dicatur : *Nemini liceat bona immobilia, vel mobilia... etiam nomine conventûs possidere.* Nihilominùs ex consuetudine, hodie quasi universali factâ, toleratâ a S. Sede, utìque licet habere peculium cum licentia Superiorum pro usibus necessariis et honestis, modò Religiosus sit paratus se eo privare ad Prælati nutum; dùm votum paupertatis, quamvis abrogari nequeat quoad substantiam, potest tamen (ùt dicunt DD. communiter) mutari quoad modum, juxta consuetudinem, quæ præsumitur justa, quoties practicatur etiam à Religiosis timoratis, et tolerata est à Superioribus consciis et, cùm facilè possint, non contradicentibus. Sed hìc advertendum 1. quòd si quis Prælatus permitteret sine præcisa necessitate usum peculii ubi non adest, ego nescirem eum excusare à culpa gravi, non jam ob voti læsionis rationem, sed ob laxitatem, quæ ex tali usu oriretur. Advertendum 2. quòd Superiores, qui in aliquo monasterio vellent restaurare vitam communem, subditi non possunt repugnare, ùt dicunt communiter *Suar. Nav. Less.* et alii; quia licèt non sit contra votum non observare vitam communem, est tamen contra votum eam recusare; semper ac (intelligitur) à Prælatis sufficienter prospiceretur uniuscujusque necessitatibus (1).

7. — Certum autem est Religiosum peccare contra votum : 1. Si eorum, quæ ei data sunt ad aliquem certum usum, aliquid ad alium applicet, dùm neutiquam potest illis uti nisi in quantùm concedat Superior (2); 2. si res datas sibi usui, commodo, aut mutuo dederit aliis. Dicunt tamen *Laym. Sanch. Peyrin.* et *de Alexand.* in opusculo *de monialibus,* non peccare graviter, si esset certus de restitutione (3); 3. si recipit pro usu proprio, aut si consumit, aut donat aliquid sine licentia Prælati, et tunc tenetur ad restitutionem. Idem erit, si sine licentia recipit pecuniam, ut de ea ad proprium arbitrium disponat, licèt in opera pietatis, dùm Religiosus nequit habere neque proprietatem, neque usum rei independenter à Prælato; vide *Rodriguez, p.* 3. *tr.* 3. *c.* 1. cum *Azor.* Idem pariter dicendum, si occultat aliquid, ut subtrahat illud à Prælati dispositione. Idem quoque, si remittit debitori aliquid de eo quod ipse jam acquisivit, vel si remisit aliquam hæreditatem, aut legatum sibi relictum; non autem, si nollet

(1) *Lib.* 4. *n.* 15. *circa finem.* — (2) *n.* 19. — (3) *n.* 27.

acceptare aliquam donationem sibi factam; ratio, quia Religiosus, antequam donationem acceptet, nullum super eam jus acquirit; sed super hæreditatem, aut legatum Religioso relictum, mortuo testatore, statim monasterium jus acquirit, ùt communiter dicunt *Lugo*, *Sanch. Tourn.* etc. Posset in hoc peccare tantùm contra charitatem, impediendo bonum sui monasterii; non verò contra votum, quod obligat non alienare acquisitum, non autem ad acquirendum (1). Sicut autem negatur Religioso posse donare sine licentia, ita et testari. Dicit tamen *P. de Alexand.* quòd si Religiosus ex licentia relinquit aliquid alicui, secutâ ejus morte, et Prælatus promittit adimplere illius voluntatem, tenetur Prælatus stare promissis, sicut tenetur dominus servare promissa facta servo, ùt dicunt *Lessius* et *Sanch.* (2).

8. — Sed loquendo præcipuè de donis, refert hìc adnotare quæ statuit Clemens VIII. in sua Bulla *Religiosæ* 28. I. Prohibuit Religiosis subditis, et Superioribus sub pœna privationis officii, et vocis activæ et passivæ, et inhabilitatis *ipso facto incurrendæ*, quicquidlibet donare sive nomine proprio, sive conventûs, etiam suis Religiosis, aut Prælatis, nisi adsit consensus capituli generalis, præter esculenta, et poculenta, aut res devotionis modici pretii, aut si daretur aliquid in eleëmosynam necessariam, aut si exerceretur hospitalitas: sed omnia hæc cum licentia Superiorum. II. Prohibuit Superioribus parare convivia contraria frugalitati religiosæ ob quamcumque personam, aut festivitatem. III. Statuit ne quisquis accipiat dona contra præfatam Bullam, acquirat ullum dominium, sed ut teneatur restituere monasterio, et ne absolvi possit, nisi priùs restituat; ac ne talis restitutio possit condonari aut fieri pauperibus. Sed Urbanus VIII. in Bulla *Nuper* 158. licèt confirmasset, et innovasset Bullam Clementis, attamen aliquibus moderationibus eam temperavit: I. Quoad dona, permisit ea quæ fiunt *propter actum virtutis*, *et meriti*, nempe propter remunerationem sive gratitudinem, aut propter eleëmosynam (quæ reverà ùt dicit *La-Croix*, non venit sub nomine *munerum*), sed etiam cum consensu Prælati localis, dicendo sufficere licentiam oretenùs datam. II. Quoad convivia, permisit ea quæ fiunt in adventum Ordinariorum, aut benefactorum, modò non adversentur decentiæ religiosæ. III. Quoad restitutionem donorum, dixit posse eam fieri etiam mo-

(1) *Lib.* 4. *n.* 20. — (2) *n.* 22.

nasterio propinquiori, si commodè non posset fieri proprio. Et hìc notandum cum *auctore Instructionum confess. nov.* (1), hunc casum de recipiendis donis à Religiosis contra Bullam Clementis esse reservatum Papæ (licèt sine censura), dùm Urbanus statuit ne confessarii ordinarii possent absolvere præfatum casum post publicationem suæ Bullæ; et si donum excederet decem scuta, qui dona recipit, ne posset quidem absolvi à sacra Pœnitentiaria, nisi factâ priùs restitutione doni: quod etiam confirmatum fuit à Bened. XIV. in Bulla *Pastor bonus*, die 13. Aprilis, an. 1744. (2).

9. — Multi DD. apud *Salmant.* (3) dixerunt Bullam Clementis non fuisse receptam, aut saltem abiisse in desuetudinem, ideòque non obligare. Idem postea dixerunt alii (qui valdè adhærent *Salmanticensibus*) de Bulla Urbani, dicendo quòd cùm ista sit declarativa illius Bullæ Clementis, et novum jus non constituat, sicut hodie non obligat illa Clementis, ita pariter nec obligat hæc Urbani. Sed hæc opinio nescio quomodo sustineri possit, ut benè advertit *instructor confessariorum nov.*(4) Urbanus enim non solùm declaravit ac moderavit Bullam Clementis, sed etiam eam confirmavit, et innovavit, et damnavit omnem contrarium usum usque tunc introductum. Dicunt tamen *La-Croix* et *P. Mazzotta* (5) quòd, cùm illæ Bullæ emanatæ fuerint ad impediendam ambitionem, et bonorum dispositionem, non incurruntur illæ pœnæ in iis appositæ, si dentur duo scuta; quia respectu pœnarum præscriptarum non reputatur gravis talis summa. Nec prohibentur convivia, et donationes moderatæ ex justa causa, v. g. ut animi erga monasterium alliciantur, ad hoc ut ab aliqua vexatione eximatur, aut ob meram benevolentiam, ut dicit *Croix.* Quanta verò sit summa quæ hodie permittitur Superioribus, aut subditis, ut possit donari, dicunt hoc dependere ab usu approbato, juxta quem in quolibet Ordine præfatæ Bullæ receptæ sunt.

10. — Discutienda remanent multa dubia super hac materia. Dubitatur 1. quæ quantitas à Religioso impensa sine licentia sit gravis? Aliqui dicunt idem judicium ferendum esse de Religiosorum furtis respectu monasterii, ac de furtis filiorum respectu parentum. Sed rectè hoc non admittunt *Sanch.* et *Lugo*, quia filii sunt capaces possidendi, non autem Religiosi; et item sunt magis inviti

(1) *Part.* 2. *n.* 439. — (2) *Lib.* 7. *n.* 470. *ad XI.* — (3) *Lib.* 3. *tr.* 13. *de rest. c.* 6. *n.* 10. — (4) *Part.* 2. *n.* 439. — (5) *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 808. *et Mazzot. de donat. tom.* 2. *pag.* 54. *c.* 4. §. 1.

Prælati in furtis Religiosorum, quàm parentes in furtis filiorum. Cæterùm dicunt DD. communiter quòd, ut sit grave furtum Religiosi de bonis monasterii, requiritur major quantitas quàm in aliis furtis. Circa hoc variæ sunt opiniones : *Azorius*, *Nav. Castrop. Sanch*,, etc. assignant pro materia gravi 4. scuta, et quid amplius pro conventibus ditioribus; sed hæc opinio videtur nimis indulgens. *Sotus*, et *Rodriguez* assignant duo scuta pro materia gravi, et *Croix* (1) habet utì certum. *Lugo* putat esse materiam gravem sex carolenos, et octo pro monasterio opulento, etsi Religiosus accipit de portione suo usui assignata; sed si daret aliis Religiosis monasterii, ampliat usque ad 5. scuta, modò non sint pecunia. Admittunt postea *Sanch. Bonac. Salm.*, etc. non esse culpam gravem accipere res comestibiles multis vicibus, et in materia levi, licèt postea devenirent ad materiam gravem, cùm præsumantur Prælati non esse graviter inviti : modò (limitant) damnum conventûs non sit multum, et non sit de rebus pretiosis (2). Cùm aut materia est gravis, an teneatur Religiosus ad restituendum, si nihil aliud habet quàm solam portionem monasterii, quæ sibi usui contigit ; alii affirmant, sed alii negant, ùt *Peliz. de Leone*, *Fagundez*, *Salm.*, etc. quia non præsumitur (ùt dicunt) Prælatus velle obligare suum subditum ad restituendum cum tanto incommodo. Et hoc non videtur improbabile in casu quo illa portio est absolutè necessaria Religioso pro suis usibus ordinariis (3).

11. — Dubitatur 2. an ad non lædendam paupertatem sufficiat licentia præsumpta ? Nulli dubium est quòd sufficit tacita, sive præsumpta de *præsenti*, ùt esset si Superior jam videret id quod Religiosus impendit aut accipit, et, cùm posset faciliter prohibere, non prohiberet (quamvis, rectè ait *Tourn.*, hæc non possit esse regula generalis): aut, ùt dicunt *Sanch. Castrop. Pelliz. Salm.*, etc. si in illa religione adesset aliqua consuetudo recipiendi, aut impendendi aliquid sine licentia, et Prælatus tolerasset (4) : ratio est, quia in hujusmodi casibus licentia tacita æquivalet expressæ. Major difficultas est an sufficiat licentia præsumpta de *futuro*, sive ratihabitio, nempe quòd si Religiosus eam peteret, utìque Prælatus annueret ? Hanc non admittit *Sanch.*, sed eam admittunt *Suar. Azor. Nav. Valent. Holz. Elbel*, et alii, et non improbabiliter, quoties

(1) *Lib.* 3. *part.* 2. *n.* 808. — (2) *Lib.* 4. *n.* 24. — (3) *Lib.* 4. *n.* 26. — (4) *n.* 17. *et* 18.

præsumptio est rationabilis; quia tunc subditus jam procedit cum dependentia à voluntate Superioris, et hoc efficit quòd ipse liberetur à culpa proprietatis. Et pro hac sententia est *S. Thomas*, etiam (1), qui dicit quòd Religiosus non potest facere eleëmosynas *sine licentia abbatis, vel expressè habitâ, vel probabiliter præsumptâ*. Et quòd S. doctor intelligit de præsumptione non de *præsenti*, sed de *futuro*, quæ est ratihabitio, se explicat alibi (2) ubi sic dicit: *Non esse proprietarium Religiosum, qui donat aliquid ponens spem in ratihabitione Prælati.* Cæterùm tales subditi dispositiones ex licentia præsumpta, ùt plurimùm sunt illicitæ saltem venialiter; quia Superiores, saltem quoad modum, sunt inviti, et non rarò etiam graviter, et præcipuè quando illæ sunt expressè ab ipso prohibitæ (3).

12. — Dubitatur 3. an Prælato immeritò licentia negante, excusetur subditus à voto paupertatis? Respondetur negativè: modò (limitatur) periculum damni non sit ita in mora, ut subditus habeat tùm jus ad concessionem licentiæ, quia in tali casu præsumitur saltem adesse licentia Superiorum majorum; et in aliquo casu potest judicari votum non obligare; ita communiter *Castrop. Holz. de Alex.* et alii cum *S. Thoma* (4) ubi sic dicit: *Si verò sit subitum periculum non patiens tantam moram, ut ad Superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam; quia necessitas non subditur legi* (5). Dubitatur 4. an possit subditus cum licentia dare aliquid alicui, qui si notus fuisset Prælato, licentia data non fuisset? Si præsumeretur quòd Prælatus licentiam revocaturus esset, non potest; secùs si præsumeretur quòd non revocaturus esset, si sciret, licèt à principio eam fuisset negaturus. In dubio autem ad Superiorem recurrendum est; sed in casu quo esset difficile Superiorem adire, præsumptio stat pro licentia jam data; ita *Molin.* et *de Alexand.* (6). Dubitatur 5. an abbatissæ possint donationes (intellige licitas) facere, et licentias dare aliis eas faciendi? Respondetur affirmativè, semper ac sunt moderatæ, et rationabiles, quia abbatissæ jam habent bonorum administrationem. Possunt etiam de redditibus eleëmosynas facere, et possunt etiam ecclesiis applicare, et ampliare ædificia domûs, aut monasterii redditus adaugere (7). Quosnam autem contractus, aut condonationes possit facere abbatissa, et ejus capitulum, vide quod dictum est in Opere (8).

(1) 2. 2. *qu.* 32. *art.* 8. *ad* 1. — (2) *In* 4. *dist.* 15. *qu.* 2. *art.* 5. *qu.* 4. — (3) *Lib.* 4 *n.* 18. *v.* Hæc docent. — (4) 1. 2. *qu.* 96. *art.* 6. *in fin.* — (5) *Lib.* 4. *n.* 33. (6) *n.* 34. — (7) *n.* 36. — (8) *Ibid. v.* Potest abbatissa.

13. — Dubitatur 6. (et hoc punctum maximi ponderis est) an Religiosus habens licentiam generalem à suo Superiore aliquid expendendi pro suo libitu, si expendat illud in usus turpes aut vanos, peccet contra votum, et teneatur ad restitutionem tam ipse quàm summam recipiens? Affirmat prima sententia, quam nos sequimur, et est communissima cum *Castrop. Sanch Silvest. Molin. Salmant. Roncaglia*, etc.; tùm quia Prælatus, dando licentiam, non intendit eam dare ad usus illicitos, tùm quia, licèt intenderet, licentia esset invalida, cùm Prælatus non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii. Contrà secunda sententia negat, quam tuentur *P. de Alexand. Rebell. Bord.* et alii. Hi dicunt: Cùm licentia est illimitata, comprehendit usus tam licitos, quàm illicitos, et licèt Prælatus sit simplex administrator, nullâ lege tamen habetur quòd ejus facultas restringatur ad solos usus licitos; hinc licèt ejus licentia esset illicita, tamen non est invalida. Sed Prælatus (subjungunt) dando licentiam, non est quòd velit illam concedere etiam ad usus turpes, nec quòd limitet ad solos honestos, sed aufert de medio impedimentum quod subditus habebat, ne talem summam suo libitu expenderet defectu licentiæ. Et licèt licentia Prælati esset invalida, dicunt saltem præsumi rei restitutionem remissam esse à religione, ne fama subditi, aut Prælati, aut personæ quæ talem summam accepit, periclitetur. Sed, hoc non obstante, à prima sententia desciscere nescio, quia satis mihi non probatur, quòd Prælatus possit unquam hanc licentiam, sive specialem, sive generalem, concedere ad usus illicitos; dùm super bonis monasterii non habet aliam facultatem, quàm eam quæ sibi à sacris Canonibus, aut à religione conceditur; et hanc facultatem ei nec Canones, nec religio concedunt, quæ non præsumitur dare eam in perniciem suorum subditorum. Quoad restitutionem, dicunt *Sanch. Molin.* et *Salm.* cum aliis, sufficere ut ille qui rem recipit, restituat ipsimet Religioso, modò ille non sit denuò illâ abusurus Sed hoc non potest convenire cum Bulla Urbani superiùs allata, ubi præcipitur ut restitutio fiat monasterio. Insuper dicunt *Castr. Salm.*, etc. quòd si mulier ob turpem sui corporis usum acceperit à Religioso, excusatur à restitutione, si propter ipsam honor religionis, vel Religiosi periclitatur. Sed hoc periculum mihi videtur esse valdè difficile eventu. Excusant etiam mulierem, si præsumi posset quòd Religiosus intenderet ei donare illam rem, quam deberet restituere, ex eo quia illa est pauper: dùm Religiosus tùm eam expendit

in usus honestos. Sed huic etiam obstant præfatæ Bullæ, cùm præcipiatur ut restitutio fiat monasterio; et ut à conventu non possit remitti, nec concedi ut fiat pauperibus(1).

14. — Dubitatur 7. an Prælatus possit dare licentiam Religioso, ut aliquam summam ludo exponat? Potest utìque, si ludus est licitus, solatii nimirum, et non meræ sortis, et si summa est modica, et Religiosus non sit strictioris observantiæ, ùt diximus *Tract. X. n.* 220. Et ùt dicunt *Azor. Less. Mol.* et *Salmant.* in hoc potest Religiosus uti etiam licentiâ tacitâ, aut præsumptâ. Si verò summa est magna, aut ludus est per se illicitus, jam numero præcedenti diximus invalidam esse licentiam sive generalem, sive expressam (2).

15. — II. Quoad votum castitatis, jam notum est quòd quilibet Religiosus qui illud lædit, peccat etiam sacrilegii, et scandali præterea, si ob ejus peccatum aliquod famæ detrimentum religio passura esset. Ob castitatis tutelam introducta est clausura, non tantum pro monialibus, sed etiam pro Religiosis, qui per Clementinam *Nullus*, non possunt è monasterio egredi nisi ex causa, et cum socio, et cum licentia Prælati, singulis vicibus dandâ in particulari, non generali. Et communiter dicunt DD. hujus præcepti transgressionem esse gravem, nisi esset semel atque iterùm (nunquam de nocte) et præciso scandalo (3).

16. — III. Quoad votum obedientiæ debent notari multa. Notandum 1. quòd si Prælatus non exprimit præceptum, dicendo: *Impono*, *jubeo*, etc. non inducitur præcisè obligatio obediendi; ita *Salmant.* cum *Suar.* et *Pelliz.* Sed addo ego, oportere distinguere consuetudinem uniuscujusque Instituti; nam in aliquibus Superiores pro *jubeo* solent dicere, *oro*, *placeat R. V.* etc. Attamen quocumque modo imponatur obedientia, dicunt communiter DD. *Suar. Sanch. Vasq. Medin.*, etc. non obligare sub gravi, nisi dicatur: *In virtute sanctæ obedientiæ*, aut *in nomine Jesu Christi*, aut *sub pœna excommunicationis ipso facto* (4). Notandum 2. quòd Superior potest præcipere omnia quæ directè, vel indirectè respiciunt regulam, aut illius majorem observantiam; non autem illa quæ sunt contra regulam (modò ille ex legitima causa non dispenset), aut supra regulam, nisi hoc faceret ad probandam subditorum obedientiam. Non potest autem imponere obedientiam, ut exerceantur quædam corporis macerationes, aut alia extraordinaria onera (nisi esset in pœnam), nec ut acceptetur episcopa-

(1) *Lib.* 4. *n.* 30. *et* 31. — (2) *Lib.* 4. *n.* 32. — (3) *n.* 37. — (4) *n.* 40.

tus, aut aliud beneficium, sive sit curatum, sive simplex, nec ut ad infideles proficiscatur cum manifesto periculo vitæ, aut captivitatis; nec ut assistant extraneis peste infestis, nisi cùm non adest qui eis Sacramenta necessaria ministret. Dictum *extraneis*, quia tenentur obedire in assistendo illis, qui sunt ejus Ordinis; *Sanch. Cajet. Sporer*, et alii communiter (1). Notandum hìc quòd dicitur in Trident. (*Sess.* 25. *de reg. et mon. c.* 4.): *Non licet Regularibus à suis conventibus recedere, etiam prætextu ad Superiores suos accedendi, nisi ab iisdem missi, aut vocati fuerint.*

17. — Notandum 3. quòd non peccant Religiosi non observando primitivam regulam, postquam introductus est usus contrarius, ùt dicunt *Turrecrem, Sanch. Cajet. Salmant.*, etc. Dubitatur hìc an peccent non obediendo Capitulo generali, quod præciperet primam observantiam? Negant *Castr.-Laym. Spor.*, etc., nisi esset quòd religio, nisi reformaret, esset potiùs nocumento Religiosis, quàm utilitati. Sed alii absolutè, et probabiliùs affirmant, ùt *Suar. Pelliz. Salm. de Alexand.*, etc. (2). Cæterùm certum est quòd Capitulum generale, aut provinciale semper aliquod novum statutum utile religioni, quod non sit regulæ difforme, facere potest (3). Notandum 4. quòd Religiosus qui transgreditur præceptum Superioris, probabiliùs, ùt dicunt *Suar. Castrop. Pelliz. Salm.*, etc, committit duo peccata: unum contra virtutem religionis, ratione voti; aliud contra virtutem obedientiæ promissæ Prælato, quæ præcisè à voto obligat (4). Notandum 5. quòd subditus tenetur obedire, quoties quod imponitur non est certum peccatum; ita docent omnes, *S. Antonin. Sylvius*, *Cajet, Cabass. Tournel.* et alii cum *S. Bernardo*, *S. Bonav.* et *S. August.* in *c. Si quid culpatur, dist.* 23. *q.* 1. quia Superior est in possessione suæ potestatis præcipiendi, undè non potest illâ privari, nisi constet quòd ejus præceptum sit illicitum (5); observetur id quod dictum est *Tract. I. n.* 18. Et idem dicendum de dubio an præceptum excedat, an non, facultatem Superioris, et an præceptum sit supra regulam, ùt dicunt *Azor. Sanchez, Valent. Salmant.*, etc. (6). Idem dicitur in dubio an qui præcipit sit legitimus Superior, cùm in tali reperitur possessione (7) semper ei obediendum est. Excipitur tamen, si obedientia imposita ex una parte esset nimis molesta subdito, et ex alia

(1) *Lib.* 4. *n.* 39. *et* 40.— (2) *n.* 42. — (3) *n.* 43. — (4) *n.* 46. — (5) *n.* 47. — (6) *Ibid. v.* Infertur. *II.* — (7) *Ibid. in fin. v.* Dub. 2.

esset probabiliter illicita, aut probabiliter excederet potestatem Superioris: aut si obedire afferret subdito periculum grave damni spiritualis, aut temporalis; ita communiter *Sotus, Less. Tournel. Sanch. Castrop. Salmant. Holzman*, etc. (1).

18. — Quæritur circa votum obedientiæ: 1. An teneatur subditus obedire Prælato qui ei imponit ut revelet secretum sibi commissum? Respondetur cum *S. Thoma* (2), *S. Anton. Navar.*, etc. negativè, quia præceptum naturale prævalet præcepto Superioris. Sed aliter currit, si ex secreti occultatione detrimentum passurus foret Prælatus, aut monasterium, aut aliùs innocens (3). An autem posset quis revelare secretum ut vitet damnum proprium; vide quod dictum est *Tract. XI. num. 9. in fine.*

19. — Quæritur 2. an possit excusari Religiosus à votis emissis in professione, cùm suboriretur aliqua circumstantia, quæ si prævisa fuisset, utìque illa vota non emisisset? Jam diximus *Tract. V. n.* 23. *et* 35. hoc esse probabile cum *S. Thoma, S. Antonin.* et aliis, loquendo de votis simplicibus; exceptis tamen votis religionis, et castitatis, ùt rectè dicunt *Sanch. Suar. Pontius, Castrop. Diana, Salmant.*, etc. contra *Bonac.* qui dicit quòd excusaretur ab illis, qui reperiretur in gravi periculo incontinentiæ: sed nos diximus quòd si hæc ratio militaret, quasi semper hujusmodi vota frustrarentur. Sed loquendo de votis solemnibus quæ in professione religiosa fiunt, aut in Ordinum sacrorum susceptione, nullam circumstantiam, licet novam, et non prævisam, posse unquam ab illis excusare, ùt unanimes omnes, nemine contradicente, affirmant; quia professus, aut in *Sacris* ordinatus, non respicitur ùt persona particularis, cui satiùs erit voto non esse ligatam, sed ùt membrum communitatis, cujus bono debet posthaberi bonum privatum (4). Et idem propter eamdem rationem currit in votis (licèt non solemnibus), quæ fiunt in aliquibus congregationibus virorum aut mulierum, et maximè si adjungitur votum, aut juramentum perseverantiæ, quia tunc (ùt diximus *Tract. V. n.* 19.) adest contractus cum congregatione obligatorius pro ambabus partibus: itaque sicut nequit, quâcumque adveniente novâ circumstantiâ (intellige sine sua culpa), congregatio subjectum dimittere, ita subjectus nequit à congregatione abire (5).

(1) *Lib.* 4. *n.* 47. *v.* Communiter. — (2) 2. 2. *qu.* 70. *art.* 1. — (3) *Lib.* 4. *n.* 49.—(4) *n.* 50. — (5) *Lib.* 4. *n.* 50. *v.* Et idem.

20. — Dubitatur 3. an valeat licentia à Prælato inferiore concessa, cum à Superiore denegata est ? Affirmandum cum *Holzm. Pelliz.* et *Croix*, quoties Superior positivè non prohibet subdito exequi rem petitam ; nam denegando tantùm licentiam, non intelligitur velle derogare inferioris auctoritati. Si autem Superior interdicat inferiori dare licentiam pro aliqua re, probabiliter dicunt AA. citati, licentiam inferioris esse validam (licèt illicitam), semper ac Superior non declaret esse etiam nullam (1).

21. — Dubitatur 4. cui moniales teneantur obedire vi voti ? Respondetur : I. summo Pontifici. II. Episcopo, si non sint exemptæ ; si autem sunt exemptæ, Prælato Ordinis. Sed circa clausuram etiam exemptæ tenentur obedire Ordinario loci, ex Bulla Greg. XV. *Inscrutabilis*, Clementis X. et Clementis XII. vide quod de hoc dicetur *Tom. III. Tract. XX. de priv. n.* 80. Quoad obedientiam generaliter Ordinario debitam, notandum quòd moniales non tenentur obedire circa electionem officialium monasterii, ùt declaravit S. C. Insuper notandum quòd tempore visitationis tenentur moniales denunciare Religiosas regulas violantes, excipe si illæ jam resipuerint, aut si delictum sit occultum, aut cognitum sub secreto naturali, aut posset occultari sine communi damno, aut si ab aliis jam sit manifestatum, aut si prævideatur quòd revelatio profutura non esset, aut sibi obfutura, et occultatio non futura esset damno communitati (2). III. Tenentur moniales obedire abbatissæ in hoc quod spectat ad observantiam. Dicunt verò aliqui DD. non posse abbatissam præcipere in virtute obedientiæ, cùm non habeat jurisdictionem spiritualem, sed solùm præsidere gubernio œconomico monasterii. Sed valdè rationabiliter *P. de Alex.* cum *Pasqual.* et multis aliis contrarium tuetur, cùm ex voto obedientiæ teneantur moniales obedire omnibus legitimis Superioribus, et abbatissæ à Pontificibus utì tales in regularum approbatione recognoscuntur (3).

22. — Hìc juvat animadvertere, juxta Trident. *Sess.* 25. *c.* 7. *de reg. et mon.* non posse eligi in abbatissam quæ sit minor 40. annis, et 8. annos non vixerit post professionem in religione, et debere esse ex choristis. Item advertendum quòd si moniales fuerint discordes, debet Prælatus assignare tempus, quo elapso, ipse deputabit abbatissam, juxta Decretum S. C. In monasteriis non exemptis Prælatus erit Episcopus ; in exemptis erit Superior regu-

(1) *Ibid. v.* Quæritur hìc. — (2) *n.* 51. — (3) *Lib.* 4. *n.* 52.

laris, qui accipiet vota unà cum Episcopo qui solus assistet. Factâ electione, non poterit abbatissa officium exercere, nisi priùs confirmationem acceperit à Prælato. Alia levioris momenti observari poterunt in Opere (1).

PUNCTUM III.

Cuinam ingredi religionem vetitúm est.

An ingredi possint filii, relinquendo parentes in necessitate? Et an professi teneantur egredi ut succurrant parentibus 23? *An possint ingredi invitis parentibus? An si relinquantur filii in necessitate; quid si fratres aut sorores* 24. *Qui avertit aliquem a statu religioso* 25. *Qui vocationem negligit* 26. *An ingredi possint debitores* 27. *An Episcopi* 28. *An parochi* 29.

23. — I. Nequeunt religionem ingredi qui relicturi essent parentes in necessitate, semper ac possent illis succurrere, in sæculo manendo; præterquam si in sæculo, ùt ait *S. Thomas* (2), *vident non posse vivere sine peccato mortali, vel non de facili;* et idem dicunt *Sanch. Castr. Lez. Peyr. Salm.*, etc. (3). Pro *periculo* autem intelligitur, ùt dicunt *Salm.*, proximum. Et pro *necessitate* non intelligitur solùm extrema, sed etiam gravis, ùt dicunt communiter DD. cum *S. Thoma*, qui dicit contrà, loco citato, quòd non sit obligatus filius in sæculo remanere, *si* (parentes) *possunt aliqualiter sustentari, non honorificè* (4). Notandum tamen quòd si filius culpabiliter relinqueret parentes in gravi necessitate, ejus professio non esset invalida. Ideòque ex sententia probabiliori *S. Antonin. Cajetan. Sanch. Bonac. Salm. Bord. Busemb.*, etc. si filius jam professus sit non tenetur egredi è religione, ut succurrat parentibus in gravi necessitate constitutis. Ratio est, quia professus jam elegit statum, sicut filius qui uxorem duxit. Et hoc docet idem Doctor angelicus (5) dicens: *Professus reputatur mortuus mundo, undè non debet occasione sustentationis parentum exire claustro.* Dictum est *in necessitate gravi*, quia in extrema utique teneretur filius egredi (6).

24 — Extra casum necessitatis, dicebat Lutherus peccare filios ingrediendo religionem sine parentum consensu. Sed oppositum docuerunt omnes SS, Patres: *S. Hieronymus*, *S. Ambrosius*, *S. Augustinus*, *S. Joannes Chrysostomus*. Concilium Toletanum X. *c. ult.*; S. *Thomas*, et omnes Catholici; dùm certum est, ùt ait Angelicus (7), filios circa

(1) *N.* 59. — (2) *Quodlib.* 10. *ad* 9. — (3) *Lib.* 4. *n.* 66. — (4) *Lib.* 4. *n.* 66. *v.* Sed. — (5) 2. 2 *qu.* 101. *art.* 4. *ad* 4. — (6) *n.* 67. — (7) 2. 2. *qu.* 104. *a.* 5.

statûs electionem liberos esse. Et licèt deceat (ùt dicunt DD.) ut filii, nisi priùs patris benedictionem susceperint, non discedant, hoc tamen intelligitur, cùm nullum subest periculum, quòd pater eos à sancto proposito avertat, sed quia hoc periculum plerùmque semper adest, ideòque *S. Thomas* (1) absolutè hortatur filios ne consanguineorum consilio utantur, cùm res agitur de vocatione religiosa : *Ab hoc consilio* (ait Sanctus) *amovendi sunt propinqui; propinqui enim in hoc negotio amici non sunt, sed inimici.* Et S. Cyrillus relatus ab ipso *S. Thoma* (2), explicando effatum Evangelii : *Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retrò, aptus est regno Dei* (Lucæ 9. 62.), ait : *Aspicit retrò, qui dilationem quærit cum propinquis conferendi* (3). Parentes pariter non possunt ingredi religionem, et relinquere filios in gravi necessitate, aut sufficienti educatione destitutos, *non proviso qualiter educari debent,* ait *S. Thomas* loco citato. Sed hoc non intelligitur, ùt dicunt *Suar. Castrop. Pelliz.*, etc. (regulariter loquendo), de filiis emancipatis (4). Quoad fratres et sorores, tunc tantùm non possunt religionem ingredi, cùm illi in necessitate extrema relinquerentur; si autem essent in sola gravi, qui votum emisit religionis, non potest propter hoc illud differre, saltem diutiùs, sine dispensatione (5).

25. — Sed antequam ulteriùs procedamus, juvat hìc animadvertere quòd parentes, qui sine justa et certa causa avertunt filios à statu religioso quocumque modo, sive malis artibus, aut precibus simplicibus, aut promissionibus, nequeunt excusari à peccato mortali; ita communiter *S. Antonin. Navar. Tournely, Abelly*, *Salm. Conc. Spor. Mazzot.*, etc. Et (ùt dicunt) non solum parentes, sed quicumque alius qui abducit proximum à vocatione religiosa, peccat graviter, ob grave damnum quod illi affert. Parentes autem dupliciter peccant, contra charitatem, et contra pietatem ; dùm ipsi tenentur pietatis officio ad procurandum filiorum spiritualem profectum quàm maximè possunt, ùt rectè advertit *Bonac.* (6).

26. — Sed præterea hìc quæritur, an peccet graviter qui vocatus ad religionem, vocationem negligit ? Respondit *Less.* (7), quòd ex se loquendo, non peccaret; consilia enim divina ad culpam non ligant; tamen subjungit, quòd

(1) *Opusc.* 17. *pac.* 9. *concl.* 2. — (2) 2. 2. *q.* 189. *art.* 10. — (3) *Vide lib.* 3. *n.* 68. — (4) *lib.* 4. *n.* 69. — (5) *n.* 70. — (6) *n.* 77. — (7) *De stat. vitæ eligend. qu.* 8. *n.* 94

non posset excusari à peccato qui existimaret se damnatum iri, si in sæculo remaneret; en verba Lessii: *Si conscientia dictet tibi (quod sæpè accidit) te desertum iri à Deo, nisi divinæ vocationi obtemperes, et te periturum, si manseris in sæculo, etc., tunc peccatum est non sequi divinam vocationem.* Cæterùm ego sic ratiocinor: Si peccat graviter (ùt superiùs dictum est) quicumque alium à vocatione abducit, propter damnum quod illi infert, quomodò à culpa erit immunis, qui novit se certè vocari à Deo ad religionem, et in mundo vult remanere cum suæ salutis æternæ periculo? Ait doctus *Habert* quòd qui statum vitæ, ad quem non est vocatus à Deo, eligit, licèt (absolutè loquendo) possit in eo salvari, attamen cum difficultate salvabitur; nam (ùt loquitur) erit ùt membrum à suo loco motum, quod cum difficultate suo muneri deservire potest. Non secùs qui in sæculo manere vult, neglectâ divinâ vocatione, difficulter salvabitur, cùm Deus in sæculo negabit ei ea uberiora auxilia, quæ præparaverat exhibere in religione, et sine his auxiliis posset salvari (absolutè loquendo), sed numquam salvabitur. S. Greg. scribens ad Mauritium imperatorem qui interdixerat militibus ingressum in religionem, dixit hanc legem esse injustam, quia multis paradisum claudebat: *Nam plerique sunt*(sunt verba Sancti) *qui-nisi omnia reliquerint, salvari nullatenùs possunt.* Itaque huic periculo salutis æternæ se exponere, numquam mihi suadere potero vacare culpâ. Utrùm verò hæc culpa sit gravis aut levis, sapientum judicio relinquo (1). Sed redeamus undè progressi sumus.

27. — II. Nequeunt religionem ingredi debitores, qui ingrediendo non sunt ampliùs solvendo, sed in sæculo manerent, sine gravi difficultate, et brevì solvendo fuissent; ita *Azor. Navarr. Sanch. Salm.*, etc. Et licèt sit satis probabile quod docet *S. Thomas* (2), (quem sequuntur *S. Anton. Cajet. Silvest. Palud. Arm.*, etc) qui dicit quòd debitor *non tenetur in sæculo manere, ut procuret undè debitum solvat,* dicendo sufficere si cedat eis bona quæ possidet; *quia* (rationem afferens) *persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ.* Nihilominùs ego puto probabiliorem primam sententiam, quoties tamen (ùt dictum est) brevì soluturus erit, nempe intra biennium, juxta *Sanch.* et *Nav.;* et sine notabili difficultate solvere poterit, quia (sicut conveniunt DD. primæ sententiæ), si debitori manendo in sæ-

(1) *Vide hæc et alia lib. 4. n. 78.*— (2) 2. 2. *qu.* 189. *a.* 6. *ad* 3.

culo brevi tempore immineret probabile periculum labendi in mortale, et vocationem amittendi, tunc potest statim ingredi. Intelligitur etiam modò debita sint certa, dùm pro satisfaciendo debitis incertis non adest hæc obligatione, ùt communiter docent *Castrop. Suar. Lugo., Sanch. Salm.*, etc. (1). Advertendum tamen quòd Sixtus V. in Bulla ann. 1587. et Clemens VIII. vetarunt ingredi religionem nimis ære alieno gravatos, qui bona sua dilapidarunt, vel, qui deponere debent rationes, antequam debita solverint, aut rationes reddiderint (2).

28. — III. Nequeunt fieri religiosi Episcopi, nam ipsi nequeunt relinquere suas ecclesias sine justa causa : et hoc tùm ob votum quod emittunt in acceptatione earum, ùt docet *S. Thomas* (3), se obligando perpetuò eis inservire ; tùm ob spirituale conjugium quod Episcopus contrahit cum sua ecclesia, quod conjugium à solo Deo solvi potest, ùt exprimitur in *c. Inter corporalia*, *de translat. Episc.* ubi Innoc. III. sit dicit : *Non enim humanâ, sed potius divinâ potestate conjugium spirituale dissolvitur.* Ex quo meritò deducunt *Sotus. Sanch. Cajet, Vasquez*, et *Salm.* (contra *Suar.* et *Barb.*) permutationem episcopatuum prohiberi jure divino ; undè ne Papa quidem potest dispensare sine justa causa. Dico *sine justa causa;* nam, ùt habetur in *c. Nisi, de renunt.*, benè potest Papa, *propter aliquam utilem, et honestam causam*, permittere renunciationem, vel permutationem. Justæ causæ sunt, ùt dicunt DD. I. Bonum Ecclesiæ universalis, ac etiam particularis (loquendo de permutationibus), v. gr. si alicui ecclesiæ non esset alius idoneus qui promoveri possit. II. Defectus proprius, si Episcopus esset infirmus, aut si aër illi esset nocumento, aut si est senex, aut ignarus, aut irregularis. III. Defectus subditorum, si eorum profectui redditus sit inefficax, aut si officio suo, ùt convenit, fungi nequit. IV. Evitatio scandali aliorum, sed non intelligitur scandalum eorum qui justitiam proterere vellent (4).

29. — Nihilominùs hoc quod dictum est de Episcopis, non procedit de parochis ; nam hi, etiam contradicente Episcopo, possunt religionem ingredi, ùt declaravit Urbanus II. *c. Duo sunt*, 10. *q.* 2. sic dicens : *Si quis clericorum in ecclesia sua sub Episcopo populum* (nempe *proprium* ùt explicat Glossa) *retinet*, *et sæculariter vivit*, *si afflatus Spiritu sancto in aliquo monasterio, vel regulari canonica*

(1) *Lib.* 4. *in.* 71. — (2) *Ibid. v.* Advertendum. — (3) 2. 2· *q.* 189. *a.* 7. *et. q.* 185. *a.* 4· — (4) *Lib* 4. *n.* 76. *et* 104.

salvare se voluerit, etiam Episcovo contradicente, eat liber nostrâ auctoritate. Et, ùt ait *S. Thomas* (1), parochus ingrediendo religionem licentiâ ne Pontificis quidem indiget. Hoc confirmatum est à Benedicto XIV. in sua Bulla *Ex quo dilectus*, ann. 1747: attamen ibi dicit Pontifex, quòd parochus antequam ingrediatur, debet Episcopum certiorem facere; insuper decrevit ibidem parochiam non vacare, nisi post professionem. adeò ut fructus ad eum spectent durante tempore novitiatûs. Et idem dicendum de aliis beneficiatis, ùt dicunt *Suar.Sanch.*,sed hi non peccant (ùt subjungit idem Benedictus ibidem) si suos Episcopos certiorare omittunt, timentes ne ab ipsis de suo proposito revocentur. Cæterùm declarat Pontifex, quòd sicut potest Prælatus regularis subditum suum, qui ad strictiorem Ordinem sit digressus, ita Episcopus potest parochum aut clericum suum repetere à religione, *si ex transitu suo prima ecclesia gravem sustineret jacturam*, etc. Sed si Ecclesia graviter *læderetur, esset revocandus.* Priora verba sunt Innoc. IV. posteriora Panormitani, quibus utitur Benedictus in sua Bulla, et postea concludit: *Et sic satis provisum est Episcopo* (2).

CAPUT II.

DE STATU CLERICALI.

30. — Circa clericorum statum quatuor possunt considerari principaliora: Privilegia, munia, officia, et beneficia, quibus eos Ecclesia providet, quo ipsi sustentari possint. De privilegiis agetur *Tom. III. Tr. XX. cap. II.* ubi de privilegiis ex proposito erit sermo. De muneribus, et officiis in examine Ordinandorum in *appendice* III. qui locum habet in calce *Tom.* III. Hìc solùm agemus de beneficiis ecclesiasticis, quæ clericis conferuntur.

PUNCTUM I.

Cuinam conferri possint et debeant beneficia?

Quotuplex sit beneficium 31. *Quot modis acquiritur. De jure patronatûs* 32. *An etiam beneficia simplicia conferenda sint dignioribus* 33. *An patroni debeant digniores præsentare* 34. *An ad prælaturas, etc.* 35. *An sit valida minùs digni electio* 36. *An elector teneatur ad restitutionem* 37. *An peccet dignus qui concurrit cum digniori* 38. *An examinatores non denuntiando, etc.* 39. *De pluralitate beneficiorum* 40. *et* 41.

31. — Beneficium ecclesiasticum difinitur: *Est jus perpetuum auctoritate Ecclesiæ constitutum exercendi officium*

(1) 2. 3 *q.* 189. *a. rt.*7 — (2) *Li.* 4. *n.* .74. *et* 75.

spirituale in aliqua ecclesia, et percipiendi propter ipsum fructus ex bonis ecclesiæ. Distinguere oportet beneficia simplicia à duplicibus. Simplicia sunt illa quæ tantùm instituta sunt ad Horarum canonicarum recitationem, aut ob altaris servitium, et sunt canonicatus, et capellaniæ auctoritate Pontificis, aut Episcopi erectæ, et etiam præstimonia, quæ clericis præstantur, ut vacent studio, et hujusmodi. Duplicia sunt illa quæ aliquam jurisdictionem habent, ut episcopatus, et parochiales, et etiam decanatus, præpositurae, archidiaconatus, et hujus generis, quæ aliquâ jurisdictione gaudent in clerum; aut aliquâ præëminentiâ fulgent, sed sine jurisdictione, v. g. loco distincto in choro residere, aut in processione, ùt sunt dignitas primiceriatûs, cantoratûs, aut sacristæ majoris, et hæc proprio vocabulo appellantur *personatus;* aut denique habent annexum aliquod officium ecclesiasticum, ùt thesaurarii, œconomi, custodis, sacristæ minoris: et hi habent aliquam administrationem, sed sine jurisdictione, et sine ulla præëminentia (1).

32, — Tribus modis acquiritur beneficium: 1. Collatione liberâ Pontificis aut Episcopi. 2. Electione aut confirmatione Superioris approbantis idoneïtatem electi. 3. Præsentatione, et institutione, sive electione Superioris, quæ subsequitur, cùm beneficium est jurispatronatûs. Jus autem patronatûs alterum est laïcale, alterum est ecclesiasticum. Et in hoc scire oportet, quòd si patronus laïcus non præsentat inter quatuor menses, ecclesiasticus intra sex, collatio devolvitur ad Prælatum, ad quem institutio spectabat, ùt habetur ex *c. Quoniam*, *de jure patr. et c. un.* §. *Verum*, *eod. tit.* in 6. (2). Et notandum quòd tempus præfatum currit etiam si orta fuerit lis circa præsentationem; modò lis non vertatur inter patronum et Episcopum, ùt dicunt *Azor. Salm.*, etc. ex cit. *c. Quoniam.* Potest tamen Episcopus prorogare præfatum terminum per alios sex menses, sed non ampliùs, ùt notant *Barb. Salm.* ex *c.* 2. *de Concess. præb.* (3). Si autem à patrono laïco plures præsentati sint, Episcopus potest eligere quem malit, quia utraque præsentatio est valida; si autem à patrono ecclesiastico, debet eligere priùs præsentatum, ex *c. Cum authenticè, de jure patr.* Sed si plures à diversis patronis fuerint præsentati, tunc si patronatus est ecclesiasticus, Episcopus debet præferre digniorem, ùt habetur expressè ex Trid. *sess.* 24. *cap.* 18. ubi dicitur: *Episcopus ex dignis*

(1) *Lib.* 4. *n.* 83. *et* 84. — (2) *Lib.* 4. *n.* 88. — (3) *n.* 89.

eligat digniorem, quem patronus ei præsentet. Nomine *patroni* hìc intelligitur patronus ecclesiasticus, de quo in hoc loco fit sermo, et intelligitur sive sit unus, sive plures qui haberent jus patronatûs. Et sic declararunt mentem Concilii Sixtus V. et S. C., ùt referunt *Salmant.* (1) cum *Garcia, Barbosa*, etc. Si verò patronatus est laïcalis, sufficiens erit si præsentatus sit idoneus, ùt declarat Concilium ibidem : *Quòd si jus patronatûs laïcorum fuerit, debeat præsentatus examinari, et non, nisi idoneus repertus fuerit, admitti.* Qua de re tunc Episcopus debet eligere eum qui plures voces habet, ùt dicunt communiter *Less. Busemb.* cum *Laym.* et *Salmant.* cum *Sanch.* (2). Et hoc procedit proculdubio etiam pro beneficiis curatis, de quibus perspicuè loquitur Concilium in præfato loco, quicquid dicant *Salmant.*

33. — Sed ad propositum punctum deveniamus, nempe cuinam possint et debeant conferri beneficia? Pro resolutione multa dubia discutienda sunt. 1. An omnia beneficia sint conferenda dignioribus? Quoad cardinalatus, et episcopatus certum est quòd eligendi sunt digniores, ùt constat ex Trid. *Sess.* 24. *c.* 1. *de reform.* et ex prop. 47. ex proscriptis ab Innoc. XI. Et idem currit pro beneficiis curatis, ùt habetur ex eodem Concilio *cit. cap.* 2. *et cap.* 18. Major autem dignitas accipienda ex majori Ecclesiæ aut fidelium utilitate; sed ceteris paribus præferri debet qui pietate, aut prudentiâ præstat doctiori : nobilior, aut potentior : oriundus, senior, pauperior, et sacerdos non sacerdoti (3). Quomodò autem habendus sit concursus pro ecclesiarum parochialium collatione; ac de appellationibus ab irrationabili Ordinarii judicio admittendis, vel rejiciendis vide in Bullar. Benedict. XIV. tom. 1. Bulla *Cùm illud* 68. sub die 14. Decemb. 1741. Dubium vertitur circa beneficia simplicia, an peccet Episcopus eligendo minùs dignum? Prima sententia *Soti, Nav.*, *Sanch.*, etc., quam probabilem putant *Salm. Carden.*, etc., negat eum peccare (nempe graviter, quia communiter non excusant saltem à veniali), dùm dicunt quòd beneficia principaliter sunt instituta in communitatis utilitatem, undè modicum est damnum cùm præfertur, non tamen indignus, sed dignus digniori. Excipiuntur tantùm canonicatus, quibus sit etiam annexum officium pœnitentiarii, aut instructoris. Hanc sententiam non puto improbabilem, sed existimo certè

(1) *Tract.* 28. *cap. un. n.* 291. — (2) *Less. l.* 2. *c.* 34. *n.* 33. *et Salm. ib. n.* 292. — (3) *Lib.* 4. *n.* 91. *et* 92.

probabiliorem contrariam, quæ etiam est communior cum *S. Thoma* (1), *Less. Lugo*, *Castrop. Holzm. Croix*, *Ronc. Viva*, *Salm.*, etc. Ratio, quia beneficia, ùt communiter dicunt DD., non tantùm instituta sunt propter Ecclesiæ utilitatem, sed etiam (licèt minùs principaliter) ob meritorum remunerationem. Ex quo Episcopus duplici ex capite peccat graviter conferendo ea minùs dignis, 1. quia lædit justitiam distributivam, attento jure quod habent digniores, cùm Episcopus non sit dominus, ùt loquitur *S. Thom.*, sed simplex distributor beneficiorum : 2. ob damnum quod Ecclesiæ suæ infert, dùm ubi non præferuntur digniores, pauci curant digniores se reddere, et hoc non est detrimentum parvi momenti in bonum commune (2). Limitant tamen *Nav. Sot. Less. Lugo*, etc. 1. Si posthaberetur dignior semel atque iterùm ad beneficium simplex, et etiam ad aliquem canonicatum, qui caret jurisdictione, aut functione magni momenti. 2. Si Beneficium esset tenue. 3. Si eligeret aliquem de familia fundatoris, ùt ait *Tournely* cum *Sylvio*. 4. Si electus brevi renuntiaturus esset beneficium ; *Holzm.* cum *Pichler* (3).

34. — Quæritur 2. an patroni etiam teneantur præsentare digniorem? Quoad beneficia curata, certum est patronos ecclesiasticos, et patronos episcopatuum (qui sunt reges) ad hoc teneri, ùt declaravit Trident. *Sess.* 24. *cap.* 1. *et* 18. *de ref.* At idem proculdubio tenendum cum *Lugo*, *Sanch. Croix*, *Viva*, *Ronc. Salm.*, etc. quoad omnia beneficia curata, dùm in cit *cap.* 1. Concilium dicit quòd quicumque patronus tenetur præsentare ad curas animarum digniores. Et hoc confirmatur ex eadem prop. 47. Innoc. XI. quæ loquebatur de quocumque beneficio curato. Si autem beneficium fuerit simplex, ùt diximus, probabiliùs est Episcopos teneri ad eligendum; digniorem ita dicimus de patronis qui eos præsentare debent. Excipit *Lugo* tantùm eos qui conferunt capellanias contra *Azor. Mol. Vasq.* qui hoc permittunt solùm fundatoribus (4). Quæritur 3. an etiam renuntiationes debeant fieri dignioribus? Hìc adsunt multæ sententiæ diversæ, quæ in Opere observari possunt (5); sed maximè æqua mihi videtur illa *Card. de Lugo*, qui dicit hìc rationem culpæ dimetiendam esse à damno, quod ex tali renuntiatione Ecclesiæ obveniret. Undè postea concludit quòd raRò licitæ sunt renuntiationes beneficiorum curatorum, et præcipuè episcopatuum, quia

(1) 2. 2. *qu.* 63. 2. *ad* 1. — (2) *Lib.* 4. *n.* 93. — (3) *Lib.* 4. *n.* 96. — (4) *n.* 97. — (5) *n.* 98.

istæ ùt plurimùm fiunt sub onere pensionis, ideòque non fiunt cum diligenti meritorum inquisitione (1).

35. —Quæritur 4. an peccant graviter Religiosi qui eligunt minùs dignos ad prælaturas? Negant aliqui pauci; sed communissimè, et rectissimè affirmant *Lugo. Viva, Croix, Ronc. Salm.*, etc. quia Prælati æquè ac Episcopi debent prospicere bono communitatis; et minùs digni faciliter evadunt indigni, quia minori diligentiâ incumbunt ad sartam tectam servandam observantiam (2).

36. — Quæritur 5. an electio minùs digni sit valida, cùm beneficium est curatum? Negant *Sanch, Castrop. Salm.*, etc.; sed probabiliùs affirmant *Lugo, Fill. Vasq. Holzm. Anacl. Croix*, etc. Et probatur ex Bulla S. Pii V. ubi licèt concedatur appellatio digniori, ibi tamen declaratur quòd appellatio non impedit quominùs executioni mandetur electio minùs digni; valida igitur habetur. Nec obstat id quod dicitur in Trid. (*Sess. 24. c. 18. de ref.*): *Provisiones omnes præter supradictas formas factas subreptitiæ censeantur.* Nam per *formas* non intelligitur electio, ùt adversarii autumant, sed propriè intelligitur ritus præscriptus qui tenendus est in collatione curarum, nimirùm, ut intercedant edictum, concursus, et examen (3).

37. —Quæritur 6. an eligens ad beneficium minùs dignum teneatur ad restitutionem? Etiam de beneficio simplici, quod sine concursu providetur, affirmant *Silv. Cajet. Bann. Salm.* et alii: quorum alii dicunt restitutionem faciendam esse digniori; alii dicunt faciendam etiam Ecclesiæ. Sed communiùs *Canus, Nav. Tol. Less. Sanch. Lugo, Castrop. Croix*, eum excusant à restitutione facienda tam digniori, qui nullum jus rigorosum habet super beneficiis, quæ principaliter fuerunt instituta ob bonum publicum, et minùs principaliter in præmium meritorum; quàm Ecclesiæ quæ non intendit obligare electores, nisi ad non eligendos indignos (in quo casu utìque tenerentur restituere Ecclesiæ damnum). Et hanc sententiam puto probabiliorem, juxta id quod dictum fuit *Tract. I. n.* 20. et *Tr. X. n.* 73. ubi dictum fuit possessorem bonæ fidei non teneri ad restitutionem, quoties non est certus sui debiti (4). Ideòque ad nihil pariter tenetur qui Episcopum sine fraude avocat à conferendo beneficium digniori; ùt diximus *Tract. X. n.* 63. (5). Sed majus dubium vertitur an, cùm beneficium providetur per concursum, eligens minùs dignum teneatur

(1) *N.* 99.— (2) *n.* 100. *et* 101. — (3) *Lib.* 4. *n.* 103. — (4) *n.* 106. *et* 107. — (5) *n.* 108.

compensare digniori damnum? Communissima est sententia affirmativa cum *Sanchez, Tourn. Less. Lug. Castrop. Holzm. Croix*, etc., quia dignior ob concursum acquirit verum jus in beneficium, ratione pacti quod tunc intercedit inter electorem et concurrentes, quod pactum (ùt dicunt) sufficienter explicatur in Edicto. Hoc non obstante etiam excusant electorem non jam à peccato, sed à restitutione, *Sotus, Nav. Ledesm. Henriq.* et alii, dicentes quòd pactum quod supponitur non est rigorosum, ita ut obliget sub justitia commutativa, sed potiùs declaratio obligationis quæ Episcopo inest juxta justitiam distributivam (præferendi nempe digniorem), quæ non obligat ad restitutionem. Hanc secundam sententiam mihi animus non est utì probabilem probare, sed nec ùt improbabilem audeo damnare; et si reverà non constaret de hujusmodi pacto, non esset certa obligatio restituendi. Cæterùm iidem DD. contrarii, utì *Sanch. Lugo, Roncag.* et *Garcias*, excusant ab omni restitutione, si excessus dignitatis esset modicus (1).

38. — Quæritur 7. an peccet dignus concurrendo cum aliis, quos se digniores putat? Negant *Less. Sot. Azor. Cajet. Vasq. Salm.*, etc., et quidem probabiliter, nam talis videtur esse Ecclesiæ mens, ut omnes digni concurrant, alioquin si dignioribus dumtaxat esset licitum concurrere, pauci concurrerent, et fortè iidem digniores, scrupulo perculsi, abstinerent à concursu, quod quidem in Ecclesiæ detrimentum redundaret. Contrà affirmant *Sanch. Castr. Nav. Lugo*, etc. semper ac dignus pro comperto haberet alium esse se digniorem, quia si unquam electus esset, jam esset causa talis injustæ electionis. Speculativè loquendo hæc secunda sententia videtur probabilior: sed in praxi videtur locum non posse habere, quia in nullo casu dignus potest esse certus quòd Episcopus non habeat aliquam rationem, sibi latentem, excludendi illum quem ipse putat digniorem (2). Sed hìc illud dubium se offert, an hic dignus, si certò cognoscat alium esse digniorem, peccet si acceptet beneficium, et teneatur ad restitutionem damni? Affirmant *Nav.* et *Castrop.*; sed *Sotus, Sanch. Turr. Salmant.*, etc. probabiliùs dicunt nec peccare, nec teneri ad restitutionem. Non peccat, quia acceptando beneficium, non jam coöperatur injustæ electioni, ùt supponunt adversarii, dùm Episcopus, cùm jam illud ei contulerit, jam suum peccatum consummavit: quare

(1) *Lib.* 4. *n.* 109. — (2) *n*, 110.

per accidens habetur, quòd postea acceptet vel non. Nec tenetur ad restitutionem, quia, collato beneficio in minùs dignum, collatio est valida (ùt ostensum est *num.* 36.); undè beneficium non ampliùs sistit inter bona communia, ideò dignior nullum ampliùs jus habet. Et hujus sententiæ est etiam *S. Thomas* (1), qui loquendo de episcopatibus, dicit quòd elector tenetur præferre meliorem; sed loquendo postea de electo sic ait: *Non autem requiritur ut reputet se aliis meliorem, sed sufficit quòd nihil in se inveniat per quod illicitum ei reddatur assumere prælationis officium.* Tantò magis quòd nemo, ùt paulò antè diximus, potest certus esse injustam fuisse ejus electionem (2).

39. — Quæritur 8. an peccent examinatores, non deferendo ad Episcopum quis sit inter examinatos dignior? Negant *Lugo*, *Castrop. Croix*, etc., dicendo illos satisfacere, si tantùm deferant Episcopo quos idoneos probant, dùm Episcopi munus erit declarare quis eorum sit dignior. Sed probabiliùs et communiùs affirmant *Azor. Nav. Ronc. Diana, Salm.*, etc., quia licèt judicium ad solum Episcopum spectet, attamen hac propterea de causa Concilium statuit concursum, et examinatores, ut ipsi digniorem proponant, ut ita possit Episcopus meliùs judicare, et eligere (3). Examinatores autem debent jurare fungendi fideliter officiis suis, ùt præcipit Trident. *Sess.* 24. *c.* 18. *de reform.*; secus concursus est nullus ex Decr. S. Congr. Conc. 2. *Decemb.* 1628.

40. — Quæritur 9. an possint unquam conferri plura beneficia uni personæ? Sed hìc priùs distinguenda sunt beneficia compatibilia ab incompatibilibus *Compatibilia* sunt omnia simplicia quæ residentiâ non indigent. *Incompatibilia* autem alia sunt primi, alia secundi generis. *Primi generis* sunt omnia beneficia duplicia quæ hìc *num.* 31. adnotata reperiuntur; nempe primò omnia beneficia curata, et ea quæ sunt uniformia sub eodem tecto, ea nimirùm quæ eodem loco, et tempore in iisdem functionibus conveniunt: item omnes dignitates, personatus, et officia ecclesiastica quæ ibidem adnotavimus. Incompatibilia verò *secundi generis* sunt canonicatus, et cætera beneficia residentiam exigentia. Sed hìc antequam ad punctum attingamus, advertere oportet quòd si quis duo beneficia incompatibilia recipit, accepto secundo, *ipso jure* vacat primum, et si ipse præsumat sibi retinere utrumque, *ipso facto* privatur utroque, utì constat ex Trident.

(1) 2. 2. *q.* 185. *a.* 3. — (2) *Vide hæc, et alia lib.* 4. *cit. n.* 110. *v.* Dub. 2. — (3) *n.* 111.

Sess. 7. *c.* 4. *et Sess.* 24. *c.* 17. Hoc est certum de beneficiis incompatibilibus primi generis : dubitatur an idem valeat pro aliis secundi generis ? Affirmant *Contin. Tourn. Spor.* et *Salm.* (1). cum *Azor. Gonsal. Fagn.*, etc. ; et probant ex eodem Trident. locis citatis, et ex quadam declarat. S. C. et idem dicunt *Salmant.* cum aliis etiam de beneficiis simplicibus, licèt residentiam non requirant (2). Nihilominùs *Laym. Busemb.* et alii apud *Salm.* hoc negant cum *Navar.* qui dicit non constare de hac declaratione ; et ad Tridentinum respondent : Concilium in posteriore loco, ubi tantùm disserit de vacatione, loquitur de beneficiis curatis, non verò de aliis (3). Sed, ùt dicunt iidem *Salm.* et *Abelly*, Papa potest dispensare, et dumtaxat in casu evidentis necessitatis, aut utilitatis ; secùs (ùt tenent *Bell. Panormit. Tol. Salm.*) qui plura hujus generis beneficia reciperet, etiam ex Pontificis dispensatione, tutus non esset in conscientia (4).

41. — Cæterùm beneficiorum etiam simplicium pluralitas certè Canonibus adversatur, modò primum beneficium congruæ sustentationi sufficiat ; ùt declaravit Trid. *Sess.* 24. *c.* 17. *de ref.*, *ubi* sic habetur : *Mandat ut unum tantùm beneficium singulis conferatur. Quòd si unum non sufficiat ad sustentationem, liceat aliud simplex sufficiens, dummodò utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri.* Sed majus restat dubium, an pluralitas etiam simplicium sit vetita non tantùm jure canonico, sed etiam divino. Alii absolutè id negant, ùt *Innoc. Lugo, Filliuc. Valent.*, etc. ; alii absolutè id affirmant, ùt *Panormit.* et *Continuator Tournely* cum aliis, et præcipuè cum *Bellarm.*, qui tenet Papam sine causa urgentissima dispensare non posse : et hoc tùm quia non potest unus duabus ecclesiis deservire, tùm quia hæc præsumitur fuisse voluntas fundatorum, ne quis nisi de una ecclesia curam habeat. Sed sententia communis et tenenda cum *S. Thom.* (5), quem sequuntur *Azor. Less. Laym. Abel. Holzm. Salm.*, etc. dicit pluralitatem beneficiorum utìque esse illicitam, etiam jure naturali, ita ut ne Papæ quidem dispensatione possint licitè retineri, cùm unum satis est ad sustentationem. Et non tantùm ob primam rationem allatam, quàm ob secundam ; tùm etiam quia perturbaretur ecclesiasticus ordo propter tot rerum confusiones à Joanne XXII. *in Extrav. Execrabilis, de præb.* adnotatas, nimirùm

(1) *Tract.* 28. *de benefic. n.* 664. — (2) *Vide Opus nostrum l.* 4. *n.* 118. *v. Quær.* — (3) *Lib.* 4. *n.* 116 — (4) *Ibid. v.* Præthereà. — (5) *Quodlib.* 9. *a.* 15.

quòd, admissâ hac pluralitate, aliqui superfluis redundarent, et alii forsan digniores mendicare cogerentur: item quòd, cùm ecclesiæ non haberent rectorem peculiarem, facilè illæ debito obsequio defraudarentur: item quòd qui plura habet beneficia, nequit invigilare ad defendenda jura uniuscujusque ecclesiæ: item quia redituum copiâ cupiditas et luxus foventur. Nihilominùs dicimus cum eadem sententia, quòd hoc non ita illicitum, ut Papa ex justis causis nequeat dispensare (1). Hæ autem causæ sunt, *necessitas,* nempe, ùt docet *S. Thomas* (2), *si sit necessitas in pluribus ecclesiis ejus obsequio.* II. *Utilitas*, si beneficiatus meliùs potest ipse solus, licèt absens, suâ auctoritate, doctrinâ, et prudentiâ, quàm alius præsens prodesse, ùt ait idem Doctor angelicus loco citato: *Ipse possit plùs deservire ecclesiæ, et tantummodò absens, quàm alius præsens.* III. *Meritorum prærogativa,* eorum nempe qui prosunt ecclesiæ suâ doctrinâ, instructione, aut scriptione, cùm dicatur in *cap. De multa, §. fin. de præben.: Nullus plures dignitates aut personatus habere præsumat; circa sublimes tamen, et litteratas personas, quæ majoribus beneficiis sunt honorandæ, etc.*

PUNCTUM II.

De qualitate et obligatione beneficiatorum, et quot modis beneficia amittuntur.

Qualitates beneficiatorum. De intentione intra annum suscipiendi Ordines, etc. 42. *Qui recipit parochiam cum animo dubio, aut conditionato* 43. *Qui recipit beneficium cum animo illud relinquendi* 44. *Munia beneficiati. Quoad fructus, etc. An de illis vivere possit* 45. *Quibus debet erogare superflua* 16. *An loci pauperibus* 47. *An parentibus* 48. *An pensionarii teneantur erogare superflua* 49. *De residentia canonicorum* 50. *Pœnæ non residentium* 51. *Causæ excusantes, et I. Infirmitatis* 52. *II. Necessitatis* 53. *An excommunicatus, etc.* 54. *An irregularis, etc.* 55. *III. Utilitatis. De eo qui assistit, etc. De pœnitentiario, et theologo* 56. *De examinatoribus, visitatoribus, etc.* 57. *Quot modis amittuntur beneficia; præcipuè renuntiatione, et per jura, et præcisè si intercedit simonia* 58. *De pensionibus* 59. *Quæ artes, et officia sunt clericis interdicta* 60. *De bonorum ecclesiasticorum alienatione* 61. *De solemnitatibus requisitis* 62.

42. — Primo loco de qualitatibus loquendo, beneficiatus debet esse clericus, saltem tonsuratus. Item non debet

(1) *Lib 4. n.* 117. — (2) *Quodlib. 9. art.* 15.

esse illegitimus (cum quo tamen potest Episcopus dispensare ad Ordines minores, et ad beneficium simplex). Item quòd non sit irregularis, non facinorosus nec excommunicatus. Item habeat scientiam competentem, et ætatem legitimam, nempe ad beneficium simplex 14. annorum (et sufficit inceptorum juxta communem cum decl. S. C. apud *Fagn. tom. III. in* 1. *part.* 3. *Decretal. de Præbend. cap. Super. inordinata*, *n.* 15.); ad illud autem quod requirit Ordinem subdiaconatûs, annum 21. inceptum; pro eo quod requirit diaconatum, annum 22; quod requirit sacerdotium habeat annos 24; pro beneficio curato habeat annos 25. inceptos, ùt habetur ex *c. Licet, de elect. in* 6. Pro episcopatu denique requiritur ætas 30. annorum completorum, ex *c. Cùm in cunctis*, *n.* 16. *et seqq. eodem tit.* Adnotandum hìc insuper quòd in ecclesiis cathedralibus pro dignitatibus quæ sacerdotium non requirunt, exposcitur ætas 22. annorum inceptorum: sed hoc non requiritur pro collegiatis, juxta declarat. S. C. apud *Fagnan.* in cit. *cap. de elect. n.* 34. *et seqq.* Hi beneficiati tenentur intra annum suscipere Ordinem sacrum; et si una tantùm hora desideraretur, beneficiatus illud retinere non posset, modò in bona fide illud non præscripsisset per triennium, ùt dicunt *Less.* et *Busemb.* (1). Qui ergò beneficium cui annexus est sacer Ordo suscipit, intentionem tenetur habere se promovere faciendi intra annum. Et si beneficium est curatum, qui animum non habet sacerdotio initiandi, non tantum graviter peccat, ùt certum est, sed etiam *ipso jure* beneficio privatus existit, adeò ut teneatur restituere omnes fructus perceptos, excepto si intra annum ab hac voluntate discederet, ut rectè dicunt *Less. Nav. Sanch.* et *Salm.* (contra *Sotum* et *Tol.*) et ut clarè habetur ex *cap. Commissa*, *de elect. in* 6. cum ibi dicatur :*Nisi*, *voluntate mutatâ*, *promotus fuerit*, *etc.* Potest tamen Episcopus ad septennium dispensare, ut beneficiatus studiis vacat, substituendo interim beneficio vicarium (2). Sed hoc debet intelligi (ùt ait *Laym.*) non posse hujusmodi dispensationem concedi sine gravi necessitate, aut magna utilitate Ecclesiæ, ùt apparet ex *cap. Cùm ex eo*, *de elect. in* 6.

43. — Hìc dubitatur 1. an graviter peccet, aut teneatur ad restitutionem fructuum, qui animo ancipiti, aut conditionato sacerdotio initiandi, recipit beneficium curatum? Tres adsunt sententiæ. Alii absolutè negant; alii affirmant, si animus est dubius, negant verò si sit conditionatus;

(1) *Lib.* 4. *n.* 112. — (2) *n.* 115.

ita *Less. Sanch. Salm.*, etc., quia animus conditionatus (ùt dicunt) est verus animus. Sed nos affirmamus cum *Soto, Azor.* et *Conc.*, sive animus sit dubius, sive conditionatus; quia semper ac deëst animus sacerdotio initiandi, semper adest fraus, ratione cujus textus citatus *cap. Commissa*, obligat ad fructuum restitutionem, cùm ibi dicatur: *Teneris ad restitutionem fructuum, cum eos receperis fraudulenter*. Cæterùm hoc non impedit quominùs beneficiatus, accepto beneficio animo absoluto, deindè mutatâ intentione, possit illud abdicare (1).

44. — Dubitatur 2. an qui recipit beneficium simplex, graviter peccet, si illud acceptet animo illud posteà deponendi? Certum est (ùt suprà jam innuimus) graviter peccare, si beneficio annexus est sacer ordo, et ipsi deësset animus initiandi; ita communiter *Castrop. Sanch. Salm. Busemb.*, etc. Sed dubium restat an, cùm beneficio non est annexus ordo, peccet qui illud recipit cum intentione illud renuntiandi, et deindè uxorem ducendi? Affirmant *Tolet. Less.* et *Salm.* putantes hoc gravem ordinationis naturalis et divinæ continere perturbationem. Alii contrà, ùt *Castropal.* et *Garcia*, eum excusant ab omni culpa. Sed alii communiùs, ùt *Sanch. Nav. Laym. Vasq.* et *Busemb.* dicunt peccare tantùm venialiter, non agnoscentes in hoc tam gravem perturbationem, ut pertingat ad mortale, saltem ob *S. Antonin.* documentum ex *S. Thoma* excerptum, nempe nihil tanquam grave damnandum, nisi evidens ratio id suadeat (2). Verba *S. Antonini* allata sunt *Tr. III. n.* 66.

45. — Loquendo secundo loco de beneficiatorum muneribus, hæc sunt plura. Tenentur illi deferre habitum, et tonsuram, recitare Horas canonicas, et restituere fructus, si illas omittunt. Sed de his in examine Ordinandorum in III. *appendice Tom. III. ex num.* 49. *ad* 84. Restant tantùm hìc discutiendæ et obligatio benè administrandi fructus beneficiorum, et obligatio residendi. Et quoad administrationem fructuum, notandum 1. certum esse (quicquid dicant aliqui AA. qui videntur potiùs rigore oblectari, quàm ratione) beneficiatum tutò posse ex illis vivere, licèt bonis propriis provisus esset; ita communiter *Fagnan. Habert. Petrocor. Anacl. Holzm.* et alii cum *S. Thoma* (3); cùm æquum sit ut qui altari servit, ex altari vivat. *Quis militat* (ait apostolus) *suis stipendiis unquam?* (1. *Cor.* 9. 7.). Sed excipiendus cum Angelico casus in quo

(1) *N.* 114. — (2) *Lib.* 4. *n.* 113. Quær. hìc I. — (3) 2. 2. *qu.* 185. *a.* 7. *ad* 3.

adesset aliquis pauper in gravi necessitate, aut captivus apud barbaros, quia tunc beneficiatus, cùm jam habeat superfluum statui suo, tenetur ei subvenire (1). Cæterùm excepto hoc casu, si clericus viveret propriis reditibus, benè potest sibi abdicare ex bonis beneficii, et pro libitu suo insumere quantum ad suos usus impendit, ùt dicunt *Less.* *Anacl.* et alii (2).

46. — Notandum 2. quòd si fructus beneficii supersunt clerici sustentationi, etiam certum est quòd ille tenetur eos pauperibus erogare; aut alii pio usui applicare, ùt communiter admittunt DD., dùm à Tridentino nihil aliud præcipitur, nisi ne illos dilapident, sed ut in pia opera applicent. Sed in hoc etiam excipiendus est cum *Lugo*, et *Lessio*, casus, si adessent pauperes in gravi necessitate constituti: quorum pauperum, ait *P. Viva*, teneri Episcopos, et parochos notitiam exquirere (3). At cùm desint hujusmodi pauperes, ait *Holzm.* cum *S. Thoma* (4) et aliis, posse beneficiatum reservare fructus perceptos pro Ecclesiæ aut pauperum necessitatibus futuris (5).

47. — Notandum 3. non teneri præferre loci pauperes, ùt dicunt DD. communiter, dùm Canones disponunt pro pauperibus in generali. Limitant *Salm.* et *Holzm.* si in loco adessent pauperes in extrema, aut gravi necessitate; sed hæc limitatio communiùs negatur à *Mòlina*, *Azor.* et *Bon.* cum *Nav.*, dummodò (intelligendum) fructus distribuantur aliis pauperibus æquè indigentibus; et dummodò non constet aliam fuisse fundatorum voluntatem; et addit *Molina*, dummodò aliud non postulet bonum commune diœcesis, v. g. si prospiciendum esset alicujus collegii educandorum paupertati (6).

48. — Notandum 4. sub nomine pauperum comprehendi etiam conjunctos, si verè ipsi egentes ita sint, ut juxta statûs sui conditionem vivere nequeant, quod expressum habetur in Trident. *Sess.* 25. *cap.* 1. Et hoc valet etiamsi adsint pauperes egentiores, ùt dicunt communiter *Tolet. Molina*, et *Viva* (contra *Laym.*), quia propinquorum sustentatio ad proprium statum pertinet beneficiatorum; quapropter dicitur universaliter cum *Azor. Castr.* et *Croix*, quòd clericus liberè potest ex fructibus beneficii alere se et suos (7).

49. — Quæstio est an pensionarius teneatur pariter erogare pauperibus fructus pensionis statui suo superfluos?

(1) *Vide l.* 3. *n.* 491. Quær. V. — (2) *Vide lib.* 3. *n.* 491. Quær. I. — (3) *Ibid.* — (4) 2. 2. *q.* 185. *a.* 7. *ad* 4. — (5) *Ibid.* Quær. IV. (6) *Ibid.* Quær. III. — (7) *Lib.* 3. *n.* 491. Quær. *II.*

Alii, ùt *Sanch. Mol. Salmant.*, distinguunt pro pensionis qualitate, si est laïcalis, aut ecclesiastica (proùt explicabitur *n.* 59.) : negant si est laïcalis; affirmant verò si est ecclesiastica, dicendo tunc pensionem transire cum eadem natura et onere fructuum beneficii. Nihilominùs est satis probabilis sententia *de Lugo*, *Vasq. Covar. Azor.*, etc. quæ universè negat; et *Azor.* refert ita fuisse decisum à Rota romana; ratio est quia, cùm jam detracta sit pensio à fructibus beneficii, jam isti reperiuntur piè applicari; qua de re nulla remanet obligatio illos applicandi denuò in opera pia. Et idem dicit *Mastrius* cum *Bonac.* de commendis equitum S. Joannis, S. Jacobi, etc., quibus Greg. XIII. concedit testandi facultatem; sed in hoc contradicunt *Azor. Navar.*, etc. (1). An autem beneficiati teneantur ad restitutionem, si fructus beneficii in usus vanos impendant, vide quod dictum est *Tract. X. n.* 7. ubi etiam fuit sermo de diversis clericorum peculiis, et de eorum facultate in disponendo de illis. Hìc tantùm superest advertendum, materiam gravem in hoc debere esse majorem quàm in furto, ùt communiter loquuntur DD. *Coninch.* et *Castrop.* qui requirunt tertiam aut saltem quartam partem fructuum beneficii; sed *Lugo, Croix*, etc. hoc reprobant, et dicunt esse sufficienter gravem vigesimam partem, nempe quina in centena, si ipsa pars pertingit ad summam notabilem (2).

50. — Quoad residentiam verò jam locuti sumus de Episcoporum et parochorum residentia *Tr. VII. ex. n.* 14. et ex *n.* 62. Restat hìc de residentia clericorum, qui portionem habent in cathedralibus, aut collegiatis: hi ex Trid. *Sess.* 24. *cap.* 12. possunt abesse tres menses; et hoc tempore licèt lucrentur fructus præbendarum, non verò distributionum, quæ (hìc obiter advertendum) non possunt à consociis remitti; *quamvis, remissione seclusâ, his careant;* ùt loquitur Concilium (3). Cæterùm quoad fructus præbendarum tribus illis mensibus, ille eos non amittit, licèt inutiliter, et sine justa causa canonicus abesset, ùt satis probabiliter dicunt *Sanch. Pelliz.* et alii, dùm Concilium sine ulla limitatione canonicis permittit tanto tempore abesse. Advertatur tamen quòd ex Decr. S. C. Conc. apud *Jordan. Pax* (4), canonici nequeunt in mensibus conciliaribus abesse diœcesi, nisi de licentia Episcopi. Et hìc notandum ampliùs Episcopum non posse conjungere

(1) *Lib.* 3. *n.* 491. Quær. VI. — (2) *Lib.* 4. *n.* 183 — (3) *Lib.* 3. *n.* 67. 5. Dubit. 2. — (4) *Jord. Pax. Elucubr. Lib.* 20. *tom.* 40. *n.* 79.

tres menses anni præteriti cum tribus aliis anni sequentis, ùt declaravit Benedictus XIV. in sua Bulla *Ad universæ* (1); sed hoc benè posse canonicos, dummodò (ait *P. Concina*) abest scandalum, et cultus divinus non minuatur.

51. — Præcipit Tridentinum ibidem canonicos, qui ultra tres menses non resident, primo anno privari dimidiâ parte fructuum; quòd si in absentia perseveraverint, privantur omnibus fructibus illius anni: *Crescente verò contumaciâ* (ait Tridentinum) *contra eos juxta sacrorum Canonum constitutiones procedatur*, nempe ad ipsorum beneficiorum privationem. Tenet *Bon.* (2) canonicos absentes pro illo absentiæ tempore non privari ipso facto dictis fructibus, dicens quòd decretum Concilii est pœnale, ideòque exposcit sententiam. Nos non dubitamus quin sit pœnale quoad restitutionem dimidiæ partis fructuum totius anni; sed quoad fructus correspondentes ad absentiæ tempus elapso trimestri conciliari, dicimus cum *Salm.* (3) eos non posse exigi, aut retineri, dùm in Concilio dicitur: *Privetur dimidia parte fructuum*, *quos ratione etiam præbendæ*, *et* (nota) *residentiæ fecit suos*. Si igitur canonicus ratione residentiæ facit suos fructus, consequens erit quòd non residens non facit suos. Et hoc clariùs explicavit Benedictus XIV. in Brevi (quod in Bullario est appositum) Cardinali Delfino directum sub die 19. Januar. 1748, ubi dixit canonicos non canentes in choro nullo pacto ex præbendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeò restitutioni obnoxios esse. Igitur si non canens non acquirit fructus, tanto minùs qui non assistit choro (4).

52. — Causæ excusantes totaliter canonicos à chori assistentia sunt tres: *Infirmitas*, *rationabilis corporis necessitas, et evidens Ecclesiæ utilitas*, ùt dicitur in *cod. un. de clericis non resid. in* 6. Ita ut his stantibus causis, canonici non privantur nec fructibus, nec distributionibus. Excusat igitur I. *infirmitas*, intelligitur gravis, aut ea quæ probabiliter potest gravis fieri. Hinc excusantur senes, non si possunt sine gravi incommodo adire, aut interesse choro. Cæci tamen tenentur interesse, si sine gravi incommodo possent adire ecclesiam; et ita pariter surdi qui tamen supplere tenentur submissè recitando partem, quam non audiunt (5).

53. — Excusat II. *necessitas corporis;* qua de re intelli-

(1) *Lib.* 4. *n.* 122. *v.* Insuper. — (2) *Tom.* 1. *D.* 5. *de onere benef. ad resid. punct.* 4. *n.* 16. *cum Macigno.* — (3) *De legib. c.* 2. *n.* 62. — (4) *Lib.* 3. *n.* 675. Dubit 3. *et Lib.* 4. *n.* 129. — (5) *Lib.* 4. *n.* 129. Dubit. 1. *et* 2. *n.* 165. Quær. III.

gitur excusare timor cujuslibet damni gravis. Ideoque excusantur, qui medicinas sumunt, aut ad balnea, aut ad salubriorem aërem proficiscuntur (1). Hìc notatur 1. quòd si quis fuerit injustè excommunicatus, aut suspensus, aut si ei injustè denegetur absolutio, et propterea choro non interest, hic nec fructus, nec distributiones amittit. Notatur 2. quòd si ecclesia fuerit polluta aut interdicta, canonici, licèt non assistant, lucrantur utrumque, modò ipsi causam non dederint interdicto, aut ecclesiæ violationi (2).

54. — Hìc dubitatur 1. an excommunicatus, etsi choro assistat, sit *ipso facto* privatus distributionibus, et fructibus? Affirmat *P. Concina* cum aliis, sed non improbabiliter negant *Sanch. Bonac. Castr. Salm.*, etc. quia licèt ille peccet assistendo, et mereatur illis privari, attamen nullibi reperitur imposita talis privatio ipso facto (3).

55. — Dubitatur 2. an irregularis sit privatus? Sed hoc dubium dependet ab illo alio, nempe an sola collatio beneficii facta irregulari sit ex se invalida? Si irregularitas fuerit incursa post collationem, certum est apud omnes eum non privari, ideòque canonicus irregularis qui interest, non privatur nec fructibus, nec distributionibus. Quæstio igitur est, an si nulla provisio, cum irregularitas ante illam incursa fuerit? Negant *Castrop. Ronc. Elbel, Salm.*, etc.; sed probabiliùs affirmant *Bonac. Tourn. Concina, Holzm.* et alii communissimè. Et probatur 1. ex *cap. 1. de cler. pugn. in duello*, ubi dicitur: quòd potest dispensari cum clerico irregulari, ut beneficium recipiat; itaque sine dispensatione est incapax. Probatur 2. ex Trident. *Sess. 22. c. 4. de ref.* ubi sic dicitur: *Non fiat provisio nisi iis qui ætatem, et ceteras habilitates habent; aliàs irrita sit.* Nec dicatur hìc loqui de habilitate de jure naturali, non autem positivo; nam respondetur quòd ætas utìque est de jure positivo, ideòque *Tò ceteras habilitates* debet intelligi de habilitatibus tùm de jure naturæ, cùm de positivo. Quare probabiliùs, imò veriùs irregularis non potest beneficii fructus lucrari (4).

56. — Excusat III. *ecclesiæ utilitas;* intelligitur modò sit gravis Episcopi aut capituli judicio; intelligitur non tantùm utilitas ecclesiæ propriæ, sed etiam ecclesiæ universalis, aut diœcesis, ùt communiter dicunt *Concina*, et *Salmant.* cum *Pelliz. Castropal. Bonac.*, etc. contra *Holzm.*

(1) *Lib. 4. n. 130. v. II.* Excusat. — (2) *n. 30. v.* Quandò. — (3) *Ibid. v.* Cùm autem. — (4) *Lib. 4. n. 130. v.* Quæritur autem.

qui non admittit bonum ecclesiæ universalis; sed immeritò ,quia istius bonum est præstantius, et in bonum particularis etiam confert. Propterea non carebit nec fructibus, nec distributionibus 1. canonicus qui Romæ, aut apud principem degit ut jura sui beneficii (non autem jus proprium ad beneficium) patrocinatur, aut missus à capitulo negotiorum Ecclesiæ causâ, aut missus ab Episcopo ejus nomine ad limina apostolorum visitanda; aut si Episcopus eum ducit secum (cùm possit etiam duos secum ducere) ad præfatam visitationem : aut si fuerit in vicarium capitularem electus; si autem ab Episcopo sibi vicarius fuerit creatus, lucrabitur fructus, non verò distributiones (1). 2. Canonicus pœnitentiarius, si ipse confessiones excipit dùm officium recitatur. *Trid. sess.* 24. *c.* 8. aut in confessionali expectat eos qui confiteri velint, ùt dicunt *Castr. Bonac. Concin. Ronc. Salm.*, etc. cum declaratione S. C. Et idem dicit probabiliter *P. Concina* de canonico in locum pœnitentiarii suffecto, aut de alio qui tempore concursûs ad illum coadjuvandum missus fuerit ab Episcopo. Idem dicunt de canonico curato dùm suo ministerio fungitur, *Cast.* et *Conc.* qui hoc admittunt (contra *Bonacinam*), licèt ecclesia, cujus curam habet, esset diversa, sed ipsius diœcesis. 3. Canonicus theologus qui tempore officii docet, aut concionatur, aut concioni faciendæ vacat (2).

57. — Lucrantur verò fructus, sed nón distributiones (nisi alia esset consuetudo, ùt dicunt *Pichler*, et *Concina*) 1. Canonici examinatores examinantes dùm recitatur officium. 2. Visitatores diœcesis. 3. Duo illi canonici quos sibi Episcopus adsciscere potest. 4. Canonici qui docent in scholis (aut student de licentia Episcopi per quinquennium theologiæ), ùt habetur in *cap. in fin. Docentes, de magistris;* quod etiam extendunt communiter DD. cum declar. S. C. etiam ad grammaticam, *Castr. Ronc.* et *Salmant.* qui rationabiliter extendunt etiam ad logicam, et philosophiam. Et etiam currit pro parochis qui docent, non autem qui student, ùt dicunt iidem AA. (3).

58. — Denique notatur quòd quadrifariàm beneficia amittuntur : 1. morte beneficiati. 2. Sententiâ judicis. 3. Renuntiatione. 4. Legis dispositione. Sed circa hos postremos modos oportet plura notare. Et I. quoad renuntiationem, aut resignationem beneficii, oportet distinguere

(1) *Ibid. v. III.* Excusat. — (2) *n.* 131. *v.* Sic pariter. — (3) *Lib.* 4. *n.* 131 *v.* Sentiunt. *et* 132.

plura renuntiationum genera, quæ reperiuntur. Alia dicitur *expressa;* alia *tacita*, v. g. ob religionis professionem, aut hujusmodi. Alia est *pura*, sine ullo pacto, aut conditione; alia *conditionata*, nempe in alicujus favorem facta. Et hæc potest esse aut *simplex*, aut *qualificata*, nempe cum pensione, aut cum pacto iterùm beneficium recipiendi, quæ dicitur *jus regressûs.* Ad hoc ut hæc renuntiatio conditionata vim habeat, multa desiderantur: 1. ut beneficium jam à resignante sit acquisitum. 2. Ut liberè, non minis fiat. 3. Ut fiat in manus Pontificis. 4. Ut à Papa acceptetur, vel ab alio, qui potest illam admittere; et si renuntiatio est pura, ut sit valida, omninò acceptata esse debet saltem à collatore, ùt habetur ex *cap. Admonet, de renunt.* (1). 5. Ut acceptetur à resignatario. 6. Ut patroni consentiant. 7. Ut fiat cum clausula, *non aliter,* etc. 8. Ut, si renuntians sit infirmus, saltem post renuntiationem peractam, superstes sit per 20. dies. 9. Ut renuntiatio publicetur in Curia Romana (2). Quod dicitur de renuntiatione, idem etiam currit pro beneficiorum permutatione. II. Quoad ultimum, quod est legis dispositio, vi hujus ipso facto amittuntur beneficia ob matrimonium, ob religiosam professionem, ob alterius beneficii incompatibilis acceptationem, ùt dictum fuit *num.* 40. Item amittuntur beneficia ob simoniæ facinus, et præsertim ob simoniam patratam ab examinatoribus synodalibus in beneficiis curatis; qui si aliquid accipiunt examinis contemplatione, tam ipsi, quàm illi qui dederunt, inhabiles fiunt ad recipienda in posterum beneficia; et *ipso facto* privati existunt omnibus beneficiis quæ jam habebant; et hoc ante omnem sententiam, ùt habetur ex Trident. *sess.* 24. *c.* 18. dùm dicit Concilium, ab ea simonia *absolvi nequeunt*, *nisi dimissis beneficiis.* Incurritur etiam privatio beneficiorum, etiam anteà obtentorum, ob collationem simoniacam alicujus beneficii. Sed hìc distinguendæ sunt multæ species simoniæ: mentalis, conventionalis, realis, et confidentialis. *Mentalis* est, cùm aliquis dat temporale cum intentione aliquem obligandi ad præstandum spirituale, aut è converso, sed nullo interveniente pacto. *Conventionalis* est, cùm intercedit pactum; sed ex neutra parte executioni mandatum; neutri harum imposita est aliqua pœna *Realis* autem est cùm jam pactum est adimpletum; et huic ex Bulla S. Pii V. *Cùm primùm* 1566. præter papalem excommunicatio-

(1) *Vide hæc et alia lib.* 3. *n.* 133. *et seqq.* — (2) *n.* 112.

nem *ipso facto* imposita est pœna nullitatis collationis beneficii (ita ut ex *Extr.* Pii IV. *In sublimi*, sub die 5. Maji 1662. simoniacus, si nollet beneficium omittere, absolvi nequeat); et adest præterea pœna privationis beneficiorum anteà adeptorum ; et inhabilitas ad alia in posterum adipiscenda. Sed juxta sententiam probabiliorem, et communiorem *Nav. Suar. Sanch. Laym. Anacl. Ronc. Croix,* etc. præfatæ pœnæ non incurruntur, nisi simonia ab utraque parte perfecta sit; et hic est stylus Curiæ, ùt testatur *Nav.* et alii (1). Et licèt simonia sit completa, prædictæ duæ ultimæ pœnæ privationis, et inhabilitatis non incurruntur, nisi post sententiam condemnatoriam, ùt dicunt communissimè *Bonac. Castrop. Sanch. Laym. Filliuc. Salm.*, etc. (2), nam in nulla legum invenitur hæc pœna *ipso facto*. Nec obstat Bulla S. Pii, quia (ùt dicunt præfati DD.) illa intelligitur suam habere vim in foro externo, cùm dicatur ibi *quicumque convictus fuerit ;* saltem in eo sensu est tantùm recepta. Simonia *confidentialis* denique est cùm aliquis renuntiat alteri beneficium cum pacto, ut hic postea retrocedat, aut renuntiet sibi, aut alteri, aut cum onere fructuum portionem sibi præstandi. Huic simoniæ confidentiali impositæ sunt eædem pœnæ, et insuper ex alia Bulla ejusdem S. Pii *Intolerabilis*, §. 3. sufficit ut simonia completa sit ab una ex partibus (3). At quod spectat ad privationem beneficiorum, quæ jam erant obtenta, et inhabilitatem ad ea in posterum obtinenda, impositas expressè in citata Bulla *Cùm primùm*, saltem opus est sententiâ declaratoriâ delicti, ùt dicunt probabiliter *Cajet. Less. Sanch. Castrop. Spor. Mol. Salm.*, etc., contra *Vasq. Bonac.*, etc. (4). Observa etiam quod dictum est *Tract. IV. n.* 51. *et* 52.

59. — Lubet hìc aliqua adnotare circa pensionem de qua in præcedentibus numeris mentio facta est. Pensio est *jus exigendi aliquam partem ex beneficio alterius*. Ipsa triplex est : temporalis, spiritualis, et media. *Temporalis*, sive *localis* est illa quæ datur sæcularibus, aut clericis ob aliquod temporale munus, v. gr. procuratoris, advocati, cantoris, etc. *Spiritualis*, sive *Ecclesiastica*, est illa quæ datur ob aliquem spiritualem titulum, ùt prædicatoris, coadjutoris parochi, etc. *Media* autem est illa quæ non datur ob aliquod munus spirituale, sed est fundata in aliquo titulo spirituali, ùt est illa quæ datur ad susten-

(1) *Lib.* 3. *n* 106 *v. Quær.* I. — (2) *n.* 112. *v.* Quær. III. —(3) *Lib.* 3. *n.* 106. Quær. I. —(4) *n.* 112. Quær. III.

tationem parochi senis, clerici pauperis, etc. (1). Notandum 1. quòd pensio super beneficium quomodolibet sit, debet à Papa designari. An autem Episcopus possit assignare pensionem in certis casibus necessariis, v. g. ad lites componendas, aut ad compensandam æqualitatem in beneficiorum permutatione, aut ad succurrendum (ùt dictum est) paupertati alicujus clerici; alii hoc admittunt cum *Busemb. ex c.* 21. *de præb. cap.* 3. *de Coll. et cap. Aquæductus*, *de rer. permut....* Sed *Lessius*, et *Salm.* negant dicentes hoc esse Pontifici reservatum, juxta stylum Curiæ romanæ, qui facit legem(2). Notandum 2. pensionem debere esse moderatam, adeò ut tertiam partem beneficii redituum non excedat. (3). Notandum 3. quòd, cùm beneficium est jurispatronatûs, requiritur (ùt dictum est num. præcedent.) consensus patroni ad renuntiationem cùm est conditionata, secùs vero ad pensionem; ita *Lessius*, *Busemb.* et alii (4). Notandum 4. quòd pensionarius, si recipit pensionem utì clericus (non autem utì laïcus), tenetur ex Bulla S. Pii V. ad recitandum officium B. Virginis, et omittendo illud fructus non facit suos. Illi tamen qui officium majus recitant excusantur à tali onere; et equites Ordinum Militum satisfaciunt aliis precibus à religione impositis, ùt commune est apud omnes DD. (5).

60. — Notandum insuper (loquendo de clericis in generali) 1. vetitas esse clericis artes viles, ùt hospitis, lanii, gesticulatoris. Vetitum est etiam profiteri chirurgiam in morbis, ubi incisione aut adustione opus est, modò alius idoneus non desit (6). Hoc tamen solùm vetitum est clericis *in Sacris*, ùt habetur ex *cap. Sententiam*, *ne clerici*, etc., non autem beneficiatis, ùt rectè dicunt *Bon. Mol. Tournely*, *Pontas*, etc. (7). 2. Ordinatis *in Sacris*, et beneficiatis vetita sunt munia judicis in criminalibus, et etiam in civilibus in foro sæculari; *cap. Sed nec 4. Ne cler. vel mon.* et advocati in foro sæculari; *cap. Multa* 1. *eod. tit. et cap. Cler. de post.* ubi interdicitur ministris altaris, beneficiatis, et monachis, *in placitis sæcularibus disputare, exceptâ defensione orphanorum*, *aut viduarum*, ùt dicitur in dicto *cap. Multa.* Et excipit etiam, si defenderent aliquam causam propriam: aut consanguineorum intra quartum gradum, qui defensorem non invenirent. Clerici tamen in *Minoribus* licitè possunt in quocumque foro causas

(1) *Lib.* 4. *n.* 137. — (2) *Vide hæc*, *et alia lib.* 3. *num.* 74. *et seq.* — (3) *Lib.* 4. *n.* 138. *ad* II. — (4) *Lib.* 3. *n.* 73. *et lib.* 4. *n* 138. *ad* III. — (5) *Lib.* 3 *n.* 74. *v.* Sed notand., *et lib.* 4. *n.* 138. *ad* IV. — (6) *Lib.* 4. *n.* 189. *et l.* 7. *n.* 384. *ad* V. — (7) *Lib.* 7. *n.* 385.

civiles, et etiam reos in criminalibus patrocinari (1). Et monachis etiam permissum est ex licentia Prælati monasterii causas tueri; *cap. Ex parte, de postul.* 3. Vetitum est clericis cum mulieribus cohabitare, modò non sint mater, soror, aut amita, aut talis ut nulla ingeri possit periculi, aut scandali suspicio: et insuper arma deferre (nisi esset in itinere) ùt dicit *Busemb.* (2); venationes clamorosas exercere: observa quod dictum est *Tract.* 10. *num.* 72. et negotiari, vide in *Tract. cit. num.* 192. *et seq.*

61. — Denique notandum victum esse clericis, et Religiosis ecclesiastica bona cujuscumque loci pii sine assensu pontificio alienare, ùt ex *Extrav. Ambitiosæ, de reb. eccl. non alien.* Sub nomine *alienationis* veniunt permutare, pignori dare, transactiones facere, cùm pars remittitur. Sub nomine *Bonorum ecclesiasticorum* veniunt stabilia, debitorum nomina, annui redditus, jura, et servitutes in bona aliena, greges, et armenta, arbores fructiferæ, et summæ magnæ datæ ad emptiones faciendas stabilium; item veniunt bona mobilia pretiosa, quæ possint conservari, ùt bibliothecæ, gemmæ, vasa aurea, aut argentea. Sub nomine *loci pii* intelligitur quilibet locus auctoritate Episcopi erectus, ùt sunt seminaria, hospitalia, et confraternitates. Si tamen adesset aliquis fundus donatus Ecclesiæ cum facultate, ut arbitrio administratoris alienari possit, benè potest alienari ab eo sine Pontificis assensu, ùt probabiliter dicunt *Armill. Bonac. Cov. Croix*, etc.; nam tunc facultas habetur à domino rei. Sed ita pariter, si dominus prohibuisset alienationem, fundus, etiam accedente Pontificis assensu, alienari non potest, nisi talis causa supervenisset, ut præsumere faceret consensum donantis (3).

62. — Solemnitates autem pro bonorum ecclesiasticorum alienatione sunt sequentes: 1. Communis consultatio. 2. Episcopi, aut capituli, aut cleri, aut Prælati regularis consensus, et etiam domini, si bona beneficii alienentur. 3. Subscriptio ipsorum consentientium. 4. Assensus Papæ, aut S. C. juxta decretum Urbani VIII. sub die 7. Septembris 1624; sed cùm petitum esset tenue ex *c. Terrulas*, 12. *q.* 2. conceditur Episcopo, ut per ipsum liceret alienari. Dubitatur autem quodnam pretium dicatur tenue, alii dicunt esse summam inferiorem centum ducatis; sed *Delbene* cum communi, (ùt dicit *La-Croix*) et ùt deducitur ex

(1) *Lib.* 4. *n.* 190. *et* 219. — (2) *n.* 191. — (3) *Lib.* 4. *post n.* 187. *De alienat. bon. eccl.*

Glossa ad illum textum citatum, dicit esse summam non excedentem 25. scuta aurea, quæ valent 40. scutis Romanis. Subjungit tamen *Fagnanus* in *cap. Nulli*, *de reb. eccl. non alienand. tom. III. n.* 26. in hoc nihil haberi certi, sed summam remitti arbitrio judicis. Et multi dicunt quòd in casu necessitatis, aut evidentis utilitatis, potest Episcopus licentiam dare pro qualibet alienatione (1); sed hoc debet intelligi, cùm tempus non suppetit S. C. adire. An autem alienationes factæ sine solemnitatibus, sed ex justa causa sint non solùm illicitæ, sed etiam invalidæ? multi negant: sed alii probabiliùs cum *Fagnano* affirmant, præsertim si deëst Pontificis assensus. Dicit *La-Croix* cum multis aliis quòd, cùm adest præscriptio 40. aut 30. saltem annorum, tum præsumitur intercessisse assensus pontificius (2). Advertendum quòd locatio fundorum ecclesiasticorum, qui quolibet anno fructificant, non potest ultra triennium fieri: beneficiatus tamen, ùt dicunt communiter, potest locare bona beneficii, durante suâ vitâ (3).

CAPUT III.

DE STATU, ET OFFICIIS NONNULLORUM SÆCULARIUM.

PUNCTUM I.

De Judicibus et scribis.

De judicibus. Quando judex potest condemnare, aut inquirere, aut pœnam diminuere. Et an possit ex scientia privata judicare 63. *et* 64. *Et an possit judicare cum opinione minùs probabili* 65. *An possit cum commissario stipendium partiri; et an possit dona acceptare* 66. *An possit sibi retinere pretium injustæ sententiæ* 67. *De scribis.* 68.

63. — In hoc puncto multa quæ ad forum spectant, omissa facimus; dumtaxat hìc adnotabimus ea quæ conscientiam respiciunt, et quædam forensia principaliora.

64. — Et I. circa judices, notandum 1. non posse judicem nonnullum damnare reum, si non est qui accusat; excepto delicto læsæ majestatis, aut hæresis, aut si reus esset confessus in judicio coram duobus testibus, aut si delictum esset notorium, aut si publicâ famâ constaret, et indicia satis nota sunt majori parti regionis, aut viciniæ. Ut autem possit procedi ad inquirendum sine publica in-

(1) *Lib.* 4 *n.* 187. Nota VI. — (2) *Ibid.* v. Si autem. — (3) *Ibid.* Nota VII.

famia, et aliquandò etiam ad sententiam, sufficit adhuc semiplena probatio, ùt est unicus testis fide dignus (1). Notandum 2. judicem inferiorem non posse pœnam diminuere sine aliqua urgenti causa, ùt potest supremus, quoties intervenit aliqua justa causa (2). Notandum 3. quòd si judex sciat privatâ notitiâ aliquem esse reum, qui juridicè constat esse innocens, non potest illum damnare juxta communem sententiam cum *S. Thoma* (3), quia cùm judex sit persona publica, debet ille procedere secundùm allegata et probata, nimirùm juxta publicam scientiam quæ habetur de causa. Et ita contrà dicunt *Sanch. Salm.* et alii cum ipso *Angelico*, quòd si quis probatus est reus, sed judex scit eum esse innocentem, tenetur judex eum condemnare. Nihilominùs hoc ultimum valdè probabiliter negant *Silvest. Lessius*, *Nav. Tol. Bonac. Holzm. Anacl.*, etc. damnare enim innocentem videtur intrinsecè malum; sicut esset, si judex obligaret mulierem cohabitare cum aliquo, quem privatim sciret non esse ejus virum. Ita res se habet circa pœnas corporales; sed in pœnis pecuniariis, et in causis civilibus judex sine dubio judicare debet juxta id quod probatum est; *Less. Lug. Bonac. Laym.*, etc. dùm respublica pro communi utilitate, quæ habetur dùm judicium fertur juxta publicam scientiam, potest utìque transferre bonorum dominia (4).

65. — Notanda est 4. propositio damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat: *probabiliter existimo judicem posse judicare juxta opinionem minùs probabilem.* Meritò fuit illa proscripta, quia judex unicuique suum jus distribuere tenetur, et utìque majus sibi jus habet illa pars, quæ probabiliores affert rationes. Cùm autem causa habet æqualem probabilitatem ex utraque parte, si illa est civilis, res dividi debet, modò causa quæ agitur non sit pupilli, viduæ, loci pii, aut matrimonii, quia tunc isti debent præferri. Si autem causa esset criminalis, semper reo favendum est, cùm in suî defensionem adsint rationes probabiles (5). Fit autem dubium an in civilibus erit reo favendum rem possidenti? Certum est 1. possessori favendum esse, si rationes sunt æquales; ita communiter *Sotus*, *Silvest. Molin. et Sanch.* cum multis aliis, ex regula 65. *de Reg. jur. in* 6. ubi sic dicitur: *In pari delicto, vel causa, potior est conditio possidentis.* Certum est 2. in dubio tam proprietatis, quàm possessionis, judicium ferendum esse pro

(1) *Lib.* 4. *n.* 199. *et* 200. — (2) *n.* 205. — (3) 2. 2. *q.* 67. *a.* 2. — (4) *Lib.* 4. *n.* 208. — (5) *n.* 210. Quær. I.

habente sibi rationes probabiliores, ùt apparet ex prop. damnata superiùs relata. Et cùm rationes sunt æquè probabiles, judex tunc debet rem dividere, ùt dictum est, et tunc nihil potest ab aliqua partium accipere, ut sententiam illi proferat, juxta aliam propos. 26. ab Alexandro VII. proscriptam (1). Sed dubitatur, si pro actore sint rationes probabiliores, pro quo judicandum? In hoc casu ait *Tamburin.* judicandum esse pro actore; sed communissimè contrarium dicunt *Carden. Holzm. Elbel, Bonac. Filguer. Croix;* et quidam modernus doctus asserit hanc sententiam esse communem; quia (ùt pluries dictum est, et præcipuè in *Tract. I. num.* 20.) legitima possessio dat jus certum ad rem retinendam, usquedum non constat illam non esse possessoris; et tunc judex favendo possessori non solùm judicat juxta probabiliorem, sed juxta probabilissimam sententiam fundatam in alia regula juris, (*Reg. II. juris*) quæ sic dicit: *Cùm sunt partium jura obscura* (sicuti jam est, cùm non adest certitudo ex parte actoris) *potiùs favendum est reo, quàm actori* (2).

66. — Notandum 5. non posse judicem cum commissario partiri stipendium quod ad commissarium spectat, quia judicis munus est commissarium eligere (3). Notandum 6. non posse judicem recipere dona ex partibus; et hoc certum est si dona sint pretiosa, quæ à lege dicuntur *sportulæ.* Sed dubitatur 1. an judex possit recipere esculenta, et poculenta, *xenia* appellata? Multi admittunt cum *Azor. Cajet. Silv. Ang. Menoc.* apud *Salm.* (4), ex *L. Solet,* §. *Non verò, ff. de off. præt.* et *cap. Statutum*, §. *Insuper, de rescript. in* 6. ubi permittuntur accipi esculenta spontè oblata, modò hæc, (ùt subjungit *Glossa*) nec directè, nec indirectè quærantur. Sed negant *Salm. n.* 80. *Sot. Nav.*, etc.; nam quoad *L. Solet*, illa correcta fuit in Authentica §. *Scriptum, et* §. *Jusjurandum;* et quoad textum canonicum, dicunt quòd ille tantùm procedit pro judicibus delegatis apostolicis, non verò pro aliis. Sed hæc distinctio mihi non suadet; dùm nescimus percipere cur isti, et non alii judices possunt id facere. Et ratio quam *Glossa* adducit in textu pro primà sententia, non est contemnenda: sicut, ait (*Glossa*), non est simonia, si Prælatus regularis gratis recipit aliquid ab eo qui religionem ingredi cupit, utì habetur in *c. Delict.* 30. *de simon.* in fine, ubi dicitur: *Illud tamen gratanter recipi poterit, quod fuerit*

(1) *Lib.* 4. *n.* 216. *v.* Sed hinc autem hìc. — (2) *n.* 210. Quær. II.—(3) *n.* 217. *v.* Certum. — (4) *Salm. tr.* 29. *c.* 1. *n.* 74.

sine taxatione (nempe Superioris) *gratis oblatum.* Quia non supponitur Prælatus pro re gratuiter oblata velle admissionem ad religionem venumdare; sic pariter non supponitur judex ob tenue donum sententiam injustam velle proferre. Hanc opinionem in Opere reprobavimus (1); sed hìc re diligentiùs perpensâ, eam reprobare nescimus; saltem in hoc (ùt ait *de Lugo*) (2) non debet reprobari consuetudo, ubi reperitur legitimè præscripta. Non dubitatur quin Episcopi in visitatione diœcesis victûs moderatas expensas recipere possint, utì habetur in *c. Romana*, §. *Procuratores, de censib. in* 6.

67. — Dubitatur 2. an judex, prolatâ sententiâ injustâ, teneatur antequam damnatorium in se detur judicium ad restituendum id, quod accepit pro ferenda tali sententia? Alii probabiliter affirmant, ùt *Sot. Medina*, etc.; alii tamen, ùt *Less.* cum *S. Antonin. Nav.* et *Lugo* cum *Mol. Vasq. Reb.*, etc. (3), (et *Salm.* vocant hanc opinionem æquè probabilem) etiam probabiliter negant, quia juxta legem naturalem, positâ operâ malâ promissâ, justè recipitur pretium, ùt dictum fuit *Tract. X. num.* 123. Opponunt adversarii *L.* 26. *ff. de verb. oblig.* et *L. Pacta* 6. *de pactis*, ubi sic dicitur: *Pacta contra leges, vel bonos mores nullam vim habent.* Item opponunt *c. Statutum*, §. *Si quid, de rescr. in* 6. ubi imponitur restitutio pretii accepti, ac ne illud possit remitti. Sed respondet *Lessius*, quòd licèt ipsæ leges irrita faciant pacta turpia, ita ut nullam inducant obligationem antequam ponatur opus turpe promissum, posito tamen opere, licèt auferant actionem talibus pactis agendi in judicio, sed non auferunt (saltem expressè) naturalem oblgationem, nec pretium acquisitum irritant. Et etiamsi adesset lex præcipiens restitutionem ante judicium damnatorium, saltem requireretur sententia declaratoria juxta id quod dictum est *Tract. II. n.* 25. (4).

68. — II. Quoad scribas, intelligendo eos qui testes examinant, et acta judiciaria describunt, et partibus copias authenticas exhibent; hi peccant si augent aut minuunt depositiones, aut omittunt examinare aliquem testem jam productum; si occultant aliquam scripturam præsentatam, aut copiam renuunt exhibere; si, cùm aliqua scriptura præsentata est, aliam fictam loco ejus supponunt. Item peccant, si exigunt stipendium ultra

(1) *Lib. 4. n.* 211. — (2) *Disp.* 37. *n.* 137. *v. Quarta.* — (3) *Less. l.* 2 *cap.* 14. *n.* 55. *Lugo disp.* 37. *a.* 134. — (5) *Lib.* 4. *n.* 216.

taxam. Dicunt in hoc tamen *de Lugo*, *Turrian. Salm.* et *Coreglia*, cum *Mol.* et *Dian.* hodie non peccare scribas, si aliquid exigunt ultra taxas antiquas, quia hodie aucta sunt rerum pretia, undè non sufficit ad vitam sustentandam illud stipendium, quod dudum sufficiens erat (1); et si taxa antiqua hodie est injusta, ait *Coreglia*, cum *Sanch.* et *Macado*, ne obligare quidem juramentum taxæ observandæ. Cæterùm communiter omnes dicunt ultra justum pretium non posse scribam aliud recipere à partibus, etiam titulo donationis, quia tales largitiones nunquam sunt spontaneæ, *Navarr. Rodriq. Salm.*, etc. Attamen si aliquem laborem extraordinarium adhiberet, tunc potest aliquid ampliùs accipere. An autem commissarius plures procurationes missus executum, possit à singulis debitoribus totum stipendium diurnum exigere? Affirmant *Lugo*, et *Less.* (2) exemplo tabellarii qui aliquò missus ad efferendas litteras, potest simile stipendium ab aliis, qui ei litteras dant eòdem ferendas, exigere. ùt dictum est *Tract. X. n.* 209. Sed hoc negant *Sanch. Tamb. Dian. Salm.*, etc. dicentes quòd salarium diurnum non datur commissario pro numero executionum, sed pro sua opera cujusque diei, excepto, si pro executionum numero labor esset extraordinarius (3). Sed tamen hìc oportet distinguere, quia *Sanch.* et *Salmant.* loquuntur, cùm commissario taxatum est pretium pro occupatione sua cujusque diei; et tunc certè (ùt concedit *Lugo*) non potest ille plùs eo exigere. Sed cùm commissiones essent disparatæ, et assignâtum esset salarium speciale pro qualibet procuratione, rectè dicit *Lug.* posse commissarium exigere plura salaria, pro qualitate executionum; et hoc est quod sentit etiam *Lessius*.

PUNCTUM II.

De advocatis, et procuratoribus.

An monachi, et clerici possint agere advocatos. Et quando advocatus tenetur defendere 69. *Quas causas potest defendere, et quando salario, etc.* 70. *Si causa est justa, etc. Si conveniatur de salario in litis prosecutione, aut pactio fiat de* quota *litis* 71. *De procuratoribus, si habent advocatum gratis. Si ipsi se offerant, etc.* 72.

69. — In primis quoad advocatos, notandum, 1. monachis, et clericis in Sacris vetitum esse alias defendere lites,

(1) *N.* 132. — (2) *Lugo de Ins. D.* 37. *n.* 138. *Less. lib.* 2. *cap.* 24. *n.* 28. — (3) *Lib.* 4. *n.* 217.

quàm proprias, et propinquorum, aut miserabilium (vide quod dictum est *n.* 60.). Notandum 2. quòd in causis criminalibus potest advocatus defendere reos etiam nocentes, quia reus semper potest licitè efficere, ut suam pœnam vitet, donec damnatus non est, aut saltem convictus; sed in causis criminalibus dubiis non potest advocatus defendere actores (1). Notandum 3. quòd advocatus tenetur defendere eum qui est in extrema necessitate etiam cum incommodo suo gravi (non autem gravissimo), cùm aliud remedium non apparet; *Sanch. Castropal. Salmant.* et alii communiter cum *S. Thoma* (2). In necessitatibus verò gravibus etiam tenetur defendere pauperes, sed non cum gravi incommodo: intelligitur semper ac habet superfluum suo statui. In necessitatibus communibus, sufficit ut eis det aliquid ex superfluis (3).

70. — Notandum 4. quod advocatus potest certè defendere causas æquè probabiles, sive actorum, sive reorum: et cùm agitur de reis potest etiam minùs probabiles. Dubium est an possit defendere causas actorum, quas ipse videt esse minùs probabiles? Nonnulli id negant; sed probabiliùs cum communiori affirmant *Lugo*, *Azor.*, *Sanch. Busemb.*, etc., quia illa causa quæ tunc sibi videtur minùs probabilis, potest judici videri, imò postea fieri probabilior. Tenetur tamen tunc suum clientem certiorem facere de minori probabilitate suæ causæ (4). Notandum 5. quòd si conventum est de pretio salarii, et cliens litem omissam faciat, benè potest advocatus de integro salario contendere, ùt rectè dicunt *Salmant.* cum *Sayro*, juxta id quod diximus *Tract. VII. n.* 7. *ad* 4. Hoc tamen intelligitur, modò non eveniret aliqua justa causa litem intermittendi (5). Notandum 6. quòd si advocatus pactione conveniat cum cliente de annuali salario pro omnibus ejus causis, potest illud exigere, licèt nullæ lites, occurrerent; nam si postea plures exurgerent lites, ille non potest majus stipendium quærere, modò aliqùis extraordinarius labor non requireretur. Si autem advocatus ægrotaret diutiùs, dùm lites aguntur, debet ille saltem pro illo tempore salarium remittere (6).

71. — Peccat advocatus 1. si defendit aut prosequitur causam certè injustam quoad proprietatem, licèt esset justa quoad possessionem, quia sicut reus non potest tunc retinere rem, ita nec ille potest eum tueri. Si verò causa

(1) *Lib.* 4. *n.* 222. — (2) 2. 2. *q.* 71. *a.* 1. — (3) *Lib* 4. *n.* 221. — (4) *Lib.* 4. *n* 222. — (5) *n.* 225. *v.* Notand. II. — (6) *Ibid. v.* Notand. III.

est injusta, advocatus tenetur restituere damna tam parti adversæ, quàm suo clienti, si huic injustitia erat ignota. Ideòque antequam sibi onus causæ defendendæ suscipiat, tenetur sedulò meritum causæ perpendere, et clientem certiorem facere de statu et qualitate illius (1). Peccat 2. si paciscitur de pretio, dùm lis actitatur, ùt habetur ex *cap. Infames*, 3. *q*. 7. Ille debet conventionem facere de salario, vel priùs, vel postea, quia in decursu litis conveniendo, de facili cogi potest cliens, ut acquiescat solvendo pretium valde excedens. Si autem salarium esset certè justum, *Salm*. cum *Navar*. nesciunt eum damnare (2). Tantò magis peccat advocatus, si paciscitur *de quota litis* v. g. de tertia parte, aut quarta, si causa obtinetur, ex *L. Sumptus, ff. de pactis*, et *L. Litem, c. de Proc.* Nam tunc adest periculum totis viribus conandi litem superare, aut *per fas*, aut *per nefas*. Sed si pretium esset certè justum, neque ad restituendum eum damnant *Lug. Nav. Laym. Filliuc.* et *Sanch* cum *Henriq.*, dicunt enim ex pacto tunc non teneri clientem solvere pretium, de quo conventum est, quia tale pactum reprobatum est per leges; sed non propterea tenebitur advocatus restituere quod accepit (3). Peccat 3. si plures suscipit causas, quàm potest commodè illis incumbere, nisi de illis certum faciat clientem. Peccat 4. si aperit parti adversæ arcana partis quam tuetur; modò (aliqui limitant) si secùs fieret, pars adversa subitura esset injustè grave damnum; sed hanc limitationem alii non admittunt cum *S. Thoma* (4). Peccat 5. si dolis, aut dilationibus ad rem non facientibus utatur. Dicit in hoc tamen *Sanch.* (5) cum *Silvest. Armil. Covar. Tap.*, etc. quòd si ejus causa est manifestè justa, modò nullam falsitatem producat, benè potest uti dolis (vel ùt meliùs dicat, dilationibus emendicatis) ut injustis dolis adversarii occurrat; citat etiam *S. Thomam* (6) qui ita dicit: *Advocato licet prudenter occultare ea, quibus impediri possit processus ejus*. Sed si causa non esset manifestè justa, nescirem quomodò possem permittere dilationes ad rem non facientes, quibus nonnulli indifferenter utuntur, (eas vocant *gubernationem causæ*) nisi in solo casu, quo timeretur probabiliter de injustitia sententiæ, quia adesset aliquis judex ob humanos respectus parti adversæ valde affectus.

72. — II. Quoad procuratores notandum I. quòd si pro-

(1) *N.* 223. — (2) *n.* 224. — (3) *Lib.* 4. *n.* 224. *v.* Nec licèt. — (4) 2. 2. *q.* 71. *art* 3. *ad* 2. — (5) *Sanch. cons. l.* 6. *c.* 7. *d.* 8. *n.* 1. — (6) *Cit. art.* 3. *ad.* 3.

curator habet advocatum aut scribam, qui operam suam gratìs exhibet tantùm illius causâ, benè potest pretium quod illis spectaret sibi exigere, secùs verò si illi salarium remittunt clientis causâ. Notandum 2. quòd si procurator substituit alium procuratorem, benè potest dividere cum illo salarium, modò illum admoneat de eo quod agendum est, et causæ periculum in se suscipiat, casu quo ob alterius negligentiam causa caderet. Notandum 3. id quod aliqui dicunt, nempe non posse procuratorem salarium accipere, si ipse se spontè offert adesse causæ, saltem cùm cliens est sibi conjunctus, aut amicus. Sed ego nescirem clientem liberare ab omni onere satisfactionis, nisi constaret quòd procurator omnes suos labores remittere voluisset, et quòd ipse eam donationem acceptaverit; secùs procurator semper habet jus ad mercedem quam meretur (1).

PUNCTUM III.

De accusatore, testibus, et reo.

De accusatoribus. Quando debet fieri accusatio, aut denuntiatio. An custodes, etc. 73. *Clerici quando possunt accusare. Et an debeat præcedere correctio. Præsertim si in communitate vivitur* 74. *De monitoriis* 75. *De denuntiationibus Hæreticorum* 76. *De blasphemiis hæreticalibus* 77. *De superstitionibus* 78. *De testibus. Quando tenentur, etc.* 79. *Qui omittit dicere veritatem* 80. *Qui occultat veritatem* 81. *De reis. Reus quando teneatur confiteri* 82. *An cum pœna est magna* 83. *Si falsum delictum sibi imponit* 84. *Si falsum delictum imponit accusatori* 85. *An reus possit resistere; et an teneatur fugere, etc.* 86. *An possit carcerem effringere; et an custodem pecuniâ corrumpere. An alii possint auxilium ei in hoc præbere, etc.* 87.

73. — Et I. circa accusatorem multa DD. scribunt, quæ in Opere nostro observari possunt: at quia illa potiùs ad forum quàm ad conscientiam pertinent, hìc omissa facimus; adnotemus tantùm aliqua magis præcipua. Notandum 1. aliam esse *accusationem*, aliam *denuntiationem juridicam*, aliam *denuntiationem evangelicam*, sive paternam. *Accusatio* est illa quæ fit Superiori tanquam judici, ut reus puniatur, cum obligatione probandi delictum, et pœnam incurrendi, nisi probetur. *Denuntiatio juridica* fit Superiori tanquam judici, sine tamen obligatione probandi delictum. *Denuntiatio* verò *evangelica*, sive paterna, est quæ fit Superiori utì patri. Notandum 2. quòd cùm agitur

(1) *Lib. 4. n. 233.*

de evitando damno communi, quilibet tenetur accusare delinquentem, ùt cùm delictum esset perduellionis, hæresis, aut latrocinii in publica via, et hujusmodi; et in istis casibus, ùt dicit *Sanch.*: potest aliquando judex justè offensum ad offensorem patefaciendum obligare, ùt damno publico caveatur. Dicunt tamen *Sotus*, *Cajet. Sanch*, *Lugo*, *Salm.*, etc. ordinariè sufficere denuntiationem facere, quia de hoc satis contenti sunt Superiores (1). Talis obligatio etiam intercedit cùm agitur de evitando innocentis damno, semper ac gravi incommodo non esset denuntiati. Illi tamen qui stipendio locati sunt à republica, aut à dominis, ut denuntient, aut accusent delinquentes, tenentur ad hoc etiam cum gravi incommodo, aliàs debent satisfacere damnum quod ex tali denuntiationis omissione oritur. Dubitatur an agrorum, aut gabellarum custodes, nisi denuntient, teneantur solvere pœnæ valorem, quæ, si denuntiassent, exacta fuisset? Multi, ùt *Sotus*, *Molina*, *Laym.*, etc. affirmant; sed multi alii communiùs negant, ùt *Azor. Less. Lugo*, *Sanchez*, *Navar. Salmant.*, etc., quia (ùt dicunt) ipsi peccant quidem contra justitiam legalem, non autem contra commutativam respectu pœnæ; dùm fiscus, aut domini non acquirunt jus ad pœnam nisi post sententiam; tantò magis, quòd finis legis nihil aliud est, nisi ut domini remaneant indemnes; undè sufficit, ut custodes restituant tantùm gabellarum valorem, qui solvendus erat, aut damnum illatum (2).

74. — Notandum 3. quòd cùm agitur de reparando damno proprio, aut propinquorum usque ad quartum gradum, aut Ecclesiæ licitè possunt clerici accusare delinquentes, etiam in causis sanguinis; modò expressè protestentur se nolle pœnam corporalem, sed solam damnorum restaurationem (3).

Notandum 4. quòd quando delictum vergit in damnum commune, licèt sit occultum, debet denuntiari, prætermissâ correctione, præsertim si delictum sit hæresis, ùt habetur ex propos. 5. damnata ab Alexand. VII. Sed si delictum redundaret in damnum solius delinquentis, debet tunc præmitti correctio juxta Evangelium; sed si illa non prodesset, licèt in Evangelio dicatur, quòd debeat repeti coram uno aut duobus testibus, nihilominùs si in aliqua religiosa communitate versatur, dicit *S. Thomas* (4) cum *S. Augustino*, tunc expedire denuntiare delictum Prælato

(1) *Lib.* 4. *n.* 236. — (2) *n.* 237. — (3) *n.* 238. *v. IV.* Inimicus, *ad VI.* — (4) 2. 2. *q.* 33. *a.* 8. *ad* 4.

priusquam aliis : quia (ait S. Doctor) *Prælatus magis potest prodesse , quàm alii* (1). Imò Angelicus alibi (2) animadvertit, quòd cùm Religiosus videt correctionem futuram fore utiliorem per Prælatum quàm per se, tunc potest statim ipse denuntiare delinquentem Prælato; nam in secreta correctione magis principalis finis est fratris emendatio, quàm illius famæ conservatio ; et idem dicunt *S. Bonav. S. Antonin. Sanch. Sot. Castrop. Laym.*, etc. (3) Et rationabiliter subjungunt *Laym. Sanch. et Suar.* quòd cùm delictum (sive sit grave , sive leve) non adhuc est emendatum , et timetur relapsus , semper meliùs erit à principio illud denuntiare Superiori , qui prudens judicatur (ùt plerùmque æstimari debet ; nisi constet de contrario), qui semper meliùs aliis reparare potest ; tantò magis quòd omnia delicta particularium in communitatibus religiosis (ùt *P. Suarez*) ferè semper redundant in commune damnum , aut propter scandalum, aut propter infamiam, quam religio potest sufferre. Qua de re meritò à Pontificibus approbata fuit regula Societatis Jesu, ùt quisque Religiosus deferre possit ad Superiorem delictum, quin aliquam correctionem præmittat (4).

75. — Notandum 5. quòd cùm per edictum, aut monitorium publicum præcipitur denuntiare aliquod delictum, non adest obligatio denuntiandi illud, nisi quando delinquens est diffamatus , aut saltem si habeatur indicium , aut tùm est in damnum communitatis, aut tertii : sed cum hac differentia, quòd cùm delictum est tantùm in damnum tertii, debet præmitti correctio, et non adest obligatio denuntiandi cum damno proprio ; sed cùm delictum est in damnum commune, totum contrà ; tunc enim non tenetur præmittere correctionem, et quilibet denuntiare tenetur, etiam cum proprio damno (5). Hoc valet pro monitoriis in generali, sed loquendo de monitoriis particularibus, pro quibus Episcopus excommunicationem fert (ùt concessit S. Pius V. in Bulla *Sanctissimus*) in injustè retinentem, aut non revelantem infra certum tempus eum qui retinet alterius bona (intellige notabilis valoris) ablata, aut inventa, in hoc debet adverti cum *Instruct. confessar. tyron.* et cum *Barbosa* (6), qui citat alios AA. ferè communiter uniformes, non teneri denuntiare : 1. Ipsum furem. 2. Eum qui furem quidem scit, sed sine gravi proprio incommodo denuntiare non potest 3. Eum qui cogi

(1) *Vid. l.* 4. *n.* 242. — (2). *Quodlib. XI art.* 13. — (3) *Lib.* 4. *n.* 243. — (4) *n.* 245. Quær. III. *et* IV. — (5) *Lib.* 4. *n.* 248. — (6) *Lib.* 4. *Instruct. p.* 2. *n.* 265. *Barb. de pot. Episc. alleg.* 96. *ex n.* 44. *ad* 67.

non potest ad testimonium ferendum, ùt filius, uxor, parens; et *Instructor* præfatus cum *Bonacin.* dicit idem de conjunctis usque ad 4. gradum, et omnium eorum, qui sunt de familia ejusdem qui rem detinet: sed non excusat servos, quoties ab illorum servitio sine gravi incommodo discedere possunt. Infames tamen, licèt fidem non faciant, tenentur denuntiare. 4. Eum qui solus scit factum, et non potest alium habere testem, ut probet illud. 5. Eum qui nescit certâ scientiâ; aut qui à personis dubiæ fidei scivit, aut non meminit à quo audivit, aut si scivit ab eo qui jam denuntiavit. 6. Eum qui justè compensavit pro suo credito. 7. Eum qui tempore monitorii existebat extra diœcesim: non autem qui à diœcesi proficiscitur antequàm terminus monitorii spiret. 8. Eum qui delictum cognovit secreto naturali commisso, aut promisso. Dicunt tamen nonnulli canonistæ apud *Riccium* (1), ùt *Felin. Abb. Rip.*, etc. laïcos teneri denuntiare furem, licèt sciverint secretò: sed theologi communiter, ùt *Sotus, Azor. Salm. Navarr. Filliuc. Arag.*, etc. cum S. *Thoma* (2) docent oppositum. Potest emanari monitorium etiam pro scripturis authenticis occultatis, licèt non sint partis, sed tertii; modò hic tertius non sit in causa, ùt dicit idem *Instructor*, ex *cap.* 1. *de probat.*

76. — Notandum 6. circa obligationem denuntiandi hæreticos, si isti tantùm sunt de hæresi suspecti, ùt sunt confessarii sollicitantes *ad turpia*, sortilegia patrantes, Sacramentis abutentes, duas uxores ducentes, Sacramenta ministrantes sacerdotio non initiati (alii addunt sacerdotes sigillum frangentes sacramentale. sed hoc communiùs negant *Lugo*, *Molin. Bonac. Salmantic.*, etc.): item blasphemias hæreticales effutientes, omnes isti denuntiari debent, sed non adest obligatio denuntiandi cum gravi damno proprio. Et probabiliter, ùt dicunt *Lezana, Bord. Dian. Homob.*, etc. etiam excusantur à denuntiando omnes conjuncti usque ad 4. gradum, quia in hoc semper adest grave damnum aut incommodum. Secùs autem si sunt hæretici formales, ùt tenendum est cum *Suar. Lalm. Fel. Potest.*, etc. contra alios, quia hæresis est lues quæ semper in damnum commune redundat. Ideòque isti denuntiandi sunt etiam cum damno proprio: et non tantùm à fratribus, sed etiam ab uxoribus, filiis, et à parentibus, juxta sententiam communissimam *Azor. Bonac. Ronc. Salm. Dian. Viva* (3).

(1) *Lib.* 4. *in praxi, de monit. n.* 12. *et* 13. — (2) 2. 2. *q.* 70. *art.* 1. *ad* 2. — (3) *Lib.* 4. *n.* 249. *et* 350.

77. — Notandum 7. præsertim circa blasphemias, aut propositiones hæreticales, quòd quando illæ prolatæ sunt seriò et advertenter, adest obligatio denuntiandi intra mensem, ùt dicit præfatus *Instructor*, contra *Salm.* qui volunt intra sex dies; sed *Salmant.* loquuntur de legibus particularibus Hispaniarum. Dictum est *seriò*, *advertenter*, quia non adest obligatio denuntiandi propositiones, aut blasphemias prolatas ex ignorantia, aut lapsu linguæ, aut eo iracundiæ impetu, ut proferentem extra rationis usum abripuerit, aut prolatas sine pertinacia, quæ semper necessaria est ut ad denuntiandum obligationem inducat, ùt dicunt iidem *Salm.* cum aliis (1). Olim ex Concil. Lateran, erat obligatio denuntiandi omnes blasphemias etiam simplices; sed ùt dicunt *Lanch. Tamb.* et *Mazzotta*, hodiè hæc obligatio abiit in desuetudinem, saltem ùt volunt *Salm.* cum *Bonac. Trull.*, etc. cessat hæc obligatio, si delinquens emendatur per correctionem (2).

78. — Notandum 8. quòd, generaliter loquendo, debent etiam denuntiari superstitiones, cùm sunt qualificatæ, nempe cùm sunt factæ cum pacto aut invocatione expressa dæmonis, aut eum adorando, aut certos psalmos aut preces recitando, quibus videtur in auxilium invocari ille; aut hostiis consecratis, chrismate, aut oleo sancto abutendo, aut si illas ex professo docuerint vel docti fuerint: aut si effectum consecutæ sint. Dictum est *generaliter loquendo*, quia in regno nostro, quoad sortilegia à sæcularibus patrata, ex insinuatione nostri regnantis regis Caroli, nulla adest obligatio eos denuntiandi ad tribunal ecclesiasticum, nisi cùm intercederet Eucharistiæ, aut olei sancti abusus (3). Notandum tandem quòd in eos qui culpabiliter omittunt denuntiare, adest excommunicatio, sed ferendæ sententiæ: nec est reservata, utì advertunt *Bonac. Lugo, Fel. Potestas*, etc. (4).

79, — II. Quoad testes, omissa faciemus hìc ea quæ ad forum pertinent. Notabimus dumtaxat 1. testem non teneri veritatem fateri, ùt dicit *S. Thomas* (5), nisi cùm eâ opus est secundùm charitatem ad reparandum aliquod grave reipublicæ aut proximi malum, aut ut pareatur judicis mandato, qui legitimè eum interrogat, nempe cùm semiplena habetur probatio publicitatis delicti, aut indiciorum evidentium, etc. aliàs non tenetur testis ad deponendum quod scit (6). Sic pariter non tenetur, quando indè proveniret sibi, aut suis

(1) *N.* 252. *lib.* 3. *n.* 123. — (2) *Lib.* 4. *n.* 252 *et* 254. Notand. II. — (3) *Lib.* 4. *n.* 253. — (4) *n.* 254. *v.* Notand. III. — (5) 2. 2. *q.* 70. *art.* 1. — (6) *L.* 4. *n.* 264. *ad* 267.

aliquod damnum, aut cùm sub naturali secreto factum cognovisset, ùt dicit *S. Thomas l. c. art.* 2. modò revelatio non expediret ad vitandum commune damnum, aut ut liberaret proximum ab aliquo futuro damno (1).

80. — Notandum 2. quòd si quis advertenter falsum testatur, et ejus depositio est damni alterius causa, nemo dubitat quin totum damnum restituere teneatur (2). Sed dubitatur 1. an peccet, et teneatur ad restitutionem testis, qui veritatem fateri renuit, in casu quo tenetur eam aperire ex justitia, aut ex charitate ? Oportet distinguere : si iste effugit ne citetur, peccat contra charitatem, non autem contra justitiam ; qua de re nihil tunc tenetur restituere, ùt fatentur omnes. Si autem citatus jam elabitur, nonnulli eum obligant ad damnum, sed communiter, et probabiliùs negant *Lugo*, *Less. Mol. Silvest.* et *Bonac.*, quia citatio dumtaxat ad obedientiam eum constringit, non autem ad justitiæ actum (3).

81. — Dubitatur 2. an ad restitutionem teneatur testis, qui à judice legitimè interrogatus veritatem celat, quin falsum testetur, v. gr. dicendo se nihil scire ? Multi affirmant, ex eo quia, posito judicis præcepto, ex justitia tenetur testis veritatem fateri. Sed probabiliter negant *Molina, Less. Bonac. Lug. Raynaud.* et alii, propter eamdem superiùs allatam rationem, quia judicis præceptum testes ad testificandum non obligat ex justitia, sed solùm ex obedientia. Hinc infert *Ciera* (4) cum *de Januariis* hunc ne casum quidem reservatum incurrere, quia reservatio (ùt ait) afficit falsum cum positivo mendacio, non autem negativè testantem. Dicit tamen *Bonac.* quòd si testis jurat se quod scit fassurum, tunc tenetur ex justitia veritatem aperire propter jusjurandum promissorium quod præstitit. Sed huic probabiliter respondet *Lessius*, quòd testis jurando veritatem dicturum, non intendit se ligare justitiæ, sed tantùm Religionis vinculo, quæ religio non obligat ad restitutionem (5).

82. — III. Quoad reos, notandum 1. Quòd non tenetur reus suum delictum confiteri, si judex non est legitimus, aut nisi legitimè interroget, id est (ùt dictum est) nullâ præcedente saltem semiplenâ probatione, aut infamiâ, aut indiciis manifestis delicti, ùt inquit *S. Thomas* (6) : *Aliud est veritatem tacere, aliud falsitatem deponere. Quorum primum in aliquo casu licet, non enim aliquis tene-*

(1) *Vide hæc, et alia n.* 268.—(2) *n.* 270 —(3) *Ibid* Dubit. 1. *et* 2.—(4) *De casib. reser. D.* 7. *n.* 62.—(5) *Lib.* 4. *n.* 270. Dubit. 3. *Alia spectantia ad forum vide n.* 272. — (6) *S. Th.* 2. 2. *qu.* 69. *art.* 2.

tur omnem veritatem confiteri, sed illam solùm, quam ab eo potest requirere judex, putà cùm præcessit probatio semiplena. Et etiam in dubio an judex legitimè interroget reum, non tenetur respondere, quia ille, cùm etiam possidet jus ad propriam vitam et famam, in dubio prosequitur possidere jus ad illius conservationem, usquedùm non constat de legitima interrogatione : ita communissimè *Sotus, Less. Laym. Cajet. Sanch. Lugo, Navar. Busemb. Salm.* contra *Palud.* et *Silvest.* (1).

83. — Sed quæritur 1. an reus legitimè interrogatus, ante sententiam teneatur suum delictum fateri cum timore magnæ pœnæ ? Affirmant *Sot Less. Sanch. Salmant.*, etc. cum *S. Thoma* (2), quia judex, cùm interroget legitimè, habet jus veritatem sciendi. Sed negant multi alii, *Suar. Lugo, Sa, Peyrin. Fill. Henriq. Villal. Elb. Busemb.* qui putant non adesse hanc legem tam duram et imbecillitati humanæ quasi impossibilem, ut quis teneatur delictum confitendo quasi ex se velle damnari gravi pœnâ (nimirùm mortis, triremium, carceris perpetui, aut perpetuæ infamiæ, etc.); nisi esset ut damno communi consuleretur, v. gr. hæresis, rebellionis, etc. Et si probabile est talem non adesse legem, probabile pariter est judicem jus non habere ad exigendum in eo casu à reo veritatis testationem. Prima sententia est probabilior, hanc tamen secundum improbabilem vocare non possumus ; cæterùm communiter dicunt *Sanch. Salm.* cum aliis, confessarium in eo casu non debere reum obligare ad delictum suum confitendum, cùm videt quòd difficulter poterit eum ad hoc inducere, et scit eum esse in bona fide (3). Dictum est autem *ante sententiam*, quia post eam jam judicium completum est, undè reus non tenetur ampliùs confiteri, ùt dicunt *Laym. Sanch. Salm.*, etc. Imò subjungunt quòd ne ante sententiam quidem tenetur reus suum patefacere delictum, nisi iterùm interrogetur. Sed huic probabiliùs contradicunt *Sot. Navar. Sayr.* et alii communiter (ùt fatetur ipse *Sanch.*), quia ante sententiam perseverat judicis præceptum (4).

84. — Quæritur 2. an graviter peccat innocens, qui sibi delictum capitale imponit, ne gravi tormento torqueatur ? Negant *Lessius, Sot. Tol. Silvest. Busemb.*, etc., quia non tenetur quis vitam tanto incommodo servare, juxta id quòd dictum est *Tr. VIII. n. 2. in fin.* Excipit tantùm *Bus.* cum *Tanner.* casum, quo ex tali confessione damnum com-

(1) *Lib. 4. n. 272. et 273.* — (2) 2. 2 *q.* 69. *a.* 1. *ad* 2. — (3) *Lib. 4. n. 274.* — (4) *Ibid. in fine.*

mune emanaret, aut familiæ infamia. Affirmant contrà, et quidem probabiliùs *Molin. Lug. Nav.* et *Govar.* et licèt *Lugo* primam sententiam habeat ùt probabilem propter patronorum auctoritatem, nihilominùs hanc absolutè tuetur. Ratio est, quia licèt mediis adeò duris non teneatur homo suam vitam tueri, attamen non potest positivè coöperari morti suæ injustæ, dùm ipse non est suæ vitæ dominus. Hinc rectè infert *Molina*, quòd reus etiam post confessionem tenetur dicta revocare, semper ac illo modo possit mortem impedire. Sed hic pariter dicit quòd si reus sit in bona fide, non debet confessarius eum obligare, ut se retractet, cum periculo quòd ille, ut vitet tormenta, peccet formaliter, denuò delictum quod non patravit, sibi imponendo (1). Sed si reus denuntiavit alium innocentem, nemo est qui dubitet, quin teneatur se revocare, licèt quodcumque tormenti genus subiturus fuisset (2).

85 — Notandum 3. nunquam reo licere, licèt esset innocens, accusatorem aut testem falso crimini dare, ut causam teneatur, ùt certum est ex prop. 44. ex proscriptis ab Innoc. XI. Contrà certum est licere delictum occultum, sed verum, accusatoris aut testis prodere, quia hoc absolutè conducit, ut sua innocentia cognoscatur, et ut ipse grave damnum vitet; ita communiter *Sanch. Milant. Ronc. Salm.* et *Viva* (3). Vide dicta *Tract. XI. n.* 7. et idem dicunt *Sanch. Ronc. Salmant.* et *Correglia*, cùm rei delictum esset omninò occultum, quia testis deponendo de delicto penitùs occulto, idem est ac si testaretur de falso. Et hoc, ùt subjungunt *Lugo*, *Milante* et *Viva*, etiam procedit si testis non testificaretur ultroneè, sed à judice arcessitus (4). Notandum 4. quòd si delictum est ex exceptis, tenetur reus, etiam non interrogatus, complices revelare; secùs si delictum non est ex illis; tunc nec tenetur nec potest, si illorum delictum est omninò occultum. Dicunt tamen *Laym. Less.* et *Busemb.* si tormentorum vi eos prodat, non peccare (5).

86. — Notandum 5. quòd reus injustè damnatus, non potest satellitibus obsistere *vim vi repellendo*, v. g. occidendo, aut vulnerando, ùt constat ex prop. 18. Alexand. VII. Sed potest quidem positivè obsistere, ut ex satellitum manibus liberetur, modò non adsit scandalum, aut gravis perturbatio, ùt docet *S. Thomas* (1). Secùs, si adhuc non est condemnatus, sed carceribus detinetur: aut si justè

(1) *Lib.* 4 *n.* 275. — (2) *n.* 276. *ad* 3. — (3) *n.* 277. Resp. II. (4) *Ibid. v.* Sed quid. — (5). *n.* 278.

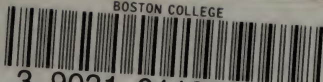
est morte damnatus (ùt dicit ipse S. Doctor *ad* 2.). quia sententia solùm damnat ne obsistat, non autem ne fugam arripiat, non potest jam tunc resistere, potest verò licitè fugere è carceribus; et idem dicunt *Sot. Tol. Cajet. Ronc. Salm.*, etc. communiter de pœna ad triremes, aut ad flagella, aut carcerem perpetuum; modò carcer non sit illi in pœnam jam designatus, ùt communiter dicunt DD. Sed *Lugo, Sanchez*, *Less. Nav.* et *Salmant.* (contra *Vasq.*, *etc.*) excusant damnatos qui è triremibus fugiunt. Quæritur autem an reus resistere possit, si sententia fuisset justa secundùm externas probationes, sed injusta secundùm veritatem? Alii negant; sed *Lugo*, et *Roncaglia* non improbabiliter id admittunt, quia præsumptio cedere debet veritati innocentiæ, quæ dat jus ad defensionem, modò id fieri possit sine scandalo et perturbatione, ùt suprà dictum est (2). Dicunt autem aliqui quòd morte damnatus tenetur fugere, si potest; sed hoc rectè negant *Sotus*, *Silv. Sa*, *Salm.*, etc. quia justè potest manere in carcere, præsertim si id agat, ut sui peccati piacularem luat pœnam (3).

87. — Cùm igitur è carcere possit damnatus fugere, potest eum etiam infringere; dùm cui permittitur finis, conceduntur etiam media; ùt dicunt *Sot. Cajet. Lugo*, *Tol. Less. Salm.* et *Ronc.* Nec ideò ad damni refectionem tenetur, quia tale fractionis damnum per accidens evenit, ùt subjungunt *Salm.* cum *Valent. Bonn.* et *Sayr.* Dicunt insuper *Salm. Ronc. Tamb.*, etc. quòd potest reus etiam pecuniis corrumpere custodem; sed huic acquiescere non valeo, dùm nunquam licèt proximum ad actionem intrinsecè malam inducere, qualis esset si carceris custos eum aperiret, suo in officio delinquendo (4). Cùm autem liceat reo fugere, licebit quoque aliis ei suppeditare funes, limas, aut alia instrumenta, ùt fugiac, sicut docent *Silvest, Vasq. Less. Lugo*, *Sanch. Roncaglia*, *Busemb. Salm.*, etc. contra *Sotum*, modò fugat, ùt rectè limitant *Salmant.* et *Roncaglia*, non obfutura fuisset reipublicæ, v. g. si latro esset viarum grassator. Nemini contrà fas est carceres infringere, ut liberet damnatos: *Ronc.* et *Busemb.* cum communi (5). Quomodò se gerere debeat confessarius cum damnatis morte, observa quod dicetur *Tom.III. Tract. ultimo*, *puncto VIII.*

(1) 2. 2. *q.* 69. *a.* 4. *in fin.* — (2) *Lib.* 4. 281. *v.* Sed — (3) *n.* 281. — (4) *n.* 282. — (5) *n.* 283.

FINIS TOMI PRIMI.

Due


BOSTON COLLEGE
3 9031 01139644 7